AMMIANI MARCELLINI
QVAE SVPERSVNT

CVM NOTIS INTEGRIS

FRID. LINDENBROGII,

HENR. ET HADR. VALESIORVM

ET IAC. GRONOVII

QVIBVS

THOM. REINESII QVASDAM ET SVAS

ADIECIT

IO. AVGVSTIN. WAGNER

EDITIONEM ABSOLVIT

CAR GOTTLOB AVG. ERFVRDT

TOMVS PRIMVS

LIPSIAE CIↃIↃCCCVIII.

IN LIBRARIA WEIDMANNIA

LONDINI APVD I. PAYNE ET MACKINLAY

ET W. H. LVNN

LECTORI S.

Ammianum Marcellinum perpetuo illustratum Commentario edere constituerat Ioannes Augustinus Wagnerus, Vir desideradissimus, quum, absoluto paene opere, caussis quibusdam iisque non levibus, quas enumerare nihil attinet, ab illo dimoveretur consilio. Neque tamen multo post, monitus ab amico, ut quas Gronoviana editio, rarissima illa, complecteretur, virorum doctorum animadversiones integras exhiberet, suis adjunctis observationibus, ad scriptorem sibi dilectissimum reversus est, initaque de libro redimendo cum Weidmannianis pactione id sibi

putavit faciundum, ut non modo Commentarium, addendo, tollendo, ad mutatam editionis rationem accommodaret, verum etiam loca ſcriptorum a ſuperioribus interpretibus pro illorum temporum conſuetudine admodum leviter excitata curioſius indicaret, adſcripto fere capitum, et ſicubi opus eſſe videretur, paragraphorum numero. Atque ex hoc quidem genere plurima ipſe extremo vitae tempore profligaverat, in retractando autem Commentario non ultra Lib. XIV. progredi licuit. Aucta enim in dies virium imbecillitate inſtantem praeſagiens mortem, uti de aliis rebus quam diligentiſſime ſtatuerat, ita ne, ſi quid ſibi accidiſſet, deſtitutus jaceret Ammianus ſuus, pro eo quo me complectebatur amore me ſibi hoc in opere ſucceſſorem eſſe voluit.

Supereſt igitur, ut paucula quaedam, quae ſcire lectorum intereſſe poſſit, ipſius Wagneri juſſu adjiciamus. Huc referendum eſt primo, quod, qui ex Gronovii aetate in Ammiano vel corrigendo vel illuſtrando ver-

ſati ſunt, eorum labores, quotquot ad manus haberet, conſuluit atque in uſum ſuum convertit: quibus copiis ineditae acceſſerunt Reineſii obſervationes a Chriſt. Godofr. Müllero, Scholae Cizenſium epiſcopalis Rectore meritiſſimo, perhumaniter transmiſſae. Neque in aliorum commentis acquieſcendum ratus ipſe quoque nonnullorum corruptelam locorum ſanare ſtuduit, ea tamen uſus moderatione, ut ſuas non magis quam alienas correctiones temere in textu reponeret. Denique gratiam ſe ſperavit a lectoribus initurum, ſi, quantum in ipſo ſitum eſſet, eorum proſpiceret commoditati. Quod cum factum eſt diſpertiendis in paragraphos capitibus, quorum tantae nonnulla ſunt longitudinis, ut duodecim et plures etiam paginas occupent, tum eodem conſilio Indices adjicere placuit duos, alterum hiſtorico-geographicum, alterum, qui pertineret ad Imperii Romani ſtatum aulicum, civilem et militarem, qualis Ammiani temporibus fuit. Ille et auctior eſt et emendatior eo, quem Gronoviana ſubnexum ſibi habet edi-

, hic ad exemplum Ernestiani Indicis Dignitatum, quam appellationem ut minus commodam noluit retinere, novo studio et proprio judicio confectus.

Vale, Lector, et fave. Scr. Merseburgi d. XXIV. April. CIƆIƆCCCVIII.

M. CAR. GOTTLOB AVG. ERFVRDT,
Gymnasii Merseburgensis Conrector.

I A C.

I A C. G R O N O V I I

AD

C O S M V M III

M A G N A E E T R V R I A E D V C E M

D E D I C A T I O.

Eam iudicavi esse Ammiani Marcellini rationem, ut sui pariter et mei animi interpres ire posset, ac congesta in utrumque beneficia fatendo publice ac memorando in Principale Auditorium Tuum perferre iustam reverentiae privata religione hucusque cultae significationem. Haec votorum, quae per complures annos coacervavimus, summa; haec spes, cui iamdiu imminemus, etsi magnae felicitatis capax, tamen eo minus improba, quod infinitam salutaris dexterae Tuae benignitatem experti coram et admirati, ne nunc quidem ab ea adoranda nos remotum iri pro pietate nostra credimus. Utique hic ille vir est, qui non in ipsa vitae actione tantum sequutus exempla veterum vicinae Tuae Romae civium, sed etiam in hoc sermone, qua licuit, presse adhaerens optimorum vestigiis, earum rerum nobis reliquit planam historiam, quae quum sint dignissimae cognitu, tamen earum magna pars aut penitus nunc esset ignota, nisi ipse intercessisset, aut nonnisi tenuibus et invalidis coniecturis per quorundam potius allusiones, quam narrationes

ſpectanda. Caeterum incredibile dictu eſt, quemadmodum ante hoc ſaeculum nimis inſigni foedatus caligine et fere in perpetuam valetudinem lapſus lingua ſimul et ſententia infeliciter titubaverit, dum quod aerugo vetuſtatis aut exedens obſcuraverat aut intervertens ab conſpectu amandaverat, alii ſuo potius tactu quam ex legitimis monumentis replent et infulciunt, miſerrima lancinatione Ammianum torquentes. Nec ab eô contagio refici potuit, niſi hoc ipſo demum ſaeculo; in cuius exordio, petita velut medicina ex eadem regione, unde tantum non omnia doctrinae inſtrumenta lucem hauſerunt, felice Tua, Clementiſſime Princeps, Etruria, purgatior exire coepit. Tunc quidem eius cauſa non tralaticie aut leviter acta eſt, ſed prudenti conſilio et induſtria memorabili. Nam ne unius tantum ſe crederet arbitrio, verum quoscunque advocaret ad lectionis antiquae repetitionem, ſuspenſa in propatulo tabula, quae excerptas mirabilis in Regia Tua chirographi et ſingularis fidei notas exponeret omnium conſpectui. Sic falſus iſte et evulgatus cento, qui univerſam auctoris manum illepide ſuppoſuerat et turbaverat, disceſſu et varietate admodum conſpicua ſignabatur ferme pudorem iniiciens eruditis hominibus, ut ſanctius et lenius in Ammiano conſulere conantes incenderent animum ad inventionem latentis. Hoc vexillo inde primum ſublato, quum adhuc eſſet in exſpectatione recipiendi ab eadem manu melioris nitoris, interceptus in alia terrarum plaga, ad Sequanam detentus et poſſeſſus, non aliter quam ipſe quondam illic depreſſus Iulianus Caeſar, nequivit ingenua libertate uti. Quaecunque enim cura, et illa ſane, quod negari nequit, peregregia, iſtic eum poliverit, opinari fas eſt non deſiiſſe eum anhelare et fere quiritando poſcere, ut permitteretur gratias agere loco primae poſt magnam longam-

que vexationem restitutionis suae non tantum arbitro, sed etiam auctori. Neque dubito nunc eum id tanto instantius ardere et flagrare, ut illud celebre eruditionis bonae archivum S. Marco dicatum duce Lindenbrogio adiens salutet ea mente, qua naufragus servatorem suum, quoniam post tot annos videt illi praeesse Eum, qui sicut putat suae fidei esse cavere, ut providentia et benignitate sua pergat constare ei loco iusta sanctitas simul et exemplaris antiqui custodia, ita hereditariae suae clientelae simul et tot aliorum ex antiquis ingeniorum caerimoniam non sit aversatuius.

Si verum fateri licet, hoc id ipsum est, Domine, quod acerrime concupivi; hoc, quod amore Ammiani intelligere expeto: et si ita sub hac umbra admittar, ut fruar desiderio imae mentis meae ad revelandam Serenissimae Celsitudini Tuae voluntatem diu indebite occultatam, summam felicitatis meae tetigero. Gero enim pectus non ficto aut fatuo furore, non Delphici cuiusdam caloris vecordia, sed Tuo, Optime et divinitus ad bene merendum de generis humani optima parte constitute Princeps, tam praesenti efficacique in me numine, Tua indulgentissima munificentia anhelum inflatumque. Hanc gratissime mihi incumbentem vim, et non comas, sed concepta sancte vota iactare effarique compellentem si non excutere, utique lenire hac aperta professione spero, ut in isto religioso tot pie faventium linguarum concentu, quae continenter se ad Tuos, Princeps Benignissime, tholos ab omnibus undiquaque Musis mittitur, sibilum murmurque minimum, sed castissima meditatione nuncupatum proferam.

Deprehendebam ita comparavisse secretam fati vim, ut antiquitati Romanae Graecaeque, hoc est, maximae parti earum rerum, quibus connexa et

colligata est politura nobilium animorum, plurimum per omnes aetates contulerit Etruria Tua. Graecos vero in primis, immenso quodam humanitatis cognoscendae studio instinctos semper homines, quum per reliquam Italiam multiplices se effunderent, versus eandem Etruriam Tuam progredi, illic colonias condere, et non tam sua instituta illuc inferre, quam Genio quodam telluris fausto eos allicefacienti se committere et ab illa regione plenam elegantiae suae culturam petere mirabiliter laetatos videbam. Quae quidem quum sint sic vetusta, ut universus tamen quorumcunque saeculorum ordo circumferat eorum experientiam; tum animadvertebam nostris temporibus ita constitutum esse, ut instrumenta huius iucundi laboris, libros nempe et quidquid eorum sive per Graecos et Graeci sermonis interpretationem, sive per ipsos Italos et Latinam linguam ad memoriae veteris custodiam residuum nobis est, unica Etruriae Tuae cautela et fotu ab internecione vindicatum esse. Etenim Deo auspice illud assecutus eram, ut profectus meos negarem includi intra unius, ut solent, septi satis arcti metas, sed libere spatiando optarem mihi non ignota esse, quae per tot centenos annos in tanta licet iactura omnis munditiae, tot barbarorum vastationibus, tot tyrannorum, quos ante omnia contra bonos libros potestatem suam omnem permisisse legimus, aerumnosis imperiis, non sine coelesti cura servatum tantis laudibus ab nostrae et praecedentis aetatis viris doctis efferri observabam. Harum rerum consideratione et ipse excitatus, nec ex muto sanguine me provenisse cogitans, tota iuventute mea flagraveram in illud imperii Tui penetrale velut sacris rebus secedere, et quum annis id ipsum hortantibus facultas non deesset, quasi Deo monstranti me concessi. Quae illa fuit hospitalitas Musarum Etruscarum? quae illa vita mea? quam

super omnem opinionem literata istius temporis studiorum agitatio? Quum, ut vere dicam, studere demum didici, hoc est, animadvertere, quid is, qui feliciora et his reconditis libris instructiora loca sequitur, interesset illo, qui domi habitans satiare se potest sola contemplatione eorum, quae ab typographis accipit, ultra horum aetatem nihil pensi habens. Ista illa calamitas est, quae in his quidem terris nimias ruinas edit. Hinc aliquid ex iusto admirari, hinc verum probumque et fortunas fataque negotii, quod tractamus, recognoscere prohibemur. At ibi in singulas horas licebat contemplari, quam vane et incondite ab occidentali Alpium latere a me tractata essent, et ab omnibus etiam aliis, quin et cum maxime tractarentur antiqua scripta ab maximis ingeniis ad posteritatem prodita et tantarum impensarum praesidiis per manus sparsa. Quanta cura nomino illos dies, illos festissimos dies, quibus Herodotum coepi intelligere simul et ab nullo intelligi cognovi? O venerabilia ista momenta, quae mihi Polybium, Arrianum, Aelianum, Dionem Cassium aperuerunt, quos omnibus aliis clausos noram! Quam faustae illae horae, quibus Aeneae, Hierocli, Artemidoro operam dare potui, ut ipsos aperte plana voce sermocinantes narrantesve audirem? Tunc mihi ad liquidum dulcis fui. Tunc imaginari potui ad istam absolutionem vitae, quam sapientis esse statuebant, me propinquasse, quum nullis umbris aut tenebris cognitionem eius, quod antehac inscrutari arcebar, vetantibus liceret perfectam Gratiarum omnium Venerumque, quibus audieram referta esse studia, amoenitatem affluenter haurire, et oculos simul manusque ac pedes pascere peragrando illa tam nobilitata scriniorum S. Laurentii spatia. Quid quum occurreret illa turba variarum rerum tantopere profutura, si non lateret, quas nec fando

indicari audiveram, nec appellationes unquam perceperam? Haec profecto quum partim adſpicere et recenſere, partim in alias chartas coniicere chirographo meo liceret: nonne iure opinabar Idaeorum Dactylorum nomina notitiae meae adfundi? Eorum maieſtate vitam ab terroribus ſervari immerito et fatue ſtatuebant gentiles. Ego vero tum non magis praevidi, quam poſtea expertus ſum in illis tranquilli otii, in illis arcanae ſapientiae, in illis vitae convenienter agendae et principia et profecto firmamenta eſſe. Equidem in iſta proluſione adeo me haec explebant, ut omnium aliarum rerum immemor in novos verosque non Heſperidum, ſed Copiae ipſius aut Minervae Paciferae hortos delatus frui tam ſancto nominum et laborum priorum conſortio geſtirem, ſingula ſcrinia velut altaria totidem altitudini ingeniorum ab Divis Heroibus Mediceis dicata ſpectans, inter quae tanquam Brachmanum aliquis, ut ipſe teſtatur hic ſcriptor, ſpatiatus et operans nihil morarer alias cauſas, ob quas peregrini Italiam viſitant. Quin etiam potuit hic adfixus illi augusto Camoenarum receptaculo animus Celſitudini Tuae placere; utque nutriendo propagares, Domine, hanc adſiduitatem meam, et quidquid tacito receſſu colligerem, in uſum aliquem referretur, qua non auſpiciorum Tuorum felicitate, quibus non munificentiae experimentis me ſuccinctum vivere iuſſiſti? Quae quum et immenſa fuerint omnia, numerumque et ſermonem meum excedentia, tum in eis ut ſemper recordatione exſulto, ita nunc verbis etiam indulgendo luderem, niſi, dum id paro, ſentirem me moeſto quodam aculeo pungi, memorans et conſiderans non modo quam Tua Sereniſſima Celſitudo me locupletarit, ſed ſimul quod iis ereptus ſim. Et tamen confirmata contra confuſionem mente quotidie et loquor et memoro, et quae uſui, quae ornamento ex

Etruria Tua mihi evenerunt, tanto promptius proniusque refero, quod etiam aliena identidem ſcripta hanc memoriam ubique inculcent profitentia eandem ſuam ex Etruria laetitiam; in quibus vel praecipuus exſtabit ſemper hic Ammianus Marcellinus, qui ad notionem quoque meam poſt tot alios pertinere ſe ratus, auxiliatricem Florentiam ſingulis paginis loqui et cum voluptatis multo ſenſu iactare per octoginta annos duravit, nulla unquam intermiſſione ne poſthac quidem deſtiturus. Propterea dum uterque ſic obligatus quaerit officium facere, ad aram Clementiae ac Benignitati Tuae Sereniſſimorumque Maiorum Tuorum ab tot ingeniis illic ſervatis erectam et tam bene utiliterque ſibi cognitam hic ipſe Ammianus in Cyri preces effuſus rogat, ut accipias ΤΑΔΕ ΚΑΙ ΤΕΛΕΣΤΗΡΙΑ ΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ: et ego hanc, quam ipſe nobis vitae, indolis et rerum ab ſe in Aſia et Europa peractarum reliquit effigiem, prout fieri licuit, nunc mea etiam manu politam Celſitudini Tuae conſecro ex officio iuſto, pioque et debito, ex animo quem largitate liberalitatis, quem tantis affluentiſſimae prolixitatis exemplis addictum devotumque Tibi feciſti; Deum venerans, ut omnibus rebus felix aeternum Fortunam adeo conſpecti Imperii Etruſci domeſticam habeas, videasque Mediceam gloriam excelſiſſimis laudibus ſuffragatione ipſius Dei illuſtratam quotidie magis magisque vigere et floreſcere. Lugduni in Batavis a. d. XIV. Kalend. Decemb. CIƆIƆCCLXXXXII.

IAC. GRONOVII
PRAEFATIO.

Quum ex Ammiano Marcellino magna et crebra oblectamentorum causa citeriori vitae meae acciderit, libens feci, ut haec nostra familiaritas innotesceret publice, et velut ad vicem reddendam partes aliquot horarum nunc mearum, quas ille plurimas antehac refecerat, illi concederem, eo consilio, quo nitentiora et speciosiora exstarent residua historiarum eius volumina. Hoc illi videbar debere, viro, in quo cernebam propositum contra sua saecula magnificum et excellens. Etsi enim quae alii de eo scripserunt, nec mea faciam, nec advertere velim, et in ista ominum praesagiorumque fallacissimorum observatione omnia alia mallem; videam quoque in illo esse aliqua nescio qui felici nostrae politurae nonnimis congrua: tum adverti refert eum vixisse isto tempore, quo Latina studia vix fuisse dici oportet, aut omnia arctabantur angustiis epitomarum, hoc est, degeneris inertiae socordia, et illam urbem, quam Aeternam laudat, Venerabilem et virtutum omnium domicilium, obsidebant aerumnosae et exsecrabiles ineptiae omni vigore animi pessumdato, et nihil istic ad priorem magnificentiam. Quod si quos mens melior tamen eveheret, quidquid id erat, ad blanditias auribus principum praebendas modo adhibuisse cernimus. Tali noster tempore quid magis mirer, utrum sustinuisse mente concipere tam nobilis ac diuturni la-

boris opportunitatem, an etiam ſubire alacriter et exſequi? neque id ita, ut videri queat temere effudiſſe aut inconſulte proſiluiſſe ad hoc munus, ſed mente Herculeo ſtudiorum robore bene et diu firmata, et ad hanc efficaciam circumſpecto iuſto et, ut ipſe loqui ſolet, impetrabili apparatu. Ille ſine dubio multum diverſus ab reliquorum ſimul militantium otioſa imperitia, ſub pellibus tempora diſtinguendo in certas operas, et ubi res poſcebat, Martem; ubi quies dabatur, Palladem aemulando, et occaſione praeſidiorum variarumque expeditionum, regiones, gentes, mores, hiſtoriam priſcam et ſui ſimul temporis perdiſcendo, exemplum veteris Romani ſive militis ſive ducis ne inſtante quidem praelio ſtudia Graeca perinde ac Latina omittentis retuliſſe ſibi placuit, ut hinc ſecus aut recte facta vel Principum ipſorum vel Optimatum valeret conſulta ratione aeſtimare: incolasque Romani imperii vel ultimo hoc ſpecimine veteris ingenii admoneret gloriae et moris maiorum, ut in profundo otio ſcirent aliorum ſcripta aeque ac Iuvenalis et Marii Maximi contrectanda eſſe; ſimul hortaretur, et in calamitatibus tam praeſentibus, quam gravioribus poſt venturis ſolatia adferret ſtimulandis animis, ne antiquitatum ignari facile deſponderent, utque ad priſcam tuendae patriae fortitudinem revocarentur. Hoc res ipſa fatetur, et palam tota eius ratio clamat. Adeo nihil indignius potuiſſe pronuntiari exiſtimo, quam quod nupera Pariſina praefatio edidit, Ammianum denique, quum poſt ſacramentum hanc rem arripere cogitaret, tum demum ut miles quondam ac Graecus Latinae linguae ac hiſtoriae Romanae magis adſueſceret, Catonem maiorem vel Cenſorium, Caeſaris commentarios, Salluſtium, M. Tullium Ciceronem diligentiſſime legiſſe. An quia natus et educatus Antiochiae fuit, ubi et Gallus Caeſar dicitur veſperi per tabernas

palatus et compita quaeritasse Graeco sermone, et hinc Graecum se vocat, in ea urbe tunc non erat usus Latinae linguae? aut an Romae tunc ita utique loquebantur, ut nunc scribit Ammianus, ex illis barbaris, quae illuc influxisse ipse in his libris annotat nominibus, plurima corrupta fuisse innuens? Fuit Graecus, sed utique fuit ingenuus, ut se ipse describit, ac bene natus, ut Henricus Valesius, nescio cur etiam de vitio eorum, qui provecta iam aetate ad studia se conferunt (quod utique ipse nescivit) aliquid iactans probat, et hinc cur non ad utriusque linguae peritiam educatus? unde quanquam Graecum se dicat aliquoties, tamen libro XXII cap. 9. §. 7. scribens *quod cadere nos dicimus*, non se eiurare Romanam demonstrat originem. Quasi non operosa moles, varietas rerum, series historiae per tot plagas terrarum euntis, sincera fidei ac veritatis cautela, ipsa magni animi declaratio, in his scriptis mirabiliter elucentes, immo ipsa loquutio si non optimi saeculi et commatis, utique sic elaborata, ut pateat non temporariam ac repentinam tunc fuisse, non brevi puncto arreptam, sed cui ab longo tempore melioribus incumbendo adsuerat, ferme enuntians universo bellicae vitae tempore suas occasiones in variis commoditatibus laxatisque auctorem secrevisse, quas serio impenderit sibi, ut iam tunc forsan commentarios, postea quandoque dilatandos et venustius facundiusque ornandos, sensim collegerit. Ita per militiam consummatus, ne digressus ad larem tranquillum periret otio, aut ut alios fecisse tunc Romae ostendit, multa placentia aut aliena referendo in circulis tempus tereret ac pleraque falleret, integritatem animi scrupulosa historia scribenda declarando, maluit agere causam posteritatis.

Unde sane etiam dignus erat, ut in hoc fretensis Oceani accola populo, quem nonnisi de meliore

nota novisse se ostendit, Batavos et fere perpetuo una cum his tendentes Erulos, etsi regionibus et origine discretissimos, virtute tamen et militari gloria convenientes iunctim memorans, cederetur ad cognoscendam propinquioris temporis, prout facultatem praebet, rationem, et multiplicia supplementa tirociniis exercituum Romanorum ex his brevibus regionibus, quae inde quoque exinanitae tandem fuere, petita ad suffulciendas ubique ruinas labantis imperii. Hic, inquam, merebatur publicari (et iam olim aliorum eandem constat fuisse sententiam) Ammianus ille, non nudus ut quondam et multitudine foedissimarum sordium oblitus, sed quanto ornatu fieri poterat, vestitus et purificatus. Quod certe nostro saeculo contigit, quo historiam illam praeclari duoviri tanta castitate versaverunt, ut quum ineunte etiamnum eo nonnisi confusa quaedam ingenuitatis suae lineamenta praeferret, vel potius ex male commixtis quibusdam literis haberet compositos versus incantamenta anilia et incongrue quaedam mussanda magis, quam articulatam bonae mentis expressionem et sententiam humanam continentes, nunc egregie sese ipse cognoscat, et instar redivivi phoenicis aut exsulis renati post tredecim saecula ostentet. Itaque horum memoriam adoro, et cum perutili et peregregio emolumento evulgatas lucubrationes exosculor. Has cedro dignas, has refertas bonis studiosorum adiumentis et varietatis in docto homine flagitandae specimen praeferentes, has denique ad eruditionem, sapientiam et eloquentiam semitas planissimas et unicas censeo, et quod in me est, expertus sum. Sic quum tota aetas mea saepe gratias egerit Friderico Lindebrogio et Henrico Valesio; tamen gratulatus plurimum fui huic scriptori simul et ipsis commentariis, quum ante decem annos Parisiis omnia ab Valesii fratre instaurari non sine eximia accessione

intelligerem; quippe quod non dubitabam, quin et ex codice antea non viſo melius aliqua procederent Ammiano; et ipſa commentaria ab ſecundâ manu, quam per tot annos ab auctore nunquam earum immemore acceperant, perpolita et aucta exſpectabam. Quod utrumque egregie praeſtitum poſtea cum gaudio vidit mecum et agnovit univerſa cohors, quam ſanctior Minerva detinet. Atque hinc potui librario auctor eſſe, ut curaret multiplicata quocunque modo iſtius editionis exemplaria in officinis his exſtare. Sed quum ille huc me adigeret, ut aperirem, an non aliqua illic poſſent meliora conſpici, idque ſi poſſet a me potiſſimum contenderet fieri, debui cum illo agere ſimplicius, quod nunc apud te, mi lector, repetam, ut ſcias, quibus in partibus aliquid in nitidiſſima illa editione potuerim deſiderare, et ſpernere ut nimis glorioſe ab Hadriano iactitatum, iſtam editionem cunctarum priorum editionum bona complecti, earundem vero vitiis carere, ut ſcribit in fine ſuae praefationis.

In primo non potui ignoſcere Hadriano, quod quum alia chartae forma, alio conſpectu et ſitu notarum uteretur, quam uſus fuerat frater Henricus (cuius notae procuſae ſunt ſingillatim poſt abſolutum Ammiani contextum, et qui citationes variorum locorum hinc accommodaverat ad illius ipſius editionis paginas, ut fieri decebat) hic eosdem numeros paſſim reliquerit, quum et charta non ſit τετράπτυχος, et plane materia ab illis numeris et ſcopo Henrici abhorreat, longe aliud ac diverſum in iſtis allegatis paginis continens. Unde ſit, ut quoties (idque contingit infinitis locis) in notis Valeſianis ſit citatio alicuius loci ex Ammiano, toties nugaci naevo ſe inquinet. Quam enim foedum eſt, quum editionis Pariſinae pag. 49 ponatur Valeſiana nota, in qua ſcribitur [Vide Marcellinum infra p.

31] quod ibi fit in nota ad voces *Galli periret avunculus*, quum ea pagina iam tantopere antecesſerit? Nonne indecorum eſt, quod in illa editione ſcribitur libro XXVII cap. 5 pag. 484 ad vocem *Myſia* [de qua Marcellinus in lib. XVII pag. 140]? quum iſta pagina ibi incurrat in librum XVI; tanto indecentius, quod Henricus in editione ſua recte citaverit pag. 104. Etſi profecto hac in re non modo negligenter fuerit apparata iſta editio; ſed etiam intolerabiliter quodammodo audax, neſcio cuius interventu, ut ſaepe citatio ab Henrico immiſſa, nuper fuerit deleta et omiſſa. Sic quum ſcribit Henricus in ſua editione pag. 399, quae incidit in principium libri XXX, ubi oſtendit *inexplicabile* ſubiectum pro *inexpiabile* [Idem error lib. XV pag. 55 inſedit] inde poſterior haec editio pag. 585 quintam vocem cum poſtremo numero expulit: item in nota ſequente de τῷ *cuppediae* quum notet Henricus [hic et in lib. XXVI pag. 311] voluit frater tantum edi [hic et in lib. XXVI]. Nec adverti, niſi ſemel mutaviſſe, nempe in libro XXXI cap. 12, ubi notabat Henricus de verbo *recingi*. Certe mutare debuerat vitioſum illud, quod occurrit in nota ad libri XXVIII cap. 3 pag. 525 voces *In locum Valentis Iovini*, ubi ſcribit Valeſius [Movet me locus, qui eſt in p. 370] ubi nihil eſt quod ad hanc rem facit, et pagina 307 incurrit in locum libri 25, quem citavit; ut neſciam, quid velit.

Secundo occurrebant in Valeſianis commentariis aperti quidam errores ſive typothetarum ſive ipſius ſcribentis; quos quum iure ſperarem emendatos eſſe, aut ſaltem ſigno aliquo demonſtratos, tetrum in modum deprehendi illic non modo relictos veteres, ſed novos acceſſiſſe. Sic libro XV cap. 4 §. 4 de finali libramento apud Henricum nominatur Antonius Loiſellus, in nova Pariſienſi Antoninus. Sic libro XXXI cap. 13 §. 1. ubi notatur de

Equitio, nunc primum ex chirographo Henrici additur [*Atque ita citat Crispinianus in fastis*]. Libro XXIII cap. 5 §. 13. citat Henricus verba *Interpretes arcessit*, et notat [Lege *arcessiti interrogatique*, ut habet Editio Augustana]. In quo fallus fuit Vir optimus. Legitur enim clare in ista editione *accersiti*. Quod tanto notabilius, quia Hadriano ibi placuit addere, in codice Colbertino sic legi.

Libro XXI cap. 10 §. 3. Hadrianus novam notam fratris protulit ad verba *in angustias tumidosis collibus desinentes*, ubi diversa coufudit in unum. Nam omnia illa verba [Apud Nicephorum in libri 9 capite 13 legitur σούσακις non multo melius quam apud Socratem, ex quo id Nicephorus exscripsit. Unus Philostorgius in libro III recte nominat Σούκεις Αλπεις: sed Nicephorus et heic quoque Σευσάκεις praetulit] non pertinent huc, sed ad praecedentem notam de Succis, et illuc relata volebat Henricus, quacunque etiam paginae parte notaverit.

Libro XXII cap. 8 §. 34. sunt Ammiani verba *immolantes advenas Dianae, quae apud eos dicitur Oreiloche*, ad quae aliquid notans Henricus, scribit inter alia [ipsam autem Iphigeniam sacerdotem sua Tauropoli constituit] in quibus sententia nulla est: nec tamen sustinui quidquam mutare, quum potuerit aliqua mutavisse Henricus, quae perperam sunt publicata. Attamen in editione ipsius Henrici erat *sacerdotem Dianae Tauropoli*, idque cum laceris Antonini verbis affatim congruit. Contra non potui non corrigere, quod in nova fratris nota ibidem ad libri eiusdem cap. 16 §. 20. voces *Hic primum homines ad v. religionum incunabula pervenerunt* ex Eusebio profert sic Hadrianus, Ας πρῶτοι μερόπων ἐπ᾽ ἀπείρονα πρῆξιν ἔφιζ, quum certe ipse non magis potuerit ultimam vocem intellexisse, quam intellexit lib. XXIII cap. 5 ὑφάνισαν, ut ille edidit, quum in fratris editione prior litera esset

maculose expressa in nota ad voces *ut suadere nobis laboret* etc. unde prioris loci notam tanto iustius expuli, quod aliter sit in ipso Eusebio, ut illa quidem duo ex vero correxerim. In libro xxv cap. 6 §. 8. notat Henricus in editione Romana *Chartam* legi. At plane in ea expressum est *Charram*. Sic libro xxvi cap. 8 ipsi Valesii nesciunt, utrum velint Mascizelem, an Mascezilem; quippe utrumque ibi tenentes in utraque editione, idque propterea etiam ipsis donavi. Et quis non credat Hadriano placuisse ludere in scriptis fraternis, dum in nota ad libri xxxi cap. 2 §. 13. voces *Hoc transito* sustinuit edere [Nam Europaeos Alaunos vocat a montibus Alanis ita dictos: Asiaticos vero Alaunos Scythas ab Alanis montibus] quum Henricus ediderit [Nam Europaeos Alaunos vocat a montibus Alanis ita dictos: Asiaticos vero Alanos Scythas ab Alanis montibus]. Quorum haec posterior constitutio certe ut ex Ptolemaeo petita esse dicitur, si recte cum eo convenit, non prior: sed meum non fuit, omnia curva corrigere.

Sic quum ista pulchra et sibi placens editio tractaverit manum Henrici Valesii; refert etiam scire, quomodo curaverit ipsum Ammianum, quod quidem iam rei caput ac summa est. Patet vel ex libro xxix cap. 6 §. 3. ubi sola ista ex omnibus editio, *munimentum absque una causatione consurgeret*, satis inepte, quum reliquae *ulla*. Quum libro xxx cap. 4 §. 12. habeant illae *cum Evandri matre abhinc saeculis obrutas multis*, haec nunc protulit et in Latinitatem invexit *adhinc*. Libro xiv cap. 9 §. 2. quum Henrici editio aliaeque legant *sed si quid auribus eius huiusmodi quivis insudisset ignotus*, Hadrianaea maluit *quidvis*. Libro xviii cap. 7 §. 9. editio nuperrima habet *nisi quod in puteis aqua repetitur exilis*, ubi priores servant *reperitur*. Quod ut est exiguum, ita gravius peccatur in versu

ſequente, ubi edit *iamque ſuorumque duritiae fiducia transituri,* quum priores *ſuorum duritiae*. Denique in eodem capite §. 10. edidit *Bargala*, ubi anteriores *Barzala*, etiam ipſa Romana huc alludente *Barczalos*. Libro XIX cap. 4 §. 4. nunc volunt legi *Peloponeſiaci*, ubi Henricus et omnis prior memoria *Peloponneſiaci*. Libro XXIII cap. 6 §. 80. legitur in aliis *minaces iuxta in adverſis rebus et proſperis;* ſed Pariſina illa vult omitti coniunctionem *in adverſis rebus proſperis*. Libro XX cap. 4 §. 14. edidi *Nocte vero coeptante in apertum erupere diſſidium* ex Lindebrogiana et Auguſtana, quum utraque Valeſiana *diſcidium;* at omnes ibi dicuntur ſimul manſiſſe, ſed concitatos fuiſſe animos ad ſeditionem et converſos ad tela ac manus. Denique an non notam negligentiae praefert iſta mirifice varia inſcriptio in ſummis paginis libri XXII? ubi videbis modo DN. CL. FL. IULIANUS PIUS FELIX AUGUSTUS, modo IULIANUS AUGUSTUS, modo CLAUDIUS IULIANUS AUGUSTUS, modo DN. IULIANUS AUGUSTUS, modo FL. CL. IULIANUS AUGUSTUS; aeque ut in libro XVII modo poſuerunt DN. CONSTANTIUS AUGUSTUS, modo IULIUS CONSTANTIUS AUG. modo CONSTANTIUS AUG. modo DN. CONSTANTIUS P. F. AUG.

Quum et in Valeſianis commentariis et in ipſo Ammiano talem paratum curamque adhibitam cernerem; non debui notabilem aliquam ſollicitudinem in eis, quae ab Lindebrogio ſcripta erant, concipere. Propterea quum ad rem veni, reperi etiam obſervationes iſtas ita editas, ut qui eas legerit, profecto parum abſit, quin pro cerrito vel in Latinis vel in Graecis auctorem traducat. An non enim tale eſt, quod editur libro XX. cap. 1 in nota ad voces *Somniorum rata fides* [Syneſius περὶ ἐνυπνίων et in eum Niceph. Artemidor. et Apomas.] Ea poſtrema voce iam duae editiones Ammiani conſpurca-

ſpurcatae fuerunt cum ludibrio Lindebrogii. Ne tertia vice fieret, interceſſi, et repoſui, quem ſine dubio ille innuebat. Libro XXXI c. 10 §. 21. pag. 80 Pariſinae editionis ad paginam contextus 639, ubi ſunt verba, *Dum inter eius Armigeros militaret, ac regiam cuſtodiret*, apponunt hanc notam ut Lindebrogianam [Socrat. lib. III cap. 1 εἰς τῶν δορυφόρων. Antoninus Aug. in Itinerario.] Fungus profecto et ſtupidus debuit fuiſſe Lindebrogius, ſi ſic notare ſuſtinuit, ut has duas citationes de eadem re potuerit iungere, quod tamen iſti Pariſini optimo viro impegerunt: et ſummo iure querulus iſte Hadrianus de eo ſcripſiſſet, ut ſuſtinet ſcribere in praefatione, eum ſaepe minutiis immorari, et totas paginas Graecis excerptis ubique implere, quibus aequo animo carere poſſemus. Sed, proh facinus! inconditi iſti rerum alienarum obtrectatores geminam Lindebrogii notam in unum contraxerunt, quum poſtremae quatuor voces pertinerent ad notam de Bononia, quam quidem notam Galli, forſan auctore aliquo, qui deliciari voluit, omnem exſtirparunt. Caeterum ſic quoque querelam iſtam Hadriani pro veriſſima agnoſcet, quisquis inſpexerit pag. 38 editionis Pariſinae notam in libro XVII cap. 12 extr. ad voces *Eductis mucronibus, quos pro numinibus colunt*, utpote quum illic citationem de Alanis ex lib. XXXI cap. 2 §. 23. et de Danis ex M. Adamo bis poſitam videat omnibus vocibus iisdem integris, atque adeo ſex verſus impleantur verbis, quibus certe non tantum aequo animo carere poſſemus, ſed quae per meram ſtultitiam iterantur. Verum auferat hoc Hadrianus, et fruatur, ut iactet auctiores Lindebrogii Obſervationes ab ſe editas; emendatiores utique ne addat. Abſit enim, ut credamus ita blateraviſſe, aut expleri voluiſſe Lindebrogium; ipſe Hadrianus in culpa eſt, quum Lin-

debrogius illam notam universam renovaverit, priorem totam volens induci, quod ab benignitate Gallica non impetravit. Quod tamen ut minus in Hadriano stupeas, non aliter consuluit in fratris nota lib. XXXI cap. 2 §. 9. ad voces *Contortis laciniis illigant;* ubi quum Henricus in nota posuisset [De Iaxamatis quidem id refert Mela in fine lib. I] iste hoc non satiatus nuper addidit [Et Iaxamatarum ostio Tanais proximorum feminas ex equis pugnare scribit Mela libri I capite ult. et *quos laqueis interceperunt hostes, trahendo conficere*] Haec quum Henricus deinde aliquo tempore apposuerit vel oblitus quid olim illic edi curavisset, vel explanare volens id, quod brevius antea collegisset; non dedecuerat Hadrianum probe inspicere, si quam illic notam voluntatis suae Henricus reliquerit. Omnino deliravit Lindebrogius, si in libro XVII cap. 7 §. 12. citans verba Ammiani scripserit *Neptunum humentis substantiae infestat Ennos*, ut ibi Hadrianus potuit edere, quum aliter ipse auctor in Hamburgensi. Sic ad libri XIX cap. 4 §. 3. voces *Qui sol aestimatur*, Hadriani gratia bis Lindebrogius citavit *Alexandrum in Tabulam Heliacam.* Utique praeco dimitti merebatur, qui inquireret, ecquis habeat notitiam *Iuliani Carris*, quem Lindebrogio notum fuisse probant duae editiones ex notis ad libri XXIX cap. 2 §. 17. voces *Exsecto vivae mulieris ventre atque intempestivo partu extracto.* Nullus equidem copiosam et supervacuam notarum abundantiam in Lindebrogio negabit, qui in ista Parisina editione viderit ab Lindebrogio ad librum XXVII cap. 4 §. 7. postquam citavit *Unde eorum iubar*] scribi, [*Unde eo iubar.* Scripsit Ammian. *unde eorum iubar.*] Enimvero digna nota, quae Parisinos exerceret typos! In notis ad finem libri XX inter nova augmenta ediderunt ex Valerio Flacco, *Nunc, ait, eripiat divae Titana volucri,* quum

Lindebrogius, ut in ipſo poeta legitur, ſcripſerit *dirae*. Quid igitur, mi lector, exiſtimas de Graecis? Ad librum XXIII cap. 5 §. 6. ubi edunt Galli in citatione Chryſoſtomi στομάτων ουδεσμόν, quid oro intellexerunt? At in libro XVII cap. 4 §. 11. praeclarum correctorem Hadrianus egit; quoniam Hamburgi in loco Glycae ad voces *per ſpeciem apis* editum erat οὐχ ἱεροτονητὸς, ipſe edidit οὐκ ἱεροτονητὸς. An igitur ab tali correctore ſperarem vel intellecta eſſe, vel integratum iri Graeca in allegatione Procopii ad libri XIX cap. 6 §. 7. voces *Galli morarum impatientes, ſecuribus gladiisque ſuccincti*, ubi iam bis editur ἡ λαβὴ δὲ τοῦ ξίφους βραχεῖα ἐστάγαν ut Pariſini, ἐσάγαν ut Hamburgenſes? Multo minus, ut opinarer debere ab eo in citationem ex Zoſimo ad libri XXIV cap. 6 §. 15. voces *Caeſis Perſarum plus minusve duob. mill.* addi negativam οὐ, quae interciderat in numero caeſorum Romanorum οὐ πλείους. Itaque ubi tam accurate omnia ſunt geſta, debemus ſcilicet nobis imaginari rectius ad librum XXVII cap. 9 circa finem edidiſſe Hadrianum *conſtitutione Arcad. Honor. et Theod. Impp.* et paulo poſt *conſtitutio Valentinian. Theodoſ. Arcad. Impp.* quam ſcripſiſſe Lindebrogium utroque loco *Imppp.*

Et quidni ridicula acceſſio eſt notae Lindebrogianae ad libri XVII cap. 10 §. 2. voces *Veiovis fulmine*, ubi apponit Pariſina editio [*Diiovis* meminit et Gellius loco ſupra ladato] Id quum ſit nulli bono, tum ipſe vidi non id ita profectum eſſe ab Lindebrogio, qui ad vocem *Diiurnius* in ea nota ex Gloſſario citatam in margine adſcripſerat [γρ. *Diiovis*. Gell. ibid.] Id teſtatur hodieque codex et manus eius, quae ſunt Hamburgi, et unde ipſe deſcripſi. Caeterum ut pateat porro licentia, qua in notis Lindebrogianis quicunque ille fuit Pariſiis uſus ſit, notabat aliqua vir egregius ad locum libri

xv cap. 8 de ritu et apparatu allocutionum e tribunalis ſuggeſtu, ſcribens in fine: [Sed ut res magis in oculos incurrat, nummi veteris typum, eorum gratia qui minus in hisce ſtudiis verſati ſunt, apponere placet; in quo et tribunalis forma, et ſignorum in hac parte effigies apparet] quibus adiecerat nummum Probi Imperatoris. Et verba haec omnia et nummum omiſit iſta Hadrianaea editio, neſcio qua auctoritate. Quod quidem faſtidium tanto eſt ſtultius, quod illum ipſum nummum videatur fere verbis deſcribere Henricus ad librum xvi cap. 12. Vice verſa in libro xx cap. 5 §. 10. ubi Genii Publici mentionem facit Ammianus, appingendam Gallia iudicavit effigiem Genii Publici tam nugacem, ut nihil ſupra, quod vel ſola barba denſior probat, quae in temporis eius nummis, ubi frequentiſſimus Genii Publici typus, nunquam apparet, et tantum Genio ſenatus adfingitur in nummo Antonini Pii. Et utique cum deſcriptione Lindebrogiana non convenit iſte typus; quum illa ſtatuat fuiſſe velato capite, quod in hac figura aliter habetur. Sed etiam ut ſciat lector, unde illam petiverint, aut ubi Lindebrogius eam reperiri ſignificaverit, citatos illic videbis *Piſonem, Chorel, et qui porro de hac re ſcripſerunt,* quum intelligat Choulium.

An vero Hadrianus is fuit, qui Lindebrogii Graeca excerpta debuit tantopere vituperare? an aut ipſe, aut univerſus orbis ignorat, quoties illa ipſa Lindebrogiana excerpta iteret frater eius Henricus et modo non ſua facere cupiat? An libro xiv cap. 11 §. 10. inſolentiam Diocletiani, qua excepit Maximianum, ex Rufo Feſto et Eutropio non primus notavit Lindebrogius, et ſecutus fuit Valeſius? Et ſimiliter ibidem agitur in locis Velleii de fatorum more? An de alumine libro xx cap. 11 §. 13. ex Gellio non idem affert Valeſius, quod Lindebrogius ante attulerat? Sed ut hic male pouit nu-

meros *lib. 15 cap. 5*, ita et alter prave *lib. 16 initio,* quum ſit 15, 1. An ſolus aut primus Valeſius eſt, qui Ammiano reſtituit lib. xx cap. 3 §. 11. ἀποκρούσιν σελήνης, aut explicuerit, et non anteceſſit Lindebrogius? Ille quatiens ſcutum Iulianus et locus Vegetii ex libro II cap. 14 nonne ab Lindebrogio oſtenſus et explanatus fuit Valeſio? An Maſſagetas Hunnos vocari in loco Procopii non ex Lindebrogio repetivit Valeſius ad librum XXIII cap. 5 §. 16? An armorum crepitum in aſſenſu et locum Iulii Caeſaris ex libro VII belli Gallici aliunde huc attulit, quam ex Lindebrogio, aut ſaltem poſt eum? An libro XXV cap. 3 §. 13. de praeliis Marcelli diſcrepantem numerum ex Plinio et Solino non antecedens Valeſium Lindebrogius notavit, et illas ibidem adoreas obumbratas ab Catilina ex Solino per imitationem petitas ſic notavit primus Lindebrogius, ut tamen Valeſius id ipſum quoque inculcaverit ita, ut nihil prorſus praeter Lindebrogiana afferret? An libro XXVII cap. 6 §. 14. ubi Ammianus laudat in iudice, ſi ſit legum ſimilis, non Lindebrogius eſt, qui id ab eo fieri ad imitationem Ciceronis libro 2 de Offic. c. 12 notat prior, et Valeſius eſt qui tamen illud excerptum Lindebrogianum ſuis immiſcet? Scilicet quum Valeſius libro XXXI cap. 2 §. 23. de gladio apud Scythicos populos culto tam large locum Iornandis excerpſit, perſuadere nobis vult Hadrianus ab eo non fuiſſe viſum Lindebrogium iisdem verbis excerptis illuſtratorem eius ritus. Denique quid eſt, quaeſo, quod ad libri XV cap. 9 extr. voces *Pronuntiarunt animas immortales* inter novas ab Henrico acceſſiones oſtentat Hadrianus [Idem de Gallis dicit Mela cap. 2 lib. 3] an non ſeptuaginta annis ante et viderat et indicaverat ad eas ipſas voces Lindebrogius?

Et quid ſi ad alterum ex Germania non ſpernendum ſane virum transierimus? Nonne libro XIV

cap. 6 §. 6. ad voces *populi Romani nomen circumspectum et verecundum* Ianus Gruterus est, qui ad postremae vocis illustrationem iam ante advocaverat auxilium ab Casaubono praestitum in historia Augusta, ubi et istum locum et ex libro XXI coniunxit, et αἰδοίους supplices ostenderat? Nonne eiusdem libri cap. 7 init. pro eo quod vulgo legitur *dissimulata licentia*, Gruterus est primus, qui rogavit [An fuit? *disseminata*.] Sequutusque Boxhornius scribit [*disseminata* scribendum hic est, quod nemo non videt] velut ultro confessus debuisse iam aliis id occurrere. Vide iam, quam sero veniat Valesius. Ibidemque cap. 11 §. 32. nonne Gruteri est *Eadem Mancinum dedidit Numantinis?* Rursus libro XVI cap. 2 §. 12. *Circumdata retiis busta* non ex utroque MS. annotavit Gruterus? Et cap. 12 §. 40. quum Caesar exclamaret *Redeamus ad nostros, saltem gloriae futuri participes, si eos pro republica dimicantes non relinquimus inconsulte*, Gruterus utique prior exstitit, qui ad ea notaret [Editio Accursiana negativam ut insererem suasit] post notavit etiam Valesius [Negativam particulam, quae in cunctis exemplaribus deerat, ex Mar. Accursii Editione supplevimus.] Libro XVII cap. 13 ad verba *Plus aestimantes creare quam afferre barbaris Regem* notat Gruterus [Credo voluisse scribere *auferre*] Notat et Valesius [Legendum videtur *quam auferre*] egregio concentu. Totum excerptum ex Curtii libro 4 ad verba Ammiani *apud Persas silentii colitur numen* libro XXI cap. 13 §. 30. non Valesius recensuit post Gruteri indicium? aeque ac locum Livii de senatoribus Campanis vino distentis ad librum XXIX cap. 5 §. 54. idem excitavit primus Gruterus, ac secundus iteravit Valesius: aeque ac locum Taciti ex libro 13 ann. cap. 57 de Hermunduris et Chattis ob salem contendentibus produxit primus Gruterus, et tanquam echo resonuit eundem Valesius ad librum

xxviii cap. 5 §. 4. Et quod libro xxiii cap. 5 ſcribit Ammianus *Ut ſuadere nobis laboret monumentorum veterum fides*, ex Floro petitum eſſe obſervavit primus Gruterus. Etiam libro xxv cap. 4 §. 20. *Ni transiſſent ad numinum cultum*, ſane Fauchetius Gruterianus coniecit ex Theodoreto lib. iii cap. 6: et quod ibidem §. 22. legitur ad voces *figura tali ſituque membrorum*, omne eſt Gruteri. Illud veriſſimum in libro xxxi cap. 2 §. 11. *ad omnem auram incidentis ſpei novae perquam mobiles* non eſt niſi unius Gruteri. Immo illud Hadriani *cum prope in acie ſtarent* libro xxvi cap. 9 §. 3. publicavit ex libro Fauchetii Gruterus. Sed et alterum eiusdem eod. libr. cap. 6 §. 17. ut in Ammiano reſtituatur *redivivas, nebulas debitorum*, ſignificavit tanto tempore ante Franc. Iurctus in Miſcellaneis ad Symmachum lib. i epiſt. 26, et ex eo notavit quoque Gruterus.

Neque idcirco imminuitur apud me, aut haec colligo, ut imminuatur apud alios gloria laboris huius, quo Henricus Valeſius, vir nunquam ſine honore nominandus, divine Ammianum expolivit. Illa profecto ſunt ἐκ νάρθηκος, illa cedro digna. Neque etiam is eſt, qui ſic de Lindebrogio ſcribit. Verum ut ne bene cedat Hadriano tam temere pronuntiaſſe, ubi nec commodi quidquam inde oriebatur, nec alter erat meritus. Utique quum Lutetiae verſarer, non audivi Hadrianum talem fuiſſe, qui mentiri non poſſet; quod egregie illum praeſtitiſſe reor in vita fratris, viri certe ἐπιεικοῦς et de ratione ſua modeſte cogitantis, humanioriſque, quam ut ante annum vitae lx annos ſuos non attenderet, et ab mea demum epiſtola hoc didicerit.

Habes, lector, pignora firmiſſima et experientiae indubitabilis fulcra, unde de poſtrema editione Pariſina iudicare queas, an ea ſit, quae priorum editionum bona complectatur, earundem vero vitiis

careat; pariterque caufas, quibus ego ad hane editionem comparatus fui. Sed praeter haec quum fcirem hunc effe genium poftremae editionis, cui nihil aliud acceptum referri poteft, nifi aucta commentaria maximorum virorum, Lindebrogii et Valefii, et quasdam bonas reftitutiones ex codice Colbertino; et tamen Ammianus is effet, qui etiam praeter Valefios fuerat diligenter lectus ab aliis eruditiffimis hominibus, vel aequalibus vel eorum vitam quacunque parte tangentibus, quos in exemplari meo notaveram; ipfa dulcedo, quam ftudiis meis attulit Ammianus, ipfa propenfio, qua Ammianum et ftudia profequor, compulit me profpicere, ut vel aliqua faltem parte prodeffem Ammiano, vel ad eius cogitata aut fcripta lectorem locis quibusdam revocarem. Etiam ipfe fueram diligens et attentus in confideratione lectionum, quae ex MSStis erant prolatae. Ex his fustinui nonnulla fuis locis adfpergere lectori, ut fpero, futura et probabilia et opportuna et iucunda. Equidem magnopere optaffem, ut ad Lindebrogii exemplum potuiffent ab fefe impetrare Valefii, ut fimilem Variarum lectionum, quas ex tot collationibus veterum exemplarium contulerant, fyllogen et indicem exarare voluiffent, ut facile factu illis fuit. Eft enim in huius auctoris antiquis codicibus eadem ratio, quam obfervavi in epiftolarum Ciceronis ad Atticum vetuftiffimis et fideliffimis exemplaribus, ut non turbide per variorum hominum hariolationes in diverfa velut portentofa ludicra discedant, fed fere confentiant, et preffe retineant fimilitudinem prifcae lectionis, fimulata per fummam fidem imitatione veteris fcripturae, licet eius fententia periiffet; unde nunquam dubitavi, quin quod veram eorum qui fcripferunt manum non habeamus nec affequamur, non alteri caufae id attribui debeat, quam imbecillitati noftrae, quae aut iuftam

ansam recorrigendi arripere nequit, aut non semper nos ad restitutionem satis instruit. Quod si exemplarium Valesiis inspectorum, et ut reor, annotatorum singulae notulae publicarentur, praestare ausim futura longe plura, quae ad instaurandum Ammianum a nobis possent proficisci. Nam non negabo specimen. Sic libro XIV cap. 6 §. 20. dicuntur feminae *iactari volubilibus*, aut ut Valesius *volucribus*, *gyris*, quum in codice Regio, ut et Romana editione advertat pro media voce exstare *volvetur.* Quaeso quae probabilitas huius rei aut quae convenientia inter eas voces? Certe longe verisimilius accidet hinc unicuique, auctorem scripsisse *iactari volucriter gyris.* Illa enim vox est Ammiani, ut patet ex Lindebrogianis ad librum XXVIII cap. 6 et infinitis locis. Sic eod. lib. cap. 11 §. 21. dicitur Gallus Caesar *terrore propinquantis exitus iam praesepultus.* Observabis, mi lector, exitum pro pernicie nunquam poni ab Ammiano, prorsus dico nunquam. Nam alia locutio est, quum ait *gloriosos vitae exitus.* Et hinc contigit, ut quum libro XXV cap. 3 §. 8. olim legeretur *magno spiritu contra exitum certans arma poscebat et equum,* Gruterus ex Fauchetianis membranis restituerit *exitium.* Quod iam satis suspectam facit hanc vocem. Quin et editio Romana habet *exituiam.* Nec potest esse dubium, quin dederit auctor *propinquantis exitii iam.* Sic millies hanc vocem adhibet. Libro XV cap. 1 §. 3. pessime Hadrianus edidit *confestim a iustitia declinavit ita intemperanter, ut aeternitatem eam aliquoties assereret ipse dictando*, imitans Lindebrogium, quum editio Romana, Augustana, Henrici legat verissime *Aeternitatem meam.* Sic enim innuit ipsum dictasse aut in epistolis iussisse scribi *Aeternitas Mea.* Libro XV cap. 5 §. 34. *Ut Romae in circo maximo populus, incertum ratione quadam percitus an prae-*

ſagio, *SILVANVS DEVICTVS EST*, *magnis vocibus exclamaret.* Sic edunt hodie plerique, quum in Romaua editione habeatur *praeſagio et Silvanus devius magnis*, Auguſtana *praeſagio ut SILVANVS DEVIVS magnis*, priore loco voculam *ut* non agnoſcente. Hic tacent Valeſii, quum utique ſit aliquid non ſatis certum. Quaſi vero pugna ingens expeditioque ſuſcepta eſſet, cuius exclamaretur felicitas. Unus Lindebrogius notat in MS. Florentino legi *Et Silvanus devii eſt*, nec dubito quin tale quid fuerit iu codicibus per Valeſios inſpectis. An igitur cunctari poſſumus, quin ex eo credamus clamorem iſtum fuiſſe, et Ammianum ſcripſiſſe, SILVANVS DESIIT ESSE, quam deceſſoris mei Zuerii Boxhornii coniecturam pro veriſſima amplector. Eodem libro cap. 6 §. 2. *Ne vi nimia tormentorum levi corpore fatigato, reos atrocium criminum perſpicue citari faceret multos.* Sic edidit Hadrianus neſcio qua fiducia, certe ineptiſſime, quum omnes ante eum pro undecimo vocabulo *promiſcue* vel *promiſce* legant, quorum utrumcunque eſt veriſſimum. Libro XVI cap. 5 §. 1. miror contemptis libris MSS. edi *ex rhetris Lycurgi et axonibus*, quum Auguſtana *ex Lycurgi id eſt axonibus*, aeque ac miror in MSS. ipſis legi teſte Valeſio *ex rhetris Lycurgi, id eſt axibus.* Expreſſum vero id vidi in Romana editione *Lycurgi.* i. *axibus*, quum utique ſciverit Valeſius, ſciat omnis orbis, poſteriores non eſſe Lycurgi, ſed Solonis. Gruterus ſilens de excerptis duorum codicum, quae habuit, ſuſpicatur excidiſſe eam ipſam appellationem ob ſimilitudinem literarum, quae prava accuſatio eſt bonorum librariorum. Nam nihil certius poteſt eſſe, quam ab iſta concordia codicum nos eo duci, ut credamus dediſſe Ammianum *ex rhetris Lycurgi, item axibus* vel *axonibus*. Quippe infinitis exemplis conſtat ſolita eſſe in MSS. libris commiſceri

idem, item, id est: et sic alia nota perperam intellecta fecit, ut libro XVII cap. 12 §. 6. *esse Valeriam* exhibeat Romana, quum in MSS. sit cc. Eodem libro XVI cap. 11 §. 4. *Invasere Lugdunum incautam: eamque populatam nisu valido concremassent.* Sic putant Valesii se recte defunctos esse, quia alibi *nisu valido firmare* dixit auctor, quum MSS. libri hic legant *visu . . a concremassent.* Quaeso per Musas! unde hinc liquide exsculpi potuit nisus ille validus? Utique testatur ipse primam literam in scriptis exstare v, non n: deinde finalem et proximam verbo *concremassent* esse a, non o. Quid inde potest sequi, nisi ut scripserit *populatam vi summa concremassent,* ut XXIII, 6. *Quibus ineuntes praelia viri summa vi vehi exsultantes solent.* XXIX, 1. *Quorum summa vi salus crebro oppugnabatur.* Alibi *nimia vi* solet scribere. Sic indigne videtur tractari Ammianus lib. XVII cap. 4 §. 15. de obelisco. *Sola post haec restabat erectio, quae vix aut ne vix quidem sperabatur posse compleri: erectisque usque periculum altis trabibus, ut machinarum cerneres nemus* etc. Unde illic inolevit *τὸ erectisque?* Editio Romana habet *id est isque periculum,* quod haud dubie est ex Msto. Augustana *id est absque periculo. Altis,* ex mutatione editoris. Unus Lindebrogius Romanae editionis lectionem ab codice Florentino testatur confirmari. Non possunt aliter in MSS. suis invenisse Valesii. Et cur tacent? Si verum vis, scripsit Auctor *fixis usque ad per.* Semper certe illo verbo in tali negotio utitur. XIX, 2 *acies immobiles stabant, ut fixae.* XX, 7 *machinae haerebant velut altis radicibus fixae.* Alibi *fixis tentoriis.* XXII, 15. *Si stipitem quisquam fixerit rectum.* Sic libro XVII cap. 5 pro *maximopere* una editio Romana, fidelissima scripti codicis imitatrix, habet *maximo opere.* Sic libro XVII cap. 9 §. 2. legitur *sperans ex Chamavorum segetibus id*

fuppleri poffe, quod ablatum eft. At in Romana editione non exftat illud *poffe.* Quod propterea non dubito etiam abeffe ab libris fcriptis, et immiffum ab illis, qui non cogitabant *fuppleri* hoc loco ufurpatum pro fuppletum iri, ut in Cicerone idem deprehendi tum alibi, tum in epiftola XVIII ad Brutum: eftque idem lapfus, quem Valefius inducere in Ammianum voluit, quum in libri XIV poftremis verbis legendum fe ait coniicere *fcrutari poffe putabit,* quum media vox in nullo legatur antiquo codice, et Gruterus recte iam τὸ *putabit* confirmans ftatuiffet eius interpretationem effe *fcrutari poterit,* at Boxhornius rem non perfpicue videns malo fenfu daret *fcrutari putabit.* Sane omnia perperam, et unica veritas in vetuftis libris. Sed neque unquam intelligere potui, aut ad intelligenda quisquam praeit verba libri XV cap. 3 §. 4. *Inter quos facile Paulus et Mercurius eminebant: hic origine Perfa; ille natus in Dacia: Notarius ille; hic ex miniftro triclinii Rationalis.* Neque etiam dubito, quin tantundem intellexerint duo Valefii, quod ipfi facile fatentur ex ore unius Henrici, qui animadvertit in libro XIV cap. 5 non procul ab initio hunc eundem Paulum in Hifpania natum effe dixiffe; adeo ut inde colligat aperteque ftatuat in altero horum locorum mendum effe neceffe effe, quum et in actis paffionis Artemii hic Paulus notarius Hifpanus dicatur. Sic ille maximus vir nodum nectit iuftiffime et firmiffime, fed non folvit; cuius rei tamen copiam ei fuiffe in ufu tot veterum codicum mihi imaginor. Neque ego mihi fatisfeciffem, nifi prima illa Romana editio, certe veteris libri inftar, mihi fuiffet ad manum, quod benignitati Ampliffimi et Confultiffimi Viri IOANNIS DE WIT debeo. In ea legitur, *hic origine Perfa natus in Dacia.* Ex quo patet τὸ *ille* non fuiffe in Mfto libro, unde ifta editio fuit expreffa. Sed neque illa vox apparet in

editione Auguſtana. Hinc patet oportere iſtam vocem expelli, et continenter ſcribi *hic origine Perſa natus in Dacia,* nempe Mercurius, cuius ſolius modo patriam inculcare debuit, non item Pauli, de quo id fecerat libro praecedente. Paulum ibi dixerat Hiſpanum eſſe: nec operae erat aut hic aut alibi id ipſum iterare. De Mercurio nunc notat maiores eius fuiſſe Perſas, quum ipſe natus fuerit in Dacia, parentibus eius quamcunque ob cauſam migrare ex Perſia in Daciam coactis, exemplo eodem, quo ille apud Pariſios natus in Galliis ad Perſas abierat profugus, exindeque ſortita coniuge, liberisque ſusceptis, Perſis ſervierat, ut narrat libro XVIII cap. 6 §. 16. Ita obſcuriſſimo loco ſubventum vides. Sed in his, quae ſic video reſidua eſſe, luxuriari, et late evagari poſſem, ſi ratio praefationis me non contineret.

Praeterea ſunt nonnulla in notis Valeſianis, de quibus admoneri publice refert, ut libro XXX cap. 1 in fine vult probare Ammianus ex Demoſthene, nunquam ſimilitudine aut impunitate alterius criminis delui id, quod contra ac liceat arguitur factum. Id appoſitis Demoſthenis verbis illuſtrat Valeſius, quae certum eſt ab eo deſcripta ex ipſo Mureto, quem citat, ne inſpecto tunc quidem Demoſthene; quod liquide patet ex verbis ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἑάλω, quae ſic prorſus quoque citat Muretus, quum eorum ſententia ſit manca et imperfecta. Itaque et Quintilianus extendens amplius reddit *Nam ut ſi quis eorum damnatus eſſet.* Hunc genitivum, qui omnino neceſſarius eſt, in Graecis omitti vides. Atqui pleniſſime et optime Demoſthenes, ὥσπερ γὰρ ἄν τις ἐκείνων προήλω. Ne dicam mox in Demoſthene etiam non legi οὕτως ἂν σὺ νῦν ἁλῷς, ſed νῦν δίκην δῷς. Citavit hunc locum quoque Theon in Progymnaſmatibus pag. 11, ubi ſcribit ὥσπερ γὰρ ἄν τις ἐκείνων ἑάλω. Ipſius vero huius ratiocinationis vim

claro exemplo firmare dicam an alludere videtur Livius in concione tribunorum plebis, *proditam Veiis rempublicam esse ab ducibus, proditum deinde, quia illis impune fuerit, in Volscis ab consule exercitum* etc. vociferantium libro IV cap. 40. Item libro XVI cap. 11 §. 4. ad voces *Laeti barbari,* sumit Henricus occasionem, qua vult succurrere auctori *Panegyrici dicti Constantio Caesari*, ut scribit, quum verba ibi allegata exstent in Panegyrico, qui dictus Maximiano Caesari, quod etiam satis admonebat mentio Diocletiani. Denique videas ab Ammiano in libro XXVI cap. 8 §. 3. fieri mentionem lacus Sunonensis, de quo notat Valesius [Videtur porro hic Sunonensis lacus idem esse, qui Ascanius a Geographis dicitur iuxta Nicomediam.] Quae coniectura binominis lacus iam diu antequam scriberet Valesius, ab Abr. Ortelio in mundum producta est, ut patet cuicunque ex Geographico eius Thesauro. Sed quis Ascanium lacum apposuit Nicomediae? Ortelius perspicue distinguit scribens [quo aut Ascanium lacum aut Nicomediensium designare videtur.] Et apud eundem Ortelium in v. *Nicomediensium lacum* Pet. Gyllius observat, de lacu supra Nicomediam scribere Plinium, quem falso quidam putent Ascanium, cum hic sit iuxta Nicaeam, distans ab illo amplius centum mille passibus, cuius fluvius influat in Propontidem, illius vero in Sagarim.

Sed neque audiri meretur Io. Pricaeus, dum in notis ad Apuleium Miles. librum VII pag. 359 notat [Ammianus lib. 26 ex Apuleio nostro *Gradum sensim referentes moris diuturnis excruciabant.* repono ex Auctore nostro *m. diutinis e.*] Locus hic exstat libro XXV cap. 6 §. 11. Quae coniectura est sine ulla causa, quum aliter potuerit loqui Apuleius, aliter Ammianus, licet saepe imitans, nunc tamen se retinens. Ut enim *diutinus* placuit Apuleio, (et

usus diutinus etiam Ammiano XVI, 12, at prope illic *usu praeliorum diuturno*) sic *diuturnus* Ammiano, unde alibi *aerumnis diuturnis attritus*, alibi *diuturna carie*, *diuturnos errores Aeneae*, *diuturna Principis permansio*, *diuturnam morborum asperitatem.* Cui ipsi etiam nequaquam assentiendum censeo in eo quod ad eiusdem Apologiam affert, quasi lib. XIV cap. 6 §. 11. scribi oporteret, *Dotatur ex aerario filia Scipionis, quum nobilitas et flos adultae virginis diuturnam absentiam pauperis erubesceret patris.* Grassatur enim licenter contra veteres codices, qui manifeste dictant fuisse *cum nobilitas florem adultae virginis diuturna in absentia pauperis erubesceret patris.* Sed etiam praeter caeteros animadversione dignus locus est lib. XXVII cap. 3 §. 8. *collecta plebs infima* Lampadii *domum iniectis facibus incenderat et malleolis, ni vicinorum et familiarum veloci concursu a summis tectorum culminibus petita saxis et tegulis abscessisset.* Ubi egregie Hadrianus excitavit renovavitque illud *vicinorum*, quod disputat in praefatione; quum etiam in Vaticano libro exstare sciam, *ne vitiorum*, non *ne servitiorum.* Sed quum idem voluit *familiarum*, nequivi illuc accedere. Caussatur familiares et amicos Lampadii, summum domus eius tectum conscensuros non fuisse, sed opera servorum suorum ad arcendum incendium et ad repellendam plebem usuros. Quaeso cur non illi aeque, ac vicini? An vicini eius non erant aut poterant esse eadem dignitate, qua familiares? Cur autem familiares et amici eius, si ad manum essent, non conscenderent ea caussa tectum? praesertim si celeritatem ea res requireret? Familias sumi pro servis tralaticium est. Et sane testatur *familiarum* legi in codice Colbertino. Attamen putavi familiares magis convenire cum vicinis, quam servos, quum utique vicini possent esse ingenui. Quidquid sit, quum priores consentiant in τὸ *familiarium*, ne

quid abscondam, putavi Ammianum hic ante oculos habuisse Tullium, cuius verba sunt de senectute cap. 7. *Possum nominare ex agro Sabino rusticos Romanos vicinos et familiares meos.* Mulieres et servitia ex tectis iacientia tegulas et saxa iungit Livius v, 21. Neque tamen taceri debet, quod velut ex suo promit Valesius lib. XIV, cap. 2 §. 5. *Cognitis enim pilatorum caesorumque funeribus*, esse ipsum Boxhornii; perinde ac libro XV cap. 6 §. 3. eiusdem εὕρεμα est *pondus largiretur*, etsi tanquam omnibus qui istud legerunt fatiscentibus scribat Valesius ex relationibus scripturae variae, quam ex libris priscis memorat, apparere sic legendum esse; atque etiam XVI, 11 §. 8. quod simili pompa profert, *concaede*, quod si inspexeris, palam dixeris vidisse Valesium in Boxhornio. Quin et libro XVIII cap. 4 §. 5. quum Boxhornius in MS. notari ab Lindebrogio advertisset *paritas*, ex continenti subiecit [e quo facies *parvitas* aut *raritas*] limis oculis id praetermisit Valesius, quum quod Ammiano perierat, sic iam biennio ante in his oris fuerit restitutum, antequam innotesceret Lutetiae. Certe non ego is sum, qui amare possim notas domino suo uberiores. Ne et hoc reticeam, displicet in editione postrema Parisina varietas et inaequabilis in scribendo fluctuatio, ut *Samosata* modo ut foemininum singulare, modo ut neutrum plurale, nunc *Darius*, nunc *Dareus*, de quo notavit Henricus. Libro XIV, 8 *Cassii montis*, alibi *Casii*. XVI, 4 edit *die noctuque*, sed XVIII, 4 et XXVIII, 4 *eandem incudem diu noctuque tundendo*. Libro XXIX, 1 et XXXI, 2 edit *cladum*; ubi omnes, etiam Henricus ante eum *cladium*, quam formam retinet initio libri XX, et eodem libro XXXI, 16. Itidem *Gothi* et *Gotthi* in libro XXXI, cap. 2 hic *Euphratem*, illic *Euphraten*. Quartus pluralis nunc in *eis*, nunc in *es* terminatus. Quae

omnia

omnia non alium in finem colligo, nisi ut pateat praeter lacunas hic illic hiantes insanum multa in hoc scriptore restare sananda, utque ad eam spem se erigant illi, quorum ea felicitas est, ut libros ante typographiam inventam scriptos queant inspicere.

Erant alia, quae ad Ammianum pertinentia post praefationes poterant addi, eiusdem scilicet generis collectanea, qualia ab Chifletio conscripta addi iudicavit Hadrianus, et huius exemplo etiam nos; etsi profecto digna, quae cum Henrici solida et perdocta praefatione iungerentur, nequaquam iudicantes. Talia sunt, quae conscripsit Ger. Io. Vossius, et Balthasar Bonifacius, similesque, ac modo Mart. Hankius. Sed quum ea ignorare nullus paulo humanior queat, neque quidquam afferatur, quod ante ipsos ignotum orbi fuit, facile permittimus, ut in eis ipsi auctores sibi placeant.

Atque ita meo et loco et nomini responsum, ut opinor, erit, haec qualiacunque nominari merentur, exaravisse; et tum publicae eruditionis adiuvandae ergo, praesertim vero ut nostratium iuvenum ingenia, mirum quantum noxiis consiliis in arctissimas, quas falsa sed gloriosa insigniunt multarum historiarum specie, compendiorum angustias et vanas hodiernorum acroamatum quisquilias conclusa, ista etiam varietate pascantur, in hac statione mea istum quoque pulverem collegisse. Quod si tamen hic titulus nimium conspectus nimiumque honestus videtur, licuerit mihi me in hanc laboris placiti faciem commisisse, ut etiam Hylas a me dictus fuisse ostendatur, vel potius ab Ammiano dictum fuisse Hylam me ostendente appareat: quod ne proverbiali iaculatione in alterutro a me scribi, opineris, testabitur libri alterius ab vigesimo caput octavum. Hinc iam nihil nisi publicae benevolentiae haec discrimina mea commendo; in quae prae-

HADRIANI VALESII

HISTORIOGRAPHI REGII

AD LECTOREM

PRAEFATIO

IN POSTERIOREM AMMIANI M. EDITIONEM.

Historiam Romanam antiquitatis ſtudioſi ſemper ceteris omnibus non immerito praetulere. Nam cum Imperium iam inde a Iulio Caeſare atque Auguſto maximas ac nobiliſſimas Europae, Aſiae Africaeque Provincias complectatur: accidit res Romanorum legentibus, ut uno ſimul tempore in unius populi bellis civilibus ac externis, omnium nationum, et totius fere generis humani per orbem terrarum geſta cognoſcant: quo quid fieri, quid fingi poteſt utilius atque iucundius? Inter Hiſtoriae Romanae Latinos Scriptores proximum Cornelio Tacito et Suetonio Tranquillo, quos et ſecutus eſt, locum tenet Ammianus Marcellinus, res Romanas annorum cc. xxciii. ab exortu Nervae ad Valentis Aug. mortem xxxi. libris complexus. Hunc Itali, Galli, Vindelici, ipſi etiam Germani, aliique clariſſimi Europae populi certatim in membranis diligentiſſime deſcripſerunt, et in nobiliſſimis ac locupletiſſimis Bibliothecis ſervandum curaverunt. Ex quo iudicari poteſt, quanti celebrem Auctorem fecerint, cum tamdiu tam aſſiduam operam dederint,

ut (quantum in ipsis erat) salva ad posteros eius Historia perveniret. Intelligebant nimirum utilitatem Operis, quo plurima memoria dignissima continerentur, quae ab aliis partim transcursu dicta, aut in artum contracta, partim etiam ex toto omissa esse constabat. Post inventam artem impressoriam, eruditis ingeniis non minor fuit cura librorum Ammiani. In Italia, in Gallia atque Germania docti clarique Critici atque Typographi, ope codicum antiquorum adiuti, pro se quisque Ammianum publicavere; dum alii alios sagacitate, iudicio ac labore superare contendunt: nec ullum alium Scriptorem toties typis mandatum memini. Igitur anno M. CCCC. LXXIV. Romae, ubi nata et composita fuerat, primum edita est Ammiani Marcellini Historia, studio A. Sabini Poëtae laureati. Secuta est Romanam aliquanto post editio Bononiensis in Aemilia; mox Basiliensis Iohannis Frobenii; tum unius eiusdemque anni duae, altera Mariangeli Accursii Augustae Vindelicorum, V. libris Ammiani auctior; altera Hieronymi Frobenii Iohannis filii Basiliae Sequanorum, curante Sigismundo Gelenio: anno XIII. post iterum alia Frobenii Basiliae, uno libro locupletior: Roberti Stephani, deinde Henrici Stephani editiones Luteciae Parisiorum, Sebastiani Gryphii Lugduni Segusianorum, alibi aliae, quas singulas ac universas enumerare difficile sit ac supervacaneum. Et illi quidem Editores ad unum omnes tantummodo curaverant, ut Ammianum Marcellinum emendatiorem et auctiorem haberemus. Primus Fridericus Lindenbrogius Hammaburgensis I. C. vir eruditus et diligens, quod nemo antea tentaverat, facere aggressus est; nec contentus auxilio codicis Florentini aliqua in Ammiano correxisse, anno M. DC. IX. Auctorem intellectu perquam difficilem perpetuis observationibus exposuit: varias etiam codicis Florentini ac priorum editionum

lectiones adiecit. Lindenbrogium Ianus Gruterus excepit, qui Ammianum ope veteris codicis emendatum, ſed nudum a notis et obſervationibus publicavit. Heic notandum eſt, Marcellini XIII. priores libros, quibus res CC. LVIII. annorum continebantur, ſummo Hiſtoriae Romanae damno in omnibus priſcis codicibus deſiderari; poſteriores libros octodecim paene eisdem ac totidem ubique lacunis deformatos reperiri.

Ad hunc igitur modum ſe habebat Ammianus Marcellinus, et duabus poſtremis eius editionibus plerique adquieſcebant. Intellexit Henricus Valeſius frater meus, veterem ac bonum Hiſtoricum, iniuria temporum, negligentia ſcriptorum, et audaci nonnullorum Criticorum inſcitia depravatum ac mutilum, validioribus remediis indigere, ut in priſtinum nitorem reſtitueretur: et ſuſcepto improbo labore, veterrimas Marcellini editiones, quae nobis membranarum ex quibus deſumtae ſunt, inſtar eſſe debent, diligentiſſime evolvit, et cum optimis codicibus mſſ. contulit, ut celeberrimi nominis Hiſtoricum, quantum fieri poterat, emendaret. Ut autem notis diffuſis, doctis ac laborioſis eumdem explicaret, et omnibus fidem diligentiamque praeſtaret; non Hiſtoriae ſolum Romanae Scriptores Latinos ac Graecos ad Ammiani tempora pertinentes, ſed etiam quoscumque alios aequales eius aetatis aut ſuppares, Leges quoque Romanas Codicis Theodoſiani exacte perlegit. Ea ratione Marcellinus a mendis quamplurimis vindicatus, et anno M. DC. XXXVI. Pariſiis eſt editus vivo adhuc Lindenbrogio: et una cum difficillimis quibusque Auctoris locis Romanae eorum temporum antiquitates ac leges, dignitates Palatinae, civiles, ac militares explicatae. Nihil Valeſius intactum, nihil intentatum reliquit: nullos (ſi ita loqui licet) ſcopulos metu periculi aut laboris vitavit. Miratus eſt Lector

sollertiam, sagacitatem, acumen, felicitatem etiam hominis singularem in corrigendis desperatis Ammiani locis; doctrinam in exponendis: altissimum eius ingenium, acerrimum iudicium, variam ac interminatam eruditionem tum agnovit quisque atque suspexit. Superfuit Valesius editioni Ammiani annis quadraginta. Per tot annos licet Historiae Ecclesiasticae aliisque operibus vacaret, nihil sibi patiebatur elabi, quod ad Ammianum Marcellinum pertineret: ut quidque occurrerat, sedulo adnotabat, et libro suo curabat adscribi. Sic seusim accreverunt emendationes observationesque, tanto pluris faciendae, quanto altioris ac diuturnioris erant meditationis. Hae observationes ac emendationes novae, et raritas venalium exemplarium alteram Ammiani Marcellini Editionem tacite postulabant. Vivo adhuc Valesio, novae Editioni Blavius Typographus Batavus, post eo mortuo Elzevirius eiusdem regionis Typographus imminebat. Intercessit Illustrissimus Colbertus, et pro summa sua in litteras litteratosque voluntate, Ammianum Luteciae publicandum curavit, ac mihi editionis curam onusque delegavit. Optandum quidem mihi fuerat, ut meis potius quam alienis operibus manus admoverem, et magis ut propriis quam alienis scriptis edendis inclarescerem: si tamen aliena dici possunt, quae arta sanguinis et nominis ac vitae studiorumque communitas pro domesticis haberi iubet. Ultro igitur parui mandatis amplissimi et excellentissimi viri, cui iure a quoquam negari nihil potest, et cunctis sepositis quae in manibus habebam, huic uni negotio totus vacare constitui. Ac primum singulis Ammiani libris suam epitomen varia in capita distinctam praeposui, ut cuncti quid unoquoque libro contineretur, statim in prima eius fronte notatum conspicerent: singula capita cuiusque epitomes marginibus paginarum suo quodque ordine ap-

posui: Imperatorum nomina, paria Consulum, et annos Christi nati singulis paginis, quantum fieri potuit, exacte praefixi, ut legentes statim scirent, sub quo quidque Principe et quo anno gestum esset. In Ammiano deletis, quae communi doctorum consensu mendosa et damnanda erant, emendationes Valesii, Criticorum ac veterum membranarum auctoritate confirmatas, quasdam etiam certa coniectura fretas substitui. Quae a nonnullis ad implendam sententiam verbis Ammiani Marcellini erant inserta, duobus uncinis inclusi, quoties in priscis codicibus scripta non reperiebantur. Notas fratris posteriores a prioribus distinxi, ac duobus asteriscis inclusi, ut omnes intelligerent ac viderent quae post editum Ammianum nova observavisset, ac Notis suis adiecisset. Addidi et inferni ipse non raro adnotationes ac observationes meas, quotiescumque verba Historici nostri explicationem postulare videbantur, et quoties codicis Colbertini, de quo infra plura dicturus sum, et codicis Valentini, ex quo varias lectiones P. Pithoei manu notatas legi, aliam in sententiam me trahebat auctoritas. Eiusdem codicis Colbertini passim mentionem feci, quoties cum aliis codicibus conveniebat, aut fratris mei emendationem opinionemque comprobabat. Notarum mearum pars est, disceptatio de Hebdomo. Et quoniam mea a fraternis discernenda erant, ne a legentibus confunderentur, ea duobus uncinis diligenter inclusi. Itaque quidquid in Notis duobus uncinis clauditur, meum est. Ammiano Marcellino subiunxi de Constantio Chloro, de Constantino Magno et aliis Imperatoribus Excerpta vetera Auctoris ignoti, et ex libris Chronicorum de Odoacre et Theoderico Regibus Italiae nonnulla magni facienda, quae Valesius a V. Cl. Iac. Sirmundo amico suo acceperat, ac notis illustraverat. Adieci Indicem rerum memorabilium, quae Ammiani Mar-

cellini libris, notisque fratris ac meis continentur, quam maxima potui cura diligentiaque confectum, cuncta ad Historiam Romanam atque ad doctrinam pertinentia complexum. Nuda enim nomina provinciarum, urbium et locorum, atque quarumlibet dignitatum, et exempla ex antiquitate petita, ac Philosophorum de rerum natura, ac de moribus, Theologorum de Diis Gentium placita in Indice notare inutile ac supervacuum existimavi. Fridericus Lindenbrogius post editum Ammianum vixit annis plus minus triginta: quo toto temporis spatio non oblitus tanti Historici, suis Observationibus plurima adiecit: quae ex urbe Hammaburgo ad me missa, corpori eius Observationum adiunxi, ac suis quaeque locis inserui. Cunctas istas accessiones duobus asteriscis medias interposui, ut a prioribus Observationibus separarentur. Addita sunt et ipsius Collectanea Variarum Lectionum. Antonius Oiselius, Loisellus aliis dictus, vir doctus, codicem quemdam Ammiani M. Valentiae Segalannorum evolverat, cum ibi anno M. D. LX. sub Cuiacio Professore Ius Civile disceret: sicuti Petrus Pithoeus, Cuiacii quoque auditor, eadem in urbe anno M. D. LVIII. ex eodem codice varias lectiones excerpserat, et in margine Ammiani sui, Lugduni anno M. D. LII. a Gryphio vulgati, manu sua adnotaverat: quas mihi beneficio V. Cl. Fauri Doctoris Theologi nancisci contigit. Hunc codicem Ammiani M. qui Antonio Oiselio et Petro Pithoeo Valentiae magno usui fuit, et eidem Pithoeo non multum vetus, sed ex vetustissimo descriptus dicitur, Valentinum voco, et tum in alicuius Valentiae Monasterii Bibliotheca servatum fuisse existimo. Excerpta Oiselii atque Pithoei, ut ex eodem fonte hausta sunt, inter se consentiunt. Oiselii pauculas notas a Lindenbrogio descriptas reperi: quas ne quis desideraret, Lindenbrogii Observationibus sub-

texendas duxi. Librum Claudii Chifletii I. C. Sequani de Vita A. Marcellini, et eiusdem libellum de dignitatibus praecipuis eorum temporum quae funt ab A. Marcellino defcripta, opufcula minime contemnenda emendavi ac recognovi, et poft Praefationem fratris mei, Hiftoriae Ammiani praefixi. Omni denique ratione operam dedi, ut noftra editio effet quemadmodum poftrema fic optima, et omnibus numeris abfoluta. Chifletius ifte in Vita Ammiani non femel meminit *Scholiorum fuorum*, quibus eum Hiftoricum exponere conatus erat: fed ea numquam edita funt, nec apud Chifletios usquam hodie reperiuntur.

Marcellus Donatus Ponzanus Comes, homo Mantuanus genere clarus, circa annum M. DC. fcripfit Dilucidationes in T. Livium, in C. Tacitum, in C. Suetonium Tranquillum, in A. Marcellinum, et in v. Hiftoriae Auguftae Scriptores: quas omnes Ianus Gruterus fui Thefauri Critici Tomo VI. inferuit. Sed nec Graecos nec Latinos Hiftoricos eorum temporum laudat, nihil ad Hiftoriam Ammiani pertinens tractat, nullos aequales eius aetatis Auctores attingit; Caelium Rhodiginum, et Alexandrum ab Alexandro, at quos Criticos?, Italos Italus faepe nobis obtrudit. Praeterea nullis codicibus adiuvatur: ac de Officiis tantum Palatinis, civilibus et militaribus paucula infeliciter effudit. Quare Obfervationes eius, aut, ficuti maluit, obfcurae *Dilucidationes* LXVIII. circiter pagellarum in A. Marcellinum, nobis indignae vifae funt, quas editioni noftrae adiungeremus. Nunc de A. Marcellino aliqua dicenda funt.

Ammianus Marcellinus, Protector Domefticus, cum Urficino Magiftro militum a Conftantio A. in Orientem miffus: poftea eum in Italiam, deinde in Gallias, variasque orbis Romani partes fecutus eft: demum cum eodem in tractus Orientis revertit:

ubi quid Ursicinus, quid ipsemet rerum egerit, et post mortem Constantii expeditionem Iuliani in Persas, cui interfuit, fuse enarrat. Eum patria Antiochensem fuisse, prolata Libanii ad ipsum epistola ita frater meus docuit, ut nullus dubitationi locus relinquatur. Petrus Pithoeus ad latus Ammiani sui manu sua notavit, eum Christianum fuisse, propterea quod in libro XXVII. c. 3 scripsit, *Antistites quosdam provinciales*, id est Episcopos Christianorum, parco victu, vili veste, et demissis oculis, *perpetuo numini verisque eius cultoribus ut parcos commendari et verecundos*. An ideo Ammianus Christianus habendus est, quod Deum Christianorum *perpetuum numen*, id est Deum aeternum, et Christianos *Antistites*, *veros perpetui numinis cultores* appellat? Quasi non *veros perpetui numinis cultores* Ammianus vocaverit Gentiles ipsos ac sui similes, quibus quidam etiam Christianorum Episcopi in provinciis sanctitate vitae et verecundia commendarentur ac placerent. Ita tamen de Ammiano sensit et Claudius Chifletius, cum verbis eius supra laudatis, tum aliis levissimis coniecturis adductus. Sed qui attente legerit, quae praeter cetera in fine libri XIV. de Adrastia vel Nemesi, quae in libro XVI. de Mercurio, quae in libro XXI. de numine Themidis, de Haruspicina, de Auguriis, variisque artibus futura praenoscendi, veteres Theologos suos et Physicos ac Mysticos secutus scripsit: profecto fateri cogetur, eum cultui Deorum addictum ac devotum fuisse. Certe de Diis Gentium tamquam de suis semper loquitur; de Christianis sacris Mysteriisque non item. Numquam Christianis se adiungit; numquam et nusquam eorum se numero adscribit: et Iulianum A. quem suum heroa fecit, hanc praecipue ob caussam mihi videtur toties et tantopère laudare, quod a Religione Christiana ad numinum cultum desciverit. Qua tamen erat pru-

dentia, adeo modeste atque sincere, ac nonnumquam etiam benivole de Christianis rebus commemorat, ut aliqui unum ex nostris putaverint. Nimirum sicuti existimo, vir bonus, integer et sapiens Religionem Christianam non sequi tuto se posse intelligebat: eamdem Principibus suis acceptam et toto fere orbe Romano diffusam palam damnare non audebat. Sed et forsitan religionum diversitates non improbavit, persuasumque habuit (sicut ait de notitia Dei Symmachus) una via non posse perveniri ad tam grande secretum.

Valentiniano et Valente imperantibus Ammianus M. militiae renuntiavit, et Antiochiam domumque rediit. Ubi post Theodori coniurationem patefactam atque oppressam, iniquo Iudicum Advocatorumque colludio litibus inquietatus ac vexatus videtur fuisse, non sine aliqua rei familiaris iactura. Sic enim explicanda iudico verba haec A. Marcellini in libro xxx cap. 4 §. 4. ubi in Orientalium Rom. caussidicinam fuse invehitur. *Ergo absolutis super eius indignitate paucis, quam in illis partibus* (Orientis) *agens expertus sum, ad coeptorum cursum regrediar institutum.* Quapropter indignatus, Orienti ac patriae valedixit iam aetate provectus, et Romam secessit Gratiano, Valentiniano et Theodosio Principibus, ut frater meus credit: ut ego malo, vivo adhuc Valente A. Tanta in urbe Ammianus cum domicilium constituisset, multos Senatores qui Clarissimorum titulo et Nobilium appellatione censebantur, sibi amicos adiunxit: quos Magistratu aliquo, in primis Praefectura Urbana egregie functos, ex occasione in sua Historia laudare consuevit. Hos inter primas tenuit Hypatius, vir Consularis, frater Eusebiae Augustae, ac Eusebii similiter Consularis, qui ex Oriente in Occidentem quoque transierat, et Romae sedem ceperat: quem in libro xxix. eximie laudat, et amicitia caussa *no-*

ſtrum Hypatium appellat. Adnumerandus eſt et magnis amicis A. Marcellini Eutherius, qui Conſtantis A. Cubicularius, deinde Iuliani Praepoſitus Cubiculi fuerat, ac Romae domicilium fixerat: cuius virtutibus in libro XVI. enarrandis vacat. Nec tum etiam defuere Urbi viri doctrina praeſtantes, quibus A. Marcellinus familiariter uteretur. Igitur ut erat homo nobilis et locuples, otii ignobilis impatiens, in tam iucundo ſuavique ſeceſſu totum ſe litteris dedidit: atque ut miles quondam et Graecus linguae Latinae ac Hiſtoriae Romanae magis aſſueſceret, Catonem maiorem vel Cenſorium, Caeſaris Commentarios, Salluſtium, M. Tullium Ciceronem, alios utriusque linguae Auctores diligentiſſime evolvit: quos et paſſim in Hiſtoria ſua laudat. Talibus et tantis praeſidiis inſtructus, Hiſtoriam Romanam ab exortu Nervae usque ad Valentis A. interitum XXXI. libris Latine ſcribere aggreſſus eſt. Et priora quidem a Nerva ad Conſtantinum Maximum aut omiſſa maxima ex parte, aut negligenter et nullo rerum ac temporum ordine ſervato ſcripta hactenus fuerant, quae XIII. libris fuſius ac multo diligentius expoſuit, qui pridem magno Reip. litterariae damno deſiderantur. Cetera a Magnentii caede ad Valentis mortem, quae vidit, quibus ipſe interfuit, et quorum etiam aliqua pars fuit, aut quae ex amicorum relationibus didicit, XVIII. voluminibus narravit. Haec ut notiora et oculis animisque aequalium inſerta, aut memoriae infixa, latiſſime explicare conatus eſt. Sed prae ceteris in rebus Iuliani A. prope nimius haberi poteſt: in quo nonnulla quidem laude digna, multa nihilominus (quemadmodum ipſemet Hiſtoricus nonnumquam fatetur) vituperanda fuerunt. Certe ſcriptor alioquin diligens et veri ſtudioſus, XI. fere libros Iuliani laudibus implevit: reliquos ſuae aetatis Imperatores, Conſtantium, Iovianum, Valentinianum et

Valentem, ceu invidos et detrahentes eius Principis memoriae, non raro deterit arguitque: paene ut mihi persuadeam, Ammianum unius Iuliani causa tantum Opus suscepisse, ne quam amplificandae virtutis herois sui quem summopere mirabatur omnibusque praeferebat, occasionem praeteriret. Historiam autem suam non continuo labore composuit: sed ut erat plures in libros divisa, per partes eam vulgavit, et nunc unum volumen, nunc alterum frequenti auditorio, ac amicorum suorum et doctorum hominum iudicio commisit, magnamque inde laudem est consecutus: ut docet epistola Libanii a fratre laudata. Recitationes porro (sicuti et declamationes) duorum generum fuere: publicae aliae; aliae privatae. Publicae recitationes erant ac nuncupabantur, quae aut in certaminibus publice propositis praemiis, aut in aliquo loco publico citra ullum certamen fiebant. Eiusmodi extitere Oratorum ac Poëtarum certamina, quotannis in Albano a T. Flavio Domitiano edita: ubi Statius se praemio ter donatum scripsit. Tale Lugduni ad aram Augusti certamen Graecae Latinaeque facundiae, editum a Caio Caligula, in quo victi victoribus praemia conferebant. Sic Nero orationis carminisque Latini coronam omnium consensu sibi concessam recepisse dicitur a Tranquillo. Publice quoque Statius Romae Thebaïdem suam plaudente populo recitavit: uti Iuvenalis in Sat. VII. prodit his versibus:

Curritur ad vocem iucundam et carmen amicae
Thebaidos, laetam fecit cum Statius Urbem,
Promisitque diem: tanta dulcedine captos
Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi
Auditur.

Durabant adhuc Romae circa annum Christi D. LXXX. publicae orationum et carminum recitationes: et ibi in foro Traiani magnifica poëmata ab Aucto-

ribus recitata Senatus Populusque Romanus audiebat: ut testatur Fortunatus Italus in libri III. Carmine XXIII. de opusculis et epigrammatis cothurnatis ac tumidis Bertechramni Burdigalensis Episcopi hisce verbis, indicans et Poëtis qui placuissent, a Senatu calceos filis aureis ornatos dari consuevisse.

Vix modo tam nitido pomposa poëmata cultu
Audit Traiano Roma verenda foro.
Quod si tale decus recitasses aure Senatus:
Stravisset plantis aurea fila tuis.

Studiosi et docti quidquid composuerant, Proceres quidem ac locupletes domi nunc per se, nunc per lectorem coram amicis invitatis recitabant: mediocres vero ac tenues in aedibus Optimatum, conductis subselliis et auabathris pulpitisve. Privatarum recitationum mentionem facit Suetonius Tranquillus in Claudio capite XLI. Caius Plinius Secundus passim in libris Epistolarum, et Iuvenalis in Sat. I. et VII. qui Frontonem recitantibus Poëtis porticus suas marmoreas commodavisse scribit, et in his consessibus quosdam solitos esse disponi, qui plauderent et magnis vocibus acclamarent. Et in Sat. III. ipse Aquini ubi natus erat, satiras suas praesentibus amicis quos convocaverat, recitavisse se ait: et magna frequentia magnoque successu ter auditus est: quod et in eius Vita a veteri Scholiaste scriptum invenio. Ammianus igitur famae gloriaeque dulcedine similiter succensus, et experiendi amicorum doctorumque virorum iudicii cupidus, Romae ex more suam per partes recitavit Historiam, prout librum quemque composuerat. Hinc oratione numerosa et bene sonante, plena pompae et maiestatis est usus, qualem recitationes istae postulabant, ut aures et animos auditorum impleret. Ad pompam recitationum pertinent, dictorum factorumque aetatis suae memorabilium cum priscis, ho-

minum cum hominibus comparationes, ad commovendos animos amplificatae rerum imagines, tragicae Fortunae compellationes, crebritas figurarum ac translationum, descriptiones proeliorum et obsidionum nonnunquam lusibus lascivientis ingenii locisve communibus quam Historiae legibus convenientiores. Eamdem ob caussam A. Marcellinus ubique omnis generis doctrinae famam affectavit. Cui rei indicio sunt laudationes tot veterum Auctorum, laudatae saepius Ciceronis sententiae, Virgilii, Menandri, et aliorum versus inserti: tot et tanti excessus narrationem rerum interrumpentes, de Adrastia vel Nemesi in libro XIV. de origine doctoribusque Gallorum, et de Alpibus Gallicanis in libro XV. de obeliscis, et de notis hieroglyphicis, et de variis terrae motibus in libro XVII. de caussis ac generibus pestilentiae in libro XIX. de defectibus Solis et Lunae, deque variis Lunae mutationibus et figuris, nec non de arcu caelesti in libro XX. de variis artibus futura praenoscendi, et de Geniis libro XXI. de Nilo, de crocodilo, de ibi, ac de pyramidibus in libro XXII. descriptiones V. muralium machinarum, nec non XVIII. maiorum Provinciarum Regni Persici, item de ortu margaritarum in libro XXIII. de cometis, et de facibus caelo decidere visis in libro XXV. de ratione Bissexti in libro XXVI. de caussidicina, deque Iurisconsultis, et variis Advocatorum generibus in libro XXX. Descriptiones quidem variarum Provinciarum Imperii Romani apud A. Marcellinum longe lateque diffusae sunt: quae apud Sallustium de bello Iugurthino, apud Caesarem et Livium aliosque Historicos multo breviores reperiuntur. Sed non omittendi sunt duo maximi excessus de vitiis Senatus Populique Rom. in libris XIV. et XXVIII. quos qui attente mecum consideraverit, facile sibi persuadebit, tum leues admodum atque patientes fuisse Romanos, si aut pravi, quo-

rum vana ſtudia et vitia in Ammiani libris deſcribebantur, aequo animo tulerunt a peregrino Graeculo in Hiſtoria palam traduci ſe ac derideri; aut boni exiſtimarunt liberas eorum reprehenſiones ac notas nihil ad totius ampliſſimi Ordinis ac univerſae civitatis dedecus ulla ratione pertinere.

Petrus Pithoeus in margine Ammiani ſui, cum codice Valentino collati, manu ſua ſcripſit, praeter XIII. priores libros qui deſiderantur, in libris XVIII. qui ſuperſunt, *multa etiam deeſſe videri: quandoquidem Ammianus ſaepe plures annos indictos tranſmittit: quod ex Conſulibus quos notat ordine, in Faſtis intellectum iri.* Ita Petrus Pithoeus loquitur et ſentit. Sed ei reſpondere poſſumus, Ammianum quidem Conſules aliquot in XVIII. voluminibus quae ſuperſunt, omiſiſſe: non tamen eorum annorum res geſtas omiſiſſe. Omiſit quidem Ammianus in rebus annorum XXV. paria Conſulum IX. videlicet Lupicinum et Iovinum, Valentinianum II. et Valentem II. et Valentinianum Nobiliſſimum Puerum et Victorem, Gratianum Auguſtum II. et Probum, Modeſtum et Arinthaeum, Valentinianum IV. et Valentem IV. poſt Conſulatum Gratiani III. et Aequitii; Valentem A. V. et Valentinianum iuniorem A. Valentem A. VI. et Valentinianum A. II. Coſſ. Sed quae his Conſulibus hisve annis acta ſunt, nihilominus expoſuit: cum aliquando bella duobus aut etiam pluribus annis geſta continua oratione enarret, ne ſeriem rerum interrumpat. Exempli cauſſa translatos in Thraciam Gothos, et Valentis A. cum eis pugnam ac mortem fuſe in libro ultimo commemorat: quibus utrumque Coſſ. factum ſit, non commemorat. Vir doctus, qui codicem Regium manu ſua deſcripſit, in libro XXIV. poſt haec verba de Arinthaeo Perſas perſequente, *latebrae texere notiſſimae*, ad marginem adnotat ſuſpicari ſe,

se, plurima heic deesse: cui coniecturae meus frater merito accedit. Deest enim (ut ipse observavit) legatio Saporis Persarum Regis ad Iulianum A. Libanio et Socrati non indicta: deest relatio rerum ab Arsace Rege Armeniae et a Procopio ac Sebastiano in Mesopotamia gestarum; et quae fuerit causa, quare Iuliano in Assyria Arsaces, Procopius ac Sebastianus, sicut iussi erant, cum suis copiis occurrere non potuerint: cuius rei *caussas* a se *praedictas*, paullo infra ipsemet Ammianus in fine eiusce libri prodidit. Desideratur in eadem lacuna et dolus transfugarum Persarum, quorum fraude deceptus Iulianus suam classem incendit: quos ibidem Historicus *infaustos ductores* appellat, et in tormentis fraudem confessos esse tradit. Sed post obitum Valentiniani A. qui libro xxx. enarratur, plurima eaque maxima ac memoria dignissima in Historia Ammiani desidero, quae scriptor diligens plane videtur nec omittere debuisse, nec vero ulla ratione omissurus fuisse. Scripsit quidem Ammianus in fine libri xxx. Valentinianum iuniorem tum quadrimum in Pannonia, post Valentiniani patris sui repentinam mortem, ab exercitu ex Optimatum sententia Augustum consalutatum esse. Sed quae secuta sunt, apud Ammianum, qualem nunc habemus, nusquam reperiuntur: videlicet quomodo Gratianus A. Imperium Valentiniano fratri se insciente delatum, cum Valente patruo sua auctoritate confirmaverit: qui et quando Imperium Romanum in Occidentis partibus, et Comites ac numeros militares cum fratre partitus sit; et Gallias, Hispanias, ac Britannias sibi retinuerit, Italiam et Africam cum parte Illyrici Occidentalis, et Frigeridum Ducem ac Sebastianum Comitem prae ceteris ei attribuerit: quemadmodum communem amborum patrem Valentinianum cum Valente fratre collega suo totius orbis Romani provincias, legiones quoque,

ac Comites ſeu Magiſtros militum diviſiſſe refert Ammianus in libro XXVI. Iam damnatio ac ſupplicium Maximini Praefecti Praetorio, et Simplicii ac Doryphoriani ſub Gratiano, apud Ammianum deſideratur: de quorum tamen mortibus et merita poena *poſteà tempeſtive ſe dicturum* in libro XXVIII. pollicetur. Deſideratur apud eundem mors Theodoſii Magiſtri militum, Theodoſii poſtea Imperatoris patris, viri Britannicis Africanisque victoriis illuſtris, et de Repub. optime meriti, ac *plurimorum Nobilium*, hoc eſt Senatorum, quos *una occiſos* anno Domini CCC. LXXVII. tradit Hieronymus in Chronico. Deſiderantur et multa alia in Oriente et Occidente domi foriſque geſta toto triennio, quod inter Valentiniani et Valentis mortem interceſſit. Theodoſium quidem poſt Britanniam et Africam Imperio Rom. reſtitutas, ſua gloria inviſum aulicis reddiderat: a quibus inſimulatus rerum novarum apud Gratianum, ac iuſſus interfici, poſt Baptismum acceptum, Carthagine percuſſori ultro iugulum praebuit: ſicuti in libri VII. capite XXXIII. tradit Oroſius. Quare errant Socrates in libri IV. capite XIX. et Paullus Diaconus Aquileienſis, et qui ambos ſecutus eſt Chifletius in Vita Ammiani; quum Theodoſium, quem *Theodoſiolum virum fortem ex Hiſpania* Socrates appellat, propter nomen ſuum in coniuratione Theodori iuſſu Valentis A. morte affectum tradunt. Nam Carthago Africae caput, ubi Theodoſius iugulatus eſt, non Orienti ſed Occidenti adſcribebatur; non parcebat Valenti, ſed Valentiniano iuniori, cuius curam ac tutelam cum matre gerebat Gratianus: qui fratrem maxima *pietate dilexit et educavit*, ut in libro XXX. loquitur Ammianus. Nihil igitur Valenti Imperatori Orientis in Theodoſium Magiſtrum militum licere potuit: qui ſemper in Occidentis provinciis bella geſſit, ſemper Occidentis Principibus ſubiectus fuit,

nec unquam Ortivi Imperii fines ingressus est. Praeterea Theodorus Notarius cum coniurationis conseiis iussu Valentis damnatus, Antiochiae periit Gratiano A. II. et Probo Coss. anno Christi ccc. LXXI. hoc est toto fere ante caedem Theodosii sexennio. Non itaque Theodosio quatuor priores nominis sui litterae, nec Theodori coniuratio, sed aulicorum et inimicorum calumniae causa cruentae mortis fuerunt: neque a Valente, sed a Gratiano fraude invidorum Palatinorum decepto caedes ista tam iniqua mandata est. Haec igitur omnia quae nunc apud A. Marcellinum non leguntur, persuasere Chifletio, ut in Vita Ammiani scriberet, eum in libro XXXI. qui nobis desit, cuncta ista supradicta narrasse, et librum qui nunc XXXI. vocetur, XXXII. fuisse, atque ita appellandum esse: quam opinionem verisimillimam iudico. Ceterum inter Epigrammata Graeca reperiuntur nonnulla cum in pagina IV. tum alibi, quibus nomen Ammiani praefigitur; Historici, an alius cuiusquam, incertum est: sicut nec constat, an Historicus noster fuerit, qui sub Gratiano, Valentiniano et Theodosio *Comes rerum Privatarum Ammianus* vocatur in libro XII. Codicis Theodosiani: quibus imperantibus A. Marcellinum Romae vixisse, et Historiam Romanam scripsisse indubitatum est.

Sunt, qui A. Marcellinum plurimum damnent et aspernentur, tamquam passim Grammaticos canones excedentem. Certe nonnumquam declinationes ac terminationes nominum mutat: ut in libro XV. *G. et T. Jaevium tyrannorum:* in libro XXIX. de Theodosio, *suppliciorum jaevium repertorem:* in libro XVII. de terrae motuum generibus, *climatiae qui limes ruentes et obliqui:* in libro XX. *limibusque oculis eos a. m. contuens m.* Ibidem, c. *f. lapidum madore etiamtum infirmium.* Quamquam Caper Grammaticus dici afferit *infirmus* et *infirmis*, sicuti

imberbus et *imberbis*, *inermus* et *inermis*. Ita in libro xx. *ſonus* pro *ſoni*, *ſonu* item pro *ſono* in veteribus membranis et in editionibus reperitur. *Iterata magnitudine ſonus Auguſtum appellavere.* Item, *Exclamabatur undique vocum terribilium ſonu.* Initio libri xxvii. *Dum cedentes obiectu corporis et vocis iurgatorio ſonu audentius pertinet.* Ubi et *pertinet* ſumitur active pro retinet: quemadmodum ſcriptum praefert codex Colbertinus. In libro xxi. *Hi genii animis connexi mortalium, eas tuentur.* In libro xix. *Animis in ventum ſolutis proiiciebantur exſtincti.* *Animis* pro animabus. In libro xvi. *Circumdata retiis buſta*, pro retibus. In libro xxv. *Ductore eorum aliae turmae appoſito.* In libro xvii. *Ablatum uno templo miraculum.* In nominibus iv. declinationis morem veterum praeſertim Poëtarum ſequitur, et iii. caſum non aliter quam litera *u* terminat. In libro xxvi. *impetu*, necnon *ictu*: in xxix. *acceſſu*. Interdum et ſignificationes nominibus novas Ammianus attribuit. Ergo *pruinam*, quam vulgo gelu canum vocitamus, ſumit pro glacie in libris xvii. xxiv. aliisque, eique *cruſtas*, *acumina*, ac *congeriem* tribuit. In libro xiv. ex turba *turbelam* facit, et Hermogenis meminit, *apud CP. populari turbela discerpti.* Ex *turbela* orta eſt vox Francica *trouble.* Iam apud Ammianum M. in verbis praeteritorum mutationes aut potius depravationes aliquando reperio. In libro xvi. verbo *pello* dat praeteritum *pepuli*, uti facere debuit; in libro xxx. etiam *pulſi*: *percello* ſimiliter nunc *perculi*, in libro xvii. nunc et *perculſi* in xvii. et xxv. Verbum *fodio* ex tertia coniugatione in quartam transfert Marcellinus in libro xxiv. *Id a. Traianus egeſto ſolo fodiri in m. c. a. curaverat.* Gaudet etiam mutationibus temporum. In libro xxii. *Poterantque miſerandi homines Chriſtianorum adiumento defendi, ni Georgii*

odio *omnes indiscrete flagrabant:* ubi Critici adversantibus codicibus edi curarunt *flagrassent.* Quin etsi priscis membranis maior quam editis libris fides habetur, *aestimare* passim ponit Ammianus Marcellinus pro *existimare:* ut Sulpicius Severus de Vita S. Martini, Aurelius Victor in Caesaribus, aliique facere consueverunt. Ne de Nostris loquar, qui utrumque verbum uno eodemque reddunt, *estimer.* Utitur etiam saepissime sine causa verbis frequentativis, sed novis et inusitatis, ut prisci codices testantur, et in Notis non semel observare memini. In libro XXVI. *vastitatis propinquioribus locis,* pro vastatis. Circa finem libri XXXI. *Portatis scriptis et recitatis, utque decebat contemptatis:* ubi aliae editiones excusum habent *contemptis,* aliae *contemplatis.* In his aliisque eiusmodi, si quando peccavit A. Marcellinus, si nonnumquam a legibus Grammaticae recessit: facile aequalium aetatis suae ac supparium Auctorum exemplo defendi potest, qui eadem ratione, aut certe non multo melius locuti sunt ac scripserunt: cum iam Imperium Romanum a pristino splendore ac potentia, ac simul lingua Latina a veteri elegantia degenerare coepisset. Ut omittam Ammiano homini Graeco linguam Latinam minus notam esse debuisse, quam Italis et ceteris Occidentalium Provinciarum incolis, quibus Latinus sermo erat innatus.

In emendando Ammiano maximo mihi adiumento fuit codex recentior quidem, sed ex veterrimo ac optimo exemplari descriptus, quem Colbertinum appello, propterea quod in Bibliotheca Colbertina servatur. In eo igitur codice, qui a V. C. tantae Bibliothecae praefecto mihi est commodatus, plurima reperi, multo quam in omnibus Ammiani M. editionibus emendatiora: quas emendationes, quoniam certissimae erant, sequi non dubitavi. Earum emendationum sive restitutionum ac lectio-

num partim mentionem in Notis feci, partim etiam omisi. Omissa tantum attingam pauca de multis. Omnium enim eorum quae notare oblitus sum, nunc meminisse non possum.

In libro xvi. c. 5. §. 4. de Alexandro Magno scriptum invenio. *Ut cum nervorum vigorem sopor laxasset infusus.* Uti et Rittershusius in Ligurinum emendavit: cum *nervorum rigorem* libri editi obtrudant.

In libro xxii. c. 5. §. 3. de Iuliano Christianos inter se maligne committente. *Diffidentes Christianorum Antistites c. p. d. in Palatium intromissos monebat civilius, ut discordiis consopitis quisque nullo vetante religioni suae serviret intrepidus.* Sic codex Colbertinus; sic et Florentinus a Lindenbrogio lectus: cum in editis legatur, *Diff. Chr. Ant. c. p. d. i. p. i. monebat, ut civilibus discordiis consopitis,* etc. minus bene. *Monebat civilius,* id est, admonebat comiter, et humane; principali fastu deposito hortabatur. Hoc in Ammiano mutare ac emendare, et in Notis meis observare non memini.

In libro xxv. c. 3. §. 6. de Iuliano A. *Audenter effunderet semet in pugnam.* Qui solam audaciam viro fortissimo tribuit, minus aliquid quam par sit tribuere videtur. P. Pithoeus in codice Valentino pro *audenter* legisse se *ardenter* notavit ad oram Ammiani sui: idem legi et in codice Colbertino. *Ardorem* Iuliano similiter tribuit non semel A. Victoris Epitome. *Cumque inconsulto ardore nititur ordines ad proelium componere, ab uno ex hostibus et quidem fugiente, conto percutitur.*

In libro xxv. c. 4. §. 4. de Iuliani A. frugalitate. *Namque in pace victus eius mensura atque tenuitas erat recte noscentibus admiranda.* Ita codex Colbertinus, optime: quasi Iulianus certi ponderis ac mensurae cibis vinoque uteretur. At in vulgatis libris *victus eius mensarumque tenuitas* tautologiam

ridiculam continebat. *Victus* enim, et *mensa*, una eademque res est: et *mensae* Iuliani pro mensa absurde vocarentur.

Ibidem §. 5. *Expergefactus explorabat per semetipsum vigiliarum vices et stationum: post haec seria, ad artes confugiens doctrinarum.* Ita editiones: quasi serium non sit studium litterarum, aut saltem minus serium nocturna exploratione vigilum, atque stationum, quam Iulianus studiis praemittere consueverat. In codice Colbertino unius litterulae adiectione locus sic emendatur. *Post haec, serias ad artes confugiens doctrinarum.* Id est: post explorata castra, sive post facta haec quae in bello necessaria sunt, Iulianus ad seria convertebatur, litterisque vacabat.

In libro eodem c. 7. §. 8. de Ioviano A. in summa rerum omnium inopia cum Persis de pace per quatriduum deliberante. *Quo temporis spatio a. h. m. si exabusus Princeps paullatim terris hostilibus excessisset, profecto venisset ad praesidia Corduenae, uberis regionis et nostrae,* etc. Ita codex Colbertinus diserte scriptum habet: cum in editis Ammiani libris legatur *abusus*. Deceptus erat Iovianus ab aulicis adulatoribus, instantibus affirmantibusque, ni confestim ex Assyria rediret, Procopium cum exercitu cui praeerat, facile ac certo res novaturum, ut paullo infra Ammianus ipse scribit. *Exabusus* ergo in passiva significatione est, malis adulatorum consiliis meliora et honestiora praeferens, *desabusé, détrompé:* fitque ex *abusus*, ut *exauctoratus*, ex *auctoratus*, *exarmatus*, ex *armatus*, *exoneratus*, ex *oneratus*.

In libro XXVI. c. I. §. II. *Ut ad unum distinctumque exitum circumversio cursus annui revoluta.* Ita codex Colbertinus, et quidem optime. At ex editionibus aliae, *circumversio anni revoluta;* aliae, *conversio cursus anni revoluta,* minus bene.

In eodem libro c. 6. §. 7. de Petronio Patricio, ſocero Valentis A. *Nocentes pariter et inſontes poſt exquiſita tormenta quadrupli nexibus vinciebat.* Ita legit P. Pithoeus in codice Valentino, ut ad marginem Ammiani ſui notavit. Ita et ego legi in codice Colbertino. *Quadrupli nexibus vinciebat,* id eſt condemnabat quadrupli, ut eos nudaret fortunisque ſpoliaret. At in editionibus reperitur, *quadruplicibus nexibus vinciebat.* Quo nihil fingi poteſt abſurdius: quaſi miſeri iſti a Petronio quadruplici ſerie catenarum vincti tenerentur in carcere.

In eodem libro c. 6. §. 20. *Andriſcus de genere quidam infimae ſortis.* Id eſt, Andriſcus quidam natus genere plebeio, genere infimae plebis, fullone genitus. Ita codex Colbertinus; ita et editio Roberti Stephani. At ceterae editiones: *Andriſcus degener quidam infimae ſortis,* male. Nam ſi degener hoc loco eſt homo obſcuri generis; nihil opus fuit addere, *infimae ſortis:* quod idem plane ſignificat.

In eodem libro c. 9. §. 4. de Arbetione Exconſule. *Ut Conſtantiniani Ducis verecundia truces animi lenirentur.* Arbetionem virum Conſularem, *Conſtantinianum Ducem* a Conſtantino Maximo cognominat codex Colbertinus: quem libri typis impreſſi *Conſtantianum Ducem* a Conſtantio Conſtantini filio. Si Arbetio qui Conſtantii ante quinquennium mortui Dux fuerat, anno Domini ccc. LXVI. iam ſenex et admodum aetate provectus erat; haud dubie ſub Conſtantino Maximo ante xxx. annos defuncto ducere copias potuit.

In eodem libro ibid. §. 7. *Qua ſucceſſus alacritate Valens, caſtra promovit ad Phrygiam.* Hunc omnium editionum errorem unius litterae mutatione codex Colbertinus corrigit eum in modum: *Qua ſuccenſus alacr. V. c. p. a. P.* Scilicet

animi hominum fecundis initiis incenfi, ad propofita exfequenda atque confummanda incitantur. Valens igitur Gomoarii ad fe transitione *fuccenfus*, et alacrior factus erat ad belli Procopiani reliquias perfequendas. Eum errorem in Ammiano emendare non memini.

In eod. lib. ibid. §. 8. *Procopius falutis interclufo fuffugio verfus in pedes.* Ita libri editi. At codices Colbertinus et Valentinus tefte P. Pithoeo, ac editio Rob. Stephani: *Pr. falutis interclufo fuffragio, etc. Suffragium falutis*, eft fuffragium falutare, vel ad falutem conferens, auxilium falutare. Ita A. Marcellinus loqui folet.

In libro xxvii. c. 2. §. 8. de Iovino Alamannos caedente ac perfequente. *Per aperta camporum fequebatur et mollia, calcando femineces et conftrictos.* Ita codex Colbertinus: cum in editis libris legatur *conftratos* minus bene. Nam fi ab hofte calcabantur, iam humi ftrati effe debebant. Mors autem inftans vulneratorum corpora conftringit ac velut in globum cogit. Quare ftatim fubiungit A. Marcellinus: *Quos vulneribus frigorum afperitate contractis dolorum abfumferat magnitudo.* Corporibus erant conftrictis, qui vulnera habebant frigore contracta.

In eodem libro c. 3. §. 1. de Terentio Excorrectore Tufciae. *Eaque confidentia deinceps inquietius agitans multa, in Naviculariorum negotio falfum admififfe convictus*, etc. Ita codex Colbertinus, optime. At libri editi: *E. c. d. inquietius agitans, multa in Naviculariorum negotio falfo admififfe convictus.*

In eodem lib. c. 3. §. 4. de domo Symmachi a Romanis incenfa. *Quod vilis quidam plebeius infixerat, illum dixiffe fine indice ullo vel tefte*, etc. Ita fcriptum reperi in codice Colbertino: ita reperit et in Valentino P. Pithoeus. Id eft, infixerat

omnium auribus animisque: plebi Romanae plebeius iste calumniator plane persuaserat. At in vulgatis libris legitur *finxerat:* quod verbum priore minus est validum.

Ibidem §. 9. de Lampadio Praefecto Urbi. *Eaque vi territus ipse, fremituque crebrescentis seditionis in maius, secessit ad Mulvium pontem.* Quanto melius codex Colbertinus? *Eaque vi territus ipse primitus crebrescentis seditionis in maius, s. a. M. p.*

Ibidem c. 6. §. 8. Valentiniani A. de Gratiano filio loquentis verba sunt et promissa. *Potioribus* (*invidiae metu dicitur*) *protinus succreturum.* Ita codex Colbertinus, bene. At libri vulgati: *Paucioribus invidiae metu, ut dicitur, protinus succreturum. Invidiae metu dicitur*, id est, absit invidia, facessat invidia: pace mihi liceat Caelestes dicere vestra.

In libro XXVIII. c. 1. §. 4. de Phrynico Tragico. *Cum cothurnarius stilus procederet lacrimosus.* Ita editi libri omnes. At codex Colbertinus quem secutus sum, mutata unica litterula multo melius: *Cum cothurnatius stilus procederet lacrimosus.* Id est, cum magis magisque cothurnate et tragice ac miserabiliter cladem Milesiorum deploraret, ac flebiliter versibus exponeret. *Cothurnarius* quidem *stilus* Latine dici non potest, sed cothurnatus aut cothurnosus; et ita Ammianus scripturus fuit, cum *cothurnarius* haudquaquam Latinum sit nomen. A *cothurnatus* fit *cothurnate* et *cothurnatius.*

In libro XXIX. c. 1. §. 14. *Advenit aliquando tamen ipse quoque Theodorus.* Sic codex Colbertinus, et reliqui omnes. *Aliquando tamen*, hoc est, aliquando tandem. Et sic fere semper Ammianus *tamen* ponit pro *tandem;* ut Apuleius *interim* pro *interdum.*

Ibidem §. 21. *Quorum in aerario bona coacta, et ipse ad quaestus proprios redigebat.* Ita codex Colbertinus, et Rob. Stephani ac Seb. Gryphii editiones: vulgo, *in aerarium.*

Ibidem §. 23. *Nihilominus tamen ipsi quoque cum cognitoribus Principi caedes incendiaque flagitantes Furias imminere.* Sic editiones, nullo bono sensu. Quid enim sibi volunt *Furiae* illae *caedes et incendia flagitantes?* Quanto melius codex Colbertinus? *Nihilominus tamen ipsis quoque cum cognitoribus Principi caedeis incendiaque flatantes Furias imminere.* Id est, flantes caedes ac ignes. Verbis frequentativis uti gaudet et solet A. Marcellinus. *Flato* a *flo* deductum, ut *nato* a *no*, *dato* a *do;* unde adverbium *datatim.* Ceterum notandum est, quod scribit heic Ammianus, ipsius Valentis A. et ipsorum quaesitorum cruentam ac funestam mortem Theodoro eiusque coniurationis consciis fuisse cum ipsorummet exitio praedictam. Et Valentem quidem nemo nescit misero mortis genere periisse. Modestus autem Praefectus Praetorio, ac post Consul, homo Arianus et avarus, qui huic cognitioni iussu Principis praefuit, et *Summates,* qui cum ipso de Theodorianis iudicaverunt, nec ab Ammiano nominantur, qualem exitum fecerint, ignoramus.

Ibidem c. 2. §. 22. *Festus quidam administrata Syria, Magisterioque Memoriae peracto, bona lenitudinis et reverentiae reliquit exempla.* Sic editiones Rob. Stephani, Seb. Gryphii, aliorumque: nullo sensu. Quid enim est, *relinquere bona exempla reverentiae?* Quanto felicius codex Colbertinus? *Bona lenitudinis et reverentia reliquit exempla. Reverentia exempla,* id est reverenda, verenda, honoranda. Eadem ratione *Reverentissimus* in veteribus inscriptionibus ac titulis epistolarum pro *Reverendissimus* saepissime occur-

rit. Epiſtola Pauli Verodunenſis Epiſcopi ad Deſiderium Cadurcorum Epiſcopum inſcribitur *Domino reverentiſſimo Deſiderio Papae P. P.*

Ibidem c. 3. §. 8. *In hoc negotio Protectores ad exhibendas miſſi perſonas, dicuntur ſuſtibus praeter ſolitum uſi.* Ita Stephanus et Gryphius: Frater meus, *dicuntur fuſtibus p. ſ. caeſi.* At codex Colbertinus: *De ſuſtibus praeter ſolitum caeſi.* Et ita ponendum curaveram: ſed Typographus *de* ſuſtulit, quod vitioſum putabat.

Ibidem c. 4. §. 1. de Valentiniano A. *Illud contemplans quod maius pretium operae forſitan regendis verius milite Barbaris quam pellendis.* Ita codex Colbertinus, optime. Vult dicere Ammianus, Valentinianum A. qui in Alamannorum et Quadorum aliorumque Barbarorum finibus caſtella ac munimênta ſtatuebat, eosque longe a' limitibus Imperii Romani repellere conabatur, multo melius forſitan facturum fuiſſe, ſi voluntaria Barbarorum opera in bellis uti, eorumque auxiliis militaribus Romanos praeponere maluiſſet. At vulgati libri: *Illud contemplans, quod maius pretium operae forſitan fecerat regendis veteri limite Barbaris quam pellendis.*

Ibidem c. 5. §. 3. de Firmo Mauro. *Ultimorum metu iam trepidans ne amandatis quae praetendebat, ut pernicioſus et contumax condemnatus occideretur.* Quanto melius editionibus iſtis codex Colbertinus, qui pro *contumax* ſcriptum habet *contumelioſus?* Neque enim tum *contumax* aut fuit, aut dici potuit ac debuit Firmus, qui miſſis per ſuos ad Imper. Valentinianum relationibus factum ſuum defendere ac ſeſe purgare conabatur. Sed *contumelioſus* erat Imperio Romano, id eſt *pudendus, dedecoroſus,* qui cum eſſet Romanae ditionis, fratrem ſuum per inſidias interemerat.

In libro xxx. c. 5. §. 6. de tributorum oneribus et augmentis. *Et flagitantium ministrorum amaritudine quidam oppressi, cum non suppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini.* Sic editiones. Quanto elegantius codex Colbertinus? *Et flagitantium ministrorum amaritudine quidam expressi, c. n. s. q. d. e. p. c. i. Expressi*, id est *exhausti, exsucti*, opibus cunctis nudati, *sucez, pressez, pressoirez.* Translatio elegans ducta a torculari, quo uvae premuntur, et vinum e racemis exprimitur: unde et altero nomine *pressorium* appellatur. Vespasianus Procuratoribus rapacissimis *vulgo pro spongiis dicebatur uti, quod quasi et siccos madefaceret et exprimeret humentes:* ut ait Suetonius in capite xvi. *Exprimeret humentes*, hoc est plenos exhauriret ac exsugeret, et rapinis locupletatos damnaret atque spoliaret.

In libro xxx. c. 6. §. 3. de Valentiniano A. *Paullatimque lenitus et ad molliora propensior*, etc. Sic editiones. At in codice Colbertino desunt haec, *et ad molliora*, quae ob id in Ammiano duobus uncinis inclusi.

In libro xxxi. c. 2. §. 9. de Hunnis hostes laqueis intercipientibus. *Ut laqueatis resistentium membris, equitandi vel gradiendi adimant facultatem.* Ita in editionibus legitur, sed mendose. Quippe ut Hunni, sic et Barbari Scythiae incolae fere omnes ex equis pugnabant: et cum equitarent, pedibus ingredi non poterant, nec eis ab hoste *gradiendi facultatem adimi* necesse erat. Quanto verius et certius codex Colbertinus scriptum praefert? *Ut laq. res. me. equitandi vel gravandi adimant facultatem. Gravandi* hostis, id est feriendi hostis, nocendi hosti, *grever.*

Ibidem c. 4. §. 6. *Quem qui scire velit, (ut eminentiss. memorat vates) Libyci velit aequoris idem discere, quam multae Zephyro truduntur harenae.*

Ita codex Colbertinus, optime: cum in editis libris legatur, *turbentur harenae*, minus bene.

In libro XXXI. c. 5. §. 1. de Thervingis esurientibus, quibus Duces Romani turpi commercio canes pro singulis mancipiis comedendos dederant. *Et tenebantur consulto, nefandis nundinandi commerciis.* Ita editiones omnes, quas corrigit codex Colbertinus hoc modo: *Et ten. conf. nefandis nudandi commerciis:* hoc est, suis omnibus bonis spoliandi. Sic Martialis de muliere amasio opes suas vestesque pretiosas conferente:

Vae glabraria: vae tibi misella.
Nudam te statuet tuus Lupercus.

Id est, te spoliabit, te nudabit, cunctisque opibus exuet. Et ipse Ammianus in libro XXVI. c. 6. §. 7. *Ad nudandos sine discretione cunctos immaniter flagrans.*

Haec sunt pauca de plurimis, quorum in notis meis mentionem facere rationemve reddere non memini, aut verius propter Typographorum festinationem non potui.

Sunt et multa, quae in Ammiano emendavi, codicis Colbertini vestigia (ut ita loquar) et litteras secutus; aut etiam sola coniectura sed certa et indubitata adductus: qualia sunt quae subiiciam.

In libro XXIII. c. 6. §. 15. post enumeratas XVIII. maiores Regni Persici regiones, statim adiicit A. Marcellinus. *Citra omnes propinqua est nobilis Assyria.* Ita omnes editiones et prae ceteris ipse codex Colbertinus: sed male. Cur enim Assyria *nobilis* diceretur magis quam Media, aut Persis, aut Parthia: quae similiter ut Assyria maximis Regnis originem, sedem ac nomen dederunt? Praeterea *propinqua Assyria* dicitur ab Ammiano: cui regioni sit propinqua, non dicitur. Quare non dubitavi sublatis 2 litteris ita locum emendare: *Citra omnes propinqua est nobis Assyria. Propinqua*

nobis Assyria, id est propinqua Romanis, quos A. Marcellinus nunc *nos*, nunc *nostros* appellare consuevit. In libro XXVII. c. 12. §. 1. *Sapor cum suis paullisper nobis visus amicus*. c. 12. §. 9. *Haec inter nos et Saporem discordiarum excitavere causas*. Ibidem. *Quod ratione iusta est observatum, ne fracti foederis nos argueremur et pacis*. Sane ultima omnium Persici Regni maximarum regionum numero XVIII. aetate Ammiani fuit Assyria, et Romanis, hoc est Mesopotamiae Imperii Rom. provinciae proxima: *citra omnes*, seu omnium regionum Persidis citima habita ratione Roman. ultima et extima habita ratione Persarum.

Ibidem c. 6. §. 21. *Adiabena ab amne perpetuo Adiaba cognominata, ut a fluminibus maximis Aegyptus, et India, et Euphratensis, itidemque Iberia ex Ibero, nunc Hispania, et a Baeti amne insignis provincia Baetica*. Emendavi sublata una littera: *Et a Baeti amne insigni provincia Baetica*. Qua emendatione nihil certius: ut maxima flumina, Nilus Aegypto, Indus Indiae, Euphrates Commagenae vel Euphratensi, Iberus Iberiae seu Hispaniae, et Baetis amnis insignis provinciae Baeticae nomen dederunt; sic et Adiabenae amnis perpetuus Adiabas, nec umquam aestate deficiens. Vere Baetis *amnis insignis* Ammiano dicitur, Solino *nobilis*, quem Plinius *multorum fluminum capacem* esse, et *provinciam* (Baeticam) *adoptare* ait. Nemo autem non videt Baeticam non meliori iure aut maiori ratione ab Ammiano M. *insignem provinciam* vocari debuisse aut etiam potuisse, quam Assyriam, aut Aegyptum, aut Indiam, aut Hispaniam, cuius tantummodo pars erat Baetica.

In libro XXVI. c. 1. §. 15. *Hocque excepto emerserunt alia plurima quae fallebant*. Ita omnes libri editi, atque etiam scripti, nullo sensu. Pro quibus verbis emendavi: *Hocque ex coepto emerserunt*

alia pl. quae f. id eſt, ex audacia Sacerdotum, intercalando ſubtrahentium vel augentium tempora in gratiam publicanorum et litigantium.

In libro XXVI. c. 10. §. 9. *Et pacis obtentu vitium deteſtandum agitabatur.* Sic libri editi: quibus in verbis nullus eſt ſenſus. Codex Colbertinus: *Et pacis obtentui tum deteſtandum agitabatur.* Ex quibus emendavi ad hunc modum: *Et pacis obtentu iudicium deteſt. agitabatur.* Quam emendationem paullo poſt ſequentia Ammiani verba confirmant, quibus *iura* et *leges*, et *iudices* deſcribuntur, ex voluntate ac libidine Imperatoris in Procopianos ſaevientes.

In eodem libro c. 10. §. 15. *Horrendi tremores per omnem orbis ambitum graſſati ſunt ſubito: quales*, etc. Ita libri editi. At codex Colbertinus: *Horrendi erroris*, etc. Ex quo emendavi: *Horrendi terrores. Terrores* heic dicuntur res terribiles aut terrificae, quae animos terrificant; videlicet fulgura, fulmina, et terrarum motus ac marium. Certe Ammianus ipſe in libro XVII. de terrae motu ſic loquitur: *Qua de cauſa terrores huiusmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum caeleſtium ſuperfuſione contingunt.* Ubi et codex Colbertinus diſerte ſcriptum habet, *terrores.*

In libro XXVII. c. 3. §. 8. de plebe Rom. domui Lampadii Praefecti Urbi faces admovente. *Ni ſervitiorum et familiarium veloci concurſu, a ſummis tectorum culminibus petita* (plebs) *ſaxis et tegulis absceſſiſſet.* Ita editiones mendoſe omnino. Nam certe familiares et amici Lampadii ſummum domus eius tectum conſceuſuri non fuerunt, ſed opera ſervorum ſuorum ad arcendum incendium et ad repellendam plebem uſuri. In codice Colbertino lego: *Ne vitiorum et familiarum veloci concurſu, a. ſ.* etc. Ex quibus addita una litterula, detracta altera,

altera, feci: *Ni vicinorum et familiarum veloci concurſu*, etc. *Familias* Ammianus pro famulis poſuit, ut in libro XIV. Senatores *familiarum agmina poſt terga trahere* ſcribit. Vult ergo dicere, vicinos Lampadii, et ſervos eius amicorumque ad arcendam plebem concurriſſe.

In eodem libro c. 7. §. 5. de ſaevitia Valentiniani A. *Eminuit tamen p. i. t. i. a. h. n. mors Dioclis et Diodori, triumque Apparitorum poteſtatis Vicariae per Italiam, ob id vexatorum atrociter, quod*, etc. Ita editi libri, mendoſe omnino et male. Aliud enim eſt, homines ſupplicio capitali afficere; aliud, tantummodo *vexare*. Codex Colbertinus pro *vexatorum* ſcriptum habet *peccatorum*. Ex quo emendavi *necatorum*, una mutata littera, et altera ſublata: quae emendatio non minus certa quam neceſſaria eſt.

In eodem libro c. 8. §. 4. *Motus adoleſcentis et ſeneſcentis Oceani, Situmque Britanniae p. c. u. explanavi.* Ita Codex Colbertinus. Ex quo emendavi: *Motus ad. et ſen. Oceani, ſitumque Britanniae*, etc. cum editiones habeant, *tractumque Britanniae*, mendoſe.

In libro XXVIII. c. 1. §. 29. *Paphius quinetiam et Cornelius Senatores, ambo venenorum artibus ſe polluiſſe confeſſi*, etc. Sic editi libri. At codex Colbertinus, atque etiam Valentinus teſte P. Pithoeo, aliique: *Ambo venenorum artibus praeveniſſe polluiſſe confeſſi.* Ex quibus emendavi, ſublatis tribus litteriis: *Ambo venenorum artibus pravis ſe polluiſſe confeſſi.*

In libro XXVIII. c. 3. §. 8. de Areanis in Inſula Britannia ſtationes agentibus. *Acceptorum promiſſorumque magnitudine praemiorum allectos, quae apud nos agebantur, aliquoties Barbaris prodidiſſe.* Ita vulgatae editiones. At codex Colbertinus: *Acceptarum promiſſarumque magnitudine*

praecarum adlectos, quae apud nos agebantur, aliquando Barbarico dediſſe. Ex *praecarum* feci *praedarum*. Ex *Barbarico dediſſe* forte faciendum, *Barbaris edidiſſe*.

In libro xxx. c. 4. §. 7. *Cicero orationis imperioſae fulminibus ſaepe depreſſos aliquos iudiciorum eripiens flammis.* Ita libri ſcripti et editi, mendoſe. Nam fulmen igni ſuo non eripit quemquam, ſed potius involvit. Quare legendum puto *fluminibus*. Certe et *aureum eloquentiae flumen fundens Ariſtoteles* vocatur a M. T. Cicerone.

In libro xxxi. c. 2. §. 29. de Alanis. *Gladius humi figitur nudus: eumque ut Martem, regionum quas circumeunt, praeſulem verecundius colunt.* Ita libri editi: quidam *circueunt*. At codex Colbertinus: *Eumque ut Martem, regionum quas circumcircunt praeſ. ver. colunt.* Legendum omnino eſt, *u* in *a* converſo, *circumcircant*. De verbo *circare* et *circitare*, (unde et *circitor*, et noſtrum *chercher* profluxit) vide Gloſſas veteres, et Ioſ. Scaligerum in Propertium. Certe et Ammianus ibidem ait, Alanos *locatis in orbem ſarracis, ferino ritu veſci*.

In libro xxxi. c. 5. §. 6. de caede militum Rom. a Gothis facta. *Quae accidiſſe idem Lupicinus latenti nuntio doctus.* Ita libri editi. At codex Colbertinus: *Quae accedens idem Lup. lat. nun. d.* Pro quo ſubſtitui: *Quod accidens i. L. l. n. d.* Id eſt, quem caſum, quam ſuorum cladem edoctus. Ita Ammianus non ſemel loquitur.

Haec ſunt pauca de multis, quae codicis Colbertini beneficio, aut certis coniecturis ductus, in A. Marcellino correxi: et quorum in Notis meis rationem reddere Typographis feſtinantibus nequaquam potui.

In Friderici Lindenbrogii I. C. Obſervationibus multa reperias, quae doctrinam eius ingenium-

que testentur, diligentiam quoque hominis paene nimiam arguant, dum saepe minutiis immoratur, et totas paginas Graecis excerptis ubique implet, quibus aequo animo carere possemus. Hae Observationes cùm a me legerentur attente, ut auctiores ac emendatiores ederentur: nonnulla in eis notavi, quae a Lindenbrogio scripta nollem. De quibus lectorem admonere operae pretium erit, ne quis incautus viri docti auctoritate deciperetur.

L. 15. c. 11. §. 14. *Elusae* (inquit) *mentio apud Claudianum, qui ex ea nefandissimum illum Rufinum eunuchum originem duxisse putat.* At Rufini Consularis et Patricii, ac Praefecti Praetorio sub Arcadio A. solum paene crimen ambitio cum avaritia coniuncta. Dotes enim animi et corporis ei multae magnaeque inerant. Neque vero *hic eunuchus* fuit: cum in veteri Chronico post Rufini caedem *eius uxor et filia exsulasse* dicantur. Plane mihi videtur Lindenbrogius, cum de Rufino scriberet haec, Eutropium eunuchum, Praepositum sacri cubiculi Arcadii, in mente habuisse: in quem, sicut in Rufinum, Claudianus duos libros scripsit.

L. 17. c. 12. §. 2. Ad *Sarmatarum loricas ex cornibus rasis* refert Lindenbrogius Statii *Gortynia cornua*, id est arcus cornutos Cretum: et Virgilii *rubrae cornua cristae*, hoc est, cristas galeae, cornibus animalium similes.

Lib. 17. c. 12. §. 16. Haec de Sarmatis verba Ammiani laudat ex libro XVII. (c. 12. §. 16.) *Ingerebat se maximus numerus catervarum confluentium nationum et Regum, suspendi a iugulis suis gladios obsecrantium, postquam Araharium impune compererant abscessisse.* Ea verba Lindenbrogius vir litteratus ad litteram (ut vulgo loquuntur) simpliciterque intelligit: quasi Sarmatae a Constantio A. petierint, ut ad expiandas incursiones suas in Pannonias et Moesiam, nudi gladii cervicibus suis ap-

penderentur: laudatque Guntherum, et epistolam Friderici A. ac Wipponem de Vita Chunradi Salici, ut similibus exemplis observationem suam confirmet. Insuper in Indice suo rerum memorabilium apud A. Marcellinum, ob novam istam observationem haec manu sua addidit in littera G. *Gladios a iugulo suspendere, mos supplicum, pag.* 115. Nollem Lindenbrogio hoc excidisse. An tot et tanti, et tam feroces Sarmatae tali se ignominia affici ultro rogavere, cui mortem haud dubie cuncti praelaturi fuerunt? Unde petere tot vincula, tot enses milites Romani potuere, qui tantae multitudini sufficerent? Haec Ammiani verba figurate ut dicta, sic accipienda sunt. Sarmatae viribus suis diffisi, supplices vitam veniamque cum pace precati sunt: quam iam Araharium popularem suum a Constantio A. obtinuisse noverant. *Vitam* et *salutem, veniam* et *pacem* ea de re ibidem loquens Ammianus appellat. *Suspendi a iugulis suis gladios obsecrant,* qui vitam precantur et veniam. *Suspensio gladiorum a iugulis* hostilibus, vitae datio est. *Gladium suum ab alicuius iugulo suspendere,* idem est, ac ensem nudum alienae cervici iamiam feriendae imminentem sustinere, aut inhibere, *retenir, arrester:* uti Ammiano pag. 181. *apparatum Saporis suspendere,* nihil aliud est quam expeditionem Saporis in Romanos retardare ac sustinere. Idem Auctor in libro XXX. pag. 660. ut indicet expeditionem Valentiniani in Sarmatas et Quados, morte eius dilatam ac retardatam, aut etiam penitus omissam esse, sic loquitur: *Suspenso instante procinctu.* Apud Gregorium Turonicum Episcopum in libri II. Historiae Franc. capite III. *suspendere gladium,* vitam dare est. Verba Gregorii de Hunerico Rege Vandalorum, Catholicos in Africa persequente, talia sunt: *B. vero Eugenium* (Carthaginensem Episcopum) *decollari iussit,*

ſub ea ſpecie, ut ſi in ea hora qua enſis ſuper cervicem eius incumbebat, non reverteretur ad haereticorum ſectam, non occideretur, ne etc. *ſed exſilio damnaretur. Quod ita factum eſſe, manifeſtum eſt. Nam cum imminenti morte interrogatus fuiſſet, ſi mori pro fide Catholica deſtinaret; reſpondit: Haec enim eſt ſempiterna vita, pro iuſtitia mori. Tunc* SUSPENSO GLADIO, (id eſt ſuſtentato, retento) *apud Albigenſem Galliarum urbem exſilio deportatus eſt.* Plura addi nihil neceſſe eſt.

L. 17. c. 13. §. 25. Lindenbrogius negat, Conſtantium A. recte dictum eſſe *ſecundum Sarmaticum,* propterea quod ante ipſum M. Aurelius Antoninus, et A. Antoninus Baſſianus Caracalla, aliique Imperatores ob victos Sarmatas Sarmatici quoque ſint dicti. Sed fallitur. Nam ut e. c. Maximianus Galerius apud Euſebium in libro VIII. H. E. *ſecundo Carpicus maximus, ſexto Armenicus maximus* appellatus eſt, quod bis Carpos, ſexies Armenios deviciſſet, et ob ea cognomine Carpici iterum, Armeniaci ſexies a militibus eſſet honoratus, ſic Conſtantius *ſecundo Sarmaticus* ab exercitu ſuo publice cognominatus eſt, quod bis Sarmatas proelio ſuperaviſſet, et antea ob aliam ex eadem Gente relatam victoriam cognomen *Sarmatici* militari acclamatione accepiſſet. *Secundo Sarmaticus,* vel *ſecundus Sarmaticus,* (nam ita Ammianus cum editus tum ſcriptus loquitur) una eademque res eſt. Nec verba A. Marcellini aliter quam dixi, ſunt accipienda.

L. 18. c. 2. §. 15. *Regionem cui Capellatii vel Palas nomen eſt, ubi terminales lapides Alamannorum et Burgundiorum confinia diſtinguebant,* falſo putat Lindenbrogius eſſe *Palas,* caſtrum in agro Trevirico a Ditmaro memoratum. Quippe *regio Capellatium vel Palas* trans Rhenum poſita erat in magna Germania, et inter Alamannos ac Burgun-

dios vel Burgundiones, Gentes Germaniae Transrhenanas iacebat: ut aperte docet Ammianus in libro XVIII. ac XXVIII. At *Palas* Ditmari, castrum erat cis flumen Rhenum in provincia Galliae Belgica prima: quod Ditmarus in libro VI. tradit *a Trevirensibus adversus Regem* munitionibus *firmatum* esse.

L. 19. c. 6. §. 7. armaturam Gallorum Francorumque confundit Lindenbrogius, et quia Ammianus ibi *Gallos securibus gladiisque succinctos* descripsit, laudat Apollinarem Sidonium, et Procopium, ac Agathiam: qui Francorum secures ancipites vel bipennes, vulgo Franciscas a Gente cognominatas, et hastas lanceasve quae angones vocabantur, descripsere.

L. 21. c. 15. §. 6. de Constantio Aug. *Uxorem autem praegnantem reliquit. Unde edita postuma,* etc. Ad ea Ammiani in libro XXI. verba ista Lindenbrogius adiecit, et quidem post editum pridem Ammianum suum: *Ante Constantium obiisse eius uxorem scribit Zonaras.* Γαμετὴ δ' ἦν αὐτῷ Εὐσεβία. Et paullo inferius: τοῦ Κωνσταντίου προτέθνηκεν, ἄπαις διὰ βίου μείνασα. Hoc de Eusebia uxore Constantii A. vere prodidit Zonaras: quae *Regina Eusebia, quod vixerat, sterilis* dicitur et Ammiano in libro XVI. At idem nihilominus tamen in libro XXI. c. 6. §. 4. scribit, Tauro et Florentio Coss. anno Christi CCC. LXI. Constantium Antiochiae *Faustinam sortitum esse coniugem,* (*amissa iampridem Eusebia*) quam eodem anno moriens *praegnantem reliquerit.* Eius filiam postumam, nomine patris Constantiam appellatam esse: quam parvulam nunc sinu, nunc lectica secum Procopius tyrannus circumtulerit, et quae postea adulta Gratiano A. nupserit; sicuti in libris XXVI. et XXIX. Marcellinus narrat. Distinguendae ergo fuerunt duae minimum Constantii A. uxores: prior Eusebia sterilis; posterior Faustina,

ex Constantio A. mater Constantiae A. quae duae Augustae cum ab Ammiano disertis verbis non semel distinctae fuerint, ab homine qui Ammianum observationibus suis illustrabat, ignorari aut confundi non debuere.

L. 28. c. 5. §. 6. *Gruthungos* Ammiani, quos Vopiscus *Gauthunnos*, Claudianus *Gothunnos*, Zosimus *Prothingos* mendose vocet: a Sidonio *Vithungos:* ab Ammiano ipso in libro XVII. *Iuthungos* appellari ait Lindenbrogius, et unos eosdemque sibi videri: *Gruthungos* vel potius *Greuthungos* Gentem Gothicam, et *Iuthungos* seu *Vithungos*, nationem Alamannicam longissime a Greuthungis distantem confundens.

L. 28. c. 5. §. 11. Ammiani ex libro XXVIII. verba haec laudat Lindenbrogius: *Sobolem se esse Romanam Burgundii sciunt.* Tum addit: *De Burgundiis hoc eatenus verum putare se, quatenus in Aeduorum fratrum populi Rom. sedes successerunt.* Quo nomine a fratre meo in Notis merito reprehenditur. Quippe nondum cis flumen Rhenum in Sequanis et Aeduis aliisque Galliarum regionibus et provinciis sedem ceperant Burgundii vel Burgundiones, sed trans Rhenum adhuc habitabant, quum Ammianus scribebat Historiam: quos Burgundiones nonnisi Honorio et Theodosio iuniore Principibus Rhenum transisse perpetuae possessionis causa et *Lucio V. Cl. Consule* anno Domini CCCC. XIII. post Valentis A. mortem XXXV. *partem Galliae Rheno propinquam armis obtinuisse* Tiro Prosper et Cassiodorus Senator in Chronicis tradunt. Quod autem ibidem ait A. Marcellinus, *Burgundios*, qui ceteris omnibus Historicis *Burgundiones* vocantur, *salinarum finiumque caussa Alamannis saepe iurgasse:* sic explicat Lindenbrogius, ut dicat harum salinarum meminisse Iohannem Sarisberiensem in epistola 196. hisce verbis: *Utinam sepeliatur in*

salinario Aeduorum. In quo sui similis est, et uti supra, graviter errat Lindenbrogius. Nam ut ambo populi, Alamanni et Burgundiones aetate A. Marcellini trans flumen Rhenum sedes adhuc suas habebant: sic *salinae* ab Ammiano memoratae, in utrinsque Gentis confinio trans Rhenum quoque positae erant. Ac *Salinae* cis Rhenum erant in Sequanis, cum Ledone Salinario et castro Salinensi, nihil ad salinas istas Transrhenanas, de quibus Alamanni et Burgundiones inter se pugnabant, ulla ratione pertinentes, duobus puteis salsis illustres: quas *Salinas* Iohannes Sarisberiensis *Salinarium Aeduorum* vocavit, cum *Salinarium Sequanorum* appellare debuisset. Nam ullas in Aeduorum finibus, hoc est in pago Augustodunensi, in Cabillonensi item, et Matisconensi, ac Nivernensi salinas esse non novi. Et de Lindenbrogio hactenus: quae solo amore veri impulsus adnotavi, ac studiosos admonui, ne quis minime praemonitus, eosdem in scopulos imprudens ac incautus incideret.

Habes, erudite et candide lector, Ammianum celeberrimum Historicum, in quem totos menses viginti me assidue impendisse non poenitet. Habes editionem nostram, tempore quidem novissimam, sed certe tamen (si fas est dicere) omnium primam. Quippe singula ac universa cunctarum priorum editionum bona complectitur; earumdem vero vitiis caret: plurima praeterea optima et maxima ac perquam utilia continet, quae ceteris omnibus desunt. Quo nomine (ut spero) commendanda, et apud posteros famam est aliquam meritura. Fruere igitur, et vale.

HENRICI VALESII
AD CANDIDUM LECTOREM
PRAEFATIO
IN PRIOREM AMMIANI MARCELLINI EDITIONEM.

Ammianus Marcellinus Antiochiae genitus fuit, parentibus ut coniicere eſt nobiliſſimis. Ipſe admodum adoleſcens inter Protectores Domeſticos militavit. Quo maxime argumento eius nobilitas deprehenditur. Ducum enim, Comitum et Magiſtrorum militarium filii in eam ſcholam referebantur. Itaque et Conſtantius Chlorus, et Iovianus, qui poſtea Auguſti fuerunt, et Gaudentius Aëtii pater, qui poſt ad Magiſterii equitum culmen pervenit, a Domeſticatu militiam exorſi ſunt. Ac ceteri quidem milites in votis habere conſueverant hanc militiae promotionem, ut Protectores fierent, quemadmodum ſcribit Paulinus in Epiſt. 39. Marcellinus vero noſter ab eo loco militiam auſpicatus eſt adoleſcens, ad quem vota nobilium iuvenum ac deſideria adſpirabant. Cum autem hic mos eſſet, ut ex Domeſticis Protectoribus alii in Comitatu conſiſterent ad Imperatoris cuſtodiam, alii cum Magiſtris militum per varias orbis Romani provincias mitterentur: (quod in. Adnotationibus uberius explicui) Marcellinus noſter cum Urſicino Magiſtro equitum miſſus eſt in Orientem, eidemque a Conſtantio Aug. obſequi eſt iuſſus: ut ipſemet ſcribit libro XIV. Urſicinus autem a Conſtantio ad tutelam

Orientis destinatus est anno Natalis Dominici 350. ut elicitur ex libro XVIII. Postea Ursicino iussu Imperatoris Mediolanum accito, Marcellinus quoque noster una cum eo in Italiam venit, Consulatu Constantii septimo et Constantii Galli tertio, qui annus erat 354. Natalis Dominici. Anno autem sequenti, cum idem Ursicinus ad opprimendam Silvani tyrannidem a Constantio mitteretur in Gallias, Ammianum Marcellinum una cum aliis spectatae industriae Protectoribus secum duxit. Exstincto brevi Silvano, Ursicinus aliquamdiu detentus est in Galliis: tandemque a Constantio Sirmium evocatus, paullo post reddita Magisterii dignitate in Orientem remissus est, iuncto ut antea Marcellino. Ibi quae Marcellinus noster gesserit, quibus in proeliis obsidionibusque versatus sit, quas legationes obierit, satius ac iucundius fuerit ex ipsius narratione quam nostris verbis discere. Post obitum Constantii Iulianus rerum potitus, ingenti apparatu bellum intulit Persis. Cui expeditioni se interfuisse Marcellinus noster affirmat. Valentiniano deinde et Valente regnantibus quid egerit, aut ad quam dignitatem promotus fuerit, quoniam ipse tacuit, obscurum est. Videtur tamen, si coniicere licet, tum relicta militia ad otium se contulisse. Certe Valentis temporibus quin Antiochiae (quam eius patriam fuisse dixi) commoratus sit, dubitari non potest. Nam in libro XXIX. c. 1. ubi coniurationem illam Theodori commemorat, quae Antiochiae patefacta simul et vindicata est, his verbis utitur: *Et quoniam addici post cruciabiles poenas vidimus multos, summatim (quia nos penitissima gestorum memoria fugit) quae recolere possumus, expeditius absolvemus.* Quibus accedunt ea quae infra dicit in eodem libro, et in lib. XXX. Gratiano demum ac Valentiniano Iuniore et Theodosio simul imperantibus, Marcellinus Oriente relicto Romam mi-

gravit: quam ob caufam, et utrum a Principe illuc evocatus, incertum eft. Ceterum magnitudine et copiis urbis in qua domicilium conftituerat, non ad luxum ac delidiam abufus eft, ut plerique tum facere folebant: fed optimarum artium ftudiis, et Auctorum maxime Latinorum lectioni vacans, in clariffimi et doctiffimi cuiusque amicitia confenuit. Teftes funt unus et triginta Hiftoriarum libri; quibus res Romanas ab exordio Nervae ad Valentis obitum comprehenderat. Quos quidem libros Romae ab eo fcriptos fuiffe multa argumenta demonftrant. Primo enim cenfurae illae fane graves, quibus in vitia Nobilitatis fimul ac plebis Romanae invehitur, non modo in libro XIV. c. 6. fed etiam in XXVIII. c. 1. §. 4. et alibi, non ab alio quam ab urbis Romae inquilino proficifci potuerunt. Cur enim unius populi Rom. delicta tam accurate retulit? An folus eo tempore populus Rom. vitiis fcatebat? Nonne eadem Conftantinopoli etiam agebantur? Sed nimirum qui Romae refidebat, et Romanis hiftorias fuas recitabat, huiusmodi obiurgationibus admonere cives Romanos, et ad meliorem frugem revocare cupiebat. Praeterea idem oftendit reprehenfio Senatoris cuiusdam Rom. quae legitur in principio libri XXVI. Sed in exordio ipfo libri XXVIII. longe clarius id ipfum fignificat Marcellinus. Ait enim timuiffe fe, fi calamitates urbis Romae accuratius commemoraret, ne idem fibi accideret quod olim Phrynicho: qui cum expugnationem Mileti (quae Colonia Athenienfium erat) argumentum fumpfiffet tragoediae, fuffragiis populi Athenienfis graviter multatus fuiffe dicitur. Denique in lib. XXX. c. 4. de Advocatorum profeffione locuturus, fe in Occidente fuiffe, cum ea fcriberet, teftatur his verbis: *Ergo abfolutis fuper eius indignitate paucis quam in illis* (Orientalibus fcilicet) *partibus agens expertus fum, ad coeptorum curfum*

regrediar. Quod si quis fortasse his argumentis non satis convictus est, Libanii certe Antiocheni testimonio fidem non derogabit. Hic in Epistola ad Marcellinum nostrum, eum Romae vixisse, et historias suas magno cum plausu et favore populi Romani recitasse docet. Sed quoniam haec Epistola et laudes Marcellini nostri, et alia quaedam de ipso necessaria scitu continet: operae pretium duxi, eam hic integram ex codice Bibliothecae Regiae apponere.

ΛΙΒΑΝΙΟΣ ΜΑΡΚΕΛΛΙΝΩι.

ΚΑΙ σὲ ζηλῶ τοῦ Ῥώμην ἔχειν, κἀκείνην τοῦ σε. σὺ μὲν γὰρ ἔχεις ᾧ τῶν ἐν γῇ παραπλήσιον οὐδέν. ἡ δὲ τῶν ἑαυτῆς πολιτῶν, οἷς πρόγονοι δαίμονες, οὐχ ὕστερον. ἦν μὲν οὖν δή σοι μέγα, καὶ τὸ μετὰ σιγῆς ἐν τῇ τοιαύτῃ διάγειν, καὶ τὸ λόγους ὑπ' ἄλλων λεγομένους δέχεσθαι· πολλοὺς δὲ ἡ Ῥώμη τρέφει ῥήτορας πατράσιν ἀκολουθοῦντας· νῦν δ' ὡς ἔστιν ἀκούειν τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων, αὐτὸς ἡμῖν ἐν ἐπιδείξεσι ταῖς μὲν γέγονας, ταῖς δὲ ἔσῃ, τῆς συγγραφῆς εἰς πολλὰ τετμημένης, καὶ τοῦ φανέντος ἐπαινεθέντος μέρος ἕτερον εἰσκαλοῦντος. ἀκούω δὲ τὴν Ῥώμην αὐτὴν στεφανοῦν σοι τὸν πόνον, καὶ κεῖσθαι ψῆφον αὐτῇ τῶν μέν σε κεκρατηκέναι, τῶν δὲ οὐχ ἡττῆσθαι. ταυτὶ δὲ οὐ τὸν συγγραφέα κοσμεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ὧν ἐστὶν ὁ συγγραφεύς. μὴ δὴ παύσῃ τοιαῦτα συντιθεὶς, καὶ κομίζων ἐκεῖθεν εἰς συλλόγους, μηδὲ κάμῃς θαυμαζόμενος. ἀλλ' αὐτός τε γίγνου λαμπρότερος, καὶ ἡμῖν τοῦτο δίδου. τοιοῦτον γὰρ πολίτης εὐδοκιμῶν κοσμεῖ τοῖς αὑτοῦ τὴν πόλιν τὴν ἑαυτοῦ. σὺ μὲν οὖν ἐν τοιούτοις εἴης. ἡμῖν δ' ἐν πένθει κειμένοις εἰ μή τις θεῶν ἀμύνοιε, οὐκ ἔσθ' ὅπως οἴσομεν. ὃς γὰρ δὴ μόνος ἦν ἡμῖν εὖ κακὸς ἐκ μητρὸς ἀγαθῆς, εἰ μὴ καὶ ἐλευθέρας, οἴχεται καὶ τέθαπται λύπῃ τελευτήσας, etc.

LIBANIUS MARCELLINO.

Et tibi quod Romae es gratulor, et Romae quod te possidet. Nam et tu eam urbem habitas, cui orbis terrarum nihil par habet. Et illa civibus suis qui Heroas pro conditoribus habent, te nihilo inferiorem tenet. Ac magnum quidem tibi esset, vel cum silentio in tanta urbe degere, et aliorum recitationes audire. Multos enim alit oratores Roma, a parentibus non degeneres. Nunc vero, ut ab iis qui illinc veniunt, accepimus, tu ipse tua partim iam recitasti, partim recitaturus es, cum historiae tuae plura in membra divisae sint, et partis publicatae laudatio, sequentium publicationem invitet. Accepi etiam Romam ipsam labores tuos coronare, et totius civitatis hoc iudicium esse, te hos quidem longe superasse, ab illis vero non esse superatum. Et haec quidem non solum historiae scriptorem, sed nos etiam a quibus profectus est, ornant. Perge igitur talia componere, ac deinde in corona recitare, et admirationem ac plausum referre. Nec desine laudes tuas ac simul nostras amplificare. Eiusmodi enim civis gloria patriae quoque ornamento est. Ac tuae quidem res in eo statu sint. Ego vero luctu confectus, nisi Deorum quis opem tulerit, quid agam nescio. Nam qui mihi unicus erat, non malus bonae matris licet non ingenuae filius, periit humatusque est, prae dolore mortuus, etc.

Haec insignis Epistola non hoc tantum quod asserimus probat: sed praeterea docet Ammianum Marcellinum, quod in principio dixeram, domo Antiochensem fuisse. Est certe Marcellinus in laudem Antiochiae propensior, nec fere umquam de ea civitate nisi adiuncto elogio loquitur. Hinc etiam est, quod Antiochenses male acceptos proscriptosque a Iuliano in eo volumine quod Μισοπώγωνα appellavit, ipse utpote cives suos benivole ex-

cusat. Sic enim ait in lib. XXII. sub finem: *Quocirca in eos deinceps saevius ut obtrectatores et contumaces, volumen composuit invectivum, quod Antiochense vel Misopogonem appellavit, probra civitatis infensa mente dinumerans, addensque veritati complura.* Ceterum cum post obitum Valentis Marcellinum in Urbem venisse, ibique historias composuisse docuerim: tempus ipsum, quo hae historiae scriptae sunt, satis demonstratum puto. Quamquam tantum tamque arduum opus non uno die, aut anno detextum est; sed per partes subinde ab Auctore publicatum: quod etiam in Epistola supra allata testatur Libanius. Et librum quidem XXVII. post necem Gratiani, et post tyrannidem Maximi iam profligatam scriptum fuisse patet ex libro ipso XXVII. quod etiam ex prooemio libri XXVIII. colligi potest, ubi ait: *Tamen praesentis temporis modestia confisus, etc.* Praeterea in libro XXVI. Neotherium Consulem memorat. Fuit autem Neotherius Consul anno Domini 390. At in libro XXII. de Serapeo ut adhuc stante loquitur: quod Theodosii Imp. edicto destructum est Consulatu Timasii et Promoti, id est anno ante Consulatum Neotherii, ut scribit Marcellinus in Chronico. Quamquam Tatiano et Symmacho Coss. anno Dom. 391. id accidisse indicat Theodosii ipsius edictum in codice Theodos. de Paganis. Quanti porro faciendum sit hoc Historiarum opus Marcellini nostri, ex allato Libanii testimonio perspici potest. Mihi quidem Marcellinus summis quibusque Historiae Scriptoribus comparandus videtur. Nam cum duo maxime in historico spectanda sint, res et verba: elocutio quidem haudquaquam rerum gestarum Scriptori negligenda est: rerum tamen prima ac potissima cura esse debet. Et Marcellinus quidem cum argumento operis, tum delectu ac dispositione, et iudicio ac fide nemini cedit: in proeliorum vero

obſidionumque narrationibus multos longo intervallo ſuperat. Verba autem ipſa ſunt ea quidem Latina fere omnia: ſed conſtructio et collocatio verborum eſt, ut ita dicam, fere militaris. Nolim tamen omnino negare, in hiſtoriis Marcellini quaedam occurrere reprehendenda. Nam et interdum verboſior eſt quam par ſit, et doctrinae famam nimis affectat: quod vitium eſt plerumque eorum, qui provecta iam aetate ad ſtudia ſe contulerunt. Hinc exceſſus illi intempeſtivi atque pueriles de terrae motuum cauſis, de cometis, de Iride. Praeterea numerum et tonum hiſtoricum raro ſervat; ſed fere cothurnatus incedit, cum Hiſtorico conveniat tracta et leniter fluens oratio, quam εἰρομένην λέξιν Ariſtoteles appellat. Sed haec fortaſſe excuſari poterunt, ſi meminerimus quod in dicta Epiſtola teſtatur Libanius, hiſtorias a Marcellino noſtro πρὸς ἐπίδειξιν, id eſt ad oſtentationem eſſe compoſitas. Proinde mirum videri non debet, ſcenae aliquid ac plauſui ab eo datum fuiſſe. Adde quod haec vitia reliquis operis virtutibus ac dotibus facile obſcurantur. Denique, ut paucis abſolvam, cum ad rerum civilium, tum ad Eccleſiaſticae hiſtoriae cognitionem hic Scriptor non modo utilis eſt, ſed etiam neceſſarius. Etſi enim Deorum cultui mancipatus fuit, quod certe negari non poteſt, ea tamen fide, ſinceritate, modeſtia de Chriſtianorum rebus loquitur, ut niſi ex plurimis locis toto opere ſparſis conſtaret eum cultorem numinum fuiſſe, Chriſtianus non immerito poſſet videri. Mitto quod antiquitates et origines tum maiorum noſtrorum, puta Francorum, tum Alamannorum et Burgundiorum aliarumque gentium non aliunde, quam ex Marcellini hiſtoriis peti poſſunt. Atque utinam tredecim quoque priores, libri ſupereſſent, quibus res geſtas Auguſtorum ab exordio Caeſaris Nervae ad Conſtantii tempora pertexuerat. Etſi enim prio-

rum Principum gesta fuccinctius memoraverat, ut ex eo apparet quod xxx. prope Imperatorum historiam tredecim libris erat complexus: non tamen dubitandum est, quin plurima fcitu digna iis voluminibus continerentur. Sed praeterquam quod libri illi vetustatis iniuria perierunt, octodecim reliqui, tamquam ex naufragio quodam ita laceri mutilique ad nos pervenerunt, ut vel una haec ratio multos ab eorum lectione deterruerit. Quod quidem non fcriptorum dumtaxat exemplarium vitio contigit, fed etiam editorum culpa. Prima quidem Marcellini Historiarum Editio Romae prodiit anno Domini MCCCCLXXIV. cui praefuit A. Sabinus Poëta laureatus. Haec Editio, utpote nondum exorta Criticorum natione, omnium fidelissima est. Naevos enim exemplaris fui et lacunas fervat omnes. Hanc fecuta est Editio Bononienfis anno 1517. quam curavit P. Castellus, vir nec ingenio nec iudicio ullo praeditus. Ac nefcio utrum stuporem hominis mirari magis, an audaciam atque impudentiam debeas. Nam neque ullum codicem manufcriptum confuluit; et coniecturae adeo infeliciter indulfit, ut monstra quaedam ac deliria in Marcellini libros intruferit. Denique lacunas omnes quae in Editione Romana fideliter expressae fuerant, ipse infertis vocabulis explevit, aut ita coïre fecit, nullum ut earum vestigium lectoribus relinqueretur. Itaque haec Editio omnium fere errorum, qui in Marcellini libris occurrunt, feminarium merito dici potest. Quod si quis eam in manus fumpferit, ac vel ipsam Castelli Epistolam legerit, is profecto fatebitur nihil a nobis exaggerari. Huic, anno post, fucceffit Editio Basilienfis a Iohanne Frobenio excufa, quae Bononienfem illam dumtaxat expressit. Tandem vero anno MDXXXIII. Editiones duae prodiere: prior Augustae Vindelicorum,

torum, emendata a Mariangelo Accursio: posterior Basileae apud Hieronymum Frobenium Iohannis filium, cui praefuit Sig. Gelenius. Haec Calendis Iulii; illa mense Maio absoluta est. Utraque porro ex scriptorum codicum fide emendata et aucta. Nam Accursius libros quinque postremos, qui in superioribus Editionibus deerant, ex suo codice primus adiecit. In Editione vero Gelenii, qui Hirsfeldensi Mſ. exemplari usus est, ultimus liber cum extrema tricesimi pagina desideratur. Ceterum has inter se Editiones conferre nec inutile mihi, nec iniucundum fuit. Erat quidem in utroque horum virorum magna doctrina, ut scripta utriusque testantur. Sed in Gelenio maior quaedam ingenii vis, et iudicium acrius fuit. Quod cum multi praeclari labores illius viri testantur, tum maxime interpretationes Latinae Dionysii Halicarnassensis, Appiani, Philonis item ac Iosephi, Origenis et aliorum. Ex quibus apparet eum excellenti ingenio et singulari doctrina praeditum fuisse. Sed et Ammiani Marcellini historiae ab eo editae id ipsum abunde testantur. In quibus plurima acute et ingeniose emendavit; et insignem paginarum transpositionem, quae in MSſ. omnibus codicibus reperitur, et in Editione exstat Accursii, mira dexteritate restituit. Quamobrem eius viri nomini libenter hoc laudis testimonium impertimus, neminem adhuc exstitisse, qui de historia Marcellini melius meritus sit. Has secuta est Editio Frobenii anno MDXLVI. in qua ultimus liber adiectus, et quidam loci a nescio quo emendati sunt, ope Editionis Augustanae, ut equidem censeo. Ex hac deinceps Editione reliquae omnes cum in Gallia, tum in Germania propagatae videntur, donec Fridericus Lindenbrogius, vir eruditus ac diligens, novam Editionem aggressus est anno MDCIX. Qui

praeterquam quod aliquot locos Scriptoris nostri ope Mf. codicis Florentini egregie correxit; primus omnium Auctorem sane difficillimum perpetuis Observationibus illustrare ausus est. Varias denique Mf. codicis lectiones in calce Editionis apposuit, quae novam quandoque Editionem aggressuris magno usui esse possent. Proinde et doctrinae et industriae non mediocrem certe laudem meretur. Hae fere sunt Editiones Historiarum Marcellini, quae singulare quiddam prae ceteris habuerunt. Nam reliquae ex his tamquam fontibus derivatae sunt omnes. Editio verbi gratia Roberti Stephani ad exemplar Gelenianae illius expressa est. Henrici autem Stephani, Gryphiique Editiones Basiliensem illam anni MDXLVI. instar archetypi secutae sunt. Earum porro seriem Editionum paullo fusius hic enarrandam esse duxi duabus de causis. Nam cum in Annotationibus nostris priores quatuor saepissime nominentur, officii nostri fuit Lectorem de singulis praemonere. Altera ratio est, ut appareat Lectori, quibus praesidiis succinctus novam hanc Editionem susceperim. Etenim Romana quidem et Augustana et Basiliensis Editio, utpote ex MSS. exemplaribus profectae, scriptorum codicum vicem merito praestiterunt. Bononiensis autem illa, (quod unum maxime intererat) fontem mihi omnium mendorum aperuit. In quo certe nos feliciores et Accursio fuisse et Gelenio nemo dubitavit. Hi enim, ut mihi quidem videtur, solam Iohannis Frobenii Editionem viderant, quae Bononiensem, uti supra dixi, cum omnibus mendis expresserat. Nec quisquam ante nos de facinore P. Castelli ne suspicatus quidem videtur. Nobis porro praeter haec subsidia; MSS. etiam codices non defuerunt. Inter quos merito palmam ferat codex Bibliothecae Regiae, quem a Viro clarissimo doctissimoque Nicolao Rigaltio, eius Bibliothecae Praefecto, com-

modatum accepi. Hic codex etsi non multum antiquus, ex optimo tamen exemplari et ab erudito homine descriptus, in plurimis locis emendandis permagno mihi usui fuit. Huic accessit codex Bibliothecae Vaticanae, qui olim Monasterii Fuldensis fuerat, ante quadringentos plus minus annos exaratus. Ex eo locos quosdam a I. Iacobo Bouchardo erudito viro ut petieram collatos, misit ad me Nicolaus Fabricius Peirescius V. Cl. qui cum rei publicae litterarum bono natus est, tum in nostris privatim studiis iuvandis et promovendis nulli labori et impensae parcere solet. Et quamquam pagellas ab eo ad me missas serius et affecta iam Editione nostra accepi: observavi tamen Vaticanum codicem illum fere ubique cum Regio consentire. Praeterea librum Antonii Loiselli, in quo vir ille doctissimus varias aliquot lectiones Mſ. codicis, qui olim Valentiae Cavarum fuit, adnotaverat, benigne mihi communicavit Hieronymus Bignonius V. Cl. et inter praecipua Luteciae nostrae ornamenta numerandus. Denique Friderici Lindenbrogii et Gruteri Editiones, varias quoque lectiones ex MSſ. exemplaribus Florentino et Fauchetii suppeditarunt. His igitur auxiliis instructus, Marcellini historias mendis quamplurimis purgatas in publicum emisi. Adnotationes quoque uberiores addidi, quibus cum emendationum mearum rationem redderem, tum difficiles quosque locos (cuiusmodi in hoc Scriptore occurrunt plurimi) explicarem. In quo quid praestiterim, tuo Lector iudicio relinquo. Hoc quidem mihi videor iure posse dicere, dedisse me operam, ut nullum obscuriorem locum tacite et dissimulanter praeterirem. Postremo Excerpta de gestis Constantini, quorum in Adnotationibus saepe mentionem facio, huic Editioni nostrae subiungere placuit. Eorum autem mihi copiam fecit R.

f 2

P. Iacobus Sirmundus, iudicio, doctrina, ſtilique elegantia, ut inter omnes conſtat, eminentiſſimus. Cuius etiam humanitati debetur nummus ille Hanniballiani Regis, qui Adnotationum noſtrarum veſtibulum exornat. Eius enim nummi ectypum pro ſua erga me benevolentia liberaliter mihi communicavit. Frueris igitur, amice Lector, hoc labore noſtro: et ſi quando, ut in tam lubrico opere, lapſi erimus, nobis humaniter condonabis.

CLAUDII CHIFFLETII I. C.
SEQUANI VESONTINI,
DOLANAE ACADEMIAE REGII ANTECESSORIS,
DE
AMMIANI MARCELLINI
VITA ET LIBRIS RERUM GESTARUM
MONOBIBAION.

Ammianus Marcellinus natione Graecus fuit, ut saepius profitetur: unde domo, perincertum. Pater et genus ignorantur; nisi quod ingenuum se et nobilem fuisse non obscure indicat, cum fugiens vim Persicam, tandem *se nimietate pedibus incedendi superatum, ut insuetum ingenuum,* (utar enim verbis eius quantum licebit) narrat lib. xix. Solet autem Marcellinus, cum multis aliis, ingenuos nobiles appellare. Fit quidem mentio *Antonii Marcellini,* sub Constantino Magno Praesidis provinciae Lugdunensis primae: ad quem exstat L. i. Cod. Theod. Sine censu vel reliq. et aliquot aliae. Is an huius pater fuerit, nec negare, nec adfirmare ausim. Certe *Marcellini* Cos. cum Probino, Constantini filiorum temporibus, fasti meminerunt; sicut et *Marcellini Comitis Orientis*, in L. vi. C. utroque, de oper. publ. quae data est Lime-

nio et Catullino Coſſ. Item *Marcellini* P P. ad quem L. III. C. Theod. de honorar. C. quae data eſt Acindyno et Proculo Coſſ. Invenio et *Marcellinum* appellari a Sexto Victore, in veteribus etiam libris, qui cum Chreſtio et Magnentio in Conſtantis necem conſpiravit: ſed non facile dixerim, an ad *Ammianum* pertinuerit, quem nomine tenus refert. Coniicio tamen eumdem eſſe, quo duce Magnentius Nepotianum, res novas Romae molientem oppreſſit; quem Zoſimus *Magiſtrum Officiorum* appellat. De his igitur nihil aliud habeo quod dicam, quam Marcellinorum familiam, unde Ammianus, illis temporibus illuſtrem fuiſſe, et Comitivae, et Magiſterii dignitatibus decoratam. Ex eius forte poſteris (nihil enim praeter nominis coniecturam habeo) eſt is, ad quem reſcribunt Honorius et Theodoſius Iunior in L. III. C. Theod. de religioſ. qui mihi videtur idem eſſe cum illo *Marcellino Tribuno, et Notario*, quem in collatione Catholicorum et Donatiſtarum Imperatores iidem cognitorem et iudicem dederunt; cuius meminit Oroſius lib. VII. cap. XXXII. et paſſim in Epiſtolis Divus Auguſtinus, ad quem etiam videtur dediſſe inſignes de Civitate Dei libros. Nam ne eumdem faciam cum hoc noſtro, annorum ratio repugnat. Alioquin dicendum eſſet *Ammianum* centenario paullo minorem, tam arduae et laborioſae cognitioni praefuiſſe. Denique illius Epiſtola, inter Auguſtinianas quarta, ab huius ſtilo remotiſſima eſt. Fuit igitur de nomine eius et familia; ut et alter *Marcellinus Comes Iuſtiniani Imp. a cancellis,* cuius Chronicon laudabile exſtat.

Porro qui *Ammianum* Conſtantinopolitanum faciunt, quem ſecuti ſint non video: nam in fine Operis tantum ſe *Graecum* profitetur; nullibi Thracem: quod ei facile fuiſſet in Thraciarum deſcriptione, et Byzantii mentione. Procul dubio

non siluisset *ius Buleutarum*, ad exemplum urbis Romanae a Iuliano Byzantiis datum, aliaque in eos collata beneficia, quae Zosimus expressit: ut verum sit, quod initio dixi, patriam eius ambiguam et incertam.

Ab adolescentia prima liberalibus disciplinis imbutus fuisse videtur, et sermonis utriusque copiam, adiuncta rerum gestarum scientia, consecutus. Unius sane *Ciceronis* lectione delectatum, passim tota Historia indicat: cuius utinam stilum, ut sententias, quas saepissime interserit, fuisset imitatus! His adducor ut credam, a prima pueritia *Marcellinum*, quamvis ortu Graecum, in Occidente vixisse, ibique Latinae loquutionis facultatem consequutum. Nam sequens eius aetas provectior et maturior, toties bellis et rebus gerendis interpellata ac impedita, ei rei vix suffecisset. Militiam enim armatam statim sectatus est, primumque a *Constantio* adolescens admodum, in cohorte *Ursicini* Magistri equitum fuit adscriptus; quem etiam saepissime occasione data commendat, ac eius militares virtutes ad invidiam usque praeclaras celebrat. Quo ab Oriente revocato, inter Protectores Domesticos Constantii *equestres*, ut puto, potius quam *pedites*, retentus fuit *Marcellinus*, homo adhuc adolescens; quamvis eius ordinis viri ex iis delecti essent, qui arma iam tulerant, bellisque aliis et expeditionibus interfuerant, ut Iuliani Imperat. ad Leontium Epistola probat. Is locus et gradus militiae ea tempestate adeo fuit honestus, ut *Iovianus* ex Domestico Protectore, et Ammiani collega, factus *Scholae Primicerius*, ex Primicerio *Imperator* creatus sit; idque finis libri XXI. et sequentes docent.

Missus postea in Galliam *Ursicinus*, quasi successor *Silvani* Magistri equitum et peditum, natione Franci, qui tum imperium invaserat Coloniae

Agrippinae; ceu altiore consilio, ut in ipsis primordiis tyrannus opprimeretur, duxit secum egregio facinori perpetrando, ut postularat, Tribunos, et Protectores Domesticos decem, ad iuvandas necessitates publicas. Quia vero *Ursicino* iam cognita erat *Ammiani* industria et fides, eum inter alios delegit cum *Veriniano collega:* eoque tandem res processit, et tam vafre acta est, ut *Ursicini* et comitum arte atque industria summa deiecto ac caeso *Silvano*, Imperium *Constantio* adsererent, quod liber XV. luculentius explicat. In ea peregrinatione et legatione puto *Ammianum Vesontionem Sequanorum matrem, patriam mihi dulcissimam* vidisse, tunc tantummodo dirutam, et in oppidum redactam, licet maximam olim, sed *Alamannorum* vastatorias manus haud multo ante perpessam. De ea sic in Galliarum descriptione lib. XV. *Apud Sequanos Bisontios vidimus, et Rauracos, aliis potiores opidis multis.* Quin et ibidem diutius commoratum ideo crediderim, quia occiso Silvano *Iulianus* Caesar creatus, et in partes Galliarum praemissus, exercitum sequentem in unum iusserat *Vesuntii* *) congregari, *cui praesidebat Ursicini successor Marcellus, ipseque Ursicinus Ammiani nostri Dux, praeceptus a Constantio iisdem in locis agere, adusque expeditionis finem.* Interfuit igitur, aut vero interesse potuit *Marcellinus* noster proeliis illis levioribus, quae apud Brocomagum, *Senonas*, et alibi ante *pugnam Argentoratensem* memorabilem facta sunt. Nam ne gloriae huius particeps esset, obstitit *Ursicini* paullo ante initum proelium revocatio: qui litteris *Constantii* ex *Iuliani* comitatu arcessitus, *Sirmium* ad Imperatorem comitantibus sociis venit, in quorum, ut diximus, numero erat *Ammianus:* ibique *libratis super pace cum Persis consiliis, in Orientem cum Magisterii potestate re-*

*) immo *Remis.* Vales.

mittitur: simulque individuus eius comes *Marcellinus,* iussu Imperatoris profectus est, adolescens etiamnum, altiorum dignitatum militarium nondum capax. Ita enim de se lib. XVI. refert: *Provectis e consortio nostro ad regendos milites natu maioribus, adolescentes eum* (Ursicinum) *sequi iubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi.* Sed cum *Ursicinus,* grassantibus in palatio *Constantii* adulatoribus, accepto successore *Sabiniano,* a Persica expeditione ad comitatum Imperatoris revocaretur, atque in delenimentum ablatae provinciae, Magisterium pedestris militiae ei offerretur; dum ad iussa festinat, et *Ammianum* atque solitum comitatum trahit, cuncti *paullisper cis Taurum morati,* (causa in obscuro est) tandem *ad partes Italiae ex imperio festinantes, prope flumen venerunt Hebrum* in Thraciam, *ibique* alia *Principis scripta recipiunt, iubentia omni causatione posthabita reverti in Mesopotamiam, sed sine Apparitione: nullam expeditionem periculosam curaturos, omni potestate ad Sabinianum translata.* Ubi tamen praeclaris factis bellicis inclaruit *Ursicinus* cum *Marcellino* et comitibus; quae lib. XVIII. latius digeruntur. In eo de se persaepe Auctor scribit, citra adrogantiam tamen. Inter cetera autem conspicuum est, et pietatis laude celebre factum eius, qui *liberalem puerum, torquatum et ingenuum,* a matre vastatorios Persarum globos fugitante in medio aggeris relictum, et tunc eiulantem, impositum equo praeferens sustulit, et in tuto intra civitatem proximam locavit; parumque abfuit, quin regrediens ad socios caperetur, quos securos hostium, signo e longinquo demonstrato, periculi instantis admonuit: quo ea ratione superato, missus est *Marcellinus* ab *Ursicino* ad *Satrapam Corduënae,* qui a Romanis non erat alienus, ut Persarum consilia scrutaretur: delectusque ideo fuit, quia libe-

ralibus disciplinis deditus erat, quibus etiam *Satrapa* delectabatur. Quae legatio felix adeo fuit, ut Persicum apparatum oculitus didicerit, retuleritque comitatui Ursicini. Eo tempore ac bello retinuisse adhuc Ammianum militiam et dignitatem Protectoris Domestici, ex eo constat, quod *Verennianum* aequalem, Protectorem Domesticum, de quo supra, *collegam suum* appellat, cum eius casum describit: non enim dubito, quin is sit, quem Editiones corrupte appellant lib. xv. modo *Verianum*, modo *Verinianum*. In eo bello a Duce suo Ursicino vi Parthica separatus *Marcellinus*, *Amidam* magnis tenuit aerumnis, quae ab hoste tandem, propugnante inter ceteros nostro, non obtinendae salutis, sed fortiter moriendi studio flagrante, ut ait, post longae ac periculosae obsidionis moram capta est: ex qua quomodo evaserit, et quibus fuerit agitatus casibus, donec reperto Duce suo, cum eo *Antiochiam* revisit, modeste commemorat lib. xix.

Reverso autem ad commilitium Principis *Ursicino*, factoque iterum Magistro peditum Praesentalium, probabile est, comitem eius adsiduum *Ammianum*, ad Protectoris Domestici ordinariam functionem rediisse: aut si ad ampliores dignitates fuerit provectus, modeste reticet. Bellis sane, ac proeliis, et periculosis expeditionibus, aetate iam in maturum gliscente, accessionem honoris meruerat, cuius tamen prae litterarum ac doctrinarum dulcedine valde appetens, aut ambitiosus non videtur fuisse. Porro quamvis *Palatinorum* calumniis appetita esset Ursicini clarissima et consummatissima virtus, isque deposita militia honorata, digredi ad otium ignobile iussus sit, ut lib. xx. perstringitur: credo tamen *Ammianum* suum locum et ordinem, qualiscumque tandem fuerit, retinuisse; quia de *Ursicino* tunc separatim loquitur, quasi

ab eius fortuna discretus; cum alioquin in rerum ab eo gestarum commemoratione se ipsum ei frequentius adiungat: et vero hanc status sui commutationem haud dissimulasset. Quas autem mortuo Constantio, sub *Iuliano, Valentiniano, Valente, Gratiano*, ac *Theodosio*, militares aut civiles dignitates gesserit, ex eius verbis nobis est incompertum. In fine quidem Operis simpliciter se *militem* appellat; ut incertum sit, miles cum dignitate fuerit, necne. Militavit quidem bello Persico *sub Iuliano*, cui etiam *Historicus Eutropius* interfuit; sed an ut Protector Domesticus, aut sub alio dignitatis militaris titulo, quem eius industria merebatur, ideo est obscurius, quia posteris id tradere curae ei non fuit: ab omni enim vanitatis ac iactantiae suspicione abest longissime *Ammianus*. Forte noluit referre auctus suos et dignitates adiectas, sive a *Iuliano*, sive ab aliis, ne beneficii huius publicatione de Historiae suae fide vel saltem suspicione tenus deminueret. Sed tamen in Reip. luce versatum tantae industriae virum, ac titulis dignitatum decoratum fuisse non dubito; cum etiam sub *Gratiano, Valentiniano Iuniore*, ac *Theodosio* Comitivam rei Privatae meruerit, id est ab armata ad palatinam dignitatem transierit. Nam sic inscribitur lex XLI. Cod. Theod. de appellat. IIDEM A. A. AD AMMIANUM COM. R. P. quae eiusdem anni est, licet alterius diei, cum L. V. in Cod. utroque ad leg. Iul. repet. quae ad Magistratum et in administratione positum scripta est; cuius est inscriptio plenior in Theodosiano Codice: IIDEM AAA. HAVE MARCELLINE. K. N. B. ut nemini mirum videri debeat, si a nobis initio libri suus titulus ei fuerit restitutus. In ea dignitate, quae inlustris erat, collegam habuit *Nebridium*, quem anno praecedenti, et eodem etiam lego appellari *Com. rei Priv.* in L. XVI. et XVIII. C. Theod. de Petit. et ultro dat. et del. Item

in L. v. Cod. Theodof. de palat. facr. Larg. et rer. Priv.

Porro in partione Comitum, et numerorum militarium, quam *Valentinianus* et *Valens A. A.* fecerunt apud *Naissum* Illyrici urbem, dum ille Occidenti, hic Orienti fe accingit: videtur partem *Valentis* fecutus *Marcellinus*. Nam res eius, et cognitiones faevas fub eo habitas digerens, lib. XXIX. tandem fubiungit: *Addici poft cruciabiles poenas vidimus multos, ut in tenebrofis rebus confufione cuncta mifcente.* Et aliquanto poft, ubi lanienam nobilium plebeiorumque memoravit, addit: *Omnes ea tempeftate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria convivis Siculi Dionyfii pavitantes.* Praeter Orientis et Perfidis peregrinationes non femel inftitutas, Gallias etiam ac Germanias, ex iis quas retuli caufis adiit; fed et Aegyptum luftravit, vifa pleraque in ea narrans. Thracias defcribens lib. XXVII. 4. obfcura varietate omiffa, fufficere ait, ea expedire, quae vidiffe meminit. Orientalium rabularum, et circumforaneorum oratorum vafritie verfutiaque aliquando vexatus fuit; quam iniuriam ulcifcitur fatis exceffu de moribus eorum inftituto lib. XXX. eosque fuis depingit coloribus.

Etiam vixiffe Romae Ammianum non dubitaverit, qui populi Rom. mores, et errata ab eo expreffa lib. XIV. 6. et XXVIII. 4. legerit: nec enim nifi teftis oculatus talia obfervare et fcribere potuit.

Fuit *Ammianus* (ut et hanc vitae eius dotem exfequar) *profeffione Chriftianus*, nifi fallor, aut faltem animo et voto a Chriftianis non alienus: de quibus honorifice in tota Hiftoria fparfim fentit, et fcribit; dataque occafione libens eorum mentionem interferit, non odio, ut maligni Scriptores, fed ad commendationem potius. Nam cum lego lib. XVIII. extremo factum Saporis Perfarum Regis

laudari, qui in castellis duobus a se captis *inventas virgines, Christiano ritu cultui divino sacratas, custodiri intactas, et religioni servire solito more, nullo vetante, praecepit;* vix est ut credam Christiani oris haec verba non esse. Cum item narrat lib. xxix. 5. Theodosium patrem leniter suscepisse Christiani ritus Antistites, a *Firmo Tyranno* missos, ut pacem orarent; quid aliud, quam ex ea in Christianos humanitate laudem *Theodosio* adseruit? Sed haec sunt leviora: his autem quae subiiciam, quid clarius? nam de Constantio ita statuit lib. xxi. 16. *Christianam religionem absolutam et simplicem anili superstitione confudisse.* In quo ei cum tota historia Ecclesiastica convenit, quae uno ore *Arianae* pravitatis consensum *Constantio* affingit. *Superstitionis* enim nomine haereticas sententias intelligit *Ammianus,* quia et de *Manichaeis* loquens lib. xv. *sectam superstitionum appellat.* Cum autem lib. xxii. 11. de *Georgii Alexandrini Antistitis* acerbitate, et vindictae nimio studio usque ad vile delationis officium, quem ob id plebs Alexandrina crudelissime occidit, plura dixisset; subiungit: *Professionisque suae oblitus, quae nihil nisi iustum suadet et lene, ad delatorum ausa feralia desciscebat.* Sed paullo post Martyres ait appellari, *qui deviare a religione compulsi, adusque gloriosam mortem intemerata fide progressi sunt.* Nemo sane pagani spiritus homo sic loqueretur. Quid vero de Iuliano scribit libro xxii. et xxv. *Inter quae* (inquit) *erat illud inclemens, quod docere vetuit magistros Rhetoricos et Grammaticos Christianos, ni transissent ad numinum cultum.* Illud enim verum est, ob gentilem superstitionem Iulianum ab eo numquam laudari; quin immo libro praecedenti sic de eo: *Pergebat ulterius Imperator, placida ope numinis, ut arbitrabatur, erectior.* Caute quidem, quasi aliud ipse Auctor sentiret. Illa quae

de Antiſtitum provincialium vitae ſeveriori diſciplina traduntur ab eo lib. XXVII. nonne Chriſtianum pectus ſapiunt? *Quos tenuitas edendi potandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum, et ſupercilia humum ſpectantia perpetuo numini, verisque eius cultoribus ut puros commendant et verecundos.* Ioviani autem virtutes commemorans, inter cetera ait: *Chriſtianae legis idem ſtudioſus.* Si ergo in laude Ioviani ponit, *Chriſtianum* fuiſſe; de Chriſtiana cum lege bene exiſtimaſſe neceſſe eſt. Haec pro adſerenda *Marcellini* profeſſione et religione dicere volui; ne quis eum poſthac ut paganum et melioris voti exſortem condemnet. Sane cum Iudaeis non ſentit, quos lib. XXII. 5. *faetentes, ac tumultuantes* vocat. Multa ſunt tamen in eo *Hellenismi* veſtigia, qualia fuiſſe in Chriſtianis illorum temporum notiſſimum eſt. Quis enim Iovianum inter Principes Chriſtianos non refert: de quo nobile Auctoris teſtimonium protulimus ante. At huius Imperii primordio, et hoſtiae pro eo caeduntur, et exta inſpectantur, ut libro XXV. continetur. Gentilitas macula fuit tam clui pertinax, ut veſtigia eius remanſerint diutiſſime: et dum in fidei ſummam conſentirent gentes, multa illis primi religionis Antiſtites et Inſtitutores condonabant.

Videtur tardius, et quinquagenario maior ad ſcribendam Hiſtoriam deſcendiſſe, id eſt conſummatior belli pacisque temporibus, et poſt obſervatas inſignes rerum, quibus interfuit, viciſſitudines. Mecum faciet, qui tempus quo ſe adoleſcentem dixit, circa octavum nempe Conſtantii Conſulatum, cum eo contulerit; quo Hiſtoriam ſcripſit, quod contigit Theodoſio imperante, ſed ante ruinam templi ambitioſi *Serapidis* Alexandrini, cuius ut ſtantis adhuc, meminit in Aegypti deſcriptione, et poſt *Gratiani* mortem. Huius enim ut fato functi ſic meminit lib. XXVII. *Imperatorem impleſſet cum*

veterum lectissimis comparandum, si per fata proximosque licuisset, qui virtutem eius etiamtum instabilem obnubilarunt actibus pravis. Quin etiam eius ut mortui virtutes ac vitia, data occasione, strictim commemorat, vivis parcere multorum exemplo solitus. Nam quod *Theodosio* Imperium regente scripserit, cuius parentem *Theodosium* eximie laudat, eiusque res gestas stylo altiore condit, et a quorumdam reprehensionibus defendit, praeter superiorem rationem vel inde existimo, quia *Theodosium iuniorem, ducem Moesiae, prima etiamtum lanugine iuvenem, Principem postea perspectissimum* appellat libro XXIX. 6. Sed et saeculi Theodosiani felicitatem ac modestiam videtur commendare libri XXVIII. principio, cum ait: *Praesentis temporis modestia fretus, carptim, ut quaeque memoria digna sunt, explanabo.* Ab VIII. autem Consulatu Constantii ad exortum Theodosii Principis anni sunt XXIV. ad Gratiani A. caedem XXVIII.

De tempore mortis ac genere nihil habeo quod dicam: tantum moneo, Ammianum in studiis doctrinarum ad extremum usque vitae spiritum operam posuisse, ex eoque colligo, quod, dum populi Rom. et maxime Nobilitatis otia, malasque artes reprehendit, *doctrinas* ait, *ut venena detestari,* producto in eam rem *Socratis* nobili dicto, qui e vita postridie discessurus, aliquid amplius scire optavit.

Sed et sollemne est *Ammiano,* bene vel male gestam Remp. doctrinae, aut ignorantiae adscribere. Itaque *peritiam Gratiani* in fine lib. XXX. laudat: ut alibi *Valentis* rudem et male informatum animum atque ut ille appellat *inconsummatum* notat. Ex hac mentis inclinatione et proposito, *Valentinianum* Imperat. ante *Gratiani* assumptionem, sic pro eo apud milites spondentem inducit XXVII. 6. *Quoniam humanitate, et studiis disciplinarum sol-*

lertium expolitus, librabit suffragiis puris merita recte secusve gestorum: faciet ut sciant se boni intelligi, etc. Eo pertinet, quod de *Orfito Praef. V.* sic scribit XIV. 6. *Forensium negotiorum oppido gnarus, sed splendore liberalium doctrinarum minus quam Nobilem decuerat, institutus.* Culpat etiam in libro XXX. 4. *Modestum* *) *Praefectum Praetorio, quod subagreste ingenium, nullis vetustatis lectionibus expolitum habuerit:* et Nobilitatem Romanam non semel carpit, quod a doctrinis aliena, et *in perpetuum clausis apud eos sepulcrorum ritu bibliothecis*, malas otii artes tantum agitaret. Quae omnia varie sparsa et collecta, mores animumque *Marcellini* velut ob oculos legentibus ponunt.

Synchronos habuit (praeter alios multos, quorum ingenii opera nobis sunt ignota) hos monumentorum exstantium gloria florentes: ex Latinis, *Ambrosium, Severum Sulpicium, Symmachum, Macrobium, Ausonium*, (quem Graeci, et Codex uterque *Auxonium* appellant) *Sext. Aurel. Victorem, Eutropium, Rufum Festum, Iulium Valerium, Vegetium:* ex Graecis, *Basilium, Gregorium utrumque, Nazianzenum, et Nyssenum, Epiphanium, Libanium, Musonium, Iamblichum, Eunapium, Themistium*, aliosque non paucos: quorum plerique dignitatibus et administrationibus sive civilibus, sive ecclesiasticis claruerunt.

Amicos praecipue coluit *Ursicinum Comitem*, et Magisterii dignitate toties praepollentem, ut dixi; *Hypatium* praeterea Urbis, ac Praetorii Praefectum, Consularem et Constantii Aug. quondam affinem, de quo ita lib. XXIX. *Inter quos omnes adolescentia et virtutum pulcritudine commendabilis noster Hypatius eminebat:* ubi de eo plura. Cum igitur uberrimo illo eruditorum saeculo, tot Principes

*) immo *Valentem Aug.* Vales.

cipes fuerit emenſus, toties res translatas viderit, iis interfuerit vir doctus, eruditus, probus, ſpectatus, et conſummatus: non potuit non ſecundum ingenium ad Hiſtoriam ſcribendam attuliſſe.

Natura etiam probum, veri amatorem, aequi bonique ſtudioſum fuiſſe, ex eius apparet Hiſtoria, prorſusque alienum ab omni odio, invidia, ambitione, adulatione: adeoque res geſtas diligenter ac prudenter ſcribit, virtutes Imperatorum ac Ducum, rei militaris errores perite revincit, et vitia Principum libere et ingenue retegit: ut qui ſtilum admoveriut felicius narrationi rerum, pauci hodie ſuperſint; nec indignus videatur, qui cum *Saluſtio, Livio*, *Cornelio*, quadrigam Hiſtoriae Romanae et Latinae conſtituat. Nam ceteri vitarum et epitomarum ſcriptores, inter ſecundarios et proletarios referendi ſunt potius.

Reliquerat autem rerum geſtarum libros XXXI. id eſt eius Hiſtoriae ſeriem fuerat complexus, quam omnium maxime intererat ſalvam permanere: ſed libri XIII. priores cum XXXI. deſiderantur, magno veteris memoriae damno, quod vix aliunde ſarciri poteſt. Nam multa memorabilia et hodie ſepulta fuiſſe complexum, argumento ſunt reliquiae nobiles accuratiſſime conſcriptae: quamquam in iis ſtylum diffudit, quo propius ad ſui aevi memoriam acceſſit. Scripſit enim ad XV. usque audita lectaque, et aetatem eius, aut cognitionem Reipubl. ſupergreſſa: exinde vero viſa cognitaque digerit. Videtur initium ducere a fine Hiſtoriae Cornel. Taciti, qui res Domitiani ſcripſerat. Nam in fine Operis a principatu *Nervae* ad usque *Valentis* interitum ſe Hiſtoriam perduxiſſe commemorat, quam claudit exitu notabili et clade inſigni, quae cladibus aliis poſtea ex eadem cauſa ſupervenientibus initium dedit: ubi etiam *D. Hieronymus* Chronici *Euſebio* ſubiecti filum abrumpit. Non puto enim *Ammia*-

num agitasse, Historiam ulterius producere, quia et consilii sui certus quaedam diu post gesta, data occasione repraesentat: ut in fine lib. XXVIII. nec ullum contrarii instituti vestigium reliquit; quin immo videtur data opera vitasse, ne viventium Principum res bene secusve gestas describeret, cum librum XXVI. sic ordiatur: *Dictis impensiore cura rerum ordinibus adusque memoriae confinia propioris, convenerat iam referre a notioribus pedem, ut et pericula declinentur veritati saepe contigua, et examinatores contexendi Operis deinde non perferamus intempestivos.*

Latina, quam Graeca et populari lingua scribere historias elegit, quia in palatio et comitatu Imperatorum versabatur adsidue: ubi Latinae linguae dignitas adhuc retinebatur, et leges, constitutiones, forma dignitatum, acta consistoriana, testamenta, aliaque permulta, etiam in Oriente verbis civilibus expediebantur. Primus *Theodosius* Iunior id infregit, facta potestate in testamentis Graeca lingua utendi. Exinde enim Graecarum etiam constitutionum licentia fluxit, cum ante eum paucas haberemus.

In tota autem Historia noster prudens est consiliorum indagator, eventuum sollers narrator, quos cum veteri historia non inconcinne confert. Res urbanas, civiles, domesticas, palatinasque pravitates atque artes attingit eximie, ne quis putet in bellis tantum externis scribendis quorumdam more operam consumere. Non solum etiam publica fata condit; sed multorum privatorum memorabiles eventus. Denique suorum temporum mores, eorumque causas proponit aperte: atque (ut vere dicam) nemo verius et liberius Principum, Palatinorum, militum, urbanorum, forensium, nobilitatis, plebis vitia et perversa studia depinxit. Praeter iam narrata, sunt etiam haec in Ammiano fere

singularia. Nam librorum initiis praefari amat, idque praestat *Livio et Tacito* multo frequentius. Ad annalium legem non se adstringit, nec scrupulose annos sequitur: sed leviter ratione temporum observata, carptim, ut quaeque memoria digna sunt, explicat. Utitur frequenter veteris Historiae, sive Graecae sive Latinae collatione: qua in re parcior est eo *Cornel. Tacitus*, sobrietatis historicae cultor maximus. Iactat saepe [a]) *Historiam non decere produci per minutias ignobiles, et squalidas personas*, [b]) *discurrere per negotiorum celsitudines adsuetam:* in quod tamen vitium aliquando nimia ingenii indulgentia delabitur; vel tum maxime, cum Graecam diligentiam, [c]) quam ille in *Timagene* laudans, Graecis omnibus tribuit, supra modum affectat. In excessibus, qui variam eius doctrinam arguunt, et Historiam praeparant ac illustrant, frequens est: quod forte tempora illa ferebant: cui et facilius eo nomine indulgendum, quia propositi non obliviscitur. Sane praemissae rerum gestarum narrationibus, locorum ac regionum descriptiones, non solum venia, sed excusatione omni dignae sunt: quod verbis eius ostendere malo, Galliarum descriptioni praemissis: [d]) *Galliarum tractus et situm ostendere, puto nunc tempestivum, ne inter procinctus ardentes proeliorumque varios casus ignota quibusdam expediens, imitari videar desides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quae licuit parari securius, inter fluctus resarcire coactos et tempestates.* Conciones omnes apud eum sunt Imperatoriae, et militares adloquutiones militariter scriptae; quamquam in iis optimi et clari sensus contineantur: mirumque est, eas tantum *Constantio, Iuliano,* et *Valentiniano* tribui; *Gratianum*

a) *Lib.* XXVIII. 1. 15.
b) *Lib.* XXVI. 1.
c) *Lib.* XV. 9.
d) *Lib.* XV. 9.

vero, qui ſtudiis litterarum et melioribus diſciplinis imbutus eſſet, (nam de *Valente* rudi et inconſummato non ita mirum) nec poſt Imperii participationem, ſed nec poſt nobilem illam *Argentuarienſem* pugnam induci concionantem. Niſi cogitemus ab adſumpto in *Caeſaris* nomen, aut *Auguſti* conſortium Principe, vivo patre adlocutiones pro more tunc non fieri ſolitas. Pugna vero Argentuarienſi commiſſa et perpetrata, noluit Auctor *Gratianum* in concionibus detinere, auxilium patruo ferre properantem. In deſcriptionibus locorum et regionum, ut diximus, non tantum lecta et audita, ſed etiam viſa et curioſe comperta refert, idque in *Aegypti, Thraciarum* et *Perſidis* topographia maxime praeſtat. De *Gallorum* autem antiquitate, quae a regionum incolis didicerat, [e]) profitetur in eorum monumentis inciſa legiſſe: tanta cura et diligentia rerum ſcriptioni vacavit. Studium ſuum veritatis indagandae et publicandae ſaepe commendat, a qua numquam ſponte digreditur, quam nec ſilentio corrumpit, nec mendacio; eoque ad aequalem ſui memoriam provocat *confiſus*, (verbis enim eius hinc inde adſumptis utar) *quod nec metu, nec adulandi foeditate conſtricta poſteritas, incorrupta poſterorum ſoleat eſſe ſpectatrix.* Arcana tamen Principum et interiora Aulae nullius uſus, non vult videri anxie perſequi: quae palam geſta, et quae ad exemplum pertinent, quamvis occulta, ſcribere mavult. Nam de ſecretis litteris Iuliani iam tum Auguſti ad Conſtantium ita: [f]) *His litteris iunctas ſecretiores alias, Conſtantio offerendas, clanculo miſit obiurgatorias et mordaces: quarum ſeriem nec ſcrutari licuit, nec ſi licuiſſet, proferri decebat in publicum.* Prudenter ſane; cum de Diis ac Principibus non omnia vulganda eſſe, bona ve-

e) *Lib.* xv. 9.
f) *Lib.* xx. 8.

tustas crediderit: quo pudore saepe contineri se dicit *Herodotus*, ne res mysticas altique silentii, narratione profanet. Sed quod in tam varia Historia difficillimum est, quodque pauci tenuerunt, sibi constans est *Ammianus*, nec summum medio, medicum nec discrepat imo. Est quidem multus in *Iuliani* Imper. rebus. Fatetur enim libro xvi. se *instrumenta omnia mediocris ingenii in his monstrandis commoturum:* sed et libro xv. de illo scripturus, ab hac praefatione non abstinet: *Maius opus moveo, maiorque rerum mihi nascitur ordo.* Falsos etiam de eo rumores coarguit, et ab improbo magicarum artium ac divinandi studio, quod ei tamen proceres nostrae religionis tribuunt, ipsum defendit. At neque propterea libertatis et ingenuitatis oblivifscitur: quin immo candido et aperto pectore pluribus locis timiditatem, ostentationem, levitatem, vanitatem, dissimulationem, acerbitatem, temeritatem, malignitatem reliquaque vitia, quorum caput erat *Apostasia* et Christianorum odium, insectatur, atque, ut eius verbo utar, *vellit.* Quamvis igitur de Iuliano scripserit initio libri xvi. *Quidquid de eo narrabitur quod non falsitas arguta concinnat, sed fides integra rerum absolvit, documentis evidentibus fulta, ad laudativam paene materiam pertinebit:* tamen non ignorabat, quid quantumque discreparet ab *encomio historia:* quae δὶς διὰ πασῶν inter se differre Lucianus ait: sed hoc voluit, omnes vitae *Iuliani* partes, et tamquam actus *paene esse laudabiles*. Munit enim se studiose particula minuente, ne in encomium tantum (quod, nisi veritate cogente, Historiae non est admiscendum) labi videretur. Idque cum toto Opere apparet; tum maxime ex ea, quam pro Iuliano non solum, sed etiam pro defuncto quolibet Principe instituit, virtutum ac vitiorum anacephalaeosi: in qua ea breviter aliquando perstringit, quae in rerum

gestarum narratione tamquam minutiora omiserat. Dissimilis sane *Zosimo* illi maledicentissimo Scriptori et nigerrimo, cuius amarulentiam, et latratus in pios Principes, *Constantinum*, et *Theodosium*, ut Christianae et purioris sectae patronos, nemo umquam iure excusaverit.

Inter paucos igitur lectione iugi dignus est *Marcellinus*, quia (ut ab eius persona ad res descriptas transeam) temporum illorum, quibus res Christiana invalescebat, insignemque Reip. mutationem adferebat, cognitionem nobilissimam et dignissimam repraesentat. Certe in plerisque Historiae illius partibus insignem licet Dei providentiam admirari, qui post laxatas sceleratis habenas, post effrenem honesta omnia pervertendi licentiam, tandem de iis debitas exigit poenas. Sic *Paulus* ille, ab complicandorum negotiorum industria Catena dictus, tartareus delator; sic *Maximinus* utriusque Praefecturae obtentu in omni malignitatis et crudelitatis genere volutatus, et turbo feralis nuncupatus; sic *Doryphorianus*, *Palladius*, *Remigius*, aliique scelerum inventores, ac ministri administrique, ubi aliquamdiu impune in libero malitiae campo exsultarunt, ac bonorum capitibus et existimationibus illuserunt: tandem supervenit pede poena claudo, quae dignum cruciariis exitum rependit, tanto severiorem, quanto lentiorem. Suppeditabit argumenta non pauca viro pio *Ammianus*, quibus Ecclesiastica tempora constituat, maximeque Sedis Apostolicae auctoritatem ex eo adfirmet, quod *Constantius* Imperator, post damnatum et sede Episcopali deiectum *Athanasium*, cui tamquam Arianis addictior semper fuit infestus: curavit omnibus modis ac minis *Liberium* Romanum tunc Pontificem damnationi eius, et Arianae sententiae subscribere. Nam ut Marcellinus ait lib. XV. 7. *Auctoritate, qua potiores aeternae urbis Episcopi,*

firmari desiderio nitebatur ardenti: quod an a *Liberio* impetrarit Constantius, videbimus in Scholiis. Et quidem *Iuliani* praeclarae dotes proponuntur, bonis etiam Principibus aemulandae, quas utinam apostasiae detestando scelere non maculasset! quod ideo in eo magis mirum, quia *vinum* (inquit divinus Sapiens) *et mulieres faciunt apostatare homines a Deo;* sed tamen hic et castus, et sobrius in aliud vitium incurrit, *mali corvi* scilicet *malum ovum:* nam ab *Eusebio Nicomediensi*, Ariano improbo, et eximio dissimulatore fuerat olim institutus. Hoc igitur crimen horrendum, toto conatu vitandum et fugiendum Principibus: sobrietas, castitas, recti et aequi studium, provinciarum amor et caritas, belli pacisque studia, quaeque alia in vita eius laudabilia fuerunt, imitanda et sequenda sunt. Quis enim regno aptus et imperio, non malit *Iuliano*, quam *Valentiniano* saltem in eo similis esse, quod ille g) *agnoscens levitatem commotioris ingenii sui, Praefectis proximisque permittebat, ut fidenter impetus suos aliorsus tendentes, ad quae decebat monitu opportuno frenarent; monstrabatque subinde se dolere delictis, et gaudere correctione.* At vero longe aliter *Valentinianus*, cuius occasione sic noster: h) *Haec et similia licenter ideo altiore fastu quidam Principes agunt, quod amicis emendandi secus cogitata vel gesta copiam negant; inimicos loqui terrent amplitudine potestatis.* Quin etiam pure lectis Ammiani libris, discent Principes ac Reges, legem maiestatis acerbius iusto exercitam, tributis ac vestigalibus provincias plus aequo gravatas, multas invexisse Reip. calamitates: esseque inter gravissima saeculi opprobria petitionum licentiam, et flagitatorum rapacitatem, quorum avidas fauces nemo umquam Principum, quantumvis in

g) *Lib.* XXII. 10.
h) *Lib.* XXVII. 7.

largiendo facilis, expleverit. Legent non ſemel Principum illorum laudes, qui in Magiſtratuum ac Iudicum Miniſtrorumque delectu, non per immodicos ſaltus, non ſtudio et affectu ſingulari, ſed ſolius Reip. cauſſa, callide ac prudenter promovendorum, expenſis meritis et laboribus verſati ſunt. Inde enim quies Reipublicae certiſſima, et felicitas ſubditorum ſumma defluit. Utinamque vox illa Iuliani ad milites regentium aures hodie perſonaret! [1]) *Id ſub reverenda concilii veſtri facie ſtatuo, ut neque civilis quisquam iudex, nec militiae rector, alio quodam praeter merita ſuffragante, ad potiorem veniat gradum: non ſine detrimento pudoris eo, qui pro quolibet petere tentaverit, diſceſſuro.* Hac enim cautione inſuper habita, quantis Respubl. damnis et cladibus exinde laboret, probabit Lectori ſuo Ammianus. Hinc transfugia, diſceſſiones, provinciarum vexationes, urbium direptiones, nobilium everſiones proceſſerunt: hinc veri iuris germanaeque aequitatis contemptus, omniumque ordinum confuſio: quae mala omnia iudicum avidae manus, Palatinorum, Rationaliumque foedae rapacitates, et delatorum auſa feralia pepererunt. Nam, ut in plenum et ſemel dicam, nihil aliud recinit *Marcellini* Hiſtoria, quam Reipubl. caſum, et proſtratum eius ſtatum, non tam Principibus ipſis, nimium rerum ſaepe ignaris, quam miniſtris, proximis, Conſiliariis, Ducibus aut ambitioſis, aut ignavis, aut rapacibus eſſe adſcribendum: qui fere omnes morbi, et ſaeculi illius vitia, ad extremum caſum Remp. Rom. ſunt comitata. Nam aliquantis poſt Marcellinum annis *Salvianus Gallus* de vero iudicio et providentia Dei lib. II. easdem paene corruptelae cauſas agnoſcit: *Quid eſt* (inquit) *aliud dignitas omnium ſublimium, quam proſcriptio civitatum? nulla ſiquidem eſt maior pauperculorum*

1) *Lib.* xx. 5.

depopulatio, quam poteſtas. Rurſus libro v. ex illa colluvione *Bagaudarum* factiones ortas eſſe, his praedicat verbis: *De Bagaudis nunc mihi ſermo eſt, qui per malos iudices et cruentos ſpoliati, afflicti, necati, poſtquam ius Romanae libertatis amiſerant, etiam honorem Romani nominis perdiderunt. Et imputatur his infelicitas ſua; imputamus his nomen calamitatis ſuae; imputamus nomen, quod ipſi fecimus. Vocamus rebelles, vocamus perditos, quos eſſe compulimus criminoſos. Quibus enim aliis rebus Bagaudae facti ſunt, niſi iniquitatibus noſtris, niſi improbitatibus iudicum, niſi eorum proſcriptionibus et rapinis, qui exactionis publicae nomen in quaeſtus proprii emolumenta verterunt, et indictiones tributarias praedas ſuas fecerunt?* Bagaudae vel Bacaudae factio primum Ruſticorum fuit, orta ſub *Diocletiano*, et a *Maximiano* compreſſa: ſed non ita ſublata, quin cauſa motus durante, factio ad *Salviani* tempora perdurarit. Is pius Scriptor in eodem libro et aliis, Gallorum et Afrorum diſceſſionis ac defectionis ad *Gothos* et *Vandalos* cauſas easdem conſignat, quas *Marcellinus* noſter tribuit *Silvani, Antonini, Firmi*, aliorumque transfugiis, defectionibus, imperiique uſurpationibus: ad quae mala ipſi ex ſola deſperatione legitimi iuris obtinendi, et quia nullum in clementia Principis haberent perfugium, compulſi adactique ſunt. Has igitur corruptelae cauſas quaecumque Resp. nutriet aut ſuſtinere cogetur, vicinam illorum temporum calamitatem, et caſum exſpectet. Non deeſſet oratio, ſi utilitates omnes Ammianeae Hiſtoriae vellem comprehendere, quae corrumpendae et conſervandae Reip. cauſas, imperiique moderate exercendi regulas continet infinitas: ſed eas malo ex eius lectione cognoſci. Nam quod haec clariſſimam facem praeferat Hiſtoriae Iuris Civilis, et Conſtitutionum Imperialium volu-

mina quae reftant, valde illuftret, nemo iure dubitaverit. Sane in *Ammiano* memoria confervata eft multorum, moresque ac dignitates indicatae, ad quos Conftitutiones et Refcripta data funt: cuius ope vitiofae infcriptiones et fubfcriptiones, quae toties occurrunt in Codice, perfanare non eft difficile. Qui vero Iurisprudentiae iam in fenium tunc vergentis faciem rugofam videre volet, is fumpto in manus *Ammiano* confequetur optime. Alius autem apud eum deprehendet, quibus *Francorum, Burgundionum*, *Saxonum*, *Scotorum*, aliorumque populorum origines nondum fatis compertas declaret: quam viam perfequi noftri non eft inftituti. Haec, ut Lectoris novelli guftum excitarem, eumque leviter inftruerem, dicta funto. Prorogabo enim ampliorem huius Hiftoriae collationem in tempus fuum: fi hoc unum repraefentavero, nobis bona fide dolendum effe, *Iulianum Imperat.* acerrimum Fidei noftrae hoftem, non fine caufa iactitaffe libro XXII. *Nullas infeftas hominibus beftias, ut funt fibi ferales plerique Chriftianorum.* Nam et eamdem paene reprehenfionem a D. Gregorio Nazianzeno in Apologetico fuftinuerunt tum Chriftiani. Quid? non idem in nos iaci merito poteft? utinamque nihil acerbius. Sed haec alias: pergam nunc ad cetera.

Genus fcribendi fequitur pro conditione temporum laetum ac floridum. Nihil enim ad *Livii* aut *Taciti* venuftatem, magnificentiam, nitorem *Ammianus:* eoque ab illorum lectione digreffus, difficiles aditus apud hunc inveniet: quo tamen facilius utuntur, qui in lectione Codicis Theodof. et Auctorum eiusdem faeculi funt exercitati. Nam temporis illius eloquentiam probe refert; ut vere conftitui poffit, *σύνεσιν πολιτικὴν* ei ineffe, deeffe vero quamfaepe *δύναμιν ἑρμηνευτικήν*. Tam frequenter enim coacte et anxie incedit, ut fi iudicio fuo non

ſe prodidiſſet *Graecum*, et *militem:* facile tamen quivis indicaret, Latinae locutionis facultatem non eſſe ei nativam, aut forenſem eloquentiam minime fuiſſe ſectatum: adeo hyperbatis, ſynchefibus, et aliis fluidae orationis naevis abundat. Sed militaris viri ſenſus quamvis incompti, tamen validi ſunt. Verba quidem fere Latina eſſe non negabit, qui linguam Latinam exiget non ad praeſentes anguſtias, ſed ad ubertatem veterem, et ad praeclara antiquorum monumenta, quibus caremus, quaeque ille viderat, ac ſtudioſe lectitaverat. Graeca pura vix interiicit niſi coactus, et cum admonitione ac praefatione. Helleniſmi ſaepius occurrunt ex temporis illius licentia. Compoſitio, alias eſt conveniens Hiſtoriae, quae (inquit *Fabius*) currere debet ac ferri: alias autem in ſalebras, et aſperum ac perplexum ſermonem revolvitur, ac male ita componit, ut niſi vitium ſit in Scriptura, iure dicatur feciſſe ambiguum, quantum in ipſo fuit. Incidit etiam in illius exempli vitium, quod a Fabio profertur lib. VIII. cap. 2. cum quis dicit, *viſum a ſe librum hominem ſcribentem.* (haec eſt enim collocatio verborum Fabii.) Nam etiamſi librum ab homine ſcribi pateat; male tamen compoſuerat, inquit ille. Huic autem adfinia eſſe in *Marcellino* exempla, *Scholia noſtra* probabunt. Id et ex antedictis cauſis, et maxime propter ſegetem errorum ac mendarum, quae in eius Hiſtoria paſſim occurrunt, contingere ſolet. Verba enim inverſa, et traiecta, interruptae ſententiae, et confuſae narrationes inveniuntur ſaepiſſime, et Lectorem avertunt. Quae non tam Auctoris, quam temporis, ac deſcribentium vitia ſunt. Ea nos maxima ex parte aut ſanavimus, aut indicavimus.

Sunt qui *Marcellinum* exiſtiment, unum ex omnibus rerum Scriptoribus *Tacitum* ſibi ad intuendum et imitandum propoſuiſſe. Ego quod exem-

plar ſcribendae Hiſtoriae ſibi deſignaverit, neſcio; hoc tantum ſcio, nec verborum *Cornelii* dignitatem, nec ſententiarum lumina, nec iudicium in rerum delectu, nec ordinem narrandi, nec divinam brevitatem fuiſſe conſecutum: haec enim inimitabilia eſſe iudico. In eo tantum utrique conveniunt, quod res civiles, domeſticas, cognitiones celebres, ac pericula ſingulorum diligenter ac cum fide narrent. Cum utrumque igitur Scriptorem ſatis curioſe triverim, numquam tamen ſtudium eximium *Marcellini* in *Tacito* evolutando potui obſervare. Eſſe autem *Ammianum Tacito* uberiorem, (quod vir doctus ſcripſit) non ſtatim crediderim. Sic enim ſtatuo. Si ad Annalium libros comparationem revocemus, laxior et diffuſior *Tacito Ammianus* apparebit: quia nec ei neceſſitati ſe devinxit, ſed liberius ac ſolutius fertur. Sin vero Hiſtorias Hiſtoriis conferamus, tanto artior erit *Marcellinus Tacito,* quanto hic paucorum menſium res geſtas pluribus libris; ille annorum aliquot uno ſingulari complectitur. In univerſum inter *Tacitum* et *Ammianum,* ut cetera omittam, tantum intereſt, quantum inter *Atticos* et *Aſianos Rhetores.* Adeo noſter illo eſt tumidior ac inflatior, et cui multa detrahas: cum illi ut nihil addi, ſic nec ſine periculo deduci poſſit. Eſt enim aliqua ex parte *Marcellini* reprehenſionibus illis obnoxius, dum *Conſtanti* Urbis ingreſſum ac pompam, ſigna militaria ſeu *dracones* deſcribit [k]): quibus ſui temporis Hiſtoricum notat *Lucianus.* Denique non dubitaverim ſuperflui vitio in eo *Marcellinum* arguere, quod cum populi Rom. vitia, et curam nimiam ſpadonum caſtigans, de Semiramide ſobrie dixiſſet: [l]) *Quae teneros mares caſtravit omnium prima, velut vim iniectans naturae;* intulit tamen: *Quae inter ipſa*

k) *Lib.* XVI.

l) *Lib.* XIV.

oriundi crepundia per primigenios feminis fontes, tacita quodammodo lege vias propagandae posteritatis ostendit. Nam quorſum erat his opus? quae proculdubio melius reticuiſſet Auctor, et verborum inanium turbam repreſſiſſet. At vero lib. XXXII. in deploranda *Thraciarum* vaſtatione illa Fortunae adlocutio, quam pro ingenuo, paullo ante divite et libero inſtituit, qui belluae ritu trahebatur a Gothis; nonne tota ſupervacanea eſt, et luxuriantis ingenii argumentum? Nam de *ingenuis* ac *nobilibus* tractis, paullo ante ſatis dixerat: nec poteſt Lector ſuſpicari calamitatem eius *ingenui* m) eximiam, cuius nomen, et generis, ac domus vocabula reticet. Magis ergo poëtam, et declamatorem levem, quam Hiſtoricum tunc agere videtur. In eiusmodi cum Fortuna expoſtulationibus, et in illo tropi genere nimium ſibi placet *Marcellinus:* id enim uſurpaſſe eum in iis quos terimus libris obſervavi; alibi certe tolerabilius, illo loco ſatis importune. Hoc uno atque altero argumento ſufficiat ostendiſſe, Graecam vanitatem etiam in noſtro *Ammiano* aliquando elucere. Quae loca Hiſtoriae conditori, cui inter ceteros ingenii libertas, et ſtili indulgentia denegata eſt, notanda, non imitanda exiſtimo; cum praeſertim bonis aliis multis leve hoc damnum in hoc Scriptore penſetur.

Rara eſt autem apud veteres Ammiani mentio, quia ſtatim poſt *Theodoſium* lapſa fuit Rom. Imperii maieſtas, et maluerunt poſteri redivivam eius memoriam excitantes, epitomarum ac defloratorum collectores ſectari, quam vivae Hiſtoriae conditores. Eoque *Paulus Diaconus*, cum ſupplementum *Eutropii* ex illo Scriptorum grege confeciſſet, *Ammianum* non attigit. Reperi tamen unum ſingulare *Marcellini* teſtimonium ex libro XIV. apud Priſcianum in libro X. cuius *in Scholiis* memini. At vero

m) *Ingenuum* heic pro quibuslibet ingenuis dixit Ammianus.

Iulius Solinus Grammaticus (nam fic a Prifciano in VI. libro appellatur) mifcellam fuam Hiftoriam etiam ex hoc noftro Auctore confecit: a quo fumpfit quae de rebus Aegyptiis, de oftiis Danubii, de margaritis commemorat variis capitibus. Et quamquam locos integros invertat, ac aemuletur potius, quam exfcribat: faepe tamen elucent propria *Ammiani* verba. Nam Solinum *Marcellino* iuniorem, licet reclamantibus aliis, qui meliora tempora ei adfignant, firmare aufim; cum ob eam caufam, tum quod Collectaneum illud, five res, five ordinem refpicias, nihil dignum temporibus illis quibus Solinus vixiffe putatur, contineat; a quo meo iudicio *Marcellinus* nihil fumere potuit, cum graviores Auctores fequatur, non defloratores huiusmodi. Sed et in fine codicis perantiqui invenitur defcriptus *Theodofii* invictiffimi Principis temporibus: quae infcriptio primum licet integrior cum libro publicata, fic deinde in alios translata, faltem indicium praebet, quando liber fuerit editus.

Quatuor omnino funt (in plures enim non incurri) Ammiani Marcellini Editiones, quarum fingulae dote propria non carent. Prima eft *Mariangeli Accurfii* viri doctiffimi, eoque maxime nomine de litteris optime meriti: qui quos habuit debiles ac fractos Marcellini libros, bona fide publicavit. Succeffit faufta felixque *Frobeniana* Editio, codicis Hirsfeldenfis beneficio, ftudio *Sigismundi Gelenii* viri doctiffimi, quatuor his libris auctior, XXVII. XXVIII. XXIX. et XXX. ac lacunarum multarum exficcatione politior; in fumma locis non paucis caftigatior, melioris codicis ope. Quam aemulatus *Robertus Stephanus*, oculus alter typographiae, verfura facta libri quem credidit XXXI. a *Mariangeli* Editione, characterum elegantiam et voluminis facilitatem adiecit. Hos fequutus *Sebaft. Gryphius*, fpectatiffimus etiam bonorum librorum Editione,

melioris codicis ope multa ſanavit, fracta reſtituit, clauſulas integras, unde nemo ſuſpicaretur deerrantes reduxit, et trigeſimi libri finem primus invulgavit: ut ex omnibus *Marcellini* Editionibus (ſi operarum quaedam errata, et aliquot vitia male diſſimulata, quamvis ab aliis detecta et inſinuata, excipias) illa ceteris omnibus hodie uberior ſit, et diligentiae maioris. Unde tamen acceſſionem pararit, diligenti aliarum collatori non erit obſcurum. In his tribus poſterioribus iam in acta ſancitis exemplaribus, deſidero maxime curam et diligentiam veſtigia veteris ſcripturae, quantumvis perverſae, bona fide referendi: quod egregie *Mariangelus* in libri ſui Editione praeſtiterat. Hoc enim ſtudium occaſionem praebet poſteris coniectandi ſaepe veriora, quam quae receperint Editionum procuratores. Quo etiam genere laudandi *Beatus Rhenanus*, *P. Victorius*, aliique non pauci, qui et coniecturis ſagaciſſimis Auctores repararunt, et enixa ſua diligentia etiam ipſos ſcripturae apices, naevos, lituras, maculas repraeſentarunt: ut poſt tantorum virorum manus, veteres ſchedas taedioſe revolvere non ſit neceſſe; ſed ex illorum fide et cura cuique liceat metere fructum curationis, Auctori ipſi gratiſſimum. Itaque polliceri auſim, quod ſi mihi antiquum exemplar, quantumvis ab aliis tritum, oblatum fuiſſet, aut ſtudio et precibus conſequi illud potuiſſem, pleraque in hoc Scriptore ab aliis inobſervata deprehendiſſem: non quod fideliores aliis oculos habeam, ſed quia *in quo prato* (inquit Seneca) *nonniſi lacertam alter invenit, poteſt alter leporem capere.* Porro *Mariangeli*, *Stephani*, et *Gryphii* Editiones unus error habet, quod librum Ammiani trigeſimum primum eſſe profiteantur, qui eſt trigeſimus ſecundus: idque ſic colligent mecum Lectores candidi. Nam cum ultra librum illum verbum Hiſtoriae ſuae non addiderit Ammianus,

quam veluti signo impresso verbis apertissimis clausit: necesse est statuamus, quae se in praecedentibus professus est postea scripturum, in sequentibus comprehendisse; nisi memoria defectum *Marcellinum* quis audeat adfirmare: quod a me non fiet. Itaque cum libro XXVIII. reiecerit in subsequentes libros *Maximini* illius feralis Praefecti Praetorio, et aliorum damnationem, quae in exstantibus non apparet, cum XXXI. deperiisse manifestum est. Sic enim Marcellinus ea de re: *Namque* (*ut postea tempestive dicetur*) *et idem Maximinus, sub Gratiano intoleranter se efferens, damnatorio iugulatus est ferro, etc.* Cum igitur *Gratiani* res mortuo *Valentiniano* lib. XXXI. describeret, illam *Maximini* et aliorum mortem, ac alias plerasque res Occidentis in eum coniecerat. Nam mortuo *Valentiniano*, et translatis rebus, multa evenisse credendum est in Palatio, in Urbe, in Galliis, quae non omisisset Marcellinus, diligentissimus in his expediendis et condendis. Praeterea Orientis res, et quae circa *Valentis* palatium evenerunt fratre vel vivo adhuc, vel mortuo, silentio male iuvolvisset, si nimio festinandi studio motum Gothicum morti *Valentiniani* statim copulasset: cum praesertim *Theodori* quaestio in ea aula duraret adhuc, pluresque ea de causa caederentur; ac inter ceteros *Theodosius* Comes illustris, futuri postea Principis pater, cuius nobilem mortem iussu *Valentis* [n]) apud Carthaginem acceleratam, sine piaculo tacere non potuit Auctor. De ea Orosius aliique, sed maxime Paulus Aquilegiensis his verbis: *Occidebantur itaque Theodori, Theoduli, Theodoti, et quicumque has literas* ΘΕΟΔ *in capite nominis sui habuisset; inter quos etiam Theodosius vir fortis, et ex Hispania provincia genus ducens, pater Theodosii qui post Imperio praefuit,*

n) *Gratiani* potius. Nam Valenti Carthago non parebat. Vales.

fuit, occisus est, etc. Reputet interim Lector inter *Valentiniani* et *Valentis* exitus tres annos intercessisse: quo tempore in variis orbis partibus multa contigerunt, praeter Gothicum motum, et *Argentariensem Gratiani victoriam, Ammiano* contra morem indicta incelebrataque. Ipsum sane primum libri ultimi caput et initium iungi trigesimi fini non potest, nam sic incipit: *Interea Fortunae volucris rota, adversa prosperis semper alternans, Bellonam Furiis in societatem adscitis armabat.* Ecquae enim prospera intelligit? non ut puto *Valentiniani* mortem, quae potius inter adversa deputari debuit, quia motibus Barbarorum caussam dare potuit. Magis verisimile est in deperditi libri extremo retulisse Ammianum, quod Reip. laetum et prosperum esset. Id vero quid fuerit, et Occidentis, an Orientis rebus adscribendum, quia divinare non possum, in medio relinquo. Illarum igitur quatuor Editionum collatione (nam antiquissimae aut primae numquam fui particeps) instructi, ac verborum et rerum pensitatione non incuriosa, Auctorum denique variorum lectione adiuncta, quintam hanc recensui et confeci; dedique operam ne vitiosior esset aliis progenies. Ad *quingentos* sane, et quod excurrit, *locos*, eam repurgare studui, confusos alios distinxi, luxatos reduxi, obscuros illustravi, mancos indicavi; nec omnium tamen *in Scholiis* meminisse potui. Lectio ipsa, dummodo ingenua, deprehendet novae curae solatia, et commodius quam antea nobilis haec volvetur ac tractabitur Historia. Utinamque hac Editione provocati boni et eruditi viri, *Marcellini* libros amissos, quos habent *ex Reginaldi Poli Cardinalis amplissimi Bibliotheca*, (ut fama tenus accepi) aliquando edant, et sigilla ingrata resignent. Nunc ad *Cornel. Tacitum*, quem iamdiu a nobis locis innumerabilibus emendatum, et commentariis auctum

ſtudioſe premimus, maiore conatu et paratu inuulgandum deſcendo, idque breviſſime, niſi qua ſors propoſitum interpellarit, adcurabo; in eamque rem ſubſeciva noſtra ſtudia dedico.

STATUS REIP. ROM.

SUB

CONSTANTINO M. ET EIUS FILIIS.

Duo ſunt praeter iam tradita, quae ad Ammiani lectionem praeparant, et ad eius Hiſtoriam facilius adſequendam deducunt; Reip. ſcilicet forma ob oculos poſita, quae tunc fuit, ac praecedentis hiſtoriae nexus, ſive narrationis eius coniunctio, quam intercepit vetuſtas, et in qua deſinebant Ammiani libri priores. In Reipubl. conſtitutione ad *Conſtantini* tempora praecipue reſpiciendum eſt; qui faciem eius invertit, novosque Magiſtratus ſuppreſſis aliis adiecit, et novas dignitates primus adinvenit. Oneravit enim Remp. inutili officiorum ac dignitatum turba. Nos vero ſtrictim ac ſummatim (quod ſatis ſit Auctori noſtro) omnia perſequemur; quia amplior huius rei digerendae et explicandae ratio alium locum et aliud tempus poſtulat. *Conſtantinus Magnus* Byzantio ampliato, et in ſui nominis urbem verſo, (cauſam Zoſimus fere ſolus exponit lib. II.) alteram Imperii ſedem aemulam Romae conſtituit, ut quemadmodum Roma Occidentis, ſic Conſtantinopolis Orientis Imperii locus eſſet. Primus enim antehac unum et ſingulare, Romanum Imperium diſcidit, ornamentis eius eo-

dem pro parte translatis. Haec nova rerum facies et divifio traxit aliam in Rempubl. commutationem, et totam magiftratuum, ac veteris adminiftrationis five civilis five bellicae rationem pervertit. Nam duplex quodammodo Imperii caput duplices etiam magiftratus exigebat; quos ille femel ab inftitutis veterum devius, ad fuum arbitrium et pro captu temporum informavit; provincias aliter defcripfit; difciplinam militarem longe fecus conftituit. Fatendum tamen eft, multa eum recte in civilibus emendaffe, ac bono confilio ex horrida antiquitate pleraque mutaffe: denique Iurisprudentiam clariorem fimplicioremque reddidiffe. Nam quod praeter ceteros Chriftianae rei contulerit, quantumque pomoerium eius auxerit, et quo ftudio nafcentes errores fuffocare curaverit, monumenta Ecclefiaftica loquuntur. Sed non perfequar, in quas laudes aut reprehenfiones inciderit: fignabo tantum quid animadverterim poft eius tempora, in illa bicipiti Republica circa poteftates obfervatum.

Ex Ammiano, Zofimo, libris Legum, et aliis Auctoribus deprehendo, ita per haec tempora poteftates in utroque Imperio tributas, ut aliae civiles effent et ordinariae; aliae militares; aliae palatinae; aliae municipales. Civiles et ordinarii magiftratus, five Iudices, erant Praefectus Praetorio, Praefectus Urbi, tam Romae, quam Conftantinopoli, (hic enim circa Conftantini tempora primus inftitutus eft, ut Caffiodorus in Chronico ait) eorumque Vicarii. His adde alios Romae magiftratus. Erant etiam ordinarii, Comes Orientis, ceterique provinciarum rectores, five Confulares, five Correctores effent. Comitis Orientis (inquit Zofimus lib. v.) ea poteftas eft, ut qui eam gerit, omnibus provincias Orientis adminiftrantibus praefit, et quaecumque non aguntur ut par eft, emendet. At Praefectus Praetorio, ait idem lib. II. magiftratus

post Imperatorem secundus existimabatur. Constantinus Magnus eum magistratum, cum antea duo essent, in quatuor imperia discerpsit, ut unus esset Praefectus Praetorio Orientis, alter Illyrici, tertius Italiae, quartus Galliarum. Quam vero late singulorum iurisdictiones patuerint, idem Zosimus et alii tradunt: ex quibus unus semper in comitatu Augusti aut Caesaris videtur fuisse, pro ratione loci in quo Princeps versabatur. Idque ex Ammiano non uno loco deprehendi. Sane et ex eodem Auctore constat, duas huius distributionis Praefecturas Praetorianas uni aliquando commissas. Nam lib. XXVI. Mamertinus dicitur initio Imperii Valentiniani rexisse potestate Praefecti Italiam et Illyricum. Horum omnium ordinariorum ministri et officiales Apparitores dicuntur passim, qui et Scholam et Principem habent, quem Apparitionis Principem appellatum hic legimus.

Militarium magistratuum, qui et Castrenses appellantur Ammiano, alii peditum, alii equitum Magistri dicebantur; uterque Magister armorum ab Ammiano saepe nuncupatur. In Codice utroque etiam militum Magistri appellantur. Hi portionem potestatis veterum Praefectorum Praetorio habebant, nempe disciplinae militaris custodiam, et ius gladii in milites, quos etiam ordinabant, ut Zosimus ait. Equitum Magister dicitur a Marcellino lib. XXVIII. equitum copias tueri: idem ergo de Magistro peditum dici poterit. His autem exercitus potissimum committebantur; hi magnarum et arduarum expeditionum duces deligebantur: cuius rei exempla in hac Historia sunt non pauca. Habebant et hi Apparitores, ut civilis Magistratus, quorum in Iure non obscura mentio: habebant et Protectores aliquando, ut postea dicemus. Militum porro alii in exercitu erant; alii in limitibus et praesidiis excubabant; alii in comitatu Augusti,

ant Caesaris versabantur. Ex his alii Protectores Domestici, et corporis principalis custodes erant, unde nomen Protectorum sortiti sunt, ait Imp. L. 9. C. Th. de Domestic. et Protect. Alii legiones Comitatenses constituebant. Hi numeros; illi Scholam habebant, ac perinde Comitem, Tribunum ac Primicerium sive Primum. Nam ut Primicerius distinguitur a Tribuno lib. XVIII. huius Historiae, ubi hic fit ex illo: sic a Tribuno Domesticorum separatur Comes lib. XX. Ex Tribuno enim fiebat Comes: ut Bonifatius ille, scriptis Divi Augustini notissimus, cum antea Tribunus fuisset, postea Comitivam Domesticorum assumpsit potestatem, ut idem ait Epist. LXX. et magnis legionibus imperitavit. Et horum quidem Protectorum pars equites, pars pedites fuerunt: ut in Vita Ammiani aduotavi, in cuius Historia Domestici non alii sunt, quam Protectores Domestici. Erant enim et alii Protectores; non tamen Domestici, quia domum Principalem non sectabantur, sed bellicis expeditionibus inhaerebant: qui paribus privilegiis ac Domestici donantur ab Imperatoribus L. IX. C. Theod. de Dom. Protect. Credo enim ex illis sumptos fuisse, sic ut missi in longinquas expeditiones, Domestici esse desinerent, Protectores non item. Talis fuit Ammianus, cum Ursicinum in Oriente et in Gallis comitaretur: tales alii, qui Ducibus aliis adscripti erant. Sic enim et Antoninus quidam dicitur Protector Mesopotamiae Ducis lib. XVIII. Hi ergo Protectores absolute dicuntur; illi nunc Domestici tantum, nunc Domestici Protectores, nunc Domestici Praesentales L. VI. C. de Advoc. divers. iud. appellantur. Eoque fit, ut saepe in Iure separentur et distinguantur toto Tit. C. de Dom. et Prot. L. XXXIX. C. Th. de Decur. Iustin. Edicto VIII. etc.

Sequuntur Palatinae dignitates, in quarum numerum refert Ammianus Magiſtrum Officiorum, et Comitem Sacrarum Largitionum: quibus addendi Quaeſtor, Comes rei Privatae, ſive patrimonii Principis, Comes Sacri Palatii, Comes Conſiſtorii, Praepoſitus Cubiculi, quos omnes Palatinorum appellatione comprehendit Marcellinus lib. XXII. At vero lib. XIV. omnes omnino intelligit ea nuncupatione, qui in Palatio verſabantur extra milites. Ambroſius Epiſt. XXXIII. Apparitores, aliosque dignitatum Palatinarum miniſtros ea appellatione comprehendit. *Palatina* (inquit) *omnia officia, hoc eſt Memoriales, Agentes in rebus, Apparitores diverſorum Comitum, temperare a proceſſu iubentur.* Magiſter Officiorum, cui omnes Palatii ordines ſuberant, et ſub eius erant diſpoſitione, ut Zoſimus in multis locis ait, habuit nihilominus et Scholam propriam, in qua qui militabant, Agentes in rebus dicuntur paſſim: quorum alii Comites, id eſt Scholae Praefecti; alii Principes, id eſt primi inter Agentes, L. 1. C. de offic. Mag. Offic. numquam, quod ſciam, Primicerii. Erant et alii inter eos gradus, de quibus non eſt nunc dicendi locus. Quamquam autem ipſe Magiſter Officiorum, quinimmo Comes Sacrarum Largitionum inter Agentes numerentur in 1. C. Conſtitut. idemque de Comite rei Privatae cenſendum ſit; tamen officium, ſive miniſtri Magiſteriae poteſtatis dignitas hanc ſibi ſingularem appellationem vindicat. Ambroſ. 11. Offic. c. XXIX. *Legebatur reſcripti forma; directio Magiſtri Officiorum ſtatuta; Agens in rebus imminebat.* Quaeſtor, qui Conſtantinianus etiam Magiſtratus fuit, preces et ſanctiones condebat, et ut ait Zoſimus libro V. dictabat quae Principi viderentur. Hic non habuit Scholam, ſed ſumpſit Adiutores de ſcriniis: ut vir ſtudiorum gloria nobiliſſimus Iacobus Cuiacius I. C. praeceptor et amicus

noſter, docuit in libros poſteriores Codicis. Comitibus Sacrarum Largitionum, ac rei Privatae qui imminent, et in eorum Scholis militant, Palatini ſpeciali vocabulo dicuntur, generis appellatione ſpeciei aptata: ut praeter Titulum proprium in Cod. utroque, probat Imperatoris Conſtitutio, L. *Nullum.* C. de offic. rect. provinc. in qua legendum *imminere*, non *minuere:* ut quidam male ſuſpicantur. Nihil enim eſt aliud imminere, quam Apparitoris officio fungi: quo alludens Horatius ait: *Iam Cytherea choros ducit Venus imminente Luna:* quaſi quae Apparitoris vice tunc fungeretur. Ex Palatinis, qui Comiti Largitionum apparebant, *Largitionales;* qui vero Comiti rei Privatae, *Privatiani* in Conſtitutionibus appellantur. Ammianus illos ſemel *Apparitores* appellavit: meminit etiam frequenter *Rationalium*, qui in ſingulis erant provinciis, et ſuberant *Comiti rei Privatae* L. III. C. de bon. vacan. Itaque a Rationali ad Comitem rei Privatae appellari ſolet, L. XXVI. C. Theod. de appellat. Occurrit frequens Notariorum mentio apud Ammianum, quorum erat honoratiſſima militia, et privilegiis non parvis decorata: qui notis acta Conſiſtoriana excipiebant, et eiusmodi cognitionibus intererant. Nam lib. XIV. in cognitione narranda ſubdit: *Aſſiſtebant hinc inde Notarii, quid quaeſitum eſſet, quidve reſponſum, curſim ad Caeſarem perferentes.* Et lib. XXII. de Pentadio Notario: *Cui id obiectum eſt, quod a Conſtantio miſſus, notis excepit, quae propinquante pernicie ſuper multis interrogatus reſponderat Gallus.* Eo fit, ut Exceptores dicantur, cum in Iure, tum apud alios Auctores. Hi erant ſub diſpoſitione Magiſtri Officiorum, argumento inſcriptionis L. II. C. lib. XII. de Primicerio, et Secundar. et Notar. quorum Schola Tribunum et Primicerium habuit. Tribuni ſunt, qui a Marcellino noſtro, a D. Ambroſio,

et aliis dicuntur Tribuni et Notarii, quasi diceres Notariorum Tribuni: qua ratione Comes et Magister accipiendus pro eo, qui inter Comites Magister est, argumento inscriptionis L. IV. C. de Offic. Praefect. Praetor. Orient. Primicerius Notariorum, cuius forma est apud Cassiodorum, dicitur primus Notariorum in hac Historia. Erant praeter hos et alii dignitatum tituli primum a Constantino inventi, quo inter plures honores partiretur, ut Eusebius Caesariensis initio lib. IV. de vita eius scriptum reliquit. Quomodo enim Iulius Caesar post civiles victorias Civitatem, et Curiam Rom. pluribus victoriae participibus communicavit, et honores eos vulgavit: sic etiam Constantinus, post Maxentium et Licinium devictos, praemia victoriae haec dignitatum commenta fecit. Harum aliae vacantes et honorariae erant, aliae in actu positae. Tunc igitur primum ista honorum vocabula invecta sunt, Comitis et Comitivae, Magistri, et Magisterii, Patriciatus et Patriciorum, Nobilissimatus et Nobilissimorum; nomina quidem ante nota, sed eo sensu inaudita. Comites enim nihil aliud sunt, quam Praefecti, sive Praepositi: plusque est Magistrum esse, quam Comitem. Ammianus lib. XXVI. de Equitio: *Nondum Magister, sed Comes.* et paullo post: *Eodem Equitio aucto Magisterii dignitate.* Omnis igitur Magister erat Comes; non contra. Itaque legimus, ut dixi, has appellationes, Comes et Magister, id est, inter Comites Magister. Comitum porro non unum genus est: nam gradibus distinguebantur, sic ut alii primi, alii secundi, tertiique ordinis essent, quorum aperte in Constitutionibus mentio. De Patriciatus honore ita Zosimus lib. II. *Eum honoris titulum Constantinus excogitaverat, lataque lege sanxerat, ut qui eum consecuti essent, supra ipsos Praefectos Praetorii sessitarent.* Meminerunt et alii non pauci. Nobilissimatus

dignitas videtur propria peculiarisque fuiſſe iis tantum, qui agnatione aut propinquitate Imperatorem ipſum contingebant: quod antiqui nummi, in quibus dignitatis huius clara expreſſio, ipſeque Zoſimus eodem volumine probant.

Municipalium porro dignitatum et ordinum haec diſtinctio videtur illis temporibus obtinuiſſe, ut alii Curiales, alii Sacerdotales, alii Principales, alii Defenſores eſſent. Curiales etiam Decuriones appellantur, qui manifeſte a Primoribus et Defenſoribus ſeparantur, L. III. Cod. Theod. de Pagan. ac in varia munia dividuntur, quae gradatim ſubibant. Invenio enim ex his quosdam vel Praepoſitos horreorum fuiſſe, vel Praepoſitos pacis, aut Susceptores diverſarum ſpecierum, L. XXXXIX. Cod. Theod. de Decur. ſive Exactor. annonarum, L. III. C. de Magiſt. Munic. denique aliis muneribus, quorum obſcura ſunt nomina, praefectos. Ex his cum quidam eſſent inferiores, quidam maiores, ordine decurſis inferioribus, fiebant vel Sacerdotales, vel Principales, L. VI. C. Theod. de Decur. Hinc toties videmus Decuriones, et Principales ſeparari, L. V. L. XXXIX. Cod. Theod. de Decur. Principales etiam appellantur Primarii in iisdem Conſtitutionibus. Et eos eſſe puto, quos reverendi ordinis Duces Ammianus nuncupat lib. XIV. Ex his erant, qui Patronorum dignitatem adipiſcerentur, L. LXI. C. Theod. de Decur. Interque Principales crediderim fuiſſe, quos Aediles nominabant, cum videam coniungi Sacerdotalibus in libro XXVIII. his verbis: *Occiſis Decurionibus multis, inter quos Ruſticianus Sacerdotalis, et Nicaſius enitebat Aedilis.* Aediles enim in municipiis dici iam notum eſt. Hi ergo non unius loci, ſed omnium municipiorum et Civitatum principalem gradum ſuſtinebant. Nam in quibusdam municipiis tantum Aediles fuiſſe, quod eruditi contendunt, firmare non auſim. Ae-

diles dicebantur, quod aedificiorum publicorum et privatarum aedium curam haberent, ut Sacerdotales, qui facrorum. De Aedilibus Curialibus intelligenda L. II. C. Si fervus, aut libert. ad Decur. afpir. lib. x. Puto etiam Duumviros, five Magiftratus inter Principales numeratos fuiffe, quia in decurfu munerum patriae vetat Imperator a Duumviratu, vel Sacerdotio incipere, L. LXXVII. C. Theod. de Decur. Hi a numero fic dicuntur, Iudicesque funt, et Decurionum ex ordine fumebantur, L. III. C. Quando provoc. Defenfores autem, Syndici ac velut publici delatores erant, quia comperta referunt: quemadmodum Duumviri relata iudicant, aut plectunt, L. XII. C. Theod. de pag. facrif. et templ. Illi tamen etiam de quibusdam iudicabant, L. I. C. de Defenf. Quemadmodum et Duumviri Syndicorum munera fubibant. Itaque et negotium procuratoribus iniungunt, puta tutoribus, procuratoribus, curatoribus, L. v. Si quid. ff. Quod vi, aut clam. Unde vero fumerentur Defenfores, et quae effet officii eorum ac iurisdictionis forma, Iure Civili manifeftatur, d. Tit. C. de Defenf. civit. Novell. xv. Haec breviter de poteftatibus Ammianeorum temporum a nobis dicta funto: ex quibus Reip. illius forma colligi, aut faltem adumbrari poterit. Nam totam cuiusque dignitatis rationem perfequi, noftri non eft inftituti: quod ex Notitia Romani Imperii, quamvis Theodofiana tempora magis refpiciat, itemque ex fexto et feptimo libro Variarum Caffiodori, et Cod. I. et XII. Iuftiniani, aliisque Auctoribus repetendum cenfeo. Nam praeparare, non explere Lectorem, nobis initio conftitutum fuit.

FR. LINDENBROGI I. C.

PRAEFATIO AD LECTOREM.

Historiarum cognitio, cum per ſe res delectabilis ſit: tum vero cuicumque in celebritate et luce publica verſanti maxime utilis neceſſariaque. Sed ne caeco quodam iudicio atque profani vulgi errore decepti, falſa pro veris amplectamur, et inſuper habitis melioribus in deterioribus occupemur, delectu maxime opus eſſe nemo ſanus negabit: eosque Scriptores praeferendos, qui non tam oratione vinnula ac venuſtula aures legentis oblectent, ceterum a rebus ſteriles ſint atque inanes, quam qui ſapientiae praeceptis rerumque graviſſimarum exemplis informare animum poſſint.

Eo in numero iure meritoque collocandum cenſeo Ammianum Marcellinum, Auctorem ſerium et ingenii elegantis: quem non magis in manibus hominum verſari miror, immo indignor. Cuius ſi integra hiſtoria exſtaret, quam a Nervae principatu ad Valentiniani et Valentis Impp. obitum perduxit, eſſet profecto qui aliorum iacturam aequiore animo ferremus. De rebus ſane maiorum noſtrorum a Taciti aevo natum Scriptorem habemus neminem, qui memoriae aut plura, aut exactiora tradiderit. Quippe non audita narrat, ſed viſa; nec ab aliis ſaltem acta, ſed quibus ipſemet ſaepe interfuit, laborum particeps periculorumque: qui et ſtipendia adverſus Germanos meruit, et pleras-

que Germaniarum partes lustravit: quo nomine ut Germanus merito illum amo. Praeter omnifarium doctrinarum genus quo deliciatur, sententiis creber est et aptus; consiliorum diligens observator: nec publica tantum et cuivis in oculos incurrentia, sed arcana quoque et quae intra aulam, ut dicitur, notat, iudicio minime vanus. Nisi quod in multiplicibus illis regionum descriptionibus, rerumque naturalium disquisitionibus paene intempestivis in leges historicas nonnihil videtur peccare: quorum alterum philosophi proprium; alterum periegetici est, et orbis situm narrantis.

De stilo eius, quem nescio qui scholastici vituperant, sic sentio. Durus ille quidem et asper, si cum Augusti aevo conferatur: at vero ornatus et suas habens veneres, si posteriora tempora et saeculum Auctoris, originemque eius et sectam spectes. Qui cum Graecus natione esset, et castra sequeretur, castrensi, immo aulica quoque dictione usus est. Nam et ipsi Imperatores, et qui in Comitatu eorum elegantiores videri volebant, ita tum loquebantur. Tamen ut in senticeto rosae nonnumquam et lilia succrescunt; ita in eius stili aspritie velut flosculi quidam elegantiarum urbanarum apparent, qui cum Livianis de iure Latinitatis oppido certare possint: unde neque Priscianus Grammaticus veritus est auctoritate eius uti. Itaque si minus interdum placet et obscurus esse videtur: obscuritates non adsignemus culpae scribentis, sed inscitiae non assequentis, ut apud A. Gellium Sex. Caecilius inquit. Robur addunt inscitiae corruptelae, quibus adeo turpiter interpolatus hactenus fuit, ut ipsus sese, si postliminio mortis in vitam animaretur, credo saepissime non intelligeret. Idcirco inpense operam dedi, uti quae mendosa sunt, quantum eius fieri potuit, tollerem, obscura illustrarem.

Et mendorum quidem foedissimorum naevos innumeros demsi, ope membranarum adiutus, quarum fragmenta vetusta penes me haud ita olim in Galliis fuere. Quibus accessit codex Florentinus, qui in Bibliotheca S. Marci adservatur: non ille quidem valde vetustus; ex vetusto tamen, eoque haud malo ut apparet exemplari descriptus. Illum calente tum sidere caelestis Leonis, ut aestus ardorem miti secessu vitarem, totum in Marciana aede accurate contuli: sine quo si fuisset, manum numquam operi admovere ausus essem. Atque etiamnunc aliquammulta vitia haerent, quae altius radices egisse videntur, quam ut facile exstirpari possint.

In Observationibus id potissimum adnisus sum, non ut singularem emendationum rationem per minutias redderem: longum id fuisset, et cui bono? sed quae haud ita facile ab omnibus intelligi posse putabam, vel ab aliis Historicis lucem desiderabant, ea ut explicarem: breviter omnia et veluti per indicem tantum ostendens, quid cuique inservire maxime possit. Quod si commode sub manus cessit, sat est: certe haec operae impensae summa est. Feliciter.

C. G. HEYNII
PROLUSIO
CENSURAM ET INGENIUM HISTORIARUM
AMMIANI MARCELLINI
CONTINENS.

(Ad indicenda facra anniverfaria inaugurationis Georgiae Aug. Kal. Sept. 1802.)

Ammianus Marcellinus, fi non arte, fide tamen et auctoritate graviffimus fcriptor eorum temporum, quae cognitu utiliffima videri poffunt fcire cupientibus, quae, poft facra chriftiana ab ipfis principibus publice fuscepta, rerum mutatio, et melioris doctrinae vis ad hominum vitam, mores et imperii adminiftrationem fuerit. Quis enim non expectet, in vita cum privata tum publica, poft abolitas fuperftitiones et receptas doctrinas, ad vitam fancte pieque agendam rerum fummam revocantes, et magnam et in melius mutationem effe factam? Enimvero hiftoriarum monimentis ingenuo ftudio excuffis mala et vitia priftina malis et vitiis novis aucta non meliorem, fed deteriorem vitae publicae privataeque conditionem intuliffe, ipfis rerum eventis docti non fine dolore et indignatione difcimus. Iniquum tamen effet, omnia ea ad novas re-

ligiones earumque ministros referre, qui a praeceptis saluberrimis mortalium studia ad doctrinarum spinas ac sentes opinionumque ludibria avocare malebant; dominationis enim male constitutae erant mala, principum ignaviae et imperitiae, fastusque pessimo exemplo ex oriente illati, eunuchis et spadonibus in aulas receptis, assentatorum artibus principem tanquam reti circumdatum undique urgentibus, et ab omnium bonorum et prudentum virorum alloquio prohibentibus; munerum civilium et militarium partibus male confusis, ex aulicorum iudicio et optione, prout avaritia et dominandi cupiditas suadebat, mandatis, et ex eorum voluntate administratis. Inter haec omni luxus et libidinis genere ab aulicis et potentibus in vulgus manante, sensus et mores hominum ad bona, vera et recta studia occalluerant; ingeniis partim ad levia et frivola abiectis, partim per calamitates publicas efferatis, et ad liberalium litterarum studia obtusis. Ita evenit, ut ii quoque, qui diviniore ingenio et generosiore indole instructi bonis litteris operam dedissent, ex saeculi faecibus multa contraherent, quibus ingenia alioqui praeclara foedarentur; nihil enim est, quod difficilius animis evellitur, quam errores ex puerili institutione et publico communique saeculi exemplo suscepti; alioqui enim, res nisi ipsa probaret, quomodo putabimus fieri potuisse, ut ii quoque, qui optimis litteris imbuti erant, auguriis, ominibus portentisque fidem haberent, aut magicarum artium efficaciam aliquam esse sibi persuaderent? Huic perniciosae persuasioni, tantum abest ut funditus tollendae profuerit, ut potius ei firmandae et per ratiuncul, arum commenta fundandae inservierit philosophia subtilior et sanctior Christianorum doctrina.

Utinam servati essent integri *Ammiani Marcellini* libri XXXI. rerum gestarum inde a principatu

Nervae [a]) usque ad excessum Valentis, per decursum annorum 282. ab A. C. 96. usque ad a. 378. Quae eorum restat pars a libro XIV. ad extr. XXXI. complectitur Constantii acta inde ab anno imperii XVII. Galli, Iuliani, Ioviani, Valentiniani, Valentis; qui sunt anni fere XXV. ab A. C. 353. ad a. 378. qua Valens Gothos bello adortus in fuga periit; unde apparet, fortuna aliqua propitia partem operis potiorem esse servatam; nam in libris XIII. prioribus, qui interiere, non nisi strictim expositae esse potuere res superiorum temporum ex aliorum memoratione; in iis autem, quae servata sunt, historici Ammianus vere et proprie nomen ac personam sustinet partesque explet, narratis iis, quae ipse vidit aut ab iis, qui interfuerant, comperit. Militavit [b]) in cohorte Ursicini, Magistri militum, summi eorum temporum viri, cum eodem ad opprimendum Silvanum in Gallias profectus (Lib. XV. 5.) et in Mesopotamiam adversus Persas (Lib. XVIII. 6.) mox Iuliani quoque in Persas expeditioni interfuit. (Lib. XXIV. pr.) Ad acta publica provocat libro XVI. extr. Narrat autem eo cum candore, ut facile agnoscas virum probum et prudentem, rerum usu versatum nec literarum expertem [c]); nec narrat nisi

a) Quid eum adduxerit, ut ab hoc tempore initium scribendi duceret, non constat; potest videri Suetonii vitas continuare voluisse: cuius tamen in his, quae supersunt, nulla fit memoratio, ut nec Taciti; neque ullum aut lecti aut imitatione expressi vestigium occurrit; memorat Sallustium; Ciceronem et Maronem laudat saepius.

b) Eum inter Protectores domesticos adscriptum fuisse aiunt. De his ac reliquis, quae de Ammiani vita disputantur, vide in Chifletii libello de vita Ammiani Marcellini.

c) Memoratu digna sunt, quae ipse de se professus est in fine Libri XXXI. qui et operis finis est: *Haec ut miles quondam et Graecus, a principatu Caesaris Nervae exorsus, ad usque Valentis interitum pro virium explicavi mensura; opus, veritatem professum, nunquam, ut arbitror, sciens silentio ausus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua potiores, aetate doctrinaque florentes; quos id, si libuerit, aggressuros,*

niſi ea, quorum notitiam iuſtam habuerat, non autem omnia eorum temporum acta; ut, ſi vere rem aeſtimare velis, in multis commentarios potius quam hiſtoriam ſcripſiſſe dicendus ſit; ita de ſe nonnulla interponit, inprimis in rebus Perſicis, et Amida oppugnata et capta, quae in magno hiſtoriae corpore locum vix haberent. Si quid eſt, quod magnopere deſiderandum eſſe putamus, eſt, quod non meliore ſaeculo vixit et ſcripſit Ammianus, quo liberalior inſtitutio, exemplorum, quae ſequeretur, prudentior dilectus, oratio purior et ſtili maior ſimplicitas, cum dignitatis hiſtoriae ſubtiliore iudicio ſuppetebat. At iſta aetate bona latinitas a nativa ſimplicitate et elegantia deſciverat in orationem turgidam et faſtu inflatam, mixta poeticorum troporum audacia, lyricaque inſolentia cum pedeſtri ſermone; nec rerum narrandarum ſeverius iudicium et dilectus ſuppetebat, aut in iis, quae vulgaris ſuperſtitio iactabat, ſubtilior indagatio. Bonorum ſcriptorum exemplo paſſim digreſſionibus utitur, ſed ambitioſe quaeſitis, partim alienis, ex interpretatione eorum, quae in naturae eventis inſolitis occurrunt, parum opportune, plerumque infeliciter, arceſſitis. Sanum tamen iudicium et felix ingenii ſagacitas, quoties nec docta rerum ſcientia deſtituitur, nec falſa ſaeculi perſuaſione corrumpitur. Itaque in rerum geſtarum conſiliis, modis, cauſſis nec acumen nec prudentiam deſideres; in moribus (nos characteres appellamus) deſignandis eximius paſſim artifex; ut Conſtantii (Lib. xxi. 16.) Iuliani; (xxii. 14. et xxv. 4.) nonnulla interdum urbane et ſalſe perſtringens; ut Conſtantium *imperatoriae auctoritatis cothurnum ubique cuſtodientem*, et oris maieſtatem ſtatu corporis immobili affectantem; cum itaque ille curru Romam inveheretur —

ros, procudere linguas ad maiores moneo ſtilos. Scilicet elegantiam et dignitatem orationis quaerebant tum in ſtili tumore. Iam ſenem ſe haec ſcripſiſſe aperte declarat, et docet idem memoratio ſeriorum eventuum paſſim iniecta. Intra Iuliani Imp. res et tempora continere ſe ab initio voluiſſe ſignificat Libro xxvi. pr ne. notiora apponeret; partim quoque, ne periculoſum eſſet vera ſcribere, partim, ſi propoſitum teneret et potiora tantum apponeret, ne videretur multa praeteriiſſe.

talem se tamque immobilem, qualis in provinciis suis visebatur, ostendens; nam et corpus humile curvabat, portas ingrediens celsas, et velut collo munito rectam aciem luminum tendens, nec dextra vultum nec laeva flectebat, tanquam figmentum hominis; non, cum rota concuteret, nutans, nec spuens, aut os aut nasum tergens vel fricans, manumque agitans visus est nunquam (Lib. XVI. 10.) aut ut magistrum armorum Lupicinum exhibet, *supercilia erigentem ut cornua, et de tragico, quod aiunt, cothurno strepentem* (Lib. XX. 1.) cui similes homines videre meminimus. Nec illepidum est, quod de Constantio dicit: *doctrinarum diligens affectator: sed cum a rhetorica per ingenium desereretur obtusum, ad versificandum transgressus, nihil operae pretium fecit;* cuius dicti transferendi opportunitas haud infrequens se etiamnum offert. Dignus omnino scriptor, cui meliore apparatu instructa recensio dudum obtigisset; sed obstitit superiorum aetatum studium ex critica magis et verbis gloriam quaerens, quam ex rebus illustrandis; etsi operam luculentam in hoc scriptore iam positam esse haud abnuerim. Multa ille habet non aliunde nota, alia praeclara et cognitu utilia, aut cum aliis utiliter comparanda, inprimis, quae ad aetatum dominationis luxu corruptarum morem et usum cognoscendum sunt opportuna. Ea, quae ad historiam temporum spectant, exposuere cum alii enarratores historiarum, tum Tillemont, Lebeau et Gibbon, cuius narratio gravitatis, qua celebratur, multum ex Ammiano mutuata est, minus conspicua in sequentibus. Alia ad Codicem Theodosianum sunt illustrata a doctis commentatoribus. Nos pro consilii nostri ratione enotabimus pauca, quae temporum hominumque ingenia et mores declarare possint; adiiciemus alia, quae singulari aliqua de caussa notabilia esse visa sunt.

Omnino si quis corruptelas omnis generis, quae aulas et palatia potentum obsident, cognoscere voluerit, si artes adulantium, tortuosos in gratiam principis irre-

pentium meatus et cuniculos, imminentium in mutua exitia aulicorum ſtudia, blanditiarum tetra commenta, quibus princeps a palatina cohorte circumveniri ſolet, ſi quis, adſpectu vani faſtus, tetrarum curarum, et anxietatis invidentium metuentiumque, contemtum et miſerationem cum indignatione animo vult concipere ex cogitatione infinitarum calamitatum, quae ex his paucorum pravis ſtudiis in omnem publicam rem promanant, ita ut tributis et vectigalibus exhauſta regna et provinciae opibus virisque ſpoliatae in ſolitudines vertantur: ſi quis, inquam, haec voluerit tanquam in tabula propoſita cognoſcere, is adeat Ammiani libros, quibus Conſtantii principis res expoſitae ſunt. Nutu ſuo omnem ſe terrarum orbem quaſſare putans, ſerviliter obnoxius erat aſſentatorum voluntatibus; in ſummo rerum faſtigio conſtitutus muliebri tamen vanitate leviſſimis decoribus ſuperbiens, plaudentium, immodicarum quamvis, laudum avidiſſimus, alienarum muliebriter impatiens, in [d]) ſuſpiciones et formidines miſere pronus; ita malignis ſuſurris patulas aures praebens, bonis obſtruebat viris, quos a principis occurſu arcere, alienatam ab iis mentem odio et ira inflammare, offenſas ementiri, inter aulicorum artes habetur. Ita quoque Iulianum Caeſarem in ſuſpiciones et periculum vitae adduxerant, ut ſaluti ſuae conſulere ſe aliter non poſſe videret, quam ut periculo ipſe obviam iret, et ex confeſſo ſe inimicum monſtraret. Hisce obtrectationibus criminantium et accuſationibus cupide admiſſis, tandem ad incredibilem ſaevitiam prolapſus, delatorum malitiae et aviditati optimi cuiusque ſalutem vitamque praedae paratae loco, in quam involarent, permiſit. In Galli Caeſaris palatio, ſtimulante uxore, ad muliebres ſimultates et odia proclivi, aulicorum artes occultius graſſabantur, clandeſtinos rumores deferendo, comminiſcendo falſa aut in deterius verſa et interpretata, etiam ea, quae clam

d) Lib. xix. 12. *ut erat anguſti pectori, obſurdeſcens in aliis — in hoc titulo* (rerum genere) *ima, quod aiunt, auricula mollior, et ſuſpicax et minutus, acri felle concaluit.*

in penetrali secreto a patre familias uxori in aures essent susurrata. At Valentiniani Augusti animus veneficiorum et artium magicarum terroribus perculsus ad aliud suspicionum genus conversus per delatorum fraudes suppliciis tormentorumque cruciatibus saeviebat promiscue. In Constantii palatio spadonum et eunuchorum magna erat potentia: quibus semel in aulam inductis, quicquid rectum iustumque habetur, exclusum expulsumque esse, recte dixeris; cum muliebri enim impotentia dominandi cupiditas et avaritia horum hominum animis insidebat; iidem inter ministeria vitae secretioris per arcanos susurros principis auribus nutrimenta omnis suspicionis instillare poterant. Plura horum hominum, et in his Eusebii, cubiculo praepositi, scelera commemorat, et in hoc portentorum genus invehitur Ammianus multis locis (ut XIV. 11. XVIII. 5.) unde prodigii instar visus erat honesta sequens Eutherius cubiculi praepositus (de quo multis agit XVI. 7.) et monstri instar apparuit ipse Iulianus, qui, si qua alia re, fastu principali e palatio eiecto, magna illa in se hominum odia concitavit: turbam enim inutilem in ministerio imperatoris repererat incredibilem adito imperio, coquos quidem, memorante Libanio, mille, totidem tonsores, pincernas autem plures, ministrorum omnis generis examina, quae Ammianus (XXII. 4.) *vitiorum omnium seminarium* appellat; *pasti enim ex his quidam*, Christiani scilicet, quos Libanius disertius declarat, *templorum spoliis, et lucra ex omni odorantes occasione, ab egestate infima ad saltum sublati divitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec absumendi tenuere aliquem modum, aliena invadere semper adsueti: unde fluxioris vitae initia pullularunt, et periuria, et nullus existimationis respectus* etc. Celebratum est, quod de Iuliano narratur; *evenerat iisdem diebus, ut ad demendum imperatoris capillum tonsor veniri praeceptus, introiret quidam ambitiose vestitus. Quo viso Iulianus obstupuit; ego, inquit, non rationalem* (procuratorem

credere licet, etsi varia huius nominis fuere ministeria) — *interrogatus tamen ille, quid haberet ex arte compendii*, stipendium memorat longe lautissimum. *Unde motus, omnes huiusmodi cum coquis*, similibusque aliis — *data, quo velint, eundi potestate proiecit.*

Alia res, quae Ammiani lectione attentiore animum insigniore modo advertit, est mira superstitionum vis ad mentes humanas, pro cuiusvis saeculi indole ad certa genera procliviores. Etsi enim veriore christianae luce doctrinae omnes tum Imperii Romani terras collustrante, occaecati tamen hominum animi praedictionum, ominum, prodigiorum, magicarum artium ludibriis non minus tenebantur, quam antea patriis religionibus antiquae persuasionis auctoritate has superstitiones firmantibus; quid? quod ipsa philosophia, vano superstitionum principio, quod omnino inficiandum erat, imprudenter admisso, tantum rationes et caussas commentitias circumspiciebat, quibus doctrinae vanitas stabiliretur. Adeoque ii, qui in ceteris omnibus inter se acerrimis dissidiis odiisque distinebantur, pagani, Christiani et philosophi, in una eaque vanissima re inter se conspirabant, ut prodigiis et miraculis fidem haberent. Cuius erroris memorabile exemplum una cum Iuliano Imp. noster est Ammianus: iste quidem philosophiae fanaticae a Maximo propinatis poculis inebriatus, hic autem, ipsius principis anilem superstitionem ridens, non tamen dubitat vulgatam famam de rerum futurarum praedictionibus et per omina ac prodigia significationibus gravissimarum rerum narrationi ubique inserere. Nisi experientia doceret, vix fidem inveniret haec in eiusdem hominis animo iudiciorum discordia in rerum paritate. In consiliorum eventorumque caussis et rationibus acute videns, quidque per intercedentes caussas varietur, bene intelligens, ab inutili tamen praedictione eventa repetit, haud dubie pleraque ex evento ipso aut ficta aut in memoriam revocata; etsi probabile sit, a superstitiosis hominibus in ipso re-

rum aditu minima quaeque notata esse, quae aut bonum aut malum successum significare vulgo crederentur, ex iisque post eventum ea, quae ipsi evento responderent, iactata esse. Nihil saltem est, in utramque fortunam vel paullulum memorabile, cuius non omen aliquod antegressum etsi levissimum memoretur. In eadem superstitione mirationem facit hoc, quod etiam illi, qui, ante rerum incepta, auspicia captabant, sinistris tamen haud deterriti coepta peragebant, aut iterum alia aliaque captabant, donec incideret aliquid, quod pro omine exoptato haberi posset. Verum in toto hoc genere nihil est, quod cum ratione ulla idonea factum esse dici possit, multo minus in ipsa ominum interpretatione. Quis a viro prudente exspectet adscripta Lib. XIX. 12. extr. *tunc apud Daphnen — visu relatuque horrendum natum est monstrum, infans ore gemino, cum dentibus binis et barba, quatuorque oculis et brevissimis duabus auriculis; qui partus ita distortus praemonebat, rempublicam in statum verti deformem. Nascuntur huiusmodi saepe portenta, indicantia rerum variarum eventus: quae, quoniam non expiantur, ut apud veteres, publice inaudita praetereunt et incognita*. Philosophia hoc ipso in perniciem hominum vertebat, quod vanarum superstitionum firmamenta nova ex suarum opinionum commentis suppeditabat. Videre refert subtiles et argutas ratiunculas, quibus evincere se credit Ammianus (Lib. XXI. princ.) sapienti viro contingere utique posse arcanam futura praenoscendi artem; quod si semel admiseris, nihil est in hoc genere, quod refellas. Eodem modo numinum religiones antiquas tuebantur philosophi, et miris argutiis veteres mythos interpretabantur: cuius studii quoque vestigia aliquot in Ammiano occurrunt, ut de Adrastea Dea (Lib. XIV. 11.) de Genio, unicuique nascenti assignato (XXI. 14.) et *Mercurium*, ait, *mundi velociorem sensum esse, motum mentium suscitantem, theologicae prodidere doctrinae* (Lib. XVI. 5.).

Curiose quaesitum est, uti de aliis, ita quoque de Ammiano, fueritne professione Christianus nec ne. Est tamen obvia res in lectione scriptorum istius temporis, e prudentioribus plerosque nec patrias religiones abiecisse nec novas damnasse, sed in his quidem pro suorum ingeniorum facultate probanda probasse. Ita Ammianus, ut Iuliani superstitiones, ex philosophia temporum et obtrectandi cupiditate susceptas, improbat (XXII. 12. et XXV. 4.) et, Georgium Alexandrinum antistitem Christianum, *professionis suae oblitum, quae nihil nisi iustum suadet et lene, ad delatorum ausa feralia descivisse* (XXII. 11.). Idem Constantium ait *Christianam religionem absolutam* (planam, diserte enuntiatam) *et simplicem anili superstitione confudisse, in qua scrutanda perplexius, quam componenda gravius, excitavit discidia plurima; quae, progressa fusius, aluit concertatione verborum: ut catervis antistitum, iumentis publicis ultro citroque discurrentibus per synodos, quas appellant, dum ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium, rei vehiculariae succideret nervos;* (XXI. extr.) recte hactenus ad mores animi et consilia factaque et vitam referens meliorem doctrinam, modo non ipse aliis superstitionibus succubuisset.

Superest nunc, ut enotemus nonnulla memorabilia, in scriptore a paucis lecto tanquam latentia; et in his quidem primo ea, quae per *digressiones* sunt inserta; quas Ammianum nonnunquam intempestive affectasse iam supra monitum est. Sunt eae sane diversi generis; aliae enim terrarum populorumque descriptiones continent; quas inter geographicas et historicas exercitationes referre possis; aliae ad physicas, cum rerum naturas et caussas exponit, in his quidem scientiae subtilitate parum plerumque instructus. Ex hoc genere, ut ab his ordiamur, sunt loca sequentia: Lib. XVII. 7. ubi Nicomediae clades narrata est, de motibus terrae eorumque caussis; — Lib. XIX. 4. de lue in Amida obsessa orta et de pestilentiae caussis; — Lib. XX. 3. de

defectu solis diuturniore in orientalibus plagis a. 360: omninoque de defectuum solis caussis. — De arcu caelesti xx. 11. — de cometis xxv. 10. — de palmarum maritandarum arte xxiv. 3. — Cerevisiae genus, *Sabaiae* nomine in Illyrico habitum xxvi. 8. *Est autem sabaia ex hordeo vel frumento in liquorem conversis paupertinus in Illyrico potus* — de anno Romano xxvi. 2. — Utiliora sunt prioris generis disputata, in quibus sunt loca: Lib. xiv. 4. de Saracenorum moribus (h. e. Arabum nomadum. cf. xxii. 15.) — Lib. xv. 9. f. Galliae tractus et situs ex Timagenis fide, rhetoris et historici aetatis Augusteae — Lib. xvii. 12. de Sarmatarum moribus, simillima iis, quae de nonnullis Asiae nostra aetate narrantur, et hoc quoque, quod de Scythis et Sarmatis Strabo memorat vii. p. 480. equis eos uti castratis. — Lib. xxxi. 2. de Hunnis et Alanis, nota inter historicos loca. — Lib. xxii. 8. de situ Pontici sinus, h. e. Ponti Euxini inde ab Hellesponto periplus. — Lib. xxvii. 4. regionum Thraciae recensus. — Lib. xxii. 14. 15. de Aegypto et Nilo, belluisque et ceteris animantibus, ubi significat, se res Aegyptiacas iam ante in rebus Hadriani exposuisse. Quibus addit quaedam de Aegyptiorum ingeniis Lib. xxii. 6. et c. 16. extr. Tum Lib. xxiii. 6. de regno Persarum, multis insertis, quae audita acceperat. Utinam in ipsa Iuliani expeditione geographicas rationes subtilius exegisset! Antiquitatis militaris curiosis accepta esse potest xxiii. 4. expositio machinarum obsidionalium, ballistae, scorpionis, helepolis, malleolorum. Luculentissima sunt loca de Romanorum vita et moribus xiv. 6. et xxviii. 4. in hoc quidem Senatorum primum, tum plebis: in isto luxus omnino divitum, in cuius apparatu multa occurrunt notabilia. Ita in carrucis altioribus et ambitioso vestium cultu summum decus ab iis positum videmus, *lacernis pluribus, tenuissimo filo textis*, corpori circumdatis, animalium figuras intextas exhibentibus, (*varietate liciorum effigiatae in species animalium multiformes*). Po-

tentium patrocinia et ſtudia praeripiunt, qui currunm et equorum agitationes, aut artem teſſerariam profitentur, aut ſecretiores artes ſe noſſe fingunt: *homines autem eruditos et ſobrios, ut infauſtos et inutiles vitant.* Ita corruptelarum ſimilitudinem videas per omnium temporum hiſtorias, virtutum perraro. Adde Lib. xxx. 4. de cauſſidicorum pravis artibus; etſi deſultorie narrata. Iuter alia locus de iis eſt: *e quibus ita rudes ſunt nonnulli, ut nunquam codices ſe habuiſſe meminerint; et, ſi in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur.*

Subiiciemus his pauca memorabilia e diverſis locis notata: Antiochiam *lucernis per vias diſpoſitis* noctu lucentibus inſtructam legimus Lib. xiv. 1. *in urbe, ubi pernoctantium luminum claritudo dierum ſolet imitari fulgorem.* — Ad *commerciorum ex India* pauciſſimas notitias accedit locus xiv. 3. *Batne, municipium in Anthemuſia* (Meſopotamiae) *conditum Macedonum manu priſcorum, ab Euphrate flumine brevi ſpatio disparatur*, (disiungitur) *refertum mercatoribus opulentis; ubi annua ſollennitate prope Septembris initium menſis, ad nundinas magna promiſcuae fortunae convenit multitudo ad commercanda, quae Indi mittunt et Seres, aliaque plurima vehi terra marique conſueta.* Sunt haec Palmyrae calamitate ſeriora. — De *obeliſco Conſtantii cura Romam advecto*, et in Circo Maximo poſito xvii. 4. memorare, tanquam de re nota, nihil attinet. — Ex libro xxi. extr. patet, *Conſtantium triumphales arcus ex clade provinciarum ſumtibus magnis erexiſſe in Galliis et Pannoniis, titulis geſtorum affixis.* — Lib. xvi. 10. in ingreſſu Conſtantii in urbem memorantur aedificia et ornamenta publica, quae tum adhuc ſuperfuiſſe ex his conſtat. — Memorabile eſt, quod xv. 8. de more militari narratur: cum Iulianum Caeſarem a Conſtantio dictum audiſſent, *militares omnes horrendo fragore ſcuta genibus illidentes: quod eſt proſperitatis*

(assensus) *iudicium plenum: nam contra, cum hastis clipei feriuntur, irae documentum est et doloris; immane, quo quantoque gaudio, praeter paucos, Augusti probavere iudicium:* videmus diversitatem pulsorum clipeorum parum notam. — Novum exemplum arcani nuntii missi, membranae scriptae notarum figuris, in vaginae internis absconditae XVIII. 6. — In motu terrae per Bithyniam, quo eversa est Nicomedia, notabilis erat ingens fragor ventorum et procellarum incumbentium, cf. XXVI. extr. cum alias aëre sine motu librato metus anxietatem iniiciat. — Ad naturas animantium spectant haec XVIII. 3. linquentes orientem anseres ob calorem, *plagamque petentes occiduam, cum montem penetrare coeperint Taurum aquilis abundantem, timentes fortissimas volucres rostra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel necessitas extrema clamorem; iisdemque collibus agiliore volatu transcursis proiiciunt calculos, atque ita securius agunt*, et Lib. XVIII. 7. de leonibus Mesopotamiae excaecari solitis, cum culices palpebris insidentes amoliturі oculos unguibus effodiunt. — Ad ea, quae de craniorum diversa duritie inter Persas et Aegyptios in Herodoto III. 12. legimus, addi possunt sequentia ex Libro XIX. 9. extr. pugna facta cum Persis numerus utrinque caesorum paullo post ita initus est, *quod* Romanorum *cadavera mox fatiscunt et defluunt, adeo ut nullius mortui facies post quatriduum agnoscatur; interfectorum vero Persarum inarescunt in modum stipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec sanie perfusa madescant, quod vita parcior facit, et, ubi nascuntur, exustae caloribus terrae.* Verum revocandus est calamus currens de similibus enotandis, ne videamur *pro sportula coenam rectam praebuisse.* P. P. in Georgia Augusta pridie Kal. Septembres cIↃIↃcccII.

Deſunt priores Libri XIII.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XIV.

Galli Caeſaris ſaevitia. C. I. *Iſaurorum incurſiones.* II. *Perſarum commentum irritum.* III. *Saracenorum irruptiones et mores.* IV. *Magnentianorum ſupplicia.* V. *Senatus populique R. vitia.* VI. *Galli Caeſaris immanitas et ſaevitia.* VII. *Orientis provinciarum deſcriptio.* VIII. *De Conſtantio Gallo Caeſare.* IX. *Pax Alamannis petentibus datur a Conſtantio A.* X. *Conſtantius Gallus Caeſar evocatur a Conſtantio A. et capite truncatur.* XI.

(A. C. 353.)

Poſt emenſos inſuperabilis expeditionis eventus, 1
languentibus partium animis, quas periculorum varietas fregerat et laborum, nondum tubarum ceſſante clangore, vel milite locato per [1]) ſtationes hibernas, fortunae ſaevientis procellae tempeſtates alias rebus [2]) infudere communibus, per multa illa

1) *al.* ſtationum hiberna. 2) *Steph.* infundere conantur, per.

et dira facinora Caesaris Galli: qui ex ſqualore nimio miſeriarum, in aetatis adultae primitiis, ad principale culmen inſperato cultu provectus, ultra terminos poteſtatis delatae procurrens, aſperitate nimia cuncta foedabat. Propinquitate enim regiae ſtirpis, gentilitateque [3]) etiamtum Conſtantini nominis efferebatur in faſtus, ſi plus valuiſſet, auſurus hoſtilia in auctorem ſuae felicitatis, ut videba-
2 tur. Cuius acerbitati uxor grave acceſſerat incentivum, germanitate Auguſti turgida ſupra modum, quam Hannibaliano regi, fratris filio, antehac Conſtantinus iunxerat pater. Megaera quaedam mortalis, inflammatrix ſaevientis [4]) adſidua, humani cruoris avida nihil mitius quam maritus, qui paullatim eruditiores facti proceſſu temporis ad nocendum, per clandeſtinos verſutosque rumigerulos, compertis leviter addere quaedam male ſuetos, falſa et placentia ſibi diſcentes, adfectati regni vel artium nefandarum calumnias inſontibus [5]) adfigebant.
3 Eminuit autem inter humilia, ſupergreſſa iam potentia fines mediocrium delictorum, nefanda Clematii cuiusdam Alexandrini nobilis mors repentina: cuius ſocrus cum miſceri ſibi generum, flagrans eius amore, non impetraret, ut ferebatur, per palatii pſeudothyrum introducta, oblato pretioſo reginae monili id adſequuta eſt, ut ad Honoratum, tum Comitem Orientis, formula miſſa [6]) letali, homo ſcelere nullo contactus idem Clematius, nec hiſcere nec loqui permiſſus, occideretur.

4 Poſt hoc impie perpetratum, quod in aliis quoque iam timebatur, tamquam licentia crudelitati indulta, per ſuſpicionum nebulas aeſtimati quidam noxii damnabantur: quorum pars necati, alii puniti bonorum multatione, actique laribus ſuis extorres,

---

3) *Steph.* etiamnum. 4) *vulg.* aſſidue. 5) Mſ. adfigebant. 6) *al.* lethali odio.

nullo ſibi relicto praeter querelas et lacrymas, ſtipe
collaticia victitabant: et civili iuſtoque imperio ad
voluntatem converſo cruentam, claudebantur opu-
lentae domus et clarae. Nec vox accuſatoris ulla, 5
licet ſubditicii, [7]) in his malorum quaerebatur acer-
vis, ut ſaltem ſpecie tenus crimina praeſcriptis le-
gum committerentur, quod aliquoties fecere prin-
cipes ſaevi: ſed quidquid Caeſaris implacabilitati
ſediſſet, id velut fas iusque perpenſum confeſtim
urgebatur impleri. Excogitatum eſt ſuper his, ut 6
homines quidam ignoti, vilitate ipſa parum caven-
di, ad colligendos rumores per Antiochiae latera
cuncta deſtinarentur, relaturi quae audirent. [8]) Hi
peragranter et diſſimulanter honoratorum circu-
lis adſiſtendo, pervadendoque [9]) divitum domus
egentium habitu, [10]) quidquid noſcere poterant vel
audire, latenter intromiſſi per poſticas in regiam,
nuntiabant: id obſervantes conſpiratione concordi,
ut fingerent quaedam, et cognita duplicarent in
peius: laudes vero ſupprimerent Caeſaris, quas in-
vitis compluribus formido malorum impendentium
exprimebat. Et interdum acciderat, ut, ſi quid in 7
penetrali ſecreto, nullo citerioris [11]) vitae miniſtro
praeſente, paterfamilias uxori ſuſurraſſet in aurem,
velut Amphiarao referente aut Marcio, quondam
vatibus inclytis, poſtridie diſceret imperator. Ideo-
que etiam parietes arcanorum ſoli conſcii timeban-
tur. Adoleſcebat autem obſtinatum propoſitum 8
erga haec et ſimilia [12]) multa ſcrutandi, ſtimulos
admovente regina; [13]) quae abrupte mariti fortunas
trudebat in exitium praeceps: cum eum potius leni-
tate feminea ad veritatis humanitatisque viam redu-

7) Mſ. *et Stephani editio* et in his malor. 8) Mſ. Hi meragranter. 9) *vulg.* domos. 10) Mſ. *et Steph.* Si quidquam noſc. 11) *vulg.* eius vitae. 12) *Steph.* ſervandi. 13) *vulg.* quae abrupta mariti fortuna ſtridebat.

cere utilia ſuadendo deberet, ut in Gordianorum actibus factitaſſe Maximini truculenti illius imperatoris retulimus coniugem.

9 Novo denique pernicioſoque exemplo idem Gallus auſus eſt inire flagitium grave, quod Romae cum ultimo dedecore tentaſſe aliquando dicitur Gallienus: et adhibitis paucis clam ferro ſuccinctis, veſperi per tabernas palabatur et compita, quaeritando graeco ſermone, cuius erat impendio gnarus, quid de [14]) Caeſare quisque [15]) ſentiret. Et haec confidenter agebat in urbe, ubi pernoctantium luminum claritudo dierum ſolet imitari fulgorem. Poſtremo agnitus ſaepe, iamque, ſi prodiſſet, conſpicuum ſe fore contemplans, non niſi [16]) luce palam egrediens, ad agenda, quae putabat ſeria, cernebatur. Et haec quidem medullitus [17]) multis gementibus agebantur.

10 Thalaſſius vero ea tempeſtate Praefectus Praetorio Praeſens, ipſe quoque arrogantis ingenii, conſiderans incitationem eius ad multorum augeri discrimina, non maturitate vel conſiliis mitigabat, ut aliquoties celſae poteſtates iras principum molliverunt: ſed adverſando iurgandoque, cum parum congrueret, eum [18]) ad rabiem potius evibrabat: Auguſtum, actus eius exaggerando, creberrime docens, idque, incertum qua mente, ne lateret adfectans. [19]) Quibus mox Caeſar acrius efferatus, velut contumaciae quoddam vexillum altius erigens, ſine reſpectu ſalutis alienae vel ſuae, [20]) ad vertenda ſuppoſita inſtar rapidi fluminis irrevocabili impetu ferebatur.

1 II. Nec ſane haec pernicies ſola Orientem diverſis cladibus adfligebat. Namque et Iſauri, qui-

14) *Steph.* τὸ quisque *deeſt.* 15) *Steph.* ſentirent. 16) Mſ. lucem palam. 17) Mſ. mulum. 18) Mſ. eum ad rab. e. A. 19) Mſ. Quibus ut mox. 20) vertenda.

bus uſitatum et ſaepe pacari, ſaepeque inopinis ex-
curſibus cuncta miſcere, [1]) ex latrociniis occultis
et raris, alente impunitate adoleſcentem in peius
audaciam, ad bella gravia proruperunt: diu qui-
dem perduelles ſpiritus irrequietis motibus erigen-
tes; [2]) hac tamen indignitate perciti [3]) vehementer,
ut iactitabant, quod eorum quidam capti conſortes,
apud [4]) Iconium Piſidiae oppidum in amphitheatrali
ſpectaculo feris praedatricibus obiecti ſunt praeter
morem. Atque, ut Tullius ait, ut *etiam* [5]) *ferae* 2
*fame monitae plerumque ad eum locum, ubi ali-
quando paſtae ſunt, revertuntur;* ita omnes inſtar
turbinis digreſſi montibus impeditis et arduis, loca
petivere mari confinia: per quae [6]) viis latebroſis
ſeſe convallibusque occultantes, cum [7]) adpeterent
noctes, (luna etiamtum cornuta, ideoque nondum
ſolido ſplendore fulgente) nauticos obſervabant.
Quos cum in ſomnum ſentirent effuſos, per anco-
ralia quadrupedo gradu repentes, ſeſeque ſuspenſis
paſſibus iniectantes in ſcaphas, [8]) eisdem nihil opi-
nantibus adſiſtebant, et [9]) incendente aviditate ſae-
vitiam, [10]) ne cedentium quidem ulli parcendo,
obtruncatis omnibus, merces opimas [11]) velut viles
nullis repugnantibus avertebant.

Haecque non diu ſunt perpetrata. Cognitis 3
enim [12]) pilatorum caeſorumque funeribus, nemo
deinde ad has ſtationes adpulit navem: ſed ut Sci-
ronis praerupta letalia declinantes, litoribus Cypriis
contigui navigabant, quae Iſauriae ſcopulis ſunt
controverſa. Procedente igitur mox tempore, cum 4
[13]) adventicium nihil inveniretur, relicta ora mari-

1) et latrociniis. 2) *Steph.* attamen. 3) Mſ. vehementes. *Steph.* vehementi. 4) *Steph.* Leonium. 5) vulgo τὸ *fame* deeſt. 6) Mſ. viis latebroſis convallibusque occult. 7) Mſ. appeterent noctis. 8) Mſ. eisdem enim nihil. 9) *Steph.* incitante. 10) *Steph.* ne cadentium. 11) *Steph.* velut viles. 12) Mſ. pilatorum caeſorumque funeribus. 13) adventitium.

tima in Lycaoniam adnexam Iſauriae ſe contulerunt: ibique [14]) denſis interſaepientes itinera praetenturis, provincialium et viatorum opibus paſce-
5 bantur. Excitavit hic ardor milites per municipia plurima, quae iisdem conterminant, diſpoſitos et caſtella: et quisque ſerpentes latius pro viribus repellere moliens, nunc globis confertos, aliquoties et diſperſos, multitudine ſuperabatur ingenti: quae nata et educata inter editos recurvosque ambitus montium, eos ut loca plana perſultat et mollia, miſſilibus obvios eminus laceſſens, et ululatu truci
6 perterrens. Coactique aliquoties noſtri pedites ad eos perſequendos ſcandere clivos ſublimes, etiamſi lapſantibus plantis, fruticeta prenſando vel dumos, ad vertices venerint ſummos: inter arta tamen et invia nullas acies explicare permiſſi, nec firmare niſu valido greſſus, hoſte diſcurſatore rupium abſciſſa volvente ſuperne, periculoſe per prona diſcedunt; aut ex neceſſitate ultima fortiter dimicantes, ruinis ponderum immanium conſternuntur.
7 Quamobrem circumſpecta cautela obſervatum eſt deinceps; et cum edita montium petere coeperint graſſatores, loci iniquitate milites cedunt. Ubi autem in planitie potuerint reperiri, quod contingit adſidue, nec exertare lacertos, nec criſpare permiſſi tela, [15]) quae vehunt bina vel terna, pecudum ritu inertium trucidantur.

8 Metuentes igitur iidem latrones Lycaoniam magna parte campeſtrem, cum ſe impares noſtris fore congreſſione ſtataria documentis frequentibus ſcirent, tramitibus deviis petivere Pamphyliam, diu quidem intactam, ſed timore populationum et caedium, milite per omnia diffuſo propinqua, magnis undique praeſidiis communitam. Raptim igitur

14) *vulg.* denſis inter obſidentium itinera praetenturis. 15) *vulg.* veliunt.

properantes, ut motus sui rumorem celeritate ni-
mia praevenirent, vigore corporum ac levitate con-
fisi; per [16]) flexuosas semitas ad summitates col-
lium tardius evadebant. Et cum superatis difficul-
tatibus arduis, ad supercilia venissent fluvii Melanis
alti et verticosi, qui pro muro tuetur accolas cir-
cumfusus, [17]) augente nocte adulta terrorem, quie-
vere paulisper lucem opperientes. Arbitrabantur
enim nullo impediente transgressi, inopino accursu
adposita quaeque vastare: sed incassum labores per-
tulere gravissimos. Nam sole orto, magnitudine 10
angusti gurgitis, sed profundi a transitu arceban-
tur: et dum piscatorios quaerunt lenunculos, vel
innare temere contextis ratibus parant: effusae le-
giones, quae hiemabant tunc apud [18]) Siden, iis-
dem impetu occurrere veloci. Et signis prope ripam
locatis ad manus comminus conserendas, [19]) den-
sata scutorum compage semet scientissime prae-
struebant: ausos quoque aliquos fiducia nandi, vel
cavatis arborum truncis amnem permeare latenter,
facillime trucidarunt. Unde tentatis ad discrimen 11
ultimum artibus multum, cum nihil impetraretur,
pavore vique repellente extrusi, et quo tenderent,
ambigentes, venere prope oppidum Laranda. [20]) Ubi 12
victu recreati et quiete, postquam abierat timor,
vicos opulentos adorti, equestrium adiumento co-
hortium, quae casu propinquabant, nec resistere
planitie porrecta conati, digressi sunt: retroque
concedentes, omne iuventutis robur relictum in 13
sedibus acciverunt. Et quoniam inedia gravi ad-
flictabantur, locum petivere Paleas nomine, ver-
gentem in mare, valido muro firmatum; ubi con-
duntur nuncusque commeatus, distribui militibus

---

16) Mſ. plexuoſ. 17) *al.* urgente nocte adulta temporeque, quiev. 18) Mſ. Sidenisdem. 19) denſitas ſcutorum compagetem et ſcientiſſime. *Steph.* denſas ſcutorum compages ſcientiſſ. 20) *al.* Ubi.

omne latus Iſauriae defendentibus adſueti. Circumſtetere igitur hoc munimentum per triduum et trinoctium: et cum neque acclivitas ipſa ſine discrimine [21]) adiri letali, nec cuniculis quidquam geri poſſet, nec procedebat ullum obſidionale commentum: maeſti excedunt, [22]) poſtrema vi ſubigente
14 maiora viribus adgreſſuri. Proinde concepta rabie ſaeviore, quam deſperatio incendebat et fames, amplificatis viribus ardore incohibili in excidium urbium matris [23]) Seleuciae efferebantur, quam Comes tuebatur Caſtricius, tresque legiones bellicis
15 ſudoribus induratae. Horum adventum praedocti ſpeculationibus fidis rectores militum, teſſera data ſollemni, armatos omnes celeri eduxere procurſu: et agiliter praeterito [24]) Calicadni fluminis ponte, cuius undarum magnitudo murorum adluit turres, in ſpeciem locavere pugnandi. Neque tamen exſilivit quisquam, nec permiſſus eſt congredi. Formidabatur enim flagrans veſania manus, et ſuperior numero, et ruitura ſine reſpectu ſalutis in ferrum.
16 Viſo itaque exercitu procul auditoque [25]) liticinum cantu, repreſſo gradu parumper ſtetere praedones: [26]) exertantesque minaces gladios, poſtea lentius
17 incedebant. Quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parans, haſtisque feriens ſcuta (qui habitus iram pugnantium concitat et dolorem) proximos iam geſtu terrebat. Sed eum in certamen alacriter conſurgentem revocavere ductores, rati intempeſtivum, anceps ſubire certamen, cum haud longe muri diſtarent, quorum tutela [27]) ſecuritas
18 poterat in ſolido locari cunctorum. [28]) Hac ita perſuaſione reducti intra moenia bellatores, obſeratis undique portarum aditibus, propugnaculis in-

21) Mſ. *et Steph.* adiri poſſit letali. 22) *Steph.* poſtremo ira ſubeunte. 23) inſolentia. 24) Mſ. Calydcanni: 25) *Steph.* latronum. 26) Mſ. *et Steph.* extantesque minantes. 27) *Steph.* Securi poterant in ſolido loca cuncta locare. 28) Mſ. Hac uti.

ſiſtebant et pinnis, congeſta undique ſaxa telaque habentes in promptu, ut, ſi quis ſeſe [29]) proripuiſſet interius, multitudine miſſilium ſterneretur et lapidum. Illud tamen clauſos vehementer angebat, 19
quod captis navigiis, quae frumenta vehebant per flumen, Iſauri quidem alimentorum copiis adfluebant: ipſi vero ſolitarum rerum cibos iam conſumendo, inediae propinquantis aerumnas exitiales horrebant. Haec ubi latius fama vulgaſſet, miſſae- 20
que relationes adſiduae Gallum Caeſarem permoviſſent: quoniam magiſter equitum longius ea tempeſtate diſtinebatur, iuſſus Comes Orientis Nebridius, contractis undique militaribus copiis, ad eximendam periculo civitatem amplam et opportunam, ſtudio properabat ingenti: quo cognito abſceſſere latrones, nulla re amplius memorabili geſta, [30]) diſperſique, ut ſolent, avia montium petiere celſorum.

III. Eo adducta re per Iſauriam, rege Perſarum 1
bellis finitimis illigato, repellenteque a collimitiis ſuis ferociſſimas gentes, quae mente quadam verſabili hoſtiliter eum ſaepe inceſſunt, et in nos arma moventem aliquoties iuvant: Nohodares quidam nomine e numero optimatum, incurſare Meſopotamiam, quoties copia dederit, ordinatus, explorabat noſtra ſollicite, ſi reperiſſet uſquam locum, vi ſubita perrupturus. Et quia Meſopotamiae tractus 2
omnes crebro inquietari ſueti, praetenturis et ſtationibus ſervabantur agrariis, laevorſum flexo itinere Oſdroenae ſubſederat extimas partes, novum parumque aliquando tentatum commentum adgreſſus: quod ſi impetraſſet, [1]) fulminis modo cuncta vaſtarat. Erat autem, quod agitabat, huiusmodi. Batne municipium in Anthemuſia conditum Mace- 3

29) Mſ. proripuiſſet . . . terias. 30) diſperſiſque. — 1) *al.* ful. inſtar.

donum manu priscorum, ab Euphrate flumine brevi
spatio disparatur; refertum mercatoribus opulentis:
ubi annua sollemnitate, prope [2]) Septembris initium
mensis, ad nundinas magna promiscuae fortunae
convenit multitudo, ad commercanda, quae Indi
mittunt et Seres, aliaque plurima vehi terra mari-
4 que consueta. Hanc regionem praestitutis celebri-
tati diebus invadere parans dux ante dictus, per
solitudines Aboraeque amnis herbidas ripas: suo-
rum indicio proditus, qui admissi flagitii metu exa-
gitati, ad praesidia [3]) descivere Romana, absque
ullo egressus effectu, deinde tabescebat immobilis.

1 IV. Saraceni tamen nec amici [1]) nobis umquam,
nec hostes optandi, ultro citroque discursantes,
quidquid inveniri poterat, momento temporis parvi
vastabant, milvorum rapacium similes: qui si prae-
dam dispexerint celsius, volatu rapiunt celeri, aut,
2 nisi impetraverint, non immorantur. Super quo-
rum moribus licet in actibus principis Marci, et
postea aliquoties meminerim retulisse; tamen nunc
3 quoque pauca de iisdem expediam carptim. Apud
has gentes, quarum exordiens initium ab Assyriis
ad Nili cataractas porrigitur et confinia Blemmya-
rum, omnes pari sorte sunt bellatores, seminudi,
coloratis sagulis pube tenus [2]) amicti, equorum ad-
iumento pernicium graciliumque camelorum per
diversa reptantes, in tranquillis vel turbidis rebus:
nec eorum quisquam aliquando stivam adprehendit,
vel arborem colit, aut arva subigendo [3]) quaeritat
victum: sed errant semper per spatia longe lateque
distenta, sine lare, sine sedibus fixis aut legibus:
nec idem perferunt diutius caelum, aut tractus
4 unius soli illis umquam placet. Vita est illis sem-
per in fuga: uxoresque mercenariae conductae ad

2) τὸ mensis *vulg. deest.* 3) *vulg.* discurrere. 1) Mſ. nobiscum quam nec host. 2) Mſ. amiciti. 3) *al.* quaeritant.

tempus ex pacto: atque ut ſit ſpecies matrimonii, dotis nomine futura coniunx haſtam et tabernaculum offert marito, poſt ſtatum diem, ſi id elegerit, disceſſura: et incredibile eſt, quo ardore apud eos in venerem uterque ſolvitur ſexus. Ita autem, 5
quoad vixerint, late palantur, ut alibi mulier nubat, in loco pariat alio, liberosque procul educat, nulla copia quieſcendi permiſſa. Victus univerſis 6
caro ferina eſt, lactisque abundans copia qua ſuſtentantur, et herbae multiplices, et ſi quae alites capi per aucupium poſſint; et plerosque nos vidimus frumenti uſum et vini penitus ignorantes. Hac- 7
tenus de natione pernicioſa: nunc ad textum propoſitum revertamur.

V. Dum haec in Oriente aguntur, Arelate hie- 1
mem agens Conſtantius, poſt theatrales ludos atque circenſes ambitioſo editos adparatu, die ſexto idus Octobres, qui imperii eius annum [1]) triceſimum terminabat, [2]) inſolentiae pondera gravius librans, ſi quid dubium deferebatur aut falſum, pro liquido accipiens et comperto, inter alia excarnificatum Gerontium [3]) Magnentianae Comitem partis, exſulari maerore multavit. Utque aegrum corpus quaſſari 2
etiam levibus ſolet offenſis, ita animus eius anguſtus et tener, quidquid increpuiſſet, ad ſalutis ſuae diſpendium exiſtimans factum aut cogitatum, inſontium caedibus fecit victoriam luctuoſam. Si 3
quis enim Militarium vel honoratorum, aut nobilis inter ſuos, rumore tenus eſſet inſimulatus foviſſe partes hoſtiles, iniecto onere catenarum in modum belluae trahebatur: et inimico urgente vel nullo, quaſi ſufficiente hoc ſolo quod nominatus eſſet, aut delatus, aut poſtulatus, capite vel multatione bonorum, aut inſulari ſolitudine damnabatur.

---

1) Mſ. tricenſimum. 2) Mſ. inſolentiae. 3) *al.* Moguntianae.

4 [4]) Accedebant enim eius aſperitati, ubi imminuta vel laeſa amplitudo imperii dicebatur, et iracundae ſuſpicionum quantitati proximorum cruentae blanditiae, exaggerantium incidentia, et dolere impendio ſimulantium, ſi principis perditur vita, a cuius ſalute velut filo pendere ſtatum orbis
5 terrarum fictis vocibus exclamabant. Ideoque fertur, neminem aliquando ob haec vel ſimilia poenae addictum, oblato de more elogio revocari iuſſiſſe, quod inexorabiles quoque principes factitarunt. Et exitiale hoc vitium, quod in aliis non numquam intepeſcit, in illo, aetatis progreſſu efferveſcebat, obſtinatum eius propoſitum accendente adulatorum cohorte.

6 Inter quos Paulus eminebat Notarius, ortus in Hiſpania, [5]) glabro quidam ſub vultu latens, odorandi vias periculorum occultas perquam ſagax. Is in Britanniam miſſus, ut Militares quosdam perduceret, auſos conſpiraſſe Magnentio, cum reniti non poſſent, [6]) iuſſa licentius ſupergreſſus, fluminis modo fortunis complurium ſeſe repentinus infudit: et ferebatur per ſtrages multiplices ac ruinas, vinculis membra ingenuorum adfligens, et quosdam obterens manicis, crimina ſcilicet multa conſarcinando, a veritate longe diſcreta. Unde admiſſum eſt facinus impium, quod Conſtantii tempus nota
7 inuſſerat ſempiterna. [7]) Martinus agens illas provincias pro Praefectis, aerumnas innocentium graviter gemens, ſaepeque obſecrans, ut ab omni culpa immunibus parceretur, cum non impetraret, minabatur ſe diſceſſurum: ut ſaltem id metuens perquiſitor malevolus, tandem defineret quieti [8]) coa-
8 litos homines in aperta pericula proiectare. Per

---

4) Accedebant enim eius aſperitati ibi imminu . . . . amplitudo i. d. et iracundiae ſuſpicionum quantitati proximorum cruentae bland. 5) Mſ. glaber quidam. 6) *al.* bis licentius. 7) Mſ. Martinus agens. 8) *Steph.* traditos.

hoc minui ſtudium ſuum exiſtimans Paulus, ut erat in complicandis negotiis artifex dirus, [9]) unde ei Catenae inditum eſt cognomentum, Vicarium ipſum eos, quibus praeerat, adhuc defenſantem, ad ſortem periculorum communium traxit. Et inſtabat, ut eum quoque, cum Tribunis et aliis pluribus, ad comitatum imperatoris vinctum perduceret: quo percitus ille, exitio urgente [10]) abrupto, ferro eumdem adoritur Paulum. Et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, iam diſtrictum mucronem in proprium latus impegit: hocque deformi genere mortis exceſſit e vita iuſtiſſimus, remora auſus miſerabiles caſus levare multorum. Quibus ita ſceleſte patratis, Paulus cruore perfuſus, 9
[11]) reverſusque ad principis caſtra, multos coopertos pene catenis adduxit, in ſqualorem deiectos atque maeſtitiam: quorum adventu intendebantur eculei, uncosque parabat carnifex et tormenta. Et ex iis proſcripti ſunt plures, actique in exilium alii. nonnullos gladii conſumſere poenales. Nec enim quisquam facile meminit ſub Conſtantio, [12]) ubi ſuſurro tenus haec movebantur, quemquam abſolutum.

VI. Inter haec Orſitus Praefecti poteſtate re- 1
gebat urbem aeternam, ultra modum delatae dignitatis ſeſe efferens inſolenter: vir quidem prudens, et forenſium negotiorum oppido gnarus, ſed ſplendore liberalium doctrinarum minus, quam nobilem decuerat, inſtitutus: quo adminiſtrante, ſeditiones ſunt concitatae graves ob inopiam vini: cuius avidis uſibus vulgus [1]) intentum ad motus aſperos excitatur et crebros.

Et quoniam mirari poſſe quosdam peregrinos 2
exiſtimo haec lecturos, forſitan ſi contigerit, quam-

---

9) *al.* Catena. 10) Mſ. abrupto. 11) reverſusque ad Pr. 12) Mſ. ubi uſurio. 1) Mſ. intentus mutentus.

obrem cum oratio ad ea monſtranda deflexerit,
quae Romae gererentur, nihil praeter ſeditiones
narratur, et tabernas, et vilitates harum ſimiles
alias: ſummatim cauſas perſtringam, nusquam a
veritate ſponte propria digreſſurus.
3 Tempore, quo primis auſpiciis in mundanum
fulgorem ſurgeret victura, dum erunt homines,
Roma, ut augeretur ſublimibus incrementis, foe-
dere pacis aeternae Virtus convenit atque Fortuna,
plerumque diſſidentes: quarum ſi altera [2]) defuiſſet,
4 ad perfectam non venerat ſummitatem. Eius po-
pulus ab incunabulis primis adusque pueritiae tem-
pus extremum, quod annis circumcluditur fere tre-
centis, circummurāna pertulit bella: deinde aeta-
tem ingreſſus adultam, poſt multiplices bellorum
aerumnas, Alpes tranſcendit et fretum: in iuve-
nem erectus et virum, ex omni plaga, quam orbis
ambit immenſus, reportavit laureae triumphos:
iamque vergens in ſenium, et nomine ſolo aliquo-
5 ties vincens, ad tranquilliora vitae diſceſſit. Ideo
urbs venerabilis poſt ſuperbas efferatarum gentium
cervices oppreſſas, lataſque leges, fundamenta li-
bertatis et retinacula ſempiterna: velut frugi pa-
rens, et prudens, et dives, Caeſaribus tamquam
6 liberis ſuis regenda patrimonii iura permiſit. Et
olim licet otioſae ſint tribus, pacataeque centuriae,
et nulla ſuffragiorum certamina, ſed Pompiliani
redierit ſecuritas temporis: per omnes tamen,
quotquot ſunt, partes terrarum, ut domina [3]) ſu-
ſpicitur et regina: et ubique Patrum reverenda cum
auctoritate canities, populique Romani nomen cir-
cumſpectum et [4]) verecundum.
7 Sed laeditur hic coetuum magnificus ſplendor
levitate paucorum incondita, ubi nati ſint, non

2) abfuiſſet. 3) Mſ. ſuscipitur. 4) Mſ. verecundum.

reputantium, ſed tamquam [5]) indulta licentia vitiis,
ad errores lapſorum [6]) et laſciviam. Ut enim Si-
monides Lyricus docet, beate perfecta ratione vi-
cturo, ante alia patriam eſſe convenit glorioſam.
Ex his quidam aeternitati ſe commendari poſſe per 8
ſtatuas exiſtimantes, eas ardenter adſectant, quaſi
plus praemii ex figmentis aereis ſenſu carentibus
adepturi, quam ex conſcientia honeſte recteque fa-
ctorum: easque auro curant imbracteari: quod
[7]) Acilio Glabrioni delatum eſt primo, cum con-
ſiliis armisque regem ſuperaſſet Antiochum. Quam
autem ſit pulchrum, exigua haec ſpernentem et
minima, ad adſcenſus verae gloriae tendere longos
et arduos, ut memorat vates Aſcraeus, Cenſorius
Cato monſtravit: qui interrogatus, quamobrem in-
ter multos [8]) nobiles ſtatuam non haberet; malo,
inquit, ambigere bonos, quamobrem id non me-
ruerim: quam, quod eſt gravius, cur impetrave-
rim, muſſitare.

Alii ſummum decus in [9]) carrucis ſolito altiori- 9
bus, et ambitioſo veſtium cultu ponentes, ſudant
ſub ponderibus lacernarum, quas [10]) collis inſertas
cingulis ipſis adnectunt, [11]) nimia ſubteminum te-
nuitate perflabiles; [12]) exſpectantes crebris agita-
tionibus, maximeque ſiniſtra, ut longiores ſim-
briae [13]) tunicaeque perſpicue luceant, varietate
liciorum [14]) effigiatae in ſpecies animalium multi-
formes. Alii nullo quaerente, vultus ſeveritate 10
adſimulata, patrimonia ſua in immenſum extollunt,
cultorum ut puta feracium multiplicantes annuos
fructus, quae a primo ad ultimum ſolem ſe abunde
iactitant poſſidere: ignorantes profecto maiores

5) indulta licentiis ad errores. 6) Mſ. ad laſc. 7) Mſ.
a Cilicio. 8) deeſt in Mſ. 9) Mſ. carruchis. 10 Mſ. in collis
inſerta. 11) Mſ. ne una. 12) perpia vilis expectantes . . . crebris
a cogitationibus, maximeque ſiniſt. 13) *Steph. et* Mſ. tunicaeque.
14) Mſ. effricatae.

ſuos; per quos ita magnitudo Romana porrigitur, non divitiis eluxiſſe, ſed per bella ſaeviſſima, nec opibus, nec victu, nec indumentorum vilitate a gregariis militibus diſcrepantes, oppoſita cuncta
11 ſuperaſſe virtute. Hinc ex collaticia ſtipe Valerius humatur ille Poplicola: et ſubſidiis amicorum mariti, inops cum liberis uxor alitur Reguli: et dotatur ex aerario filia Scipionis, cum nobilitas florem adultae virginis, diuturnam abſentiam pauperis erubeſceret patris.

12 At nunc, ſi ad aliquem beue nummatum [15]) tumentemque ideo, honeſtus advena ſalutatum introiveris, primitus tamquam exoptatus ſuſcipieris: et interrogatus multa, coactusque mentiri, miraberis numquam antea viſus, ſummatem virum tenuem te ſic enixius obſervantem: ut poeniteat ob haec bona tamquam praecipua non vidiſſe ante decen-
13 nium [16]) Romam. Hacque adfabilitate confiſus, cum eadem poſtridie feceris, ut incognitus haerebis et repentinus, hortatore illo [17]) heſterno ... numerando, qui ſis vel unde venias, diutius ambigente. Agnitus vero tandem, et adſcitus in amicitiam, ſi te ſalutandi adſiduitati dederis trienno indiſcretus, et per [18]) totidem deſueris tempus, reverteris ad paria perferenda: nec ubi eſſes interrogatus, et [19]) num e medio diſceſſeris, aetatem omnem fruſtra
14 in ſtipite conteres ſubmittendo. [20]) Cum autem intervallata temporibus convivia longa et noxia coeperint adparari, vel distributio ſollemnium ſportularum; anxia deliberatione tractatur, an exceptis iis, quibus viciſſitudo debetur, peregrinum invitari conveniet: et, ſi digeſto plene conſilio id [21]) placuerit

15) timentemque ideo. 16) Mſ. Romam. Hacque. 17) *al.* heſterna die mirando. 18) totidem deſueris tempus, reverteris. 19) non te miſero. 20) Cum autem commotus intervallata. 21) *Steph.* placuerit fieri.

cuerit fieri, is adhibetur, qui pro domibus excubat
aurigarum, aut artem teſſerariam profitetur, aut
ſecretiora quaedam ſe noſſe confingit. Homines 15
enim eruditos et ſobrios ut infauſtos et inutiles vi-
tant: eo quoque accedente, quod et nomenclato-
res adſueti haec et talia venditare, mercede acce-
pta, [22]) lucris quosdam et prandiis inferunt ſubditi-
cios ignobiles et obſcuros.

Menſarum enim voragines, et varias volupta- 16
tum illecebras, ne longius progrediar, praetermit-
to: illuc tranſiturus, quod quidam per ampla ſpa-
tia urbis, ſubverſasque ſilices, ſine periculi metu
properantes, equos velut publicos ſignatis, quod
dicitur, [23]) calceis agitant, familiarum agmina tam-
quam praedatorios globos poſt terga trahentes, ne
Sannione quidem, ut ait comicus, domi relicto:
quos [24]) imitatae matronae complures, opertis capi-
tibus et baſternis, per latera civitatis cuncta discur-
runt. Utque praeliorum periti rectores primo ca- 17
tervas denſas opponunt et fortes, deinde leves ar-
maturas, poſt iaculatores, ultimasque ſubſidiales
acies, ſi fors adegerit, [25]) invaſuras: ita praepoſitis
urbanae familiae ſuſpenſae digerentibus ſollicite,
quos inſignes faciunt virgae dextris aptatae, velut
teſſera data caſtrenſi, iuxta vehiculi frontem omne
[26]) textrinum incedit: huic atratum coquinae ad-
iungitur miniſterium, deinde totum promiscue ſer-
vitium, cum [27]) otioſis plebeiis de vicinitate con-
iunctis: poſtrema multitudo ſpadonum, a ſenibus
in pueros deſinens, obluridi, distortaque linea-
mentorum compage [28]) deformes: ut quaqua inceſ-
ſerit quisquam, cernens mutilorum hominum agmi-
na, deteſtetur memoriam Semiramidis reginae illius

22) lucris quosdam. 23 Mſ. calcis agitant. 24) ſemitate. 25) invaturas. 26) mextrinum. 27) *al.* otioſae plebis. 28) Mſ. deformes.

veteris, quae teneros mares castravit omnium prima, velut vim iniectans naturae, [29]) eamdemque [30]) ab instituto cursu retorquens, quae inter ipsa oriundi crepundia, per primigenios [31]) seminis fontes, tacita quodammodo lege, vias propagandae posteritatis ostendit.

18 Quod cum ita sit, paucae domus studiorum seriis cultibus antea celebratae, nunc ludibriis ignaviae torpentis exundant, vocali sono, [32]) perflabili tinnitu fidium resultantes. Denique pro philosopho cantor, et in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur: et bibliothecis sepulcrorum ritu in perpetuum clausis, organa [33]) fabricantur hydraulica, et lyrae ad speciem carpentorum ingentes, tibiaeque et histrionici gestus instrumenta non levia.

19 Postremo ad id indignitatis est ventum, ut, cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab urbe praecipites, sectatoribus disciplinarum liberalium impendio paucis sine respiratione ulla extrusis, tenerentur [34]) mimarum adseclae veri, [35]) quique id simularunt ad tempus, et tria millia saltatricum ne interpellata quidem, cum choris totidemque remanerent magistris.

20 Et licet, quocumque oculos flexeris, feminas adfatim multas spectare cirratas, quibus, si nupsissent, per aetatem ter iam nixus poterat suppetere liberorum, adusque taedium pedibus pavimenta [36]) tergentes, iactari volubilibus gyris, dum exprimunt innumera simulacra, quae finxere fabulae theatrales.

21 Illud autem non dubitatur, quod, cum esset aliquando virtutum omnium domicilium Roma, ingenuos advenas plerique nobilium (ut Homerici ba-

29) Mſ. eumdemque. 30) *τὸ ab* deest in al. 31) Mſ. feminis fortes. 32) vocabili sono perflabili. 33) *al.* fabricant ut. 34) Mſ. minimarum. 35) Mſ. quique. 36) Mſ. tergentis iactare.

earum ſuavitate Lotophagi) humanitatis multiformibus officiis retentabant. Nunc vero inanes flatus 22 quorundam, vile eſſe, quidquid extra urbis pomoerium naſcitur, aeſtimant, praeter orbos et caelibes: nec credi poteſt, qua obſequiorum diverſitate coluntur homines ſine liberis Romae. Et quo- 23 niam apud eos, ut in capite [37]) mundi, morborum acerbitates celſius dominantur, ad quos vel ſedandos omnis profeſſio medendi [38]) torpeſcit; excogitatum eſt adminiculum ſoſpitale, ne quis amicum perferentem ſimilia videat: additumque eſt cautionibus paucis remedium aliud ſatis validum; ut [39]) famulos percontatum miſſos, quemadmodum valeant noti hac aegritudine colligati, non ante recipiant domum, quam lavacro purgaverint corpus. Ita etiam alienis oculis viſa metuitur labes. Sed 24 tamen, haec cum ita tutius obſerventur, quidam vigore artuum imminuto, rogati ad nuptias, ubi aurum dexteris manibus cavatis offertur, impigre vel usque Spoletium pergunt. Haec [40]) nobilium inſtituta.

Ex turba vero imae ſortis et [41]) paupertinae in 25 tabernis aliqui pernoctant vinariis: nonnulli velabris umbraculorum theatralium latent, quae Campanam imitatus laſciviam Catulus in aedilitate ſua ſuspendit omnium primus: aut pugnaciter aleis certant, turpi ſono fragoſis naribus introrſum reducto ſpiritu concrepantes: aut, quod eſt ſtudiorum omnium maximum, [42]) ab ortu lucis ad veſperam ſole fatiſcunt vel pluviis, [43]) per minutias aurigarum equorumque praecipua, vel delicta ſcrutantes. Et 26 eſt admodum mirum, videre plebem innumeram

37) mundiorum acerb. 38) Mſ. torreſcit. 39) Mſ. *τὸ ut* deeſt. 40) Mſ. Nobilium eſt inſtituta. 41) *Steph.* paupertinae. 42) *τὸ lucis* deeſt al. 43) *al.* praemia aurigarum equorumque praecipua. *Steph.* vel praecipuas delitias.

mentibus ardore quodam infuso, cum dimicationum curulium eventu pendentem. Haec similiaque memorabile nihil vel serium agi Romae permittunt. Ergo redeundum ad textum.

1 VII. Latius iam disseminata licentia onerosus bonis omnibus Caesar, nullum post haec adhibens modum, Orientis latera cuncta vexabat, nec honoratis parcens, nec urbium primatibus, nec plebeiis.
2 Denique Antiochensis ordinis vertices sub uno elogio iussit occidi; ideo efferatus, quod ei celebrari vilitatem intempestivam urgenti, cum impenderet inopia, gravius Rationabili responderunt: et perissent ad unum, ni Comes Orientis tunc Honoratus
3 fixa constantia restitisset. Erat autem diritatis [1]) eius hoc quoque indicium, nec obscurum, nec latens, quod ludicris cruentis delectabatur, et in circo sex vel septem aliquoties vetitis certaminibus pugilum vicissim se concidentium, perfusorumque sanguine
4 specie ut lucratus ingentia laetabatur. [2]) Accenderat super his incitatum propositum ad nocendum aliqua mulier vilis, quae ad palatium, ut poposcerat, intromissa, insidias ei latenter obtendi prodiderat ab militibus obscurissimis: quam [3]) Constantina exsultans, ut in tuto iam locata mariti salute, muneratam vehiculoque impositam, per regiae ianuas emisit in publicum, ut iis illecebris alios quo-
5 que ad indicanda proliceret paria vel maiora. Post haec Gallus Hierapolim profecturus, ut expeditioni specie tenus adesset, Antiochensi plebi suppliciter obsecranti, ut inediae dispelleret metum, quae per multas difficilesque causas adfore iam sperabatur, non (ut mos est principibus, quorum diffusa potestas localibus subinde medetur aerumnis) disponi quidquam statuit, vel ex provinciis alimenta transferri conterminis: sed Consularem Syriae Theophi-

1) τὸ *eius* Mſ. deest. 2) Mſ. Accederat. 3) Mſ. Constantia.

lum prope adstantem, ultima metuenti multitudini dedit, assidue replicando, quod invito rectore nullus egere poterit victu. Auxerunt haec vulgi 6
sordidioris audaciam: et cum ingravesceret penuria commeatuum, famis et furoris impulsu, Eubuli cuiusdam inter suos clari domum ambitiosam ignibus subditis inflammavit: rectoremque, ut sibi iudicio imperiali addictum, calcibus incessens et pugnis, conculcans seminecem laniatu miserando discerpsit. Post cuius lacrymosum interitum in unius exitio quisque imaginem periculi sui considerans, documento recenti similia formidabat.
Eodem tempore Serenianus ex Duce, cuius ignavia 7
populatam in Phoenice Cellen ante retulimus, pulsatae maiestatis imperii reus iure postulatus ac lege, incertum qua potuit suffragatione absolvi: aperte convictus, familiarem suum cum pileo, quo caput operiebat, incantato vetitis artibus, ad templum misisse fatidicum, [4]) quaeritatum expresse, an ei firmum portenderetur imperium, ut cupiebat, et cunctum. Duplexque iisdem diebus acciderat ma- 8
lum, quod et Theophilum insontem atrox [5]) interceperat casus, et Serenianus dignus exsecratione cunctorum, innoxius modo non reclamante publico vigore discessit.

Haec subinde Constantius audiens, et quaedam 9
referente Thalassio doctus, quem obisse iam comperterat lege communi: scribens ad Caesarem blandius, adiumenta paullatim illi subtraxit, sollicitari se simulans, [6]) ne, uti est militare otium fere tumultuosum, in eius perniciem conspiraret, solisque scholis iussit esse contentum palatinis et protectorum, cum scutariis et gentilibus; et mandabat Domitiano, ex Comite [7]) Largitionum, praefecto, ut,

---

4) Mſ. quaeritatum praeſa. 5) Mſ. interceperat. 6) Mſ. ne vitae. 7) Mſ. Largitionum Praefecto provecto.

cum in Syriam venerit, Gallum, quem crebro acciverat, ad Italiam properare blande hortaretur et
10 verecunde. Qui cum venisset ob haec festinatis itineribus Antiochiam, praestrictis palatii ianuis, contempto Caesare, quem videri decuerat, ad praetorium cum pompa sollemni perrexit: [8]) morbosque diu causatus, nec regiam introiit, nec processit in publicum: sed abditus multa in eius moliebatur exitium, addens quaedam relationibus supervacua,
11 quas subinde dimittebat ad principem. Rogatus ad ultimum, admissusque in consistorium, ambage nulla praegressa, inconsiderate et leviter, Proficiscere, inquit, ut praeceptum est, Caesar, sciens, quod si cessaveris, et tuas et palatii tui auferri iubebo propediem annonas. Hocque solo contumaciter dicto, subiratus abscessit, nec in conspectum
12 eius postea venit saepius [9]) arcessitus. Hinc ille commotus, ut iniusta perferens et indigna, praefecti custodiam protectoribus mandaverat fidis. Quo comperto Montius tunc quaestor, vafer quidem, sed ad lenitatem propensior, consulens in commune, advocatos palatinarum primos scholarum adloquutus est mollius, [10]) docens nec decere haec fieri, nec prodesse: addensque vocis obiurgatorio sono, quod, si id placeret, post statuas Constantii deiectas, super adimenda vita praefecto
13 conveniet securius cogitari. His cognitis, Gallus ut serpens adpetitus telo vel saxo, iamque spes extremas opperiens, et succurrens saluti suae quavis ratione, colligi omnes iussit armatos: et cum starent
14 attoniti, districta dentium acie stridens, *Adeste,* inquit, *viri fortes mihi periclitanti vobiscum. Montius nos tumore inusitato quodam et novo, ut rebelles et maiestati recalcitrantes Augustae, per haec*

8) *Steph.* morboque diu vexatus. 9) Mf. arcessitus. 10) docens nec decere.

quae ſirepit[11]) *incuſat: iratus nimirum, quod contumacem praefectum, quid rerum ordo poſtulat, ignorare diſſimulantem, formidine tenus iuſſerim cuſtodiri.* Nihil morati poſt haec militares, avidi 15
ſaepe turbarum, adorti ſunt Montium primum, qui divertebat in proximo, levi corpore ſenem, atque morboſum: et hirſutis reſticulis[12]) cruribus eius innexis, divaricatum ſine ſpiramento ullo adusque praetorium traxere praefecti. Et eodem impetu 16
Domitianum praecipitem per ſcalas, itidem funibus conſtrinxerunt: eosque coniunctos per ampla ſpatia civitatis acri raptavere diſcurſu. Iamque artuum et membrorum divulſa compage, ſuperſcandentes corpora mortuorum, ad ultimam truncata deformitatem, [13]) velut exſaturati[14]) mox abiecerunt in flumen. Incenderat autem audaces usque ad inſa- 17
niam homines ad haec, quae nefariis egere conatibus, Luſcus quidam curator urbis ſubito viſus: [15]) eos ut eiulans baiulorum praecentor, ad expediendum, quod orſi ſunt, incitans vocibus crebris: qui haud longe poſtea ideo vivus exuſtus eſt.

Et quia Montius inter[16]) dilaniantium manus 18
ſpiritum efflaturus, Epigonium et Euſebium, nec profeſſionem, nec dignitatem oſtendens, aliquoties increpabat: qui ſint hi, magna quaerebatur induſtria, et nequid intepeſceret, Epigonius e Lycia philoſophus ducitur, et Euſebius ab[17]) Emiſſa Pittacas cognomento, concitatus orator: cum quaeſtor non hos, ſed tribunos fabricarum inſimulaſſet, promittentes armorum ſi novas res agitari[18]) comperiſſent. Iisdem 19
diebus Apollinaris Domitiani gener, paulo ante agens palatii Caeſaris curam, ad Meſopotamiam miſſus a ſocero, per militares numeros immodice

---

11) Mſ. incuſat. 12) τὸ *eius* Mſ. deeſt. 13) Mſ. velut exaturatio. 14) τὸ *mox* Mſ. deeſt. 15) *al.* ςumque eo Stenelaus bainlor. 16) Mſ. dilacinantium. 17) Mſ. ad dimiſſa pictacas cognomento. 18) *al.* coepiſſent.

ſcrutabatur, an quaedam altiora meditantis iam Galli ſecreta ſuſceperint ſcripta: qui compertis Antiochiae geſtis, per minorem Armeniam lapſus, Conſtantinopolim petiit, exindeque per protectores retractus, artiſſime tenebatur.

20 Quae dum ita ſtruuntur, indicatum eſt apud Tyrum indumentum regale textum occulte, incertum quo locante, vel cuius uſibus adparatum. Ideoque rector provinciae tunc pater Apollinaris, eiusdem nominis, ut conſcius ductus eſt: aliique congregati ſunt ex diverſis civitatibus multi, qui atrocium criminum ponderibus urgebantur.

21 Iamque lituis cladium concrepantibus internarum, non celate, ut antea, turbidum ſaeviebat ingenium, a veri conſideratione detortum: et nullo impoſitorum vel compoſitorum fidem ſollemniter inquirente, nec [19]) discernente a ſocietate noxiorum inſontes, velut exturbatum e iudiciis fas omne diſceſſit: et cauſarum legitima ſilente defenſione, carnifex rapinarum ſequeſter, et obductio capitum, et bonorum ubique multatio verſabatur per orientales provincias: quas recenſere puto nunc opportunum, absque Meſopotamia, iam digeſta, cum bella [20]) Parthica dicerentur, et Aegypto, quam neceſſario aliud [21]) reieci ad tempus.

1 VIII. Superatis Tauri montis verticibus, qui ad ſolis ortum ſublimius attolluntur, Cilicia ſpatiis porrigitur late diſtentis, dives bonis omnibus terra: eiusque lateri dextro adnexa Iſauria, pari ſorte uberi palmite viret et frugibus multis: quam mediam

2 navigabile flumen Calycadnus interſcindit. Et hanc quidem, praeter oppida multa, duae civitates exornant, Seleucia, opus Seleuci regis, et Claudiopolis, quam deduxit coloniam Claudius Caeſar,

19) al. discerpente. 20) Mſ. Parthica . . . rentur. 21) Mſ. reieci, . . . ad tempus.

Iſaura enim antehac [1]) nimium potens, olim ſubverſa ut rebellatrix interneciva, aegre veſtigia claritudinis priſtinae monſtrat admodum pauca. Cili- 3
ciam vero, quae Cydno amne exſultat, Tarſus nobilitat, urbs perſpicabilis: (hanc condidiſſe Perſeus memoratur, Iovis filius et Danaës, vel certe ex Aethiopia profectus Sandan quidam nomine, vir opulentus et nobilis) et Anazarbus auctoris vocabulum referens: et Mopſueſtia, vatis illius domicilium Mopſi, quem a commilitio Argonautarum, cum aureo vellere direpto redirent, errore abstractum, [2]) delatumque ad Africae littus mors repentina conſumpſit: et ex eo, ceſpite punico tecti manes eius heroici, dolorum varietati medentur plerumque ſoſpitales. Hae duae provinciae bello quondam 4
piratico catervis miſtae praedonum, a Servilio proconſule miſſae ſub iugum, factae ſunt vectigales. Et hae quidem regiones velut in prominenti terrarum lingua poſitae, [3]) ab orbe Eoo monte Amano disparantur. Orientis vero limes in longum pro- 5
tentus et rectum, ab Euphratis fluminis ripis adusque ſupercilia porrigitur Nili, laeva Saracenis conterminans gentibus, dextra pelagi fragoribus patens: quam plagam [4]) Nicator Seleucus occupatam auxit magnum in modum, cum poſt Alexandri Macedonis obitum ſucceſſorio iure teneret regna Perſidis, efficaciae impetrabilis rex, ut indicat cognomentum. Abuſus enim multitudine hominum, 6
quam tranquillis in rebus diutius rexit, ex agreſtibus habitaculis urbes conſtruxit, multis opibus firmas et viribus: quarum ad praeſens pleraeque licet Graecis nominibus adpellentur, quae iisdem ad arbitrium impoſita ſunt conditoris, primogenia tamen

1) Mſ. nemium potens. 2) *al.* delatum ad. 3) Mſ. ab urbe. 4) *al.* Nicanor.

nomina non [5]) amittunt, quae eis Aſſyria lingua
inſtitutores veteres indiderunt.

7 Et prima poſt Osdroënam, quam (ut dictum eſt)
ab hac deſcriptione discrevimus, Commagena, nunc
Euphratenſis, clementer adſurgit; Hierapoli, [6]) ve-
tere Nino, et Samoſata civitatibus [7]) amplis il-
luſtris.

8 Dein Syria per ſpecioſam interpatet diffuſa pla-
nitiem. Hanc nobilitat Antiochia, mundo cognita
civitas, cui non certaverit alia advecticiis ita ad-
fluere copiis et internis, et Laodicea, et Apamia,
itidemque Seleucia, iam inde a primis auſpiciis flo-
rentiſſimae.

9 Poſt hanc [8]) acclinis Libano monti Phoenice,
regio plena gratiarum et venuſtatis, urbibus deco-
rata magnis et pulchris: in quibus amoenitate cele-
britateque nominum Tyrus excellit, Sidon et Be-
rytus, iisdemque pares, Emiſſa, et Damaſcus, ſae-
10 culis conditae priſcis. Has autem provincias, quas
Orontes ambiens amnis, imosque pedes Caſſii mon-
tis illius celſi praetermeans, funditur in Parthenium
mare, Cn. Pompeius ſuperato Tigrane, regnis Ar-
meniorum abstractas ditioni Romanae coniunxit.

11 Ultima Syriarum eſt Palaeſtina, per intervalla
magna protenta, cultis abundans terris et nitidis,
et civitates habens quasdam egregias, nullam nulli
cedentem, ſed ſibi viciſſim velut ad perpendiculum
aemulas: Caeſaream, quam ad honorem Octaviani
principis exaedificavit Herodes, et Eleutheropo-
lim, et Neapolim, itidemque Aſcalonem, [9])Gazam,
12 aevo ſuperiore exſtructas. In his tractibus navige-
rum nusquam viſitur flumen: et in locis plurimis
aquae ſuapte natura calentes emergunt, ad uſus
aptae multiplicium medelarum. Verum has quoque

---

5) *al.* admittunt. 6) Mſ. Veterennino. 7) Mſ. amplis et il-
luſtris. 8) *al.* acclivis. 9) deeſt in Steph.

regiones pari ſorte Pompeius Iudaeis domitis, et
Hieroſolymis captis, in provinciae ſpeciem, recto-
ri delata iurisdictione, formavit.
Huic Arabia eſt conſerta, ex alio latere Naba- 13
taeis contigua; opima varietate commerciorum,
caſtrisque oppleta validis et caſtellis, quae ad repel-
lendos gentium vicinarum excurſus, ſollicitudo
pervigil veterum per opportunos ſaltus erexit et
cautos. Haec quoque civitates habet inter oppida
quaedam ingentes, Boſtram et Geraſam atque Phi-
ladelphiam, murorum firmitate cautiſſimas. Hanc
provinciae impoſito nomine, rectoreque attributo,
obtemperare legibus noſtris Traianus compulit im-
perator, incolarum tumôre ſaepe contuſo, cum
glorioſo Marte Mediam urgeret et Parthos.
Cyprum itidem inſulam procul a continenti dis- 14
cretam et portuoſam, inter municipia crebra urbes
duae faciunt claram, Salamis et Paphus: altera Io-
vis delubris, altera Veneris templo inſignis. Tanta
tamque multiplici fertilitate abundat rerum om-
nium eadem Cyprus, ut nullius externi indigens ad-
miniculi, indigenis viribus, a fundamento ipſo
carinae ad ſupremos usque carbaſos aedificet oncra-
riam navem, omnibusque armamentis inſtructam
mari committat. Nec piget dicere, avide magis 15
hanc inſulam populum Romanum invaſiſſe, quam
iuſte. Ptolemaeo enim rege foederato nobis et ſo-
cio, ob aerarii noſtri anguſtias iuſſo ſine ulla culpa
proſcribi, ideoque hauſto veneno voluntaria morte
deleto, et tributaria facta eſt, et velut hoſtiles eius
exuviae claſſi impoſitae, in urbem advectae ſunt per
Catonem. Nunc repetetur ordo geſtorum.
IX. Inter has ruinarum varietates, a Niſibi, 1
quam tuebatur accitus Urſicinus, cui nos obſequu-
turos iunxerat imperiale praeceptum, diſpicere litis
exitialis ſemina cogebatur, abnuens et reclamans
adulatorum oblatrantibus turmis: bellicoſus ſane

milesque semper et militum ductor, sed forensibus iurgiis longe discretus: qui metu sui discriminis anxius, cum accusatores quaesitoresque[1] subditivos sibi consociatos ex iisdem foveis cerneret emergentes,[2] quae clam palamve agitabantur, occultis Constantium litteris edocebat, implorans subsidia, quorum metu tumor notissimus Caesaris exhalaret.

2 Sed cautela nimia in peiores haeserat plagas, ut narrabimus postea, aemulis consarcinantibus insidias graves apud Constantium, caetera medium principem, sed si quid[3] auribus eius huiusmodi quivis infudisset ignotus, acerbum et implacabilem, et in hoc causarum titulo dissimilem sui.

3 Proinde die funestis interrogationibus praestituto, imaginarius iudex equitum resedit magister, adhibitis aliis iam, quae essent agenda, praedoctis: et adsistebant hincinde notarii, quid quaesitum esset, quidve responsum, cursim ad Caesarem perferentes: cuius imperio truci, ac stimulis reginae, exertantis aurem subinde per aulaeum, nec diluere obiecta permissi, nec defensi periere complures.

4 Primi igitur omnium statuuntur Epigonius et Eusebius, ob nominum gentilitatem oppressi. Praediximus enim Montium, sub ipso vivendi termino, his vocabulis adpellatos fabricarum culpasse tribunos, ut adminicula[4] futurae molitioni pollicitos.

5 Et Epigonius quidem amictu tenus philosophus, ut adparuit, prece frustra tentata, sulcatis lateribus, mortisque metu admoto, turpi confessione cogitatorum socium, quae nulla erant, fuisse firmavit, cum nec vidisset quidquam nec audisset, penitus expers forensium rerum: Eusebius vero obiecta fidentius negans,[5] suspensus in eodem gradu con-

1) subditivos. 2) *Steph.* quaedam quae palam ag. 3) *τὸ eius* deest in Ms. 4) futurae ultioni. 5) suspensus in eodem gradu cunctantia est et id latrocinium.

ſtantiae ſtetit, latrocinium illud eſſe, non iudicium
clamans. Cumque pertinacius, ut legum gnarus, 6
accuſatorem flagitaret atque ſollemnia, doctus id
Caeſar, libertatemque ſuperbiam ratus, tamquam
obtrectatorem audacem excarnificari praecepit: qui
ita eviſceratus, ut cruciatibus membra deeſſent,
implorans caelo iuſtitiam, torvum renidens fundato
pectore manſit immobilis, nec ſe incuſare, nec
quemquam alium paſſus: et tandem nec confeſſus
nec confutatus, cum abiecto conſorte poenali eſt
morte multatus. Et ducebatur intrepidus tempo-
rum iniquitati inſultans, imitatus Zenonem illum
veterem Stoicum, qui ut mentiretur quaedam, la-
ceratus diutius, avulſam ſedibus linguam ſuam cum
cruento ſputamine in oculos interrogantis [6]) Cyprii
regis impegit. Poſt haec indumentum regale quae- 7
rebatur: et miniſtris fucandae purpurae tortis, con-
feſſisque pectoralem tuniculam ſine manicis textam,
Maras quidam nomine inductus eſt (ut appellant
Chriſtiani) diaconus: cuius prolatae litterae ſcriptae
Graeco ſermone ad Tyrii textrini praepoſitum, ce-
lerari ſpeciem perurgebant: quam autem non indi-
cabant: denique etiam idem adusque diſcrimen
vitae vexatus, nihil fateri compulſus eſt. Quae- 8
ſtione igitur per multiplices dilatata fortunas, cum
ambigerentur quaedam, nonnulla levius actitata
conſtaret, poſt multorum clades Apollinares ambo,
pater et filius, in exſilium acti, cum ad locum Cra-
teras nomine perveniſſent, villam ſcilicet ſuam,
quae ab Antiochia [7]) viceſimo et quarto disiungitur
lapide, ut mandatum eſt, fractis cruribus occi-
duntur.

Poſt quorum necem nihilo lenius ferociens Gal- 9
lus, ut leo cadaveribus paſtus, multa huiusmodi

---

6) Mſ. et *Steph.* Cypiiui. 7) *al.* viceſimo.

ſcrutabatur: quae ſingula narrare non refert, ne profeſſionis modum, [8]) quod evitandum eſt, excedamus.

(A. C. 354.)

1 X. Haec dum Oriens diu perferret, caeli reſerato tepore, Conſtantius conſulatu ſuo ſepties, et Caeſaris ter, egreſſus Arelate Valentiam petit, in [1]) Gundomadum et Vadomarium fratres Alamannorum reges arma moturus, quorum crebris [2]) excurſibus vaſtabantur confines limitibus terrae Gallo-
2 rum. Dumque ibi diu moratur, commeatus operiens, quorum translationem ex Aquitania [3]) verni imbres ſolito crebriores prohibebant, auctique torrentes, [4]) Herculanus advenit protector domeſticus, Hermogenis ex magiſtro equitum filius, apud Conſtantinopolim, ut ſupra retulimus, [5]) populari quondam turbela diſcerpti: quo veriſſime referente, quae Gallus egerat, damnis ſuper praeteritis maerens, et futurorum timore ſuſpenſus, angorem
3 animi, quamdiu potuit, emendabat. Miles tamen interea omnis apud Cabillona collectus, morarum impatiens ſaeviebat, hoc irritatior, quod nec ſubſidia vivendi ſuppeterent, alimentis nondum ex uſu
4 translatis. Unde Rufinus ea tempeſtate praefectus praetorio, ad diſcrimen truſus eſt ultimum. Ire enim ipſe compellebatur ad militem, quem exagitabat inopia ſimul et feritas, et alioquin coalito more in ordinarias dignitates aſperum ſemper et ſaevum, ut ſatisfaceret, atque monſtraret, quam
5 ob cauſam annonae convectio ſit impedita. Quod opera conſulta cogitabatur aſtute, ut hoc inſidiarum genere [6]) Galli periret avunculus, ne eum ut

8) Mſ. ſaevitatum. 1) Gundoundum. 2) Mſ. excurſa. 3) Mſ. averni. *Steph.* Arverni. 4) *al.* Arculanus. 5) populari ut quondam. 6) Mſ. talis.

praepotens acueret [7]) in fiduciam, exitiofa coeptantem. Verum navata eft opera diligens; [8]) hocque dilato, Eufebius praepofitus cubiculi miffus eft Cabillona, aurum fecum perferens: quo per turbulentos feditionum [9]) concitores occultius distributo, et tumor confenuit militum, et falus eft in tuto locata praefecti. Deinde cibo abunde perlato, caftra die praedicto funt mota. Emeufis itaque 6
difficultatibus multis, et nive obrutis callibus pluribus, ubi prope Rauracum ventum eft ad fupercilia fluminis Rheni, refiftente multitudine Alamanna, pontem fuspendere navium compage Romani vi nimia vetabautur, ritu grandinis undique convolantibus telis: et cum id impoffibile videretur, Imperator cogitationibus magnis attonitus, quid capefferet, ambigebat. Ecce autem ex improvifo index qui- 7
dam regionum guarus advenit, et mercede accepta vadofum locum nocte monftravit, unde fuperari potuit flumen: et potuiffet aliorfum [10]) intentis hoftibus [11]) exercitus inde transgreffus, nullo id opinante, cuncta vaftare, ni pauci ex eadem gente, quibus erat honoratioris militiae cura commiffa, populares fuos haec per nuntios docuiffent occultos, ut quidam exiftimabant. Infamabat autem 8
haec fufpicio Latinum domefticorum comitem, et Agilonem tribunum ftabuli, atque Scudilonem fcutariorum rectorem, qui tunc ut dextris fuis geftantes Remp. colebantur. At barbari fuscepto 9
pro inftantium rerum ratione confilio, dirimentibus forte aufpicibus, vel congredi prohibente auctoritate facrorum, mollito vigore, quo fidentius refiftebant, optimates mifere delictorum veniam petituros et pacem. Tentis igitur regis utriusque lega- 10

7) Mf. ad fiduc. 8) Mf. hacque delato. *utrumque in aliis deeft.* 9) Mf. concitores. 10) Mf. mittentis. 11) *Haec verba in al. defunt: in Mf. vero fic leguntur:* exercitus deinde transgreffus nullo id opinante cuncta vaftarem.

tis, et negotio tectius diu penſato, cum pacem oportere tribui, quae iuſtis conditionibus petebatur, eamque ex re tum fore ſententiarum via concinens adprobaſſet, advocato in concionem exercitu, Imperator pro tempore pauca dicturus, tribunali adſiſtens, circumdatus poteſtatum coetu celſarum, ad hunc diſſeruit modum:

11 *Nemo quaeſo miretur, ſi poſt exſudatos labores itinerum longos, congeſtosque adfatim commeatus, fiducia veſtri ductante, barbaricos pagos adventans, velut mutato repente conſilio ad placidiora*
12 *diverti. Pro ſuo enim loco et animo quisque veſtrum reputans, id*[12]) *inveniet verum, quod miles ubique, licet membris vigentibus firmus, ſe ſolum vitamque propriam circumſpicit et defendit: Imperator vero officiorum, dum aequis omnibus alienae cuſtos ſalutis, nihil non ad ſui ſpectare tutelam*[13]) *rationes populorum cognoſcit, et remedia cuncta, quae ſtatus negotiorum admittit, arripere debet alacriter, ſe-*
13 *cunda numinis voluntate delata. Ut in breve igitur conferam, et oſtendam, qua ex cauſa omnes vos ſimul adeſſe volui, commilitones mei fidiſſimi, accipite aequis auribus, quae ſuccinctius explicabo. Veritatis enim*[14]) *abſolutus ſermo ac ſemper eſt*
14 *ſimplex. Arduos veſtrae gloriae gradus, quos fama per plagarum quoque accolas extimarum diffundit, excellenter accreſcens, Alamannorum reges et populi formidantes, per oratores, quos videtis, ſummiſſis cervicibus conceſſionem praeteritorum poſcunt et pacem: quam ut cunctator et cautus utilium que monitor, ſi veſtra voluntas adeſt, tribui debere cenſeo, multa contemplans: primo, ut Martis ambigua declinentur: dein, ut auxiliatores pro adverſa-*

12) Mſ. inveniet. 13) Mſ. ratio . . . . et remedia. 14) Mſ. abſoliſmo ſemper ac pereſt ſimplex.

*verfariis adfcifcamus, quod pollicentur: tum autem,
ut incruenti mitigemus ferociae flatus, perniciofos
faepe provinciis: poftremo id reputantes, quod non
ille hoftis vincitur folus, qui cadit in acie, pondere
armorum oppreffus et virium; fed multo tutius
etiam tuba tacente,* [15]) *fub iugum mittitur volunta-
rius, qui fentit expertus, nec fortitudinem in rebel-
les, nec lenitatem in fupplices animos deeffe. In* 15
*fumma, tamquam arbitros vos, quid fuadetis, op-
perior, ut princeps tranquillus temperanter adhibe-
re modum adlapfa felicitate decernens. Non enim
inertiae, fed modeftiae humanitatique, mihi cre-
dite, hoc, quod recte confultum eft, adfignabitur.*

Mox dicta finierat, multitudo omnis, [16]) ad 16
quae Imperator voluit, promptior, laudato confi-
lio, confenfit in pacem, ea ratione maxime percita,
quod norat expeditionibus crebris, Fortunam eius
in malis tantum civilibus vigilaffe: cum autem bel-
la moverentur externa, accidiffe plerumque luctuo-
fa. Icto poft haec foedere gentium ritu, perfecta-
que follemnitate, Imperator Mediolanum ad hiber-
na discellit.

XI. Ubi curarum abiectis ponderibus aliis, 1
tamquam [1]) nodum Gordium difficillimum, Caefa-
rem convellere nifu valido cogitabat: eique delibe-
ranti cum proximis, clandeftinis colloquiis et no-
cturnis, qua vi, quibusve commentis id fieret, an-
tequam effundendis rebus pertinacius incumberet
confidentia: acciri mollioribus fcriptis per fimula-
tionem tractatus publici nimis urgentis, eumdem
placuerat. Gallum, ut auxilio deftitutus, fine ullo
interiret obftaculo. Huic fententiae verfabilium 2
adulatorum refragantibus globis (inter quos erat

15) *al.* iugo. 16) Mf. atque. 1) *Al.* nodum et odium. Mf. odiem.

Arbetio ad insidiandum acer et flagrans, et Eusebius tunc praepositus cubiculi, effusior ad nocendum) id occurrebat, Caesare discedente Ursicinum in Oriente perniciose relinquendum, si nullus esset,
3 qui prohiberet, altiora meditaturum. Iisdemque residui regii accessere spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adolescebat, inter ministeria vitae secretioris per arcanos susurros nutrimenta fictis criminibus subserentes: qui ponderibus invidiae gravioris virum fortissimum opprimebant, subolescere imperio adultos eius filios mussitantes, decore corporum favorabiles et aetate, per multiplicem armaturae scientiam agilitatemque membrorum inter quotidiana proludia exercitus, consulto consilio cognitos: Gallum suopte ingenio trucem per suppositos quosdam ad saeva facinora ideo animatum, ut eo digna omnium ordinum detestatione exoso, ad magistri equitum liberos principatus insignia transferantur.

4 Cum haec taliaque sollicitas eius aures everberarent, expositas semper huiusmodi rumoribus et patentes, varia animo tum miscente consilia, tandem id ut optimum factu elegit: et Ursicinum primum ad se venire summo cum honore mandavit, ea specie, ut pro rerum tunc urgentium captu disponeretur concordi consilio, quibus virium incrementis Parthicarum gentium arma minantium
5 impetus frangerentur. Et ne quid suspicaretur adversi venturus, vicarius eius, dum redit, Prosper missus est Comes: acceptisque literis, et copia rei vehiculariae data, Mediolanum itineribus [a]) properavimus magnis.

6 Restabat, ut Caesar post haec properaret accitus: et abstergendae causa suspicionis sororem suam, eius uxorem, Constantius ad se tandem de-

a) properamus MS.

ſideratam venire multis fictisque blanditiis hortabatur. Quae licet ambigeret, metuens ſaepe cruentum; ſpe tamen, quod eum lenire poterat ut germanum, profecta, cum Bithyniam introiſſet, in ſtatione, quae Caenos Gallicanos adpellatur, abſumpta eſt vi febrium repentina. Cuius poſt obitum maritus contemplans cecidiſſe fiduciam, qua ſe fultum exiſtimabat, anxia cogitatione, quid moliretur, haerebat. Inter res enim impeditas et tur- 7
bidas, ad hoc unum mentem ſollicitam dirigebat, quod Conſtantius cuncta ad ſuam ſententiam conferens, nec ſatisfactionem ſuſcipiet aliquam, nec erratis ignoſcet: ſed ut erat in propinquitatis perniciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendens, ſi cepiſſet incautum, morte multaret. Eo neceſſi- 8
tatis adductus, ultimaque, ni vigilaſſet, opperiens, principem locum, ſi qua patuiſſet copia, adfectabat: ſed perfidiam proximorum ratione bifaria [3]) verebatur, [4]) qui eum ut truculentum horrebant et levem, [5]) quique altiorem Conſtantii fortunam in diſcordiis civilibus formidabant. Inter has cura- 9
rum moles immenſas, Imperatoris ſcripta ſuſcipiebat adſidua, monentis orantisque, ut ad ſe veniret, et mente monſtrantis obliqua, rem publicam nec poſſe dividi, nec debere, ſed pro viribus quemque ei ferre ſuppetias fluctuanti, nimirum Galliarum indicans vaſtitatem. Quibus ſubſerebat non adeo 10
vetus exemplum, quod Diocletiano et eius collegae, ut adparitores, Caeſares non reſides, ſed ultro citroque diſcurrentes obtemperabant: et in Syria Auguſti vehiculum iraſcentis per ſpatium [6]) mille paſſuum fere pedes antegreſſus eſt Galerius purpuratus.

---

3) Mſ. deferebatur. 4) *Steph.* et Mſ. qui. 5) *Steph.* et Mſ. quique. 6) *al.* mille paſſus.

11 Advenit post multos [7]) Scudilo scutariorum tribunus, velamento subagrestis ingenii persuasionis opifex callidus: qui eum adulabili sermone seriis admisto, solus omnium proficisci pellexit, vultu adsimulato saepius replicando, quod flagrantibus votis eum videre frater cuperet patruelis, quod per imprudentiam gestum est, remissurus ut mitis et clemens: participemque eum suae maiestatis adscitum, [8]) et futurum laborum quoque socium, quos
12 Arctoae provinciae diu fessae poscebant. Utque solent manum iniectantibus fatis hebetari sensus hominum et obtundi, his illecebris ad meliorum exspectationem erectus, egressusque Antiochia numine laevo ductante, prorsus ire tendebat de fumo, ut proverbium loquitur vetus, ad flammam: et ingressus Constantinopolim, tamquam in rebus prosperis et securis, editis equestribus ludis, capiti [9]) Coracis aurigae coronam imposuit ut victoris.
13 Quo cognito Constantius ultra mortalem modum exarsit: ac ne quo casu idem Gallus de futuris incertus, agitare quaedam conducentia saluti suae per itinera conaretur, remoti sunt omnes de in-
14 dustria milites agentes in civitatibus perviis. Eoque tempore Taurus quaestor ad Armeniam missus, confidenter nec adpellato eo nec viso transivit. Venere tamen aliqui iussu Imperatoris, administrationum specie diversarum, eumdem, ne commovere se posset, neve tentaret aliquid occulte, custodituri: inter quos Leontius erat, postea urbi praefectus, ut quaestor, et Lucillianus quasi domesticorum Comes, et scutariorum tribunus nomine
15 Bainobaudes. Emensis itaque longis intervallis et planis, cum Hadrianopolim introisset urbem Haemimontanam, Uscudamam antehac adpellatam, fessasque labore diebus duodecim recreans vires,

7) Mf. Cubiculo. 8) Mf. et futurum. 9) Mf. Thoracis.

comperit Thebcas legiones in vicinis oppidis hie-
mantes, conſortes ſuos miſiſſe quosdam, eum, ut
remaneret, promiſſis fidis hortaturos et firmis,
fiducia ſui abunde per ſtationes locati confines: ſed
obſervante cura pervigili proximorum, nullam vi-
dendi vel audiendi, quae ferebant, furari potuit fa-
cultatem. Inde aliis ſuper alias urgentibus litteris 16
exire, et decem vehiculis publicis, ut praeceptum
eſt, uſus, relicto palatio omni, praeter paucos tori
miniſtros et menſae, quos [10]) adduxerat ſecum,
ſqualore concretus celerare gradum compellebatur
adigentibus multis, temeritati ſuae ſubinde flebili-
ter imprecatus, [11]) quae eum iam deſpectum et vi-
lem arbitrio ſubdiderat infimorum. Inter haec ta- 17
men per inducias naturae conquieſcentis, ſaucia-
bantur eius ſenſus circumſtridentium terrore larva-
rum: interfectorumque catervae, Domitiano et
Montio praeviis, correptum eum, ut exiſtimabat in
ſomnis, uncis furialibus obiectabant. [12]) Solutus 18
enim corporeis nexibus animus, ſemper vigens mo-
tibus indefeſſis, et cogitationibus ſubiectus et curis,
quae mortalium ſollicitant mentes, colligit viſa no-
cturna, quas phantaſias nos adpellamus.

Pandente itaque viam fatorum ſorte triſtiſſima, 19
qua praeſtitutum erat eum vita et imperio ſpoliari,
[13]) itineribus interiectis permutatione iumentorum
emenſis, venit Petobionem oppidum Noricorum:
ubi [14]) reſeratae ſunt inſidiarum latebrae omnes, et
[15]) Barbatio repente adparuit Comes, qui ſub eo
domeſticis praefuit, cum Apodemio agente in re-
bus, milites ducens, quos beneficiis ſuis oppigne-
ratos elegerat Imperator, certus, nec praemiis nec
miſeratione ulla poſſe deflecti.

---

10) *al.* adiunxerat. 11) *Steph.* quod. 12) Mſ. ſolutus. 13) Mſ. itineribus eiectis *al.* interiectis. 14) Mſ. reſervatae. 15) Mſ. Barbaratio.

20 Iamque non [16]) adumbratis fallaciis res agebatur: ſed qua palatium eſt extra muros, armatis omne circumdedit. Ingreſſusque obſcuro iam die, ablatis regiis indumentis, Caeſarem tunica texit et paludamento communi, eum poſt haec nihil paſſurum velut [17]) mandato principis iurandi crebritate confirmans: et *ſtatim*, inquit, [18]) *exſurge:* et inopinum carpento privato impoſitum, ad Iſtriam duxit prope oppidum Polam, ubi quondam peremptum Conſtantini filium accepimus Criſpum.
21 Et cum ibi ſervaretur artiſſime, terrore propinquantis exitus iam praeſepultus, adcurrit Euſebius, cubiculi tunc praepoſitus, Pentadiusque notarius, et Mellobaudes armaturarum tribunus, iuſſu Imperatoris [19]) compulſuri eum ſingillatim docere, quam ob cauſam quemque apud Antiochiam necatorum
22 iuſſerat trucidari. Ad quae Adraſteo pallore perfuſus, hactenus valuit loqui, quod pleroſque incitante coniuge iugulaverit Conſtantina: ignorans profecto, Alexandrum Magnum urgenti matri, ut occideret quemdam inſontem, et dictitanti, ſpe impetrandi poſtea, quae vellet, eum ſe per novem menſes utero portaſſe praegnantem, ita reſpondiſſe prudenter: *Aliam, parens optima, poſce mercedem; hominis enim ſalus beneficio nullo penſatur.*
23 Quo comperto, [20]) irrevocabili ira princeps percitus et dolore, fiduciam omnem fundandae ſecuritatis in eodem poſuit abolendo. Et miſſo Sereniano, quem in crimen maieſtatis vocatum, praeſtigiis quibusdam abſolutum [21]) eſſe ſupra monſtravimus, Pentadio quinetiam notario, et Apodemio agente in rebus, eum capitali ſupplicio deſtinavit: et ita colligatis manibus in modum noxii cuiusdam latro-

16) Mſ. umbratis. 17) Mſ. mandatu. 18) Mſ. exurgeret inopinum. 19) Mſ. compulſi. 20) *Steph.* irrevocabili Princeps percitus dolore. 21) Mſ. eſſe ſupra monſtravimus.

nis cervice abſciſſa, ereptaque vultus et capitis
dignitate, cadaver eſt relictum informe, paullo ante
urbibus et provinciis formidatum. Sed vigilavit 24
utrubique ſuperni numinis aequitas. Nam et
[22]) Gallum actus oppreſſere crudeles, et non diu
poſtea ambo cruciabili morte abſumpti ſunt, qui
eum, licet nocentem, blandius palpantes, periuriis
adusque plagas perduxere letales: quorum Scudilo
deſtillatione iecoris pulmones vomitans interiit:
Barbatio, qui in eum [23]) iam diu falſa compoſue-
rat crimina, cum ex magiſterio peditum altius niti
quorumdam ſuſurris [24]) incuſaretur, damnatus, ex-
ſtincti per fallacias Caeſaris manibus [25]) lacrymoſo
obitu parentavit.

Haec et huiusmodi quaedam innumerabilia ul- 25
trix facinorum impiorum, bonorumque praemiatrix
aliquoties operatur Adraſtia (atque utinam ſemper!)
quam vocabulo duplici etiam Nemeſin adpellamus:
Ius quoddam ſublime numinis efficacis, humana-
rum mentium opinione lunari circulo ſuperpoſitum,
vel, ut definiunt alii, ſubſtantialis tutela generali
potentia partilibus praeſidens fatis: quam theologi
veteres fingentes Iuſtitiae filiam, ex abdita quadam
aeternitate tradunt omnia deſpectare terrena. Haec 26
ut regina cauſarum, et arbitra rerum ac diſceptatrix,
urnam ſortium temperat, accidentium vices alter-
nans: voluntatumque noſtrarum exorſa interdum
alio, quam quo contendebant, exitu terminans,
multiplices actus permutando convolvit. Eadem-
que neceſſitatis inſolubili retinaculo mortalitatis
vinciens faſtus tumentes incaſſum, et incremento-
rum detrimentorumque momenta [26]) verſans, ut
novit, nunc erectas mentium cervices opprimit et
enervat: nunc bonos ab imo ſuſcitans, ad bene

---

22) *al.* Gallum obitu. 23) Mſ. iamdiu. 24) Mſ. incauſaretur.
25) Mſ. librimoſo. 26) verſabilis.

viveudum extollit. Pinnas autem ideo illi fabuloſa
vetuſtas aptavit, ut adeſſe velocitate volucri cunctis
exiſtimetur: et praetendere gubernaculum dedit,
eique ſubdidit rotam, ut univerſitatem regere per
elementa discurrens omnia nou ignoretur.
27 Hoc immaturo interitu, ipſe quoque ſui pertae-
ſus, exceſſit e vita aetatis anno nono atque [27]) vigeſi-
mo, cum quadriennio imperaſſet: natus apud Tuſcos
in Maſſa Veternenſi, patre Conſtantio, Conſtantini
fratre Imperatoris, matreque Galla ſorore Rufini
et Cerealis, quos trabeae conſulares nobilitarunt,
28 et [28]) praefecturae. Fuit autem forma conſpicuus
bona, decente ſilo corporis, membrorumque recta
compage, flavo capillo et molli, barba licet recens
emergente lanugine tenera, ita tamen, ut maturius
[29]) auctoritas emineret: tantum a temperatis mo-
ribus Iuliani differens fratris, quantum inter Ve-
29 ſpaſiani filios fuit Domitianum et Titum. Adſum-
ptus autem in ampliſſimum fortunae faſtigium, ver-
ſabiles [30]) eius motus expertus eſt, [31]) qui ludunt
mortalitatem: nunc evehentes quosdam ad ſidera,
nunc in Cocyti profunda mergentes. Cuius rei cum
innumera ſint exempla, pauca tactu ſummo trans-
30 curram. Haec fortuna mutabilis et inconſtans fecit
Agathoclem Siculum ex figulo regem, et Diony-
ſium, gentium quondam terrorem, Corinthi litte-
31 rario ludo praefecit. Haec Adramytenum An-
driſcum in [32]) fullonio natum, ad Pſeudo-Philippi
nomen evexit: et Perſei legitimum filium artem
32 ferrariam ob quaerendum docuit victum. Eadem
Mancinum poſt imperium [33]) dedidit Numantinis,
Samnitum atrocitati Veturium, et Claudium Corſis,
[34]) ſubſtravitque feritati Carthaginis Regulum:

27) Mſ. vicenſimo. 28) Mſ. Praefecturae . . . . autem forma. 29) Mſ. feneſtras. 30) τὸ *eius* Mſ. deeſt. 31) Mſ. quae. 32) *al.* fullonia. 33) τὸ *dedit* al. deeſt. 34) Mſ. ſubſtravis quid. *al.* ſubſtravit feritati.

iſtius iniquitate Pompeius, poſt quaeſitum Magni ex rerum geſtarum amplitudine cognomentum, ad ſpadonum libidinem in Aegypto trucidatur. Et 33
Eunus quidam ergaſtularius ſervus ductavit in Sicilia fugitivos. Quam multi ſplendido loco nati, eadem rerum domina connivente, Viriathi genua ſunt amplexi vel Spartaci? quot capita, quae horruere gentes, funeſti carnifices abſciderunt? Alter in vincula ducitur, alter inſperatae praeficitur poteſtati, alius a ſummo culmine dignitatis excutitur. Quae omnia, ſi ſcire quisquam velit, quam 34
varia ſint et adſidua, arenarum numerum idem iam deſipiens, et montium pondera ſcrutari [35]) putabit.

35) putavit.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XV.

Mors Galli Caesaris imperatori nunciatur. C. I. *Ursicinus Magister equitum per orientem, Iulianus Galli Caes. frater, et Gorgonius praepositus Caesariani cubiculi, accusantur maiestatis.* II. *In Galli Caesaris amicos et ministros animadvertitur.* III. *Lentienses Alamanni a Constantio A. pars caesi, pars fugati.* IV. *Silvanus Francus, magister peditum per Gallias, Coloniae Augustus adpellatur, et XXVIII. imperii die per insidias opprimitur.* V. *Silvani amici et conscii necati.* VI. *Ab Leontio praefecto urbi populi R. seditiones repressae. Liberius episcopus sede pulsus.* VII. *Iulianus Galli frater a Constantio A. fratre patrueli Caesar creatur ac praeficitur Galliis.* VIII. *De origine Gallorum; et unde dicti Celtae ac Galatae; deque eorum doctoribus.* IX. *De Alpibus Gallicanis; et de variis per eas itineribus.* X. *Brevis divisio ac descriptio Galliarum; et cursus fluminis Rhodani.* XI. *De moribus Gallorum,* XII. *De Musoniano praefecto praetorio per orientem.* XIII.

(A. C. 354.)

1 Utcumque potuimus veritatem scrutari, [1]) ea, quae videre licuit per aetatem, vel perplexe interrogando; versatos in medio scire, narravimus ordine casuum exposito diversorum: residua, quae sequuturus aperiet textus, pro virium captu limatius ab-

1, Ms. ea quae.

solvemus, nihil obtrectatores longi, ut putant, operis formidantes. Tunc enim laudanda est brevitas, cum moras rumpens intempestivas, nihil subtrahit cognitioni gestorum.

I. Nondum apud Noricum exuto penitus Gallo, 2
Apodemius, quoad vixerat, igneus turbarum incentor, raptos eius calceos vehens equorum permutatione veloci, ut nimietate cogendi quosdam exstingueret, praecursorius index Mediolanum advenit: ingressusque regiam ante pedes proiecit Constantii, velut spolia regis occisi Parthorum: et perlato nuntio repentino, docente rem insperatam et arduam ad sententiam tota facilitate completam, hi, qui summam aulam tenebant, omni placendi studio in adulationem ex more collato, virtutem felicitatemque Imperatoris extollebant in caelum: cuius nutu, in modum gregariorum militum, licet diversis temporibus, duo exauctorati sunt principes, Veteranio nimirum et Gallus. Quo ille 3
studio blanditiarum exquisito sublatus, immunemque se deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter existimans, confestim a iustitia declinavit ita intemperanter, ut aeternitatem eam aliquoties adsereret ipse dictando, scribendoque propria manu orbis totius se dominum adpellaret: quod dicentibus aliis, indignanter admodum ferre deberet is, qui ad aemulationem civilium principum vitam formare moresque suos, ut praedicabat, diligentia laborabat enixa. Namque, etiamsi mun- 4
dorum infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitante Magnus somniabat Alexander, id reputasset legens vel audiens, quod (ut docent mathematici a) concinentes) ambitus terrae totius, quae nobis videtur immensa, ad magnitudinem universitatis instar brevis obtinet puncti.

a) al. continentes.

1 II. Iamque [1]) poſt miſerandam deleti Caeſaris
cladem, ſonante periculorum iudicialium tuba, in
crimen laeſae maieſtatis arceſſebatur Urſicinus, adu-
leſcente magis magisque contra eius ſalutem livore,
2 omnibus bonis infeſto. Hac enim ſuperabatur dif-
ficultate, quod ad ſuscipiendas defenſiones aequas
et probabiles Imperatoris aures occluſae, patebant
ſuſurris inſidiantium clandeſtinis: qui Conſtantii
nomine per Orientis tractus omnes abolito, ante-
dictum ducem domi foriſque deſiderari, ut formi-
3 doloſum Perſicae genti fingebant. Sed contra ac-
cidentia vir magnanimus ſtabat immobilis, ne ſe
proiiceret abiectius, cavens, parum tuto loco in-
nocentiam ſtare medullitus gemens: hocque uno
triſtior, quod amici ante haec frequentes ad potio-
res deſciverant, ut ad ſucceſſores, officiorum more
4 poſcente, ſolent tranſire lictores. Impugnabat
autem eum per fictae benignitatis illecebras collega,
et virum fortem propalam ſaepe adpellans Arbetio,
ad innectendas letales inſidias vitae ſimplici per-
quam callens, et ea tempeſtate nimium potens. Ut
enim ſubterraneus ſerpens foramen ſubſidens occul-
tum, adſultu ſubito ſingulos tranſitores obſervans
inceſſit: [2]) ita ille ab imae ſortis gregario ad ſum-
mum evectus militiae munus, nec laeſus aliquando
nec laceſſitus, inexplebili quodam laedendi propo-
5 ſito conſcientiam [3]) polluebat. Igitur paucis arca-
norum praefectis conſciis, latenter cum Imperatore
[4]) ſententiam rogante id ſederat, ut nocte ventura
procul a conſpectu militarium raptus Urſicinus in-
demnatus occideretur, ut quondam Domitius Cor-
bulo dicitur caeſus in colluvione illa Neroniani ſae-
6 culi, provinciarum fidus defenſor et cautus. Qui-

---

1) Mſ. petiſerandam. 2) ita ille ad diamaeſortes etiam militiae munus. Mſ. 3) *al.* polluebat. Cogitur. 4) ſententiam . . . . id ſederat, ut. *al.* ſententiam relegere. Sederat.

bus ita compoſitis, cum ad hoc deſtinati praedictum tempus opperirentur, conſilio in lenitudinem flexo, facinus impium ad deliberationem ſecundam differri praeceptum eſt.

Indeque ad Iulianum recens perductum calu- 7
mniarum vertitur machina, memorabilem poſtea principem, gemino crimine, ut iniquitas aeſtimabat, implicitum: quod a Macelli fundo in Cappadocia poſito, ad Aſiam demigrarat liberalium deſiderio doctrinarum, et per Conſtantinopolim transeuntem viderat fratrem. Qui cum obiecta dilue- 8
ret, oſtenderetque neutrum ſine iuſſu feciſſe, nefando adſentatorum coetu periſſet urgente, ni adſpiratione ſuperni numinis, Euſebia ſuffragante regina, ductus ad Comum oppidum Mediolano vicinum, ibique paulisper moratus, [5] procudendi ingenii cauſa, ut cupidine flagravit, ad Graeciam ire permiſſus eſſet. Nec defuere deinceps ex his emer- 9
gentia caſibus, quae [6] diſpiceres ſecundis avibus contigiſſe, dum punirentur ex iure, vel tamquam irrita diffluebant et vana. Sed accidebat nonnumquam, ut opulenti pulſantes praeſidia potiorum, iisdemque tamquam ederae celſis arboribus adhaerentes, abſolutionem pretiis mercarentur immenſis: tenues vero, quibus exiguae vires erant ad redimendam ſalutem aut nullae, damnabantur abrupte. Ideoque et veritas mendaciis velabatur, et valuere pro veris aliquoties falſa.

Perductus eſt iisdem diebus et Gorgonius, cui 10
erat thalami Caeſariani cura commiſſa: cumque eum auforum fuiſſe participem concitoremque interdum, ex confeſſo pateret, conſpiratione ſpadonum, iuſtitia concinnatis mendaciis obumbrata, periculo evolutus abſceſſit.

---

5) Mſ. *pro* candenti. 6) *al.* quae diſpliceret.

somniorum adpellatus Comes, quod, ut clam mordax canis, interno vitio submissus, agitans caudam, epulis coetibusque se crebris inserens, si per quietem quisquam, ubi fusius natura vagatur, vidisse aliquid amico narrasset, id venenatis artibus coloratum in peius, patulis imperatoris auribus infundebat: et ob hoc homo tamquam inexpiabili obnoxius culpae, gravi mole criminis pulsabatur. Haec augente vulgatius fama, tantum aberat, ut 6
proderet quisquam visa nocturna, cum aegre homines dormisse sese praesentibus faterentur externis: maerebantque docti quidam, quod apud Atlanteos nati non essent, ubi memorantur somnia non videri: quod unde eveniat, rerum scientissimis relinquamus.

Inter has quaestionum suppliciorumque species 7
diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorum pericula ex verborum inanitate progressa. [4]) In convivio Africani Pannoniae secundae rectoris, apud Sirmium poculis amplioribus madefacti quidam, arbitrum adesse nullum existimantes, licenter imperium praesens ut molestissimum incusabant: e quibus alii optatam permutationem temporum adventare, veluti e praesagiis adfirmabant: nonnulli maiorum auguria sibi portendi incogitabili dementia promittebant. E quorum numero Gaudentius, 8
agens in rebus, mente praecipiti stolidus, rem ut seriam detulerat ad Rufinum, adparitionis praefecturae praetorianae tunc principem, ultimorum semper avidum hominem, et [5]) coalita pravitate famosum. Qui confestim, quasi [6]) pinnis elatus ad 9
comitatum principis advolavit: eumque ad suspiciones huiusmodi mollem et penetrabilem, ita acriter inflammavit, ut sine deliberatione ulla Africanus, et omnes letalis mensae participes iuberentur

4) *al.* in provincia. 5) oollita. 6) *al.* pinnis alatus.

mani pulſu Rhenus exoriens per praeruptos ſcopulos extenditur nullis aquis externis adoptatis, ut .... per cataractas inclinatione praecipiti funditur Nilus. Et navigari ab ortu poterat primigenio copiis exuberans propriis, ni ruenti curreret ſimilis potius quam fluenti. Iamque abſolutus, altaque 3
divortia riparum adradens, lacum invadit rotundum et vaſtum, quem [3]) Brigantiam accola Rhaetus adpellat, perque quadringenta et ſexaginta ſtadia longum, parique pene ſpatio late diffuſum, horrore ſilvarum ſqualentium inacceſſum, (niſi qua vetus illa Romana virtus et ſobria iter compoſuit latum) barbaris et natura locorum et caeli inclementia refragante. Hanc ergo paludem ſpumoſis ſtrependo 4
verticibus amnis irrumpens, et undarum quietem permeans pigram, mediam velut finali interſecat libramento: et tamquam elementum perenni discordia ſeparatum, nec aucto, nec imminuto agmine, quod intulit, vocabulo et viribus abſolvitur integris, nec contagia deinde ulla perpetiens, oceani gurgitibus intimatur. Quodque eſt impendio mirum, 5
nec ſtagnum aquarum rapido transcurſu movetur, nec limoſa ſubluvie tardatur properans flumen, et confuſum miſceri non poteſt corpus: quod, ni ita agi ipſe doceret adſpectus, nulla vi credebatur poſſe discerni. Sic Alpheus oriens in Arcadia, 6
cupidine fontis Aretuſae captus, ſcindens Ionium mare, ut fabulae ferunt, adusque amatae confinia [4]) progreditur. ***

Arbetio, qui adventus barbarorum nuntiarent, 7
non exſpectans dum adeſſent, licet ſciret aſpera orſa bellorum; in occultas delatus inſidias, ſtetit immobilis, malo repentino perculſus. Interea viſi 8
e latebris hoſtes exſiliunt, et ſine parcimonia quid-

3) Murigantiam. 4) *in Mſ. hic lacuna quinque linearum.*

quid offendi poterat, telorum genere multiplici configebant: nec enim reſiſtere noſtrorum quisquam potuit, nec aliud vitae ſubſidium, niſi diſceſſu ſperare veloci. Quocirca vulneribus declinandis intenti, incompoſito agmine milites huc et illuc diſpalantes terga ferienda dederunt. Plerique tamen per anguſtas ſemitas ſparſi, periculoque praeſidio tenebroſae noctis extracti, revoluta iam luce redintegratis viribus agmini quisque proprio ſeſe conſociavit. In quo caſu ita triſti et inopino abundans numerus armatorum, et tribuni deſiderati
9 ſunt decem. Ob quae Alamanni [5]) ſublatis animis ferocius incedentes, quotidie prope munimenta Romana, adimente matutina nebula lucem, ſtrictis mucronibus discurrebant, frendendo minas tumidas intentantes. Egreſſique repente ſcutarii, cum obiectu turmarum hoſtilium repercuſſi ſtetiſſent, omnes ſuos [6]) conſpiratis mentibus ciebant ad pu-
10 gnam. Verum cum pleroſque recentis aerumnae documenta terrerent, et intuta fore reſidua credens haereret Arbetio: tres ſimul exſiluere tribuni, Arintheus agens vicem armaturarum rectoris, et Seniauchus qui equeſtrem turmam comitum tuebatur, et Bappo ducens [7]) Promotos, cum commiſſis
11 ſibi a principe. Urgebat cauſa communis velut propria, vim cunctis arcentibus veterum exemplo: inſtarque [8]) fluminis hoſtibus ſuperfuſi, non iuſto praelio, ſed discurſionibus praedatoriis, univerſos in fugam coegere foediſſimam: qui diſperſi laxatis ordinibus, dumque elabi properant impediti, corpora nudantes intecta, gladiorum haſtarumque
12 denſis ictibus truncabantur. Multique cum equis interfecti, iacentes etiam tum eorum dorſis vide-

---

5) animis ferocibus. 6) conſpiratis mentibus. 7) Mſ. promotos . . . . *hic lacuna unius fere lineae.* commiſſis. 8) Mſ. uſuentere fulminis.

bantur innexi: quo viſo omnes e caſtris effuſi, qui prodire in praelium cum ſociis ambigebant, caven- di immemores proterebant barbaram plebem, niſi quos fuga exemerat morti; calcantes cadaverum ſtrues, et perfuſi ſanie peremptorum. Hocque 13
exitu praelio terminato, Imperator Mediolanum ad hiberna ovans revertit et laetus.

(A. C. 355.)

V. Exoritur iam hinc rebus adflictis haud dis- 1
pari provinciarum malo, calamitatum turbo nova- rum: [1]) exſtincturus omnia ſimul, ni fortuna mo- deratrix humanorum caſuum, motum eventu celeri conſummaſſet impendio formidatum. Cum diutur- 2
na incuria Galliae caedes acerbas, rapinasque et incendia, barbaris licenter graſſantibus, nullo iu- vante perferrent; Silvanus pedeſtris militiae rector, ut efficax ad haec corrigenda, principis iuſſu [2]) per- rexit, Arbetione id maturari modis quibus poterat adigente, ut abſenti aemulo [3]) quem ſupereſſe [4]) ad- huc gravabatur, periculoſae molis onus impin- geret. * *

Dynamius quidam actuarius ſarcinalium princi- 3
pis iumentorum, commendaticias ab eo [5]) petierat litteras ad amicos, ut quaſi familiaris eiusdem eſſet notiſſimus. Hoc impetrato, cum ille nihil ſuſpi- cans ſimpliciter praeſtitiſſet, ſervabat epiſtolas, ut perniciofum aliquid in tempore moliretur. Me- 4
morato itaque duce Gallias ex re publica diſcurſan- te, barbarosque propellente, iam ſibi diffidentes et trepidantes: idem Dynamius inquietius agens, ut verſutus et in fallendo exercitatus, fraudem

D 2

---

1) *al.* deſtructurus. 2) Mſ. ſuperexit. 3) Mſ. deeſt. 4) Mſ. adhuc gra . . . . *hic lacuna quatuor linearum.* actuarius. 5) petierat litteras ad amicos l.

comminiſcitur impiam, ſubornatore et conſcio, ut
iactavere rumores incerti, Lampadio [6]) praefecto
praetorio, et Euſebio ex-comite rei privatae, cui
cognomentum erat inditum Mattiocopae, atque
Aedeſio ex-magiſtro memoriae, quos ad conſula-
tum, ut amicos iunctiſſimos, idem [7]) curarat rogari
praefectus: et peniculo ſerie litterarum absterſa,
ſola incolumi relicta ſubſcriptione, alter multum a
vero illo diſſonaus ſuperſcribitur textus: velut Sil-
vano rogante verbis obliquis, oranteque amicos
agentes iutra palatium, vel privatos, (inter quos
et Tuſcus erat Albinus, aliique plures) ut ſe altiora
coeptantem, et propediem [8]) ſolium principis adi-
turum iuvarent. Hunc faſcem ad arbitrium [9]) fi-
5 gmenti commiſit, vitam pulſaturus inſontis. [10]) Dy-
namius praefectus eſt, ut haec pro Imperatore ſcru-
taretur. Haec et ſimilia cum [11]) aſtu texeret, con-
ſiſtorium ſolus ingreſſus intimum, captato tempore
[12]) vincire ſperaus pervigilem ſalutis [13]) imperatori-
ae cuſtodem. Lectaque in conſiſtorio aſtu callido
conſarcinata materia, tribuni iuſſi ſunt cuſtodiri,
et de proviuciis duci privati, quorum epiſtolae no-
6 mina deſignabant. Confeſtimque iniquitate rei
percitus [14]) Malarichus Gentilium rector, collegis
adhibitis ſtrepebat immaniter, circumveniri homi-
nes dicatos imperio per factiones et dolos minime
debere proclamans: petebatque, ut ipſe, relictis
obſidum loco neceſſitudinibus ſuis, Mallobaude ar-
maturarum tribuno ſpondente quod remeabit, ve-
locius [15]) iuberetur ire ducturus Silvanum, adgredi
nihil tale conatum, quale inſidiatores acerrimi con-

---

6) Praefecto Praetorio. τὸ Praetorio Mſ. deeſt. 7) Mſ. curarat rogari. 8) Mſ. locis principalis. 9) Mſ. f. com . . . . . . miſit. 10) Mſ. Dynamius coeptum Praef. eſt Imperatori avide ſcrutaretur. 11) Mſ. cenſueterreret e . . . . . id ſole ingreſſus. 12) Mſ. deinde ſperans ut pervigilem. 13) Mſ. deeſt. 14) Mſ. Malaridius. 15) iuberet ire dicturus.

citarunt: vel contra, ſe paria [16]) promittente, Mal-
lobaudem orabat properare permitti, haec, quae
ipſe pollicitus eſt, impleturum. Teſtabatur enim, 7
id ſe proculdubio ſcire, quod ſi quis mitteretur
externus, ſuopte ingenio Silvanus, etiam nulla re
perterrente timidior, compoſita forte turbabit.

Et quamquam utilia moneret et neceſſaria, ven- 8
tis tamen loquebatur incaſſum. Namque Arbetio-
ne auctore, Apodemius ad eum vocandum cum lit-
teris mittitur, inimicus bonorum omnium diutur-
nus et gravis: qui [17]) incidentia parvi pendens cum
veniſſet in Gallias, diſſidens a mandatis, quae pro-
ficiſcenti ſunt data, nec viſo Silvano, nec oblatis
ſcriptis ut veniret admonito, remanſit: adſcitoque
rationali, quaſi proſcripti iamque necandi magiſtri
peditum clientes et ſervos hoſtili tumore vexabat.
Inter haec tamen dum praeſentia Silvani ſperatur, 9
et Apodemius quieta perturbat: Dynamius ut argu-
mento validiore impie ſtructorum adſereret fidem,
compoſitas litteras, his concinentes, quas obtule-
rat principi per praefectum, ad tribunum miſerat
fabricae Cremonenſis, nomine Silvani et Malarichi,
a quibus ut arcanorum conſcius monebatur parare
propere cuncta. Qui cum haec legiſſet, haerens 10
et ambigens diu, quidnam id eſſet (nec enim me-
minerat, ſecum aliquando ſuper negotio ullo in-
teriore hos, quorum litteras acceperat, colloquu-
tos) epiſtolas ipſas per baiulum, qui portarat, iun-
cto milite ad Malarichum miſit, obſecrans ut doce-
ret aperte, quae vellet, non ita perplexe: nec
enim intellexiſſe firmabat, ut ſubagreſtem et ſim-
plicem, quid ſignificatum eſſet obſcurius. Haec 11
Malarichus ſubito nactus, etiam tunc ſqualens et

---

16) Mſ. promittentem. 17) Mſ. incidens . . . . *(hic lacuna mediae lineae)* in Galliis. *Steph.* incidentis . . . . cum veniſſet in Gallias.

maeſtus, ſuamque et popularis Silvani vicem graviter ingemiſcens, adhibitis Francis, quorum ea tempeſtate in palatio multitudo florebat, erectius iam loquebatur: tumultuabaturque, patefactis iuſidiis, retectaque iam fallacia, per quam ex confeſſo ſalus
12 eorum adpetebatur. Hisque cognitis ſtatuit Imperator diſpicientibus Conſiſtorianis et Militaribus univerſis, in negotium praeterinquiri. Cumque iudices faſtidiſſent, Florentius Nigriniani filius, agens tunc pro magiſtro officiorum, contemplans diligentius ſcripta, apicumque priſtinorum reliquias quasdam reperiens, animadvertit, ut factum eſt, priore textu interpolato longe alia, quam dictarat Silvanus, ex libidine conſarcinatae falſitatis adſcri-
13 pta. Proinde fallaciarum nube diſcuſſa, Imperator doctus geſta relatione fideli, abrogata poteſtate, praefectum ſtatui ſub quaeſtione praecipit: ſed abſolutus eſt enixa conſpiratione multorum: ſuspenſus autem Euſebius ex-Comite privatarum, ſe conſcio
14 haec dixerat concitata. Aedeſius enim, [18]) minus ſciſſe, quid actum ſit, pertinaci infitiatione contendens, abiit innoxius: et ita finito negotio, omnes ſunt abſoluti, quos exhiberi delatio compulit criminis. Dynamius vero ut praeclaris artibus illuſtratus, cum Correctoris [19]) dignitate regere iuſſus eſt Tuſcos.
15 Agens inter haec apud Agrippinam Silvanus, adſiduisque ſuorum compertis nuntiis, quae Apodemius in labem ſuarum ageret fortunarum, et ſciens animum tenerum verſabilis principis, timens, ne abſens et indemnatus perageretur reus; in difficultate poſitus maxima, barbaricae ſe fidei com-
16 mittere cogitabat. Sed Laniogaiſo vetante, tunc tribuno, quem, dum militaret candidatus, ſolum

18) Mſ. minus ſciſſe. 19) Mſ. dignitate regere iuſſus eſt. 20) Mſ. militiam *(hic lacuna mediae lineae)* Agens.

adfuiſſe morituro Conſtanti ſupra retulimus, doceu-
teque Francos, unde oriebatur, interfecturos eum,
aut accepto praemio prodituros: nihil tutum ex
praeſentibus ratus in conſilia cogebatur extrema:
et ſenſim cum principiorum verticibus ſecretius col-
locutus, iisdemque magnitudine promiſſae merce-
dis accenſis, cultu [21]) purpureo a draconum et vexil-
lorum inſignibus ad tempus abstracto, ad culmen
imperiale ſurrexit.

Dumque haec aguntur in Galliis, ad occaſum 17
inclinato iam die, perfertur Mediolanum inſpera-
bilis nuntius, aperte Silvanum demonſtrans, dum
ex [22]) magiſterio peditum altius nititur, ſollicitato
exercitu ad Auguſtum culmen evectum. Hac mole 18
caſus inopini Conſtantio icto, quaſi fulmine fati,
primates, conſilio ſecunda vigilia convocato, pro-
perarunt omnes in regiam. Cumque nulli ad eli-
gendum, quid agi deberet, mens ſuppetere poſſet
aut lingua: ſubmiſſis verbis [23]) perſtringebatur Ur-
ſicini mentio, ut conſiliis rei bellicae praeſtantiſſi-
mi, fruſtraque gravi iniuria laceſſiti: et per admiſ-
ſionum magiſtrum, (qui mos eſt honoratior) accito
eodem, ingreſſo conſiſtorium offertur [24]) purpura,
multo quam antea placidius .... omnium primus
extero ritu et regio more inſtituit adorari, cum
ſemper antea ad ſimilitudinem iudicum, ſalutatos
principes legerimus. Et qui paullo antea cum 19
[25]) inſectatione malivola, Orientis vorago, inva-
dendaeque ſummae rei per filios adfectator compel-
labatur: tunc dux prudentiſſimus et Conſtantini
[Magni] fuerat commilito, ſolusque ad exſtinguen-
dum probis quidem, ſed inſidioſis rationibus pete-

21) Mſ. purpureo a Draconum. 22) *al.* ex magiſtro. 23) *al.* ſit. 24) Mſ. purpura multo quam antea placidius .... omnium primus extorta ei regio re inſtituit adorari cum ſemper. *al.* purpura, atque ita ante Principis pedes ſupplicem ſtatuerant externorum Regem ritu cum ſemper. 25) Mſ. inſeſtatione.

batur. Diligens enim opera navabatur Silvanum
exſtingui, ut fortiſſimum perduellem: aut ſi ſecus
accidiſſet, Urſicinum exulceratum iam penitus abo-
leri, ne ſupereſſet ſcrupulus impendio formidan-
20 dus. Igitur, cum de profectione celeranda dispo-
neretur, propulſationem obiectorum criminum
eumdem ducem parantem, praegreſſus oratione
leni prohibet Imperator, non id eſſe memorans
tempus, ut controverſa defenſio cauſae ſuſcipere-
tur, cum viciſſim reſtitui in priſtinam concordiam
partes neceſſitas ſubigeret urgentium rerum, ante-
21 quam creſceret, mollienda. Habita igitur delibe-
ratione multiplici, potiſſimum tractabatur, quo
commento Silvanus [26]) geſta etiamtum Imperato-
rem ignorare exiſtimaret. Et probabili argumento
ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis
ſcriptis, ut accepto Urſicino ſucceſſore, cum pote-
22 ſtate rediret intacta. Poſt haec ita digeſta, proti-
nus iubetur exire, tribunis et [27]) protectoribus do-
meſticis decem, ut poſtularat, ad iuvandas neceſſi-
tates [28]) publicas ei coniunctis: inter quos ego quo-
que eram cum [29]) Veriniano collega; reſidui [30]) om-
23 nes propinqui et familiares. Iamque eum egreſſum,
ſolum de ſe metuens quisque per longa ſpatia de-
ducebat. Et quamquam ut beſtiarii obiiceremur
intractabilibus feris, perpendentes tamen, hoc bo-
num habere triſtia [31]) praecedentia, quod in locis
ſuis ſecunda [32]) ſubſtituunt, mirabamur illam ſen-
tentiam Tullianam, ex [33]) internis veritatis ipſius
[34]) promulgatam, quae eſt talis: *Et quamquam
optatiſſimum eſt, [35])perpetuo fortunam quam floren-
tiſſimam permanere; illa tamen aequabilitas vitae*

---

26) Mſ. geſto etiam tum Imperatore rem ign. 27) *al.* Prote-
ctores Domeſticos. 28) *al.* publicas ſecum duxit. Inter. 29) Mſ.
Veriniano. 30) omnes . . . *(hic lacuna mediae lineae)* . . .
Iamque. 31) Mſ. recidentia. 32) Mſ. ſubſtituunt . . . . mirabamur.
33) Mſ. aeternis. 34) Adytis Mſ. deeſt. 35) *al.* perpetuo.

non tantum habet ſenſum; quantum cum ex ſaevis et perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna revocatur.

Feſtinabamus itaque itineribus magnis, ut am- 24
bitioſus magiſter armorum, ante adlapſum per Italicos de tyrannide ullum rumorem, in ſuſpectis finibus adpareret. Verum curſim nos properantes aëria quaedam antevolans prodiderat fama: et Agrippinam ingreſſi invenimus cuncta noſtris conatibus altiora. Namque convena undique multitu- 25
dine trepide coepta fundante, coactisque copiis multis: pro ſtatu rei praeſentis id aptius videbatur, ut ad Imperatoris novelli, per ludibrioſa auſpicia virium acceſſu firmandi, ſenſum ac voluntatem dux flebilis [36]) verteretur: quo variis adſentandi figmentis in mollius vergente ſecuritate, nihil metuens hoſtile deciperetur. Cuius rei finis arduus videba- 26
tur. Erat enim cautius obſervandum, ut adpetitus opportunitati obtemperarent, nec praecurrentes eam, nec deſerentes: qui ſi eluxiſſent intempeſtive, conſtabat nos omnes ſub elogio uno morte multandos.

Susceptus tamen idem dux leniter, adactusque, 27
inclinante negotio ipſo cervices, adorare ſollenniter anhelantem celſius [37]) purpuratum, ut ſpectabilis colebatur, et intimus: facilitate aditus, honoreque menſae regalis adeo antepoſitus aliis, ut iam ſecretius de rerum ſumma conſultaretur. Ae- 28
gre ferebat Silvanus ad conſulatum poteſtatesque ſublimes elatis indignis, ſe et Urſicinum ſolos, poſt exſudatos magnos pro re publica labores et crebros, ita fuiſſe deſpectos, ut ipſe quidem per quaeſtiones familiarium ſub disceptatione ignobili crudeliter agitatus, commiſiſſe in maieſtatem arceſſeretur: alter vero ab Oriente raptus, odiis inimicorum ad-

36) *al.* veteretur. 37) Mſ. purpuram ſpecialius.

diceretur: et haec adsidue clam querebatur et pa-
29 lam. Terrebant nos tamen, cum dicerentur haec
et similia, circumfrementia undique murmura cau-
santis inopiam militis, et rapida celeritate ardentis
angustias Alpium perrumpere Cottiarum.
30 In hoc aestu mentis ancipiti, ad effectum ten-
dens consilium occulta scrutabamur indagine: se-
deratque tandem, mutatis prae timore saepe senten-
tiis, ut quaesitis magna industria cautis [38]) rei mi-
nistris, obstricto religionum consecratione collo-
quio, Braccati sollicitarentur atque Cornuti, fluxio-
ris fidei, et ubertate mercedis ad momentum omne
31 versabiles. Firmato itaque negotio per sequestres
quosdam gregarios, obscuritate ipsa ad id patran-
dum idoneos, praemiorum exspectatione accensos,
solis ortu iam rutilo subitus armatorum globus eru-
pit: atque, ut solet in dubiis rebus audentior, cae-
sis custodibus regia penetrata, [39]) Silvanum extra-
ctum aedicula, quo exanimatus confugerat, ad
conventiculum ritus Christiani tendentem, densis
gladiorum ictibus trucidarunt.
32 Ita dux haud exilium meritorum hoc genere op-
petit mortis, metu calumniarum, quibus factione
iniquorum irretitus est absens, ut tueri posset salu-
33 tem, ad praesidia progressus extrema. Licet enim
ob tempestivam illam cum armaturis proditionem
ante Mursense praelium, obligatum gratia retineret
Constantium; ut dubium tamen et mutabilem ve-
rebatur: licet patris quoque Boniti praetenderet
fortia facta, Franci quidem, sed pro Constantini
partibus in bello civili acriter contra Licinianos
34 saepe versati. Evenerat autem, antequam huius-
modi aliquid agitaretur in Galliis, ut Romae in
Circo maximo populus, incertum, ratione quadam

38) τὸ *spei* deest al. 39) Ms. signarum.

percitus an praeſagio, [40]) *Silvanus devictus eſt*, magnis vocibus exclamaret.

Igitur Silvano Agrippinae, ut relatum eſt, in- 35
terfecto, inaeſtimabili gaudio re cognita, princeps inſolentia coalitus et tumore, hoc quoque felicitatis ſuae proſperis curſibus adſignabat: eo more, quo ſemper oderat fortiter facientes, ut quondam Domitianus, ſuperare tamen quacumque arte contraria cupiebat. Tantumque abſuit laudare indu- 36
ſtrie geſta, ut etiam quaedam ſcriberet de Gallicanis intercepta theſauris, quos nemo attigerat. Idque ſcrutari iuſſerat artius, interrogato Remigo etiamtum rationario adparitionis armorum magiſtri: cui multo poſtea Valentiniani temporibus laqueus vitam in cauſa Tripolitanae legationis eripuit. Poſt 37
quae ita completa, Conſtantius, ut iam caelo contiguus, caſibusque imperaturus humanis, [41]) magniloquentia ſuſſlabatur adulatorum: quos augebat ipſe, ſpernendo proiiciendoque id genus parum callentes. Ut Croeſum legimus ideo regno ſuo Solonem expuliſſe praecipitem, quia blandiri neſciebat: et Dionyſium intentaſſe poëtae Philoxeno mortem, cum eum recitantem proprios verſus abſurdos et inconcinnos, laudantibus cunctis, ſolus audiret immobilis. Quae res perniciosa vitiorum 38
eſt altrix: eo demum enim laus grata eſſe poteſtati debet excelſae, cum interdum et vituperationi ſecus geſtorum pateat locus.

VI. Iamque poſt ſecuritatem quaeſtiones agi- 1
tabantur [1]) ex more, et vinculis catenisque plures ut noxii [2]) plectebantur. Exſurgebat enim effervens laetitia Paulus, tartareus ille delator, ad venenatas artes ſuas licentius exercendas: et inquirentibus in negotium Conſiſtorianis atque Militari-

---

40) Mſ. et Silvanus devii eſt. 41) τὸ *faſtuque* Mſ. deeſt. 1) Mſ. ex more de. 2) Mſ. petebantur.

bus, ut praeceptum eſt, Proculus admovetur eculeo, Silvani domeſticus, homó gracilis et morboſus, metuentibus cunctis, ne vi nimia tormentorum levi corpore fatigato, reos atrocium criminum perſpicue citari faceret multos: verum contra quam
2 ſperatum eſt contigit. Memor enim ſomnii, quo vetitus erat per quietem, ut ipſe firmavit, pulſare quemquam inſontem, usque ad confinia mortis vexatus, nec nominavit, nec prodidit aliquem: ſed adſerebat factum Silvani conſtanter, id cum cogitaſſe, quod iniit, non cupiditate, ſed neceſſitate compulſum, argumento evidenti demonſtrans.
3 Cauſam enim probabilem ponebat in medio, multorum teſtimoniis claram, quod die quinto, antequam inſulas ſuſciperet principatus, donatum ſtipendio militem Conſtantii nomine adloquutus eſt, fortis eſſet et fidus. Unde adparebat, quod, ſi praeſumere fortunae ſuperioris inſignia conaretur,
4 auri tam grave [5]) pondus largiretur ut ſuum. Poſt hunc damnatorum ſorte Poemenius raptus ad ſupplicium interiit: qui (ut ſupra retulimus) cum Treveri civitatem Caeſari clauſiſſent Decentio, ad defendendam plebem electus eſt. Tum Aſclepiodotus, et Luto, et Maudio Comites interempti ſunt, aliique plures, haec et ſimilia perplexe temporis obſtinatione ſcrutante.

1 VII. Dum has exitiorum communium clades ſuſcitat turbo feralis, urbem aeternam Leontius regens, multa ſpectati iudicis documenta [1]) praebebat, in audiendo celer, in disceptando iuſtiſſimus, natura benevolus, licet auctoritatis cauſa ſervandae acer quibusdam videbatur, et inclinatior
2 ad amandum. Prima igitur [2]) cauſa ſeditionis in eum concitandae viliſſima fuit et levis. Philoromum enim aurigam rapi praeceptum, ſequuta plebs

5) Mſ. pondus giretur. 1) praecipiebat. 2) Mſ. aut ſeditionis.

omnis velut defenſura proprium pignus, terribili impetu praefectum inceſſebat ut timidum: ſed ille ſtabilis et erectus immiſſis adparitoribus, correptos aliquot vexatosque tormentis, nec ſtrepente ullo nec obſiſtente, inſulari poena [3]) multavit. Die- 3
busque paucis ſequutis cum itidem plebs excita calore, quo conſuevit, vini; cauſando inopiam, ad Septemzodium conveniſſet, celebrem locum, ubi operis ambitioſi Nymphaeum Marcus condidit Imperator: illuc de induſtria pergens praefectus, ab omni toga adparitioneque rogabatur enixius, ne in multitudinem ſe arrogantem inmitteret et minacem, ex commotione priſtina ſaevientem: [4]) difficilisque ad pavorem recte tetendit, adeo ut eum obſequentium pars deſereret, licet in periculum feſtinantem abruptum. Inſidens itaque vehiculo, cum ſpecioſa 4
fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantium undique cuneorum veluti ſerpentium vultus: perpeſſusque multa dici probroſa, agnitum quemdam inter alios eminentem, vaſti corporis, rutilique capilli, interrogavit, an ipſe eſſet Petrus Valvomeres, ut audierat, cognomento: eumque, cum eſſe ſono reſpondiſſet obiurgatorio, ut ſeditioſorum anteſignanum olim ſibi compertum, reclamantibus multis, poſt terga manibus vinctis ſuſpendi praecepit. Quo viſo ſublimi, tribuliumque adiumen- 5
tum nequidquam implorante, vulgus omne paullo ante confertum, per varia urbis membra diffuſum ita evanuit, ut turbarum acerrimus concitor, tamquam in iudiciali ſecreto exaratis lateribus ad Picenum eiiceretur: ubi poſtea auſus eripere virginis non obſcurae pudorem, Patruini [5]) conſularis ſententia ſupplicio eſt capitali addictus.

---

3) poena mulctati ſunt. 4) difficilis ad pavorem recte. 5) al. Conſulari.

6 Hoc admiuiſtrante Leontio, Liberius Chriſtia-
nae legis antiſtes, a Conſtantio ad comitatum mitti
praeceptus eſt, tamquam [6]) Imperatoris iuſſis et
plurimorum [7]) ſui conſortium decretis obſiſtens,
7 in re, quam brevi textu percurram. Athanaſium
epiſcopum eo tempore apud Alexandriam, ultra
profeſſionem altius ſe efferentem, ſciſcitarique co-
natum externa, ut prodidere rumores adſidui, coe-
tus in uuum [8]) quaeſitus eiusdem loci multorum
(ſynodus ut adpellant) removit a ſacramento, quod
8 obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum ſortium
fidem, quaeve augurales portenderent alites, ſcien-
tiſſime callens, aliquoties praedixiſſe futura: ſuper
his intendebantur ei alia quoque a propoſito legis
9 abhorrentia, cui praeſidebat. Hunc per ſubſcri-
ptionem abiicere ſede ſacerdotali, paria ſentiens
caeteris, iubente principe, Liberius monitus, per-
ſeveranter renitebatur, nec viſum hominem, nec
auditum damnare, nefas ultimum ſaepe exclamans,
10 aperte ſcilicet recalcitrans Imperatoris arbitrio. Id
enim ille, Athanaſio ſemper infeſtus, licet ſciret
impletum, tamen [9]) auctoritate quoque, qua po-
tiores aeternae urbis epiſcopi, firmari deſiderio ni-
tebatur ardenti: quo non impetrato, Liberius aegre
populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna
difficultate noctis medio potuit asportari.

1 VIII. Et haec quidem Romae, ut oſtendit tex-
tus ſuperior, agebantur. Conſtantium vero exagi-
tabant adſidui [1]) nuntii, deploratas iam Gallias in-
dicantes, nullo renitente ad internecionem barbaris
vaſtantibus univerſa: aeſtuansque diu, qua vi pro-
pulſaret aerumnas, ipſe in Italia reſidens, ut cu-
piebat: (periculoſum enim exiſtimabat, ſe in par-
tem contrudere longe dimotam) reperit tandem

---

6) *al.* Imperatoris. 7) Mſ. ſuis. 8) Mſ. quaeſiti. 9) auctoritate qua potiuntur. 1) τὸ *nuntii* Mſ. deeſt.

consilium rectum: et Iulianum, patruelem fratrem, haud ita dudum ab Achaico[2]) tractu accitum, etiam tum palliatum, in societatem imperii adsciscere cogitabat. Id ubi urgente malorum impendentium 2
mole confessus est proximis, succumbere tot necessitatibus tamque crebris unum se, quod numquam fecerat, aperte demonstrans: illi in adsentationem nimiam eruditi infatuabant hominem, nihil esse ita asperum dictitantes, quod praepotens eius virtus, fortunaque tam vicina sideribus, non superaret ex more. Addebantque, noxarum conscientia stimulante complures, deinceps caveri debere Caesaris nomen, replicantes gesta sub Gallo. Queis adni- 3
tentibus obstinate, opponebat se sola regina, incertum, migrationem ad longinqua pertimescens, an pro nativa prudentia consulens in commune, omnibusque memorans anteponi debere propinquum. Post [3]) multaque per deliberationes ambiguas actitata, stetit fixa sententia: abiectisque disputationibus irritis, ad imperium placuit Iulianum adsumere. Cum venisset accitus praedicto die, advocato omni, 4
quod aderat, commilitio, tribunali ad altiorem suggestum erecto, quod aquilae circumdederunt et signa, Augustus [4]) inscendens, eumque manu retinens dextera, haec sermone placido peroravit:

Adsistimus apud vos, optimi Reip. defensores, 5
causae communi uno paene omnium spiritu vindicandae, quam acturus, tamquam apud aequos iudices, succinctius edocebo. Post interitum rebellium 6
tyrannorum, quos ad haec tentanda, quae moverunt, rabies egit et furor: velut impiis eorum manibus Romano sanguine parentantes, [5]) *persultant barbari Gallias rupta limitum pace; hac animati fiducia, quod nos per disiunctissimas terras arduae*

---

2) Mſ. contractu. 3) multa quae. 4) Mſ. insiginens. 5) Mſ. persultans.

7 *neceſſitates adſtringunt. Huic igitur malo ultra
adpoſita iam* [6]) *proſerpenti, ſi, dum patitur tem-
pus, occurrerit noſtri veſtrique conſulti ſuffragium,
et colla ſuperbarum gentium* [7]) *detumeſcent, et im-
perii fines erunt intacti. Reſtat, ut rerum ſpem,*
8 *quam gero, ſecundo roboretis effectu. Iulianum
hunc fratrem meum patruelem, ut noſtis, verecun-
dia, qua nobis ita ut neceſſitudine carus eſt, recte
ſpectatum, iamque elucentis induſtriae iuvenem, in
Caeſaris adhibere poteſtatem exopto, coeptis, ſi vi-
dentur utilia, etiam veſtra conſenſione firmandis.*
9 Dicere ſuper his plura conantem interpellans
concio lenius prohibebat, arbitrium ſummi [8]) nu-
minis id eſſe, non mentis humanae, velut praeſcia
10 venturi praedicans. Stansque Imperator immobi-
lis, dum ſilerent, reſidua fidentius explicavit:
*Quia igitur veſtrum quoque favorem adeſſe fremitus
indicat laetus, adoleſcens vigoris tranquilli, cuius
temperati mores imitandi ſunt potius quam praedi-
candi, ad honorem* [9]) *proſperatum exſurgat: cuius
praeclaram indolem bonis artibus inſtitutam hoc ipſo
plene videor expoſuiſſe, quod elegi.* [10]) *Ergo eum
praeſente nutu Dei caeleſtis amictu principali
velabo.*
11 Dixit: moxque indutum avita purpura Iulia-
num, et Caeſarem cum exercitus gaudio declara-
tum, his adloquitur contractiore vultu ſubmaeſtum:
12 *Recepiſti primaevus originis tuae ſplendidum flo-
rem, amantiſſime mihi omnium frater: aucta glo-
ria mea confiteor, qui iuſtus in deferenda ſuperio-
ri poteſtate nobilitati mihi propinquae, quam ipſa*
13 *poteſtate videor eſſe ſublimis. Adeſto igitur labo-
rum periculorumque particeps, et tutelam mini-
ſterii*

6) Mſ. proſerpentis. 7) al. detumeſcet. 8) al. Iovis. 9) Mſ. prope ſperatum. al. properatum. 10) Ego Mſ.

ſterii ſuscipe Galliarum, omni beneficentia partes levaturus adflictas: et, ſi hoſtibus congredi ſit neceſſe, fixo gradu conſiſte inter ſigniferos ipſos, audendi in tempore conſideratus hortator, pugnantes accendens praeeundo cautiſſime, turbatosque ſubſidiis fulciens, modeſte increpans deſides, veriſſimus teſtis adfuturus induſtriis et ignavis. 14 *Proinde urgente rei magnitudine, perge vir fortis, ducturus viros itidem fortes. Aderimus vobis viciſſim amoris robuſta conſtantia, militabimus ſimul, una orbem pacatum, Deus modo velit, quod oramus, pari moderatione pietateque recturi. Mecum ubique videberis praeſens, et ego tibi quodcumque acturo non deero. Ad ſummam i, i, propera ſociis omnium votis, velut adſignatam tibi ab ipſa Rep. ſtationem cura pervigili defenſurus.*

15 Nemo poſt haec finita reticuit: ſed militares omnes horrendo fragore ſcuta genibus illidentes (quod eſt proſperitatis indicium plenum; nam contra cum haſtis clypei feriuntur, irae documentum eſt et doloris) immane quo quantoque gaudio praeter paucos Auguſti probavère iudicium: Caeſaremque admiratione digna ſuscipiebant, imperatorii muricis fulgore flagrantem. 16 Cuius oculos cum venuſtate terribiles, vultumque excitatius gratum, diu multumque contuentes, qui futurus ſit, colligebant, velut ſcrutatis veteribus libris, quorum lectio per corporum ſigna pandit animarum interna. Eumque, ut potiori reverentia ſervaretur, nec ſupra modum laudabant, nec infra, quam decebat: atque ideo cenſorum voces ſunt aeſtimatae, non militum. 17 Susceptus denique ad conſeſſum vehiculi, receptusque in regiam, hunc verſum ex Homerico carmine ſuſurrabat:

Ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή.
Haec die octavo Iduum Novemb. geſta ſunt, cum Arbetionem conſulem annus haberet et Lollianum.

18 Deinde diebus paucis, Helena virgine Constantii sorore eidem Caesari iugali foedere copulata, paratisque universis, quae maturitas proficiscendi poscebat, comitatu parvo suscepto, Kal. Decembribus egressus est: deductusque ab Augusto adusque locum duabus columnis insignem, qui Laumellum interiacet et Ticinum, itineribus rectis Taurinos pervenit: ubi nuntio percellitur gravi, qui nuper in comitatum Augusti perlatus, de industria silebatur, ne parata diffluerent. Indicabat autem Colo-
19 tur, ne parata diffluerent. Indicabat autem Coloniam Agrippinam, ampli nominis urbem in secunda Germania, pertinaci barbarorum obsidione re-
20 seratam magnis viribus et deletam. Quo maerore perculsus, velut primo adventantium malorum auspicio, murmurans querulis vocibus saepe audiebatur: nihil se plus adsequutum, quam ut occupatior
21 interiret. Cumque Viennam venisset, ingredientem optatum quidem et [11]) impetrabilem honorifice susceptura omnis aetas concurrebat et dignitas: proculque visum plebs universa cum vicinitate finitima, Imperatorem clementem adpellans et faustum, praevia consonis laudibus celebrabat, avidius pompam regiam in principe legitimo cernens: communiumque remedium aerumnarum in eius locabat adventu, salutarem quemdam Genium adfulsisse
22 [12]) conclamatis negotiis arbitrata. Tunc anus quaedam orba luminibus, cum percontando, quinam esset ingressus, Iulianum Caesarem comperisset, exclamavit, hunc deorum templa reparaturum.

1 IX. Proinde, quoniam (ut Mantuanus vates praedixit excelsus) maius opus moveo, maiorque mihi rerum nascitur ordo, Galliarum tractus et situm ostendere puto nunc tempestivum, ne inter procinctus [1]) ardentes praeliorumque varios casus

---

11) Mf. imperabilem. *al.* Imperatorem. 12) *al.* conclamans nec secius arbitrata. — 1) *al.* urgentes.

ignota quibusdam expediens, imitari videar desides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quae licuit parari securius, inter fluctus resarcire coactos et tempestates. Ambigentes super origine prima 2
Gallorum scriptores veteres notitiam reliquere negotii semiplenam: sed postea Timagenes, et diligentia Graecus et lingua, haec, quae diu sunt ignorata, collegit ex multiplicibus libris: cuius fidem sequuti, obscuritate dimota, eadem distincte docebimus et aperte. Aborigines primos in his regio- 3
nibus quidam visos esse firmarunt, Celtas nomine regis amabilis, et matris eius vocabulo Galatas dictos: ita enim Gallos sermo Graecus adpellat. Alii Dorienses, antiquiorem sequutos Herculem, oceani locos inhabitasse confines. Dryfidae memorant 4
revera fuisse populi partem indigenam: sed alios quoque ab insulis extimis confluxisse et tractibus transrhenanis, crebritate bellorum, et alluvione fervidi maris sedibus suis expulsos. Aiunt quidam, 5
paucos post excidium Troiae, fugitantes Graecos ubique dispersos, loca haec occupasse, tunc vacua. Regionum autem incolae id magis omnibus adseve- 6
rant, quod etiam nos legimus in monumentis eorum incisum, Amphitruonis filium Herculem ad Geryonis et Taurisci saevium tyrannorum perniciem festinasse, quorum alter Hispanias, alter Gallias infestabat: superatisque ambobus coisse cum generosis feminis, suscepisseque liberos plures, et eos partes, quibus imperitabant, suis nominibus adpellasse. A Phocaea vero Asiaticus populus Harpali 7
inclementiam vitans, Cyri regis praefecti, Italiam navigio petiit. Cuius pars in Lucania Velium; alia condidit in Viennensi Massiliam: dein sequutis aetatibus oppida aucta virium copia, instituere non pauca: sed declinanda varietas, saepe satietati con-

8 iuncta. Per haec [2]) loca hominibus paullatim excultis, viguere ſtudia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, et Euhages, et Druidas. Et Bardi quidem fortia virorum illuſtrium facta heroicis compoſita verſibus cum dulcibus lyrae modulis cantitarunt: Euhages vero ſcrutantes [3]) feriem et ſublimia naturae pandere conabantur. Inter hos Druidae ingeniis celſiores, ut auctoritas Pythagorae decrevit, ſodaliciis adſtricti conſortiis, quaeſtionibus occultarum rerum altarumque erecti ſunt, et deſpectantes humana pronuntiarunt animas immortales.

1 X. Hanc Galliarum plagam, ob ſuggeſtus montium arduos, et horrore nivali ſemper obductos, orbis reſidui incolis antehac paene ignotam (niſi qua littoribus eſt vicina) munimina claudunt undi-
2 que, natura velut arte circumdata. Et a latere quidem auſtrali Tyrrheno adluitur, et Gallico mari: qua caeleſte ſuſpicit plauſtrum, a feris gentibus fluentis diſtinguitur Rheni: ubi occidentali ſubiecta eſt ſideri, oceano et altitudine [1]) Pyrenaei cingitur; unde ad ſolis ortus adtollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum: quas rex Cottius perdomitis Galliis, ſolus in anguſtiis latens, inviaque locorum aſperitate confiſus, lenito tandem tumore in amicitiam Octaviani receptus principis, molibus magnis exſtruxit ad vicem memorabilis muneris, compendiarias et viantibus opportunas, medias inter alias Alpes vetuſtas, ſuper quibus comperta paullo poſt-
3 ea referemus. In his Alpibus Cottiis, quarum initium a [2]) Seguſione eſt oppido, praecelſum erigitur iugum, nulli fere ſine diſcrimine penetrabile.
4 Eſt enim e Galliis venientibus prona humilitate devexum, pendentium ſaxorum altrinſecus viſu terri-

---

2) *al.* loci. 3) Mſ. ſerviani. 1) τὸ *cingitur* in al. deeſt. 2) Mſ. Segutione.

bile, praeſertim verno tempore: cum liquente gelu,
nivibusque ſolutis flatu calidiore ventorum, per
diruptas utrimque anguſtias, et lacunas pruinarum
congerie latebroſas, deſcendentes cunctantibus
plantis homines et iumenta procidunt et carpenta:
idque remedium ad arcendum exitium repertum eſt
ſolum, quod pleraque vehicula vaſtis funibus illi-
gata, pone cohibente virorum vel boum niſu vali-
do, vix greſſu reptante paullo tutius devolvuntur.
Et haec, ut diximus, anni verno contingunt.
Hieme vero humus cruſtata frigoribus, et tamquam 5
levigata, ideoque labilis, inceſſum praecipitantem
impellit, et patulae valles per ſpatia plana glacie
perfidae vorant nonnumquam transeuntes. Ob
quae locorum callidi, eminentes ligneos ſtilos per
cautiora loca defigunt, ut eorum ſeries viatorem
ducat innoxium: qui ſi nivibus operti latuerint,
montanis defluentibus rivis [3]) everſi, agreſtibus
praeviis difficile pervaduntur. A ſummitate autem 6
huius Italici clivi, planities adusque ſtationem no-
mine Martis, per ſeptem extenditur millia: et hinc
alia celſitudo erectior, aegreque ſuperabilis, ad
Matronae porrigitur verticem, cuius vocabulum
caſus feminae nobilis dedit. Unde declive quidem 7
iter, ſed expeditius adusque caſtellum Virgantiam
patet. Huius ſepulcrum reguli, quem itinera
ſtruxiſſe retulimus, Seguſione eſt moenibus proxi-
mum: manesque eius ratione gemina religioſe co-
luntur: quod iuſto moderamine rexerat ſuos, et
adſcitus in ſocietatem rei Romanae, quietem genti
praeſtitit ſempiternam. Et licet haec, quam dixi- 8
mus [4]) viam, media ſit et compendiaria, magisque
celebris, tamen etiam aliae multo antea temporibus
ſunt conſtructae diverſis. Primam Thebaeus Her- 9
cules ad Geryonem exſtinguendum, ut relatum eſt

---

3) Mſ. everſi, graves agreſtibus. 4) *al.* via.

et Tauriſcum lenius gradiens, prope maritimas compoſuit Alpes: hicque Graiarum indidit nomen: Monoeci ſimiliter arcem et portum ad perennem ſui memoriam conſecravit. Deinde emenſis poſtea ſaeculis multis, hac ex cauſa ſunt Alpes excogitatae
10 Poeninae. Superioris Africani pater P. Cornelius Scipio Saguntinis memorabilibus aerumnis et fide, pertinaci deſtinatione Afrorum obſeſſis, iturus auxilio in Hiſpaniam, traduxit onuſtam manu valida claſſem: ſed civitate Poenorum Marte deleta, Hannibalem [5]) adſequi nequiens, triduo ante tranſito Rhodano ad Italiae partes contendentem, navigatione veloci intercurſo ſpatio maris haud longo, degreſſurum montibus apud Genuam obſervabat, Liguriae oppidum, ut cum eo, ſi copiam fors dediſſet, viarum aſperitate fatigato decerneret in pla-
11 nitie. Conſulens tamen rei communi, Cn. Scipionem fratrem ire monuit in Hiſpanias, ut Hasdrubalem exinde ſimiliter erupturum arceret. Quae Hannibal doctus a perfugis, ut erat expeditae mentis et callidae, Taurinis ducentibus accolis, per [6]) Tricaſtinos et oram [7]) Vocontiorum extremam, ad ſaltus Tricorios venit. Indeque exorſus, aliud iter antehac inſuperabile fecit: exciſaque rupe in immenſum elata, quam cremando vi magna flammarum acetoque [8]) infuſo diſſolvit, per Druentiam flumen gurgitibus vagis intutum, regiones occupavit Etruſcas. Hactenus ſuper Alpibus, nunc ad reſtantia veniamus.

1 XI. Temporibus priſcis, cum laterent hae partes ut barbarae, tripartitae fuiſſe creduntur, in Celtas eosdemque Gallos diviſae, et Aquitanos, et Belgas, lingua, inſtitutis, legibusque diſcrepantes.
2 Et Gallos quidem, qui Celtae ſunt, ab Aquitanis

---

5) Mſ. ſequi. 6) al. Tricaſtinos. 7) Mſ. Vocontigrum. 8) Mſ. infuſo quae inſolidis ſolvit.

Garumna diſterminat flumen, a Pyrenaeis oriens
collibus, poſtque oppida multa tranſcurſa in oceano
no deliteſcens. A Belgis vero eamdem gentem Ma- 3
trona diſcernit et Sequana, amnes magnitudinis geminae:
minae: qui fluentes per Lugdunenſem, poſt circumclauſum
cumclauſum ambitu inſulari Pariſiorum caſtellum,
[1]) Lutetiam nomine, conſociatim meantes protinus
prope caſtra Conſtantia funduntur in mare. Ho- 4
rum omnium apud veteres Belgae dicebantur eſſe
fortiſſimi, eapropter, quod ab humaniore cultu
longe diſcreti, nec adventitiis effeminati deliciis,
diu cum transrhenanis certavere Germanis. Aqui- 5
tani enim, ad quorum littora ut proxima placidaque
merces adventitiae convehuntur, moribus ad mollitiem
litiem lapſis, facile in ditionem venere Romanam.
Regebantur autem Galliae omnes, iam inde uti 6
crebritate bellorum urgenti ceſſere Iulio dictatori,
poteſtate in partes diviſa quatuor: quarum Narbonenſis
nenſis una, Viennenſem intra ſe continebat, et
Lugdunenſem: altera Aquitanis praeerat univerſis:
ſuperiorem et inferiorem Germaniam, Belgasque
duae iurisdictiones iisdem rexere temporibus. At 7
nunc numerantur provinciae per omnem ambitum
Galliarum: ſecunda Germania, prima ab occidentali
tali exordiens cardine, Agrippina et Tungris munita,
nita, civitatibus amplis et copioſis. Dein prima 8
Germania, ubi praeter alia municipia Mogontiacus
cus eſt, et Vangiones et Nemetae, et Argentoratus
barbaricis cladibus nota. Poſt has Belgica prima 9
Mediomatricos praetendit, et Treviros domicilium
principum clarum. Huic adnexa ſecunda eſt Bel- 10
gica, qua Ambiani ſunt, urbs inter alias eminens,
et Catelauni et Remi. Apud Sequanos Biſontios 11
videmus, et Rauracos, aliis potiores oppidis multis.
tis. Lugdunenſem primam Lugdunus ornat, et

1) Mſ. Lutetia.

Cabillonus et Senones, et Biturigae, et moenium
12 Augustuduni magnitudo vetusta. Secundam enim Lugdunensem Rothomagi, et Turones, Mediolanum ostendunt, et [2]) Tricassini: Alpes Graiae et Poeninae, exceptis [3]) obscurioribus . . . . habent et Aventicum, desertam quidem civitatem, sed non ignobilem quondam, ut aedificia semiruta nunc quoque demonstrant. Hae provinciae, urbesque
13 sunt splendidae Galliarum. In Aquitania, quae Pirenaeos montes et eam partem spectat oceani, quae pertinet ad Hispanos, prima provincia est Aquitanica, amplitudine civitatum admodum culta: omissis aliis multis, Burdegala, et [4]) Arverni
14 excellunt, et Santones, et Pictavi. Novem populos Ausci commendant, et Vasatae. In Narbonensi Elusa et Narbona, et Tolosa principatum urbium tenent. Viennensis civitatum exsultat decore multarum, quibus potiores sunt Vienna ipsa, et Arelate, et Valentia: quibus Massilia iungitur, cuius societate et viribus in discriminibus arduis fultam
15 aliquoties legimus Romam. His prope Salluvii sunt, et Nicaea, et Antipolis, insulaeque Stoecha-
16 des. Et quoniam ad has partes opere contexto pervenimus, silere super Rhodano, maximi nominis flumine, incongruum est et absurdum. A Poeninis Alpibus effusiore copia fontium Rhodanus fluens, et proclivi impetu ad planiora degrediens, proprio agmine ripas occultat, et paludi sese ingurgitat nomine Lemanno, eamque intermeans, nusquam aquis miscetur externis: sed altrinsecus summitates undae [5]) praeterlabens segnioris, quaeritans exitus,
17 viam sibi impetu veloci molitur. Unde sine iactura rerum per Sapaudiam fertur et Sequanos: longeque progressus, Viennensem latere sinistro perstringit,

---

2) al. Tricastini. 3) *in aliis codicib. hic lacuna nulla est.*
4) *al.* Averni. 5) *al.* praeterlabens segniores.

dextro Lugdunenſem: et emenſus [6]) ſpatia flexuoſa,
Ararim (quem Sauconnam adpellant) inter Germa-
niam primam fluentem, ſuum in nomen adſciſcit:
qui locus exordium eſt Galliarum. [7]) Exindeque
non millenis paſſibus, ſed [8]) leugis itinera metiun-
tur. Hinc Rhodanus aquis advenis locupletior, 18
vehit grandiſſimas naves, ventorum [9]) diſſlatu iacta-
ri ſaepius adſuetas: [10]) finitisque intervallis, quae
ei natura praeſcripſit, ſpumeus Gallico mari con-
corporatur per patulum ſinum, quem vocant Ad
Gradus, ab Arelate octavo decimo ferme lapide
disparatum. Sit ſatis de ſitu locorum: nunc figu-
ras et mores hominum deſignabo.

XII. Celſioris ſtaturae et candidi paene Galli 1
ſunt omnes, et rutili, luminumque torvitate terri-
biles, avidi iurgiorum, et ſublatius inſoleſcentes.
Nec enim eorum quemquam adhibita uxore rixan-
tem, multo fortiore et glauca, peregrinorum ferre
poterit globus: tum maxime cum illa inflata cervice
ſuffrendens, ponderansque niveas ulnas et vaſtas,
admiſtis calcibus emittere coeperit pugnos, ut cata-
pultas tortilibus nervis excuſſas. Metuendae voces 2
complurium et minaces, placatorum iuxta et ira-
ſcentium: terſi tamen pari diligentia cuncti et mun-
di: nec in tractibus illis, maximeque apud
[1]) Aquitanos, poterit aliquis videri, vel femina,
licet perquam pauper, ut alibi, fruſtis ſqualere
pannorum. Ad militandum omnis aetas aptiſſima: 3
et pari pectoris robore ſenex ad procinctum duci-
tur et adultus, gelu duratis artibus et labore aſſi-
duo, multa contempturus et formidanda: nec eo-
rum aliquando quisquam, ut in Italia, munus Mar-
tium pertimeſcens, pollicem ſibi praecidit, quos

6) Mſ. ſpatio fluctuoſo. 7) *al.* Exinde. 8) Mſ. leugis. 9) Mſ. diſſlatu. 10) Mſ. finitisque intervallis quae. 1) Mſ. Aquit. . . . . . poterit aliquis v . . . . *al.* Aquitaniam poterit vid.

4 localiter murcos adpellant. Vini avidum genus, adfectans ad vini ſimilitudinem multiplices potus: et inter eos humiles quidam obtuſis ebrietate continua ſenſibus, quam furoris voluntariam ſpeciem eſſe Catoniana ſententia definivit, raptantur diſcurſibus vagis: ut verum illud videatur, quod ait defendens Fonteium Tullius, *Gallos poſt haec dilutius eſſe poturos*, quod illi venenum eſſe arbitrabantur.

5 Hae regiones, praecipue quae confines Italicis, paullatim [2]) levi ſudore ſub imperium venere Romanum: primo tentatae per Fulvium, deinde praeliis parvis quaſſatae per Sextium, ad ultimum per Fabium Maximum domitae: cui negotii plenus effectus, aſperiore Allobrogum gente devicta, hoc in-
6 didit cognomentum. Nam omnes Gallias, niſi qua paludibus inviae fuere, ut Salluſtio docetur auctore, poſt decennalis belli mutuas clades [3]) ſubegit Caeſar, ſocietatique noſtrae foederibus iunxit aeternis. Evectus ſum longius, ſed remeabo tandem ad coepta.

1 XIII. Domitiano crudeli morte conſumpto, Muſonianus eius ſucceſſor Orientem praetoriani regebat poteſtate praefecti, facundia ſermonis utriusque clarus: unde ſublimius, quam ſperabatur, eluxit.
2 Conſtantinus enim cum limatius ſuperſtitionum quaereret ſectas, Manichaeorum et ſimilium, nec interpres inveniretur idoneus, hunc ſibi commendatum ut ſufficientem elegit: quem officio functum perite, Muſonianum voluit adpellari, ante Strategium dictitatum: et ex eo percurſis honorum gradibus multis, adſcendit ad praefecturam: [1]) prudens alia, tolerabilisque provinciis, et mitis et blandus: ſed ex qualibet occaſione, maximeque ex controverſis litibus, quod nefandum eſt, et in totum lu-

2) Mſ. levis odore. 3) *τὸ ſubegit* al. deeſt. 1) Mſ. prudens alia.

crandi aviditate ſordeſcens: ut inter alia multa evidenter adparuit in quaeſtionibus agitatis ſuper morte Teophili Syriae conſularis, proditione Caeſaris Galli, impetu plebis promiſcuae diſcerpti: ubi damnatis pauperibus, quos, cum haec agerentur, peregre conſtabat fuiſſe, auctores diri facinoris, exuti patrimoniis, abſoluti ſunt divites.

[a]) Hunc Proſper adaequabat, pro magiſtro 3
equitum, agente etiam tum in Galliis, militem regens, abiecte ignavus, et, ut ait Comicus, arte deſpecta furtorum rapiens propalam.

Queis concordantibus, mutuaque commercia 4
viciſſim ſibi conciliando locupletatis, Perſici duces vicini fluminibus, rege in ultimis terrarum ſuarum terminis occupato, per praedatorios globos noſtra vexabant, nunc Armeniam, aliquoties Meſopotamiam confidentius incurſantes, Romanis ductoribus ad colligendas obedientium exuvias occupatis.

---

a) Mſ. Huc Proſper adequitabat.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XVI.

Iuliani Caesaris laus. C. I. *Iulianus Caes. Alamannos adoritur, caedit, capit et fugat.* II. *Coloniam a Francis captam recipit, et pacem ibi cum Francorum regibus facit.* III. *apud Senonas oppidum ab Alamannis obsidetur.* IV. *Iuliani Caesaris virtutes.* V. *Arbetio, vir consularis, accusatur, et absolvitur.* VI. *Iulianus Caes. a praeposito cubiculi sui Eutherio apud imperatorem defenditur adversus Marcellum: et laus Eutherii.* VII. *Delationes et calumniae in castris Constantii Augusti, et aulicorum rapacitas.* VIII. *Agitur de pace cum Persis.* IX. *Constantii A. militaris ac velut triumphalis in urbem Romam adventus.* X. *Iulianus Caes. Alamannos in insulis Rheni, quo se et sua receperant, adgreditur, et Tres Tabernas adversus eos reparat.* XI. *Idem Alamannorum reges Galliam incubantes adgreditur, et barbaros apud Argentoratum acie fundit.* XII.

(A. C. 356.)

1 Haec per orbem Romanum [1]) fatorum ordine contexto versante, Caesar apud Viennam in collegium fastorum a consule octies Augusto adscitus, urgente genuino vigore, pugnarum fragores caedesque barbaricas somniabat, colligere provinciae fragmenta iam parans, si adfuisset flatu tandem secundo.

1) Mf. factorum.

Quia igitur res magnae, quas per Gallias virtute fe- 2
licitateque correxit, multis veterum factis fortibus
praeſtant, ſingula ſerie progrediente monſtrabo,
inſtrumenta omnia mediocris ingenii, ſi ſuffecerint,
commoturus. Quidquid autem narrabitur, quod 3
non falſitas arguta concinnat, ſed fides integra re-
rum abſolvit, documentis evidentibus fulta, ad
laudativam paene materiem pertinebit. Videtur 4
enim lex quaedam vitae melioris hunc iuvenem a
nobilibus cunis adusque ſpiritum comitata ſupre-
mum. Namque incrementis velocibus ita domi
foriſque colluxit, ut prudentia [Veſpaſiani filius]
Titus alter aeſtimaretur, bellorum glorioſis curſibus
Traiani ſimillimus, clemens ut Antoninus, rectae
perfectaeque rationis indagine congruens Marco,
ad cuius aemulationem [2]) actus ſuos effingebat et
mores. Et quoniam, ut Tulliana docet auctoritas, 5
omnium magnarum artium ſicut arborum altitudo
nos delectat, radices ſtirpeſque non item: ſic prae-
clarae huius indolis rudimenta tunc multis obnubi-
lantibus tegebantur, quae anteferri geſtis eius poſtea
multis et miris hac ratione deberent, quod adule-
ſcens primaevus, ut Erechtheus in ſeceſſu Miner-
vae nutritus, ex academiae quietis umbraculis, non
e militari tabernaculo, in pulverem Martium tra-
ctus, ſtrata Germania, pacatiſque rigentis [3]) Rheni
meatibus, cruenta ſpirantium regum hic ſanguinem
fudit, alibi manus [4]) catenis afflixit.

1 II. Agens itaque negotioſam hiemem apud op-
pidum ante dictum, inter rumores, qui volitabant
adſidui, comperit Auguſtoduni civitatis antiquae
muros, ſpatioſi quidem ambitus, ſed carie vetuſta-
tis invalidos, barbarorum impetu repentino inſeſ-
ſos, torpente praeſentium militum manu, vetera-

2) *al.* actus affingebat. 3) Mſ. Rheni meatibus. 4) Mſ. cate-
nis afflixit.

nos [1]) concursatione pervigili defendisse: ut solet
abrupta saepe discrimina salutis ultima desperatio
2propulsare. Nihil itaque remittentibus curis, an-
cillari adulatione posthabita, qua eum proximi ad
amoenitatem flectebant et luxum, satis [2]) omnibus
comparatis, VIII. Kal. Iulias Augustodunum perve-
nit, velut dux diuturnus, viribus eminens et con-
siliis, per diversa palantes barbaros, ubi dedisset
3fors copiam, adgressurus. Habita itaque delibera-
tione, adsistentibus locorum peritis, quodnam iter
eligeretur ut tutum, multa ultro citroque diceban-
tur aliis per Arbor . . . . . quibusdam per Sedelau-
4cum et Coram iri debere firmantibus. Sed cum
subsererent quidam, Silvanum paullo ante magi-
strum peditum, per compendiosas vias, verum su-
spectas, quia tenebris multis umbrantur, cum VIII.
auxiliarium millibus aegre transisse, fidentius Cae-
sar audaciam viri fortis imitari magnopere nitebatur.
5Et, ne qua interveniret mora, adhibitis [3]) cataphra-
ctariis solis et ballistariis, parum ad tuendum re-
ctorem idoneis, percurso eodem itinere Autosido-
6rum pervenit. Ubi brevi, sicut solebat, otio cum
milite recreatus, ad Tricassinos tendebat: et barba-
ros in se catervatim ruentes, partim cum timeret ut
ampliores, confertis lateribus observabat: alios oc-
cupatis habilibus locis decursu facili proterens,
nonnullos pavore traditos cepit: residuos in curam
celeritatis omne quod poterant conferentes, quia
sequi non valebat gravitate praepeditus armorum,
7innocuos abire perpessus est. Proinde certiore iam
spe ad resistendum ingruentibus confirmatus, per
multa discrimina venerat Tricassas adeo insperatus,
ut eo portas paene pulsante, diffusae multitudinis
barbarae metu, aditus urbis non sine anxia pande-
8retur ambage. Et paullisper moratus, dum fatigato

1) Mſ. concussatione. 2) Mſ. ordinibus. 3) al. cataphractis.

conſulit militi, civitatem Remos nihil prolatandum
exiſtimans petit: ubi in unum congregatum [4]) exer-
citum vehentem . . . . . . iuſſerat opperiri praeſen-
tiam ſuam: cui praeſidebat Urſicini ſucceſſor Mar-
cellus, et ipſe Urſicinus adusque expeditionis finem
agere praeceptus iisdem in locis. Poſt variatas ita- 9
que ſententias plures, cum placuiſſet per decem-
pagos Alamannam adgredi plebem, denſatis agmi-
nibus tendebat illuc ſolito alacrior miles. Et quia 10
dies humectus et decolor vel contiguum eripiebat
adſpectum, iuvante locorum gnaritate, hoſtes tra-
mite obliquo diſcurſo poſt Caeſaris terga, legiones
duas arma cogentes adorti paene deleſſent, ni ſubi-
to concitus clamor ſociorum auxilia coegiſſet.
Hinc et deinde nec itinera nec flumina transire 11
poſſe ſine inſidiis putans, erat providus et cuncta-
tor: quod praecipuum bonum in magnis ductori-
bus, opem ferre ſolet exercitibus et ſalutem. Au- 12
diens itaque Argentoratum, Brocomagum, Taber-
nas, Saliſonem, Nemetas, et Vangionas, et Mo-
gontiacum civitates barbaros poſſidentes, territoria
earum habitare: (nam ipſa oppida ut circumdata
retiis buſta declinant) primam omnium Brocoma-
gum occupavit: eique iam adventanti Germanorum
manus pugnam intentans occurrit. Cumque in bi- 13
cornem figuram acie diviſa, collato pede res agi
coepiſſet, exitioque hoſtes urgerentur ancipiti,
captis nonnullis, aliis in ipſo proelii [5]) fervore trun-
catis, reſidui disceſſere celeritatis praeſidio tecti.

III. Nullo itaque poſthaec repugnante, ad re- 1
cuperandam ire placuit Agrippinam, ante Caeſaris
in Gallias adventum exciſam: per quos tractus nec
civitas ulla viſitur, nec caſtellum: niſi quod apud
Confluentes, locum ita cognominatum, ubi amnis

4) Mſ. exercitum vehentem . . . . : iuſſerat. 5) Mſ. fervare.

Moſella confunditur Rheno, [1]) Rigomagum oppi-
2 dum eſt, et una prope ipſam Coloniam turris. Igi-
tur Agrippinam ingreſſus, non ante motus eſt exin-
de, quam Francorum regibus furore miteſcente per-
territis, pacem firmaret Reip. interim profuturam,
3 et urbem reciperet munitiſſimam. Quibus vincen-
di primitiis laetus, per Treveros hiematurus apud
Senonas oppidum tunc opportunum abſceſſit. Ubi
bellorum inundantium molem humeris ſuis, quod
dicitur, vehens, ſcindebatur in multiplices curas:
ut milites, qui a ſolitis deſcivere praeſidiis, redu-
cerentur ad loca ſuſpecta, et conſpiratas gentes in
noxam Romani nominis disiectaret, ac provideret,
ne alimenta deeſſent exercitui per varia diſcurſuro.

1 IV. Haec ſollicite perpenſantem hoſtilis adgre-
ditur multitudo, oppidi capiundi ſpe in maius ac-
cenſa: ideo confidentes, quod ei nec Scutarios ad-
eſſe, et quidem monentibus perfugis, didicerant,
nec Gentiles, per municipia distributos, ut com-
2 modius [1]) veſcerentur. Cum autem . . * . . Clauſa
ergo urbe, murorumque intuta parte firmata, ipſe
cum armatis die noctuque inter propugnacula viſe-
batur et pinnas, [2]) ira exundante ſubſtridens, cum
erumpere ſaepe conatus, paucitate praeſentis manus
impediretur. Poſt triceſimum denique diem abiere
barbari triſtes, inaniter ſtulteque cogitaſſe civitatis
3 obſidium muſſitantes. At, quod indignitati rerum
eſt adſignandum, periclitanti Caeſari diſtulit ſup-
petias ferre Marcellus magiſter equitum, agens in
ſtationibus proximis: cum, etiamſi civitas abſque
principe vexaretur, oppoſita multitudine malis ob-
4 ſidionalibus expediri deberet. Hoc metu ſolutus
efficaciſſimus Caeſar, providebat conſtanti ſollicitu-
dine,

---

1) Rigomagum. Mſ. — 1) *in Mſ. lacuna relicta eſt unius lineae. al.* veſcerentur. Cla.* 2) *al.* ita.

dine, ut militum diuturno labori quies ſuccederet aliqua, licet brevis, ad recreandas tamen ſufficiens vires: quamquam ultima ſqualentes inopia terrae ſaepe [3]) vaſtitatae exigua quaedam victui congrua adgerebant. Verum hoc quoque diligentia curato 5 pervigili, adfuſa laetiore ſpe proſperorum, ſublato animo ad exſequenda plurima conſurgebat.

V. Primum igitur factuque difficile, temperan- 1 tiam ipſe ſibi indixit, atque retinuit, tamquam adſtrictus ſumptuariis legibus viveret, quas ex rhetris Lycurgi, et axonibus Romam translatas diuque obſervatas, et ſeneſcentes paullatim, reparavit Sylla dictator: reputans ex praedictis Democriti, quod ambitioſam menſam fortuna, parcam virtus adponit. Id enim etiam Tuſculanus Cato prudenter de- 2 finiens, cui Cenſorii cognomentum caſtior vitae indidit cultus: *Magna*, inquit, *cura cibi, magna virtutis incuria.* Denique cum legeret libellum ad- 3 ſidue, quem Conſtantius ut privignum [1]) ad ſtudia mittens, manu ſua conſcripſerat, praelicenter diſponens, quid in convivio Caeſaris impendi deberet: phaſianum, et vulvam, et ſumen exigi vetuit et inferri, munificis militis vili et fortuito cibo contentus.

Hinc [2]) contingebat, ut noctes ad officia divi- 4 deret tripertita, quietis, et publicae rei, et muſarum: quod factitaſſe Alexandrum legimus magnum; ſed multo hic fortius. Ille namque aenea concha ſuppoſita, brachio extra cubile protento, pilam tenebat argenteam, ut, cum nervorum [3]) vigorem ſopor laxaſſet infuſus, geſtaminis lapſi tinnitus abrumperet ſomnum. Iulianus vero absque inſtru- 5 mento, quoties voluit, evigilavit: et nocte dimidiata ſemper exſurgens, non e plumis vel ſtragulis

3) Mſ. vaſtitate. 1) *al.* ad ſtudium. 2) *al.* contigebat. 3) Mſ. vigorem.

ſericis ambiguo fulgore nitentibus, ſed ex tapete, et [4]) σισύρας, quam vulgaris ſimplicitas ſiſurnam adpellat, occulte Mercurio ſupplicabat, quem mundi velociorem ſenſum eſſe, motum mentium ſuſcitantem, theologicae prodidere doctrinae: atque in tanto rerum defectu [5]) explorate rei publicae mune-
6 ra curabat. Poſt quae ut ardua et ſeria terminata, ad procudendum ingenium vertebatur: et incredibile, [6]) quo quantoque ardore rerum principalium notitiam celſam indagans, et quaſi pabula quaedam animo ad ſublimiora ſcandendi conquirens, per omnia philoſophiae membra prudenter disputando
7 currebat. Sed tamen cum haec effecte pleneque colligeret, nec humiliora deſpexit, poëticam mediocriter, et rhetoricam amavit, (ut oſtendit orationum epiſtolarumque eius cum gravitate comitas incorrupta) et noſtrarum externarumque rerum hiſtoriam multiformem. Super his aderat latine
8 quoque diſſerendi ſufficiens ſermo. [7]) Si itaque verum eſt, quod ſcriptores varii memorant, Cyrum regem, et Simonidem lyricum, et Hippiam Eleum ſophiſtarum acerrimum ideo valuiſſe memoria, quod epotis quibusdam remediis id impetrarunt: credendum eſt hunc etiam tum adultum totum memoriae dolium, ſi usquam reperiri potuit, exhauſiſſe. Et haec quidem pudicitiae virtutumque ſunt ſigna nocturna.

9 Diebus vero quae ornate dixerit et facete, quaeve in adparatu vel in ipſis egit congreſſibus proeliorum, aut in re civili, magnanimitate correxit et libertate, ſuo quaeque loco ſingula demonſtrabuntur.
10 Cum exercere proludia diſciplinae caſtrenſis philoſophus cogeretur ut princeps, artemque modulatius incedendi per pyrrhicham concinentibus diſceret

4) Mſ. ſyra. 5) *al.* explorate curabat. Mſ. explorantur ei p. M. curabat. 6) *al.* quo et quanto. 7) al. Sic itaque.

fiſtulis; vetus illud proverbium, *Clitellae bovi impoſitae ſunt: plane non eſt noſtrum onus,* Platonem crebro nominans exclamabat. Inductis quadam 11
ſollemnitate agentibus in rebus in conſiſtorium, ut aurum acciperent; inter alios quidam ex eorum conſortio, non, ut moris eſt, expanſa chlamyde, ſed utraque manu cavata ſuscepit: et Imperator: *Rapere,* inquit, *non accipere ſciunt Agentes in rebus.* Aditus a parentibus virginis raptae, enim, 12
qui violarat, convictum relegari decrevit. Hisque indigna pati querentibus, quod non ſit morte multatus, reſponderat hactenus: *Incuſent iura clementiam: ſed Imperatorem mitiſſimi animi legibus praeſtare caeteris decet.* Egreſſurum eum ad 13
expeditionem plures interpellabant, ut laeſi, quos audiendos provinciarum rectoribus commendabat: et reverſus, quid egerint ſinguli quaerens, delictorum vindictas genuina lenitudine mitigabat. Ad 14
ultimum exceptis victoriis, per quas cadentes ſaepe incolumi contumacia barbaros fudit; quod profuerit anhelantibus extrema paenuria Gallis, hinc maxime claret: quod primitus partes eas ingreſſus, pro capitibus ſingulis tributi nomine vicenos quinos aureos reperit flagitari: diſcedens vero ſeptenos tantum, munera univerſa complentes: ob quae tamquam ſolem ſibi ſerenum poſt ſqualentes tenebras adfulſiſſe, cum alacritate et tripudiis laetabantur. Denique id eum adusque imperii finem et 15
vitae ſcimus utiliter obſervaſſe, ne per indulgentias, quas adpellant, tributariae rei concederet reliqua. Norat enim, hoc facto ſe aliquid locupletibus additurum, cum conſtet ubique pauperes inter ipſa dictorum exordia ſolvere univerſa ſine laxamento compelli.

Inter has tamen regendi moderandique vias, 16
bonis principibus aemulandas, barbarica rabies

17[8]) exarserat in maius. Utque bestiae custodum negligentia raptu vivere solitae, ne his quidem remotis adpositisque fortioribus abscesserunt, sed tumescentes inedia, sine respectu salutis, armenta vel greges incursant: ita etiam illi, cunctis, quae diripuere, consumptis, fame urgente agebant aliquoties praedas: interdum antequam contingerent aliquid, oppetebant.

1 VI. Haec per eum annum spe dubia, eventu tamen secundo, per Gallias agebantur. In comitatu vero Augusti circumlatrabat Arbetionem invidia, velut summa mox adepturum, decora cultus imperatorii praestruxisse: instabatque ei strepens immania Comes Verissimus nomine, arguens coram, quod a gregario ad magnum militiae culmen evectus, hoc quoque non contentus ut parvo, lo-
2 cum adpeteret principalem. Sed specialiter eum insectabatur Dorus quidam ex-medico scutariorum, quem [1]) nitentium rerum centurionem sub Magnentio Romae provectum, retulimus accusasse Adelphium urbi praefectum, ut altiora coeptantem.
3 Cumque res in inquisitionem veniret, necessariisque negotio tentis, obiectorum probatio speraretur, tamquam per saturam subito cubiculariis suffragantibus, ut loquebatur pertinax rumor, et vinculis sunt exutae personae, quae stringebantur ut consciae, et Dorus evanuit, et Verissimus illico tacuit, velut aulaeo deposito scenae.

1 VII. Iisdem diebus adlapso rumore Constantius doctus, obsesso apud Senonas Caesari auxilium non tulisse Marcellum, eum sacramento solutum abire iussit in larem: qui, tamquam iniuria gravi perculsus, quaedam in Iulianum moliebatur, auribus Augusti confisus in omne [2]) patentibus crimen.
2 Ideoque, cum discederet, Eutherius praepositus

8) Mſ. exarserat maius. 1) *al.* niceteriorum. 2) *al.* parentibus.

cubiculi mittitur ſtatim poſt, eum, ſi quid finxerit,
convicturus. Verum ille hoc neſciens, mox venit
Mediolanum, ſtrepens et tumultuans, ut erat va-
nidicus et amenti propior, admiſſus in conſiſtorium,
Iulianum ut procacem inſimulat: iamque ad eva-
gandum altius, validiores ſibi pinnas aptare: ita
enim cum motu quodam corporis loquebatur in-
genti. Haec eo fingente licentius, Eutherius, ut 3
poſtulavit, inductus, iuſſusque loqui quod vellet,
verecunde et modice docet velari veritatem menda-
ciis. Magiſtro enim armorum (ut credebatur) ceſ-
ſante conſulto, induſtria vigili Caeſarem obſeſſum
apud Senonas diu, barbaros repuliſſe: adparito-
remque fidum auctori ſuo, quoad vixerit, fore,
obligata cervice ſua ſpondebat.

Res monuit ſuper hoc eodem Eutherio pauca 4
ſubſerere, forſitan non credenda; ea re, quod ſi
Numa Pompilius, vel Socrates bona quaedam di-
cerent de ſpadone, dictisque religionum adderent
fidem, a veritate deſciviſſe arguerentur. Sed inter
vepres roſae naſcuntur, et inter feras nonnullae mi-
teſcunt. Itaque carptim eius praecipua, quae ſunt
comperta, monſtrabo. Natus in Armenia ſangui- 5
ne libero, captusque a finitimis hoſtibus etiamtum
parvulus, abſtractis geminis, Romanis mercatori-
bus venumdatus, ad palatium Conſtantini deduci-
tur: [2]) ubi paullatim aduleſcens rationem recte vi-
vendi ſollertiamque oſtendebat, litteris, quantum
tali fortunae ſatis eſſe poterat, eruditus, cogitandi
inveniendique dubia et ſcrupuloſa acumine nimio
praeſtans, immenſum quantum memoria vigens,
beneſaciendi avidus, plenusque iuſti conſilii: quem,
ſi Conſtans Imperator olim ex adulto iamque matu-
rum audiret honeſta ſuadentem et recta, nulla, vel
venia certe digna peccaſſet. Is praepoſitus cubicu- 6

2) Mſ. ubi paulatim . . . . acules . . . . . . rationem.

li etiam Iulianum aliquoties corrigebat, Aſiaticis
coalitum moribus, ideoque levem. Denique di-
greſſus ad otium, adſcitusque poſtea in palatium,
ſemper ſobrius, et in primis conſtans, ita fidem
continentiamque virtutes coluit amplas, ut nec pro-
didiſſe aliquando arcanum, niſi tuendae cauſa alie-
nae ſalutis, nec exarſiſſe cupidine plus habendi ar-
7 celleretur ut ceteri. Unde factum eſt, ut ſubinde
Romam ſecedens, ibique fixo domicilio conſene-
ſcens, comitem circumferens conſcientiam bonam,
colatur a cunctis ordinibus, et ametur; cum ſoleant
id genus homines, poſt partas ex iniquitate divitias,
latebras captare ſecretas, ut lucifugae vitantes mul-
8 titudinis laeſae conſpectus. Cui ſpadonum vete-
rum hunc comparare debeam, antiquitatem repli-
cando compluries invenire non potui. Fuerunt
enim apud veteres, licet oppido pauci, fideles et
frugi, ſed ob quaedam vitia maculoſi: inter prae-
cipua enim, quae eorum quisque ſtudio poſſederat
vel ingenio, aut rapax, aut feritate contemtior fuit,
aut propenſior ad laedendum, [3]) vel diligentibus
nimium blandus, aut potentiae faſtu ſuperbior: ex
omni latere autem ita peritum, neque legiſſe me,
neque audiſſe confiteor, aetatis noſtrae teſtimonio
9 locupleti confiſus. Verum, ſi forte ſcrupuloſus
quidam lector antiquitatum, Menophilum Mithri-
datis Pontici regis eunuchum nobis opponat, hoc
monitu recordetur, nihil ſuper eo relatum, praeter
id ſolum, quod in ſupremo discrimine glorioſe
10 monſtravit. Ingenti proelio ſuperatus a Romanis
et Pompeio rex praedictus, fugiensque ad regna
Colchorum, [4]) adultam filiam nomine Drypetinam
vexatam aſperitate [5]) morborum in caſtello Synhorio
huic Menophilo commiſſam reliquit: qui virginem

---

3) Mſ. vel ingendimus. 4) *al.* avita, filiam nomine Direptin.
5) i. Mſ. margine *locorum.*

omni remediorum folatio plene curatam patri tri-
tiffime fervans, cum a Manlio Prifco Imperatoris
legato munimentum, quo claudebatur, obfideri
coepiffet, defenforesque eius deditionem [6]) medi-
tari fentiret: veritus, ne parentis opprobrio [7]) puella
nobilis captiva fupereffet et violata, interfecta illa
mox gladium in vifcera fua compegit. Nuuc red-
eam, unde diverti.

VIII. Superato (ut dixi) Marcello, [1]) reverfo- 1
que Serdicam, unde oriebatur, in caftris Augufti
per fimulationem tuendae maieftatis imperatoriae
multa et nefanda [2]) perpetrabantur. Nam, fi quis 2
fuper occentu foricis vel occurfu muftelae, vel fi-
milis figni gratia confuluiffet quemquam peritum,
aut anile incantamentum ad leniendum adhibuiffet
dolorem, (quod medicinae quoque admittit aucto-
ritas) reus, unde non poterat opinari, delatus,
raptusque in iudicium, poenaliter interibat.

Per id tempus fer.........num, quemdam 3
nomine Danum, terrore tenus uxor rerum levium
[3]) incufarat; certum an incertum, infontem Rufinus
fubfidebat: (quo iudicante quaedam cognita per
Gaudentium agentem in rebus, confularem Panno-
niae tunc Africanum, [4]) cum convivis retulimus in-
terfectum) Adparitionis [5]) praefecturae praetorianae
tum etiam princeps ob devotionem. Is, ut loque- 4
batur iactantius, verfabilem feminam poft nefau-
dum concubitum periculofam in fraudem illexit:
fuafitque confarcinatis mendaciis, laefae maieftatis
arceffere maritum infontem, et fingere, quod vela-
men purpureum a Diocletiani fepulcro furatus,
quibusdam confciis occultabat. Hisque ad mul- 5

---

6) *al.* meditantes. 7) Mf. puella nobilis. 1) Mf. everfoque Serdicani. 2) Mf. perpetrabant. 3) Mf. incufarat . . . . . certum an incertum undenfotam Rufin. fubfeda, quo indicante. 4) Mf. cum conviviis retuliffent effectum. *al.* cum retuliffent praefectum. 5) *al.* Praefectura.

torum exitium ita formatis, ipſe ſpe potiorum ad Imperatoris pervolat caſtra, excitaturus calumnias conſuetas. Reque comperta iubetur Mavortius tunc praefectus praetorio, vir ſublimis conſtantiae, crimen acri inquiſitione ſpectare, iuncto ad audiendi ſocietatem Urſulo largitionum comite; ſeverita-
6 tem itidem non improbandae. Exaggerato itaque negotio ad arbitrium temporum, cum nihil poſt tormenta multorum inveniretur, iudicesque haererent ambigui: tandem veritas reſpiravit oppreſſa, et in abrupto neceſſitatis mulier Ruſinum totius machinae confitetur auctorem, nec adulterii foeditate ſuppreſſa: ſtatimque legibus contemplatis, prout poſcebant ordo et iuſtitia, ambos ſententia damna-
7 vere letali. Quo cognito Conſtantius fremens, et tamquam vindicem ſalutis ſuae lugens exſtinctum, miſſis equitibus citis, Urſulum redire ad comitatum [6]) minaciter iuſſit. Et ille ſpretis qui prohibebant, perrupit intrepidus: ingreſſusque conſiſtorium, ore et pectore libero docuit geſta: hacque fiducia linguis adulatorum occluſis, et praefectum et ſe diſcrimine gravi ſubtraxit.
8 Tunc illud apud Aquitanos evenit, quod latior fama vulgarat. Veterator quidam ad lautum convivium rogatus et mundum, qualia ſunt in his regionibus plurima, cum vidiſſet linteorum toralium par, duos clavos ita latiſſimos, ut ſibi viciſſim arte miniſtrantium cohaererent, menſamque operimentis paribus tectam: anteriorem chlamydis partem utraque manu vehens, intrinſecus ſtructuram omnem, ut amictus adornaverat principales, quae-
9 rens, patrimonium dives evertit. Malignitate ſimili quidam agens in rebus in Hiſpania, ad coenam itidem invitatus, cum inferentes veſpertina lumina

6) *al.* minaciter poſſe reſiſtero veritatis et tale ſpretis. *Steph.* minaciter iuſſit territatus ſpretis.

pueros exclamasse audisset ex usu, [7]) *Vincamus perun* .... sollemne interpretatus atrociter, delevit nobilem domum.

Haec taliaque ideo magis magisque crescebant, 10
quod Constantius impendio [8]) timidus, semper se
[9]) feriri sperabat, ut Dionysius tyrannus ille Siciliae: qui ob hoc idem vitium et tonstrices docuit filias, ne cui alieno ora committeret leviganda; aedemque brevem, ubi cubitare sueverat, alta circumdedit fossa, eamque ponte solubili superstravit; cuius disiectos asseres et axiculos secum in [10]) somnum abiens transferebat, eosdemque compaginabat lucis initio processurus. Inflabant itidem has ma- 11
lorum civilium buccinas potentes in regia, ea re, ut damnatorum petita bona suis adcorporarent, essetque materia per vicinitates eorum late grassandi. Namque, ut documenta liquida prodiderunt, proxi- 12
morum fauces aperuit primus omnium Constantinus: sed eos medullis provinciarum saginavit Constantius. Sub hoc enim ordinum singulorum auctores infinita 13
cupidine divitiarum arserunt, sine iustitiae distinctione vel recti, inter ordinarios iudices Rufinus primus praefectus praetorio: et inter Militares equitum magister Arbetio, praepositusque [11]) cubiculi Eusebius, et .... anus quaestor, et in urbe Anicii, quorum ad avorum aemulationem [12]) posteritas tendens, satiari numquam potuit cum possessione multo maiore.

IX. At Persae in Oriente per furta et latrocinia 1
potius quam, ut solebant antea, per concursatorias pugnas, hominum praedas agitabant et pecorum:

7) Mſ. Vincamus perun .... lemne .... interpretatum. *al.* Vincamus interpretatus. 8) Mſ. timidus ...... ſemper. 9) Mſ. ferri. 10) Mſ. in fontino. 11) *Al.* τὸ Euſebius deeſt. Mſ. vero ita habet: Praepoſitusque Cubiculi Euſebius lapſus .... anus Quaeſtor, et in urbe Aniciique .... vorum aemulationem. 12) Mſ. poſteritas.

quis nonnumquam [1]) lucrabantur ut repentini; ali-
quoties ſuperati multitudine militum amittebant;
interdum nihil proſpicere prorſus, quod poterat
2 rapi, [2]) permittebantur. Muſonianus tamen prae-
fectus praetorio, multis (ut ante diximus) bonis ar-
tibus eruditus, ſed venalis, et flecti a veritate pe-
cunia facilis, per emiſſarios quosdam fallendi per-
ſtringendique [3]) gnaros, Perſarum [4]) ſciſcitabatur
conſilia, adſumpto in deliberationes huiusmodi
Caſſiano Meſopotamiae duce, ſtipendiis et discri-
3 minibus indurato diverſis. Qui cum fide conci-
nente ſpeculatorum aperte cognoſſent, Saporem in
extremis regni limitibus ſuorum ſanguine fuſo mul-
tiplici aegre propulſare gentes infeſtas; Tamſapo-
rem ducem parti noſtrae contiguum, occultis per
ignotos milites tentavere colloquiis, ut, ſi copiam
fors dediſſet, ſuaderet regi per litteras pacem tan-
dem aliquando cum principe Romano firmare, ut
hoc facto, latere ab omni ſecurus, perduelles [5]) ad-
4 volaret adſiduos. Paruit Tamſapor, hisque fretus
refert ad regem, quod bellis [6]) acerrimis Conſtan-
tius implicatus, pacem poſtulat precativam. Dum-
que ad [7]) Chionitas et Euſenos haec ſcripta mittun-
tur, in quorum confiniis agebat hiemem Sapor,
tempus [8]) interſtitit longum.

1 X. Haec dum per Eoas partes et Gallias pro
captu temporum disponuntur, [1]) Conſtantius, tam-
quam recluſo Iani templo, ſtratisque hoſtibus cun-
ctis, Romam viſere geſtiebat, poſt Magnentii exi-
tium absque nomine ex ſanguine Romano trium-
2 phaturus. Nec enim gentem ullam bella cientem
per ſe ſuperavit, aut victam fortitudine ſuorum
comperit ducum, vel addidit quaedam imperio,

1) Mſ. lucrabatur. 2) Mſ. percutebantur. 3) Mſ. gnarus. 4) Mſ. ſcitabatur. 5) Mſ. advolaret. 6) acerrimis. 7 Mſ. Chionitas et Euſenos. 8) Mſ. interſtitit. 1) Mſ. Conſtantius quam recluſo.

aut usquam in neceſſitatibus ſummis primus, vel inter primos eſt viſus: ſed ut pompam nimis extentam, rigentiaque auro vexilla, et pulcritudinem ſtipatorum oſtenderet agendi tranquillius populo, haec vel ſimile quidquam videre nec ſperanti umquam nec optanti. Ignorans fortaſſe, quosdam 3
veterum principum in pace quidem lictoribus fuiſſe contentos: ubi vero proeliorum ardor nihil perpeti poterat ſegne, alium anhelante [2]) rabido flatu ventorum lenunculo ſe commiſiſſe piſcantis, alium ad Deciorum exempla voviſſe pro Rep. ſpiritum, alium hoſtilia caſtra per ſemetipſum cum militibus infimis exploraſſe: [3]) diverſos denique actibus inclaruiſſe magnificis, ut glorioſas ſuas res [4]) poſteritati celebri memoria commendarent.

Ut igitur multa quaeque conſumpta ſunt in 4
[5]) adparatu . . . . ſecunda Orfiti praefectura, tranſcurſo Ocriculo, elatus honoribus magnis, ſtipatusque agminibus formidandis, tamquam acie ducebatur inſtructa, omnium oculis in eo contuitu pertinaci intentis. Cumque urbi propinquaret, 5
ſenatus officia, reverendasque patriciae ſtirpis effigies ore ſereno contemplans, non ut Cineas ille Pyrrhi legatus in unum coactam multitudinem regum, ſed aſylum mundi totius adeſſe exiſtimabat. Unde cum ſe vertiſſet ad plebem, ſtupebat, qua 6
celeritate omne, quod ubique eſt, hominum genus confluxerit Romam: et tamquam Euphratem armorum ſpecie territurus aut Rhenum, altrinſecus praeeuntibus ſignis, inſidebat aureo ſolus ipſe carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum: quo micante, lux quaedam miſceri videbatur [6]) alterna. Eumque poſt antegreſſos multiplices alios, purpu- 7

2) *al.* avido ſtatu. 5) *al.* diverſis. 4) Mſ. poſteritatis. 5) apparatu . . . . ſecunda. 6) Mſ. alternaeumque *poſt* tantae.

reis ſubteminibus texti circumdedere dracones, haſtarum aureis gemmatiſque ſummitatibus illigati, hiatu vaſto perflabiles, et ideo velut ira perciti ſibilantes, caudarumque volumina relinquentes in ventum.
8 Et incedebat hincinde ordo geminus armatorum, clypeatus atque criſtatus, coruſco lumine radians, nitidis loricis indutus; ſparſique cataphracti equites, quos clibanarios dictitant [7]) Perſae, thoracum muniti tegminibus, et limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes ſimulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: ut, quocumque artus neceſſitas commoviſſet, veſtitus congrueret iunctura cohaerenter aptata.
9 Auguſtus itaque fauſtis vocibus [8]) adpellatus, montium litorumque intonante fragore cohorruit, talem ſe tamque immobilem, qualis in provinciis ſuis viſebatur, ostendens.
10 Nam et corpus perhumile curvabat portas ingrediens celſas, et velut collo munito rectam aciem luminum tendens, nec dextra vultum, nec laeva flectebat; tamquam figmentum hominis: non, cum rota concuteret, nutans, nec ſpuens, aut os aut naſum tergens vel fricans, manumve agitans viſus eſt umquam.
11 Quae licet adfectabat, erant tamen haec et alia quaedam in [9]) citeriore vita patientiae non mediocris indicia, ut exiſtimari dabatur, uni illi conceſſae.
12 Quod autem per omne tempus imperii, nec in conſeſſum vehiculi quemquam ſuscepit, nec in trabea ſocium privatum adſcivit, ut fecere principes [10]) conſecrati, et ſimilia multa, [11]) quae elatus in arduum ſupercilium tamquam leges aequiſſimas obſervavit, praetereo, memor, ea me retuliſſe, cum incidiſſent.

---

7) Mſ. perſonati. 8) appellatus . . . . . . otium. 9) *al.* caetera vita. 10) Mſ. conſecrati. 11) *τὸ quae* Mſ. deeſt.

Proinde Romam ingreſſus, imperii virtutumque 13
omnium larem, cum veniſſet ad Roſtra, perſpectiſ-
ſimum priſcae potentiae forum, obſtupuit: perque
omne latus, quo ſe oculi contuliſſent, miraculorum
denſitate praeſtrictus, adloquutus nobilitatem in
curia, populumque e tribunali, in palatium rece-
ptus favore multiplici, laetitia fruebatur optata:
et ſaepe, cum equeſtres ederet ludos, dicacitate
plebis oblectabatur, nec ſuperbae, nec a libertate
coalita deſciſcentis, reverenter modum ipſe quoque
debitum ſervans. Non enim, ut per civitates alias, 14
ad arbitrium ſuum certamina finiri patiebatur: ſed
ut mos eſt, variis caſibus permittebat. Deinde
intra ſeptem montium culmina, per acclivitates pla-
nitiemque poſita urbis membra colluſtrans et ſubur-
bana, quidquid viderat primum, id eminere inter
alia cuncta ſperabat: Iovis Tarpei delubra, quan-
tum terrenis divina praecellunt: lavacra in modum
provinciarum exſtructa: amphitheatri molem ſoli-
datam lapidis Tiburtini compage, ad cuius ſummi-
tatem aegre viſio humana conſcendit: Pantheum,
velut regionem teretem ſpecioſa celſitudine fornica-
tam; elatosque [12]) vertices, qui ſcanſili [13]) ſuggeſtu
[14]) conſurgunt, priorum principum imitamenta por-
tantes, et Urbis templum, forumque Pacis, et
Pompeii theatrum, et odeum, et ſtadium, aliaque
inter haec decora urbis aeternae. Verum, cum ad 15
Traiani forum veniſſet, ſingularem ſub omni caelo
ſtructuram, ut opinamur, etiam numinum adſen-
ſione mirabilem, haerebat attonitus, per giganteos
contextus circumferens mentem, nec relatu effabi-
les, nec rurſus mortalibus adpetendos. Omni ita-
que ſpe huiusmodi quidpiam conandi depulſa,
Traiani equum ſolum locatum in atrii medio, qui

12) *al.* vertice ſcanſ. Mſ. vertice caſſili. 13) *al.* ſuggeſtus.
14) Mſ. conſurgunt.

ipſum principem vehit, imitari ſe velle dicebat, et
16 poſſe. Cui prope adſtans regalis Hormiſda, cuius e Perſide diſceſſum ſupra monſtravimus, reſpondit [15]) geſtu gentili: *Ante,* inquit, *Imperator, ſtabulum tale condi iubeto, ſi vales: equus, quem fabricare disponis, ita late ſuccedat, ut iſte, quem videmus.* Is ipſe interrogatus, quid de Roma ſentiret, *Id tantum ſibi placuiſſe,* aiebat, *quod didiciſſet ibi*
17 *quoque homines mori.* Multis igitur cum ſtupore viſis horrendo, [16]) Imperator de fama querebatur ut invalida vel maligna, quod augens omnia ſemper in maius, erga haec explicanda, quae Romae ſunt, obſoleſcit: deliberansque diu, quid ageret, urbis addere ſtatuit ornamentis, ut in maximo circo erigeret obeliſcum, cuius originem formamque loco [17]) competenti monſtrabo.

18 Inter haec Helenae ſorori Conſtantii, Iuliani coniugi Caeſaris, Romam adfectionis ſpecie ductae, regina tunc inſidiabatur Euſebia, ipſa, quoad vixerat, ſterilis; quaeſitumque venenum bibere per fraudem illexit, ut quotiescumque concepiſſet, im-
19 maturum abiiceret partum. Nam et pridem in Galliis, cum marem genuiſſet infantem, hoc perdidit dolo, quod obſtetrix corrupta mercede, mox natum, praeſecto plusquam convenerat umbilico, necavit: tanta tamque diligens opera navabatur, ne fortiſſimi viri ſoboles adpareret.

20 Cupiens itaque auguſtiſſima omnium ſede morari diutius Imperator, ut otio puriore frueretur et voluptate, adſiduis nuntiis terrebatur et certis, indicantibus Suevos Raetias incurſare, Quadosque Valeriam, et Sarmatas, latrocinandi peritiſſimum genus, ſuperiorem Moeſiam et ſecundam populari Pannoniam: quibus percitus, triceſimo, poſtquam

---

15) Mſ. auguſtu gentili. 16) Mſ. Imperatori famæ. 17) Mſ. competenti.

ingreſſus eſt, die, IV. Kal. Iunias ab urbe profectus, per Tridentum iter in Illyricum feſtinavit. Unde 21 miſſo in locum Marcelli Severo, bellorum uſu et maturitate firmato, Urſicinum ad ſe venire praecepit. Et ille, litteris gratanter acceptis, Sirmium venit, comitantibus ſociis: libratisque diu ſuper pace conſiliis, quam fundari poſſe cum Perſis Muſonianus retulerat, in Orientem cum magiſterii remittitur poteſtate: provectis e conſortio noſtro ad regendos milites natu maioribus, adoleſcentes eum ſequi iubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi.

(A. C. 357.)

XI. At Caeſar, exacta apud Senonas hieme 1 turbulenta, Auguſto novies, ſeque iterum Coſſ. Germanicis undique circumfrementibus minis, ſecundis ominibus motus, Remos properavit, alacrior magisque laetus, quod exercitum regebat Severus, nec discors, nec arrogans, ſed longa militiae frugalitate compertus, et eum recta praeeuntem ſequuturus, ut ductorem morigerus miles. Parte alia 2 Barbatio poſt Silvani interitum promotus ad peditum magiſterium, ex Italia iuſſu principis cum XXV. millibus armatorum Rauracos venit. Cogitatum 3 eſt enim, ſolliciteque praeſtructum, ut ſaevientes ultra ſolitum Alamanni, vagantesque fuſius, multitudine geminata noſtrorum, forcipis ſpecie truſi in anguſtias caederentur. Dum haec tamen rite 4 diſpoſita celerantur, Laeti barbari ad tempeſtiva furta ſollertes, inter utriusque exercitus caſtra occulte transgreſſi, invaſere Lugdunum incautam: eamque populatam niſu valido concremaſſent, ni clauſis aditibus repercuſſi, quidquid extra oppidum potuit inveniri, vaſtaſſent. Qua clade cognita, 5 agili ſtudio Caeſar miſſis cuneis tribus equitum expeditorum et fortium, tria obſervavit itinera, ſciens

per ea erupturos proculdubio grassatores: [1]) nec co-
6 natus irritus fuit. Cunctis enim, qui per eos tramites exiere truncatis, receptaque praeda omni intacta, hi soli innoxii absoluti sunt, qui per vallum Barbationis transiere securi: ideo labi permissi, quod Bainobaudes tribunus et Valentinianus postea Imperator, cum equestribus turmis quas regebant, ad exsequendum id ordinati, a Cella tribuno scutariorum, qui Barbationi sociatus venerat ad procinctum, iter observare sunt vetiti, unde redituros di-
7 dicere Germanos. Quo non contentus magister peditum ignavus, et gloriarum Iuliani pervicax obtrectator, sciens, se id contra utilitatem Romanam iussisse (hoc enim cum argueretur, Cella confessus est) relatione fefellit Constantium: finxitque, hos eosdem tribunos ad sollicitandos milites, quos duxerat, per speciem venisse negotii publici: qua causa, abrogata potestate ad lares rediere privati.
8 Iisdem diebus exercituum adventu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim difficiles vias, et suapte natura clivosas [2]) concaedibus clausere sollerter, arboribus immensi roboris caesis: alii occupatis insulis sparsis crebro per flumen Rhenum, ululantes lugubre conviciis et Romanos incessebant et Caesarem: qui graviore motu animi percitus, ad corripiendos aliquos, septem a Barbatione petierat naves, ex his, quas, velut transiturus amnem, ad compaginandos paraverat pontes: qui, ne quid per eum impetraretur, om-
9 nes incendit. Doctus denique exploratorum delatione recens captorum, aestate iam torrida fluvium vado posse transiri, hortatus auxiliares velites cum Bainobaude Cornutorum tribuno misit, facinus memorabile, si iuvisset fors, patraturos: qui nunc incedén-

1) Mſ. neco . . . . a . . . . nanti itritus fuit. 2) Mſ. concaedibus.

incedendo per brevia, aliquoties scutis in modum alveorum suppositis nando ad insulam venere propinquam: egressique promiscue [3]) virile et muliebre secus, sine aetatis ullo discrimine, trucidabant ut pecudes: nactique vacuas lintres, per eas licet vacillantes evecti, huiusmodi loca plurima perruperunt: et ubi caedendi satietas cepit, opimitate praedarum onusti, cuius partem vi fluminis amiserunt, redire omnes incolumes. Hocque comperto resi- 10 dui Germani, ut infido praesidio insularum relicto, ad ulteriora necessitudines et fruges opesque barbaricas contulerunt. Conversus hinc Iulianus ad re- 11 parandas Tres-tabernas, munimentum ita cognominatum, haud ita dudum obstinatione subversum hostili (quo aedificato constabat ad intima Galliarum, ut consueverant, adire Germanos arceri) et opus spe celerius consummavit, et victum defensoribus ibi locandis ex barbaricis messibus, non sine discriminis metu collectum militis manu, condidit in usus anni totius. Nec sane hoc solo contentus, 12 sibi quoque viginti dierum alimenta parata collegit. Libentius enim bellatores quaesito dextris propriis utebantur, admodum indignati, quoniam ex commeatu, qui eis recens advectus est, ideo nihil sumere potuerunt, quod partem eius Barbatio, cum transiret iuxta, superbe praesumpsit: residuum, quod superfuit, congestum in acervum exussit: quae utrum ut vanus gerebat et demens, an [4]) mandatu principis confidenter nefanda multi tentabant, usque in id temporis latuit. Illud tamen rumore 13 tenus ubique iactabatur, quod Iulianus non levaturus incommoda Galliarum electus est, sed ut possit per bella deleri saevissima: rudis etiam tum, ut existimabatur, ac ne sonitum quidem duraturus

---

3) *al.* virilis et muliebris sexus. 4) MS. mandatu.

14 armorum. Dum castrorum opera mature consurgunt, militisque pars stationes praetendit agrarias, alias frumenta insidiarum metu colligit caute: multitudo barbarica rumorem nimia velocitate praeversa, Barbationem cum exercitu, quem regebat ([5]) ut praedictum est) Gallico vallo discretum, impetu repentino adgressa, sequensque fugientes adusque Rauracos, et ultra quoad potuit, rapta sarcinarum et iumentorum cum calonibus parte maxima, redit
15 ad suos. Et ille, tamquam expeditione eventu prospero terminata, milite disperso per stationes hibernas, ad comitatum Imperatoris revertit, crimen compositurus in Caesarem, [6]) ut solebat.

1 XII. Quo dispalato foedo terrore, Alamannorum reges Chnodomarius et Vestralpus, Urius quinetiam et Ursicinus cum Serapione et Suomario et Hortario, in unum robore virium suarum omni [1]) collecto, consedere prope urbem Argentoratum, extrema metuentem Caesarem arbitrati retrocessisse, cum ille [2]) tum etiam perficiendi munimenti studio
2 stringeretur. Erexit autem confidentiam caput altius [3]) adtollentium scutarius perfuga: qui commissi criminis metuens poenam, transgressus ad eos post ducis fugati discessum, armatorum tredecim millia tantum remansisse cum Iuliano docebat: is enim numerus eum sequebatur, barbara feritate certaminum
3 rabiem undique concitante. Cuius adseveratione eadem subinde replicantis, ad maiora stimulati fiducia, missis legatis satis pro imperio Caesari mandaverunt, ut terris abscederet virtute sibi quaesitis et ferro: qui ignarus pavendi, nec ira nec dolore perculsus, sed fastus barbaricos ridens, [4]) detentis

---

5) *al.* ut dictum. 6) haec in Mſ. desunt. 1) collecto belli, cumque foedere consedere prope. 2) *τὸ tum* al. deest. 3) *al.* adtollentem. 4) *al.* vetentis.

legatis adusque perfectum opus castrorum, in eodem gradu constantiae stetit immobilis.

Agitabat autem miscebatque omnia fine modo, 4
ubique sese diffunditans, et princeps audendi periculosa rex Chnodomarius, ardua subrigens supercilia, ut saepe secundis rebus elatus. Nam et De- 5
centium Caesarem superavit aequo Marte congressus, et civitates erutas multas vastavit et opulentas, licentiusque diu nullo refragante Gallias persultavit. Ad cuius roborandam fiduciam recens quoque fuga ducis accessit, numero praestantis et viribus. Ala- 6
manni enim scutorum insignia contuentes, norant eos milites permisisse paucis suorum latronibus terram, quorum metu aliquoties cum gradum conferrent, amissis pluribus abiere dispersi. Quae anxie ferebat sollicitus Caesar, quod trudente ipsa necessitate [5]) digresso periculis, cum paucis licet fortibus, populosis gentibus occurrere cogebatur.

Iamque solis radiis rutilantibus, tubarumque 7
concinente clangore, pedestres copiae lentis incessibus educuntur, earumque lateri equestres coniunctae sunt turmae, inter quas [6]) cataphractarii erant et sagittarii, formidabile genus armorum. Et quo- 8
niam a loco, unde Romana promota sunt signa, adusque vallum barbaricum quarta leuga signabatur et decima, id est, unum et viginti millia passuum: utilitati securitatique recte consulens Caesar, revocatis [7]) praecursatoribus iam antegressis, indictaque solitis vocibus quiete, cuneatim circumsistentes adloquitur genuina placiditate sermonis:

Urget ratio salutis tuendae communis, ut par- 9
cissime dicam, non iacentis animi Caesarem hortari vos et orare, commilitones mei, ut adulta robustaque virtute confisi, cautiorem viam potius eligamus

5) Mf. digressa. 6) al. cataphracti. 7) Mf. praecursatoribus.

ad toleranda vel depellenda quae ſperantur, [8]) *non*
10 *praeproperam et ancipitem. Ut enim in periculis* [9]) *iuventutem impigram eſſe convenit et audacem; ita, cum res poſtulat, regibilem et conſultam.* [10]) *Quod igitur cenſeo, ſi arbitrium adfuerit veſtrum, iuſtaque ſuſtinet indignatio, paucis abſol-*
11 *vam. Iam dies in meridiem vergit; laſſitudine nos itineris fatigatos ſcrupuloſi tramites excipient et obſcuri; nox ſeneſcente luna nullis ſideribus adiuvanda; terrae protinus aeſtu flagrantes, nullis aquarum ſubſidiis fultae:* [11]) *quae ſi dederit quisquam commode poſſe tranſiri, ruentibus hoſtium examinibus poſt otium cibique refectionem et potus, quid nos agimus? quo vigore, inedia, ſiti, laboreque,*
12 *membris marcentibus occurramus? Ergo, quoniam negotiis difficillimis ſaepe diſpoſitio tempeſtiva proſpexit, et ſtatum nutantium rerum recto conſilio in bonam partem accepto, aliquoties divina remedia repararunt, hic quaeſo vallo foſſaque circumdati, diviſis vigiliis quieſcamus, ſomnoque et victu congruis* [12]) *potiti pro tempore, pace dei ſit dictum, triumphaturas aquilas et vexilla victricia primo lucis moveamus exordio.*

13 Nec finiri perpeſſi quae dicebantur, ſtridore dentium infrendentes, ardoremque pugnandi haſtis illidendo ſcuta monſtrantes, in hoſtem ſe duci iam conſpicuum exorabant, caelitis dei favore, fiduciaque ſui, et fortunati rectoris expertis virtutibus freti: atque ut exitus docuit, ſalutaris quidam Genius praeſens ad dimicandum eos, dum adeſſe po-
14 tuit, incitabat. Acceſſit huic alacritati plenus celſarum poteſtatum adſenſus, maximeque Florentii praefecti praetorio, perículoſe quidem, ſed ratione ſecunda, pugnandum eſſe [13]) cenſentis, dum inſta-

8) Mſ. non praep. 9) *al.* virtutem. 10) Mſ. id. 11) Mſ. quae ſi. 12) *al.* potiri. 13) *al.* conſentientibus.

rent barbari conglobati: qui ſi [14]) diffluxiſſent, motum militis in ſeditiones nativo calore propenſioris ferri non poſſe aiebat, extortam ſibi victoriam, ut putavit, non ſine ultimorum conatu graviter toleraturi. Addiderat autem fiduciam noſtris conſidera- 15
tio gemina: recordantibus, quod anno nuper emenſo Romanis per transrhenana ſpatia fuſius volitantibus, nec viſus eſt quisquam laris ſui defenſor, nec obvius ſtetit: ſed concaede arborum denſa undique ſemitis clauſis, ſidere urente brumali, aegre vixere barbari longius amandati: quodque Imperatore terras eorum ingreſſo, nec reſiſtere auſi, nec adparere, pacem impetraverunt ſuppliciter obſecrantes. Sed nullus mutatam rationem temporis 16
advertebat, quod tunc tripertito exitio premebantur: Imperatore urgente per Raetias, Caeſare proximo nusquam elabi permittente, finitimis, quos hoſtes fecere discordiae, modo non occipitia conculcantibus hinc indeque cinctorum. Poſtea vero pace data, diſceſſerat Imperator: et ſedata iurgiorum materia, vicinae gentes iam concordabant: et turpiſſimus ducis Romani digreſſus ferociam natura conceptam auxit in maius. Alio itidem modo res 17
eſt adgravata Romana ex negotio tali. [15]) Regii duo fratres vinculo pacis adſtricti, quam anno praeterito impetraverant a Conſtantio, nec tumultuare, nec commoveri ſunt auſi. Sed paullo poſtea uno ex his Gundomado, qui potior erat fideique firmioris, per inſidias interempto, omnis eius populus cum noſtris hoſtibus conſpiravit: et confeſtim Vadomarii [16]) plebs, ut adſerebat, agminibus bella cientium barbarorum ſeſe coniunxit.

Cunctis igitur ſummis infimisque adprobanti- 18
bus, tunc opportune congrediendum, nec de rigore

---

14) *al.* defluxiſſent. 15) Mſ. Reſi duo. 16) Mſ. plebs . . . . ut aſſerebat.

animorum quidquam remittentibus, exclamavit
ſubito ſignifer: *Perge, feliciſſime omnium Caeſar,
quo te fortuna proſperior ducit: tandem per te vir-
tutem et conſilia militare ſentimus. I praevius ut
fauſtus anteſignanus et fortis: experieris, quid mi-
les ſub conſpectu bellicoſi ductoris, teſtisque individui
gerendorum, modo adſit ſuperum numen, iis rebus*
19 *efficiet excitatus.* His auditis, cum nullae laxaren-
tur indutiae, promotus exercitus prope collem ad-
venit molliter editum, opertum ſegetibus iam ma-
turis, a ſuperciliis Rheni haud longo intervallo di-
ſtantem: e cuius ſummitate ſpeculatores hoſtium
tres equites exciti, ſubito nuntiaturi Romanum ex-
ercitum adventare, feſtinarunt ad ſuos: unus vero
pedes, qui ſequi non potuit, captus agilitate no-
ſtrorum indicavit, per triduum et trinoctium flu-
20 men tranſiſſe Germanos. Quos cum iam prope
denſantes ſemet in cuneos noſtrorum conſpexere
ductores, ſteterunt veſtigiis fixis, antepilanis haſta-
tisque et ordinum primis velut inſolubili muro fun-
21 datis: et pari cautela hoſtes ſtetere cunctati. Cum-
que ita, ut antedictus docuerat perſuga, equitatum
omnem a dextro latere ſibi [17]) vidiſſent oppoſitum,
quidquid apud eos per equeſtres copias praepolle-
bat, in laevo cornu locavere confertum. Iisdem-
que ſparſim pedites miſcuere diſcurſatores et leves,
22 profecto ratione tuta poſcente. Norant enim, licet
prudentem ex equo bellatorem cum clibanario no-
ſtro congreſſum, frena retinentem et ſcutum, haſta
una manu vibrata, tegminibus ferreis abscondito
bellatori nocere non poſſe: peditem vero inter ipſos
diſcriminum vertices, cum nihil caveri ſolet prae-
ter id, quod occurrit, [18]) humi occulte reptantem,
latere forato iumenti, incautum rectorem praeci-
23 pitem agere, levi negotio trucidandum. Hoc

17) Mſ. vidiſſent. 18) humiliter occulte.

itaque diſpoſito, dextrum ſui latus ſtruxere claudeſtinis inſidiis et obſcuris. Ductabant autem populos omnes pugnaces et ſaevos Chnodomarius et Serapio, poteſtate excelſiores ante alios reges. Et 24
Chnodomarius quidem nefarius [19]) belli totius incentor, cuius vertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu ſiniſtrum audax, et fidens ingenti robore lacertorum, ubi ardor proelii ſperabatur immanis, equo ſpumante ſublimior, erectus in iaculum formidandae vaſtitatis, armorumque nitore conſpicuus, antea ſtrenuus et miles, et utilis praeter ceteros ductor. Latus vero dextrum Serapio 25
agebat, etiamtum adultae lanuginis iuvenis, efficacia praecurrens aetatem: Mederichi fratris Chnodomarii filius, hominis, quoad vixerat, perfidiſſimi: ideo ſic adpellatus, quod pater eius diu obſidatus pignore tentus in Galliis, doctusque Graeca quaedam arcana, hunc filium ſuum Agenarichum genitali vocabulo dictitatum, ad Serapionis tranſtulit nomen. Hos ſequebantur poteſtate proximi reges 26
numero quinque, regalesque decem, et optimatum ſeries magna, [20]) armatorumque millia triginta et quinque, ex variis nationibus partim mercede, partim pacto viciſſitudinis reddendae quaeſita.

Iamque torvum [21]) concrepantibus tubis, Seve- 27
rus dux Rom. aciem dirigens laevam, cum prope foſſas armatorum refertas veniſſet, unde diſpoſitum erat ut abditi repente exorti cuncta turbarent, ſtetit impavidus: ſuſpectiorque de obſcuris, nec referre gradum, nec ulterius ire tentavit. Quo viſo, ani- 28
moſus contra labores maximos Caeſar, ducentis equitibus ſaeptus, [22]) ut ardor negotii flagitabat, agmina peditum impetu veloci diſcurrens verbis hortabatur. Et cum adloqui pariter omnes, nec 29

19) Mſ. boni. 20) *τὸ que* deeſt al. 21) Mſ. concrepantibus.
22) *τὸ ut* deeſt al.

longitudo ſpatiorum extenta, nec in unum coactae multitudinis permitteret crebritas (et alioquin vitabat gravioris invidiae pondus, ne videretur id adfectaſſe, quod ſibi ſoli deberi Auguſtus exiſtimabat) cautior ſui, hoſtium tela praetervolans, his et ſimilibus notos pariter et ignotos ad faciendum
30 [23]) fortiter accendebat: *Advenit, o ſocii, iuſtum pugnandi iam tempus, olim exoptatum mihi vobiscum: quod antehac arceſſentes, arma inquietis mo-*
31 *tibus poſcebatis.* Item cum ad alios poſtſignanos in acie locatos extrema veniſſet: *En,* inquit, *commilitones, diu ſperatus praeſto eſt dies, compellens nos omnes* [24]) *elutis priſtinis maculis Romanae maieſtati reddere proprium decus. Hi ſunt barbari, quos rabies et immodicus furor ad perniciem rerum ſuarum coegit occurrere, noſtris viribus opprimen-*
32 *dos.* Alios itidem bellandi uſu diutino callentes aptius ordinans, his exhortationibus adiuvabat: *Exſurgamus viri fortes; propellamus fortitudine congrua illiſa noſtris partibus probra: quae contemplans, Caeſaris nomen cunctando ſuſcepi.*
33 Quoscumque autem pugnae ſignum inconſulte poſcentes, rupturosque imperium irrequietis motibus [25]) praevideret: *Quaeſo,* inquit, *ne hoſtes vertendos in fugam ſequentes avidius, futurae victoriae gloriam violetis; neu quis ante neceſſitatem ultimam cedat. Nam fugituros proculdubio deſeram: hoſtium terga caeſuris adero indiscretus, ſi hoc penſatione moderata fiat et cauta.*
34 Haec aliaque in eumdem modum ſaepius replicando, maiorem exercitus partem primae barbarorum oppoſuit fronti: et ſubito Alamannorum peditum fremitus indignationi miſtus auditus eſt, unanimi conſpiratione vociferantium, relictis equis ſecum oportere verſari regales: ne, ſi quid conti-

23) τὸ *fortiter* deeſt al. 24) Mſ. elutis. 25) Mſ. pervideret.

giſſet adverſum, deſerta miſerabili plebe facilem diſcedendi copiam reperirent. Hoc comperto, 35
Chnodomarius iumento [26]) ſtatim deſiluit, et ſecuti eum reſidui idem facere nihil morati: nec enim eorum quisquam ambigebat partem ſuam fore victricem.

Dato igitur ahenatorum accentu ſollemniter 36
ſigno, ad pugnandum utrimque magnis concurſum eſt viribus. Propilabantur miſſilia, et properantes cito quam conſiderato curſu Germani, telaque dextris explicantes, involavere noſtrorum equitum turmas, frendentes immania: eorumque ultra ſolitum ſaevientium comae fluentes horrebant, et elucebat quidam ex oculis furor: quos contra pertinax miles ſcutorum obicibus vertices tegens, eiectansque gladios, vel tela concriſpans mortem minitantia perterrebat. Cumque in ipſo proeliorum arti- 37
culo eques ſe fortiter coturmaret, et muniret latera ſua firmius pedes, frontem artiſſimis conſerens parmis: erigebantur craſſi pulveris nubes, variique fuere diſcurſus, nunc reſiſtentibus, nunc cedentibus noſtris: et obnixi genibus quidam barbari peritiſſimi bellatores hoſtem propellere laborabant: ſed deſtinatione nimia dexterae dexteris miſcebantur, et umbo trudebat umbonem: caelumque exſultantium cadentiumque reſonabat a vocibus magnis: et cum cornu ſiniſtrum altius gradiens, urgentium tot agmina Germanorum vi nimia pepuliſſet, iretque in barbaros fremens, equites noſtri cornu tenentes dextrum, praeter ſpem incondite diſceſſerunt: dumque primi fugientium poſtremos impediunt, gremio legionum protecti, fixerunt integrato proelio gradum. Hoc autem exinde acciderat, quod, 38
dum ordinum reſtituitur ſeries, cataphracti equites viſo rectore ſuo leviter vulnerato, et conſorte quo-

26) Mſ. ſtatim.

dam per cervicem equi labentis pondere armorum oppreſſo, dilapſi qua quisque poterat, peditesque calcando cuncta turbaſſent, ni conferti illi ſibique viciſſim innixi ſtetiſſent immobiles. Igitur, cum equites nihil praeter fugae circumſpectantes praeſidia, vidiſſet longius Caeſar, concito equo eos
39 velut repagulum quoddam cohibuit. Quo agnito per purpureum ſignum Draconis, ſummitati haſtae longioris aptatum, velut ſenectutis [27]) pandentis exuvias, ſtetit unius turmae tribunus, et pallore [28]) timoreque perculſus, ad aciem integrandam re-
40 currit. Utque in rebus amat fieri dubiis, eosdem lenius increpans Caeſar: *Quo*, inquit, *cedimus, viri fortiſſimi? an ignoratis fugam, quae ſalutem numquam reperit, irriti conatus ſtultitiam indicare? redeamus ad noſtros, ſaltem gloriae futuri participes, ſi eos pro Republica dimicantes non relinqui-*
41 *mus inconſulte.* Haec reverenter dicendo, reduxit omnes ad munia ſubeunda bellandi, imitatus [29]) ſalva differentia veterem Sullam: qui, cum contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie proelio fatigabatur ardenti, relictus a militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum; raptoque et coniecto vexillo in partem hoſtilem, *Ite*, dixerat, *ſocii periculorum electi, et ſciſcitantibus ubi relictus* [30]) *ſim Imperator*, *reſpondete nihil fallentes*, *ſolus in Boeotia pro omnibus nobis cum diſpendio ſanguinis ſui decernens.*

42 Proinde Alamanni, pulſis disiectisque equitibus noſtris, primam aciem peditum inceſſerunt, eam
43 abiecta reſiſtendi animoſitate pulſuri. Sed poſtquam comminus ventum eſt, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim et [31]) Braccati, uſu proeliorum diuturno firmati, eos iam geſtu terren-

---

27) Mſ. pandentis. 28) Mſ. timoreque. 29) τὸ *ſalva differentia* al. deſunt. 30) M. ſim. 31) al. Brachati. M. Brachiati.

tes, barritum civere vel maximum: qui clamor ipſo
fervore certaminum a tenui ſuſurro exoriens, paul-
latimque aduleſcens, ritu extollitur fluctuum cauti-
bus illiſorum: iaculorum deinde ſtridentium cre-
britate hincinde convolante, pulvis aequali motu
adſurgens, et proſpectum eripiens, arma armis,
corpora corporibus obtrudebat. Sed violentia ira- 44
que incompoſiti barbari in modum exarſere flamma-
rum, nexamque ſcutorum compagem, quae noſtros
in modum teſtudinis tuebatur, ſcindebant ictibus
gladiorum adſiduis. Quo cognito, opitulatum con- 45
turmalibus ſuis celeri curſu Batavi venere cum regi-
bus (formidabilis manus, extremae neceſſitatis arti-
culo circumventos, ſi iuviſſet fors, ereptura) tor-
vumque canentibus claſſicis, adultis viribus certa-
batur. Verum Alamanni bellum acriter ineuntes, 46
altius anhelabant, velut quodam furoris adfectu
oppoſita omnia deleturi. Spicula tamen [32]) veruta-
que miſſilia non ceſſabant, ferrataeque arundines
fundebantur: quamquam [33]) etiam comminus mu-
cro feriebat contra mucronem, et loricae gladiis
findebantur, et vulnerati nondum effuſo cruore,
ad audendum [34]) exertius conſurgebant. Pares 47
enim quodammodo coivere cum paribus, Alamanni
robuſti et celſiores; milites uſu nimio dociles: illi
feri et turbidi; hi quieti et cauti: animis iſti fiden-
tes; grandiſſimis illi corporibus freti. Reſurgebat 48
tamen aliquoties armorum pondere pulſus loco Ro-
manus: laſſatisque [35]) impreſſus genibus, laevum
reflectens poplitem barbarus ſubſidebat, hoſtem
ultro laceſſens: quod indicium eſt obſtinationis ex-
tremae. Exſiluit itaque ſubito ardens optimatium 49
globus, inter quos decernebant et reges, et ſequen-
te vulgo ante alios agmina noſtrorum irrupit, et

32) verrutaque. 33) Mſ. enim. 34) Mſ. exercitus. 35) Mſ. impreſſis.

iter ſibi [36]) aperiendo adusque primanorum legio-
nem pervenit, locatam in medio (quae confirmatio
Caſtra praetoria dictitatur) ubi denſior et ordinibus
frequens miles, inſtar turrium fixa firmitate con-
ſiſtens, proelium maiore ſpiritu repetivit: et vul-
neribus declinandis intentus, ſequi in modum mir-
millonis operiens, hoſtium latera, quae nudabat
50 ira flagrantior, diſtrictis gladiis perforabat. At illi
prodigere vitam pro victoria contendentes, tenta-
bant agminis noſtri laxare compagem. Sed con-
tinuata ſerie peremptorum, quos Romanus iam
fidentior ſtravit, ſuccedebant barbari ſuperſtites
interfectis: auditoque occumbentium gemitu cre-
51 bro, pavore perfuſi torpebant. Feſſi denique tot
aerumnis, et ad ſolam deinceps ſtrenui fugam, per
diverſos tramites tota celeritate egredi feſtinabant:
ut e mediis ſaevientis pelagi fluctibus, quocumque
avexerit ventus, eiici nautici properant et vectores:
quod voti magis quam ſpei fuiſſe, fatebitur quilibet
52 tunc praeſens. [37]) Aderatque propitiati numinis
arbitrium clemens: et ſecans terga cedentium miles,
cum interdum flexis enſibus feriendi non ſuppete-
rent inſtrumenta, ipſis barbaris tela eorum vitalibus
immergebat: nec quisquam vulnerantium ſanguine
iram explevit, nec ſatiavit caede multiplici dexte-
53 ram, vel miſeratus ſupplicantem absceſſit. Iace-
bant itaque plurimi transfixi letaliter, remedia
mortis compendio poſtulantes: alii ſemineces la-
bente iam ſpiritu, lucis uſuram oculis morientibus
inquirebant: quorumdam capita diſciſſa trabalibus
telis, et pendentia iugulis cohaerebant: pars per
lutoſum et lubricum ſolum in ſociorum cruore lapſi,
intactis ferro corporibus, acervis ſuperruentium
54 obruti necabantur. Quae ubi ſatis evenere pro-
ſperrime, validius inſtante victore, acumina denſis

36) Mſ. pariendo. 37) *al.* adorant prop.

ictibus hebefcebant, fplendentesque galeae fub pe-
dibus volvebantur, et fcuta: ultimo denique tru-
dente discrimine barbari, cum elati cadaverum ag-
geres exitus impedirent, [38]) ad fubfidia fluminis
petivere, quae fola reftabant, eorum terga iam
[39]) perftringentis. Et quia curfu fub armis concito 55
fugientes miles indefeffus urgebat: quidam nandi
peritia eximi fe poffe discriminibus arbitrati, ani-
mas fluctibus commiferunt. Qua caufa celeri cor-
de futura praevidens Caefar, cum tribunis et duci-
bus clamore obiurgatorio prohibebat, ne hoftem
avidius fequens noftrorum quisquam fe gurgitibus
committeret verticofis. Unde id obfervatum eft, 56
ut marginibus infiftentes confoderent telorum varie-
tate Germanos: quorum fi quem morti velocitas
fubtraxiffet, iacti corporis pondere ad ima fluminis
fubfidebat. Et velut in quodam theatrali fpecta- 57
culo aulaeis miranda monftrantibus, multa [40]) lice-
bat iam fine metu videre: nandi ftrenuis quosdam
nefcios [41]) adhaerentes; fluitantes alios, cum [42]) ex-
peditioribus linquerentur ut ftipites; et velut lu-
ctante amnis violentia, vorari quosdam fluctibus
involutos; nonnullos clypeis vectos, praeruptas un-
darum occurfantium moles obliquatis meatibus de-
clinantes, ad ripas ulteriores poft multa discrimina
pervenire. Spumans denique cruore barbarico
decolor alveus infueta ftupebat [43]) augmenta.

Dum haec aguntur, rex Chnodomarius, reper- 58
ta copia discedendi, lapfus per funerum ftrues,
cum fatellitibus paucis celeritate rapida properabat
ad caftra, quae prope [44]) Tribuncos et Concordiam
munimenta Romana fixit in Triboccis, ut [45]) efcen-
fis navigiis, dudum paratis ad cafus ancipites, in

---

38) τὸ *ad* deeft al. 39) Mf. perftringentes. 40) Mf. licebat iam fine. 41) *al.* adhaerere. 42) *al.* expediti virib. Mf. cum expeditioribus linq. 43) *al.* argumenta. 44) al. Tribuncos. Mf. Tribunos. 45) Mf. efcenfis.

59 ſecretis ſe receſſibus [46]) amandaret. Et quia non niſi Rheno tranſito ad [47]) tentoria ſua poterat pervenire, vultum, ne agnoſceretur, operiens, ſenſim retulit pedem. Cumque propinquaret iam ripis, lacunam paluſtribus aquis interfuſam circumgrediens ut tranſiret, calcata mollitie glutinoſa, equo eſt evolutus: et confeſtim, licet obeſo corpore gravior, ad ſubſidium vicini collis evaſit: quem agnitum (nec enim potuit celare, qui fuerat, fortunae prioris magnitudine proditus) ſtatim anhelo curſu cohors cum tribuno ſequuta, armis circumdatum aggerem nemoroſum cautius obſidebat, perrumpere verita, ne fraude latenti inter ramorum te-
60 nebras exciperetur occultas. Quibus viſis compulſus ad ultimos metus, ultro ſe dedit, ſolus egreſſus: comitesque eius ducenti numero, et tres amici iunctiſſimi, flagitium arbitrati poſt regem vivere, vel pro rege non mori, ſi ita tulerit caſus, tradi-
61 dere ſe vinciendos. Utque nativo more ſunt barbari humiles in adverſis, disparesque in ſecundis: ſervus alienae voluntatis trahebatur pallore confuſus, claudente noxarum conſcientia linguam: immenſum, quantum ab eo differens, qui poſt feros lugubresque terrores cineribus Galliarum inſultans, multa minabatur et ſaeva.

62 Quibus ita favore ſuperni numinis terminatis, poſt exactum iam diem occinente liticine revocatus invictiſſimus miles, prope ſupercilia Rheni tendebat, ſcutorumque ordine multiplicato vallatus,
63 victu fruebatur et ſomno. Ceciderunt autem in hac pugna Romani quidem CCXL. et III. rectores vero IV. Bainobaudes Cornutorum tribunus, adaeque Laipſo, et Innocentius cataphractarios ducens, et vacans quidam tribunus, cuius non ſuppetit nomen: ex Alamannis vero [48]) ſex millia corporum

46) Mſ. emendaret. 47) Mſ. tentoria. 48) Mſ. ſexaliis millia.

[49]) inventa ſunt in campo conſtrata, et inaeſtimabiles mortuorum acervi per undas fluminis ferebantur.
Tunc Iulianus, ut erat fortuna ſui ſpectatior, me- 64
ritisque magis quam imperio potens, Auguſtus acclamatione concordi totius exercitus adpellatus, ut agentes petulantius milites increpabat, id ſe nec ſperare, nec adipiſci velle iurando confirmans.
Et ut augeret eventus ſecundi laetitiam, [50]) concilio 65
Chnodomarium iuſſit ſibi offerri: qui primo curvatus, deinde humi ſuppliciter fuſus, gentilique prece veniam poſcens, bono animo eſſe eſt iuſſus.
Et diebus poſtea paucis ductus ad comitatum Im- 66
peratoris, miſſusque exinde Romam, in caſtris peregrinis, quae in monte ſunt Caelio, morbo veterni conſumptus eſt.

His tot ac talibus proſpero peractis eventu, in 67
palatio Conſtantii quidam Iulianum culpantes, ut princeps ipſe [51]) delectaretur, inriſive Victorinum ideo nominabant, quod verecunde referens, quoties imperaret, ſuperatos indicabat ſaepe Germanos.
Interque exaggerationem inanium laudum, oſtenta- 68
tionemque aperte lucentium, inflabant ex uſu Imperatorem ſuopte ingenio nimium, quidquid per omnem terrae ambitum agebatur, felicibus eius auſpiciis adſignantes. Quocirca magniloquentia ela- 69
tus adulatorum, tunc et deinde edictis propoſitis arroganter ſatis multa mentiebatur, ſe ſolum, cum geſtis non adfuiſſet, et dimicaſſe, et viciſſe, et ſupplices reges gentium erexiſſe aliquoties ſcribens: et ſi verbi gratia eo agente tunc in Italia, dux quidam egiſſet fortiter contra Perſas, nulla eius mentione per textum longiſſimum facta laureatas litteras ad provinciarum [52]) damna mittebat, ſe inter pri-

---

49) *al.* inventa ſunt. 50) Mſ. concilio . . . . mu ſpeciare Chonodom. 51) Mſ. delectaretur inurisme Victorin. *al.* delectaretur Victoriam ſive Victorinum. 52) Mſ. damna.

mores verſatum cum odioſa ſui iactatiōne ſignificans. Extant denique eius edicta in tabulariis principis publicis [53]) condita . . . . delata narrandi, [54]) extollendique ſemet in caelum. [55]) ab Argentorato, cum pugnaretur, manſione quadrageſima disparatus, deſcribens proelium, aciem ordinaſſe, et ſtetiſſe inter ſigniferos, et Barbaros fugaſſe praecipites, ſibique oblatum falſo indicat Chnodomarium (proh rerum indignitas!) ſuper Iuliani glorioſis actibus conticeſcens: quos ſepelierat penitus, ni fama res maximas vel obumbrantibus plurimis ſilere neſciret.

53) Mſ. condi . . . . memoria. 54) Mſ. extollendoque. 55) τὸ *ab* deeſt al.

AMMIANI

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XVII.

Iulianus C. transito Rheno Alamannorum vicos diripit ac incendit: ibi munimentum Traiani reparat, et decimestres indutias barbaris concedit. C. I. *DC. Francos Germaniam II. vastantes obsidet, et ad deditionem fame compellit.* II. *Gallos tributis oppressos levare conatur.* III. *Iussu Constantii A. obeliscus Romae in circo maximo subrectus constituitur: et de obeliscis, ac de notis hieroglyphicis.* IV. *Constantius A. et Sapor Persarum rex frustra de pace per litteras et legatos agunt.* V. *Iuthungi, gens Alamannica, in Raetiis, quas populabantur, a Romanis caesi fugatique.* VI. *Nicomedia terrae motu prostrata: et quot modis terra quatiatur.* VII. *Iulianus C. Salios, gentem Francicam, in deditionem accipit: Chamavorum alios caedit, alios capit, reliquis pacem tribuit.* VIII. *tria munimenta ad Mosam eversa a barbaris instaurat, et a milite famem patiente probris ac minis incessitur.* IX. *Suomarius et Hortarius Alamannorum reges, captivis redditis, ab Iuliano C. pacem impetrant.* X. *Iulian. C. post res in Gallia bene gestas, in aula Constantii A. ab invidis deridetur, segnisque et timidus adpellatur.* XI. *Constantius A. Sarmatas dominos olim, tum exsules, et Quados, Pannoniarum et Moesiae vastatores, ad obsides dandos et captivos reddendos compellit: atque exsulibus Sarmatis, in libertatem avitasque sedes restitutis, regem imponit.* XII. *Constantius A. Limigantes Sarmatas servos, post magnam ipsorum caedem factam, cogit sedibus suis emigrare, ac milites suos adloquitur.* XIII. *Romani legati de pace, re infecta, revertuntur ex Perside, Sapore Armeniam et Mesopotamiam repetente.* XIV.

1 Hac rerum, quas iam digessimus, varietate ita conclusa, Martius invenis Rheno post Argentoratensem pugnam otiose fluente securus, sollicitusque, ne dirae volucres consumerent corpora peremptorum, sine discretione cunctos humari mandavit: absolutisque legatis, quos ante certamen superba quaedam portasse praediximus, ad Tres-tabernas
2 revertit. Unde cum captivis omnibus praedam Mediomatricos, servandam ad reditum usque suum, duci praecepit: et petiturus ipse Mogontiacum, ut ponte compacto transgressus, in suis requireret barbaros, cum nullum reliquisset in nostris, refragante vetabatur exercitu: verum facundia iucunditateque sermonum adlectum, in voluntatem traduxerat suam. Amor enim post documenta flagrantior, sequi libenter hortatus est omnis operae conturmalem, auctoritate magnificum ducem, plus laboris indicere sibi quam militi, sicut perspicue contigit, adsuetum. Moxque ad locum praedictum est ventum, flumine pontibus constratis
3 transmisso, occupavere terras hostiles. At barbari praestricti negotii magnitudine, qui se in tranquillo positos otio tunc parum inquietari posse sperabant, aliorum exitio, quid fortunis suis immineret, anxie cogitantes, simulata pacis petitione, ut primae vertiginis impetum declinarent, [1]) misere legatos cum verbis compositis, quae denuntiarent concordem foederum firmitatem: incertumque, quo consilio aut instituto mutata voluntate, per alios cursu celeri venire compulsos, acerrimum nostris minati sunt bellum, ni eorum regionibus excessissent.

4 Quibus clara fide compertis, Caesar prima noctis quiete navigiis modicis et velocibus octingentos imposuit milites: ea re, ut vi ingenti [2]) sursum ver-

---

1) *al.* miserunt. 2) *al.* sursum versus.

ſum decurſo egreſſi, quidquid invenire potuerint,
ferro violarent et flammis. Quo ita diſpoſito, ſolis 5
primo exortu viſis per montium vertices barbaris,
ad celſiora ducebatur alacrior miles: nulloque in-
vento (hoc ſiquidem opinati diſceſſere confeſtim)
eminus [3]) ingentia fumi volumina viſebantur, indi-
cantia, noſtros perruptas populari terras hoſtiles.
Quae res Germanorum perculit animos, atque de- 6
ſertis inſidiis, quae per arta loca et latebroſa ſtruxe-
rant noſtris, trans Moenum nomine fluvium ad opi-
tulandum ſuis neceſſitudinibus avolarunt. Ut enim 7
rebus amat fieri dubiis et turbatis, hinc equitum
noſtrorum adcurſu, inde navigiis vectorum mili-
tum impetu repentino perterrefacti, evadendi ſub-
ſidium velox locorum invenere prudentes: quorum
digreſſu miles libere gradiens, opulentas pecore
villas et frugibus rapiebat nulli parcendo. Extra-
ctisque captivis, domicilia cuncta curatius ritu Ro-
mano conſtructa, flammis ſubditis exurebat.
[4]) Emenſaque aeſtimatione decimi lapidis, cum 8
prope ſilvam veniſſet ſqualore tenebrarum horren-
dam, ſtetit diu cunctando, indicio perfugae doctus,
per ſubterranea quaedam occulta foſſasque multi-
fidas latere plurimos, ubi habile viſum fuerit, eru-
pturos. Auſi tamen omnes accedere fidentiſſime, 9
ilicibus inciſis et fraxinis, roboreque abietum ma-
gno ſemitas invenere conſtratas. Ideoque gradien-
tes cautius retro, non niſi per amfractus longos et
aſperos ultra progredi poſſe, vix indignationem ca-
pientibus animis, advertebant. Et quoniam aëris 10
urente ſaevitia, cum diſcriminibus ultimis labora-
batur incaſſum, (aequinoctio quippe autumnali
exacto, per eos tractus ſuperfuſae nives opplevere
montes ſimul et campos) opus arreptum eſt memo-

3) ingentia fumi. 4) Mſ. emenſique. al. emenſisque.

11 rabile. Et dum nullus[4]) obſiſteret, munimentum, quod in Alamannorum ſolo conditum Traianus ſuo nomine voluit adpellari, dudum violentius oppugnatum, tumultuario ſtudio reparatum eſt: locatisque ibi pro tempore defenſoribus, ex barbarorum
12 viſceribus alimenta congeſta ſunt. Quae illi maturata ad ſuam perniciem contemplantes, metuque rei peractae volucriter congregati, precibus et humilitate ſuprema petiere miſſis oratoribus pacem: quam Caeſar omni conſiliorum via firmata, cauſatus veriſimilia plurima, per decem menſium tribuit [5]) intervallum: id nimirum ſollerti colligens mente, quod caſtra, ſupra quam optari potuit, occupata ſine obſtaculo, tormentis muralibus et adparatu
13 deberent valido communiri. Hac fiducia tres immaniſſimi reges venerunt, tandem aliquando iam trepidi, ex his, qui miſere victis apud Argentoratum auxilia, iurantes conceptis ritu patrio verbis, nihil inquietum acturos, ſed foedera ad praeſtitutum usque diem, quia id noſtris placuerat, cum munimento ſervaturos intacto, frugesque portaturos humeris, ſi defuiſſe ſibi docuerint defenſores: quod utrumque metu perfidiam frenante fecerunt.

14 Hoc memorabili bello, comparando quidem Punicis et Teutonicis, ſed [6]) diſpendiis rei Romanae peracto [7]) leviſſimis, ut fauſtus Caeſar exſultabat et felix: credique obtrectatoribus potuit, ideo fortiter eum ubique feciſſe fingentibus, quod oppetere dimicando glorioſe magis optabat, quam damnatorum ſorte, ſicut ſperabant, ut frater Gallus occidi: ni pari propoſito poſt exceſſum quoque Conſtantii actibus mirandis inclaruiſſet.

1 II. Quibus, ut in tali re, compoſitis firmiter, ad ſedes revertens hibernas, ſudorum reliquias

5) Mſ. intervallum . . . . . . id, 6) *al.* diſpendio. 7) *al.* leviſſimo.

reperit tales. Remos Severus, magiſter equitum,
per Agrippinam petens et Iuliacum Francorum va-
lidiſſimos cuneos in ſexcentis velitibus, ut poſtea
claruit, vacua praeſidiis loca vaſtantes offendit: hac
opportunitate in ſcelus audaciam erigente, quod
Caeſare in Alamannorum ſeceſſibus occupato, nul-
loque vetante, expleri ſe poſſe praedarum opimitate
ſunt arbitrati. Sed metu iam reverſi exercitus,
munimentis duobus, quae olim exinanita ſunt, oc-
cupatis, ſe, quoad fieri poterat, tuebantur. Hac 2
Iulianus rei novitate perculſus, et coniiciens quor-
ſum erumperet, ſi iisdem transiſſet intactis, reten-
to milite circumvallare [1]) diſpoſuit . . . . Moſa flu-
vius praeterlambit, et adusque quartum et quin-
quageſimum diem, Decembri ſcilicet et Ianuario
menſe, obſidionales tractae ſunt morae, deſtinatis
barbarorum animis incredibili pertinacia [2]) reluctа-
tis. Tunc pertimeſcens ſollertiſſimus Caeſar, ne 3
obſervata nocte illuni, barbari gelu vinctum am-
nem pervaderent, quotidie a ſole in veſperam flexo
adusque lucis principium, luſoriis navibus discurre-
re flumen ultro citroque milites ordinavit, ut cruſtis
pruinarum diffractis, nullus ad erumpendum quo-
piam facile [3]) perveniret. Hocque commento,
inedia, et vigiliis, et deſperatione poſtrema laſſati,
ſponte ſe propria dederunt: ſtatimque ad comita-
tum Auguſti ſunt miſſi. Ad quos eximendos peri- 4
culo multitudo Francorum egreſſa, cum captos
comperiſſet et asportatos, nihil amplius auſa repe-
davit [4]) ad ſua: hisque perfectis acturus hiemem
revertit Pariſios Caeſar.

III. Quia igitur plurimae gentes vi maiore col- 1
laturae capita ſperabantur, dubia bellorum conie-
ctans ſobrius rector, magnis curarum molibus ſtrin-

---

1) Mſ. oppidum . . . Moſa. 2) Mſ. reluctantis. 3) Mſ. perveniret: . . . . . . Hocque. 4) al. ad ſua caſtra.

gebatur. Dumque per inducias licet negotioſas et
breves aerumnoſis poſſeſſorum damnis mederi poſſe
2credebat, tributi ratiocinia dispenſavit. Cumque
Florentius praefectus praetorio cuncta permenſus,
ut contendebat, quidquid in capitatione deeſſet, ex
conquiſitis ſe ſupplere firmaret, talium gnarus, ani-
mam prius amittere, quam hoc ſinere fieri memo-
3rabat. Norat enim huiusmodi proviſionum, immo
everſionum, ut verius dixerim, inſanabilia vulnera,
ſaepe ad ultimam egeſtatem provincias contraxiſſe:
quae res, ut docebitur poſtea, penitus evertit Illy-
4ricum. Ob quae praefecto praetorio [1]) ferri non
poſſe clamante, ſe repente factum infidum, cui
Auguſtus ſummam commiſerit rerum; Iulianus eum
ſedatius leniens, ſcrupuloſe computando et vere,
docuit non ſufficere ſolum, verum etiam exuberare
capitationis calculum ad commeatuum neceſſarios
5adparatus. Nihilominus tamen diu poſtea indictio-
nale augmentum oblatum ſibi, nec recitare nec ſub-
notare perpeſſus, humi proiecit. Literisque Au-
guſti monitus ex relatione praefecti, non agere ita
perplexe, ut videretur parum Florentio credi: re-
ſcripſit gratandum eſſe, ſi provincialis hincinde va-
ſtatus, ſaltem ſollemnia praebeat, nedum incre-
menta, quae nulla ſupplicia egenis poſſent homini-
bus extorquere. Factumque eſt tunc et deinde
unius animi firmitate, ut praeter ſolita nemo Gallis
quidquam exprimere [2]) conaretur . . . . . . inique.
6Inuſitato exemplo id petendo Caeſar impetraverat
a praefecto, ut ſecundae Belgicae multiformibus
malis oppreſſae diſpoſitio ſibi committeretur, ea
videlicet lege, ut nec praefectianus, nec praeſidia-
lis adparitor ad ſolvendum quemquam urgeret.
Quo levati ſolatio cuncti, quos in [3]) curam ſusce-

---

1) *al.* ſerre. 2) *Steph.* conaretur inique. Mſ. conaretur . . . . iniqu . 3) Mſ. cura . . . . . . ſeparat.

perat ſuam, nec interpellati, ante praeſtitutum
tempus debita contulerunt.

IV. Inter haec recreandarum exordia Gallia- 1
rum, adminiſtrante ſecundam adhuc Orfito prae-
fecturam, obeliſcus Romae in circo erectus eſt
maximo. Super quo nunc, quia tempeſtivum eſt,
pauca diſcurram. Urbem priſcis ſaeculis conditam 2
ambitioſa moenium ſtrue, et portarum centum
quondam aditibus celebrem, hecatompylos Thebas
inſtitutores ex facto cognominarunt, cuius vocabu-
lo provincia nunc usque Thebais adpellatur. Hanc 3
inter exordia pandentis ſe late Carthaginis, im-
proviſo excurſu duces oppreſſere Poenorum: poſt-
easque reparatam Perſarum rex ille Cambyſes, quo-
ad vixerat, alieni cupidus et immanis, Aegypto
perrupta adgreſſus eſt, ut opes exinde raperet invi-
dendas, ne deorum quidem donariis parcens. Qui 4
dum inter praedatores turbulente concurſat, laxi-
tate praepeditus indumentorum concidit pronus: ac
ſuomet pugione, quem aptatum femori dextro geſta-
bat, ſubita vi ruinae nudato, vulneratus paene leta-
liter interiſſet. Longe autem poſtea Cornelius Gal- 5
lus, Octaviano res tenente Romanas, Aegypti procu-
rator, exhauſit civitatem plurimis interceptis: re-
verſusque, cum furtorum arceſſeretur et [1]) populatae
provinciae, metu nobilitatis acriter indignatae, cui
negotium ſpectandum dederat Imperator, ſtricto
incubuit ferro. Is eſt, ſi recte exiſtimo, Gallus
poëta, quem flens quodammodo in poſtrema Buco-
licorum parte Virgilius carmine leni decantat.

In hac urbe inter labra ingentia, diverſasque 6
moles figmenta Aegyptiorum numinum exprimen-
tes, obeliſcos vidimus plures, aliosque iacentes et
comminutos: quos antiqui reges bello domitis gen-
tibus, aut proſperitatibus ſummarum rerum elati,

---

1) Mſ. populatae.

montium venis vel apud extremos orbis incolas [2]) perſcrutatis exciſos erectosque, diis ſuperis in
7 religione dicarunt. Eſt autem obeliſcus aſperrimus lapis, in figuram metae cuiusdam ſenſim ad proceritatem conſurgens excelſam; utque radium [3]) imitetur, gracileſcens, paulifper ſpecie quadrata in verticem productus anguſtum, manu levigatus arti-
8 fici. Formarum autem innumeras notas, hieroglyphicas adpellatas, quas ei undique videmus inciſas,
9 initialis ſapientiae vetus inſignivit auctoritas. Volucrum enim ferarumque, etiam alieni mundi, genera multa ſculpentes, ad aevi quoque ſequentis aetates ut patratorum vulgatius [4]) perveniret memoria, promiſſa vel ſoluta regum vota monſtrabant.
10 Non enim, ut nunc litterarum numerus praeſtitutus et facilis exprimit, quidquid humana mens concipere poteſt; ita priſci quoque ſcriptitarunt Aegyptii: ſed ſingulae litterae ſingulis nominibus ſerviebant et verbis; nonnumquam ſignificabant inte-
11 gros ſenſus. Cuius rei ſcientiae in his interim [5]) ſit duobus exemplum. Per vulturem naturae vocabulum pandunt: quia mares nullos poſſe inter has alites inveniri rationes memorant phyſicae: perque ſpeciem apis mella conficientis indicant regem: moderatori cum iucunditate aculeos quoque innaſci debere his ſignis ostendentes, et ſimilia plurima.
12 Et quia ſufflantes adulatores ex more Conſtantium, id ſine modo ſtrepebant, quod, cum Octavianus Auguſtus obeliſcos duos ab Heliopolitana civitate transtuliſſet Aegyptia, quorum unus in circo maximo, alter in campo locatus eſt Martio; hunc recens advectum difficultate magnitudinis territus, nec contrectare auſus eſt, nec movere: diſcant, qui ignorant, veterem principem translatis aliquibus

2) Mſ. perſcrutatis. 3) Mſ. emittitur. 4) Mſ. pervenire. 5) τὸ ſit Mſ. deeſt.

hunc intactum ideo praeteriſſe, quod Deo Soli ſpe-
ciali munere dedicatus, fixusque intra ambitioſi
templi delubra, quae contingi non poterant, tam-
quam apex omnium emiuebat. Verum Conſtanti- 13
nus id parvi ducens, avulſam hanc molem ſedibus
ſuis, nihilque committere in religionem recte exiſti-
mans, ſi ablatum uno templo miraculum Romae
ſacraret, id eſt, in templo mundi totius, iacere diu
perpeſſus eſt, dum translationi pararentur utilia.
Quo convecto per alveum Nili, proiectoque Ale-
xandriae, navis amplitudinis antehac inuſitatae ae-
dificata eſt, ſub trecentis remigibus agitanda.
Quibus ita proviſis, digreſſoque vita principe me- 14
morato, urgens effectus intepuit: tandemque ſero
impoſitus navi per maria fluentaque Tybridis velut
paventis, ne, quod paene ignotus miſerat Nilus,
ipſe parum ſub meatus ſui diſcrimine moenibus
alumnis inferret, defertur in vicum Alexandri,
tertio lapide ab urbe ſeiunctum: unde chamulcis
impoſitus, tractusque lenius, per Oſtienſem por-
tam piſcinamque publicam circo illatus eſt maximo.
Sola poſt haec reſtabat erectio, quae vix aut ne vix 15
quidem ſperabatur poſſe compleri: [6]) erectisque
usque periculum altis trabibus, ut machinarum cer-
neres nemus, innectuntur vaſti funes et longi, ad
ſpeciem multiplicium liciorum caelum denſitate
nimia ſubtexentes: quibus colligatus mons ipſe effi-
giatus ſcriptilibus elementis, paullatimque id per
arduum inane protentus, diu penſilis, hominum
millibus multis tamquam moleudinarias rotantibus
metas, caveā [7]) locatur in media, eique ſphaera
ſuperponitur [8]) ahenea, aureis laminis nitens: qua
confeſtim vi ignis divini contacta, ideoque ſublata,
facis imitamentum infigitur aereum, itidem auro
imbracteatum, velut abundanti flamma candentis.

---

6) Mſ. ideſtiſque. 7) Mſ. locatus. 8) al. aliena.

16 Sequutaeque aetates alios transtulerunt: quorum
uuus in Vaticano, alter in hortis Salluſtii, duo in
17 Auguſti monumento erecti ſunt. Qui autem nota-
rum textus obeliſco inciſus eſt veteri, quem vide-
mus in circo, Hermapionis librum ſequuti, inter-
pretatum litteris ſubiecimus Graecis.

ΑΡΧΗΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΔΙΕΡΜΗΝΕΥΜΕΝΑ ΕΧΕΙ

ΣΤΙΧΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΤΑΔΕ.

18 Ἥλιος βασιλεῖ Ῥαμέστῃ. δεδώρημαί σοι ἀνὰ πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν. ὃν Ἥλιος φιλεῖ καὶ Ἀπόλλων. κρατερὸς φιλαλήθης υἱὸς Ἥρωνος, θεογέννητος κτιστὴς τῆς οἰκουμένης, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ἄλκιμος Ἄρεως βασιλεὺς Ῥαμέστης. ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς Ῥαμέστης Ἡλίου παῖς αἰωνόβιος.

ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

19 Ἀπόλλων κρατερὸς, ὁ ἑστὼς ἐπ' ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν Αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος, ἀγλαοποιήσας Ἡλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν Ἡλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους, ὃν Ἥλιος φιλεῖ.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

20 Ἀπόλλων κρατερὸς Ἡλίου παῖς παμφεγγὴς, ὃν Ἥλιος προέκρινεν καὶ Ἄρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ. ὃν Ἄμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νέων τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν. ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. Ἀπόλλων κρατερὸς υἱὸς Ἥρωνος βασιλεὺς οἰκουμένης Ῥαμέστης, ὃς ἐφύλαξεν Αἴγυπτον τοὺς ἀλλοεθνεῖς νικήσας. ὃν Ἥλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοὶ, δεσπότης οἰκουμένης Ῥαμέστης αἰωνόβιος.

ΑΛΛΟΣ ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

21 Ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ. δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. Ἀπόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος ἀνείκαστος, ὧν ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης Αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν Ἡλίου

πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν Ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνε-
τελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν Ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰω-
νόβιος.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ Ῥαμέστῃ βασιλεῖ δε- 22
δώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν.
ὃν Ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων, καὶ Ἥφαι-
στος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν διὰ τὸν Ἄρεα. βασι-
λεὺς παγχαρὴς Ἡλίου παῖς, καὶ ὑπὸ Ἡλίου φιλού-
μενος.

ΑΦΗΛΙΩΤΗΣ ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ὁ ἀφ' Ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος Ἀπόλ- 23
λων κρατερὸς, Ἥρωνος υἱὸς, ὃν Ἥλιος ἠγάγησεν, ὃν
οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν Ἥλιος
προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν Ἄρεα βασιλεὺς, ὃν
Ἄμμων φιλεῖ. καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον
βασιλέα. *et reliqua.*

(A. C. 358.)

V. Datiano et Cereali coss. cum universa per 1
Gallias studio cautiore disponerentur, formidoque
praeteritorum barbaricos hebetaret excursus: rex
Persarum in confiniis agens adhuc gentium extima-
rum, iamque cum [1]) Chionitis et Gelanis, omnium
acerrimis bellatoribus, pignore icto societatis, red-
iturus ad sua, Tamsaporis scripta suscepit, pacem
Romanum principem nuntiantis poscere precativam.
Ideoque non nisi infirmato imperii robore tentari 2
talia suspicatus, latius semet extentans, pacis am-
plectitur nomen, et conditiones proposuit graves:
missoque cum muneribus Narseo quodam legato,
litteras ad Constantium dedit, nusquam a genuino
fastu declinans, quarum hunc fuisse accepimus sen-
sum: *Rex regum Sapor, particeps siderum, frater* 3
Solis et Lunae, Constantio Caesari fratri meo salu-

---

1) Mſ. Chionitis et Gelanis.

tem plurimam dico: Gaudeo, tandemque mihi
placet, ad optimam te viam revertiſſe, et incorru-
ptum aequitatis agnoviſſe ſuffragium, rebus ipſis
expertum, pertinax alieni cupiditas quas aliquoties
4 *ediderit ſtrages. Quia igitur veritatis oratio ſoluta*
eſſe debet et libera, et celſiores fortunas idem loqui
decet atque ſentire; propoſitum meum in pauca
conferam, reminiſcens, haec quae dicturus ſum,
5 *me ſaepius replicaſſe. Adusque Strymona flumen,*
et Macedonicos fines tenuiſſe maiores meos, anti-
quitates quoque veſtrae teſtantur: haec me convenit
flagitare (ne ſit arrogans, quod adfirmo) ſplendore
virtutumque inſignium ſerie vetuſtis regibus anti-
ſtantem. Sed ubique mihi cordi eſt recordatio, cui
coalitus ab adoleſcentia prima, nihil umquam poe-
6 *nitendum admiſi. Ideoque Armeniam recuperare*
cum Meſopotamia debeo, avo meo compoſita frau-
de praereptam. Illud apud nos numquam acce-
ptum fuit, quod adſeritis vos exſultantes, nullo diſ-
crimine virtutis ac doli, proſperos omnes laudari
7 *debere bellorum eventus. Poſtremo, ſi morem ge-*
rere ſuadenti volueris recte, contemne partem exi-
guam ſemper luctificam et cruentam, ut caetera
regas ſecurus: prudenter reputans, medelarum
quoque artifices urere nonnumquam et ſecare, et
partes corporum amputare, ut reliquis uti liceat
integris: hocque beſtias factitare; quae cum adver-
tant, cur maximopere capiantur, illud propria
ſponte amittant, ut vivere deinde poſſint impavidae.
8 *Id ſane pronuntio, quod, ſi haec mea legatio red-*
ierit irrita, poſt tempus hiemalis quietis exem-
plum, viribus totis accinctus, fortuna conditionum-
que aequitate ſpem ſucceſſus ſecundi fundante, ve-
nire, quoad ratio ſiverit, feſtinabo.

9 His litteris diu libratis, recto pectore (quod di-
citur) conſiderateque reſponſum eſt hoc modo:
10 *Victor terra marique Conſtantius ſemper Auguſtus*

fratri meo Sapori regi ſalutem plurimam dico.
Soſpitati quidem tuae gratulor, ut futurus, ſi velis,
amicus: cupiditatem vero ſemper indeflexam fuſius-
que vagantem vehementer inſimulo. Meſopota- 11
miam poſcis ut tuam, perindeque Armeniam: et
ſuades integro corpori adimere membra quaedam,
ut ſalus eius deinceps locetur in ſolido: quod refu-
tandum eſt potius, quam ulla conſenſione firman-
dum. Accipe igitur veritatem non obtectam prae-
ſtigiis, ſed perſpicuam, nullisque minis inanibus
perterrendam. Praefectus praetorio meus, opina- 12
tus adgredi negotium publicae utilitati conducens,
cum duce tuo per quosdam ignobiles, me inconſulto,
ſermones conſeruit ſuper pace. Non refutamus
hanc nec repellimus: adſit modo cum decore et ho-
neſtate, nihil pudori noſtro praereptura vel maie-
ſtati. Eſt enim abſonum et indecens, cum geſta- 13
rum rerum ordine explicatae ſint aures, quas in-
vidiae nobis multipliciter incluſerunt: cum deletis
tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea
prodere, quae contracti in Orientales anguſtias diu
ſervavimus illibata. Ceſſent autem quaeſo formidi- 14
nes, quae nobis intentantur ex more: cum ambigi
nequeat, non inertia nos, ſed modeſtia, pugnas
interdum excepiſſe potius, quam intuliſſe: et noſtra,
quoties laceſſimur, fortiſſimo benevolentiae ſpiritu
defenſare, id experiendo legendoque ſcientes, in
proeliis quibusdam raro rem titubaſſe Romanam,
in ſumma vero bellorum numquam ad deteriora
prolapſam.

Hanc legationem nullo impetrato remiſſam (nec 15
enim effrenatae regis cupiditati reſponderi amplius
quidquam potuit) poſt pauciſſimos dies ſequutus eſt
Proſper comes, et Spectatus tribunus et notarius,
itemque Euſtathius Muſoniano ſuggerente Philoſo-
phus, ut opifex ſuadendi: Imperatoris ſcripta per-
ferentes et munera, eniſuri adparatum interim Sa-

poris arte quadam suspendere, ut supra humanum modum provinciae munirentur Arctoae.

1 VI. Inter quae ita ambigua Iuthungi Alamannorum pars, Italicis conterminans tractibus, obliti pacis et foederum, quae adepti sunt obsecrando, Raetias turbulente vastabant, adeo ut etiam oppi-
2 dorum tentarent obsidia praeter solitum. Ad quos repellendos cum valida manu missus Barbatio, in locum Silvani peditum promotus magister, ignavus, sed verbis effusior, alacritate militum vehementer erecta, prostravit acerrime multos, ita ut exigua portio, quae periculi metu se dedit in fugam, aegre dilapsa res suas non sine lacrymis reviseret et lamen-
3 tis. Huic pugnae Nevita, postea consul, equestris praepositus turmae, et adfuisse, et fortiter fecisse firmatur.

1 VII. Iisdem diebus terrae motus horrendi per Macedoniam, Asiamque, et Pontum adsiduis pulsibus oppida multa concusserunt et montes. Inter monumenta tamen multiformium aerumnarum eminuere Nicomediae clades, Bithyniae urbium matris, cuius ruinarum eventum vere breviterque absolvam.

2 Primo lucis exortu die nono Kal. Septembrium, concreti nubium globi nigrantium, laetam paullo ante caeli speciem confuderunt: et amandato solis splendore, nec contigua vel adposita cernebantur: ita oculorum obtutu praestricto, humo involutus
3 crassae caliginis squalor insedit. Dein velut numine summo fatales contorquente manubias, ventosque ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum, cuius impetu pulsorum auditus est montium gemitus, et elisi littoris fragor: haecque sequuti typhones atque presteres, cum horrifico tremore terrarum, civitatem et suburbana
4 funditus everterunt. Et quoniam acclivitate collium aedes pleraeque vehebantur, aliae super alias

concidebant, reclangentibus cunctis ſonitu ruina-
rum immenſo. Interim clamoribus variis excelſa
culmina reſultabant, quaeritantium coniugium li-
berosque, et ſi quid neceſſitudinis arte conſtringit.
Poſt horam denique ſecundam, multo ante tertiam, 5
aër iam ſudus et liquidus latentes retexit funereas
ſtrages. Nonnulli enim ſuperruentium ruderum vi
nimia conſtipati, ſub ipſis interiere ponderibus.
Quidam collo tenus aggeribus obruti, cum ſuper-
eſſe poſſent, ſi qui iuviſſent, auxiliorum inopia ne-
cabantur. Alii lignorum exſtantium acuminibus
fixi pendebant. Uno ictu caeſi complures paullo 6
ante homines, tunc promiſcuae ſtrages cadaverum
cernebantur. Quosdam domorum inclinata faſti-
gia intrinſecus ferebant intactos, angore et inedia
conſumendos. Inter quos Ariſtaenetus adfectatam
recens dioeceſim curans vicaria poteſtate, quam
Conſtantius ad honorem uxoris Euſebiae Pietatem
cognominaverat, animam hoc caſu cruciatam diu-
tius exhalavit. Alii ſubita ruinae magnitudine op- 7
preſſi, iisdem adhuc molibus conteguntur. Colli-
ſis quidam capitibus, vel humeris praefectis aut
cruribus, inter vitae mortisque confinia, aliorum
adiumenta paria perferentium implorantes, cum
obteſtatione magna deſerebantur. Et ſupereſſe po- 8
tuit aedium ſacrarum et privatarum, hominumque
pars maior, ni palantes abrupte flammarum ardo-
res per quinquaginta dies et noctes, quidquid con-
ſumi poterat, exuſſiſſent.

Adeſſe tempus exiſtimo pauca dicere, quae de 9
terrae pulſibus coniectura veteres collegerunt. Ad
ipſius enim veritatis arcana non modo haec noſtra
vulgaris inſcitia, ſed ne ſempiterna quidem lucu-
brationibus longis nondum exhauſta phyſicorum
iurgia penetrarunt. Unde et in ritualibus et ponti- 10
ficiis obſervatur obtemperantibus ſacerdotiis caute,
ne alio Deo pro alio nominato, cum, quis eorum

terram concutiat, ſit in abſtruſo, piacula commit-
11 tantur. Accidunt autem, ut opiniones exiſtimant,
inter quas Ariſtoteles aeſtuat et laborat, aut in ca-
vernis minutis terrarum, quas Graece ſyringas ad-
pellamus, impulſu crebriore aquis undabundis: aut
certe, ut Anaxagoras adfirmat, ventorum vi ſub-
euntium ima terrarum: qui cum ſoliditatibus con-
cruſtatis inciderint, eruptiones nullas reperientes,
eas partes ſoli convibrant, quas ſubrepſerint hu-
midi. Unde plerumque obſervatur, terra tremen-
te, ventorum apud nos ſpiramina nulla ſentiri,
12 quod in ultimis eius receſſibus occupantur. Anaxi-
mander ait, areſcentem nimia aeſtuum ſiccitate,
aut poſt madores imbrium, terram rimas pandere
grandiores, quas penetrat ſupernus aër violentus et
nimius, ac per eas vehementi ſpiritu quaſſatam
cieri propriis ſedibus. Qua de cauſa terrores hu-
iusmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum
caeleſtium ſuperfuſione contingunt. Ideoque Ne-
ptunum humentis ſubſtantiae poteſtatem, Ennoſi-
gaeon et Siſichthona poëtae veteres et theologi nun-
cupaverunt.

13 Fiunt autem terrarum motus modis quatuor.
Aut enim braſmatiae ſunt, qui humum [1]) moleſtius
ſuſcitantes, ſurſum propellunt immaniſſimas moles:
ut in Aſia Delos emerſit, et Hiera, et Anaphe,
et Rhodus, Ophiuſa et Pelagia prioribus ſaeculis
dictitata, aureo quondam imbri perfuſa, et Eleuſin
in Boeotia, et apud Tyrrhenos Vulcanus, inſulae-
que plures: aut climatiae, qui limes rueutes et ob-
liqui urbes, aedificia, montesque complanant: aut
chaſmatiae, qui grandiori motu patefactis ſubito
voratrinis, terrarum partes abſorbent; ut in Atlan-
tico mari Europaeo orbe ſpatioſior inſula, et in
Criſſaeo

1) Mſ. moleſtus.

Criſſaeo ſinu Helice et Bura, et in Ciminia Italiae parte oppidum [2]) Saccumum, ad Erebi profundos hiatus abactae, aeternis tenebris occultantur. In- 14
ter haec tria genera terrae motuum, mycematiae ſonitu audiuntur [3]) minaci, cum diſſolutis elementa compagibus ultro adſiliunt, vel relabuntur confidentibus terris. Tunc enim neceſſe eſt velut taurinis reboare mugitibus fragores fremitusque terrenos. Sed hinc ad exorſa.

VIII. At Caeſar hiemem apud Pariſios agens, 1
Alamannos praevenire ſtudio maturabat ingenti, nondum in unum coactos, ſed [1]) in inſaniam poſt Argentoratum audaces omnes et ſaevos: opperiensque Iulium menſem, unde ſumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur. Nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania, aeſtatis remiſſione ſolutis frigoribus et pruinis, veheretur annona. Sed ut eſt difficultatum paene omnium 2
diligens ratio victrix, multa mente verſans et varia, id tandem reperit ſolum, ut anni maturitate non exſpectata, barbaris occurreret [2]) inſperatus, firmatoque conſilio xx. dierum frumentum, ex eo, quod erat in ſedibus conſumendum, ad uſus diuturnitatem excoctum, [3]) buccellatum, ut vulgo adpellant, humeris impoſuit libentium militum: hocque ſubſidio fretus, ſecundis, ut ante, auſpiciis profectus eſt, intra menſem quintum vel ſextum duas expeditiones conſummari poſſe urgentes et neceſſarias arbitratus. Quibus paratis, petit primos omnium 3
Francos, eos videlicet, quos conſuetudo Salios adpellavit, auſos olim in Romano ſolo apud Toxiandriam locum habitacula ſibi figere praelicenter. Cui, cum Tungros veniſſet, occurrit legatio prae-

2) Saccumum adhebi profundos hiatus abactae aeter. *al.* Succinenſe profundo hiatu abſorpta aeternis. 3) minacium diſſol. 1) *al.* ad inſaniam. 2) Mſ. inſperatis. 3) Mſ. bucellatum.

dictorum, opinantium reperiri Imperatorem etiamtum in hibernis, pacem ſub hac lege praetendens, ut quieſcentes eos tamquam in ſuis nec laceſſeret quisquam, nec vexaret. Hos legatos, negotio plene digeſto, oppoſitaque conditionum perplexitate, ut in iisdem tractibus moraturus, dum rede-
4 unt, muneratos abſolvit. Dictoque citius ſequutus profectos, Severo duce miſſo per ripam, ſubito cunctos adgreſſus, tamquam fulminis turbo perculſit: iamque precantes potius, quam reſiſtentes, in opportunam clementiae partem effectu victoriae flexo, dedentes ſe cum opibus liberisque ſuscepit.
5 Chamavos itidem auſos ſimilia adortus, eadem celeritate partim cecidit, partim acriter repugnantes, vivosque captos compegit in vincula: alios praecipiti fuga trepidantes, ad ſua, ne militem ſpatio longo defatigaret, abire interim permiſit innocuos: quorum legatis paullo poſtea miſſis precatum conſultumque rebus ſuis, humi proſtratis ſub obtutibus eius, pacem hoc tribuit pacto, ut ad ſua redirent incolumes.

1 IX. Cunctis igitur ex voto currentibus, ſtudio pervigili properans modis omnibus utilitatem fundare provinciarum, munimenta tria recta ſerie ſuperciliis impoſita fluminis Moſae, ſubverſa dudum obſtinatione barbarica, reparare pro tempore cogitabat: et illico ſunt inſtaurata, procinctu paulli-
2 ſper omiſſo. Atque ut conſilium prudens celeritas faceret tutum, ex annona decem dierum et ſeptem, quam in expeditionem pergens vehebat cervicibus miles, portionem ſubtractam in iisdem condidit caſtris, ſperans, ex Chamavorum ſegetibus id ſup-
3 pleri poſſe, quod ablatum eſt. Longe autem aliter accidit. Frugibus enim nondum etiam maturis, miles expenſis, quae [1]) portabat, nusquam repe-

1) Mſ. portabat.

riens victus, extrema [2]) minitans Iulianum com-
pellationibus inceſſebat et probris: Aſianum adpel-
laus, Graeculum, et fallacem, et ſpecie ſapientiae
ſtolidum. Utque inveniri ſolent quidam inter ar-
matos verborum volubilitate conſpicui, haec et
ſimilia multa ſtrepebant: *Quo trahimur ſpe melio-* 4
rum abolita, olim quidem dura et perpeſſu aſperri-
ma per nives tolerantes et acumina crudelium prui-
narum? ſed nunc, proh nefas! cum ultimis hoſtium
fatis inſtamus, fame, ignaviſſimo mortis genere
tabeſcentes. Et ne quis nos turbarum exiſtimet con- 5
citores, pro vita loqui ſola teſtamur; non aurum,
neque argentum petentes, quae olim nec contrecta-
re potuimus, nec videre, ita nobis negata velut
contra Remp. tot ſuſcepiſſe labores et pericula con-
futatis. Et erat ratio iuſta querelarum. Inter tot 6
enim rerum probabilium curſus articulosque neceſ-
ſitatum ancipites, ſudoribus Gallicanis miles ex-
hauſtus, nec donativum meruit nec ſtipendium,
iam inde ut Iulianus illo eſt miſſus: ea re, quod
nec ipſi, quod daret, ſuppetere poterat usquam,
nec Conſtantius erogari more ſolito permittebat.
Hocque exinde claruit fraude potius, quam teua- 7
citate committi, quod cum idem Caeſar, petenti
ex uſu gregario cuidam ut barbas detonderet, de-
diſſet aliquid vile, contumelioſis calumniis adpeti-
tus eſt a Gaudentio tunc notario, ad explorandos
eius actus diu morato per Gallias, quem poſtea ipſe
interfici iuſſit, ut loco monſtrabitur competenti.

X. Lenito tandem tumultu non ſine blanditia- 1
rum genere vario, contextoque navali ponte Rheno
tranſito, terris Alamannorum calcatis, Severus
magiſter equitum bellicoſus ante haec et induſtrius,
repente commarcuit. Et qui ſaepe univerſos ad 2

I 2

2) *al.* militans.

fortiter faciendum hortabatur et ſingulos; tunc disſuaſor pugnandi contemptus videbatur et timidus, mortem fortaſſe metuens adventantem: ut in [1]) Tageticis libris legitur, [2]) Veiovis fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec maiores aliquos poſſint audire fragores: et iter ignaviter egerat praeter ſolitum, ut ductores viarum praeeuntes alacri gradu, ultima minitando terreret, ni omnes conſpirantes in unum ſe loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes auctoritatem, nusquam deinde ſunt progreſſi.

3 Inter has tamen moras Alamannorum rex [3]) Suomarius ultro cum ſuis improviſus occurrit, ferox ante ſaeviensque in damna Romana, ſed tum lucrum exiſtimans inſperatum, ſi propria retinere permitteretur. Et quia vultus inceſſusque ſupplicem indicabat, ſusceptus, bonoque animo eſſe iuſſus et placido, nihil arbitrio ſuo relinquens, pa-
4 cem genibus curvatis orabat. Et eam cum conceſſione praeteritorum ſub hac meruit lege, ut captivos redderet noſtros, et, quoties ſit neceſſe, militibus alimenta praeberet, ſusceptorum vilium more ſecuritates accipiens pro illatis: [4]) quas ſi non oſtendiſſet in tempore, ſciret ſe rurſus ea de re fatigandum.

5 Quod ita recte diſpoſitum, eſt impraepedite completum. Hortarii nomine petendus erat regis alterius pagus: et quia nihil videbatur deeſſe praeter ductores, Neſticae tribuno ſcutariorum, et [5]) Chariettoni viro fortitudinis mirae, imperaverat Caeſar, ut magna quaeſitum induſtria comprehenſumque offerrent ſibi captivum: et correptus velociter aduleſcens ducitur Alamannus, pacto obtinendae ſalutis pollicitus itinera ſe monſtraturum.

1) Mſ. Tagetinicis lib. 2) Mſ. Vegonicis. 3) Mſ. Sumoarius. 4) Mſ. quas ſi. 5) Mſ. Chariettoni.

Hoc praegreſſo ſequutus exercitus, celſarum arbo- 6
rum obſiſtente concaede ire protinus vetabatur.
Verum per circuitus longos et flexuoſos ventum eſt
tandem ad loca: et ira quisque percitus armatorum
urebat agros, pecora diripiebat et homines, reſi-
ſtentesque ſine ulla parcimonia contruncabat. His 7
malis perculſus rex, cum multiplices legiones, vi-
corumque reliquias cerneret exuſtorum, ultimas
fortunarum iacturas adeſſe iam contemplatus, ora-
vit ipſe quoque veniam, facturum ſe imperanda,
iurandique exſecratione reſtituere univerſos promi-
ſit: id enim cura agebatur impenſiore: detentisque
plurimis, reddidit paucos. Quo cognito, ad in- 8
dignationem iuſtam Iulianus erectus, cum mune-
randus veniſſet ex more, quatuor comites eius,
quorum ope et fide maxime nitebatur, non ante
abſolvit, dum omnes rediere captivi. Ad collo- 9
quium tamen accitus a Caeſare, trementibus oculis
adorato, victorisque ſuperatus adſpectu, conditio-
ne difficili premebatur: hac ſcilicet, ut, quoniam
conſentaneum erat, poſt tot ſecundos eventus civi-
tates quoque reparari vi barbarorum exciſas, car-
penta et materias ex opibus ſuis ſuorumque praebe-
ret: et haec pollicitus, imprecatusque, ſi perfidum
quidquam egiſſet, luenda ſibi cruore ſupplicia, ad
propria remeare permiſſus eſt. Annonam enim
transferre, ita ut Suomarius, ea re compelli non
potuit, quod ad internecionem regione eius vaſtata
nihil inveniri poterat, quod daretur.

Ita reges illi tumentes quondam immaniter, ra- 10
pinisque diteſcere adſueti noſtrorum, Romanae
potentiae iugo ſubdidere colla iam domita, et velut
inter tributarios nati et educati, obſecundabant im-
periis iugravate. Quibus hoc modo peractis, di-
ſperſo per ſtationes milite conſuetas, ad hiberna re-
greſſus eſt Caeſar.

1 XI. Haec cum in comitatu Conſtantii ſubinde
noſcerentur (erat enim neceſſe, [1]) tanquam adpa-
ritorem Caeſarem ſuper omnibus geſtis ad Auguſti
referre ſcientiam) omnes, qui plus poterant in pa-
latio, adulandi profeſſores iam docti, recte conſul-
ta proſpereque completa vertebant in deridiculum:
talia ſine modo ſtrepentes inſulſe, *In odium venit
cum victoriis ſuis capella, non homo:* ut hirſutum
Iulianum carpentes, adpellantesque loquacem tal-
pam, et purpuratam ſimiam, et litterionem Grae-
cum: et his congruentia plurima atque [2]) vernacula
principi reſonantes, audire haec taliaque geſtienti,
virtutes eius obruere verbis impudentibus conaban-
tur, ut ſegnem inceſſentes, et timidum, et umbra-
tilem, geſtaque ſecus verbis comptioribus exornan-
2 tem: quod non tunc primitus accidit. Namque,
ut ſolet ampliſſima gloria obiecta eſſe ſemper invi-
diae, legimus in veteres quoque magnificos duces
vitia criminaque, etiamſi inveniri non poterant,
finxiſſe malignitatem, ſpectatiſſimis actibus eorum
3 offenſam. Ut Cimonem, Miltiadis filium, inſimu-
latum intemperantiae, qui prope Eurymedonta
Pamphylium flumen Perſarum populum delevit in-
numerum, coëgitque gentem inſolentia [3]) ſemper
elatam, obſecrare ſuppliciter pacem: Aemilianum
itidem Scipionem, ut ſomniculoſum aemulorum
incuſari malevolentia, cuius [4]) impetrabili vigilantia,
obſtinatae in perniciem Romae, duae ſunt poten-
4 tiſſimae urbes exciſae. Nec non etiam in Pompe-
ium obtrectatores iniqui multa ſcrutantes, cum ni-
hil, unde vituperari deberet, inveniretur, duo
haec obſervaverunt ludibrioſa et irrita: 'quod ge-
nuino quodam more caput digito uno ſcalpebat:
quodque aliquamdiu tegendi ulceris cauſa deformis

1) *al.* tanquam Caeſarem. 2) Mſ. utinnacula. 3) *al.* regis elatam. 4) *al.* impenetrabili.

faſciola candida crus [5] colligabat: quorum alterum factitare ut diſſolutum, alterum ut novarum rerum cupidum adſerebant: nihil intereſſe oblatrantes argumento ſubfrigido, quam partem corporis redimiret regiae maieſtatis inſigni: [6]) eum virum, quo nec fortior, nec cautior quisquam patriae fuit, ut documenta praeclara teſtantur.

Dum haec ita aguntur, Romae Artemius curans 5
vicariam, praefecturam pro Baſſo quoque agebat: qui recens promotus urbi praefectus fatali deceſſerat ſorte. Cuius adminiſtratio ſeditiones perpeſſa eſt turbulentas, nec memorabile quidquam habuit, quod narrari ſit dignum.

XII. Auguſto inter haec quieſcenti per hiemem 1
apud Sirmium, indicabant nuntii graves et crebri, permiſtos Sarmatas et Quados, vicinitate et ſimilitudine morum armaturaeque concordes, Pannonias Moeſiarumque alteram cuneis incurſare diſperſis. Quibus ad latrocinia magis quam aperto habilibus 2
Marti, haſtae ſunt longiores, et loricae ex cornibus raſis et levigatis, plumarum ſpecie linteis indumentis innexae: equorumque plurimi ex uſu caſtrati, ne aut feminarum viſu exagitati raptentur, aut in ſubſidiis ferocientes, prodant hinnitu denſiore vectores. Et per ſpatia discurrunt ampliſſima ſequen- 3
tes alios, vel ipſi terga vertentes, inſidendo velocibus equis et morigeris, trahentesque ſingulos, interdum et binos, uti permutatio vires foveat iumentorum, vigorque otio integretur alterno.

Aequinoctio itaque temporis verni confecto, 4
Imperator coacta militum valida manu, ductu laetioris fortunae profectus, cum ad locum aptiſſimum perveniſſet, flumen Iſtrum exundantem pruinarum iam reſoluta congerie, ſuper navium foros ponte contexto transgreſſus, populandis barbarorum

5) colligatum. 6) *al.* in eum virum.

incubuit terris: qui itinere feſtinato praeventi, ca-
tervasque bellatoris exercitus iugulis ſuis imminere
cernentes, quem nondum per anni tempus colligi
poſſe rebantur, nec ſpirare auſi, nec ſtare, ſed vi-
tantes exitium inſperatum, ſemet omnes effuderunt
5 in fugam. Stratisque plurimis, quorum greſſus
vinxerat timor, hi, quos exemit celeritas morti,
inter latebroſas convalles montium occultati, vide-
bant patriam ferro pereuntem: quam vindicaſſent
profecto, ſi vigore, quo diſceſſerant, reſtitiſſent.
6 Gerebantur haec in ea parte Sarmatiae, quae ſe-
cundam proſpectat Pannoniam: parique fortitudine
[1]) circa Valeriam opes barbaricas, [2]) urendo rapien-
7 doque occurrentia, militaris turbo vaſtabat. Cuius
cladis immenſitate permoti, poſthabito conſilio la-
tendi, Sarmatae petendae ſpecie pacis agmine tri-
pertito agentes ſecurius noſtros adgredi cogitarunt:
[3]) ut nec expedire tela, nec vim vulnerum declina-
re, nec, quod eſt in rebus artiſſimis ultimum, verti
8 poſſent in fugam. Aderant autem illico Sarmatis
periculorum Quadi participes, qui noxarum ſaepe
ſocii fuerant indiscreti: ſed ne eos quidem prompta
9 iuvit audacia, in diſcrimina ruentes aperta. Caeſis
enim compluribus, pars, quae potuit ſupereſſe,
per notos colles evaſit: quo eventu vires et animos
incitante, iunctis denſius cuneis ad Quadorum
regna properabat exercitus: qui ex praeterito caſu
impendentia formidantes, rogaturi ſuppliciter pa-
cem, fidentes ad principis venere conſpectum, erga
haec et ſimilia lenioris: dictoque die ſtatuendis
conditionibus, [4]) Zizais quoque etiam tum regalis,
haud parvi corporis iuvenis, ordines Sarmatarum
more certaminis inſtruxit ad preces: viſoque Im-
peratore abiectis armis pectore toto procubuit exa-

---

1) Mſ. cum Valeriam. 2) al. ferendo. 3) *τὸ ut* Mſ. deeſt.
4) *Steph.* modo Zizais quoque.

nimis ſtratus. Et amiſſo vocis officio prae timore,
[5]) tum, cum orare deberet, maiorem miſericordiam
movit, conatus aliquoties, parumque, impediente
ſingultu, permiſſus explicare, quae poſcebat. Re- 10
creatus denique tandem, iuſſusque exſurgere, ge-
nibus nixus uſu linguae recuperato, conceſſionem
delictorum ſibi tribui ſupplicavit et veniam; eoque
ad precandum admiſſa multitudo, cuius ora formi-
do muta claudebat, periculo adhuc praeſtantioris
ambiguo: ubi ille ſolo iuſſus attolli, orandi ſignum
exſpectantibus diu monſtravit, omnes clypeis telis-
que proiectis manus precibus dederunt, plura ex-
cogitantes, ut vincerent humilitate ſupplicandi re-
galem. Duxerat potior cum caeteris Sarmatis etiam 11
[6]) Rumonem, et Zinafrum, et Fragiledum ſubregu-
los, plurimosque optimates, cum [7]) impetrandi ſpe
ſimilia petituros. Qui, licet elati gaudio ſalutis
indultae, conditionum ſarcina compenſare inimice
facta pollicebantur, ſeque cum facultatibus et libe-
ris et coniugibus terrarumque ſuarum ambitu, Ro-
manae potentiae libenter [8]) offerrent: praevaluit
tamen aequitati iuncta benignitas: iuſſique obtinere
ſedes impavidi, noſtros reddidere captivos. Duxe-
runtque obſides poſtulatos, et obedire praeceptis
deinde promptiſſime ſpoponderunt. Hortante hoc 12
exemplo clementiae, advolarunt regales cum ſuis
omnibus Araharius et Uſafer, inter optimates ex-
cellentes, agminum gentilium duces, quorum alter
[9]) Transiugitanorum [10]) Quadorumque parti, alter
quibusdam Sarmatis praeerat, locorum confiniis et
feritate iunctiſſimis: quorum plebem veritus Impe-
rator, ne ferire foedera ſimulans, in arma repente
conſurgeret, diſcreto conſortio, pro Sarmatis obſe-

---

5) *Steph.* dum eum. 6) Mſ. Rumorem. 7) Mſ. impetrandi ſpecie. 8) *Steph.* offerrent. 9) Transſugitanorum. 10) *τὸ que* deeſt al.

crantes iuſſit paulliſper abscedere, dum [11]) Araharii
13 et Quadorum negotium ſpectaretur. Qui cum eo-
rum ritu oblati, ſtantes curvatis corporibus, faci-
nora gravia purgare non poſſent, ultimae ſortis in-
fortunia metuentes, dederunt obſides imperatos,
numquam antea pignora foederis exhibere compulſi.
14 His ex aequo bonoque compoſitis, Uſafer iu preces
admiſſus eſt: Arahario pertinaciter obſtrepente,
firmanteque, pacem, quam ipſe meruit, ei quoque
debere proficere, ut participi, liçet inferiori, et
15 obtemperare ſuis imperiis conſueto. Verum quae-
ſtione diſcuſſa, aliena poteſtate eripi Sarmatae iuſſi,
ut ſemper Romanorum clientes, offerre obſides,
quietis vincula conſervandae, gratanter amplexi
16 ſunt. Ingerebat autem ſe poſt haec maximus nu-
merus catervarum confluentium nationum et regum,
ſuspendi a iugulis ſuis gladios obſecrantium, poſt-
quam Araharium impuue compererant abſceſſiſſe:
et pari modo ipſi quoque adepti pacem, quam po-
ſcebant, accitos ex intimis regni procerum filios,
obſidatus ſorte opinione celerius obtulerunt; iti-
demque captivos, ut placuerat, noſtros, quos haud
minori gemitu perdidere quam ſuos.
17 Quibus ordinatis, translata eſt in Sarmatas cura,
miſeratione dignos potius quam ſimultate: quibus
incredibile quantum proſperitatis haec attulit cauſa:
ut verum illud exiſtimetur, quod opinautur quidam,
18 fatum vinci principis poteſtate, vel fieri. Potentes
[12]) olim ac nobiles erant huius indigenae regni, ſed
coniuratio clandeſtina ſervos armavit in facinus.
Atque ut barbaris eſſe omne ius in viribus adſuevit,
vicerunt dominos ferocia pares, ſed numero prae-
19 minentes. Qui, confundente metu conſilia, ad
Victohalos diſcretos longius confugerunt, obſequi
defenſoribus, ut in malis, optabile, quam ſervire

11) Mſ. Barbarii. 12) *al.* olim ignobiles.

suis mancipiis arbitrati: quae deplorantes post impetratam veniam recepti in fidem, poscebant praesidia liberati: [13]) eosque iniquitate rei permotus, inspectante omni exercitu, convocatos adloquutus verbis mollioribus Imperator, nulli nisi sibi ducibusque Romanis [14]) parere praecepit. Atque ut re- 20
stitutio libertatis haberet dignitatis augmentum, Zizaim regem iisdem praefecit, conspicuae fortunae tum insignibus aptum profecto, ut res docuit, et fidelem: nec discedere quisquam post haec [15]) gloriose gesta permissus est, antequam (ut placuerat) remearent nostri captivi. His in barbarico 21
gestis, Bregetionem castra commota sunt: ut etiam ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium tractus, lacrymae vel sanguis exstingueret. Quorum regalis Vitrodorus Viduarii filius regis, et Agilimundus subregulus, aliique optimates, et iudices variis populis praesidentes, viso exercitu in gremio regni solique genitalis, sub gressibus iacuere militum, et adepti veniam iussa fecerunt: sobolemque suam obsidatus pignore, ut obsequuturi conditionibus impositis, tradiderunt; eductisque mucronibus, quos pro numinibus colunt, iuravere se permansuros in fide.

XIII. His (ut narratum est) secundo finitis eventu, ad [1]) Limigantes Sarmatas servos ocius signa 1
transferri utilitas publica flagitabat, quos erat admodum nefas, impune multa et nefaria perpetrasse. Nam velut obliti priorum, tunc erumpentibus liberis, ipsi quoque tempus aptissimum nacti, limitem perrupere Romanum, ad hanc solam fraudem dominis suis hostibusque concordes. Deliberatum est 2
tamen id quoque lenius vindicari, quam criminum magnitudo poscebat, hactenus ultione porrecta, ut

---

13) *Steph.* eosque. 14) Ms. parcere. 15) Ms. gloriosa. 1) *Steph.* Limitantes.

ad longinqua translati amitterent copiam noſtra
vexandi: quos pericula formidare monebat ſcele-
3 rum conſcientia diutius commiſſorum. Ideoque in
ſe pugnae molem ſuſpicati vertendam, dolos para-
bant, et ferrum, et preces. Verum adſpectu primo
exercitus tamquam fulminis ictu perculſi, ultima-
que cogitantes, vitam precati, tributum annuum,
delectumque validae iuventutis, et ſervitium ſpo-
ponderunt: abnuere parati, ſi iuberentur aliorſum
migrare, ut geſtibus indicabant et vultibus, loco-
rum confiſi praeſidio, ubi lares poſt exactos [2]) do-
4 minos fixere ſecuri. Has enim terras Parthiſcus
irruens obliquatis meatibus Iſtro miſcetur. Sed
dum ſolus licentius fluit, ſpatia longa et lata ſenſim
praeterlabens, et ea coartans prope exitum in an-
guſtias, accolas ab impetu Romanorum alveo Da-
nubii defendit, a barbaricis vero excurſibus ſuo
tutos praeſtat obſtaculo: ubi pleraque humidioris
ſoli natura et incrementis fluminum redundantia,
ſtagnoſa et referta ſalicibus, ideoque invia niſi per-
quam gnaris: et ſuper his inſularem amfractum
aditu Parthiſci paene contiguum amnis potior amb-
5 iens, terrae conſortio ſeparavit. Hortante igitur
principe, cum genuino faſtu ad citeriorem venere
fluminis ripam, ut exitus docuit, non iuſſa facturi,
ſed ne viderentur militis praeſentiam formidaſſe:
ſtabantque contumaciter, ideoque propinquaſſe
6 monſtrantes, ut iubenda repudiarent. Quae Im-
perator accidere poſſe contemplans, in agmina plu-
rima clam diſtributo exercitu, celeritate volucri
migrantes [3]) intra ſuorum acies clauſit. Stansque
in aggere celſiore cum paucis, et ſtipatorum prae-
ſidio tectus, eos, ne ferocirent, lenius admonebat.
7 Sed fluctuantes ambiguitate mentium, in diverſa
rapiebantur, et furori miſta verſutia tentabant cum

2) *τὸ inde* deeſt Mſ. 3) *Steph.* intra vallum.

precibus proelium: vicinumque sibi [4]) in nostros parantes excursum, proiecere consulto longius scuta, ut ad ea recuperanda sensim progressi, sine ullo fraudis indicio spatia furarentur.

Iamque vergente in vesperum die, cum moras 8
rumpere lux moneret excedens, erectis vexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur: qui [5]) conferti, acieque densiore contracta, adversus ipsum principem stantem (ut dictum est) altius, omnem impetum contulerant, eum oculis [6]) incessentes et vocibus truculentis. Cuius furoris amentiam exercitus 9
ira ferre non potuit, eosque Imperatori, ut dictum est, acriter imminentes, desinente in angustum fronte, quem habitum caput porci simplicitas militaris adpellat, impetu disiecit ardenti: et dextra pedites catervas peditum obtruncabant; equites laeva equitum se turmis agilibus infuderunt. Cohors 10
praetoria ex adverso Augustum cautius stipans, resistentium pectora, moxque terga fugientium [7]) incidebat: et cadentes insuperabili contumacia barbari, non tam mortem [8]) dolere, quam nostrorum laetitiam horrendo stridore monstrabant: et iacentes, absque mortuis, plurimi succisis poplitibus, ideoque adempto fugiendi subsidio; alii dextris amputatis; nonnulli ferro quidem intacti, sed [9]) superruentium collisi ponderibus, cruciatus alto silentio perferebant. Nec eorum quisquam inter diversa 11
supplicia veniam petiit, aut ferrum proiecit, aut exoravit celerem mortem: sed arma iugiter retinentes, licet adflicti, minus criminis aestimabant, alienis [10]) viribus potius, quam conscientiae suae iudicio vinci: mussantesque audiebantur interdum, fortunae non meriti fuisse, quod evenit. Ita in semi-

4) *al.* in nocturnos. 5) *Steph.* conversi. 6) al. incessentibus. 7) *al.* caedebat. 8) *Steph.* dolere. 9) *Steph.* supervenientium. 10) *τὸ potius* deest al.

horae curriculo discrimine proeliorum emenso, tot
procubuere subito barbari, ut pugnam fuisse sola
victoria declararet.
12 Vix dum populis hostilibus stratis, gregatim
peremptorum necessitudines ducebantur humilibus
extractae tuguriis, aetatis sexusque promiscui: et
fastu vitae prioris abolito, ad infimitatem obsequio-
rum venere servilium: et exiguo temporis intervallo
decurso, caesorum aggeres, et captivorum agmina
13 cernebantur. Incitante itaque fervore certaminum
fructuque vincendi, consurrectum est in perniciem
eorum, qui deseruere proelia, vel in tuguriis lati-
tantes occultabantur. Hos, cum ad loca venisset
avidus barbarici sanguinis miles, disiectis culmis
levibus obtruncabat: nec quemquam casa vel trabi-
bus compacta firmissimis periculo mortis extraxit.
14 Denique, cum inflammarentur omnia, nullusque
latere iam posset, cunctis vitae praesidiis circumci-
sis, aut obstinate igni peribat absumptus, aut in-
cendium vitans [11]) egressusque, uno supplicio de-
15 clinato, ferro sternebatur hostili. Fugientes tamen
aliqui tela incendiorumque magnitudinem, amnis
vicini se commisere gurgitibus, peritia nandi ripas
ulteriores occupare posse sperantes: quorum pleri-
que submersi necati sunt, alii iaculis periere con-
fixi: adeo ut abunde cruore diffuso meatus fluminis
spumaret immensi: ita per elementum utrumque
Sarmatas vincentium ira virtusque delevit.
16 Placuerat igitur post hunc rerum ordinem cun-
ctis adimi spem omnem vitaeque solatium: et post
lares incensos raptasque familias, navigia iussa sunt
colligi, ad indagandos, quos a nostrorum acie ulte-
17 rior discreverat ripa. Statimque, ne alacritas in-
tepesceret pugnatorum, impositi lintribus per ab-
dita ducti velites expediti, occuparunt latibula

[11]) *Steph.* egressusque.

Sarmatarum: quos repentinus fefellit adfpectus,
gentiles lembos et nota remigia confpicantes. Ubi 18
vero procul micantibus telis, quod verebantur,
propinquare fenferunt, ad [12]) fuffugia locorum pa-
luftrium fe contulerunt: eosque fequutus infeftius
miles, caefis plurimis ibi victoriam reperit, ubi
nec caute poffe confiftere, nec audere aliquid cre-
debatur. Poft abfumptos paene diffufosque Ami- 19
cenfes, petiti funt fine mora Picenfes, ita ex regio-
nibus adpellati conterminis: quos tutiores fecere
fociorum aerumnae, rumorum adfiduitate comper-
tae. Ad quos opprimendos (erat enim arduum fe-
qui per diverfa confperfos, imprudentia viarum ar-
cente) Taifalorum auxilium, et liberorum adaeque
Sarmatarum adfumptum eft. Cumque auxiliorum 20
agmina locorum ratio fepararet, tractus contiguos
Moefiae fibi miles elegit; Taifali proxima fuis fedi-
bus obtinebant; liberi terras occupaverant e regio-
ne fibi oppofitas.

[13]) Limigantes territi [14]) recentibus fubactorum 21
exemplis [15]) et proftratorum, diu haefitabant ambi-
guis mentibus, utrum oppeterent an rogarent, cum
utriusque rei fuppeterent documenta non levia.
Vicit tamen ad ultimum coetu feniorum urgente,
dedendi fe confilium: variaeque palmae victoriarum
acceffit eorum quoque fupplicatio, qui armis liber-
tatem invaferant: et reliqui eorum cum precibus,
ut fuperatos et imbelles dominos adfpernati, fortio-
ribus vifis inclinavere cervices. Accepta itaque pu- 22
blica fide, et deferto montium propugnaculo, ad
caftra Romana convolavit eorum pars maior, diffufa
per fpatia ampla camporum, cum parentibus, et
natis, atque coniugibus, opumque vilitate, quam
eis celeritatis ratio [16]) furari permifit. Et, qui 23

12) *al.* fuffragia. 13) Mf. Limitantes. 14) vo *recentibus* Mf. deeft. 15) Mf. et fubacrum proftratorum. 16) Mf. futurari.

animas amittere potius, quam cogi solum vertere putabantur, dum licentem amentiam libertatem existimarent, parere imperiis, et sedes alias suscipere sunt adsensi tranquillas et fidas: ut nec bellis vexari, nec mutari seditionibus possint. Iisdemque ex sententia, ut credebatur, acceptis, quievere paullisper, post feritate nativa in [17]) exitiale scelus erecti, ut congruo docebitur textu.

24 Hoc rerum prospero currente successu, tutela Illyrico competens gemina est ratione firmata: cuius negotii duplicem magnitudinem Imperator adgressus, utramque [18]) perfecit. Exsules populos, licet mobilitate [19]) suspectos, acturos tamen paullo verecundius, tandem reductos in avitis sedibus collocavit. Iisdemque ad gratiae cumulum, non ignobilem quempiam regem, sed quem ipsi antea sibi praefecere, regalem imposuit, bonis animi corpo-

25 risque praestantem. Tali textu recte factorum, Constantius iam metuente sublimior, militarique consensu secundo Sarmaticus adpellatus ex vocabulo subactorum, iamque discessurus, convocatis cohortibus, et centuriis, et manipulis omnibus, tribunal insistens, signisque ambitus et aquilis, et agmine multiplicium potestatum, his exercitum adlocutus est,

26 ore omnium favorabilis, ut solebat: *Hortatur recordatio rerum gloriose gestarum, omni iucunditate viris fortibus gratior, admodum verecunde replicare, quae divinitus delata sorte vincendi, et ante proelia, et in ipso correximus fervore pugnarum, Romanae rei fidissimi defensores. Quid enim tam pulcrum, tamque posteritatis memoriae iusta ratione mandandum, quam ut miles strenue factis,*

27 *ductor prudenter consultis exsultet? Persultabat Illyri-*

17) Mſ. exitiale. 18) *Steph.* perfecit infidis. Exules. 19) Mſ. supra res.

Illyricum furor hostilis, absentiam nostram inanitate tumenti despiciens, dum Italos tueremur et Gallos: variisque discursibus vastabat extima limitum: nunc [20]) *cavatis roboribus, aliquoties peragrans pedibus flumina, non congressibus, nec armis fretus aut viribus, sed latrociniis adsuetus occultis, astu et ludificandi varietate iam inde ab instituta gente* [21]) *nostris quoque maioribus formidatus: quae longius disparati, qua ferri poterant, tulimus, leviores iacturas efficacia ducum vetari posse sperantes.* Ubi vero per licentiam scandens in maius, ad 28 *funestas provinciarum clades erupit et crebras: communitis aditibus Raeticis, tutelaque pervigili Galliarum securitate fundata, terrore nullo relicto post terga, venimus in* [22]) *Pannonias, ut placuit* [23]) *numini sempiterno, labentia firmaturi: cunctisque paratis, ut nostis, vere adulto egressi, arripuimus negotiorum maximas moles: primum, ne struendo textis compagibus ponti telorum officeret multitudo, quo opera levi perfecto, visis terris hostilibus et calcatis, obstinatis ad mortem animis conatos resistere Sarmatas absque nostrorum dispendio stravimus: parique petulantia ruentes in agmina nobilium legionum Quados, Sarmatis adiumenta ferentes, attrivimus. Qui post aerumnosa dispendia inter discursus et repugnandi minaces anhelitus, quid nostra valeat virtus, experti, manus ad dimicandum paratas, armorum abiecto munimine, pone terga vinxerunt: restareque solam salutem contemplantes in precibus, adfusi sunt vestigiis Augusti clementis, cuius proelia saepe compererant exitus habuisse felices.* His sequestratis, Limigantes quo- 29 *que fortitudine superavimus pari: interfectisque pluribus, alios periculi declinatio adegit suffugia*

20) *Steph.* nauticis roboribus. 21) *Steph.* nostrisque. 22) *al.* Pannoniam. 23) Mſ. numini.

30 *petere latebrarum palustrium. Hisque secundo finitis eventu, lenitatis tempus aderat tempestivae. Limigantes ad loca migrare compulimus longe discreta, ne in perniciem nostrorum se commovere possent ulterius: et pepercimus plurimis; et Zizaim praefecimus liberis, dicatum nobis futurum et fidum, plus aestimantes creare, quam auferre barbaris regem: hoc decore augente sollemnitatem, quod iisdem quoque rector tributus, antehac electus est et*
31 *acceptus. Quadruplex igitur praemium, quod unus procinctus absolvit, nos quaesivimus et res publica, primo ultione parta de grassatoribus noxiis; deinde, quod vobis abunde sufficient ex hostibus captivi. His enim virtutem oportet esse contentam,*
32 *quae sudore quaesivit et dexteris.* [24]) *Nobis amplae facultates, opumque sunt magni thesauri: integra omnium patrimonia, nostri labores et fortitudo servarint. Hoc enim boni Principis menti, hoc*
53 [25]) *successibus congruit prosperis. Postremo ego quoque hostilis vocabuli spolium prae me fero, secundi Sarmatici cognomentum, quod vos unum idemque sentientes, mihi (ne sit arrogans dicere) merito tribuistis.*

34 Post hunc dicendi finem, concio omnis alacrior solito, aucta spe potiorum et lucris, vocibus festis in laudes Imperatoris adsurgens, deumque ex usu testata, non posse Constantium vinci, tentoria repetit laeta. Et reductus Imperator ad regiam, otioque bidui recreatus, Sirmium cum pompa triumphali regressus est, et militares numeri destinatas remearunt sedes.

1 XIV. Hisce iisdem diebus Prosper, et Spectatus, atque Eustathius, legati ad Persas, ut supra docuimus, missi, Ctesiphonta reversum regem adiere, litteras proferentes Imperatoris et munera:

24) *al.* Nobis amplas. 25) *Steph.* sensibus.

poſcebantque rebus integris pacem, et mandatorum memores nusquam ab utilitate Romanae rei maieſtateque discedebant, amicitiae foedus ſub hac lege firmari debere adſeverantes, ne ſuper turbando Armeniae vel Meſopotamiae ſtatu quidquam moveretur. Diu igitur ibi morati, cum obſtinatiſſimum 2
regem, niſi harum regionum dominio ſibi adiudicato, obdureſcentem ad ſuscipiendam cernerent pacem, negotio redierunt infecto. Poſt quod, 3
id ipſum conditionum robore pari impetraturi, Lucillianus miſſus eſt comes, et Procopius tunc notarius, qui poſtea nodo quodam violentae neceſſitatis adſtrictus, ad res conſurrexit novas.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XVIII.

Iulianus C. Gallorum commodis consulit, et ubique ab omnibus ius servandum curat. C. I. *castellorum ad Rhenum quae receperat, moenia reparat: Rhenum transit, et hostili Alamanniae parte vastata V. Alamannorum reges ad pacem petendam et captivos reddendos compellit.* II. *Barbationi magistro peditum et uxori eius cur capita abscissa sint iussu Constantii A.* III. *Rex Persarum Sapor Romanos totis viribus adgredi parat.* IV. *Antoninus protector cum suis omnibus ad Saporem transfugit: eumque in bellum Romanum sponte iam motum impellit.* V. *Ursicinus magister militum ex oriente evocatus, cum iam venisset in Thraciam, remittitur in Mesopotamiam: quo reversus, per Marcellinum Saporis adventum explorat.* VI. *Sapor cum Chionitarum et Albanorum regibus Mesopotamiam intrat. Romani suos ipsi agros incendunt, agrestes in oppida compellunt, ac citeriorem ripam Euphratis castellis praesidiisque communiunt.* VII. *Septingenti equites Illyriciani necopinantes a Persis coniiciuntur in fugam. Evadunt hinc Ursicinus, inde Marcellinus.* VIII. *Descriptio Amidae, et quot tum ibi legiones ac turmae in praesidio fuerint.* IX. *Sapor duo castella Romana in fidem recipit.* X.

(A. C. 359.)

1 Haec per orbis varias partes uno eodemque anno sunt gesta. At in Galliis cum in meliore statu res

[1]) eſſent, et Euſebium atque Hypatium fratres ſublimarent vocabula conſulum, Iulianus contextis ſucceſſibus clarus, apud hiberna, ſequeſtratis interim ſollicitudinibus bellicis, haud minore cura provinciarum fortunis multa conducentia disponebat: diligenter obſervans, ne quem tributorum ſarcina praegravaret, neve potentia [2]) praeſumeret aliena, aut ii verſarentur in medio, quorum patrimonia publicae clades augebant, vel iudicum quisquam ab aequitate deviaret impune. Idque ea re 2
levi labore correxit, quod ipſe iurgia dirimens, ubi cauſarum cogebat magnitudo vel perſonarum, erat indeclinabilis iuſtorum iniuſtorumque diſtinctor. Et licet multa ſint eius laudanda in huiusmodi con- 3
troverſiis, unum tamen ſufficiet poni, ad cuius ſimilitudinem acta vel dicta ſunt. Numerium Nar- 4
bonenſis paullo ante rectorem accuſatum ut furem, inuſitato cenſorio [3]) vigore pro tribunali palam admiſſis volentibus audiebat: qui cum [4]) infitiatione defenderet obiecta, nec poſſet in quoquam confutari; Delphidius orator acerrimus vehementer eum impugnans, documentorum inopia percitus exclamavit: *Ecquis, florentiſſime Caeſar, nocens eſſe poterit usquam, ſi negare*[5]) *ſuffecerit?* contra quem Iulianus prudenter motus ex tempore, *Ecquis*, ait, *innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet?* Et haec quidem et huiusmodi multa civilia.

II. Egreſſurus autem ad procinctum urgentem, 1
cum Alamannorum pagos aliquos eſſe reputaret hoſtiles, et auſuros immania, ni ipſi quoque ad caeterorum ſternerentur exempla: haerebat anxius, qua vi, qua celeritate, cum primum ratio copiam tribuiſſet, rumore praecurſo terras eorum invaderet repentinus.

---

1) *al.* eſſet. 2) *al.* praemeret. 3) Mſ. vigoro. 4) *Steph.* inſita ratione. 5) *al.* ſuffecerit circa.

2 Seditque tandem multa et varia cogitanti, id
tentare, quod utile probavit eventus. Hariobau-
dem vacantem tribunum fidei fortitudinisque notae,
nullo conſcio, legationis ſpecie ad Hortarium miſe-
rat regem iam pacatum, ut exinde facile ad colli-
mitia progreſſus eorum, in quos erant arma proti-
nus commovenda, ſcitari poſſit, quid molirentur,
3 ſermonis barbarici perquam gnarus. Quo fidenter
ad haec patranda digreſſo, ipſe anni tempore op-
portuno, ad expeditionem undique milite convo-
cato profectus, id inter potiſſima mature duxit im-
plendum, ut ante proeliorum fervorem civitates
multo ante exciſas introiret, receptasque commu-
niret: horrea quinetiam exſtrueret pro incenſis, ubi
condi poſſet annona, a Britannis ſueta transferri.
4 Et utrumque perfectum, et ſpe omnium citius.
Nam et horrea veloci opere ſurrexerunt, alimento-
rumque in iisdem ſatias condita: et civitates occu-
patae ſunt ſeptem: Caſtra Herculis, [1]) Quadribur-
gium, Triceſimae, Noveſium, Bonna, Antunna-
cum, et Bingio: ubi laeto quodam eventu etiam
Florentius praefectus adparuit ſubito, partem mili-
tum ducens, et commeatuum perferens copiam
ſufficientem uſibus longis.
5 Poſt haec [2]) impetrata, reſtabat adigente neceſ-
ſitatum articulo, receptarum urbium moenia repa-
rari, nullo etiam tum interturbante: idque claris
indiciis adparet, ea tempeſtate utilitati publicae
metu barbaros obediſſe, rectoris amore Romanos.
6 Reges ex pacto ſuperioris anni aedificiis habilia
multa ſuis [3]) miſere carpentis: et auxiliarii milites
ſemper munia ſpernentes huiusmodi, ad obſequen-
di ſedulitatem Iuliani blanditiis [4]) deflexi, quin-
quagenarias longioresque materias vexere cervicibus

1) Mſ. Quadriburgi unius Noveſio. *Steph.* Quadri Stricenſium Noveſ. 2) *al.* imperata. 3) *al.* miſere. 4) Mſ. defluxi.

ingravate, et fabricandi miniſteriis opem maximam contulerunt.

Quae dum diligenti maturantur effectu, Hario- 7
baudes exploratis omnibus rediit, docuitque comperta. Poſt cuius adventum incitatis viribus omnes venere Mogontiacum: ubi Florentio et Lupicino, Severi ſucceſſore, deſtinate certantibus per pontem illic conſtitutum tranſiri debere; renitebatur firmiſſime Caeſar, adſerens pacatorum terras non debere calcari, ne, ut ſaepe contigit per incivilitatem militis occurrentia vaſtantis, abrupte foedera frangerentur.

Alamanni tamen omnes, quos petebat exerci- 8
tus, confine periculum cogitantes, Suomarium regem amicum nobis ex pactione praeterita monuerunt minaciter, ut a tranſitu Romanos arceret. Eius enim pagi Rheni ripis ulterioribus adhaerebant. Quo teſtante, [5]) reſiſtere ſolum non poſſe: in unum coacta [6]) barbarica multitudo venit prope Mogontiacum, [7]) prohibitura viribus magnis exercitum, ne tranſmitteret flumen. Gemina itaque 9
ratione viſum eſt habile, quod ſuaſerat Caeſar, ne pacatorum terrae corrumperentur, neve renitente pugnaciſſima [8]) plebe, pons cum multorum discrimine iungeretur, iri in locum ad compaginandum pontem aptiſſimum. Quod hoſtes ſollertiſſime con- 10
templati, per contrarias ripas leniter incedentes, ubi noſtros figere tentoria procul cernebant, ipſi quoque noctes agebant exſomnes, cuſtodientes pervigili ſtudio ne tranſitus tentaretur. Verum cum 11
noſtri locum adventarent proviſum, vallo foſſaque quievere circumdati: et adſcito Lupicino in conſilium, Caeſar certis imperavit tribunis, ut trecentenos pararent cum ſudibus milites expeditos,

5) τὸ *reſiſtere* al. deeſt. 6) Mſ. barbara. 7) Mſ. prohibitus. 8) Mſ. plebe.

quid agi, quove iri deberet, penitus ignorantes.
12 Et collecti nocte provecta, impositique omnes, quos lusoriae naves quadraginta, quae tunc aderant solae, ceperunt, decurrere iubentur per flumen adeo taciti, ut etiam remi suspenderentur, ne barbaros sonitus excitaret undarum: atque mentis agilitate et corporum, dum hostes nostrorum ignes observant, adversas perrumpere [9]) limitis ripas.
13 Dum haec celerantur, Hortarius rex nobis antea foederatus, non novaturus quaedam, sed amicus finitimis quoque suis, reges omnes, et regales, et regulos ad convivium corrogatos retinuit, epulis adusque vigiliam tertiam gentili more extentis: quos discedentes inde, casu nostri ex improviso adorti, nec interficere, nec corripere ullo [10]) genere potuerunt, tenebrarum equorumque adiumento, quo dubius impetus trusit abreptos: lixas vero vel servos, qui eos pedibus sequebantur, nisi quos exemit discrimine temporis obscuritas, occiderunt.
14 Cognito denique Romanorum transitu, qui tunc perque expeditiones praeteritas ibi levamen sumere laborum opinabantur, ubi hostem contingeret inveniri; perculsi reges eorumque populi, qui pontem, ne strueretur, studio servabant intento, metu exhorrescentes diffuse vertuntur in pedes: et indomito furore sedato, necessitudines opesque suas transferre longius festinabant. Statimque difficultate omni depulsa, ponte constrato, sollicitarum gentium opinione praeventa, visus in barbarico
15 miles, per Hortarii regna transibat intacta. Ubi vero terras infestorum etiam tum tetigit regum, urens omnia rapiensque per medium rebellium solum grassabatur intrepidus.

Postque saepimenta fragilium penatium inflammata, et obtruncatam hominum multitudinem,

9) Mf. milites. 10) *al.* modo.

viſosque cadentes multos, aliosque ſupplicantes, cum ventum fuiſſet ad regionem cui Capellatii, vel Palas nomen eſt, ubi terminales lapides [11]) Alamannorum et [12]) Burgundiorum confinia diſtinguebant, caſtra ſunt poſita: ea propter, ut [13]) Macrianus et Hariobaudus germani fratres et reges, ſuſciperentur impavidi; qui propinquare ſibi perniciem ſentientes, venerant pacem anxiis animis precaturi.
16 Poſt quos ſtatim rex quoque Vadomarius venit, cuius erat domicilium contra Rauracos: ſcriptisque Conſtantii principis, quibus commendatus eſt artius, allegatis, [14]) leniter ſuſceptus eſt, ut decebat, olim ab Auguſto in clientelam rei Romanae ſuſceptus.
17 Et Macrianus quidem cum fratre inter aquilas admiſſus et ſigna, ſtupebat armorum viriumque varium decus, viſa tunc primitus, proque ſuis orabat. Vadomarius vero noſtris coalitus, utpote vicinus limiti, mirabatur quidem adparatum ambitioſi procinctus, ſed vidiſſe ſe talia [15]) ſaepe ab aduleſcentia meminerat prima.
18 Libratis denique diu conſiliis, concordi adſenſione cunctorum, Macriano quidem et Hariobaudo pax eſt attributa: Vadomario vero, qui ſuam locaturus ſecuritatem in tuto, et legationis nomine precator venerat pro [16]) Urio, et Urſicino, et Veſtralpo regibus, pacem itidem obſecrans, interim reſponderi non poterat, ne, ut ſunt fluxioris fidei barbari, poſt abitum recreati noſtrorum, parum adquieſcerent per alios impetratis.
19 Sed cum ipſi quoque miſſis legatis poſt meſſes incenſas et habitacula, captosque plures et interfectos, ita ſupplicarent, tamquam ipſi haec deliquiſſent in noſtros; pacem conditionum ſimilitudine meruerunt. Inter quas id feſtinatum eſt

11) Mſ. Romanorum. 12) Burgundorum. 13) Mſ. Macrinus. 14) Mſ. ſusceptus eſt dicebat olim. 15) τὸ *ab* Mſ. deeſt. 16) *Steph.* Vario.

maxime, ut captivos restituerent omnes, quos rapuerant excursibus crebris.

1 III. Haec dum in Galliis caelestis corrigit cura, in comitatu Augusti turbo novarum exoritur rerum, a primordiis levibus ad luctus et lamenta progressus, in domo Barbationis pedestris militiae tunc rectoris, examen apes fecere perspicuum. Superque hoc [1]) ei prodigiorum gnaros sollicite consulenti, discrimen magnum portendi responsum est, coniectura videlicet tali, quod hae volucres post compositas sedes opesque congestas, fumo pelluntur et
2 turbulento sonitu cymbalorum. Huic uxor erat Assyria nomine, nec taciturna, nec prudens: quae eo ad expeditionem profecto et multiplici metu suspenso, ob ea, quae meminerat sibi praedicta, [2]) perculsa vanitate [3]) muliebri, ancilla adscita notarum perita, quam e patrimonio Silvani possederat, ad maritum scripsit intempestive, velut flens [4]) obtestansque, ne post obitum Constantii propinquantem in imperium ipse, ut sperabat, admissus, despecta se, anteponeret Eusebiae matrimonium tunc reginae, decore corporis inter multas feminas ex-
3 cellentis. Quibus litteris occulte, quantum fieri potuit, missis, ancilla, quae domina dictante perscripserat, reversis omnibus e procinctu, exemplum ferens ad [5]) Arbetionem noctis prima quiete confugit, avideque suscepta, chartulam prodidit.
4 Hocque iudicio ille confisus, ut erat ad criminandum aptissimus, principi detulit: atque ex usu nec mora ulla negotio tributa nec quiete, Barbatio epistolam suscepisse confessus, et mulier scripsisse documento convicta non levi, cervicibus interiecte
5 praecisis. Hisce punitis, quaestiones longe serpebant, vexatique multi nocentes sunt, et innocentes.

---

1) τὸ ei deest al. 2) *al.* praeculsa. 3) *al.* mulieri. 4) τὸ *que* Ms. deest. 5) Ms. Barbetionem.

Inter quos etiam Valentinus ex primicerio protectorum tribunus, ut conſcius inter complures alios tortus aliquoties ſupervixit, penitus, quid erat geſtum, ignorans. Ideoque ad iuiuriae periculique compenſationem; ducis in Illyrico meruit poteſtatem.

Erat autem idem Barbatio ſubagreſtis arrogantisque propoſiti, ea re multis exoſus, quod et, dum domeſticos protectores ſub Gallo regeret Caeſare, proditor erat et perfidus: et poſt eius exceſſum nobilioris militiae [6]) faſtu elatus, in Iulianum itidem Caeſarem paria confingebat, crebroque, deteſtantibus bonis, ſub Auguſti patulis auribus multa garriebat et ſaeva. Ignorans profecto [7]) vetus Ariſtotelis ſapiens dictum, qui Calliſthenem ſectatorem et propinquum ſuum ad regem Alexandrum mittens, ei ſaepe mandabat, ut quam rariſſime et iucunde apud hominem loqueretur, vitae poteſtatem et necis in acie linguae portantem. Ne ſit hoc mirum, homines profutura diſcernere nonnumquam et [8]) nocentia, quorum mentes cognatas caeleſtibus arbitramur, animalia ratione carentia ſalutem ſuam interdum alto tueri ſilentio ſolent: ut exemplum eſt hoc perquam notum. Linquentes Orientem [9]) anſeres ob calorem, plagamque petentes occiduam, cum montem penetrare coeperint Taurum aquilis abundantem; timentes fortiſſimas volucres, roſtra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel neceſſitas extrema clangorem: iisdemque collibus agiliore volatu transcurſis proiiciunt calculos, atque ita ſecurius pergunt.

IV. Dum apud Sirmium haec diligentia quaeruntur impenſa, Orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. Rex enim Perſidis ferarum gentium, quas placarat, adiumentis accinctus, au-

6) *al.* ſtatu. 7) *al.* notum. 8) *al.* decentia. 9) *al.* grues.

gendique regni cupiditate supra homines flagrans, arma viresque parabat et commeatus, consilia tartareis manibus miscens, et [1]) praestigiatores omnes consulens de futuris: hisque satis collectis, pervadere cuncta prima verni temperie cogitabat.

2 Et cum haec primo rumores, dein nuntii certi perferrent, omnesque suspensos adventantium calamitatum complicaret magna formido, [2]) Comitatensis fabrica eamdem incudem (ut dicitur) diu noctuque tundendo ad spadonum arbitrium, Imperatori [3]) suspicaci ac timido intendebat Ursicinum, velut vultus Gorgonei torvitatem: haec saepe taliaque replicans, quod interempto Silvano, quasi paenuria meliorum ad tuendas partes Eoas denuo

3 missus, altius anhelabat. Hac autem adsentandi nimia foeditate mercari complures nitebantur Eusebii favorem, cubiculi tunc praepositi, apud quem (si vere dici debeat) multa Constantius potuit, antedicti magistri equitum salutem acriter impugnantis, ratione bifaria: quod omnium solus nec opis eius egebat, ut caeteri, et domo sua non cederet

4 Antiochiae, quam molestissime flagitabat. Qui ut coluber copia virus exuberans, natorum multitudinem etiam tum aegre serpentium excitans ad nocendum, emittebat cubicularios iam adultos: ut inter ministeria vitae secretioris, gracilitate vocis semper puerilis et blandae, apud principis aures nimium patulas existimationem viri fortis invidia gravi pul-

5 sarent: et brevi iussa fecerunt. Horum et similium taedio iuvat veterem laudare Domitianum, qui licet patris fratrisque dissimilis memoriam nominis sui inexpiabili detestatione perfudit; tamen receptissima inclaruit lege, qua minaciter interdixerat, ne intra terminos iurisdictionis Romanae castraret quisquam puerum: quod ni contigisset, quis eorum

1) Ms praestionis. 2) *al.* Comitensis. 3) *al.* suspicanti.

ferret examina, quorum [4]) paucitas difficile toleratur? Actum eſt tamen cautius, ne, ut fingebat, 6
rurſus accitus idem Urſicinus metu cuncta turbaret, ſed cum [5]) fors copiam detuliſſet, raperetur ad mortem.

Haec opperientibus illis, et ancipiti cogitatione 7
diſtrictis, nobis apud Samoſatam, Commageni quondam regni clariſſimam ſedem, parumper morantibus, repente novi motus rumoribus denſis audiuntur et [6]) conſertis; quos docebit orationis progrediens [7]) textus.

V. Antoninus quidam ex mercatore opulento ra- 1
tionarius adparitor Meſopotamiae ducis, tunc protector, exercitatus et prudens, perque omnes illas notiſſimus terras, aviditate quorumdam nexus ingentibus damnis, cum iurgando contra potentes ſe magis magisque iniuſtitia frangi contemplaretur, ad [1]) deferendam potioribus gratiam, qui ſpectabant negotium, inclinatis: ne contra acumina calcitraret, flexit ſe in blanditias molliores: confeſſusque debitum, per colludia in nomen fiſci translatum, iamque auſurus immania, rimabatur tectius rei publicae membra totius: et utriusque linguae litteras ſciens, circa ratiocinia verſabatur, qui vel quarum virium milites ubi agant, vel procinctus tempore quos [2]) tuerentur, deſcribens: itidem armorum et commeatuum copiae, aliaque uſui bello futura, an abunde ſuppetant, indefeſſa ſcitatione percontans. Et cum totius Orientis didiciſſet in- 2
terna, virorum ſtipendiique parte maxima per Illyricum distributa, ubi diſtinebatur ex negotiis ſeriis Imperator: adlapſuro iam praeſtituto die ſolvendae pecuniae, quam per ſyngrapham debere ſe confiteri vi metuque compulſus eſt, cum omnibus ſe proſpi-

---

4) Mſ. paritas. 5) *al.* fors. 6) *al.* concretis. 7) Mſ. exitus.
1) *al.* differendam. 2) *Steph.* intuerentur.

ceret undique periculis opprimendum, largitionum
Comite ad alterius gratiam infeſtius perurgente;
fugam ad Perſas cum coniuge, [3]) liberis, et omni
3 vinculo caritatum ingenti molimine conabatur. At-
que, ut lateret ſtationarios milites, fundum in Hia-
ſpide, qui locus Tigridis fluentis adluitur, pretio
non magno mercatur. Hocque commento cum
nullus cauſam veniendi ad extremas Romani limitis
partes, iam poſſeſſorem cum plurimis auderet exi-
gere, per familiares fidos peritosque nandi occultis
ſaepe colloquiis [4]) cum Tamſapore habitis, qui
tractus omnes adverſos ducis poteſtate tunc tueba-
tur, et antea cognitus, miſſo a Perſicis caſtris auxi-
lio virorum pernicium, lembis impoſitus, cum om-
ni [5]) penatum dulcedine nocte concubia transfretat,
[6]) re contraria, ſpecie Zopyri illius ſimilis Babylo-
nii proditoris.
4 Rebus per Meſopotamiam in hunc ſtatum de-
ductis, Palatina cohors palinodiam in exitium con-
cinens noſtrum, invenit tandem anſam nocendi
fortiſſimo viro, auctore et incitatore coetu ſpado-
num: qui feri et [7]) acidi ſemper, carentesque ne-
ceſſitudinibus caeteris, divitias ſolas ut filiolas iu-
5 cundiſſimas amplectuntur. Stetitque ſententia, ut
Sabinianus vietus quidem ſenex et bene nummatus,
ſed imbellis et ignavus, et ab impetranda magiſterii
dignitate per obſcuritatem adhuc longe discretus,
praeficiendus Eois partibus mitteretur: Urſicinus
vero curaturus pedeſtrem militiam, et ſucceſſurus
Barbationi, ad comitatum reverteretur, quo prae-
ſens rerum novarum avidus concitor, ut iactabant,
a gravibus inimicis et metuendis inceſſeretur.
6 Dum haec in caſtris Conſtantii quaſi per luſtra
aguntur et ſcenam, et diribitores venumdatae ſubito

3) *al.* liberisque. 4) Mſ. cum tam ſapore. 5) *al.* poenarum.
6) Mſ. rex contrar. 7) Mſ. et *Steph.* acidi.

potestatis pretium per potiores diffunditant domos, Antoninus ad regis hiberna perductus aventer suscipitur: et apicis nobilitatus auctoritate (quo honore participantur mensae regales; et meritorum apud Persas ad suadendum ferendasque sententias in concionibus ora panduntur) non contis, nec [8]) rymulco, ut aiunt [id est non flexiloquis ambagibus vel obscuris,] sed velificatione plena in rem publicam ferebatur: eumdemque incitans regem, ut quondam Maharbal lentitudinis increpans Annibalem, posse eum vincere, sed victoria uti nescire, adsidue praedicabat. [9]) Educatus enim in medio,
7 ut rerum omnium gnarus, auditorum nactus [10]) vigiles sensus, et aurium delenimenta captantes, nec laudantium, sed secundum Homericos Phaeacas cum silentio admirantium, iam inde quadragesimi anni memoriam replicabat: post bellorum adsiduos casus, et maxime apud Hileiam et Singaram, ubi acerrima illa nocturna concertatione pugnatum est, nostrorum copiis ingenti strage confossis, quasi dirimente quodam medio feciali, Persas nondum Edessam nec pontes Euphratis tetigisse victores: quos armipotentia fretos successibusque magnificis, ita dilatasse [11]) decuerat rem, eo maxime tempore, quo diuturnis bellorum civilium motibus sanguis utrimque Romani roboris fundebatur.

8 His ac talibus subinde inter epulas sobrius perfuga, ubi de adparatu bellorum et seriis rebus apud eos Graiorum more veterum consultatur, regem incendebat ardentem, ut exacta hieme statim arma, fretus fortunae suae magnitudine, concitaret: ipse quoque in multis ac necessariis operam suam fidenter promittens.

---

8) Ms. ramulo. 9) al. eductus. 10) Ms. vigiliis eius sensus. 11) Ms. decueratarent.

1 VI. Sub iisdem fere diebus Sabinianus adepta
repentina poteſtate ſufflatus, et Ciliciae fines ingreſ-
ſus, deceſſori ſuo Principis litteras dedit hortantis,
ut ad comitatum dignitate adficiendus ſuperiore
citius properaret: eo neceſſitatum articulo, quo,
etiamſi apud Thulen moraretur Urſicinus, acciri
eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat;
utpote diſciplinae veteris, et longo uſu bellandi
2 artis Perſicae ſcientiſſimum. Quo rumore provin-
ciis percitis, ordines civitatum et populi, decretis
et acclamationibus denſis, iniecta manu detinebant
penes ſe publicum defenſorem, memores, quod
relictus ad ſui tutelam cum inerti et umbratili mi-
lite, nihil amiſerat per decennium: ſimul metuen-
tes ſaluti, quod tempore dubio, remoto illo, ad-
3 veniſſe hominem comperérant inertiſſimum. Cre-
dimus, neque enim dubium eſt, per aërios trami-
tes famam praepetem volitare, cuius indicio haec
geſta pandente, [1]) conſiliorum apud Perſas ſumma
proponebatur: et multis ultro citroque deliberatis
placuit, Antonino ſuadente, ut Urſicino procul
amoto, deſpectoque novello duce, poſthabitis civi-
tatum perniciofis obſidiis, perrumperetur Euphra-
tes, ireturque prorſus: ut occupari poſſint provin-
ciae, fama celeritate praeventa, omnibus ante bel-
lis (niſi temporibus Gallieni) intactae, paceque lon-
giſſima locupletes: cuius rei, proſperante deo, du-
4 ctorem commodiſſimum fore ſpondebat. Laudato
firmatoque concordi omnium voluntate conſilio,
converſisque univerſis ad ea, quae erant citius con-
gerenda, commeatus, milites, arma, caeteraque
inſtrumenta, quae poſcebat procinctus adventans,
perpetua hieme parabantur.
5 Nos interea paulliſper cis Taurum morati, ex
imperio ad partés Italiae [2])-feſtinantes, prope
flumen

---

1) *al.* conciliorum. 2) *al.* venientes feſtinantes.

flumen venimus Hebrum, ex Odryſarum montibus decurrentem: ibique Principis ſcripta ſuſcepimus, iubentia omni [3]) cauſatione poſthabita reverti Meſopotamiam ſine adparitione, nullam expeditionem curaturi periculoſam, ad alium omni poteſtate translata. Quod ideo per moleſtos formatores im- 6
perii ſtruebatur, ut, ſi Perſae fruſtra habiti rediſſent ad ſua, ducis novi virtuti facinus adſignaretur egregium: ſi fortuna [4]) ſequior ingruiſſet, Urſicinus reus proditor rei publicae [5]) deferretur. Agita- 7
ti igitur ſine rationibus, diu cunctati, reverſique, faſtidii plenum Sabinianum invenimus, homiuem mediocris ſtaturae, et parvi anguſtique animi, vix ſine turpi metu ſufficientem ad levem convivii, nedum [6]) proelii ſtrepitum perferendum.

Tamen, quoniam ſpeculatores adparatus omnes 8
apud hoſtes fervere conſtanti adſeveratione perfugis concinentibus adfirmabant, oſcitante homunculo Niſibin propere venimus utilia paraturi, [7]) ne diſſimulantes obſidium Perſae civitati ſupervenirent incautae. Dumque intra muros maturanda perurge- 9
rentur, fumus micantesque ignes adſidue a Tigride per caſtra Maurorum, et Siſara, et collimitia reliqua adusque civitatem [8]) continui perlucebant ſolito crebriores, erupiſſe hoſtium vaſtatorias manus ſuperato flumine permonſtrantes. Qua cauſa ne 10
occuparentur itinera, celeri curſu praegreſſi, cum ad ſecundum lapidem veniſſemus, liberali forma puerum Torquatum, ut coniectabamus, octennem, in aggeris medio vidimus eiulantem, ingenui cuiusdam filium, ut aiebat: quem mater dum imminentium hoſtium terrore percita fugeret, impeditior trepidando reliquerat ſolum. Hunc dum imperatu ducis miſerati commotique, impoſitum equo prae

---

3) Mſ. cautione. 4) Mſ. aequior. 5) Mſ. differretur. 6) Mſ. proelio. 7) Mſ. ni diſſimulantes. 8) τὸ continui Mſ. deeſt.

me ferens ad civitatem reduco, circumvallato mu-
11 rorum ambitu praedatores latius vagabantur. Et quia me obſidionales aerumnae terrebant, intra ſemiclauſam poſticam expoſito puero, noſtrorum agmen agilitate volucri repetebam exanimis: nec
12 multum fuit, quin caperer. Nam cum Abdigidum quemdam tribunum fugientem cum calone ala ſequeretur hoſtilis, lapſoque per fugam domino ſervum deprehenſum, cum ego rapido ictu tranſirem, interrogaſſent, quisnam [9]) provectus ſit iudex, audiſſentque Urſicinum paullo ante urbem ingreſſum, montem Izalam [10]) petere: occiſo indice, in unum quaeſiti complures nos irrequietis curſibus ſecta-
13 bantur. Quos cum iumenti agilitate praegreſſus, apud [11]) Amudim munimentum infirmum diſperſis per pabulum equis recubantes noſtros ſecurius inveniſſem, porrecto [12]) extentius brachio, et ſummitatibus ſagi contortis elatius, adeſſe hoſtes ſigno ſolito demonſtrabam: iisdemque iunctus impetu
14 communi ferebar, equo iam fatiſcente. Terrebat autem nos pleniluninm noctis, et planities ſupina camporum, nulla, ſi occupaſſet artior caſus, latibula praebere ſufficiens; ubi nec arbores, nec frutecta, nec quidquam praeter herbas humiles viſe-
15 batur. Excogitatum eſt ergo, ut ardente ſuperpoſita lampade, et circumligata, ne rueret, iumentum ſolum, quod eam vehebat, ſolutum ſine rectore laevorſum ire permitteretur, cum nos ad montanos exceſſus dextra poſitos [13]) tenderemus: ut praelucere ſebalem facem duci lenius gradienti Perſae credentes, eum tenerent potiſſimum curſum: quod niſi fuiſſet praeviſum, circumventi et capti ſub ditionem veniſſemus hoſtilem.

9) Mſ. profectus. 10) Mſ. petere indicem in unum. 11) Mſ. Amudim. *al.* Amudum. 12) *al.* extenſius. 13) Mſ. extenderemus.

Hoc extracti periculo, cum ad nemorosum 16
quemdam locum vineis arbustisque pomiferis consitum, Meiacarire nomine venissemus, cui fontes dedere vocabulum gelidi, lapsis accolis omnibus, solum in remoto secessu latentem invenimus militem: qui oblatus duci, et loquutus varia prae timore, ideoque suspectus, adigente metu, qui intentabatur, pandit rerum integram fidem: docetque, quod apud Parisios natus in Galliis, et equestri militans turma, vindictam quondam commissi facinoris timens, ad Persas abierat profugus; exindeque morum probitate spectata sortita coniuge, liberisque susceptis, speculatorem se missum ad nostra, saepe veros nuntios reportasse. At nunc se [14]) a Tamsapore et Nohodare optimatibus missum, qui catervas ductaverant praedatorum, ad eos redire, quae didicerat, perlaturum. Post haec, adiectis quae agi in parte diversa norat, occiditur.

Proinde curarum crescente sollicitudine, inde 17
passibus citis Amidam pro temporis copia venimus, civitatem postea sequutis cladibus inclytam. Quo reversis exploratoribus nostris, in vaginae internis notarum figuris membranam reperimus scriptam, a Procopio ad nos perferri [15]) mandatam, quem legatum ad Persas antea missum cum comite Lucilliano praedixi: haec consulto obscurius indicantem, ne captis baiulis, sensuque intellecto scriptorum, excitaretur materia funestissima: *Amandatis procul* 18
Graiorum legatis, forsitan et necandis, rex longaevus non contentus Hellesponto, iunctis Granici et [16]) *Ryndaci pontibus, Asiam cum numerosis populis pervasurus adveniet, suopte ingenio irritabilis et asperrimus, auctore et incensore Hadriani quon-*

14) Mſ. a tam ſapore. 15) Mſ. mandata tamquam. 16) Mſ. Bandaci.

dam Romani Principis ſucceſſore: actum et conclamatum eſt, ni caverit Graecia.

19 Qui textus ſignificabat Perſarum regem, tranſitis fluminibus Anzaba et Tigride, Antonino hortante dominium Orientis adſectare totius. His ob perplexitatem nimiam aegerrime lectis, conſilium ſuſcipitur prudens.

20 Erat eo tempore Satrapa Corduenae, quae obtemperabat poteſtati Perſarum, Iovinianus nomine adpellatus, in ſolo Romano adoleſcens, nobiscum occulte ſentiens: ea gratia, quod obſidatus ſorte in Syriis detentus, et dulcedine liberalium ſtudiorum illectus, remeare ad noſtra ardenti deſiderio
21 geſtiebat. Ad hunc miſſus ego cum centurione quodam fidiſſimo, exploratius noſcendi gratia, quae gerebantur, per avios montes anguſtiasque praecipites veni. Viſusque et agnitus, comiterque ſusceptus, cauſam praeſentiae meae uni illi confeſſus, adiuncto taciturno aliquo locorum perito, mittor ad praecelſas rupes exinde longe diſtantes: unde niſi oculorum deficeret acies, ad quinquageſimum usque lapidem quodvis etiam minutiſſimum adpare-
22 bat. Ibi morati integrum biduum, cum ſol tertius adfulſiſſet, cernebamus terrarum omnes ambitus ſubiectos, quos horizontas adpellamus, agminibus oppletos innumeris, et antegreſſum regem veſtis claritudine rutilantem. Quem iuxta laevus incedebat [17]) Grumbates Chionitarum rex, aetate quidem media, rugoſisque membris, ſed mente quadam grandifica, multisque victoriarum inſignibus nobilis: dextera rex Albanorum, pari loco atque honore ſublimis: poſt duces varii auctoritate et poteſtatibus eminentes: quos ordinum omnium multitudo ſequebatur, ex vicinarum gentium roboribus lecta, ad tolerandam rerum aſperitatem diuturnis

17) MC. Grynbates Chionitarum rex nobis quidem aetate.

caſibus erudita. Quousque nobis Doriſcum Thra- 23
ciae oppidum, et agminatim intra conſaepta exercitus recenſitos Graecia fabuloſa narrabis? cum nos cauti, vel, ut verius dixerim, timidi nihil exaggeremus, praeter ea, quae fidei teſtimonia neque dubia, neque incerta monſtrarunt.

VII. Poſtquam reges Nineve Adiabene ingenti 1
civitate transmiſſa, in medio pontis Anzabae hoſtiis caeſis extisque proſperantibus transiere laetiſſimi, coniectantes nos, reſiduam plebem omnem aegre penetrare poſt triduum poſſe, citius exinde ad ſatrapen reverſi quievimus, hoſpitalibus officiis recreati. Unde per loca itidem deſerta et ſola, ma- 2
gno neceſſitatis ducente ſolatio, celerius, quam potuit ſperari, reverſi, confirmavimus animos haeſitantium, unum e navalibus pontem transiſſe reges absque ulla circuitione perdoctos. Extemplo igi- 3
tur equites citi [1]) mittuntur ad Caſſianum Meſopotamiae ducem, rectoremque provinciae tunc Euphronium, compulſuri agreſtes cum familiis et pecoribus univerſis ad tutiora [2]) transire, et agiliter deſeri Carras oppidum, invalidis circumdatum muris: ſuper his campos omnes incendi, ne pabulorum ſuppeteret copia. Et imperatis ſine mora 4
completis, iniecto igne, furentis elementi vis maxima frumenta omnia, cum iam ſtipula flaventi turgerent, herbasque pubentes ita contorruit, ut adusque Euphratem ab ipſis marginibus Tigridis nihil viride cerneretur. Tunc exuſtae ſunt ferae complures, maximeque leones per ea loca ſaevientes immaniter, conſumi vel caecari ſueti paullatim hoc modo. Inter harundineta Meſopotamiae fluminum 5
et frutecta leones vagantur innumeri, clementia hiemis ibi molliſſimae ſemper innocui. At ubi

1) Mſ. mittuntur tunc ad. 2) Mſ. et *Steph.* transire compelli et agiliter.

solis radiis exarserit tempus, in regionibus aestu ambustis, vapore sideris et magnitudine culicum agitantur, quorum examinibus per eas terras referta sunt omnia. Et quoniam oculos, quasi humida et lucentia membra, eaedem adpetunt volucres, palpebrarum libramentis mordicus insidentes, iidem leones cruciati diutius, aut fluminibus mersi sorbentur, ad quae remedii causa confugiunt, aut amissis oculis, quos unguibus crebro lacerantes effodiunt, immanius [3]) efferascunt: quod ni fieret, universus Oriens huiusmodi bestiis abundaret.

6 Dum campi cremantur (ut dictum est) tribuni cum protectoribus missi, citeriores ripas Euphratis castellis, et praeacutis sudibus, omnique praesidiorum genere communibant, tormenta, qua non erat voraginosum, locis opportunis aptantes.

7 Dum haec celerantur, Sabinianus inter rapienda momenta periculorum communium lectissimus moderator belli internecivi, per Edessena sepulcra, quasi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more vitae remissioris fluxius agens, militari pyrricha sonantibus modulis pro histrionicis gestibus in silentio summo delectabatur, ominoso sane et incepto et loco. Cum haec et huiusmodi factu dictuque tristia futuros praenuntiant motus, vitare optimum quemque debere saeculi progressione di-
8 scamus. Interea reges Nisibi [4]) prostratione vili transmissa, incendiis arida nutrimentorum varietate crescentibus, fugitantes inopiam pabuli, sub montium pedibus per valles gramineas incedebant.
9 Cumque Bebasen villam venissent, unde ad [5]) Constantinam usque oppidum, quod centesimo lapide disparatur, arescunt omnia siti perpetua, nisi quod in puteis aqua reperitur exilis; quid agerent diu

3) Mſ. efferaſcunt. 4) Mſ. proſtratione. 5) Mſ. Conſtantinam.

cunctati, iamque ſuorum [6]) duritiae fiducia transi-
turi, exploratore fido docente, cognoſcunt Eu-
phratem nivibus tabefactis inflatum, late fuſis gur-
gitibus evagari: ideoque vado nequaquam poſſe
transiri. Convertuntur ergo ad ea, quae amplec- 10
tenda fortuita daret occaſio, ſpe concepta praeter
opinionem excluſi: ac propoſito pro abrupto rerum
praeſentium ſtatu urgenti conſilio, Antoninus di-
cere, quid ſentiat, iuſſus orditur, flecti iter ſua-
dens in dexterum latus, ut per longiorem circui-
tum, [7]) omnium rerum uſu regionum feracium,
et conſideratione ea, qua rectus pergeret hoſtis,
adhuc intactarum, caſtra duo praeſidiaria Barzala
et Laudias peterentur ſeſe ductante: ubi tenuis flu-
vius prope originem et anguſtus, nulliſque adhuc
aquis advenis aduleſcens, facile penetrari poterit
ut vadoſus. His auditis, laudatoque ſuaſore, et 11
iuſſo ducere, qua norat, agmina cuncta ab inſtitu-
to itinere converſa praevium ſequebantur.

VIII. Quo certis ſpeculationibus cognito, nos 1
diſpoſuimus properare Samoſata, ut ſuperato exin-
de flumine, pontiumque apud Zeugma et Caperſa-
na iuncturis abſciſſis, hoſtiles impetus, ſi iuviſſet
fors ulla, repelleremus. Sed contigit atrox et ſi- 2
lentio omni dedecus obruendum. Namque duarum
turmarum equites circiter ſeptingenti, ad ſubſidium
Meſopotamiae recens ex Illyrico miſſi, enerves et
timidi, praeſidium per eos traductus agentes, no-
cturnasque paventes inſidias, ab aggeribus publicis
veſperi, quando cuſtodiri magis omnes tramites
conveniret, longius diſcedebant. Hocque obſer- 3
vato, eos vino oppreſſos et ſomno, viginti millia
fere Perſarum, Tamſapore et Nohodare ductanti-
bus, nullo proſpiciente transgreſſa, poſt tumulos
celſos vicinos Amidae occultabantur armata.

6) Mſ. duritia. 7) Mſ. omnem rerum uſu regionem inferacium.

4 Moxque (ut dictum eſt) cum abituri Samoſatam
luce etiam tum dubia pergeremus, ab alta quadam
ſpecula radiantium armorum ſplendore praeſtricti,
hoſtesque adeſſe excitatius clamitantes, ſigno dato,
quod ad proelium ſolet hortari, reſtitimus conglo-
bati: nec fugam capeſſere, cum eſſent iam in con-
tuitu, qui ſectarentur, nec congredi cum hoſte,
equitatu et numero praevalente, metu indubitatae
5 mortis cautum exiſtimantes. Denique ex ultima
neceſſitate manibus iam conſerendis, cum, quid
agi oporteat, cunctaremur, occiduntur quidam no-
ſtrorum temere procurſantes: et urgente utraque
parte, Antoninus ambitioſe praegrediens agmina,
ab Urſicino agnitus, et obiurgatorio ſono vocis in-
crepitus, proditorque et nefarius adpellatus, ſubla-
ta tiara, quam capiti ſummo ferebat honoris inſigne,
deſiluit equo: curvatisque membris, humum vultu
paene contingens, ſalutavit, patronum adpellans
et dominum, manus [1]) poſt terga connectens, quod
6 apud Aſſyrios ſupplicis indicat formam: Et, *igno-
ſce mihi*, inquit, *ampliſſime Comes, neceſſitate,
non voluntate ad haec, quae novi, ſceleſta prola-
pſo: egere me praecipitem flagitatores, ut noſti:
quorum avaritiae ne tua quidem excelſa illa fortuna,
propugnans miſeriis meis, potuit refragari.* Simul
haec dicens, e medio proſpectu abſceſſit, non
averſus, ſed dum evaneſceret verecunde retrogra-
diens, et pectus oſtentans.

7 Quae dum in curriculo ſemihorae aguntur, poſt-
ſignani noſtri, qui tenebant editiora collis, excla-
mant aliam cataphractorum multitudinem equitum
pone viſam, celeritate quammaxima propinquare.
8 Atque, ut in rebus ſolet adflictis, ambigentes, cui-
nam deberet aut poſſet occurri, trudente pondere
plebis immenſae, paſſim, qua cuique proximum

1) Mſ. poſt terga.

videbatur, diffundimur universi. Dumque se quis-
que expedire discrimine magno conatur, sparsim
disiecti hosti concursatori miscemur. Itaque, spre- 9
ta iam vivendi cupiditate, fortiter decernentes, ad
ripas pellimur Tigridis alte excisas. Unde quidam
praecipites pulsi, implicantibus armis haeserunt,
ubi vadosus est amnis: alii [a]) lacunarum hausti ver-
tigine vorabantur: nonnulli cum hoste congressi,
vario eventu certabant: quidam cuneorum densita-
te perterriti, petebant proximos Tauri montis ex-
cessus. Inter quos dux ipse agnitus, pugnatorum- 10
que mole circumdatus, cum Aiadalthe tribuno,
caloneque uno, equi celeritate ereptus abscessit.

Mihi, dum avius ab itinere comitum, quid age- 11
rem, circumspicio, Verennianus domesticus pro-
tector occurrit, femur sagitta confixus: quam dum
avellere obtestante collega conarer, cinctus undi-
que antecedentibus Persis, civitatem petebam an-
helo cursu repeudo, ex eo latere, quo incesseba-
mur, in arduo sitam, unoque adscensu perangusto
meabilem, quem scissis collibus molinae ad calles
artandas aedificatae, densius constringebant. Hic 12
misti cum Persis, eodem ictu procurrentibus ad su-
periora nobiscum, adusque ortum alterius solis im-
mobiles stetimus ita conferti, ut caesorum cadavera
multitudine fulta reperire ruendi spatium nusquam
possent: utque miles ante me quidam discriminato
capite, quod in aequas partes ictus gladii fiderat
validissimus, in stipitis modum undique coartatus
haereret. Et licet multiplicia tela per tormento- 13
rum omnia genera volarent e propugnaculis, hoc
tamen periculo murorum nos propinquitas exime-
bat: tandemque per posticam ingressus, refertam
inveni confluente ex finitimis virili et muliebri sexu.
Nam et casu illis ipsis diebus, in suburbanis pere-

a) Ms. lacunarium.

grina commercia circumacto anno ſolita celebrari,
14 multitudo convenarum augebat agreſtium. Interea
ſonitu vario cuncta miſcentur, partim amiſſos ge-
mentibus, aliis cum exitio ſauciis, multis caritates
diverſas, quas prae anguſtiis videre non poterant,
invocantibus.

1 IX. Hanc civitatem olim perquam brevem,
Caeſar etiam tum Conſtantius, ut accolae ſuffugium
poſſint habere tutiſſimum, eo tempore, quo Anto-
ninupolim oppidum aliud ſtruxit, turribus circum-
dedit amplis et moenibus: locatoque ibi conditorio
muralium tormentorum, fecit hoſtibus formidatam,
2 ſuoque nomine voluit adpellari. Et a latere qui-
dem auſtrali, geniculato Tigridis meatu ſubluitur
propius emergentis: qua Euri opponitur flatibus,
Meſopotamiae plana deſpectat: unde Aquiloni ob-
noxia eſt, Nymphaeo amni vicina, verticibus Tau-
rinis umbratur, gentes Transtigritanas dirimenti-
bus et Armeniam: ſpiranti Zephyro contraverſa
Gumathenam contingit, regionem uberem et cultu
iuxta fecundam: in qua vicus eſt Abarne nomine,
ſoſpitalium aquarum lavacris calentibus notus. In
ipſo autem Amidae meditullio ſub arce fons dives
[1]) exundat, potabilis quidem, ſed vaporatis aeſti-
3 bus nonnumquam faetens. Cuius oppidi praeſidio
erat ſemper quinta Parthica legio deſtinata, cum
indigenarum turma non contemnenda. Sed tunc
ingruentem Perſarum multitudinem ſex legiones
raptim percurſis itineribus antegreſſae, muris adſti-
tere firmiſſimis; Magnentiaci et Decentiaci, quos
poſt conſummatos civiles procinctus, ut fallaces et
turbidos ad Orientem venire compulit Imperator,
ubi nihil praeter bella timetur externa: et [2]) Trice-
ſimani Decimanique Forteuſes, et ſuperventores
atque praeventores cum Aeliano iam Comite, quos

1) *al.* exudat. 2) Mſ. Tricenſimani.

tirones tum etiam novellos, hortante memorato adhuc protectore erupiſſe a Singara, Perſasque fuſos in ſomnum retulimus trucidaſſe complures. Aderat comitum quoque ſagittariorum pars maior, 4
equeſtres videlicet turmae ita cognominatae, ubi merent omnes ingenui barbari, armorum viriumque firmitudine inter alios eminentes.

X. Haec dum primi impetus turbo conatibus 1
agitat inſperatis, rex cum populo ſuo gentibusque, quas ductabat, a Bebaſe loco itinere flexo dextrorſus, ut monuerat Antoninus, per Horren et [1]) Meiacarire et Charcha, ut tranſiturus Amidam, cum prope caſtella Romana veniſſet, quorum unum Reman, alterum Buſan adpellatur, perfugarum indicio [2]) didicit, multorum opes illuc translatas ſervari, ut in munimentis praecelſis et fidis: additumque eſt, ibi cum ſuppellectili pretioſa inveniri feminam pulcram cum filia parvula, Craugaſii Niſibeni cuiusdam uxorem, in municipali ordine genere, fama, potentiaque circumſpecti. Aviditate itaque rapien- 2
di aliena feſtinans, petit impetu fidenti caſtella: unde ſubita animi conſternatione defenſores armorum varietate praeſtricti, ſe cunctosque prodidere, qui ad praeſidia confugerunt, et digredi iuſſi, confeſtim claves obtulere portarum: patefactisque aditibus, quidquid ibi congeſtum erat, eruitur: et productae ſunt attonitae [3]) metu mulieres, et infantes matribus implicati, graves aerumnas inter initia tenerioris aetatis experti. Cumque rex, per- 3
contando, cuiusnam coniunx eſſet, Craugaſii comperiſſet, vim in ſe metuentem prope venire permiſit intrepidam, et viſam opertamque adusque labra ipſa atro velamine, certiore iam ſpe mariti recipiendi, et pudoris inviolati manſuri, benignius confirmavit. Audiens enim coniugem miro eius amore

---

1) Mſ. Meiacarires. 2) *al.* dicitur. 3) *al.* ſonitu.

flagrare, hoc praemio Niſibenam ſe proditionem
4 mercari poſſe arbitrabatur. Inventas tamen alias quoque virgines Chriſtiano ritu cultui divino ſacratas, cuſtodiri intactas, et religioni ſervire ſolito more, nullo vetante praecepit: lenitudinem profecto in tempore ſimulans: ut omnes, quos antehac [4]) diritate crudelitateque terrebat, ſponte ſua metu remoto venirent, exemplis recentibus docti, humanitate eum et moribus iam placidis magnitudinem temperaſſe fortunae.

---

4) diritate terrebat.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XIX.

Sapor, dum Amidenſes ad deditionem hortatur, a praeſidiariis ſagittis et tragulis petitur. Idem dum tentat Grumbates rex, filius eius interficitur. C. I. *Amida circumſidetur, et intra biduum bis oppugnatur a Perſis.* II. *Urſicinus noctu obſidentibus ſupervenire fruſtra conatur, Sabiniano magiſtro militum repugnante.* III. *Peſtilentia Amidae orta intra decimum diem exiguo imbre ſedatur. Et de cauſis ac generibus peſtilentiae.* IV. *Amida hinc circum muros, inde per ſubterraneos fornices duce transfuga oppugnatur.* V. *Gallicanarum legionum eruptio, Perſis exitiabilis.* VI. *Turres et alia opera urbis muris admoventur; incenduntur a Romanis.* VII. *Amida per celſos aggeres muris proximos tentatur a Perſis ac invaditur. Marcellinus poſt captam urbem nocte evadit, ac fuga Antiochiam petit.* VIII. *Amidae ex ducibus Rom. alii ſupplicio adſecti, alii vincti. Craugaſius Niſibenus deſiderio uxoris captivae transfugit ad Perſas.* IX. *Plebs Rom. inopiam frumenti metuens ſeditiones movet.* X. *Limigantes Sarmatae, dum ſimulata petitione pacis deceptum imperatorem invadunt, maxima ſuorum ſtrage reprimuntur.* XI. *Laeſae maieſtatis multi arceſſiti atque damnati.* XII. *Lauricius Comes Iſaurorum latrocinia compeſcit.* XIII.

Hoc miſerae noſtrorum captivitatis eventu rex lae- 1
tus, ſucceſſusque opperiens ſimiles, egreſſus exinde paullatimque incedens, Amidam die tertio venit.

2 Cumque primum aurora [1]) fulgeret, univerſa quae
videri poterant armis ſtellantibus coruſcabant, ac
3 ferreus equitatus campos opplevit et colles. Inſi-
deus autem equo, ante alios celſior ipſe praeibat
agminibus cunctis, aureum capitis arietini figmen-
tum interſtinctum lapillis pro diademate geſtans,
multiplici vertice dignitatum et gentium diverſa-
rum comitatu ſublimis. Satisque eum conſtabat
colloquio tenus defenſores moenium tentaturum,
4 aliorſum Antonini conſilio feſtinantem. Verum
caeleſte numen, ut Romanae rei totius aerumnas
intra unius regionis concluderet ambitum, adege-
rat in immenſum ſe extollentem, credentemque,
quod viſo ſtatim obſeſſi omnes metu exanimati,
5 ſupplices venirent in preces. Portis obequitabat,
comitante cohorte regali: qui dum ſe prope confi-
dentius inferit, ut etiam vultus eius poſſit aperte
cognoſci, ſagittis miſſilibusque caeteris ob decora
petitus inſignia, corruiſſet, ni pulvere iaculantium
adimente conſpectum, parte indumenti tragulae
ictu diſciſſa, editurus poſtea ſtrages innumeras eva-
6 ſiſſet. Hinc quaſi in ſacrilegos violati ſaeviens tem-
pli, temeratumque tot regum et gentium dominum
praedicans, eruendae urbis adparatu niſibus magnis
inſtabat: et orantibus potiſſimis ducibus, ne pro-
fuſus in iram a glorioſis deſciſceret coeptis, leni
ſummatum petitione placatus, poſtridie quoque ſu-
per deditione moneri decreverat defenſores.
7 Ideoque, cum prima lux adveniſſet, rex Chio-
nitarum Grumbates fidenter [2]) eam operam navatu-
rus tendebat ad moenia, [3]) cum manu promptiſſi-
ma ſtipatorum: quem ubi venientem iam telo forte
contiguum contemplator peritiſſimus advertiſſet,
contorta balliſta filium eius primae pubis adoleſcen-
tem, lateri paterno haerentem, thorace cum pecto-

1) *al.* ſurgeret. 2) τὸ *eam* Mſ. deeſt. 3) Mſ. cum eo manus.

re perforato, profudit, proceritate et decore corporis aequalibus anteſtantem. Cuius occaſu in fu- 8
gam dilapſi populares eius omnes, moxque, ne raperetur, ratione iuſta regreſſi, numeroſas gentes ad arma clamoribus diſſonis concitarunt: quarum concurſu ritu grandinis hinc inde convolantibus telis, atrox committitur pugna. Et poſt interneci- 9
va certamina adusque finem diei protenta, cum iam noctis eſſet initium, per acervos caeſorum et ſcaturigines ſanguinis aegre defenſum caligine tenebrarum extrahitur corpus; ut apud Troiam quondam ſuper comite Theſſali ducis exanimi acies Marte acerrimo conflixerunt. Quo funere regia maeſta, 10
et optimatibus univerſis cum parente ſubita clade perculſis, indicto iuſtitio iuvenis nobilitate commendabilis et dilectus, ritu nationis propriae lugebatur. Itaque, ut armari ſolebat elatus, in amplo quodam ſuggeſtu locatur et celſo: circaque eum lectuli decem ſternuntur, figmenta vehentes hominum mortuorum, ita curate pollincta, ut imagines eſſent corporibus ſimiles iam ſepultis: ac per dierum ſpatium ſeptem, viri quidem omnes per contubernia et manipulos epulis indulgebant ſaltando, et cantando triſtia quaedam genera naeniarum, regium iuvenem lamentantes. Feminae vero miſera- 11
bili planctu, in primaevo flore ſucciſam ſpem gentis ſolitis fletibus conclamabant; ut lacrymare cultrices [4]) Veneris ſaepe ſpectantur in ſollemnibus Adonidis ſacris, quod ſimulacrum aliquod eſſe frugum adultarum religiones myſticae docent.

II. Poſt incenſum corpus, oſſaque in argenteam 1
urnam coniecta, quae ad gentem humo mandanda portari ſtatuerat pater; agitata ſumma conſiliorum placuerat, buſto urbis ſubverſae expiare perempti iuvenis manes: nec enim Grumbates [1]) inulta unici

4) *al.* Venereae. 1) Mſ. invita.

2 pignoris umbra ire ultra patiebatur. Biduoque ad
otium dato, ac miſſis abunde, qui pacis modo pa-
tentes agros pingues cultosque vaſtarent, quinquies
ordine multiplicato ſcutorum cingitur civitas: ac
tertiae principio lucis coruſci globi turmarum im-
pleverunt cuncta, quae proſpectus humanus potuit
undique contueri: et ſorte loca diviſa clementi gra-
3 du incedentes ordines occuparunt. Perſae omnes
murorum ambitus obſidebant. Pars, quae orien-
tem ſpectabat, Chionitis evenit, qua funeſtus nobis
ceciderat aduleſcens. [2]) Vertae meridiano lateri
ſunt deſtinati: tractum ſervabant ſeptemtrionis Al-
bani: occidentali portae oppoſiti ſunt Segeſtani,
acerrimi omnium bellatores: cum quibus elata in
arduum ſpecie elephantorum agmina, rugoſis hor-
renda corporibus, leniter incedebant armatis onu-
ſta, ultra omnem diritatem taetri ſpectaculi formi-
danda, ut retulimus ſaepe.
4 Cernentes populos tam indimenſos, ad orbis
Romani incendium diu quaeſitos, in noſtrorum
converſos exitium; ſalutis rata deſperatione glorio-
ſos vitae exitus deinde curabamus, iamque omni-
5 bus nobis optatos. A ſole itaque orto usque diei
ultimum acies immobiles ſtabant ut fixae, nullo va-
riato veſtigio, nec ſonitu, vel equorum audito hin-
nitu: eademque figura digreſſi, qua venerant, cibo
recreati et ſomno, cum ſupereſſet exiguum noctis,
aeneatorum clangore ductante, urbem ut mox ca-
6 ſuram terribili corona cinxerunt. [3]) Vixque ubi
Grumbates haſtam infectam ſanguine ritu patrio no-
ſtrique more coniecerat fecialis, armis exercitus
concrepans involat in muros: conſeſtimque lacry-
mabilis belli turbo crudeſcit, rapido [4]) turmarum
proceſſu in procinctum alacritate omni tendentium,
et contra acri intentaque occurſatione noſtrorum.

Pro-

---

2) Mſ. Cuius. 3) al. Vixque ibi. 4) Mſ. turemarium proceſſu.

Proinde diffractis capitibus multos hoſtium ſcor- 7
pionum iactu moles ſaxeae colliſerunt: alii traiecti
ſagittis, pars confixi tragulis, humum corporibus
[5]) obſtruebant; vulnerati alii ſocios fuga praecipiti
repetebant. Nec minores in civitate luctus aut 8
mortes, ſagittarum creberrima nube auras ſpiſſa
multitudine obumbrante, tormentorumque machi-
nis, quae [6]) direpta Singara poſſederant Perſae,
vulnera inferentibus plura. Namque viribus colle- 9
ctis propugnatores, omiſſa viciſſim certamina repe-
tentes, in maximo defendendi ardore ſaucii perni-
cioſe cadebant, aut laniati, volvendo ſtantes proxi-
me ſubvertebant, aut certe ſpicula membris infixa
viventes adhuc vellendi peritos quaeritabant. Ita 10
ſtrages ſtragibus implicatas, et ad extremum usque
[7]) diei productas, ne veſpertinae quidem hebetave-
rant tenebrae: ea re, quod obſtinatione utrimque
magna decernebatur. Agitatis itaque ſub onere ar- 11
morum vigiliis, reſultabant altrinſecus exortis cla-
moribus colles: noſtris virtutes Conſtantii Caeſaris
extollentibus, ut domini rerum et mundi: Perſis
Saporem et [8]) Saanſaan adpellantibus et [9]) Pyroſen,
[10]) quod rex regibus imperans, et bellorum victor
interpretatur.

Ac priusquam lux occiperet, ſigno per lituos 12
dato, ad [11]) fervorem ſimilium proeliorum excitae
undique inaeſtimabiles copiae in modum alituum
ferebantur: unde longe ac late proſpici poterat,
campis et convallibus nihil praeter arma micantia
ferarum gentium demonſtrantibus. Moxque cla- 13
more ſublato, cunctis temere prorumpentibus, te-
lorum vis ingens volabat e muris: utque opinari
dabatur, nulla fruſtra mittebantur, inter hominum

---

5) *al.* obſternebant. 6) *al.* direpta in Singara. 7) *Steph.* diem. 8) Mſ. Seenſaan. 9) Mſ. Piroſen. 10) *al.* Regibus. 11) Mſ. fortiorem.

cadentia denfitatem. Tot enim nos circumftantibus malis, non obtinendae caufa falutis, ut dixi, fed fortiter moriendi ftudio flagrabamus: et a diei principio adusque lucem obfcuram neutrubi proelio inclinato, ferocius quam confultius pugnabatur. Exfurgebant enim ruentium ferientiumque clamores, ut prae alacritate confiftere fine vulnere quis-
14 quam vix poffit. Tandemque nox finem caedibus fecit, et fatias aerumnarum indutias partibus dederat longiores. Ubi enim quiefcendi nobis tempus eft datum, exiguas quae [12]) fupererant vires continuus cum infomnia labor abfumpfit, fanguine et pallente exfpirantium facie perterrente, [13]) quibus ne fuprema quidem humandi folatia tribui finebant anguftiae fpatiorum, intra civitatis ambitum non nimium amplae legionibus feptem, et promifcua advenarum civiumque fexus utriusque plebe, et militibus aliis paucis adusque numerum millium xx.
15 concitis inclufis. Medebatur ergo fuis quisque vulneribus pro poffibilitate, vel curantium copia: cum quidam graviter faucii cruore exhaufto fpiritus reluctantes efflarent: alii confoffi mucronibus proftrati, animis in ventum folutis proiiciebantur exftincti: aliquorum foratis undique membris mederi periti vetabant, ne offenfionibus caffis animae vexarentur adflictae: nonnulli [14]) vellendis fagittis in ancipiti curatione graviora morte fupplicia perferebant.

1 III. Dum apud Amidam hac partium deftinatione pugnatur, Urficinus maerens, quod ex alterius pendebat arbitrio, auctoritatis tunc in regendo milite [1]) potioris Sabinianum, etiam tum fepulcris haerentem crebro monebat, ut compofitis velitaribus cunctis, per imos pedes montium occultis iti-

12) *Steph.* fupererant. 13) Mf. de quibus. 14) *Steph.* vulfis.
1) Mf. potioris.

neribus properarent: quo levium armorum auxilio,
ſi qua fors iuviſſet, ſtationibus interceptis, noctur-
nas hoſtium adgrederentur excubias, quae ingenti
circuitu vallaverant muros, aut laceſſitionibus cre-
bris occuparent obſidioni fortiter adhaerentes.
Quibus Sabinianus renitebatur ut noxiis, palam 2
quidem litteras imperiales praetendens, intacto ubi-
que milite, quidquid geri potuiſſet, impleri debere
aperte iubentes: clam vero corde altiſſimo retinens,
ſaepe in comitatu ſibi mandatum, ut anſam omnem
adipiſcendae laudis deceſſori ſuo ardenti ſtudio glo-
riae circumcideret, etiam ex republica proceſſu-
ram. Adeo vel cum exitio provinciarum feſtinaba- 3
tur, ne bellicoſus homo memorabilis alicuius faci-
noris auctor nuntiaretur aut ſocius. Ideoque his
attonitus malis, exploratores ad nos ſaepe mittendo
(licet ob cuſtodias artas nullus facile oppidum pote-
rat introire) et utilia agitando complura nihil profi-
ciens, viſebatur ut leo magnitudine corporis et tor-
vitate terribilis, incluſos intra retia catulos periculo
ereptum ire non audens, [2]) unguibus ademptis et
dentibus.

IV. Sed in civitate, ubi ſparſorum per vias ca- 1
daverum multitudo humandi officia ſuperaret, pe-
ſtilentia tot malis acceſſit, verminantium corporum
lue tabifica, vaporatis aeſtibus, varioque plebis
languore nutrita: quae genera morborum unde oriri
ſolent, breviter explicabo. Nimietatem frigoris, 2
aut caloris, vel humoris, vel ſiccitatis, peſtilentias
gignere philoſophi et illuſtres medici tradiderunt.
Unde accolentes loca paluſtria vel [1]) humecta, tuſſes
et oculares caſus, et ſimilia perferunt: contra con-
fines caloribus, [2]) tepore febrium areſcunt. Sed,

2) Mſ. ſanguinibus adeptis. 1) Mſ. humectatus ſeſe oculares. *al.* humecta, tuſſes ioculares. 2) *al.* tempore febrium areſc. Mſ. tepore febrium areſcentes.

quanto ignis materies caeteris [3]) eſt efficacior; tantō
3 ad perimendum celerior ſiccitas. Hinc, cum de-
cennali bello Graecia deſudaret, ne peregrinus
poenas diſſociati regalis matrimonii lucraretur:
huiusmodi [4]) graſſante pernicie, telis Apollinis
4 periere complures, qui ſol aeſtimatur. Atque ut
Thucydides exponit, clades illa, quae in Pelopon-
neſiaci belli principiis Athenienſes acerbo genere
morbi vexavit, [5]) abusque ferventi Aethiopiae plaga
5 paullatim proſerpens, Atticam occupavit. Aliis
placet, auras, ut ſolent, aquasque vitiatas faetore
cadaverum vel ſimilibus, ſalubritatis violare maxi-
mam partem: vel certe aëris permutationem ſubi-
6 tam aegritudines parere leviores. Adfirmant etiam
aliqui, terrarum halitu denſiore craſſatum aëra,
emittendis corporis ſpiraminibus reſiſtentem, neca-
re nonnullos: qua cauſa animalia praeter homines
caetera iugiter prona Homero auctore, et experi-
mentis deinceps multis, cum talis inceſſerit labes,
7 ante novimus interire. Et prima ſpecies luis Pande-
mus adpellatur, quae efficit in aridioribus locis agen-
tes caloribus crebris interpellari: ſecunda Epidemus,
quae tempore ingruens [6]) acies hebetat luminum,
et concitat periculoſos humores: tertia Loemodes,
quae itidem temporaria eſt, ſed volucri velocitate
8 letabilis. Hac exitiali peſte quaſſati, paucis intem-
peranti aeſtu conſumptis, quos multitudo angebat:
tandem nocte, quae diem conſequuta eſt decimum,
exiguis imbribus disiecto concreto ſpiritu et craſſa-
to, ſoſpitas retenta eſt corporum firma.
1 V. Verum inter haec inquies Perſa [1]) vimineis
civitatem pluteis circumdabat, et erigi aggeres coe-
pti: turresque fabricabantur frontibus ferratis ex-
celſae, quarum faſtigiis balliſtae locatae ſunt [2]) ſin-

3) τὸ *eſt* Mſ. deeſt. 4) *al.* graſſata. 5) τὸ *ferventi* Mſ. et *Steph.* deeſt. 6) acies habet lum. 1) Mſ. vineis. 2) Mſ. ſingulae.

gulae, ut a propugnaculis propellerent defenſores: levia tamen per funditores et ſagittarios proelia ne puncto quidem [3]) brevi ceſſabant. Erant nobiscum 2
duae legiones Magnentiacae, recens e Galliis ductae, ut praediximus, virorum fortium et pernicium, ad [4]) planarios conflictus aptorum: ad eas vero belli artes, quibus ſtringebamur, non modo inhabiles, ſed contra nimii turbatores: qui, cum neque [5]) in machinis, neque in operum conſtructione iuvarent aliquem, [6]) ſtolidius erumpentes dimicantesque fidentiſſime, minuto numero revertebant; tantum proficientes, quantum in publico (ut aiunt) incendio aqua unius hominis manu adgeſta. Poſtremo 3
obſeratis portis, precantibusque tribunis egredi nequeuntes, frendebant ut beſtiae. Verum ſequutis diebus efficacia eorum eminuit, ut docebimus.

In ſummoto loco partis meridianae murorum, 4
quae deſpectat fluvium Tigrim, turris fuit in ſublimitatem exſurgens, ſub qua hiabant rupes abſciſſae, ut deſpici ſine vertigine horrenda non poſſent: unde [7]) cavatis fornicibus ſubterraneis per radices montis ſcalae adusque civitatis ducebant planiciem, quo ex amnis alveo haurirentur aquae furtim, ut in omnibus per eas regiones munimentis, quae contingunt flumina, vidimus, [8]) fabre politae. Per 5
has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano transfuga quodam ductante, qui ad diverſam partem deſciverat, LXX. ſagittarii Perſae ex agmine regio, arte fiduciaque praeſtantes, ſilentio ſummoti loci defenſi, ſubito ſinguli [9]) noctis medio ad contignationem turris tertiam adſcenderunt: ibique occultati, mane ſago punicei coloris elato, quod erat ſubeundae indicium pugnae, cum ex omni parte circumveniri

3) *τὸ brevi* deeſt Mſ. 4) Mſ. palmarios. 5) *τὸ in* Mſ. deeſt. 6) Mſ. ſtudiis. 7) Mſ. vacat. 8) Mſ. fabre. 9) *al.* nocte media.

urbem ſuis copiis inundantibus advertiſſent, exina-
nitis proiectisque ante pedes pharetris, [10]) clamoris
ululabilis incendio tela ſumma peritia diſpergebant.
Moxque acies omnes [11]) denſae petebant multo in-
6 feſtius quam antea civitatem. [12]) Inter incertos nos
et ancipites, quibus occurri deberet, inſtantibus
ſupra, an multitudini tranſcenſu ſcalarum iam pro-
pugnacula ipſa prenſanti, dividitur opera: et trans-
latae leviores quinque balliſtae contra turrim locan-
tur: quae ocius lignea tela fundentes nonnumquam
binos forabant: e quibus pars graviter vulnerati
ruebant: alii machinarum metu ſtridentium praeci-
7 pites acti, laniatis corporibus interibant. Quibus
hac celeritate confectis, relatisque ad loca ſueta
tormentis, paullo ſecurius [13]) moenia omnium con-
8 curſu defendebantur. Et quoniam augebat curas
militum ſceleſtum facinus perfugae, quaſi decurren-
tes in planum, ita iaculantes diverſa miſſilia lacer-
tis fortibus incumbebant, ut [14]) Vertae in meridiem
degentes, vulnerum acri repulſa disiecti, lacryman-
tes complurium mortes tentoria repeterent metu.
1 VI. Adſpiravit auram quamdam ſalutis fortuna,
innoxio die cum hoſtili clade emenſo: cuius reliquo
tempore ad quietem reficiendis corporibus dato,
poſterae lucis initio ex arce innumeram cernimus
plebem, quae Ziata capto caſtello ad hoſticum du-
cebatur: ad quem locum ut capaciſſimum et muni-
tum (ſpatio quippe decem ſtadiorum ambitur) pro-
2 miſcua confugerat multitudo. Nam etiam alia mu-
nimenta iisdem diebus [1]) rapta ſunt et incenſa, unde
hominum millia extracta complura [2]) ſerrituri ſe-
quebantur: inter quos multi ſenecta infirmi, et mu-
lieres iam grandaevae, cum ex variis deficerent

---

10) *al.* clamoſis ululatibus. 11) Mſ. tenſae tepebant. 12) τὸ *inter* Mſ. deeſt. 13) Mſ. moenia omnia. 14) Mſ. vergentem merid. 1) Mſ. rapta. 2) Mſ. ſerviturі.

caufis, itineris longinquitate offenfae, abiecta vivendi cupiditate, furis vel fuffragiuibus relinquebantur exfectis.

Has miferabiles turmas Galli milites contuentes, 3 rationabili quidem, fed [3]) intempeftivo motu, conferendae cum hoftibus manus copiam fibi dari pofcebant, mortem tribunis vetantibus primisque ordinibus minitantes, fi deinceps prohiberent. Ut- 4 que dentatae in caveis beftiae, taetro pedore acerbius efferatae, evadendi fpe repagulis verfabilibus illiduntur: ita gladiis portas caedebant, quas fupra diximus obferatas: admodum anxii, ne urbe excifa ipfi quoque fine ullo fpeciofo facinore deleantur, aut exuta periculis, nihil egiffe operae pretium pro magnanimitate Gallica memorentur: licet antea faepe egreffi, ftructoresque aggerum [4]) confoffis quibusdam impedire conati, paria pertulerunt.

Inopes nos confilii, et quid opponi deberet 5 faevientibus ambigentes, id potiffimum, aegre iisdem adfcntientibus, tandem elegimus, ut, quoniam ultra ferri non poterant, paullifper morati cuftodias adgredi permitterentur hoftiles, quae non procul erant a coniectu locatae telorum, ut eis perruptis pergerent prorfus. Adparebat enim, eos, fi impetraffent, ftrages maximas edituros. Quae dum parantur, per varia certaminum genera 6 defenfabantur acriter muri, laboribus et vigiliis, et tormentis ad [5]) emittenda undique faxa telaque difpofitis. Duo tamen aggeres celfi, Perfarum peditum manu erecti, et expugnatio civitatis ftruebatur operibus lentis: contra quos noftrorum impenfiore cura moles excitabantur altiffimae, faftigio adverfae celfitudinis aequatae, propugnatorum vel nimia pondera duraturae.

---

3) Mf. intemperativo. 4) Mf. et *Steph.* confufis. 5) *al.* mittenda.

7 Inter haec Galli morarum impatientes, securi-
bus gladiisque succincti, patefacta sunt egressi
postica, observata nocte squalida et interluni;
orantes caeleste praesidium, ut propitium adesset
et libens. Atque ipsum spiritum reprimentes, cum
prope venissent, conferti valido cursu, quibusdam
stationariis interfectis, exteriores castrorum vigiles,
ut in nullo tali metu sopitos obtruncantes, super-
venire [6]) ipsi regiae, si prosperior iuvisset eventus,
8 occulte meditabantur. Verum audito licet levi
[7]) tendentium sonitu, gemituque caesorum, dis-
cusso somno, excitatis multis, et ad arma pro se
quoque clamitante, steterunt milites vestigiis fixis,
progredi ultra non ausi: neque enim cautum dein-
de, expergefactis, quos petebant [8]) insidiae, in
apertum properare discrimen, cum iam undique
frendentium catervae Persarum in proelia venirent
9 accensae. Contra Galli corporum robore audacia-
que, quoad poterant, inconcussi, gladiis secantes
[9]) adversos, parte suorum strata, vel sagittarum
undique volantium crebritate confixa, cum unum
in locum totam periculi molem conversam, et cur-
rentium hostium agmina advertissent, nullo terga
vertente evadere festinabant: et velut repedantes
sub modulis, sensim extra vallum protrusi, cum
manipulos confertius invadentes sustinere non pos-
sent, tubarum perciti clangore castrensium, dis-
10 cedebant. Et resultantibus e civitate lituis multis,
portae panduntur recepturae nostros, si pervenire
illuc usque valuissent: tormentorumque machinae
stridebant sine iaculatione ulla telorum, ut stationi-
bus praesidentes, post interemptos socios pone
agerentur ignari, urbis oppositi moenibus [10]) nuda-
11 tis, ut viri fortes susciperentur innoxii. Hacque

6) Mſ. ipſi regiae. 7) Mſ. revertem p. dentium. 8) *Steph.* inſidiis. 9) Mſ. adverſas partes. 10) Mſ. nudarent nuperia viri.

arte Galli portam prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam perniciose, pars leviter vulnerati, quadringentis ea nocte desideratis: qui non Rhoesum, nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, sed Persarum regem armatorum centum millibus circumsaeptum, ni obstitisset violentior casus, in ipsis tentoriis obtruncarant. Horum campiductori- 12
bus, ut fortium factorum antesignanis, post civitatis excidium, armatas statuas apud Edessam in regione celebri locari iusserat Imperator, quae ad praesens servantur intactae.

Retectis sequenti luce funeribus, cum inter cae- 13
sorum cadavera optimates invenirentur et satrapae, [11]) clamoresque dissoni fortunam aliam alibi cum lacrymis indicabant, luctus ubique et indignatio regum audiebatur, arbitrantium, per stationes muris obiectas irrupisse Romanos: indutiisque ob hoc tridui datis adsensu communi, nos quoque spatium ad respirandum accepimus.

VII. Perculsae deinde novitate rei efferataeque 1
gentes, omissa omni cunctatione, operibus, quoniam vis minime procedebat, decernere iam censebant: et concito extremo belli ardore, omnes oppetere gloriose iam properabant, aut ruina urbis animis litasse caesorum.

Iamque adparatu cunctorum alacritate perfecto, 2
exsiliente lucifero, operum variae species cum turribus ferratis admovebantur: quorum in verticibus celsis aptatae ballistae propugnatores agitantes humilius disiectabant. Et albescente iam die, ferrea 3
munimenta membrorum caelum omne subtexunt: densitataeque acies non inordinatim ut antea, sed turbarum sonitu leni ductante, nullis procursantibus incedebant, machinarum operti tegminibus, cratesque vimineas praetendentes. Cumque pro- 4

11) Mſ. clamoresque dissoni.

pinquantes ad coniectum venere telorum, oppoſitis ſcutis Perſae pedites ſagittas tormentis excuſſas e muris aegrius evitantes, laxarunt aciem, nullo paene iaculi genere in vanum cadente: etiam cataphracti hebetati et cedentes animos auxere noſtro-
5 rum. Tamen, quia hoſtiles balliſtae ferratis impoſitae turribus, in humiliora ex ſupernis valentes, ut loco diſpari, ita eventu diſſimili noſtra multo cruore foedabant: ingruente iam veſpera cum requieſcerent partes, noctis ſpatium maius conſumptum eſt, ut excogitari poſſit, quid exitio ita atroci obiectaretur.
6 Et tandem multa verſantibus nobis ſedit conſilium, quod tutius celeritas fecit, quatuor iisdem balliſtis ſcorpiones opponi: qui dum tranſlati e regione caute, quod artis eſt difficillimae, collocantur, lux nobis advenit maeſtiſſima, Perſarum manipulos formidatos oſtentans, adiectis elephantorum agminibus, quorum ſtridore immanitateque corporum nihil humanae mentes terribilius cernunt.
7 Cumque omni ex latere armorum et operum belluarumque molibus urgeremur, per ſcorpionum ferreas fundas e propugnaculis ſubinde rotundi lapides acti, diſſolutis turrium coagmentis, balliſtas earumque tortores ita fudere praecipites, ut quidam citra vulnerum noxas, alii obtriti magnitudine ponderum interirent: elephantis vi magna propulſis, quos flammis coniectis undique circumnexos, iam corporibus tactis, gradientesque retrorſus, [1]) retinere magiſtri non poterant: poſtque exuſtis operibus,
8 nulla quies certaminibus data. Rex enim ipſe Perſarum, qui numquam adeſſe certaminibus cogitur, his turbinum infortuniis percitus, novo et numquam ante cognito more, proeliatoris militis ritu proſiluit in confertos; et quia conſpectior tegen-

1) Mſ. recere.

tium multitudine procul ſpeculantibus viſebatur, petitus crebritate telorum, multis ſtipatoribus ſtratis abſceſſit, alternans regibiles acies: et ad extremum diei nec [2]) mortium truci viſu nec vulnerum territus, tandem tempus exiguum tribui quieti permiſit.

VIII. Verum nocte proelia dirimente, ſomno 1
per breve otium capto, [1]) innoteſcente iam luce ad potiunda ſperata, ira et dolore exundans, nec fas ullum prae oculis habiturus, gentes in nos excitabat. Cumque crematis operibus, ut [2]) docuimus, pugna per aggeres celſos muris proximos tentaretur, ex aggeſtis erectis intrinſecus, quantum facere nitique poterant, noſtri aequis viribus per ardua reſiſtebant.

Et diu cruentum proelium ſtetit, nec metu mor- 2
tis quisquam ex aliqua parte a ſtudio propugnandi removebatur: eoque producta contentione, cum ſors partium eventu regeretur indeclinabili, diu laborata moles illa noſtrorum, velut terrae quodam tremore [3]) quaſſata procubuit: et tamquam itinerario aggere vel ſuperpoſito ponte complanatum ſpatium, quod inter murum congeſtamque forinſecus ſtruem hiabat, patefecit hoſtibus transitum, nullis obicibus impeditum; et pars pleraque militum deiectorum oppreſſa vel debilitata [4]) ceſſabat.
Concurſum eſt tamen undique ad propulſationem 3
periculi tam abrupti: et feſtinandi ſtudio aliis [5]) irretientibus alios, audacia hoſtium ipſo ſucceſſu creſcebat. Actis igitur regis imperio proeliatoribus 4
univerſis, ſtrictoque comminus ferro, cum ſanguis utrubique immenſis caedibus funderetur, [6]) oppletae ſunt corporibus foſſae, latiorque via [7]) ideo pan-

2) mortium truci viſio nec vuln. 1) Mſ. unoteſcente. 2) *al.* docueram. 3) Mſ. quaſina. 4) *al.* caſſabat. 5) *al.* irretientibus. 6) Mſ. appellatae. 7) *al.* inde.

debatur: et concurſu copiarum ardenti iam civitate oppleta, cum omnis defendendi vel fugiendi ſpes eſſet abſciſa, pecorum ritu armati et imbelles ſine ſexus diſcrimine trucidabantur.

5 Itaque veſpera tenebrante, cum adhuc, licet iniqua reluctante fortuna, multitudo noſtrorum manu conſerta diſtringeretur; in abſtruſa quadam parte oppidi cum duobus aliis latens obſcurae praeſidio noctis, poſtica, per quam nihil ſervabatur, evado, et ſqualentum peritia locorum, comitumque adiutus celeritate, ad decimum lapidem tan-
6 dem perveni. In qua ſtatione lenius recreati, cum ire protinus pergeremus, et incedendi nimietate iam ſuperarer, ut inſuetus ingenuus: offendi [8]) dirum adſpectum, ſed fatigato mihi laſſitudine gravi
7 levamen impendio tempeſtivum. Fugaci equo nudo et infreni calonum quidam ſedens, ne labi poſſit, ex more habenam, qua ductabatur, ſiniſtra manu artius illigavit: moxque decuſſus, vinculi nodum abrumpere nequiens, per avia ſaltusque membratim diſcerptus, iumentum exhauſtum curſu, pondere cadaveris [9]) detinebat: cuius dorſualis comprehenſi ſervitio uſus in tempore, cum iisdem ſociis ad fontes ſulphureos aquarum ſuapte natura
8 calentium aegre perveni. Et quia per aeſtum arida ſiti [10]) reptantes aquam diu quaeritando, profundum bene vidimus puteum, et neque deſcendendi prae altitudine, nec reſtium aderat copia, neceſſitate docente poſtrema, indumenta lintea, quibus tegebamur, in oblongos diſcidimus pannulos: unde explicato fune ingenti, centonem, quem ſub galea unus ferebat e noſtris, ultimae aptavimus ſummitati: qui per funem coniectus aquasque hauriens ad peniculi modum, facile ſitim, qua hauriebamur,
9 exſtinxit. Vnde citi ferebamur ad flumen Euphra-

8) *al.* dirum aſpectu. 9) Mſ. detinebatur. 10) Mſ. reputantes.

tem, ulteriorem ripam petituri per navem, quam transfretandi cauſa iumenta et homines, in eo tractu diuturna conſuetudo locarat. Ecce autem Ro- 10
manum agmen cum equeſtribus ſignis disiectum eminus cernimus, quod [11]) perſequebatur multitudo Perſarum, incertum unde impetu tam repentino terga viantum adgreſſa. Quo exemplo terrige- 11
nas illos non finibus terrae emerſos, ſed [12]) exuberanti pernicitate credimus natos: qui, quoniam inopini per varia viſebantur, Sparti vocitati, humo exſiluiſſe, [13]) vetuſtate ut caetera fabuloſius extollente, ſunt exiſtimati. [14]) Hoc conciti, cum omne iam 12
eſſet in celeritate ſalutis praeſidium, per dumeta et ſilvas montes petimus celſiores: exindeque Melitinam minoris Armeniae oppidum venimus: ubi repertum ducem comitati iam profecturum, Antiochiam reviſimus.

IX. Interea Sapor et Perſae, quia tendere iam 1
introrſus autumno praecipiti [1]) haedorumque improbo ſidere exorto prohibebantur, captivos agentes et praedas, remeare cogitabant ad ſua. Inter haec 2
tamen funera direptionesque civitatis exciſae, Aeliano Comite et tribunis, quorum efficacia diu defenſa ſunt moenia, ſtragesque multiplicatae Perſarum, patibulis ſceleſte ſuffixis, Iacobus et Caeſius numerarii adparitionis magiſtri equitum, aliique protectores poſt terga vinctis manibus ducebantur: Transtigritanis, qui ſollicita quaerebantur induſtria, nullo infimi ſummique discrimine, ad unum omnibus contruncatis.

Vxor vero Craugaſii, quae retinens pudorem in- 3
violatum ut matrona nobilis colebatur, maerebat velut orbem alium ſine marito viſura, quamquam ſperabat documentis praeſentibus altiora. In rem 4

---

11) Mſ. proſequebatur. 12) Mſ. exſuperanti. 13) Mſ. vetuſtate matere. 14) τὸ *malo* Mſ. deeſt. 1) τὸ *improbo* deeſt al.

itaque conſulens ſuam, et accidentia longe ante proſpiciens, anxietate bifaria ſtringebatur, viduitatem deteſtans et nuptias. Ideo familiarem ſuum perquam fidum, regionumque Meſopotamiae gnarum, [2]) per Izalam montem inter caſtella praeſidiaria [3]) duo, Maride et Lorne, introiturum Niſibin occulte dimiſit, mandatis arcaniſque vitae ſecretioris maritum exorans, ut auditis, quae contigerint,
5 veniret ſecum beate victurus. Quibus contentus expeditus viator, per ſaltuoſos tramites et frutecta Niſibin paſſibus citis ingreſſus, cauſatusque, ſe domina nusquam viſa, et forſitan interempta, data evadendi copia caſtris hoſtilibus abſceſſiſſe, et ideo ut vilis neglectus, docet Craugaſium geſta: moxque accepta fide, quod, ſi tuto licuerit, ſequetur coniugem libens, evaſit exoptatum mulieri nuntium ferens: quae hoc cognito, [4]) per Tamſaporem ducem ſupplicaverat regi, ut, ſi daretur facultas, antequam Romanis excederet finibus, in poteſtatem ſuam iuberet propitius maritum adſciſci.

6 Praeter ſpem itaque omnium digreſſo advena repentino, qui poſtliminio reverſus, ſtatim ſine ullius evanuit conſcientia, perculſus [5]) ſuſpicione dux Caſſianus, praeſidenteſque ibi proceres alii, minitantes ultima Craugaſium inceſſebant, non ſine eius voluntate vel veniſſe, vel abiſſe hominem clamitantes.
7 [6]) Qui proditionis metuens crimen, impendioque ſollicitus, ne tranſitione perfugae uxor eius ſupereſſe doceretur, et tractari piiſſime; per ſimulationem matrimonium alterius ſplendidae virginis adfectavit. Et velut paraturus neceſſaria convivio nuptiali, egreſſus ad villam octavo lapide ab urbe diſtantem, [7]) concito equo ad Perſarum vaſtatorium

---

2) Mſ. perizalam. 3) Mſ. Duomaride. 4) Mſ. per tam ſaporem. 5) Mſ. pernitione. 6) *al.* Qui vero prod. 7) concito equo.

globum, quem didicerat adventare, confugit: ſusceptusque aventer, qui eſſet, ex iis cognitus, quae loquebatur, [8]) Tamſapori poſt diem traditur quintum: perque eum regi [9]) oblatus, opibus et neceſſitudine omni recuperata cum coniuge, quam paucos poſt menſes amiſit, erat ſecundi loci poſt Antoninum, ut ait poëta praeclarus, longo proximus intervallo. Ille enim ingenio et uſu rerum diutur- 8
no firmatus, conſiliis validis ſufficiebat in cuncta, quae conabatur: hic natura ſimplicior, nominis tamen itidem pervulgati. Et haec quidem haud diu poſtea contigerunt.

Rex vero, licet ſecuritatem referens vultu, ex- 9
ſultansque ſpecie tenus urbis excidio videbatur; profundo tamen [10]) animi graviter aeſtuabat, reputans, in obſidionalibus malis ſaepe luctuoſas ſe pertuliſſe iacturas, multoque ampliores ſe ipſum populos perdidiſſe, quam e noſtris ceperat vivos, vel certe per diverſas ſuderat pugnas: ut apud Niſibin aliquoties evenit, et [11]) Singaram: parique modo, cum ſeptuaginta tresque dies Amidam multitudine circumſediſſet armorum, xxx. millia perdidit bellatorum; quae paullo poſtea per Diſcenen, tribunum et notarium, numerata ſunt hac discretione facilius, quod noſtrorum cadavera mox caeſorum fatiſcunt et deſluunt, adeo ut nullius mortui facies poſt quatriduum agnoſcatur: interfectorum vero Perſarum inareſcunt in modum ſtipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec ſanie perfuſa madeſcant: quod vita parcior facit, et ubi naſcuntur, exuſtae caloribus terrae.

X. Dum haec per varios turbines in Orientis 1
extimo feſtinantur, difficultatem adventantis inopiae frumentorum urbs verebatur aeterna: vique mina-

8) Mſ. tam ſapori. 9) *al.* ablatis. 10) *al.* animo. 11) Mſ. Signaram.

cissimae plebis, famem ultimum malorum omnium
exspectantis, subinde Tertullus vexabatur ea tem-
pestate praefectus, irrationabiliter plane: nec enim
per eum steterat, quo minus tempore congruo ali-
menta navibus veherentur, quas maris casus aspe-
riores solitis, ventorumque procellae reflantium,
delatas in proximos sinus, introire portum Augusti
2 discriminum magnitudine perterrebant. Quocirca
idem saepe praefectus seditionibus agitatus, ac
plebe iam saevitante immanius, quam [1]) urebat im-
pendens exitium, ab omni spe tuendae salutis ex-
clusus, ut aestimabat, [2]) tumultuanti acriter popu-
lo, sed accidentia considerare sueto, prudenter ob-
3 iecit parvulos filios: et lacrymans, *En*, inquit, *ci-*
ves vestri, procul omen Dii caelestes avertant!
eadem perlaturi vobiscum, ni fortuna adfulserit
laetior. Si itaque his abolitis, nil triste accidere
posse existimatis, praesto in potestate [3]) *sunt vestra.*
Qua miseratione vulgus, ad clementiam suapte na-
tura proclive, lenitum conticuit, aequanimiter ven-
4 turam opperiens sortem. Moxque divini arbitrio
numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, per-
petuamque fore respondit, dum Tertullus apud
Ostia in aede sacrificat Castorum, tranquillitas mare
mollivit: mutatoque in austrum placidum vento,
velificatione plena portum naves ingressae, frumen-
tis horrea refserserunt.

1 XI. Inter haec ita [1]) ambigua Constantium, Sir-
mii etiam tum hiberna quiete curantem, promove-
bant nuntii metuendi et graves, indicantes id, quod
tunc magnopere formidabat, [2]) Limigantes Sarma-
tas, quos expulisse paternis avitisque sedibus domi-
nos suos ante monstravimus, paullatim posthabitis
locis, quae eis anno praeterito utiliter sunt destinata,
ne,

---

1) Mſ. et *Steph.* urebat. 2) *al.* tumultuante. 3) *al.* sum. 1) *al.* ambiguum. 2) Mſ. Limitantes.

ne, ut sunt versabiles, aliquid [3]) molirentur inimicum, regiones confines limitibus occupasse: vagarique licentius genuino more, ni pellerentur, omnia turbaturos.

Quae superbius incitanda propediem Imperator 2
dilato negotio credens, coacta undique multitudine
militis ad bella promptissimi, nec dum [4]) adulto
vere ad procinctum egressus est, gemina considera-
tione alacrior: quod expletus praedarum opimitate
exercitus aestate nuper emensa, [5]) similium spe
fidenter in effectus animabitur prosperos: quodque
Anatolio regente tunc per Illyricum praefecturam,
necessaria cuncta vel ante tempus coacta sine ullius
dispendiis adfluebant. Nec enim dispositionibus 3
umquam alterius praefecturae (ut inter omnes con-
stat) ad praesens Arctoae provinciae bonis omnibus
floruerunt, correctione titubantium benivola et sollerti, vehiculariae rei iacturis ingentibus, quae clausere domos innumeras, et censuali professione speciosa fiducia relevatae: indemnesque deinde et innoxii earum incolae partium, querelarum sopitis materiis viverent, ni postea exquisitorum detestanda nomina titulorum, per offerentes suscipientesque criminose in maius exaggerata, his [6]) propugnare sibi nitentibus potestates, illis attenuatis omnium opibus se fore sperantibus tutos, adusque proscriptiones miserorumque suspendia pervenerunt.

Rem igitur emendaturus urgentem, profectus 4
cum instrumentis ambitiosis Imperator, ut dictum est, Valeriam venit, partem quondam Pannoniae, sed ad honorem Valeriae, Diocletiani filiae et institutam et ita cognominatam: sub pellibusque exercitu diffuso per Histri fluminis margines, barbaros ob-

3) Mſ. molirentur incum. reg. *al.* molirentur regiones. 4) Mſ. adulto queat proc. 5) similium spem. *al.* simili in spe. 6) Mſ. propugnari.

ſervabat, ante adventum ſuum amicitiae velamento
⁷) Pannonias furtim vaſtandas invadere hiemis duriſſi-
mo cogitantes, cum necdum ſolutae vernis calori-
bus nives amnem undique pervium faciunt, noſtri-
que pruinis ſubdivales moras difficile tolerabant.
5 Confeſtim itaque miſſis ad Limigantes duobus
tribunis cum interpretibus ſingulis, explorabat mo-
deſtius percunctando, quam ob rem relictis laribus,
poſt pacem et foedera petentibus attributis, ita pa-
larentur varii, limitesque contra interdicta pulſa-
6 rent. Qui vana quaedam cauſantes et irrita, pa-
vore adigente mentiri, Principem exorabant in ve-
niam, obſecrantes, ut, ſimultate abolita, trans-
miſſo flumine ad eum venire permitterentur, do-
cturi, quae ſuſtinerent, incommoda: paratique
intra ſpatia orbis Romani, ſi id placuerit, terras
ſuſcipere longe diſcretas, ut diuturno otio involuti,
et quietem colentes tamquam ſalutarem deam, tri-
butariorum onera ſubirent et nomen.
7 His poſt reditum tribunorum compertis, Impe-
rator exſultans, ut negotio, quod rebatur inexpli-
cabile, ſine ullo pulvere conſummando, cunctos
admiſit, [8]) aviditate plus habendi incenſus: quam
adulatorum cohors augebat, id ſine modo ſtrepen-
tium, quod externis ſopitis, et ubique pace com-
poſita, proletarios lucrabitur plures, et tirocinia
cogere poterit validiſſima: aurum quippe gratanter
provinciales corporibus dabunt, quae ſpes rem Ro-
8 manam aliquoties adgravavit. Proinde vallo prope
Acimincum locato, celſoque aggere in ſpeciem tri-
bunalis erecto, naves vehentes quosdam legionarios
expeditos, alveum fluminis proximum ripis obſer-
va.. ſunt iuſſae, cum Innocentio quodam agrimen-
ſore huius auctore conſilii: ut, ſi barbaros tumul-
tuare ſenſiſſent, alioſum intentos poſt terga perva-

---

7) Mſ. Pannonias furtim vaſtandas. 8) Mſ. aviditate.

derent improviſi. Quae Limigantes licet properari 9
ſentirent, nihil tamen praeter preces fingentes ſtabant incurvi; longe alia, quam quae geſtu praeferebant et verbis, altis mentibus perpenſantes.

10 Viſoque Imperatore ex alto ſuggeſtu iam ſermonem [9]) parante leniſſimum, meditanteque alloqui velut morigeros iam futuros: quidam ex illis furore percitus truci, calceo ſuo in tribunal contorto, *marha, marha*, quod eſt apud eos ſignum bellicum, exclamavit: eumque ſequuta incondita multitudo, vexillo elato repente barbarico, ululans ferum in ipſum principem ferebatur. Qui cum ex 11
alto deſpiciens plena omnia diſcurrentis turbae cum [10]) millibus vidiſſet, retectisque gladiis et verutis iam propinquam perniciem: externis miſtus et ſuis, ignotusque, dux eſſet, an miles, quia neque cunctandi aderat tempus neque ceſſandi, equo veloci impoſitus, curſu effuſo evaſit. Stipatores tamen 12
pauci, dum ignis more inundantes conabantur [11]) arcere, aut vulnerati interierunt, aut ponderibus ſuperruentium ſolis adflicti: ſellaque regalis cum aureo pulvinari nullo vetante direpta eſt.

Mox autem audito, quod ad ultimum paene 13
tractus exitium, in abrupto ſtaret adhuc Imperator, antiquiſſimum omnium exercitus ratus eum iuvare (nondum enim exemptum periculis aeſtimavit) ſalutis faſtu fidentior, licet ob procurſionem ſubitam ſemitectus, ſonorum et Martium frendens, barbarorum mori obſtinatorum catervis ſemet immerſit. Et, quia virtute dedecus purgatura ardens copia 14
noſtrorum erupit, iras in hoſtem perfidum parans, obvia quaeque obtruncabat ſine parcimonia, vivos conculcans et ſemineces ac peremptos: et antequam

N 2

9) Mſ. paraze. 10) *al.* miſſilibus. 11) *al.* arcere interierunt ponderibus.

exſatiaret caedibus barbaricis manus, acervi conſti-
15 pati ſunt mortuorum. Urgebantur enim rebelles, aliis trucidatis, aliis terrore disiectis: quorum pars ſpem vitae caſſis precibus uſurpando, multiplicatis ictibus caedebantur: poſtque deletos omnes [12]) in receptum canentibus lituis, noſtri quoque licet rari videbantur exanimes, quos impetus conculcaverat vehemens, aut furori reſiſtentes hoſtili, lateraque
16 nudantes intecta, ordo fatalis abſumpſit. Mors tamen eminuit inter alios Cellae, ſcutariorum tribuni, qui inter confligendi exordia [13]) primus omnium in medios Sarmatarum globos ſe immiſit.

17 Poſt quae tam [14]) ſaeva, digeſtis [15]) pro ſecuritate limitum, quae rationes movebant urgentes, Conſtantius Sirmium redit, ferens de hoſte fallaci vindictam: et maturatis, quae neceſſitates temporis poſcebant inſtantes, egreſſus exinde Conſtantinopolim petit: ut Orienti iam proximus, cladibus apud Amidam mederetur acceptis, et redintegrato ſupplementis exercitu, impetus regis Perſarum pari virium robore cohiberet: quem conſtabat (ni caeleſtis ratio, impenſiorque repelleret cura multorum) Meſopotamia relicta poſt terga, per extenta ſpatia ſigna moturum.

1 XII. Inter has tamen ſollicitudines, velut ex recepto quodam antiquitus more, ad vicem bellorum civilium inflabant litui quaedam colorata laeſae criminа maieſtatis: quorum exſecutor et adminiſter ſaepe [1]) dicendus ille notarius miſſus eſt Paullus: qui peritus artium cruentarum, ut laniſta ex commerciis libitinae vel ludi, ipſe quoque ex eculeo,
2 vel carnifice quaeſtum fructumque captabat. Ut enim erat obſtinatum fixumque eius propoſitum ad laedendum; ita nec furtis abſtinuit, innocentibus

12) τὸ in deeſt al. 13) al. primum. 14) al. ſaeve. 15) al. pro ſecuritate, quae limitum. 1) Mſ. dictaneus.

exitiales cauſas [2]) adſtringens, dum in calamitoſis
ſtipendiis verſaretur.

Materiam autem in infinitum quaeſtionibus ex- 3
tendendis dedit occaſio vilis et [3]) parva. Oppidum
eſt Abydum in Thebaidis parte ſitum extrema: hic
Beſae dei localiter adpellati oraculum quondam fu-
tura pandebat, priſcis circumiacentium regionum
caerimoniis ſolitum coli. Et quoniam quidam prae- 4
ſentes, pars per alios deſideriorum indice miſſa
ſcriptura, ſupplicationibus expreſſe conceptis con-
ſulta numinum ſcitabantur; chartulae ſeu membra-
nae, continentes, quae petebantur, poſt data quo-
que reſponſa interdum remanebant in fano. Ex 5
his aliqua ad Imperatorem maligne ſunt miſſa, qui,
ut erat anguſti pectoris, obſurdeſcens in aliis etiam
nimium ſeriis, in hoc titulo ima, quod aiunt, auri-
cula mollior, et ſuſpicax, et [4]) minutus, acri felle
concaluit: ſtatimque ad Orientem ocius ire monuit
Paullum, poteſtate delata, ut inſtar ducis rerum
experientia clari, ad arbitrium ſuum audiri efficeret
cauſas. Datumque eſt negotium Modeſto, etiam 6
tum per Orientem comiti, apto ad haec et ſimilia.
Hermogenes enim Ponticus ea tempeſtate praefectus
praetorio, ut lenioris ingenii ſpernebatur.

Perrexit, ut praeceptum eſt, Paullus, funeſti 7
[5]) furoris et anhelitus plenus: dataque calumniae in-
dulgentia, plurimi ducebantur ab orbe prope terra-
rum, iuxta nobiles et obſcuri: quorum aliquos vin-
culorum adflixerant nexus, alios clauſtra poenalia
conſumpſerunt. Et electa eſt ſpectatrix ſuppliciorum 8
feralium civitas [6]) in Palaeſtina Scythopolis, gemina
ratione viſa magis omnibus opportuna, quod ſecre-
tior, et inter Antiochiam Alexandriamque media,
unde multi plerumque ad crimina trahebantur.

---

2) Mſ. adſtringens. 3) Mſ. pura. 4) *al.* munitus. 5) Mſ. mu-
roris. 6) *τὸ in* deeſt al. 7) *τὸ fuga* deeſt al.

9 Ductus eſt itaque inter primos Simplicius, Phi-
lippi filius, ex praefecto et conſule, reus hac gra-
tia poſtulatus, quod ſuper adipiſcendo interrogaſſe
dicebatur imperio: perque elogium principis tor-
queri praeceptus, qui in his caſibus nec peccatum
aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam
arcente, corpore immaculato lata [7]) fuga damnatus
10 eſt. Dein Parnaſius, ex praefecto Aegypti, homo
ſimplicium morum, eo deductus periculi, ut pro-
nuntiaretur capitis reus, itidem pulſus eſt in exſi-
lium: ſaepe auditus multo antehac retuliſſe, quod,
cum Patras Achaicum oppidum, ubi genitus habuit
larem, impetrandae cauſa cuiusdam relinqueret po-
teſtatis, per quietem deducentia ſe habitus tragici
11 figmenta viderat multa. Andronicus poſt a ſtudiis
liberalibus et claritudine carminum notus, in iudi-
cium introductus, cum ſecura mente nullis ſuſpicio-
nibus urgeretur, purgando ſemper et fidentius abſo-
12 lutus eſt. Demetrius itidem Chytras cognomento
philoſophus, grandaevus quidam, et corpore durus et
animo, ſacrificaſſe aliquoties confutatus infitiari non
potuit, adſerens propitiandi cauſa numinis haec a
prima adoleſcentia factitaſſe, non tentandi ſublimiora
ſcrutatis: nec enim quemquam id noverat adfectare.
Diu itaque adhaerens eculeo, cum fiducia gravi fun-
datus, nequaquam varians, eadem oraret intrepidus,
Alexandriam, unde oriebatur, innoxius abire per-
miſſus eſt.
13 Et hos quidem aliosque paucos aequa ſors verita-
tis adiutrix, periculis exemit abruptis. Criminibus
vero ſerpentibus latius per implicatos nexus ſine ſine
diſtentos, quidam corporibus laniatis exſtinguebau-
tur: alii poenis ulterioribus damnati ſunt, bonis
ereptis, Paullo ſuccentore fabularum crudelium,
quaſi e promtuaria cella fallaciarum [8]) et nocendi

7) τὸ *fuga* deeſt al. 8) Mſ. et nocendi ſpecies egerentque. *al.* extulit nocendi ſpecie exitque complures.

ſpecies ſuggerente complures, cuius ex nutu (prope
dixerim) pendebat incedentium omnium ſalus.
Nam, ſi qui remedia quartanae, vel doloris alterius 14
collo geſtaret, ſive per monumentum tranſiſſe ve-
ſpere malivolorum argueretur iudiciis, ut veneficus,
ſepulcrorumque horrores et errantium ibidem ani-
marum ludibria colligens vana, pronuntiatus reus
capitis interibat. Et prorſus ita res agebatur, quaſi 15
Clarum, Dodonaeas arbores, et effata Delphorum
olim ſollemnia, in Imperatoris exitium ſollicitaverint
multi. Unde blanditiarum taetra commenta palatina 16
cohors exquiſite confingens, immunem eum fore
malorum communium adſerebat, fatum eius vigens
ſemper et praeſens in abolendis adverſa conantibus
eluxiſſe, vocibus magnis exclamans.

Et inquiſitum in haec negotia fortius, nemo, 17
qui quidem recte ſapiat, reprehendit. Nec enim
abnuimus ſalutem legitimi principis, propugnatoris
bonorum et defenſoris, unde ſalus quaeritur aliis,
conſociato ſtudio muniri debere cunctorum: cuius
redimendae cauſa validius, ubi maieſtas pulſata de-
fenditur, a quaeſtionibus vel cruentis nullam Corne-
liae leges exemere fortunam. Sed exſultare mae- 18
ſtis caſibus effrenate non decet, ne videantur licen-
tia regi ſubiecti, non poteſtate. Imitandus ſit Tul-
lius, cum parcere vel laedere potuiſſet, ut ipſe ad-
firmat, ignoſcendi quaerens cauſas, non puniendi
occaſiones: quod iudicis lenti et conſiderati eſt
proprium.

Tunc apud Daphnen, amoenum illud et ambi- 19
tioſum Antiochiae ſuburbanum, viſu relatuque hor-
rendum natum eſt monſtrum, infans ore gemino,
cum dentibus binis et barba, quatuorque oculis, et
breviſſimis duabus auriculis: qui partus ita distor-
tus praemonebat, rempublicam in ſtatum verti de-
formem. Naſcuntur huiuſcemodi ſaepe portenta, 20
indicantia rerum variarum eventus: quae, quoniam

non expiantur, ut apud veteres, publice inaudita praetereunt et incognita.

1 XIII. His temporibus Isauri diu quieti, post gesta, quae superior continet textus, tentatumque Seleuciae civitatis obsidium, paullatim reviviscentes (ut solent verno tepore foveis exsilire serpentes) saltibus degressi scrupulosis et inviis, confertique in cuneos densos, per furta et latrocinia finitimos [1]) adflictabant; praetenturas militum ut montani fallentes, perque rupes et dumeta ex usu facile discurren-
2 tes. Ad quos vi vel ratione sedandos Lauricius, adiecta Comitis dignitate, missus est rector; homo civilis prudentiae; qui minis potius, quam acerbitate pleraque correxit, adeo ut eo diu provinciam obtinente, nihil accideret, quod animadversione dignum aestimaretur.

1) *al.* adflictab. et eo praetent.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XX.

Lupicinus magister armorum adversus Scotorum et Pictorum incursiones in Britannias cum exercitu mittitur. C. I. *Ursicinus magister peditum Praesentalis, calumniis adpetitus discingitur.* II. *Defectus solis: et de duobus solibus; ac de caussis defectuum solis et lunae; deque variis lunae mutationibus ac figuris.* III. *Iulianus C. a militibus Gallicanis, quos Constantius ipsi detrahi, et in orientem adversus Persas transferri iusserat, Luteciae Parisiorum, ubi hiemabat, per vim Augustus adpellatur.* IV. *Iulianus A. concionem habet ad milites.* V. *Singara a Sapore oppugnata et capta: oppidani cum equitibus auxiliaribus et duabus legionibus praesidiariis in Persidem abducti: oppidum excisum.* VI. *Bezabden oppidum, a tribus legionibus defensum, Sapor expugnat; ac reparatum praesidio commeatuque instruit: idem Virtam munimentum frustra adoritur.* VII. *Iulianus A. per litteras Constantium A. de re Luteciae gesta certiorem facit.* VIII. *Constantius A. Iulianum Caesaris nomine contentum esse iubet, legionibus Gallicanis uno animo constanter repugnantibus.* IX. *Iulianus A. Francos cognomine Attuarios trans Rhenum inopinantes adgressus, post plurimos partim captos, partim occisos, caeteris pacem petentibus dedit.* X. *Constantius A. Bezabden omnibus copiis oppugnat, ac re infecta discedit: et de arcu caelesti.* XI.

(A. C. 360.)

Haec per Illyricum, perque Orientem rerum series 1 fuit. Consulatu vero Constantii decies, terque

Iuliani, in Britanniis, cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum excurſus, rupta quiete condicta, loca limitibus vicina [1]) vaſtarent, et implicaret formido provincias praeteritarum cladium congerie feſſas: hiemem agens apud Pariſios Caeſar, distractusque in ſollicitudines varias, verebatur ire ſubſidio transmarinis: (ut retulimus ante feciſſe [2]) Conſtantem) ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alamannis ad ſaevitiam etiam tum incitatis et bella.

2 [3]) Ire igitur ad haec ratióne vel vi componenda Lupicinum placuit, ea tempeſtate magiſtrum armorum, bellicoſum ſane, et caſtrenſis rei peritum, ſed ſupercilia erigentem ut cornua, et de tragico, quod aiunt, cothurno ſtrepentem: ſuper quo diu ambi-

3 gebatur, avarus eſſet potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Aerulis ſcilicet et Batavis, numerisque [4]) Moeſiacorum duobus, adulta hieme dux antedictus Bononiam venit: quaeſitisque navigiis, et omni impoſito milite, obſervato flatu ſecundo ventorum, ad Rutupias ſitas ex adverſo defertur, petitque [5]) Lundinium: ut exinde ſuscepto pro rei qualitate conſilio, feſtinaret ocius ad procinctum.

1 II. Quae cum ita geruntur, poſt Amidae oppugnationem Urſicinum ad commilitium principis ut peditum magiſtrum reverſum (ſucceſſiſſe enim eum Barbationi praediximus) obtrectatores excipiunt: primo diſſeminantes mordaces ſuſurros:

2 dein propalam ficta crimina ſubnectentes. Quibus Imperator adſenſus, ex opinione pleraque [1]) aeſtimans et inſidiantibus patens, Arbetionem et Florentium officiorum magiſtrum quaeſitores dederat, ſpectaturos, quas ob res oppidum ſit exciſum.

1) Mſ. vaſtarent. 2) Mſ. Conſtantem. 3) Mſ. ire igitur ad haec retione vel compon. 4) *al.* Moeſicorum pluribus. 5) *al.* Lundinum. 1) Mſ. aeſtimaſſit.

Quibus apertas probabilesque refutantibus causas, 3
veritisque, ne offenderetur Eusebius cubiculi tunc praepositus, si documenta suscepissent perspicue demonstrantia, Sabiniani pertinaci ignavia haec accidisse quae contigerunt: a veritate detorti, inania quaedam, longeque a negotio distantia scrutabantur.

Qua iniquitate percitus qui [2]) audiebatur: *Etsi* 4
me, inquit, *despicit Imperator*, *negotii est tamen magnitudo, ut non nisi iudicio principis nosci possit et vindicari: sciat tamen velut quodam praesagio, quod, dum maeret super his, quae apud Amidam gesta emendata didicit fide, dumque ad spadonum arbitrium trahitur*, [3]) *defrustandae Mesopotamiae proximo vere ne ipse quidem cum exercitus robore omni opitulari poterit praesens.* Rela- 5
tis adiectisque cum interpretatione maligna compluribus, iratus ultra modum Constantius, nec discusso negotio, nec patefieri, quae scientiam eius latebant, permissis, adpetitum calumniis, deposita militia digredi iussit ad otium, Agilone ad eius locum [4]) immodico saltu promoto, ex gentilium scutariorum tribuno.

III. Eodem tempore per Eoos tractus caelum 1
subtextum caligine cernebatur obscura, et a primo aurorae exortu adusque meridiem intermicabant iugiter stellae hisque terroribus accedebat, quod, cum lux caelestis operiretur, e mundi conspectu penitus luce abrepta, defecisse diutius solem pavidae mentes hominum aestimabant: primo attenuatum in lunae corniculantis effigiem, deinde in speciem auctum [1]) semenstrem, posteaque in integrum restitutum. Quod alias non evenit ita perspicue, 2
nisi cum post inaequales cursus iter menstruum lunae

2) *al.* audiebat. 3) *al.* defensandae. 4) *Steph.* moderandum a se. 1) Ml. semestrem.

ad idem revocatur initium certis temporum inter-
vallis: id eſt, cum in domicilio eiusdem ſigni tota
reperitur luna ſub ſole liniamentis obiecta rectiſſi-
mis, atque in his paulliſper conſiſtit minutis, quae
3 geometrica ratio partium [2]) partes adpellat. Ac li-
cet utriusque ſideris converſiones et motus, ut ſcru-
tatores cauſarum intelligibilium adverterant, in
unum eumdemque finem lunari curſu impleto, per-
enni diſtinctione conveniunt: tamen ſol non ſemper
his diebus obducitur, ſed cum luna e regione,
velut libramento quodam, igneo orbi et adſpectui
4 noſtro opponitur media. Ad ſummam tum ſol oc-
cultatur ſplendore ſuppreſſo, cum ipſe et lunaris
globus aſtrorum omnium infimus parili comitatu
obtinentes circulo proprios, ſalvaque ratione alti-
tudinis interiectae iunctim locati, ut ſcienter et de-
core Ptolemaeus exponit, ad dimenſiones venerint,
quos ἀναβιβάζοντας et καταβιβάζοντας ἐκλειπτικοὺς
συνδεσμοὺς, coagmenta videlicet defectiva Graeco
[3]) dictitant ſermone. Et, ſi contigua iisdem iun-
cturis praeſtrinxerint ſpatia, dilutior erit defectus.
5 Si vero articulis ipſis inhaeſerint, qui coactius ad-
ſcenſus vinciunt et deſcenſus, [4]) offunditur denſio-
ribus tenebris caelum, ut craſſato aëre ne proxima
quidem et adpoſita cernere queamus.

6 Sol autem geminus ita videri exiſtimatur, ſi
erecta celſius ſolito nubes, aeternorumque ignium
propinquitate collucens, orbis alterius claritudinem
tamquam e ſpeculo puriore formaverit.

7 Nunc veniamus ad lunam. Apertum et eviden-
tem ita demum ſuſtinet luna defectum, cum pleno
lumine [5]) rotundata ſolique contraria, ab eius orbe
centum octoginta partibus, id eſt, ſigno ſeptimo
disparatur. Et quamquam hoc per omne plenilu-

---

2) Mſ. partium partes app. 3) Mſ. dictitata ſerm. 4) Mſ. offenditur. 5) *al.* rotunda.

nium ſemper eveniat, non ſemper deficit tamen. Sed quoniam circa terrenam mobilitatem locata, et 8
a caelo totius pulcritudinis extima, nonnumquam ferienti ſe [6]) ſubſerit luci, obiectu metae noctis in conum [7]) deſinentis anguſtum latet parumper umbrata: tumque nigrantibus involvitur globis, ſi ſol ſphaerae inferioris curvamine circumfuſus, mole obſiſteute terrena, radiis eam ſuis illuſtrare non poſſit: quam numquam habere proprium lumen opiniones variae collegerunt. Et cum ad idem 9
ſignum aequis partibus ſoli concurrerit, obſcuratur (ut dictum eſt) penitus hebetato candore; σύνοδος Graece [8]) μήνης dicitur.

Naſci autem putatur, cum parva declinatione 10
velut e perpendiculo ſuperiectum gerit ſolem. Exortus vero eius adhuc gracileſcens primitus mortalitati videtur, cum ad ſecundum relicto ſole migraverit ſignum. [9]) Progreſſa itaque porrectius, iamque abunde nitens cornutae habitu, μηνοειδὴς eſt adpellata. Cum autem ſole longo coeperit interſtitio ſubmoveri, et ad quartum pervenerit ſignum, radiis eius ad ſe converſis, maius concipit lumen, et fit Graeco ſermone [10]) διχόμηνος, quae forma ſemiorbem oſtendit. Procedens deinde iam [11]) dis- 11
iunctiſſime quintoque ſigno arrepto, figuram monſtrat ἀμφίκυρτον, utrimque prominentibus gibbis. E regione vero cum normaliter ſteterit contra, lumine pleno fulgebit, domicilium ſeptimi retinens ſigni: et in eodem tum etiam agens, paullulumque progreſſa minuitur, quem habitum vocamus [12]) ἀπόκρουσιν, atque easdem formas repetit ſeneſcendo: [13]) traditurque doctrina multiplici congruente, non

6) Mſ. ſubſerit lanici. 7) Mſ. deſidentis. 8) *al.* mene Graece ſynodus. naſci autem. 9) Mſ. progreſſus. 10) *al.* διχότομος. 11) Mſ. disiunctiſſimo quintoque ſigno. 12) Mſ. ACTOKPICIN. *Steph.* ἀπόκρισιν. 13) Mſ. graditurque.

niſi tempore intermenſtrui deficere viſam usquam luuam.

12 Quod autem ſolem nunc in aethere, nunc in mundo iuferiore [14]) curſare praediximus; ſciendum eſt, ſiderea corpora, quantum ad uuiverſitatem pertinet, nec occidere, nec oriri: ſed ita videri noſtris obtutibus couſtitutis in terra, ſpiritus cuiusdam interni motu ſuspenſa, rerumque magnitudini inſtar exigui [15]) ſubdita puncti, nunc caelo infixas ſuſpicere ſtellas, quarum ordo eſt ſempiternus, aliquoties humana viſione languente diſcedere ſuis ſedibus arbitrari. Verum ad inſtituta iam revertamur.

1 IV. Properantem Conſtantium Orienti ferre ſuppetias, turbaudo propediem excurſibus Perſicis, ut perſugae concinentes exploratoribus indicabant, urebant Iuliani virtutes, quas per ora gentium diverſarum fama celebrior effundebat, magnorum eius laborum factorumque vehens adoreas celſas, poſt Alamanniae quaedam regna proſtrata, receptaque oppida Gallicana ante direpta a barbaris et ex-

2 ciſa, quos tributarios ipſe fecit et vectigales. Ob haec et ſimilia percitus, metuensque, ne augerentur in maius, ſtimulante (ut ferebatur) praefecto Florentio, Decentium tribunum et notarium miſit, [1]) anxiliares milites exinde protinus abstracturum Aerulos et Batavos, cumque Petulantibus Celtas, et lectos ex numeris aliis trecentenos, hac ſpecie iuſſos accelerare, ut adeſſe poſſint armis primo vere movendis in Parthos.

3 Et ſuper auxiliariis quidem et trecentenis cogendis ocius proficiſci Lupicinus conventus eſt ſolus, tranſiſſe ad Britannias nondum compertus: de ſcutariis autem et gentilibus excerpere quemque promptiſſimum, et ipſe perducere [2]) Sintula iubetur, Caeſaris ſtabuli tunc tribunus.

14) Mſ. curſari. 15) Mſ. ſubditam. 1) Mſ. auxiliares milites exinde. 2) Mſ. Singula.

Conticuit, hisque acquieverat Iulianus, potio- 4
ris arbitrio cuncta concedens. Illud tamen nec diſſimulare potuit, nec ſilere: ut illi nullas paterentur moleſtias, qui relictis laribus transrhenanis, ſub hoc venerant pacto, ne ducerentur ad partes umquam transalpinas: verendum eſſe adfirmans, ne voluntarii barbari militares, ſaepe ſub eiusmodi legibus adſueti transire ad noſtra, hoc cognito deinceps arcerentur. Sed loquebatur incaſſum. Tri- 5
bunus enim parvi querelas Caeſaris ducens, Auguſti iuſſis obtemperabat: et lecta expeditiore manu, vigore corporumque levitate praeſtanti, cum hisdem profectus eſt, ſpe potiorum erectus.

Et quia ſollicitus Caeſar, quid de reſiduis mitti 6
praeceptis agi deberet, perque varias curas animum verſans, attente negotium tractari oportere cenſebat; cum hinc barbara feritas, inde iuſſorum urgeret auctoritas, maximeque abſentia magiſtri equitum [3]) augente dubietatem, redire ad ſe praefectum hortatus eſt, olim Viennam ſpecie annonae parandae digreſſum, ut ſe militari eximeret turba. Per- 7
pendebat enim ad relationem ſuam, quam olim putabatur miſiſſe, abſtrahendos a Galliarum defenſione pugnaces numeros, barbarisque iam formidatos. Qui, cum ſuscepiſſet Caeſaris litteras monen- 8
tis petentisque, ut venire acceleraret, rempublicam conſiliis iuvaturus, obſtinatiſſime detrectabat: ea ratione pavore mente confuſa, quod aperta ſcripta ſignificabant, ab Imperatore nusquam diiungi debere praefectum in ardore terribilium rerum. Adiectumque eſt, quod, ſi procurare diſſimularet, ipſe [4]) propria ſponte proiiceret inſignia principatus: glorioſum eſſe exiſtimans iuſſa morte oppetere, quam ei provinciarum interitum adſignari. Sed vicit praefecti propoſitum pertinax, his, quae ra-

---

3) Mſ. *fugente.* 4) *Steph.* propria fronte.

tibnabiliter poſcebantur, parere contentione maxima reluctantis.

9 Inter has tamen moras abſentis Lupicini, motusque militares timentis praefecti, Iulianus conſiliorum adminiculo deſtitutus, ancipitique ſententia fluctuans, id optimum factu [5]) exiſtimavit: via ſollemni cunctos e ſtationibus egreſſos, in quibus
10 hiemabant, maturare diſpoſuit. Hocque comperto, apud Petulantium ſigna fàmoſum quidam libellum humi proiecit occulte, inter alia multa etiam id continentem: *Nos quidem ad orbis terrarum extrema ut noxii pellimur et* [6]) *damnati: caritates vero noſtrae Alamannis denuo ſervient, quas captivitate prima poſt internecivas liberavimus pugnas.*
11 Quo textu ad comitatum perlato lectoque, Iulianus contemplans rationabiles querelas, cum familiis eos ad Orientem proficiſci praecepit, clavularis curſus facultate permiſſa: et cum ambigeretur diutius, qua pergerent via, placuit notario ſuggerente Ducentio, per Pariſios homines transire, ubi morabatur adhuc
12 Caeſar nusquam motus. Et ita factum eſt. Iisdemque adventantibus in ſuburbanis Princeps occurrit ex more, laudans, quos agnoſcebat, factorumque fortium ſingulos monens, animabat lenibus verbis, ut ad Auguſtum alacri gradu pergerent, ubi poteſtas eſt ample patens et larga, praemia laborum adeptu-
13 ri digniſſima. Utque honoratius procul abituros tractaret, ad convivium proceribus corrogatis, petere iure, ſi quid in promptu eſſet, edixit. Qui liberaliter ita ſuſcepti, dolore duplici ſuſpenſi disceſſerunt et maeſti, quod eos fortuna quaedam inclemens et moderato rectore et terris genitalibus dispararet. Hocque angore impliciti, in ſtativa
14 ſolita [7]) receſſerunt. Nocte vero coeptante in apertum

5) Mſ. exiſtimavit. 6) *Steph.* et imbelles. 7) Mſ. ceſſarunt.

tum erupere dissidium: incitatisque animis, ut
quemque insperata res adflictabat, ad tela conver-
tuntur et manus: fremituque ingenti omnes petive-
re palatium, et spatiis eius ambitis, ne ad evadendi
copiam quisquam perveniret, Augustum Iulianum
horrendis clamoribus concrepabant, eum ad se
prodire [8]) destinatius adigentes: exspectareque
coacti, dum lux promicaret, tandem progredi
compulerunt. Quo viso, iterata magnitudine
[9]) sonus Augustum adpellavere consensione fir-
missima.

Et ille mente fundata universis resistebat et sin- 15
gulis, nunc indignari semet ostendens, nunc manus
tendens, oransque et obsecrans, ne post multas fe-
licissimasque victorias agatur aliquid indecorum;
neve intempestiva temeritas et prolapsio discordia-
rum materias excitaret. Haecque adiiciebat, tan-
dem sedatos leniter allocutus: *Cesset ira, quaeso,* 16
paullisper: absque dissensione, vel rerum adpetitu
novarum impetrabitur facile, quod postulatis: quo-
niam vos dulcedo patriae retinet, et insueta pere-
grinaque metuitis loca, redite iam nunc ad sedes,
nihil visuri, quia displicet, transalpinum. Hocque
apud Augustum capacem rationis et prudentissimum
ego competenti satisfactione purgabo. Conclama- 17
batur post haec ex omni parte nihilominus, uno
parique ardore nitentibus universis: maximoque
contentionis fragore, probro et conviciis misto,
Caesar adsentire coactus est. Impositusque scuto
pedestri, et sublatius eminens, [10]) nullo silente Au-
gustus renuntiatus, iubebatur diadema proferre:
negansque umquam habuisse, uxoris colli vel capi-
tis poscebatur. Eoque adfirmante, primis auspiciis 18
non congruere aptari muliebri mundo, equi [11]) pha-

8) *al.* festinatius. 9) *al.* soni. 10) Ms. pullo silente. Vs. nullo silente. 11) Ms. phalerae.

lera quaerebatur, uti coronatus speciem saltem obscuram superioris praetenderet potestatis. Sed cum id quoque turpe esse adseveraret: Maurus nomine quidam, postea Comes, qui rem male gessit [12]) apud Succorum angustias, Petulantium tunc hastatus, abstractum sibi torquem, quo ut draconarius utebatur, capiti Iuliani imposuit confidenter: qui trusus ad necessitatem extremam, iamque periculum praesens vitare non posse advertens, si reniti perseverasset, quinos omnibus aureos, argentique singula pondo promisit.

19 Hisque gestis haud minore quam antea cura constrictus, futuraque celeri providens corde, nec diadema gestavit, nec procedere ausus est usquam,

20 nec agere seria, quae nimis urgebant. Sed cum ad latebras secessisset occultas accidentium varietate perterritus Iulianus; aliquis palatii decurio, qui ordo est dignitatis, pleniore gradu signa Petulantium ingressus atque Celtarum, facinus indignum turbulente exclamat, pridie Augustum eorum arbi-

21 trio declaratum, clam interemptum. Hocque comperto, milites, quos ignota pari sollicitudine movebant et nota, pars crispantes missilia, alii minitantes nudatis gladiis, diverso vagoque (ut in repentino solet) excursu occupavere volucriter regiam: strepituque immani excubitores perculsi, et tribuni, et domesticorum Comes Excubitor nomine, veritique [13]) versabilis perfidiam militis, eva-

22 nuere metu mortis subitae dispalati. Viso tamen otio summo, quieti stetere paullisper armati: et interrogati, quae causa esset inconsulti motus et repentini, diu tacendo haesitantes super salute principis, non antea discesserunt, quam acciti in consistorium fulgentem eum augusto habitu conspexissent.

12) *al.* apud Succorum angustias speculantium, tunc Hastatus.
13) *al.* versabilem.

V. His tamen auditis, etiam illi, quos antegressos retulimus [1]) ducente Sintula, cum eo iam securi Parisios [2]) revertuntur: edictoque, ut futura luce cuncti convenirent in campo, progressus princeps ambitiosius solito tribunal adscendit, signis aquilisque circumdatus et vexillis, saeptusque tutius armatarum cohortium globis. 1
Cumque interquievisset paullulum, dum alte contemplatur praesentium vultus, alacres omnes visos et laetos, quasi litnis, verbis (ut intelligi possit) simplicibus incendebat. 2

Res ardua poscit et flagitat, propugnatores mei reique publicae fortes et fidi, qui mecum pro statu provinciarum vitam saepius obiecistis, quoniam Caesarem vestrum firmo iudicio ad potestatum omnium [3]) columen sustulistis, perstringere pauca summatim, ut remedia permutatae rei rata colligantur et cauta. 3
Vixdum adulescens specie tenus purpuratus (ut nostis) vestrae tutelae nutu caelesti commissus, numquam a proposito recte vivendi deiectus sum: vobiscum in omni labore perspicuus, cum dispersa gentium confidentia, post civitatum excidia, peremptaque innumera hominum millia, pauca, quae semiintegra sunt relicta, cladis immensitas persultaret. Et retexere superfluum puto, quoties hieme cruda, rigentique caelo, quo tempore terrae ac maria opere Martio vacant, indomitos antea cum iactura virium suarum repulimus Alamannos. 4
Id sane nec praetermitti est aequum nec taceri, quod, cum prope Argentoratum illuxisset ille beatissimus dies, vehens quodammodo Galliis perpetuam libertatem, inter confertissima tela me discurrente, vos vigore usuque diuturnitate fundati, velut incitatos torrentes, hostes abruptius inundantes, supe- 5

1) Mſ. ducente Sintula. 2) Mſ. reverterentur. 3) Mſ. columen.

raſtis ferro proſtratos, vel fluminis profundo ſubmerſos, paucis relictis noſtrorum, quorum exſequias honeſtavimus celebri potius laude, quam luctu.
6 *Poſt quae opinor tanta et talia nec poſteritatem tacituram de veſtris in rempublicam meritis* [4]) *in gentibus cunctis, ſi plene,* [5]) *quem altiore faſtigio maieſtatis ornaſtis, virtute gravitateque, ſi quid ad-*
7 *verſum ingruerit, defendatis. Ut autem rerum integer ordo ſervetur, praemiaque virorum fortium maneant incorrupta, nec honores ambitio praeripiat clandeſtina, id ſub reverenda conſilii veſtri facie ſtatuo, ut* NEQUE CIVILIS QUISQUAM IUDEX, NEC MILITIAE RECTOR, ALIO QUODAM PRAETER MERITA SUFFRAGANTE, AD POTIOREM VENIAT GRADUM, NON SINE DETRIMENTO PUDORIS EO, QUI PRO QUOLIBET PETERE TENTAVERIT, DISCESSURO.

8 Hac fiducia ſpei maioris animatus inferior miles, dignitatum iam diu expers et praemiorum, haſtis feriendo clypeos ſonitu adſurgens ingenti, uno pro-
9 pemodum ore dictis favebat et coeptis. Statimque, ne turbandae diſpoſitioni conſultae tempus ſaltem breve concederetur, pro actuariis [6]) obſecravere Petulantes et Celtae, recturi, quas placuiſſet provincias, mitterentur: quo non impetrato abiere nec offenſi, nec triſtes.

10 Nocte tamen, quae declarationis Auguſtae praeceſſerat diem, iunctioribus proximis retulerat Imperator, per quietem aliquem viſum, ut formari Genius publicus ſolet, haec obiurgando dixiſſe: *Olim, Iuliane, veſtibulum aedium tuarum obſervo latenter, augere tuam geſtiens dignitatem; et aliquoties tamquam repudiatus abſceſſi:* [7]) *ſed, ſi ne nunc quidem recipior, ſententia concordante multorum; ibo demiſſus et maeſtus. Id tamen retineto* [8]) *imo corde, quod tecum non diutius habitabo.*

4) τὸ *in* deeſt. 5) Haec Mſ. deſunt. 6) Mſ. obſervare. 7) Mſ. deſunt. 8) Mſ. in imo corde.

VI. Haec dum per Gallias agerentur intente, truculentus rex ille Persarum, incentivo Antonini adventu Craugasii duplicato, ardore obtinendae Mesopotamiae flagrans, dum ageret cum exercitu procul Constantius, armis multiplicatis et viribus transmisso sollemniter Tigride, oppugnandam adoritur Singaram milite usuique congruis omnibus, ut aestimavere, qui regionibus praeerant, abunde munitam. Cuius propugnatores viso hoste longissime, clausis ocius portis, ingentibus animis per turres discurrebant et minas, saxa tormentaque bellica congerentes, cunctisque praestructis stabant omnes armati, multitudinem parati propellere, si moenia subire tentasset. 1 2

Adventans itaque rex, cum per optimates suos propius admissos, pacatiore colloquio flectere defensores ad suum non potuisset arbitrium, quieti diem integrum dedit: et matutinae lucis exordio, signo per flammeum erecto vexillum, circumvaditur civitas a quibusdam vehentibus scalas, aliis componentibus machinas, plerisque obiectu vinearum pluteorumque tectis, iter ad fundamenta parietum quaerentibus subvertenda. Contra haec oppidani superstantes propugnaculis celsis, lapidibus eminus telorumque genere omni ad interiora ferocius se proripientes arcebant. 3 4

Et pugnabatur eventu ancipiti diebus aliquot, hinc inde multis amissis et vulneratis: postremo fervente certaminum mole, et propinquante iam vespera, inter machinas plures admotus aries robustissimus orbiculatam turrim feriebat ictibus densis, unde reseratam urbem oblidio superiore docuimus. Ad quam conversa plebe dimicabatur artissime: facesque cum taedis ardentibus et malleolis ad exurendum imminens malum undique convolabant, nec[1]) sa- 5 6

---

1) *Steph.* non sagittarum.

gittarum crebritate, nec [2]) glandis hinc inde cessante. Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recens structorum, madoreque etiam tum infirmium.

7 Dumque adhuc ferro certatur et ignibus, turri collapsa cum patuisset iter in urbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi disiecerat magnitudo, Persarum agmina undique ululabili clamore sublato, nullo cohibente cuncta oppidi membra complebant: caesisque promisce paucissimis, residui omnes [3]) mandatu Saporis vivi comprehensi, ad regiones Persidis ultimas sunt asportati.

8 Tuebantur autem hanc civitatem legiones duae, prima Flavia, primaque Parthica, et indigenae plures, cum auxilio equitum ilico ob repentinum malum inclusorum: qui omnes, ut dixi, vinctis manibus ducebantur, nullo iuvante nostrorum.

9 Nisibin enim sub pellibus agens pars maior exercitus custodiebat, intervallo perquam longo discretam: alioquin numquam labenti Singarae vel temporibus priscis quisquam ferre auxilium potuit, aquarum paenuria cunctis circum arentibus locis. Et licet ad praescindendos adversos subitosque motus, id munimentum opportune locavit antiquitas, dispendio tamen fuit rei Romanae, cum defensorum iactura aliquoties interceptum.

1 VII. Exciso itaque oppido, rex Nisibin prudenti consilio vitans, memor nimirum, quae saepius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis: Bezabden, quam Phoenicam quoque institutores veteres adpellarunt, vi vel promissorum dulcedine illectis defensoribus retenturus, munimentum impendio validum, in colle mediocriter edito positum, vergensque in margines Tigridis, atque, ubi loca suspecta sunt et humilia, duplici muro

2) *al.* glande. 3) Mf. mandata.

vallatum: ad cuius tutelam tres legiones sunt deputatae, secunda Flavia, secundaque Armeniaca, et Parthica itidem secunda, cum sagittariis pluribus Zabdicenis, in quorum solo tunc nobis obtemperantium hoc est municipium positum.

Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium rex ipse sublimior caeteris, castrorum ambitum circumcursans, prope labra ipsa fossarum venit audentius: petitusque ballistarum ictibus certis et sagittarum, densitate [1]) opertus armorum in modum testudinis contextorum, abscessit innoxius. Ira tamen tum sequestrata, caduceatoribus missis ex more, clausos blandius hortabatur, ut vitae speique consulturi obsidium deditione solverent opportuna, reseratisque portis egressi, supplices victori gentium semet offerrent. Quibus adire propius ausis defensores moenium ideo pepercerunt, quod cohaerenter sibi iunctos duxerant [2]) hisdem notos ingenuos, Singarae captos: eorum enim miseratione telum nemo contorsit, nec super pace respondit. 2 3 4

Deinde datis indutiis diei totius et noctis, ante alterius lucis initium Persarum populus omnis adortus avide vallum, acriterque minans ac fremens, ubi ad ipsa moenia confidenter accessit, [3]) dimicabat vi magna resistentibus oppidanis. [4]) Quare sauciabantur plerique Parthorum, quod pars scalas vehentes, alii opponentes vimineas crates, veluti caeci pergebant introrsus, nec nostris innocui. Sagittarum enim nimbi crebrius volitantes, stantes confertius perforabant: partibusque post solis occasum aequa iactura digressis, adpetente postridie luce ardentius multo quam antea pugnabatur, hinc inde concinentibus tubis: nec minores strages utrobique visae sunt, ambobus obstinatissime colluctatis. 5 6

1) Mſ. opertus. 2) Mſ. iste in notos. 3) Mſ. dicabat vi. 4) Mſ. et quae re. i. e. ex qua re, ut alibi ea re.

7 Verum ſequuto die, otio communi adſenſu poſt aerumnas multiplices attributo, cum magnus terror circumſiſteret muros, Perſaeque paria formidarent: Chriſtianae legis antiſtes exire ſe velle geſtibus oſtendebat et nutu; acceptaque fide, quod redire permitteretur incolumis, adusque tentoria regis ac-
8 ceſſit. Ubi data copia dicendi, quae vellet, ſuadebat placido ſermone diſcedĕre Perſas ad ſua, poſt communes partis utriusque luctus formidari etiam maiores adfirmans, forſitan adventuros. Sed perſtabat incaſſum haec multaque ſimilia diſſerendo, efferata veſania regis obſtante, [5]) non ante caſtrorum
9 excidium digredi pertinaciter adiurantis. Perſtrinxit tamen ſuſpicio vana quaedam epiſcopum, ut opinor, licet adſeveratione vulgata multorum, quod clandeſtino colloquio Saporem docuerat, quae moenium adpeteret membra, ut fragilia intrinſecus et invalida. Hocque exinde veriſimile viſum eſt, quod poſtea intuta loca carieque nutantia cum exſultatione magna, velut regentibus penetralium callidis, contemplabiliter machinae feriebant hoſtiles.

10 Et quamquam anguſti calles difficiliorem aditum dabant ad muros, aptatique arietes aegre promovebantur, manualium ſaxorum ſagittarumque metu arcente: nec balliſtae tamen ceſſavere nec ſcorpiones, illae tela torquentes, hi lapides crebros, qualique ſimul ardentes pice et bitumine illiti: quorum adſiduitate per proclive labentium [6]) machinae haerebant velut altis radicibus fixae, easque malleoli et faces iactae deſtinatius exurebant.

11 Sed cum haec ita eſſent, caderentque altrinſecus multi, ardebant magis oppugnatores naturali ſitu et ingenti opere munitum oppidum ante brumale ſidus exſcindere, rabiem regis non ante ſedari [7]) poſſe credentes. Quocirca nec multa cruoris effuſio,

6) deſunt Mſ. 6, Mſ. machinarum. 7) τὸ *poſſe* deeſt al.

nec confixi mortiferis vulneribus plurimi caeteros ab audacia parili revocabant. Sed diu cum exitio 12 decernentes postremo, periculis obiectavere semet abruptis: et agitantes arietes, denso saxorum molarium pondere fomentisque ignium variis, ire protinus vetabantur. Verum unus aries residuis celsior, 13 humectis taurinis opertus exuviis, ideoque minus casus flammeos pertimescens aut tela, antegressus omnes reptit nisibus magnis ad murum: vastoque acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam evertit. Qua sonitu lapsa ingenti, superstantes quoque repentina ruina deiecti, diffractique vel obruti, mortibus interiere diversis et insperatis: inventoque tutiore adscensu armata irruit multitudo.

Trepidis deinde superatorum auribus ululan- 14 tium undique Persarum intonante fragore, artius proelium intra muros exarsit, hostium nostrorumque catervis certantibus comminus, cum confertis inter se corporibus, hinc indeque stricto mucrone nulli occurrentium parceretur. Magna denique 15 mole ancipiti diu exitio renitentes obsessi, postremo plebis immensae ponderibus effuse disiecti sunt. Et post haec iratorum hostium gladii, quidquid inveniri poterat, concidebant: abreptique sinibus matrum parvuli, ipsae quoque matres trucidabantur, nullo, quid ageret, respectante. Inter ea tam funesta, gens rapiendi cupidior, onusta spoliorum genere omni, captivorumque examen maximum ducens, tentoria repetivit exsultans.

Rex tamen gaudio insolenti elatus, diuque desi- 16 derio capiendae Phoenicae flagrans, munimenti perquam tempestivi, non ante discessit, quam labefactata murorum parte reparata firmissime, alimentisque adfatim conditis, armatos ibi locaret insignes origine, bellique artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amissionem castrorum ingentium

ferentes aegre Romani, ad eadem obfidenda viribus magnis accingerentur.

17 Latius fe proinde iactans, additaque fpe, quidquid adgredi poffet, adipifcendi, interceptis caftellis aliis vilioribus Virtam adoriri dispofuit, munimentum valde vetuftum, ut aedificatum a Macedone credatur Alexandro, in extremo quidem Mefopotamiae fitum, fed muris velut finuofis circumdatum et cor-

18 nutis, inftructioneque varia inacceffum. Quod cum omni tentaret arte, nunc [8]) promiffis defenfores alliciens, nunc poenas cruciabiles minitans, aliquoties ftruere aggeres parans, obfidionalesque [9]) admovens machinas, multis acceptis vulneribus, quam illatis, omiffo vano incepto tandem abfceffit.

1 VIII. Haec eo anno inter Tigrim gefta funt et Euphratem. Qúae cum frequentibus nuntiis didiciffet Conftantius, metuens expeditiones Parthicas, hiemem apud Conftantinopolim agens, impenfiore cura limitem inftruebat cum omni adparatu bellorum. Arma quoque et tirocinia cogens, legionesque augens iuventutis validae fupplementis, quarum ftatariae pugnae per orientales faepius enicuere procinctus: auxilia fuper his Scytharum pofcebat mercede vel gratia, ut adulto vere profectus [1]) e Thraciis, loca fufpecta protinus occuparet.

2 Inter quae Iulianus apud Parifios hibernis locatis, fumma coeptorum quorfum evaderet pertimefcens, erat anxius, nusquam adfenfurum Conftantium factis multa volvendo confiderans, apud

3 quem fordebat ut infimus et contemptus. Circumfpectis itaque trepidis rerum novarum exordiis, legatos ad eum mittere ftatuit gefta docturos, eisque concinentes litteras dedit, quid actum fit, quidve fieri oporteat deinceps, monens apertius et demon-

4 ftrans. Quamquam eum haec dudum comperiffe

8) Mf. promiffis. 9) al. movens. 1) Mf. et braratus.

opinabatur, relatu Decentii olim reversi, et cubiculariorum recens de Galliis [2]) praegressorum, qui ad Caesarem aliqua portavere sollemnia. Et, quamquam non repugnanter, tamen nec arrogantibus verbis quidquam scripsit, ne videretur subito [3]) reclinasse. Erat autem litterarum sensus huiusmodi:

Ego quidem propositi mei fidem non minus mo- 5
ribus, quam foederum pacto, quoad fuit, unum
semper atque idem sentiens conservavi, ut effectu
multiplici claruit evidenter. Iamque inde, ut me 6
creatum Caesarem pugnarum horrendis fragoribus
obiecisti, potestate delata contentus, currentium ex
voto prosperitatum nuntiis crebris, ut adparitor
fidus tuas aures implevi, nihil usquam periculis
meis adsignans: cum documentis adsiduis conset,
diffusis permistisque passim Germanis, in laboribus
me semper visum omnium primum, [4]) in laborum
refectione postremum.

Sed bona venia tua dixerim, si quid novatum 7
est nunc, ut existimas: in multis bellis et asperis ae-
tatem sine fructu conterens miles, olim [5]) delibera-
tum implevit, fremens, secundique impatiens loci
rectorem, cum nullas sibi vices a Caesare diuturni
sudoris et victoriarum frequentium rependi posse
contemplaretur. Cuius iracundiae, nec dignitatum 8
augmenta, nec annuum merentis stipendium, id
quoque inopinum accessit, quod ad partes orbis Eoi
postremas venire iussi, homines adsueti glacialibus
terris, separandique liberis et coniugibus, egentes
trahebantur et nudi. Unde solito saevius efferati,
nocte in unum collecti palatium obsedere, Augustum
Iulianum vocibus magnis adpellantes et crebris. Co- 9
horrui, fateor, et secessi: amandatusque, dum po-
tui, [6]) salutem simulatione quaeritabam et latebris.

---

2) Mſ. praegreſſorum. 3) Mſ. redundaſſe. 4) Mſ. in laborum refectione. 5) Mſ. deliberatum. 6) Mſ. ſalutemus lationa.

Cumque nullae darentur indutiae, libero pectoris muro, ut ita dixerim, saeptus, progressus ante conspectum omnium steti, molliri posse tumultum
10 *auctoritate ratus, vel sermonibus blandis.* [7] *Exarsere mirum in modum, eousque provecti, ut cum precibus vincere pertinaciam conabar, instanter mortem contiguis adsultibus intentarent. Victus denique, mecumque ipse contestans, quod alter confosso me forsitan libens declarabitur princeps, adsensus sum, vim lenire sperans armatam.*

11 *Gestorum hic textus est, quem mente quaeso accipito placida. Nec actum quidquam secus existimes, vel susurrantes perniciosa malignos admittas, ad compendia sua excitare secessiones principum adsuetos: sed adulatione vitiorum* [8] *altrice depulsa, excellentissimam virtutum omnium adverte iustitiam: et conditionum aequitatem, quam propono, bona fide suscipito, cum animo disputans, haec statui Romano prodesse, nobisque, qui caritate sanguinis, et fortunae superioris culmine sociamur.*
12 *Ignosce enim: quae cum ratione poscuntur, non tam fieri cupio, quam a te utilia probari et recta, avide tua praecepta deinde quoque suscepturus.*

13 *Quae necesse sit fieri, in compendium redigam breve. Equos praebebo* [9] *curules Hispanos, et miscendos gentilibus atque scutariis adulescentes Letos quosdam, cis Rhenum editam barbarorum progeniem, vel certe ex dediticiis, qui ad nostra descifcunt. Et haec adusque exitum vitae me spondeo non modo grato animo, verum cupido quoque factu-*
14 *rum. Praefectos praetorio, aequitate et meritis notos, tua nobis dabit clementia: residuos ordinarios iudices, militiaeque moderatores promovendos arbitrio meo concedi est consentaneum, itidemque stipatores. Stultum est enim, cum ante caveri pos-*

7) MS. quom. 8) MS. alacri caede pulsa. 9) MS. curules Spanos.

ſit ne fiát, [10]) *eos ad latus Imperatoris adſciſci, quorum mores ignorantur et voluntates.*

Hoc ſane ſine ulla dubitatione firmaverim: tirones ad peregrina et longinqua Galli mittere, diuturna perturbatione caſibusque vexati graviſſimis, nec ſponte ſua poterunt nec coacti, ne conſumpta penitus iuventute, ut adſliguntur praeterita recordantes, ita deſperatione pereant impendentium. 15 *Nec Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciri conveniet, cum adhuc nec barbarici ſint impetus interclusi, et (ſi dici, quod verum eſt, pateris) hae provinciae malis iactatae continuis, externis indigeant adiumentis et fortibus.* 16

Haec hortando, ut aeſtimo, ſalutariter ſcripſi, 17
poſcens et rogans. Scio enim, ſcio, ne quid ſublatius dicam cum imperio congruens, quas rerum acerbitates iam conclamatas et perditas, concordia viciſſim ſibi cedentium principum meliorem revocavit in ſtatum: cum adpareat maiorum exemplo noſtrorum, moderatores haec et ſimilia cogitantes, fortunate beateque vivendi reperire quodammodo viam, et ultimo tempori poſteritatique iucundam ſui memoriam commendare.

His litteris iunctas ſecretiores alias Conſtantio 18
offerendas clanculo miſit, obiurgatorias et mordaces: quarum ſeriem nec ſcrutari licuit, nec, ſi licuiſſet, proferre decebat in publicum.

Ad id munus implendum electi viri ſunt graves, 19
Pentadius officiorum magiſter, et Eutherius cubiculi tunc praepoſitus, poſt oblatas litteras relaturi, nullo ſuppreſſo, quae viderunt, et ſuper ordine futurorum fidenter acturi.

Auxerat inter haec coeptorum invidiam Floren- 20
tii fuga praefecti: qui velut praeſagiens concitandos motus ob militem, ut ſermone tenus iactabatur, ac-

---

10) Mſ. eos latus. V. eos ad latus Imp.

citum, consulto discesserat Viennam, alimentariae rei gratia divelli causatus a Caesare, quem saepe
21 tractatum asperius formidabat. Dein cum comperisset eum ad augustum culmen evectum, exigua ac prope nulla vivendi spe versus in metum, ut longe disiunctus, malis se, quae suspicabatur, exemit: et necessitudine omni relicta digressus venit ad Constantium itineribus lentis: utque se nulli obnoxium culpae monstraret, Iulianum ut perduellem multis
22 criminibus adpetebat. Cuius post abitum bene Iulianus cogitans et prudenter, scirique volens, quod praesenti quoque pepercisset; caritates eius cum re familiari intacta, publici cursus usu permisso, ad Orientem redire tutius imperavit.

1 IX. Nec minore studio sequuti legati, haec secum ferentes, quae praediximus, intentique ad viandum, cum venirent ad iudices celsiores, oblique tenebantur: morasque per Italiam et Illyricum perpelli diuturnas et graves, tandem [1]) transfretati per Bosporum, itineribusque lentis progressi, apud Caesaream Cappadociae etiam tum degentem invenere Constantium, Mazacam antehac nominatam, opportunam urbem et celebrem, sub Argaei montis
2 pedibus sitam. Qui intromissi, data potestate offerunt scripta: iisque recitatis, ultra modum solitae indignationis excanduit Imperator, [2]) limibusque oculis eos adusque metum contuens mortis, egredi iussit, nihil post haec percontatus vel audire perpessus.
3 Perculsus tamen ardenter cunctatione stringebatur ambigua, utrum in Persas, an contra Iulianum moveri iuberet acies, quibus fidebat: haesitansque diu perpensis consiliis, flexus est quorumdam sententia [3]) utilium suasorum, et iter orientem versus

1) Ms. transfretati per Bosphorum. 2) Ms. limisque oculis. 3) Ms. utilium suasorum.

edixit. Statim tamen et legatos absolvit, et Leo- 4
nam quaestorem suum in Gallias cum litteris datis ad Iulianum pergere celeri statuit gradu, nihil novatorum se adserens suscepisse, sed eum (si saluti suae proximorumque consulit) tumenti flatu deposito, intra Caesaris se potestatem continere praecipiens.
Utque id facile formido intentatorum efficeret, velut 5
magnis viribus fretus, in locum Florentii praefectum praetorio Nebridium, tum quaestorem eiusdem Caesaris promoverat, et Felicem notarium, officiorum magistrum, et quosdam alios. Gumoharium enim successorem Lupicini, antequam sciretur huiusmodi quidquam, magistrum provexit armorum.

Ingressus itaque Parisios Leonas, susceptus ut 6
honoratus et prudens, postridie principi progresso in campum cum multitudine armata pariter et plebeia, quam de industria convocarat, e tribunali, ut emineret altius, superstanti, scripta iubetur offerre. Replicatoque volumine edicti, quod missum est, et legi ab exordio coepto, cum ventum fuisset ad locum id continentem, quod gesta omnia Constantius improbans, Caesaris potestatem sufficere Iuliano censebat; [4]) exclamabatur undique vocum terribilium sonu: *Auguste Iuliane, ut provincialis, et* 7
miles, et rei publicae decrevit auctoritas; recreatae quidem, sed adhuc metuentis redivivos barbarorum excursus.

Quibus auditis Leonas, cum Iuliani litteris haec 8
eadem [5]) indicantibus revertit incolumis: solusque admissus est ad praefecturam Nebridius: id enim Caesar quoque scribens, ex sententia sua fore aperte praedixit. Magistrum enim officiorum iampridem ipse Anatolium ordinavit, libellis antea responden-

4) Mſ. exclamabatur undique vocum terribilium sonum. 5) Mſ. innotantibus.

tem, et quosdam alios, ut sibi utile videbatur et tutum.

9 Et quoniam, cum haec ita procederent, timebatur Lupicinus, licet abseus, agensque etiam tum apud Britannos, homo superbae mentis et turgidae; eratque suspicio, quod, si haec trans mare didicisset, novarum rerum materias excitaret: notarius Bononiam mittitur, observaturus sollicite, ne quisquam fretum oceani transire permitteretur. Quo vetito, reversus Lupicinus, antequam horum quidquam sciret, [6]) nullas ciere potuit turbas.

1 X. Iulianus tamen iam celsiore fortuna militisque fiducia laetior, ne intepesceret, neve ut remissus argueretur et deses, legatis ad Constantium missis, in limitem Germaniae secundae est egressus: omnique adparatu, quem flagitabat instans negotium, [1]) communitus, Tricensimae oppido propin-
2 quabat. Rheno [2]) exinde transmisso regionem subito pervasit Francorum, quos Attuarios vocant, inquietorum hominum, licentius etiam tum percursantium extima Galliarum. Quos adortus subito nihil metuentes hostile, [3]) nimiumque securos, quod scruposa viarum difficultate arcente, nullum ad suos pagos introisse meminerant principem, superavit negotio levi; captisque plurimis et occisis, orantibus aliis, qui superfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodesse possessoribus finitimis arbitra-
3 tus. Unde reversus pari celeritate per flumen, praesidiaque limitis explorans diligenter et corrigens, adusque Rauracos venit: locisque recuperatis, quae olim barbari intercepta retinebant ut propria, iisdemque pleniore cura firmatis, per Besantionem Viennam hiematurus abscessit.

XI. Hic

6) Mſ. nullus. 1) Mſ. communitus Obtricensimae oppido. 2) al. deinde. 3) al. nimium sic.

1 XI. Hic per Gallias erat ordo gestorum. Quae dum ita prospere succedunt et caute, Constantius accitum Arsacen Armeniae regem, summaque liberalitate susceptum praemonebat et hortabatur, ut nobis amicus esse perseveraret et fidus. 2 Audiebat enim saepius eum tentatum a rege Persarum fallaciis, et minis, et dolis, ut Romanorum societate posthabita, suis rationibus [1]) stringeretur. 3 Qui crebro adiurans animam prius posse amittere, quam sententiam, muneratus cum comitibus, quos duxerat, rediit ad regnum, [2]) nihil ausus temerare postea promissorum, obligatus gratiarum multiplici nexu Constantio: inter quas illud potius excellebat, quod Olympiada Ablabii filiam praefecti quondam praetorio, ei copulaverat coniugem, sponsam fratris sui Constantis.

4 Quo dimisso a Cappadocia, ipse per Melitinam minoris Armeniae oppidum, et Lacotena, et Samosata, transito Euphrate Edessam venit: ubique, dum agmina undique convenientium militum, et rei cibariae abundantes copias opperitur, diu moratus; post aequinoctium egreditur autumnale, Amidam petens.

5 Cuius cum prope venisset moenia, favillis oppleta collustrans, flebat cum gemitu, reputans quales miseranda civitas pertulerat clades. Ibi tunc forte Ursulus praesens, qui aerarium tuebatur, dolore percitus exclamavit: *En quibus animis urbes a milite defenduntur, cui ut abundare stipendium possit, imperii opes iam fatiscunt!* Quod dictum ita amarum militaris multitudo postea apud Chalcedona recordata, ad eius exitium consurrexit.

6 Exinde cuneis confertis incedens, cum Bezabden adventaret, fixis tentoriis, vallo fossarumque altitudine circumsaeptis, obequitans castrorum

1) Mſ. ſtringeretur. 2) Mſ. inthelauſus temeratore.

ambitum longius, docebatur relatione multorum, inſtaurata eſſe firmius loca, quae antehac incuria
7 corruperat vetuſtatis. Et, ne quid omitteret, quod ante fervorem certaminum erat neceſſario praeſtruendum; viris prudentibus miſſis, conditione poſita dupla, cogebat moenium defenſores redire ad ſuos, alienis ſiue cruore conceſſis, aut in ditionem venire Romanam dignitatibus augendos et praemiis. Atque, cum illi deſtinatione nativa reniterentur ut clare nati, periculisque et laboribus indurati, cuncta obſidioni congrua parabantur.
8 Denſis itaque ordinibus cum tubarum incitamentis latera oppidi cuncta adortus alacris miles, legionibus in teſtudines varias conglobatis, paullatim tuto progrediens ſubruere moenia conabatur: et quia telorum omne genus in ſubeuntes effundebatur, nexu clypeorum ſoluto diſceſſum eſt, in receſſum ca-
9 nentibus ſignis. Laxatis deinde ad diem unum [3]) induttiis, tertia luce curioſius [4]) tecti, elatis paſſim clamoribus adſcenſus undique tentabant. Et licet defenſores obtentis ciliciis, ne conſpicerentur ab hoſtibus, latebant intrinſecus; tamen, quoties flagitabat neceſſitas, lacertos fortiter exſertantes, lapi-
10 dibus ſubiectos inceſſebant et telis. Et vimineae crates cum procederent confidenter, eſſentque parietibus contiguae, dolia deſuper cadebant, molae et columnarum fragmenta: quorum ponderibus nimiis obruebantur oppugnatores, hiatuque violento disiectis operimentis, cum periculis ultimis evadebant.
11 Decimo itaque, poſtquam [5]) pugnari die coeptum eſt, cum [6]) ſpes noſtrorum interiora cuncta maerore compleret, transferri placuerat molem arietis magni, quam Perſae quondam Antiochia pulli-

---

3) Mſ. indomis. 4) Mſ. tecto. 5) Mſ. pugnari. 6) Mſ. ſpe noſtrorum interior.

bus eius excifa relatam reliquerant apud Carras:
quae fubito vifa, aptataque faberrime, claufórum
hebetaverat mentes, adusque deditionis remedia
paene prolapfas, ni refumptis viribus opponenda
machinae huic praeparaffent. Nec temeritas poft 12
haec ceffaverat, nec confilium. Namque, dum in-
ftrueretur aries vetuftus, et diffolutus, ut facile ve-
heretur, 7) omni arte, omnique virium nifu, et
8) oppugnatorum vi et firmitudine fumma defenfa-
batur: tormenta nihilominus et lapidum crebritas
atque fundarum ex utraque parte plurimos confume-
bant: et aggerum moles incrementis celeribus con-
furgebant: acriorque indies adulefcebat obfidio,
multis noftrorum idcirco cadentibus, quod decer-
nentes fub Imperatoris confpectu, fpe praemiorum,
ut poffent facile, qui effent, agnofci, nudantes ga-
leis capita fagittariorum hoftilium peritia fundeban-
tur. Proin dies et noctes intentae vigiliis, cautio- 13
res ftantes utrobique faciebant. Et Perfae aggerum
altitudine iam in fublime porrecta, machinaeque
ingentis horrore perculfi, quam minores quoque fe-
quebantur, omnes exurere vi maxima nitebantur:
et adfiduc malleolos atque incendiaria tela torquen-
tes, laborabant incaffum, ea re, quod humectis
fcortis et centonibus erant opertae materiae plures,
aliae unctae alumine diligenter, ut ignis in eas labe-
retur innoxius. Verum has admoventes fortitudine 14
magna Romani, licet difficile defenfabant, tamen
cupiditate potiundi oppidi ne prompta quidem peri-
cula contemnebant. Et contra propugnatores, cum 15
iam discuffurus turrim oppofitam aries maximus ad-
ventaret, prominentem eius ferream frontem, quae

7) Mf. omni argento. Ls. omni argumento, ut in Actis Euphemiae. Trahentes argumentis lapides. 8) Mf. oppugnatorum veni et fortitud.

revera formam [9]) effingit arietis, arte fubtili illaqueatam altrinfecus laciniis retinuere longiffimis, ne retrogradiens refumeret vires, neve ferire muros adfultibus denfis contemplabiliter poffet, fundentes quoque ferventiffimam picem: et diu promotae machinae ftabant, muralia faxa perferentes et tela.

16 Iamque aggeribus cumulatius excitatis, defenfores, ni vigilaffent, exitium adfore iam fperantes, in audaciam ruere praecipitem: et repentino decurfu portis effufi, primosque adorti noftrorum, faces fitellasque ferreas onuftas ignibus in arietes magnis
17 viribus iaciebant. Verum poft ambiguam proelii virtutem, plurimi nihil impetrato intra moenia repelluntur: moxque ex aggeribus, quos crexerant Romani, iidem Perfae propugnaculis infiftentes, fagittis inceffebantur et fundis, telisque igniferis: quae per tegumenta turrium volitantia, paratis, qui reftinguerent, plerumque irrita labebantur.

18 Cumque pauciores utrobique fierent bellatores, et Perfae truderentur ad ultima, ut potior ratio fuccurriffet, impenfiore opera procurfus tentabatur ex caftris: et eruptione fubita multitudinis facta, inter armatos, qui portabant ignes, [10]) amplioribus ordinatis, iaciebantur corbes in materias ferreae plenae flammarum, et farmenta, aliaque ad
19 ignes concipiendos aptiffima. Et quia confpectum abstulerant fumi nigerrimae nubes, claffico excitante in pugnam, legiones procinctae celeri gradu venerunt: et fubcrefcente paullatim ardore bellandi, cum ventum fuiffet ad manus, repente machinae omnes effufis ignibus urebantur, praeter maiorem: quam direptis reftibus, quibus e muro iactis implicabatur, virorum fortium acrior nifus aegre femiuftam extraxit.

---

9) efficit. 10) Mf. amplioribus ordinati iaciebuntur.

At ubi nocturnae tenebrae finem proeliis attule- 20
runt, non in longum [11]) militi quies data: cibo
enim exiguo refectus et ſomno, rectorum monitu
excitus, munitiones a muro longe demovit, dimi-
care ſuccinctius parans per ſublimes aggeſtus, qui
iam conſummati muris altius imminebant. Utque
facile defenſores moenibus pellerentur, in ipſis ag-
gerum ſummitatibus binae ſunt locatae balliſtae,
quarum metu ne proſpicere quidem poſſe hoſtium
quisquam crederetur. His ſatis proviſis, prope 21
ipſum crepuſculum triplex acies noſtrorum inſtru-
cta, conisque galearum minacius nutans, ſcalas
vehentibus multis impetum [12]) conabantur in muros.
Iam reſultantibus armis et tubis, uno parique ar-
dore hinc [13]) inde pugnabatur audaci conflictu: la-
tiusque ſeſe pandentes Romani, cum Perſas occul-
tari viderent pavore impoſitorum aggeribus tormen-
torum, pulſabant turrim ariete: et cum ligonibus
et dolabris et vectibus [14]) ſcalisque propinquabant,
utrimque convolante miſſilium crebritate. Adfli- 22
ctabant tamen multo vehementius Perſas ictus varii
balliſtarum, tamquam per tranſennam aclivis ſtructi-
libus decurrentes. Unde fortunas ſuas ſitas in ex-
tremo iam cogitantes, deſtinatam ruebant in mor-
tem: et partiti munera dimicandi inter neceſſitatis
articulos, relictis, qui moenia tuerentur, reſerata
latenter poſtica, ſtrictis gladiis valida manus erupit,
pone ſequentibus aliis, qui flammas occulte porta-
bant. Dumque Romani nunc inſtant cedentibus, 23
nunc ultro inceſſentes excipiunt: qui vehebant fo-
culos repentes incurvi, prunas unius aggeſti inſe-
ruere iuncturis, ramis arborum diverſarum, et iun-
co, et manipulis conſtructi cannarum: qui conce-
ptis incendiorum aridis nutrimentis iam cremaban-

---

11) Mſ. militi qui eſtate. Vs. militi quies eſt data. 12) Mſ. conabantur. 13) *al.* inde. 14) Mſ. ſcalaeque propinq.

tur, militibus cum intactis tormentis exinde periculoſe digreſſis.

24 Ut vero certaminibus finem veſpera [15]) dedit incedens, partesque diſceſſerunt ad otium breve, Imperator in varia ſeſe conſilia diducens et verſans, cum excidio Phoenicae diutius imminere neceſſariae rationes urgerent, quod munimentum velut inſolubile clauſtrum hoſtium excurſibus erat obiectum, et ſerum repelleret tempus: certaturus leviter ibi ſtatuit immorari, alimentis deſtituendos forſitan cedere exiſtimans Perſas: quod ſecus atque rebatur

25 evenit. Cum enim remiſſius pugnaretur, humente caelo undantes nubes cum tenebris advenere minacibus: adſiduisque imbribus ita immaduerat ſolum, ut luti glutinoſa mollities per eas regiones pinguiſſimi caeſpitis omnia perturbaret: et ſuper his iugi fragore tonitrua fulguraque mentes hominum pavidas perterrebant.

26 Accedebant arcus caeleſtis conſpectus adſidui: quae ſpecies unde ita figurari ſit ſolita, expoſitio brevis oſtendet. Halitus terrae calidiores et humoris ſpiramina conglobata in nubes, exindeque disiecta in adſpergines parvas, ac radiorum fuſione ſplendida facta, ſupinantur volubiliter contra ipſum igneum orbem, irimque conformant, ideo ſpatioſo curvamine ſinuoſam, quod in noſtro panditur mundo, quem ſphaerae dimidiae

27 parti rationes phyſicae ſuperponunt. Cuius ſpecies, quantum mortalis oculus contuetur, prima lutea viſitur, ſecunda flaveſcens vel fulva, punicea tertia, quarta purpurea, poſtrema caeruleo concreta et vi-

28 ridi. Hac autem mixta pulcritudine temperatur ideo, ut terrenae exiſtimant mentes, quod prima eius pars dilutior cernitur, aëri concolor circumfuſo: ſequens fulva, id eſt paullo excitatior quam

15) Mſ. τὸ *incedens* deeſt al.

lutea: [16]) punicea tertia, quod solis obnoxia claritudini, pro [17]) receptatione spiritus fulgores eius [18]) purissimi e regione deflorat: quarta ideo [19]) purpurat, quod intermicante adsperginum densitate, per quas moritur radiorum [20]) splendor, conspiciens offendit adspectum flammeo propiorem: qui color quanto magis diffunditur, concedit in caeruleum et virentem.

Arbitrantur alii, tunc iridis formam rebus adparere mundanis, cum altius delatae nubi crassae radii solis infusi lucem iniecerint liquidam: quae non reperiens exitum, in se conglobata nimio splendescit adtritu: et proximos quidem albo colores a sole sublimiore decerpit: subvirides vero a nubis similitudine superiectae: ut in mari solet usu venire, ubi candidae sunt undae, quae littoribus illiduntur, interiores sine ulla concretione caeruleae. 29

Et quoniam indicium est permutationis aurae, (ut diximus) a [21]) sudo aëre nubium concitans globos, aut contra ex concreto [22]) immutans in serenam laetitiam caelum; ideo apud poetas legimus [23]) saepe, Irim de caelo mitti, cum praesentium rerum verti necesse sit status. Suppetunt aliae multae opiniones et variae, quas dinumerare nunc est supervacuum, narratione redire, unde digressa est, festinante. His ac talibus Imperator inter spem metumque iactabatur, ingravescente hiemis magnitudine, [24]) suspectisque per avios tractus insidiis: inter quae [25]) etiam tumultum exasperati militis verebatur. Super his urebat eius anxiam mentem, quod velut patefacta ianua divitis domus, irritus propositi reverteretur. 30 31

---

16) Mf. picea. 17) Mf. pro reticatione. 18) Mf. purissimi. 19) *Steph.* purpurea. 20) Mf. splendor conspiciens. 21) *al.* sudore aëre. 22) Mf. mutans. 23) in Mf. ita hic locus legitur: Legimus nimirum de caelo hinc verti necesse mitti cum praes. 24) Mf. super eos quae per avictio stractus. 25) etiam . . . . cum exasp.

32 Quas ob res omiſſo vano incepto, hiematurus Antiochiae redit in Syriam aerumnoſam, perpeſſus et ulcerum ſed et atrocia, diuque deflenda. Evenerat enim hoc, quaſi fatali conſtellatione ita regente diverſos eventus, ut ipſum Conſtantium dimicantem cum Perſis fortuna ſemper ſequeretur adflictior: unde vincere ſaltem per duces optabat: quod aliquoties meminimus contigiſſe.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXI.

Iulianus A. Viennae quinquennalia celebrat: quomodo Constantium A. brevi moriturum praenoverit: et de variis artibus futura praenoscendi. C. I. Iulian. A. Viennae Christianum se simulat illiciendae multitudinis causa: et de die festo in ecclesia inter christianos Deum precatur. II. Vadomarius rex Alamannorum, rupto foedere, per emissarios limites vastat, et Libinonem comitem cum paucis interficit. III. Iulian. A. interceptis Vadomarii litteris ad Constantium A. eum in convivio comprehendendum curavit: et Alamannis aliis occisis, aliis in deditionem acceptis, caeteris pacem petentibus dedit. IV. Iulian. A. milites suos alloquitur, et in verba sua universos adigit, Constantio A. bellum illaturus. V. Constantius A. Faustinam ducit uxorem: auget supplementis exercitum: Armeniae et Hiberiae reges donis sibi conciliat. VI. Const. A. Antiochiae tum agens, per Gaudentium notarium Africam in potestate sua retinet; et Euphrate transito Edessam se exercitumque confert. VII. Iulianus A. post ordinatas res Galliarum, ripam Danubii petit, et partem militum per Italiam perque Raetias praemittit. VIII. Taurus et Florentius consules, ac praefecti praetorio, hic per Illyricum, ille per Italiam, fugiunt adpropinquante Iuliano A. Lucillianus magister equitum, qui resistere Iuliano parabat, opprimitur. IX. Iulianus A. Sirmium, caput Illyrici occidui, una cum praesidio in fidem recipit; Succos occupat, et ad Senatum scribit contra Constantium. X. Duae legiones Constantianae, quae apud Sirmium ad Iulianum A. transierant, ab eo missae in Gallias, Aquileiam occupant consentientibus

oppidanis, ac Iuliani militi portas claudunt. XI. *Aquileia favens Constantii A. partibus oppugnatur: quae postea comperto eius obitu, Iuliano se dedidit.* XII. *Sapor domum reducit copias, inhibentibus bellum auspiciis: Constantius A. in Iulianum arma moturus Hierapoli milites alloquitur.* XIII. *Praesagia mortis Constantii A.* XIV. *Moritur Constantius A. apud Mopsucrenas Ciliciae.* XV. *Constantii A. virtutes et vitia.* XVI.

1 Intercluso hac bellorum difficili sorte Constantio
trans flumen Euphratem, Iulianus agens apud Viennam, formandis in futura consiliis dies impendebat et noctes, quantum opes patiebantur angustae,
altius semet attollens: semperque ambigens, utrum
Constantium modis omnibus alliceret in concordiam, an terroris incutiendi gratia lacesseret prior.
2 Quae sollicite reputans, utrumque formidabat, et
amicum cruentum, et in aerumnis civilibus saepe
victorem: maximeque Galli fratris exemplum mentem eius anxiam suspendebat, quem inertia mistae-
3 que periuriis fraudes prodidere quorundam. Erigebat tamen aliquoties animum ad multa et urgentia, tutissimum ratus inimicum se ex confesso monstrare ei, cuius ex praeteritis motus coniectabat ut
prudens, ne per amicitias fictas insidiis falleretur
4 occultis. Parvi igitur habitis, quae per Leonam
Constantius scripserat, nulloque arbitrio eius promotorum suscepto praeter Nebridium, quinquennalia Augustus iam edidit: et ambitioso diademate
utebatur lapidum fulgore distincto, cum inter exordia principatus adsumpti vili corona [1]) circumda-
5 tus erat, xystarchae similis purpurato. Inter quae
Helenae coniugis defunctae suprema miserat Romam, in suburbano viae Nomentanae condenda,
ubi uxor quoque Galli, quondam soror eius, sepulta est Constantina.

1) Mſ. circumdatus erat.

Accidebat autem, incendebatque eius cupiditatem pacatis iam Galliis inceſſere ultro Conſtantium: coniiciens eum per vaticinandi praeſagia multa (quae callebat) et ſomnia, e vita protinus exceſſurum. 6

7 Et quoniam erudito et ſtudioſo cognitionum omnium principi malivoli praenoſcendi futura pravas artes adſignant, advertendum eſt breviter, unde ſapienti viro hoc quoque accidere poterit doctrinae genus haud leve. Elementorum omnium ſpiritus, 8 utpote perennium corporum [2]) praeſentiendi motu ſemper et ubique vigens, ex his, quae per diſciplinas varias adfectamus, participat nobiſcum munera divinandi: et ſubſtantiales poteſtates ritu diverſo placatae, velut ex perpetuis fontium venis [3]) vaticina mortalitati ſuppeditant verba, quibus numen praeeſſe dicitur Themidis: quam ex eo, quod fixa fatali lege decreta praeſcire [4]) facit in poſterum, quae τεθειμένα ſermo Graecus adpellat, ita cognominatam, in cubili ſolioque Iovis vigoris vivifici theologi veteres collocarunt.

Auguria et auſpicia non volucrum arbitrio futura 9 [5]) neſcientium colliguntur: (nec enim hoc vel inſipiens quisquam [6]) dicet) ſed volatus avium dirigit deus, ut roſtrum ſonans, aut praetervolans pinna turbido meatu vel leni futura praemonſtret. Amat enim benignitas numinis, ſeu quod merentur homines, ſeu quod tangitur eorum adfectione, his quoque artibus prodere, quae impendent.

Extis item pecudum attenti fatidicis, [7]) in ſpecies converti ſuetis innumeras, accidentia ſciunt. 10 Cuius diſciplinae Tages nomine quidam monſtrator eſt; ut fabulantur, in Etruriae partibus emerſiſſe ſubito viſus e terra.

---

2) al. praeſentienti. 3) Mſ. vaticinia. 4) Mſ. facit. 5) Mſ. naſcentium. 6) Mſ. dicet. 7) Mſ. in ſpes.

11 Aperiunt tunc quoque ventura, cum [8]) aestuant
hominum corda, sed loquuntur divina. Sol enim
(ut aiunt physici) mens mundi, nostras mentes ex
sese velut scintillas diffunditans, cum eas incenderit
vehementius, futuri conscias reddit. Unde Sibyl-
lae crebro se dicunt ardere, torrente vi magna flam-
marum. Multa significant super his crepitus vo-
cum, et occurrentia signa, tonitrua quinetiam et
fulgura et fulmina, itidemque siderum sulci.
12 Somniorum autem rata fides et indubitabilis fo-
ret, ni ratiocinantes coniectura fallerentur. Inter-
dumque, ut Aristoteles adfirmat, tum fixa sunt et
stabilia, cum animantis altius quiescentis ocularis
13 [9]) pupilla neutrobi inclinata, rectissime cernit. Et
quia vanities aliquoties plebeia strepit, haec impe-
rite mussando, si esset praesentiendi notitia quae-
dam, cur ille se casurum in bello, vel alius hoc se
passurum ignoravit, aut illud? sufficiet dici, quod
et grammaticus loquutus interdum est barbare, et
absurde cecinit musicus, et ignoravit remedium
medicus: et non ideo nec grammatica, nec musica,
14 nec medicina subsistit. Unde praeclare hoc quo-
que, ut alia, Tullius, *Signa ostenduntur*, ait, *a
diis rerum futurarum. In his si quis erraverit,
non deorum natura, sed hominum coniectura pec-
cavit.* Ne igitur extra calcem, quod dicitur, ser-
mo decurrens lecturo fastidium ferat, ad explican-
da prospecta revertamur.
1 II. Cum apud Parisios adhuc Caesar Iulianus,
quatiens scutum variis motibus exerceretur in cam-
po, axiculis, queis orbis erat compaginatus, in va-
num excussis, ansa remanserat sola: quam retinens
2 valida manu stringebat. Territisque ut omine diro
praesentibus cunctis, *Nemo*, inquit, *vereatur: ha-
beo firmiter, quod tenebam.* Item cum apud Vi-

8) aestivant. 9) popiala.

ennam postea quiesceret sobrius, [1]) horrore medio noctis imago quaedam visa splendidior, hos ei versus heroos modo non vigilanti aperte dixit, eadem saepius replicando: quibus fretus nihil asperum sibi superesse existimabat.

[2]) *Ζεὺς ὅταν εἰς πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,*
Παρθενικῆς δὲ Κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ
Εἰκοστῇ, βασιλεὺς Κωνστάντιος Ἀσίδος αἴης
Τέρμα φίλου βιοτοῦ στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

Agebat itaque nihil interim de statu rerum praesentium mutans, sed animo tranquillo et quieto incidentia cuncta disponens, paullatimque sese corroborans, ut dignitatis augmento virium quoque congruerent incrementa. Utque omnes, nullo impediente, ad sui favorem illiceret, adhaerere cultui Christiano fingebat, a quo iam pridem occulte desciverat, arcanorum participibus paucis, haruspicinae auguriisque intentus, et caeteris, quae deorum semper fecere cultores. Et ut haec interim celarentur, feriarum die, quem celebrantes mense Ianuario Christiani [3]) Epiphania dictitant, progressus in eorum ecclesiam, sollemniter numine orato discessit.

3 (praesen-) · 4 (impe-) · 5 (interim)

III. Dum haec ita aguntur, propinquante iam vere, nuntio percitus inopino, ad tristitiam versus est et maerorem. Didicit enim Alamannos a pago Vadomarii exorsos, unde nihil post ictum foedus sperabatur incommodum, vastare confines Raetiis tractus: nihilque sinere intentatum manus praedatorias fusius discurrentes. Quod ne dissimulatum redivivas bellorum materias excitaret; Libinonem quemdam Comitem cum Celtis et Petulantibus misit

1) *al.* hora media. 2) Ms. ΖΕΤΣ ΟΤΑΝ ΕΙΣΙ ΠΑΔΤΤΓΕΡΣΙΑ ΚΙΟΑΝΚΙΤΟΤ ΤΔΡΟΧΟΟΓΟ ΠΑΡFΕΝΙΚΝΣΔΕΚΟΝΟΣ ΓΟΙΡΝΣ ΒΕΕΝΕΙΙΠΕ Λ ΙΙΤΝΕΙΚΟΣ ΤΗ Β ΛΣΔΙ ΤΣΚΟΣΤΑΝΤΙ ΟΣΑΣΙΛΟΣΕ ΗΣΤΕ ΡΛυΑ ΦΙΟΛΝ ΒΙΟΤΟΤ ΕΤΤΓΕΡΟΝ ΚΑΙ ΕΠωΔΤΝΩΝ ΕξΕΙ. 3) *al.* Epiphaniam.

hiemantibus secum, negotium, ut poscebat ratio,
3 correcturum. Qui cum mature prope oppidum Sanctionem venisset, longe visus a barbaris, qui iam certamina meditantes sese per valles abdiderant: hortatusque milites licet numero impares, cupidine tamen pugnandi vehementius irritatos, adgreditur inconsulte Germanos, interque dimicandi exordia ipse concidit omnium primus: cuius interitu erecta barbarorum fiducia, Romanisque ad ducis vindictam accensis, certamen committitur obstinatum, et urgente magnitudinis mole disiecti sunt nostri, occisis paucis et vulneratis.

4 Cum hoc Vadomario, et Gundomado eius fratre, itidem rege, Constantius (ut iam relatum est) firmaverat pacem. Post quae mortuo Gundomado, hunc sibi fore existimans fidum, secretorumque taciturnum exsecutorem et [1]) efficacem, mandabat (si famae solius admittenda est fides) scribebatque, ut tamquam [2]) rupto concordiae pacto, subinde collimitia sibi vicina vexaret: quo Iulianus id metuens,
5 nusquam a tutela discederet Galliarum. Quibus (ut dignum est credere) obtemperans Vadomarius, haec et similia perpetrabat: ad perstringendum fallendumque miris modis ab aetatis primitiis callens, ut postea quoque ducatum per Phoenicen regens
6 ostendit. Sed re ipsa convictus abstinuit. Capto enim a stationariis militibus notario, quem miserat ad Constantium, scrutatoque, si quid portaret, epistola eius reperta est, in qua praeter alia multa id quoque scripserat: *Caesar tuus disciplinam non habet.* Iulianum autem adsidue per litteras dominum et Augustum adpellabat et Deum.

1 IV. Haec ut erant periculosa et dubia, Iulianus in exitiale malum cruptura considerans, in unum omni cogitatione intenta, cum incautum rapere

1) Mſ. efficitutem. 2) Mſ. rupto ſane concord.

festinabat, ut securitatem suam provinciarumque locaret in tuto: et iniit consilium tale. Philagrium 2
notarium, Orientis postea Comitem, ad eas miserat partes, cuius prudentiae fidebat olim sibi comperti: eique inter multa, quae pro captu instantium rerum erat acturus, signatam quoque chartulam tradidit, mandavitque, ne aperiret vel recitaret, nisi Vadomario viso cis Rhenum. Perrexit Phila- 3
grius, ut praeceptum est: eoque praesente, et negotiis adstricto diversis, transgressus Vadomarius flumen, ut nihil in profunda metuens pace, nihilque secus gestorum simulans scire, viso praeposito militum ibi degentium, pauca loquutus ex more, ultro semet, ut suspicionis nihil relinqueret abiturus, ad convivium eius venire promisit, ad quod erat etiam Philagrius invitatus. Qui statim ingres- 4
sus, rege conspecto, Imperatoris recordatus est verba, causatusque rem seriam et urgentem, ad diversorium rediit: scriptisque lectis doctus, quid agi conveniret, confestim reversus discubuit inter caeteros. Finitisque epulis Vadomarium fortiter 5
adprehensum, rectori militum arte custodiendum apud signa commisit, textu lecto iussorum, comitibus eius ad sua redire compulsis, super quibus nihil fuerat imperatum. Exhibitus tamen idem rex 6
ad Principis castra, iamque spe veniae omni praeclusa, cum interceptum notarium, et, quae scripserat ad Constantium, comperisset iam publicata, ne convicio quidem tenus compellatus, missus est ad Hispanias. Id enim studio curabatur ingenti, ne Iuliano discedente a Galliis, immanissimus homo provinciarum statum aegre compositum licentius conturbaret.

Hoc casu elatior Iulianus, regis opinione citius 7
intercepti, quem profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri disposuit, quos peremisse Libinonem Comitem in

8 congreſſu cum militibus docuimus paucis. Et ne rumor adventus ſui eos ad remotiora traduceret, ſuperato Rheno noctis alto ſilentio, cum auxiliorum expeditiſſimis globis, nihil metuentes huiusmodi circumvenit: excitatosque hoſtilium fragore armorum, dum gladios circumſpectant et tela, celeriter involavit: et quosdam occidit, orantes alios praedamque offerentes dediticios cepit: reliquis, qui remanſere, pacem precantibus dedit, quietem pollicitis firmam.

1 V. Quae dum mentibus aguntur erectis, coniectans, quantas inteſtinae cladis excitaverat moles, nihilque tam convenire conatibus ſubitis quam celeritatem, ſagaci praevidens mente, profeſſa palam defectione ſe tutiorem fore exiſtimavit: incertusque de militum fide, placata ritu ſecretiore Bellona, claſſico ad concionem exercitu convocato, ſaxeo ſuggeſtu inſiſtens, iamque, ut adparebat, fidentior, haec clarius ſolito diſſerebat.

2 *Iamdudum tacita deliberatione vos aeſtimo, magni* [1]) *commilitones, geſtorum excitos amplitudine, hoc opperiri conſilium, ut eventus, qui ſperantur, perpendi poſſint, et praecaveri. Plus enim audire quam loqui militem decet, actibus* [2]) *coalitum glorioſis: nec* [3]) *alia ſpectatae aequitatis ſentire rectorem, quam* [4]) *ea, quae laudari digne* [5]) *potuerunt et probari. Ut igitur, quae propoſui abiectis abſolvam, advertite oro benivole, quae ſermone brevi percurram.*

3 *Arbitrio Dei caeleſtis vobis inter ipſa iuventae rudimenta permiſſus, irruptiones Alamannorum adſiduas et Francorum, populandique iugem licentiam fregi: et vigore communi Romanis agminibus, quoties*

1) Mſ. commilitones geſtorum exercitos amp. 2) Mſ. coalitum . . . . glorioſis. 3) Vulg. *alium.* 4) *al.* eum qui et laud. 5) Vulg. potuerit.

*quoties libet, Rhenum pervium feci: contra rumo-
rum fremitus, gentiumque validarum violentos ex-
curſus ſtando immobilis, virtutis veſtrae nimirum
firmamento confiſus. Et haec, laborum, quos ex-* 4
*hauſimus, Galliae ſpectatrices, poſt funera multa
iacturasque recreatae diuturnas et graves, poſteri-
tati per aetatum examina commendabunt. At* 5
*nunc, cum auctoritate veſtri iudicii, rerumque ne-
ceſſitate compulſus, ad auguſtum elatus ſum culmen,
Deo vobisque fautoribus, ſi fortuna coeptis adfuerit,
altius adfecto maiora: id prae me ferens, quod ex-
ercitui, cuius aequitas armorumque inclaruit ma-
gnitudo,* [6] *domi moderatus viſus ſum et* [7] *tranquil-
lus, et in crebritate bellorum contra conſpiratas
gentium copias conſideratus et cautus. Ut igitur* 6
*adverſa praeveniamus mentium ſocietate iunctiſſi-
ma, ſequimini viam conſilii mei ſalutarem, ut pu-
to, cum integritas rerum intentioni noſtrae volun-
tatique reſpondeat: et dum maioribus vacant prae-
ſidiis regiones Illyricae, impraepedito curſu ten-
dentes, Daciarum interim fines extimos occupemus,
exinde, quid agi oporteat, bonis ſucceſſibus inſtru-
endi. At vos* [8] *ex more fidentium ducum, iura-* 7
*mento quaeſo concordiam ſpondete manſuram et
fidem, operam mihi* [9] *navaturo ſedulam et ſolitam,
ne quid agatur inconſultum et ſegne; et producturo,
ſi quis exegerit, incorruptam conſcientiam meam,
quod nihil voluntate praeter ea, quae in commune
conducunt, adgrediar aut tentabo. Illud ſane ob-* 8
*teſtor et rogo, obſervate, ne impetu gliſcentis ardo-
ris in privatorum damna quisquam veſtrum ex-
ſiliat: id cogitans, quod haud ita nos illuſtrarunt
hoſtium innumerae ſtrages, ut indemnitas provin-
ciarum et ſalus, exemplis virtutum pervulgatae.*

---

6) Mſ. *τὸ et* deeſt. 7) Mſ. tranquilla et in creb. 8) Mſ. ut quos ex more fid. ſc. Vosque ex more fid. 9) Mſ. minabantur.

9 Hoc ſermone Imperatoris vice alicuius oraculi
comprobato, mota eſt incitatius omnis concio: et
rerum cupida novandarum, [10]) unanimanti conſenſu
voces horrendas immani ſcutorum fragore miſcebat,
magnum elatumque ducem, et, ut experta eſt, fortunatum [11]) domatorem gentium adpellans et regum.
10 Iuſſique univerſi in eius nomen iurare ſollemniter,
gladiis cervicibus ſuis admotis ſub exſecrationibus
diris, verbis iuravere conceptis, omnes pro eo caſus, quoad vitam profuderint, ſi id neceſſitas exegerit, perlaturos: quae ſequuti rectores, omnesque principis [12]) proximi fidem ſimili religione fir-
11 marunt. Solus omnium, licet propoſito ſtabili,
audacter tamen praefectus repugnavit Nebridius,
iurisiurandi nexu contra Conſtantium nequaquam
ſe conſtringi poſſe commemorans, cuius beneficiis
12 obligatus erat crebris et multis. Quibus auditis,
cum ſtantes propius milites acriter inflammati eum
adpeterent trucidandum; ad genua ſua prolapſum
Imperator paludamento protexit: indeque reverſus
in regiam cum antegreſſum eum vidiſſet, ſupplicemque iacentem orare, ut levandi cauſa timoris ei porrigeret dexteram: *Ecquid, ait, praecipuum amicis
ſervabitur, ſi tu manum tetigeris meam? Sed hinc,
quo libet, abi ſecurus.* Hocque audito, ille in-
13 noxius ad larem ſuum receſſit in Tuſciam. His Iulianus, ut poſcebat negotii magnitudo, praeſtructis,
expertus, quid in rebus tumultuoſis anteverſio valeat et praegreſſus, per teſſeram edicto itinere in
Pannonias, caſtris promotis et ſignis, temere ſe fortunae commiſit ambiguae.

(A. C. 361.)

1 VI. Replicare nunc convenit tempore, et narrare ſummatim, quae (dum aguntur in Galliis ante-

---

10) *Al.* unanimi. 11) Mſ. dominatorem. 12) Mſ. proximis.

dicta) Conſtantius hiemans Antiochiae, domi mili-
tiaeque perfecit. Inter complures alios honore 2
conſpicuos, adoraturi Imperatorem peregre venien-
tem ordinantur etiam ex tribunis inſignibus. Cum
igitur a Meſopotamia reverſus Conſtantius hoc ex-
ciperetur officio, Amphilochius quidam ex tribuno
Paphlago, quem dudum ſub Conſtante militantem
discordiarum ſeviſſe cauſas inter priores fratres,
ſuſpiciones contiguae veritati pulſabant, auſus paul-
lo petulantius ſtare, ut ipſe quoque ad parile obſe-
quium [1]) admittendus, agnitus eſt et prohibitus:
ſtrepentibusque multis, et intueri lucem ulterius
non debere clamantibus ut perduellem et obſtina-
tum, Conſtantius circa haec lenior ſolito: *Deſinite,*
ait, *urgere hominem, ut exiſtimo ſontem, ſed non-
dum aperte convictum: et mementote, quod, ſi
quid admiſit huiusmodi, ſub obtutibus meis con-
ſcientiae ipſius ſententia punietur, quam latere non
poterit:* et ita disceſſum eſt. Poſtridie ludis Cir- 3
cenſibus idem ex adverſo Imperatoris, ubi conſue-
verat, ſpectans, repentino clamore ſublato, cum
certamen opinatum emitteretur, diffractis cancellis,
quibus una cum pluribus incumbebat, cunctis cum
eo in vanum excuſſis, laeſisque leviter paucis, in-
terna compage diſrupta efflaſſe ſpiritum repertus eſt
ſolus: unde Conſtantius futurorum quoque prae-
ſcius exſultabat.

Eodem tempore Fauſtinam nomine ſortitus eſt 4
coniugem, amiſſa iampridem Euſebia, cuius fratres
erant Euſebius et Hypatius conſulares, corporis
morumque pulcritudine pluribus antiſtante, et in
culmine tam celſo humana: cuius favore iuſtiſſimo
exemptum periculis, declaratumque Caeſarem retu-
limus Iulianum.

1) Mſ. admittendus.

5 Habita eſt iisdem diebus etiam Florentii ratio, [2]) e Galliis novitatis metu digreſſi, et Anatolio recens mortuo praefecto praetorio per Illyricum, ad eius mittitur locum: cumque Tauro itidem praefecto praetorio per Italiam, ampliſſimi ſuscepit inſignia magiſtratus.

6 Parabantur nihilominus externorum atque civilium inſtrumenta bellorum, et augebatur turmarum equeſtrium numerus, parique ſtudio ſupplementa legionibus ſcripta ſunt, indictis per provincias tirociniis: omnisque ordo et profeſſio vexabatur, veſtem armaque exhibens et tormenta, aurum quinetiam et argentum; multiplicisque rei cibariae co-
7 pias, et diverſa genera iumentorum. Et quia, Perſarum rege ob difficultatem hiberni temporis [3]) aegre contruſo, reſerata caeli temperie validior impetus timebatur, ad Transtigritanos reges et ſatrapas legati cum muneribus miſſi ſunt amplis, monituri cunctos et hortaturi noſtra ſentire, et nihil fal-
8 lax tentare vel fraudulentum. Ante omnia tamen Arſaces et Meribanes, Armeniae et Hiberiae reges, cultu ambitioſo indumentorum emercabantur et multiformibus donis, damna negotiis Romanis illaturi, ſi rebus tum etiam dubiis deſciviſſent ad Per-
9 ſas. Inter tot urgentia Hermogene defuncto, ad praefecturam promovetur Helpidius, ortus in Paphlagonia, adſpectu vilis et lingua, ſed ſimplicioris ingenii, incruentus et mitis: adeo ut cum ei coram innocentem quemdam torquere Conſtantius praecepiſſet, aequo animo abrogari ſibi poteſtatem oraret, haecque potioribus aliis ex ſententia Principis agenda permitti.

1 VII. Rigore itaque inſtantium negotiorum anceps Conſtantius, quid capeſſeret, ambigebat, diu

---

2) Mſ. e Galliis. 3) Mſ. e graeco contruſore rata. *Steph.* aegre conſtructa re cibaria.

multumque anxius, utrum Iulianum peteret et longinqua, an Parthos repelleret iam transituros, ut minabantur, Euphratem: haerensque, tandem cum ducibus communicato saepe consilio in id flexus est, ut finito propiore bello vel certe mollito, nullo post terga relicto, quem formidaret, Illyriis percursis et Italia, ut rebatur, Iulianum inter exordia ipsa coeptorum tamquam [1]) venaticiam praedam caperet: hoc enim ad leniendum suorum metum subinde praedicabat. Tamen, ne intepesceret, aut 2
omisisse belli videretur aliud latus, adventus sui terrorem ubique dispergens, veritusque, ne Africa absente eo perrumperetur, ad omnes casus, principibus opportuna, velut finibus Orientis egressus, per mare notarium misit Gaudentium, quem exploratorem actuum Iuliani per Gallias aliquamdiu fuisse praestrinximus. Hunc enim obsequio celeri 3
cuncta consideratione gemina efficere posse sperabat, quod adversam partem metueret offensam, et properabat, nactus hanc opportunitatem, commendari Constantio, quem credebat proculdubio fore victorem: nemo enim omnium tunc ab hac constanti sententia discrepabat. Qui cum eo venisset, 4
mandatorum Principis memor, per litteras Cretione Comite, quid ageretur, edocto, reliquisque rectoribus, lecto undique milite fortiore, translatisque ab utraque Mauritania discursatoribus expeditis, Aquitaniae [2]) et Italiae obiecta littora tuebatur artissime. Neque id consilium fefellit Constantium. 5
Eo enim superstite nullus adversorum illas tetigit terras, licet oram Siciliensem a Lilybaeo protentam et Pachyno, multitudo servabat armata, si patuisset facultas, ocius transitura.

His pro rerum ratione, ut sibi prodesse existi- 6
mabat Constantius, aliisque minutis et levioribus

1) *al.* venaticam. 2) Mſ. Haliae.

ordinatis, ducum nuntiis docebatur et litteris, Per-
ſarum copias in unum coactas rege [3]) turgido prae-
eunte, iam prope margines tendere Tigridis, in-
7 certum, quonam erumpere cogitantes. Quibus
percitus, ut propius agens futuros poſſit antevenire
conatus, quamprimum hibernis egreſſus, accito
undique equitatu peditumque robore, quo fidebat,
per Capeſſanam Euphrate navali ponte transcurſo,
Edeſſam petit uberem commeatibus et munitam:
ibi parumper opperiens, dum exploratores aut per-
fugae motum caſtrorum hoſtilium indicarent.

1 VIII. Diſcedens inter haec Iulianus a Rauracis,
peractis, quae docuimus dudum, Salluſtium prae-
fectum promotum remiſit in Gallias, Germaniano
iuſſo vicem tueri Nebridii: itidemque Nevitae ma-
giſterium commiſit armorum, [1]) Gumoarium pro-
ditorem antiquum timens, quem, cum ſcutarios
[2]) ageret, latenter prodidiſſe Veteranionem ſuum
principem audiebat; et Iovio quaeſturam, cuius in
actibus Magnentii meminimus; et Mamertino lar-
gitiones curandas: et Dagalaiphum praefecit dome-
ſticis, aliosque [3]) plures ex arbitrio ſuo militibus
regendis adpoſuit, quorum merita norat et fidem.
2 Profecturus itaque per Marcianas-ſilvas, viasque
iunctas Hiſtri fluminis ripis, inter ſubita vehemen-
ter incertus id verebatur, ne contemptus ut comi-
tantibus paucis, multitudinem offenderet repugnan-
3 tem. Quod ne fieret, conſilio ſollerti praevidit:
et agminibus diſtributis, per itinera Italiae nota
quosdam properaturos cum Iovino miſit et Iovio;
alios per mediterranea [4]) Raetiarum magiſtro equi-
tum Nevitae commiſſos, quo diffuſi per varia opi-
nionem numeri praeberent immenſi, formidineque
cuncta complerent. Id enim et Alexander Magnus

3) τὸ *turgido* Mſ. deeſt. 1) Mſ. Gumaorium. 2) Mſ. ageret laetantem. 3) τὸ *plures* in al. deeſt. 4) Mſ. Rhetiorum.

et deinde alii plures, negotio ita poſcente, periti
fecere ductores. Mandabat tamen egreſſis, ut tam- 4
quam hoſte protinus occurſuro ocius graderentur,
ſtationesque nocturnas agerent et vigilias, [5]) ne im-
proviſo invaderentur excurſu.

IX. Quibus ita, ut videbatur, apte diſpoſitis, 1
more, quo tractus perruperat ſaepe barbaricos,
contextis ſucceſſibus fidens, porrectius ire pergebat.
Cumque ad locum veniſſet, unde navigari poſſe 2
didicit flumen, lembis adſcenſis, quos opportune
fors dederat plurimos, per alveum (quantum fieri
potuit) ferebatur occulte: ideo latens, quod tole-
ranter et fortiter nullius cibi indigens mundioris,
ſed paucis contentus et vilibus, oppida forinſecus
[1]) tranſibat et caſtra: imitatus [2]) egregium illud Cy-
ri veteris dictum, qui, cum delatus ad hoſpitem,
interrogaretur ab eo, quid ad convivium parari de-
beret, panem reſponderat ſolum: ſperare enim
aiebat, prope [3]) rivum ſe cenaturum. Fama vero, 3
quae mille (ut aiunt) linguis rerum miſere exaggerat
fidem, per Illyrios omnes celebrior fundebatur,
Iulianum ſtrata per Gallias multitudine regum et
gentium, numeroſo exercitu et ſucceſſibus tumidum
variis adventare. Quo rumore perculſus praefectus 4
praetorio Taurus, ut hoſtem vitans exterum mature
diſceſſit: vectusque mutatione celeri curſus publi-
ci, tranſitis Alpibus Iuliis, eodem ictu Florentium
itidem praefectum ſecum abduxit. Levibus tamen 5
indiciis ſuper Iuliani motu Lucillianus percitus Co-
mes, qui per illas regiones rem curabat ea tempe-
ſtate caſtrenſem, agensque apud Sirmium, milites
congregans, quos ex ſtationibus propriis acciri ce-
leritatis ratio permittebat, venturo reſiſtere cogi-
tabat. Sed ille ut fax vel incenſus malleolus volu- 6

5) Mſ. nemo proviſo ſuo . , . . minuaderentur. 1) Mſ. tranſibat et catremitatus. 2) *Steph.* Graecum. 3) τὸ *ſe* al. deeſt.

criter ad destinata festinans, cum venisset Bononiam, a Sirmio milliario nono disparatam et decimo, senescente luna, ideoque obscurante noctis maximam partem, e navi exsiluit improvisus: statimque [4]) Dagalaiphum misit cum expeditis ad Lucillianum vocandum, trahendumque, si renitere-
7 tur. Qui tum etiam quiescens, cum strepitu [5]) excitatus turbulento vidisset ignotorum hominum se circulo circumsaeptum, concepto negotio, et imperatorii nominis [6]) metu praestrictus, praeceptis paruit invitissimus: sequutusque alienum arbitrium magister equitum, paullo ante superbus et ferox, iumentoque impositus repentino, Principi ut captivus offertur ignobilis, oppressam terrore vix colli-
8 gens mentem. Verum cum primitus visus, adorandae purpurae datam sibi copiam advertisset, recreatus tandem suique securus: *Incaute*, inquit, *Imperator, et temere cum paucis alienis partibus te commisisti.* Cui amarum Iulianus subridens, *Haec verba prudentia serva*, inquit, *Constantio: maiestatis enim insigne non ut consiliario tibi, sed, ut desinas pavere, porrexi.*

1 X. Nihil deinde amoto Lucilliano differendum, nec agendum segne ratus, ut erat in rebus trepidis audax et confidentior, civitatem, ut praesumebat, dediticiam petens, citis passibus incedebat: eumque suburbanis propinquantem amplis nimiumque protentis, militaris et omnis generis turba cum lumine multo et floribus, [1]) votisque faustis, Augustum ad-
2 pellans et dominum, duxit in regiam. Ubi eventu laetus et omine, firmata spe venturorum, quod ad exemplum urbium matris et populosae et celebris, per alias quoque civitates ut fidus salutare susciperetur, edito postridie curuli certamine cum gaudio

4) Mſ. Dagalaiſum. 5) Mſ. excitatus. 6) Mſ. motu. 1) Mſ. portisque.

plebis, ubi lux excanduit tertia, morarum impatiens percurſis aggeribus publicis, Succos (nemine auſo reſiſtere) praeſidiis occupavit: iisdemque tuendis Nevitam praefecit ut fidum: cuius loci ſitum ex nunc convenienter oſtendam.

Conſertae celſorum montium ſummitates Aemi 3
et Rhodopes, quorum alter ab ipſis Hiſtri marginibus, alter ab Axii fluminis citeriori parte conſurgit, in anguſtias tumidoſis collibus [2]) deſinentes, Illyrios interſcindunt et Thracas, hinc vicinae mediterraneis Dacis et Serdicae, inde Thracias deſpectantes et Philippopolim, civitates amplas et nobiles: et ([3]) tamquam Natura in ditionem Romanam redigendas nationes circumſitas praenoſcente) ita figuratae conſulto, inter artos colles quondam hiantes obſcurius, ad magnitudinem ſplendoremque poſtea rebus elatis patefactae ſunt et carpentis: aditibusque aliquoties clauſis magnorum ducum populorumque repulere conatus. Et pars, quae Illyricum ſpectat mollius edita, 4
velut incauta ſubinde ſuperatur. Latus vero e regione oppoſitum Thraciis, prona humilitate deruptum, hincque et inde fragoſis tramitibus impeditum, difficile ſcanditur etiam nullo vetante. Sub hac altitudine aggerum utrobique ſpatioſa camporum planities iacet, ſuperior adusque Iulias Alpes extenta, inferior ita reſupina et panda, ut nullis habitetur obſtaculis adusque fretum et Propontidem.

His, ut in re tali tamque urgenti, compoſitis, 5
magiſtro equitum illic relicto, imperator revertitur Naeſſum copioſum oppidum, quo [4]) impraepedite cuncta disponeret ſuis utilitatibus profutura. Ubi 6
Victorem apud Sirmium viſum ſcriptorem hiſtoricum, exindeque venire praeceptum, Pannoniae ſecundae conſularem praefecit, et honoravit aenea

2) MS. definenter. 3) τὸ *Natura* in MS. deeſt. 4) MS. praepedite.

ſtatua, virum ſobrietatis gratia [5]) aemulandum,
7 multo poſt Urbi praefectum. Iamque altius ſe extollens, et numquam credens ad concordiam provocare poſſe Conſtantium, orationem acrem et invectivam, probra quaedam in eum explanantem et vitia, ſcripſerat ad ſenatum. Quae cum Tertullo adminiſtrante adhuc praefecturam recitarentur in curia, eminuit nobilitatis cum ſpecioſa fiducia benignitas grata. Exclamatum eſt enim, in unum cunctorum ſententia congruente, AUCTORI TUO REVERENTIAM ROGAMUS.

8 Tunc et memoriam Conſtantini, ut novatoris turbatoriſque priſcarum legum et moris antiquitus recepti, vexavit, eum aperte incuſans, quod barbaros omnium primus aduſque faſces auxerat et trabeas conſulares: inſulſe nimirum et leviter: qui, cum vitare deberet id, quod infeſtius obiurgavit, brevi poſtea [6]) Mamertino in conſulatu iunxit Nevitam, nec ſplendore, nec uſu, nec gloria horum [7]) ſimilem, quibus magiſtratum ampliſſimum detulerat Conſtantinus: contra inconſummatum et ſubagreſtem, et quod minus erat ferendum, celſa in poteſtate crudelem.

1 XI. Haec et talia cogitanti, ſollicitoque ſuper maximis rebus et ſeriis, nuntius metuendus intimatur et inſperatus, auſa indicans quorumdam immania, impeditura curſus eius ardentes, ni vigilanter haec quoque, antequam adoleſcerent, hebetaſſet:
2 quae breviter exponentur. Duas legiones Conſtantiacas, addita una ſagittariorum cohorte, quas invenerat apud Sirmium, ut ſuſpectae adhuc fidei per ſpeciem neceſſitatum urgentium miſit in Gallias: quae pigrius motae, ſpatiaque itinerum longa et

---

5) Mſ. mutilandum. 6) Mſ. Mamertinum in Conſulatu iuuxit nec vittam nec ſplend. *Steph.* Mamertino Conſulatum iniunxit nec vita ſplend. 7) in Mſ. *τὸ cuiusquam* deeſt. *Steph.* cuiusquam ſimili.

Germanos hostes truces et adsiduos formidantes, novare quaedam moliebantur, auctore et incitatore Nigrino, equitum turmae tribuno, in Mesopotamia genito: reque digesta per secreta colloquia, et alto roborata silentio, cum Aquileiam pervenissent, urbem situ et opibus murisque circumdatam validis, eam hostiliter repente clausere, iuvante indigena plebe tumultus horrorem, cui Constantii nomen erat tum etiam [6]) amicum. Et obseratis aditibus, 3
turribusque armatis et propugnaculis, futurae concertationi praeparabant utilia, interim soluti et liberi: hocque facinore ita audaci, ad favendum Constantii partibus ut superstitis, Italicos incolas excitabant.

XII. Quibus Iulianus acceptis, agens tunc apud 1
Naessum, nihil a tergo timens adversum, legensque et audiens hanc civitatem circumsessam quidem aliquoties, numquam tamen excisam aut deditam, impensiore studio sibi sociare, vel fraude, vel diversis adulationum generibus, antequam maius oriretur aliquid, properabat. Ideoque Iovinum magi- 2
strum equitum venientem per Alpes, Noricosque ingressum, ad id, quod exarserat, quoquo modo corrigendum redire citius [1]) imperavit. Et, ne quid deesset, milites omnes qui comitatum sequebantur aut signa, retineri iussit per idem oppidum transeuntes, pro viribus laturos auxilium.

Hisque dispositis, ipse haud diu postea cognita 3
morte Constantii, discursis Thraciis, Constantinopolim introiit: ac saepe doctus, lentius fore id obsidium, quam verendum, Immone cum Comitibus aliis ad hoc destinato, removit exinde [2]) Iovinum, alia, quae potiores flagitabant necessitates, acturum.

---

6) Ms. initium. 1) *Steph.* imperabat. 2) *al.* Iovium.

4 Ordine itaque ſcutorum gemino Aquileia circum-
ſaepta, concinentibus ſententiis ducum, conveniens
viſum eſt ad deditionem allicere defenſores minacium
blandorumque varietate ſermonum: et multis
ultro citroque dictitatis, in immenſum obſtinatione
5 gliſcente, ex colloquio re infecta disceditur. Et
quia nihil praeter pugnam iam ſpectabatur, curatis
utrobique cibis ſomnoque corporibus, aurora iam
ſurgente, concrepante ſonitu buccinorum, partes
accenſae in clades mutuas, [3]) ferocientes magis
quam conſultius, elatis clamoribus ferebantur.
6 Pluteos igitur praeferentes oppugnatores, cratesque
denſius textas, ſenſim incedentes et caute, murorum
ima ſuffodere ferramentorum multitudine conabantur:
[4]) factas plerique [5]) vehentes ad menſuram
moenium ſcalas, iamque parietibus paene contigui,
pars lapidibus volutis in pronum colliſi, pars confixi
ſtridentibus iaculis, retroque gradientes averterunt
ſecum omnes alios, metu ſimilium a propo-
7 ſito pugnandi retortos. Hoc primo congreſſu erecti
in audaciam clauſi, adſumpta fiducia meliorum
parvi ducebant reſtantia: mentibusque fundatis, et
compoſitis per opportuna tormentis, indefeſſo labore
vigilias et caetera ſubſidia ſecuritatis imple-
8 bant. Contra munitores, licet pavore discriminum
anxii, pudore tamen, ne ſecordes viderentur et
ſegnes, ubi parum vis procedebat Marte aperto tentata,
ad inſtrumenta obſidionalium artium transtulerunt.
Et quia nec arietibus admovendis, [6]) nec ad
intentandas machinas, vel ut poſſint forari cuniculi,
inveniebatur [7]) usquam habilis locus, disparatione
brevi civitatem [8]) Natiſone amni praeterlabente,
commentum excogitatum eſt cum veteribus admi-

3) Mſ. et *Steph.* ferocientes. 4) Mſ. natas. 5) Mſ. ementes. 6) *al.* nec intendendis machinis. 7) *Steph.* quid habile. 8) Mſ. Telioni.

randum. Constructas veloci studio ligneas turres, 9
propugnaculis hostium celsiores, imposuere trigemi-
nis navibus [9]) valde sibi connexis: quibus insistentes
armati, uno parique ardore prohibitores dispellere
collatis ex propinquo viribus nitebantur: subterque
expediti velites a turrium cavernis egressi, iniectis
ponticulis, quos ante compaginarant, transgredi fe-
stinarunt indiviso negotio: ut, dum vicissim missili-
bus se petunt et saxis utrimquesecus alte locati, hi,
qui transiere per pontes, nullo interpellante aedifi-
cii parte convulsa, aditus in [10]) penetralia resera-
rent. Iterum summa coepti prudentis aliorsum eva- 10
sit. Cum enim adventarent iam turres, contortis
malleolis madentibus pice, arundine quinetiam,
sarmentis ac vario fomite flammarum incessebantur.
Quae quoniam incendio celeri, ponderibusque tre-
pide superstantium inclinatae prociderunt in flumen,
armatorum aliqui per earum fastigia interibant, emi-
nus confixi tormentis. Inter quae destituti pedites 11
post navalium sociorum occasum, obtriti sunt saxis
immanibus, praeter paucos, quos morti [11]) scilicet
per impedita suffugia velocitas exemerat pedum.
Ad ultimum certamine [12]) protracto in vesperam,
datoque signo [13]) in receptum ex more, ambo di-
gressi diei residuum animis egere disparibus. Mu- 12
nitorum enim maerores, funera lugentium propria,
prohibitores spe iam superandi [14]) firmabant, licet
ipsi quoque paucos gemebant [15]) amissos. Propera-
batur tamen nihilominus: et quantum recreandis vi-
ribus quiete et cibo satis fuit, tributo per noctis in-
tegrae spatium, reparatur lucis exordio proelium in-
citamento tubarum. Et quidam elatis super ca- 13
pita scutis, ut pugnaturi levius, alii vehentes hu-

---

9) Mſ. valde. 10) Mſ. penetralia . . . . referarent. 11) *al.* licet. 12) *al.* producto. 13) *al.* receptui. 14) Mſ. flammab. 15) Mſ. amicos.

meris ut antea ſcalas, ferventique impetu procurrentes, pectora multiformium telorum ictibus exponebant. Alii [16]) ferratas portarum obices effringendas adorti, ultro ignibus petebantur, vel ſaxis muralibus oppetebant. Quidam foſſas fidentius transire conati, repentinis eorum adſultibus, qui erumpebant clanculo per poſticas, [17]) ruebant incaute, aut ſaucii discedebant. Recurſus enim ad moenia tutior, vallumque antemuranum, ceſpitibus fultum,
14 inſidiantes ab omni discrimine defendebat. Et quamquam prohibitores [18]) duritia bellorumque artibus [19]) antiſtarent, quibus nihil praeter moenium ſupererat adiumentum: collectus tamen ex potioribus numeris miles diuturnas ferre nequiens moras, ſuburbana omnia circumibat, diligenter inquirens, qua vi vel machinis poſſet patefactam irrumpere ci-
15 vitatem. Quod ubi patrare non poterat magnitudine vetante difficultatum, obſideri remiſſius coepta eſt: et excubiis ſtationibusque relictis praeſidiarii milites vaſtantes agros propinquos, omnibus congruentibus abundabant, raptorum pleraque [20]) concorporalibus ſuis impertientes. Unde largiore admodum potu ſaginisque distenti marcebant.

16 His relatione Immonis conſortiumque cognitis, Iulianus Conſtantinopoli etiam tum hibernans, ſollerti remedio turbatis conſuluit rebus: moxque Agilonem magiſtrum peditum ea tempeſtate probe cognitum miſerat, ut viſo honoratiſſimo viro, compertaque per eum morte Conſtantii, ſolveretur obſidium.

17 Inter quae ne ceſſaret [21]) Aquileiae oppugnatio, cum in reliquis opera conſumeretur incaſſum, placuit reſiſtentes acriter ad deditionem ſiti compelli.

16) Mſ. ferratas portarum obices effringendas. 17) Mſ. ruebant. 18) Mſ. turicitia. 19) Mſ. antis............ iant, quibus. 20) *al.* contubernalibus. Mſ. cum corporalibus. 21) Mſ. Aquileiae . . . . cum.

Et ubi aquarum ductibus interſectis nihilominus
celſiore fiducia repugnarent, flumen laboribus aver-
titur magnis; quod itidem fruſtra eſt factum. At-
tenuatis enim avidioribus bibendi ſubſidiis, hi, quos
temeritas clauſerat, contenti putealibus aquis parce
vixerunt.

Quae dum agitantur caſibus antedictis, ſuperve- 18
nit, ut praeceptum eſt, Agilo, ſcutorumque denſita-
te contectus, prope fidenter acceſſit: multaque lo-
quutus et vera, quibus Conſtantii obitum, firma-
tumque Iuliani docebat imperium, non ſine convi-
ciis computabatur ut fallax. Nec ei quisquam cre-
didit geſta narranti, antequam pacta ſalute ſusce-
ptus ad pugnaculum ſolus, fide religioſius reddita,
ea, quae docuerat, replicaret. His auditis, ex diu- 19
turno angore portis recluſis omnes effuſi, ſuscepere
laeti pacificum ducem: ſeque purgantes, Nigrinum
totius furoris auctorem, paucosque alios obtule-
runt, eorum ſupplicio laeſae crimina maieſtatis et
urbis aerumnas expiari poſcentes. Paucis denique 20
poſt diebus exploratius ſpectato negotio, Mamertino
tum iudicante praefecto praetorio, Nigrinus ut acer-
rimus belli inſtinctor exuſtus eſt vivus. Romulus
vero poſt eum et Saboſtius curiales, convicti [22]) ſine
reſpectu periculi ſtudia ſeviſſe discordiarum, poe-
nali conſumpti ſunt ferro: [23]) reſidui omnes abierunt
innoxii, quos in certaminum rabiem neceſſitas ege-
rat, non voluntas. Id enim aequitate penſata ſta-
tuerat placabilis Imperator et clemens. Et haec qui-
dem poſtea geſta ſunt.

Iulianus vero agens etiam tum apud Naeſſum, 21
curis altioribus ſtringebatur, multa utrimque perti-
meſcens: formidabat enim, ne clauſorum militum
apud Aquileiam repentino adſultu obſeratis augu-

22) Mſ. ſine re . . . . ut periculi in ſtudia. 23) Mſ. reſi-
dui . . . . nes abier.

ſtiis Alpium Iuliarum, provincias et adminicula per-
22 deret, quae exinde ſperabat indies. Itidemque opes Orientis magnopere verebatur, audiens, diſperſum per Thracias militem contra vim ſubitam cito coactum adventare Succorum confinia, Comite Marciano ducente. Sed tamen congrua inſtantium ſollicitudinum moli ipſe quoque agitans, efficaciter Illyricum contrahebat exercitum, pulvere coalitum Martio, promptumque in certaminibus bellicoſo
23 iungi rectori. Nec privatorum utilitates, in tempore adflagranti deſpiciens, litesque audiens controverſas, maxime municipalium ordinum, ad quorum favorem propenſior, iniuſte plures muneribus
24 publicis adnectebat. Ibi Symmachum repertum et Maximum ſenatores conſpicuos, a nobilitate legatos ad Conſtantium miſſos, exinde reverſos honorifice vidit: et potiore poſthabito, in locum Tertulli Maximum urbi praefecit aeternae, ad Rufini Vulcatii gratiam, cuius ſororis eum filium norat. Hoc adminiſtraute alimentaria res abundavit, et quere-
25 lae plebis excitari crebro ſolitae ceſſaverunt. Tunc, ut ſecuritatem trepidis rebus adferret, et obedientium nutriret fiduciam, [24]) Mamertinum praefectum praetorio per Illyricum deſignavit conſulem, et Nevitam: qui nuper, ut primum augendae barbaricae vilitatis auctorem, immoderate notaverat Conſtantinum.

1 XIII. His ac talibus [1]) inter ſpem metumque nova negotia commovente, Conſtantius apud Edeſſam exploratorum relationibus variis anxius, in rationes [2]) diducebatur ancipites, nunc ad concurſatorias pugnas militem ſtruens: nunc, ſi copia patuiſſet, obſidione gemina Bezabden adgreſſurus: con-

24) Mſ. Manſertinum promortinum Praef. *Vs.* Mamertinum Promotum Praefect. 1) haec Mſ. deſunt. 2) *al.* ducebatur.

consultans prudenter, ne mox partes petiturus Arctoas, improtectum Mesopotamiae relinqueret latus. Verum consiliorum ambiguum retinebant multipli- 2
ces morae, tardante trans Tigridem rege, dum [3]) moveri permitterent sacra. Nam si permeato flumine nullum, qui resisteret, invenisset, absque difficultate [4]) penetrarat Euphraten: alioquin ad civilia bella custodiens militem, timebat eum periculis obiectare circummuranis, firmitatem moenium munimenti defensorumque alacritatem expertus.

Ne quiesceret tamen, neve condemnaretur iner- 3
tiae, Arbetionem et Agilonem, pedestris equestrisque militiae magistros, cum agminibus maximis properare coegit: non ut lacesserent Persas in proelia, sed praetenturis iuncturos citeriores Tigridis ripas, et speculaturos, quonam [5]) rex erumperet violentus. Addebatque monendo saepius et scribendo, ut, simulatque multitudo transire coepisset hostilis, referrent citius pedem. Dumque conlimitia iussa custo- 4
diunt duces, et occulta fallacissimae gentis observantur, agens ipse cum parte validiori exercitus curabat urgentia, velut pugnaturus, oppidaque tuebatur excursu. Speculatores vero et transfugae subinde venientes repugnantia prodebant: ideo futurorum incerti, quod apud Persas nemo consiliorum est conscius, praeter optimates taciturnos et fidos, apud quos Silentii quoque colitur numen. Accersebatur autem a memoratis ducibus Impera- 5
tor adsidue, orantibus ferri sibi suppetias. Testabantur enim, se non nisi coactis in unum viribus cunctis posse impetum regis ardentissimi sustinere.

Quae dum aguntur ita sollicite, nuntii percre- 6
buere [certissimi]: quorum clara fide compertum est, Iulianum Italiam et Illyricum cursu celebri

3) *al.* movere permitteret. 4) *al.* penetraret. 5) τὸ *eorum* ML deest.

praetergreſſum, clauſtra interim occupaſſe Succorum: accita undique praeſtolantem auxilia, ut mul-
7 titudine ſtipatus armorum pervaderet Thracias. Quo cognito, maerore offuſus Conſtantius, ſolatio uno ſuſtentabatur, quod inteſtinos ſemper ſuperaverit motus: re tamen magnam ei difficultatem ad capeſſendum conſilium adferente, id elegit potiſſimum, ut vehiculis publicis impoſitum pauliatim praemitteret militem, imminenti caſus atrocitati velocius oc-
8 curſurum. Omniumque conſenſu adprobata ſententia, pergebant, ut praeceptum eſt, expediti. Eique haec diſponenti luce poſtera nuntiatur, regem cum omni manu, quam duxerat, ad propria revertiſſe, auſpiciis dirimentibus: lenitoque metu, revocatis omnibus, praeter eos, quos conſuetudo praeſidio Meſopotamiae deſtinarat, [6]) reverſus eſt Hierapolim.

9 Summa itaque coeptorum quorſum evaderet, ambigens, cum in unum exercitus conveniſſet, omnes centurias, et manipulos, et cohortes in concionem vocavit concinentibus tubis: oppletoque multitudinis campo, ut eam ad firmanda promptius adigeret imperanda, tribunali celſo ſiſtens, ſtipatoque ſolito denſius, haec proſequutus eſt ad ſerenitatis ſpeciem et fiduciae vultu formato.

10 *Sollicitus ſemper, ne quid re levi vel verbo committam inculpatae parum congruens honeſtati, utque cautus navigandi magiſter, clavos pro fluctuum [7]) motibus erigens vel inclinans, compellor nunc apud vos, amantiſſimi viri, confiteri meos errores, quin potius (ſi dici liceat verum) humanitatem, quam credidi negotiis communibus profuturam. Proinde, ut facilius ſciri poſſit, quae ſit huius concilii convocandi materia, accipite quaeſo aequis auribus et ſecundis.*

---

6) Mſ. reverſus eſt .... cappolim ...... ſumma itaque. 7) *al.* motu.

Gallum patruelem meum, tempore, quo confundendis rebus pertinaciter Magnentius inhaerebat, quem obruere vestrae virtutes, potestate Caesaris sublimatum ad Orientis praesidium misi: qui, cum a iustitia per multa visu relatuque nefaria defecisset, arbitrio punitus est legum. Atque utinam 11 12
hoc contenta esset invidia, turbarum acerrima concitatrix! et angebat nos una sed secura doloris praeteriti recordatio. At nunc aliud accidit, ausim dicere, praeteritis maestius, quod per fortitudinem vobis ingenitam adiumenta caelestia coercebunt. Iulianus, quem, dum circumfrementes Illyricum 13
nationes exteras oppugnatis, tuendis praefecimus Galliis, levium confidentia proeliorum, quae cum Germanis gessit semiermibus, ut vecors elatus, adscitis in societatem superbam auxiliaribus paucis, feritate speque postrema ad perniciosam audaciam promptis, in noxam publicam conspiravit, aequitate calcata, parente nutriceque orbis Romani: quam tumentes spiritus tamquam [8]) *favillas esse facturam deinde, ut scelestorum ultricem, et ipse expertus, et docente antiquitate facile credo.*

Quid igitur superest, nisi ut turbinibus excitis oc- 14
curramus? subcrescentis rabiem belli, antequam pubescat validius, celeritatis remediis oppressuri. Nec enim dubium, favore numinis summi praesente, cuius perenni suffragio damnantur ingrati, ferrum impie praeparatum ad eorum interitum esse vertendum, qui non lacessiti, sed aucti beneficiis pluribus, ad insontium pericula surrexerunt. Ut 15
enim mea mens auguratur, iustitiaque rectis consiliis adfutura promittit, spondeo, quod, si ventum fuerit comminus, ita pavore torpescent, ut nec ocu-

8) MS. favillas esfacturamque.

lorum vestrorum vibratae lucis ardorem, nec barritus sonum perferant primum.

16 Omnes post haec dicta in sententiam suam, hastasque vibrantes irati, post multa, quae benivole responderant, petebant se duci protinus in rebellem. Qua gratia in laetitiam Imperator versus ex metu, concione mox absoluta, Arbetionem ante alios faustum ad intestina bella sedanda ex anteactis iam sciens, iter suum praeire cum lancealiis et Mattiariis, et catervis expeditorum praecepit, et cum Laetis itidem Gomoarium, venturis in Succorum angustias opponendum, ea re aliis antelatum, quod ut contemptus in Galliis, erat Iuliano iufestus.

1 XIV. In hoc rerum adversarum tumultu haerens eius fortuna iam et subsistens, adventare casum vitae difficilem, modo non loquentibus signis aperte monstrabat. Namque et nocturnis [1]) imaginibus terrebatur, et nondum penitus mersus in somnum, umbram viderat patris obtulisse pulcrum infantem: eumque susceptum et locatum in gremio suo, excussam sibi proiecisse longius sphaeram, quam ipse dextera manu gestabat. Id autem permutationem temporum indicabat, licet interpretantes placentia

2 responderent. Post haec confessus est [2]) iunctioribus proximis, quod tamquam desolatus secretum aliquid videre desierit, quod interdum adfuisse sibi squalidius existimabat: et putabatur Genius quidam tutelae salutis adpositus eum reliquisse, mundo ci-

3 tius digressurum. Ferunt enim theologi, in lucem editis hominibus cunctis, salva firmitate fatali, huiusmodi quaedam velut actus rectura numina sociari, admodum tamen paucissimis visa, quos multipli-

4 ces auxere virtutes. Idque et oracula et auctores docuere praeclari: inter quos est etiam Menander comicus, apud quem hi senarii duo leguntur:

---

1) Ms. temporibus. 2) al. convictoribus.

3) Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
Εὐθὺς γενομένῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

4) Itidem ex sempiternis Homeri carminibus intelligi 5 datur, non deos caelestes cum viris fortibus colloquutos, nec adfuisse pugnantibus vel iuvisse, sed familiares genios cum iisdem versatos, quorum 5) adminiculis freti praecipuis Pythagoras enituisse dicitur et Socrates, Numaque Pompilius, et superior Scipio: et ut quidam existimant, Marius, et Octavianus, cui Augusti vocabulum delatum est primo: Hermesque Termaximus, et Tyaneus Apollonius, atque Plotinus, ausus quaedam super hac re disserere mystica, alteque monstrare, quibus primordiis hi genii animis connexi mortalium, eas tamquam gremiis suis susceptas tuentur, quoad licitum est, docentque maiora, si senserint puras, et a colluvione peccandi immaculata corporis societate discretas.

XV. Ingressus itaque Antiochiam festinando 1 Constantius, ad motum certaminum civilium, ut solebat, avide surrecturus, paratis omnibus exire properabat immodice, renitentibus plurimis murmure tenus: nec enim dissuadere palam audebat quisquam vel vetare. Autumno iam senescente 2 profectus, cum ad suburbanum venisset disiunctum exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente iam die cadaver hominis interfecti dextra iacens capite avulso conspexit, contra occiduum latus extensum: territusque omine, finem parantibus fatis destinatius ipse tendebat: venitque Tarsum, ubi leviore febri contactus, ratusque itinerario motu imminutae valetudinis excuti posse discrimen, petiit per vias difficiles 1) Mopsucrenas, Ciliciae ulti-

3) *al.* ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γενομένῳ ἅπαντος ἐστὶ μυσταγωγὸς τοῦ βίου. 4) Mſ. inde . . . . , . . senſit. 5) τὸ *freti* in Mſ. deest. 1) *al.* Mopsuestiam.

mam hinc pergentibus stationem, sub Tauri montis radicibus positam: egredique sequuto die conatus, invalente morbi gravitate detentus est: paullatimque urente calore nimio venas, ut ne tangi quidem corpus eius posset in modum foculi fervens, cum usus deficeret medelarum, ultimum spirans deflebat exitium: mentisque sensu tum etiam integro, successorem suae potestatis statuisse dicitur Iulianum.
3 Deinde anhelitu iam pulsatus letali conticuit: diuque cum anima colluctatus iam discessura, abiit e vita III. Non. Octobrium, imperii vitaeque anno quadragesimo et mensibus paucis.

4 Post quae, supremis cum gemitu conclamatis, excitisque lamentis et luctu: deliberabant locum obtinentes in aula regia primum, quid agerent, quidve moliri deberent: paucisque occulte super eligendo Imperatore tentatis, incitante, ut ferebatur, Eusebio, quem noxarum conscientia stimulabat, cum novandis rebus imminens obsisteret Iulianus; mittuntur ad eum Theolaiphus et Aligildus, tunc Comites, mortem indicantes propinqui, et oraturi, ut mora omni depulsa ad obtinendum obtemperare sibi pa-
5 ratum tenderet Orientem. Fama tamen rumorque loquebatur [1]) incertus, Constantium voluntatem ordinasse postremam: in qua Iulianum, ut praediximus, scripsit heredem: et iis quos diligebat,
6 fideicommissa detulit et legata. Uxorem autem praegnantem reliquit, unde edita posthuma, eiusque nomine adpellata, cum adolevisset, matrimonii iure copulata est Gratiano.

1 XVI. Bonorum igitur vitiorumque eius differentia vere servata, praecipua prima conveniet expediri. Imperatoriae auctoritatis cothurnum ubique custodiens, popularitatem elato animo contemnebat et magno: erga tribuendas celsiores dignita-

1) *al.* interim.

tes impendio parcus: nihil circa adminiſtrationum augmenta praeter pauca novari perpeſſus: numquam erigens [1]) cornua Militarium. Nec ſub eo 2
dux quisquam cum clariſſimatu provectus eſt. Erant enim, ut nos quoque meminimus, Perfectiſſimi: nec occurrebat magiſtro equitum provinciae rector, nec contingi ab eo civile negotium permittebat. Sed cunctae caſtrenſes et ordinariae poteſtates, ut honorum omnium apicem, priſcae reverentiae more praefectos ſemper ſuſpexere praetorio.
In conſervando milite nimium cautus: examinator 3
meritorum nonnumquam [2]) ſubſcrupoſus, palatinas dignitates velut ex quodam tribuens perpendiculo: et ſub eo nemo celſum aliquid acturus in regia, repentinus adhibitus eſt vel incognitus: ſed qui poſt decennium officiorum magiſterium, vel largitiones, vel ſimile quidquam eſſet recturus, apertiſſime noſcebatur. Valdeque parum contigerat, ut Militarium aliquis ad civilia regenda tranſiret: contraque non niſi pulvere bellico indurati praeficiebantur armatis. Doctrinarum diligens adfectator: ſed 4
cum a rhetorica per ingenium deſereretur [3]) obtunſum, ad verſificandum transgreſſus, nihil operae pretium fecit. In vita parca et ſobria, edendi po- 5
tandique moderatione valetudinem ita retinuit firmam, ut raros colligeret morbos, ſed eos non procul a vitae periculis: id enim evenire corporibus a laſcivia demotis et luxu, diuturna experimenta et probationes medendi monſtrarunt. Somno con- 6
tentus exiguo, cum id poſceret tempus et ratio: perque ſpatia vitae longiſſima impendio caſtus, ut nec mare miniſtro ſaltem ſuſpicione tenus poſſet redargui; quod crimen, etiamſi non invenit malignitas, fingit in ſummarum licentia poteſtatum.

1) Mſ. cornua militarium. 2) Mſ. ſuſcrupoſis. 3) Mſ. obtunſum.

7 Equitandi et iaculandi, maximeque perite dirigendi sagittas, artiumque armaturae pedestris perquam scientissimus. Quod autem nec tersisse umquam nares in publico, nec spuisse, nec transtulisse in partem alterutram vultum aliquando visus est, nec pomorum quidquam, quoad vixerat, gustaverit, ut dicta saepius [4]) praetermitto.

8 Dinumeratis carptim bonis, quae scire potuimus, nunc ad explananda eius vitia veniamus. Cum esset in negotiis aliis principibus mediis comparandus, si adfectatae dominationis ansam quamdam falsam reperisset aut levem, hanc sine fine scrutando, fasque eodem loco ducens et nefas, Caligulae, et Domitiani, et Commodi immanitatem facile superabat: quorum aemulatus saevitiam inter imperandi exordia, cunctos sanguine et genere
9 se contingentes turpiter interemit. Addebatur miserorum aerumnis, qui rei maiestatis imminutae vel laesae deferebantur, acerbitas eius et iracundae suspiciones, in huiusmodi cuncta distentae. Et si quid tale increpuisset, in quaestiones acrius exsurgens quam civiliter, spectatores adponebat his litibus truces: mortemque longius in puniendis quibusdam, si natura permitteret, conabatur extendi: in huiusmodi controversiarum partibus etiam Gal-
10 lieno ferocior. Ille enim perduellionum crebris verisque adpetitus insidiis, Aureoli, et Posthumi, et Ingenui, et Valentis cognomento Thessalonici, aliorumque plurium, mortem factura crimina aliquoties lenius vindicabat: hic etiam facta vel dubia adigebat videri certissima [5]) vi nimia tormentorum.
11 Iustumque in eiusmodi titulis capitaliter oderat, cum maxime id ageret, ut iustus existimaretur et clemens. Et tamquam ex arida silva volantes scin-

---

4) Hic in Mſ. quaedam transposita sunt, quae rectius in vulgatis libb. leguntur. 5) Mſ. vinea tormenta. al. vi torment.

tillae, ſlatu leni ventorum aduſque diſcrimina vicorum agreſtium incohibili curſu perveniunt, ita ille quoque ex minimis cauſis malorum congeries excitabat, Marci illius diſſimilis Principis verecundi, qui, cum ad imperiale culmen in Syria Caſſius ſurrexiſſet, epiſtolarum faſcem ab eo ad conſcios miſſum, perlatore capto ſibi oblatum, illico ſignatum exuri praecepit, agens adhuc in Illyrico, ne inſidiatoribus cognitis, invitus quosdam habere poſſet offenſos. Utque recte ſentientes quidam ar- 12
bitrabantur, virtutis erat potius indicium magnae, imperio eumdem [6]) Conſtantium ſine cruore ceſſiſſe, quam vindicaſſe tam inclementer. Ut Tullius quo- 13
que docet, crudelitatis increpans Caeſarem in quadam ad Nepotem epiſtola: *Neque enim quidquam aliud eſt felicitas*, inquit, *niſi honeſtarum rerum proſperitas.* Vel ut alio modo definiam: *Felicitas eſt fortuna adiutrix conſiliorum bonorum: quibus qui non utitur, felix eſſe nullo pacto poteſt. Ergo in perditis impiisque conſiliis, quibus Caeſar uſus erat, nulla potuit eſſe felicitas. Feliciorque meo iudicio Camillus exſulans, quam temporibus iisdem Manlius, etiamſi (id quod cupierat) regnare potuiſſet.* Id Epheſius quoque Heraclitus adſerens 14
monet, et ab inertibus et ignavis, eventus variante fortuna, ſuperatos aliquoties viros fuiſſe praeſtantes: illud vero eminere inter praecipuas laudes, cum poteſtas in gradu, velut ſub iugum miſſa nocendi ſaeviendique cupiditate et iraſcendi, in arce victoris animi tropaeum erexit glorioſum.

15 Ut autem in externis bellis hic Princeps fuit ſaucius et adflictus: ita proſpere ſuccedentibus pugnis civilibus tumidus, et inteſtinis ulceribus rei publicae ſanie perfuſus horrenda: quo pravo pro-

6) *al.* conotantium.

posito magis quam recto vel usitato, triumphales arcus ex clade provinciarum sumptibus magnis erexit in Galliis et Pannoniis, titulis gestorum adfixis . . . . se, quoad stare poterunt, monumenta
16 lecturis. Uxoribus, ac spadonum gracilentis vocibus, et palatinis quibusdam nimium quantum addictus, ad singula eius verba plaudentibus, et, quid ille aiat vel neget, ut adsentiri possint, observantibus.

17 Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei quam pecuniae conferentium. Hocque multis intolerantius videbatur, quod nec caussam aliquando audivit, nec provinciarum indemnitati prospexit, cum multiplicatis tributis et vectigalibus vexarentur. Eratque super his adimere facilis, quae donabat.

18 Christianam religionem absolutam et simplicem anili superstitione confundens: in qua scrutanda perplexius, quam componenda gravius, excitavit discidia plurima; quae progressa fusius aluit concertatione verborum; ut catervis antistitum iumentis publicis ultro citroque discurrentibus per synodos, quas adpellant, dum ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium, rei vehiculariae succideret nervos.

19 Figura tali situque membrorum: subniger, luce oculorum edita, cernensque acutum, molli capillo, rasis adsidue genis lucentibus ad decorem, adusque pubem ab ipsis colli confiniis longior, brevissimis cruribus et incurvis: unde saltu valebat et cursu.

20 Pollinctum igitur corpus defuncti, conditumque in loculis, Iovianus etiam tum protector domesticus, cum regia prosequi pompa Constantinopolim usque iussus est, prope necessitudines eius
21 humandum. Eique vehiculo insidenti quod portabat reliquias, ut principibus solet, annonae mili-

taris offerebantur indicia, ut ipſi nominant, [7]) proba, et animalia publica monſtrabantur, et ex uſu crebreſcebant occurſus: quae et alia horum ſimilia, eidem Ioviano imperium quidem, [8]) ſed et caſſum et umbratile ut miniſtro rerum funebrium portendebant.

7) Mſ. probam. 8) Mſ. ſed et caſſum.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXII.

Iulianus A. metu Constantii A. subsistit in Dacia, et clam haruspices ac augures consulit. C. I. *Iulianus cognita morte Constantii transcurrit Thracias, et Constantinopolim pacatam intrat, totumque imperium Rom. citra pugnam recipit.* II. *Constantiani quidam, pars iure, pars iniuria damnantur.* III. *Eunuchos omnes et tonsores ac coquos palatio expellit Iulianus A. et de palatinorum spadonum vitiis, ac de corrupta disciplina militari.* IV. *Iulianus A. cultum deorum, antea dissimulatum, palam et libere profitetur, et christianorum episcopos inter se committit.* V. *Qua arte complures litigatores Aegyptios, a quibus moleste interpellabatur, domum redire coegerit.* VI. *Iulianus Constantinopoli saepe ius dicit in curia, et dum ibi Thraciarum res ordinat, variis exterarum gentium legationibus aditur.* VII. *Descriptio Thraciarum, et sinus Pontici, regionumque ac nationum Ponto adiacentium.* VIII. *Iulianus A. aucta ornataque Constantinopoli, Antiochiam petit, ac in itinere Nicomediensibus ad reparandas urbis ruinas pecunias tribuit, Ancyrae iurisdictionibus vacat.* IX. *Antiochiae hiemans Iulianus iura reddit, nec quemquam propter religionem gravat.* X. *Georgius Alexandriae episcopus ab ethnicis Alexandrinis cum duobus aliis per vicos trahitur, discerpiturque ac crematur impune.* XI. *Expeditionem Iulianus parat in Persas, et ad praenoscendum belli eventum oracula consulit, victimasque innumerabiles caedit, totus haruspicinae et auguriis addictus.* XII. *Templi Apollinis Daphnaei incendium Iulianus A. immerito imputat christianis, et maiorem Antiochiae ecclesiam claudi iubet.* XIII. *Iulianus A. in monte Casio Iovi sacra fa-*

eit: cur Antiochienſibus iratus, Miſopogonem ſcripſerit. XIV. *Deſcriptio rerum Aegyptiacarum: et de Nilo, de Crocodilo, de Ibi, ac de Pyramidibus.* XV. *De quinque Aegypti provinciis, deque claris earum urbibus.* XVI.

Dum haec in diverſa parte terrarum fortunae ſtruunt 1 volubiles caſus, Iulianus inter multa, quae per Illyricum agitabat, exta rimabatur adſidue, avesque ſuſpiciens, praeſcire feſtinabat accidentium finem: ſed reſponſis ambiguis et obſcuris haerebat futurorum incertus. Eique tandem haruſpicinae peritus Aprun- 2 culus, Gallus orator, promotus rector poſtea Narbonenſis, nuntiavit eventus, inſpectu iecoris, ut aiebat ipſe, praedoctus, quod operimento duplici viderat tectum. Cumque ille timeret, ne cupiditati ſuae congruentia fingerentur, atque ideo maeſtus, omen multo praeſentius ipſe conſpexit, quod exceſſum Conſtantii clare monſtrabat. Eodem enim puncto, quo idem obierat in Cilicia, lapſo milite, qui ſe [1]) inſeſſurum equo dextra manu erexit, humique proſtrato, exclamavit illico audientibus multis, cecidiſſe, qui eum ad culmen evexit. Fixa 3 tamen firmitate conſiſtens, intra terminos Daciae ſe continebat, ſic quoque plurima pertimeſcens. Nec enim cautum ducebat coniecturis credere, forſitan in contrarium erupturis.

II. Inter quae tam ſuspenſa, advenere ſubito 1 miſſi ad eum legati, Theolaiphus atque Aligildus, defunctum Conſtantium nuntiantes, addentesque, quod eum voce ſuprema ſucceſſorem ſuae fecerit poteſtatis. Qua re cognita, poſt exemptos pericu- 2 lorum aeſtus, et bellicarum ſollicitudinum turbas [2]) imminentes elatus, iamque vaticiniis credens, et celeritatem negotiis ſuis aliquoties profuiſſe exper-

1) Mſ. inſenſurum. *ie.* inſcenſurum. 2) *al.* in immenſum elatus.

tus, edixit iter in Thracias: [2]) motisque propere ſignis emenſa declivitate Succorum, Philippopolim petiit Eumolpiada veterem, alacri gradu ſequenti-
3 bus, quos duxerat, cunctis. Advertebant enim imperium, quod ereptum ibant cum ultimorum metu discriminum, praeter ſpem ordinario iure conceſſum. Utque ſolet fama novitates augere, properabat exinde ſublimior, ut quodam Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgreſſus aëriis ſerpentibus et pinnigeris fabuloſa vetuſtas imponit: perque terras et maria formidatus, nullis obſtantibus muris, Heracleam ingreſſus eſt Perinthum.
4 Quo apud Conſtantinopolim mox comperto, effundebatur aetas omnis et ſexus tamquam demiſſum aliquem viſura de caelo. Exceptus igitur tertio Iduum Decembrium verecundis ſenatus officiis, et popularium conſonis plauſibus, ſtipatusque armatorum et togatorum agminibus, velut acie ducebatur instructa: omnium oculis in eum non modo contuitu deſtinato, ſed cum admiratione magna de-
5 fixis. Somnio enim propius videbatur, adultum adhuc iuvenem, exiguo corpore, factis praeſtantem ingentibus, poſt cruentos exitus regum et gentium; ab urbe in urbem inopina velocitate tranſgreſſum, quaqua incederet, acceſſione [3]) opum et virium [4]) flammae inſtar cuncta facilius occupaſſe: principatum denique deferente nutu caeleſti abſque ulla publicae rei ſuſcepiſſe iactura.

1 III. Brevi deinde Secundo Salluſtio, promoto praefecto praetorio, ſummam quaeſtionum agitandarum ut fido commiſit: Mamertino, et Arbetione, et Agilone atque Nevita adiunctis, itidemque Iovino magiſtro equitum per Illyricum recens pro-
2 vecto. Qui omnes tranſgreſſi Chalcedona, praeſen-

2) τὸ *propere* Mſ. deeſt. 3) Mſ. operum et virium. 4) *Steph.* ſame.

tibus Iovianorum Herculianorumque [1]) principibus
et tribunis, caufas vehementius aequo bonoque
fpectaverunt, praeter paucas, in quibus veritas reos
nocentiffimos offerebat. Et Palladium primum ex 3
magiftro officiorum in Britannos exterminarunt,
fufpicione tenus infimulatum, quaedam in Gallum
compofuiffe [2]) apud Conftantium, dum fub eodem
Caefare officiorum effet magifter. Dein Taurum 4
ex praefecto praetorio in exfilium egere Vercellum:
cuius factum apud iudices iuftorum iniuftorumque
diftinctores videri potuit veniae plenum. Quid
enim deliquit, fi ortum turbinem veritus, ad tute-
lam Principis fui confugit? Et acta fuper eo gefta
non fine magno legebantur horrore, cum id volu-
minis publici contineret exordium: *Confulatu Tau-
ri et Florentii, inducto fub praeconibus Tauro.* Ad 5
exitium itidem tale Pentadius trahebatur: cui id
obiectum eft, quod a [3]) Conftantio miffus notis ex-
cepit, quae propinquante pernicie fuper multis in-
terrogatus refponderat Gallus. Sed cum fe iufte
defenderet, tandem [4]) abiit innoxius. Iniquitate 6
fimili Florentius tunc magifter officiorum, Nigrinia-
ni filius, contrufus eft in infulam Dalmatiae Boas.
Alter enim Florentius, ex praefecto praetorio con-
ful etiam tum, rerum mutatione fubita territus,
cum coniuge periculis exemptus diu delituit, nec
redire ante mortem [5]) potuit: capitis crimine tamen
damnatus eft abfens. Pari forte Euagrius, Comes 7
rei privatae, et Saturninus ex cura palatii, et Cyri-
nus ex notario, [6]) portati funt in exfilium. Urfuli
vero necem largitionum Comitis ipfa mihi videtur
fleffe Iuftitia, Imperatorem arguens ut ingratum.
Cum enim Caefar in partes mitteretur occiduas
omni tenacitate ftringendus, nullaque poteftate mi-

1) Mf. principibus. 2) Mf. Conftantinum. 3) Mf. Conftantino. 4) *al.* obiit. 5) τὸ *Iuliani* Mf. deeft. 6) Mf. portati.

liti quidquam donandi delata, ut pateret ad motus aſperior exercitus; hic idem Urſulus datis litteris ad eum, qui Gallicanos tuebatur theſauros, quidquid poſceret Caeſar, procul dubio iuſſerat dari.
8 Quo exſtincto, cum maledictis exſecrationibusque multorum ſe Iulianus ſentiret expoſitum, impurgabile crimen excuſari poſſe exiſtimans, absque conſcientia ſua hominem adfirmabat occiſum, praetendens, quod eum militaris ira delevit, memor quae dixerat, ut ante retulimus, cum Amidam vi-
9 diſſet exciſam. Ideoque timidus videbatur, vel parum intelligens, quid conveniret, cum Arbetionem ſemper ambiguum et praetumidum his quaeſtionibus praefeciſſet, aliis ſpecie tenus cum principiis legionum praeſentibus, quem primum omnium ſaluti ſuae norat obiectum, ut decuit victoriarum civilium participem [7]) fortem.
10 Et quamquam haec, quae [8]) retulimus, eius diſplicuere fautoribus; ſequentia tamen ſeveritatis
11 recto vigore ſunt geſta. Apodemium enim ex agente in rebus, quem in Silvani necem et Galli effrenatius arſiſſe docuimus, Paulumque notarium, cognomento Catenam, cum multorum gemitu nominandum, vivos exuſtos, qui ſperari debuit, op-
12 preſſit eventus. Euſebium ſuper his, cui erat Conſtantiani thalami cura commiſſa, alte ſpirantem et dirum addixere poenae letali: quem ab ima forte adusque iubendum Imperatori paene elatum, ideoque intolerabilem, humanorum ſpectatrix Adraſtia, aurem (quod dicitur) vellens, monensque, ut caſtigatius [9]) viveret, reluctantem praecipitem tamquam e rupe quadam egit excelſa.
1 IV. Converſus poſt haec Princeps ad [1]) Palatinos, omnes omnino qui ſunt, quique eſſe poſſunt, non

7) Mſ. fortem. 8) Mſ. velimus. *Steph.* vellimus. 9) Mſ. veniret. 1) Mſ. Palatinos homines.

non ut philofophus indagandae veritatis profeffor. Laudari enim poterat, fi faltem moderatos quosdam, licet paucos, retinuiffet, morumque probitate compertos. Namque fatendum eft, pleramque eorum partem vitiorum omnium feminarium [2]) effufius aluiffe, ita ut rempublicam inficerent cupiditatibus pravis: plusque exemplis, quam peccandi licentia laederent multos. Pafti enim ex his quidam templorum fpoliis, et lucra ex omni odorantes occafione, ab egeftate infima ad faltum fublati divitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec abfumendi tenuere aliquem modum, aliena invadere femper adfuefacti. Unde fluxioris vitae initia pullularunt, et periuria, et nullus exiftimationis refpectus, demensque fuperbia fidem fuam probrofis quaeftibus polluebat. Inter quae [3]) ingluvies et gurgites crevere praerupti conviviorum, et pro victorialibus epulares triumphi: ufusque abundantes ferici et textiles auctae funt artes, et culinarum follicitior cura: et ambitiofa ornatarum domorum exquifita funt fpatia: quorum menfuram fi in agris conful Quintius poffediffet, amiferat etiam poft dictaturam gloriam paupertatis.

2
3
4
5

Quibus tam maculofis acceffere flagitia difciplinae caftrenfis, cum miles cantilenas meditaretur pro iubilo [4]) molliores: et non faxum erat, ut antehac, armato cubile, fed pluma et flexiles lectuli, et graviora gladiis pocula, tefta enim [5]) bibere iam pudebat: et quaerebantur aedes marmoreae, cum fcriptum fit in antiquitatibus, Spartanum militem coërcitum acriter, quod procinctus tempore aufus fit videri fub tecto. Adeo autem ferox erat in fuos illis temporibus miles et rapax; ignavus vero in hoftes et fractus, ut per ambitiones otiumque opi-

6
7

2) *al.* fufius. 3) *al.* eluvies. 4) Mf. meliores. 5) Mf. vivere.

bus partis, auri et lapillorum varietates discerneret
ſcientiſſime, contra quam recens memoria tradit.
8 Notum eſt enim, ſub Maximiano Caeſare vallo
regis Perſarum direpto, gregarium quemdam [6]) poſt
ſacculum Parthicum, in quo erant margaritae, re-
pertum, proiectis imperitia gemmis, abiſſe pellis
nitore ſolo contentum.

9 Evenerat iisdem diebus, ut ad demendum Im-
peratoris capillum tonſor venire praeceptus, in-
troiret quidam ambitioſe veſtitus. Quo viſo, Iu-
lianus obſtupuit: *Ego*, inquit, *non rationalem
iuſſi, ſed tonſorem acciri.* Interrogatus tamen ille,
quid haberet ex arte compendii: vicenas diurnas
reſpondit annonas, totidemque pabula iumentorum
[quae vulgo dictitant capita] et annuum ſtipendium
10 grave, absque fructuoſis petitionibus multis. Un-
de motus, omnes huiusmodi cum coquis ſimilibus-
que aliis eadem accipere bene conſuetos, ut parum
ſibi neceſſarios, data, quo velint, eundi poteſtate
proiecit.

1 V. Et quamquam a rudimentis pueritiae primis
inclinatior erat erga numinum cultum, paullatim-
que adoleſcens deſiderio rei flagrabat, multa me-
tuens tamen agitabat quaedam ad id pertinentia,
2 quantum fieri poterat, occultiſſime. Ubi vero
abolitis, quae verebatur, adeſſe ſibi liberum tempus
faciundi, quae vellet, advertit, ſui pectoris patefecit
arcana: et [1]) planis abſolutisque decretis aperiri
templa, arisque hoſtias admoveri ad deorum ſtatuit
3 cultum. Utque diſpoſitorum roboraret effectum,
diſſidentes Chriſtianorum antiſtites cum plebe di-
ſciſſa in palatium intromiſſos [2]) monebat civilius,
ut discordiis conſopitis quisque nullo vetante reli-
4 gioni ſuae ſerviret intrepidus. Quod agebat ideo
obſtinate, ut diſſenſiones augente licentia, non

6) τὸ *poſt* Mſ. deeſt. 1) *al.* plane abſolutis decret. 2) Mſ. monebat civilius, ut discord.

timeret unanimantem poſtea plebem: nullas infeſtas
hominibus beſtias, ut ſunt ſibi ferales plerique
Chriſtianorum, expertus. Saepeque dictitabat,
Audite me, quem Alamanni audierunt et Franci:
imitari putans Marci principis veteris dictum. Sed
parum advertit, hoc ab eo nimium diſcrepare. Ille 5
enim cum Palaeſtinam tranſiret, Aegyptum petens,
faetentium Iudaeorum et tumultuantium ſaepe tae-
dio percitus, dolenter dicitur exclamaſſe: *O! Mar-
comanni, o! Quadi, o! Sarmatae, tandem alios
vobis inertiores inveni.*

VI. Per hoc idem tempus rumoribus exciti va- 1
riis Aegyptii venere complures, genus hominum
controverſum, et adſuetudine perplexius litigandi
ſemper laetiſſimum, maximeque avidum multipli-
catum repoſcere, ſi compulſori quidquam dederit,
ut levari debito poſſit, vel certe commodius per di-
lationem inferre, quae flagitantur, aut criminis vi-
tandi formidine, divites pecuniarum repetundarum
interrogare. Hi omnes denſati in unum, Princi- 2
pem ipſum, et praefectos praetorio graculorum
more ſtrepentes interpellabant incondite, modo
non ante ſeptuageſimum annum extorquentes, quae
dediſſe ſe iure vel ſecus plurimis adfirmabant.
Cumque nihil aliud agi permitterent, edicto pro- 3
poſito univerſos iuſſit tranſire Chalcedona, polli-
citus, quod ipſe quoque protinus veniret, cuncta
eorum negotia finiturus. Quibus transgreſſis, man- 4
datum eſt navigiorum magiſtris ultro citroque diſ-
currentium, ne quis transfretare auderet Aegypti-
um: hocque obſervato cura propenſiore, evanuit
pertinax calumniandi propoſitum, et omnes, ſpe
praeſumpta fruſtrati, redierunt ad lares. Unde 5
velut aequitate ipſa dictante, lex eſt promulgata,
qua cavetur nullum interpellari ſuffragatorem ſuper
his, quae eum recte conſtiterit accepiſſe.

(A. C. 362.)

1 VII. Adlapſo itaque Kalendarum Ianuariarum die, cum Mamertini et Nevitae nomina ſuſcepiſſent paginae conſulares, humilior Princeps viſus eſt, in officio pedibus gradiendo cum honoratis: quod laudabant alii, quidam ut adfectatum et vile
2 carpebant. Dein Mamertino ludos edente Circenſes, manumittendis ex more inductis per admiſſionum proximum, ipſe [1]) lege agi dixerat, ut ſolebat: ſtatimque admonitus, iurisdictionem eo die ad alterum pertinere, ut errato obnoxium decem libris auri ſemet ipſe multavit.

3 Frequentabat inter haec [2]) curiam agendo diverſa, quae [3]) diviſiones multiplices ingerebant. Et cum die quodam ei cauſas [4]) ibi ſpectanti veniſſe nuntiatus eſſet ex Aſia philoſophus Maximus, exſiluit indecore: et, qui eſſet oblitus, effuſo curſu a veſtibulo longe progreſſus, exoſculatum ſusceptumque reverenter ſecum induxit, per oſtentationem intempeſtivam nimius captator inanis gloriae viſus, praeclarique illius dicti immemor Tulliani, quo tales
4 notando ita relatum: *Ipſi illi philoſophi, etiam in his libris, quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt, ut in eo ipſo, quo praedicationem [5]) nobilitatemque deſpiciunt, praedicari de ſe ac ſe nominari velint.*

5 Nec multo deinceps, duo agentes in rebus ex iis, qui proiecti ſunt, eum adiere, fidentius promittentes latebras monſtrare Florentii, ſi eis gradus militiae redderetur: quos inceſſens delatoresque adpellans, addebat, non eſſe imperatorium, obliquis flecti indiciis ad retrahendum hominem mortis metu abſconditum, qui forte non diu latitare citra ſpem veniae permitteretur.

---

1) Mſ. lege agi ductus dixerat. 2) Mſ. Curiam agendo diverſo. 3) Mſ. diviſiones. 4) Mſ. ſibi ſpectanti. 5) al. nobilitatum.

Aderat his omnibus Praetextatus, praeclarae in- 6
dolis gravitatisque priſcae ſenator, ex negotio proprio forte repertus apud Conſtantinopolim, quem arbitrio ſuo Achaiae proconſulari praefecerat poteſtate.

Nec tamen, cum corrigendis civilibus ita dili- 7
genter inſtaret, omiſit caſtrenſia: rectores militibus diu exploratos adponens, urbes quinetiam per Thracias omnes cum munimentis reparans extimis, curansque ſollicite, ne arma vel indumenta, aut ſtipendium, vel alimenta deeſſent his, quos per ſupercilia Hiſtri diſperſos, excurſibusque barbarorum oppoſitos, agere vigilanter audiebat et fortiter.
Quae cum ita divideret, nihil ſegnius agi permit- 8
tens: ſuadentibus proximis, ut adgrederetur propinquos Gothos ſaepe fallaces et perfidos, hoſtes quaerere ſe meliores aiebat: illis enim ſufficere mercatores Galatas, per quos ubique ſine conditionis discrimine venumdantur.

Haec eum curantem et talia commendabat ex- 9
ternis nationibus fama, ut fortitudine, ſobrietate, militaris rei ſcientia, virtutumque omnium incrementis excelſum: paullatimque progrediens ambitum oppleverat mundi. Proinde timore eius ad- 10
ventus per finitimos longeque diſtantes latius explicato, legationes undique [6]) ſolito ocius concurrebant: hinc Transtigritanis pacem obſecrantibus et Armeniis, inde nationibus [7]) Indicis certatim cum donis optimates mittentibus ante tempus abusque Divis et Serendivis: ab auſtrali plaga ad famulandum rei Romanae ſemet offerentibus Mauris: ab aquilone et regionibus ſolis, per quas in mare Phaſis accipitur, Bosporanis aliisque antehac ignotis legationes vehentibus ſupplices ut annua complentes

6) Mſ. ſolito eius. 7) Mſ. divis et Serendivis.

sollemnia, intra terrarum genitalium terminos otiose vivere sinerentur.

1 VIII. Adpositum est (ut existimo) tempus, ad has partes nos occasione magni Principis devolutos, super Thraciarum extimis, situque Pontici sinus visa vel lecta quaedam perspicua fide monstrare.

2 Athos in Macedonia mons ille praecelsus, navibus quondam Medicis pervius, et Caphareus Euboicus scopulus, ubi Nauplius Palamedis pater classem conlisit Argivam, licet longo spatio controversi a Thessalo mari distinguunt Aegaeum: quod paullatim fusius adulescens, dextra, qua late protenditur, per Sporadas est insulosum atque Cycladas; ideo sic adpellatas, quod omnes ambiunt Delon [1]) partu deorum insignem: laeva [2]) Imbrum et Tenedum circumluens, et Lemnum et [3]) Thasum:
3 quando perflatur, Lesbo illiditur violentius. Unde gurgitibus refluis Apollinis Sminthii templum et Troada perstringit, et Ilium heroicis casibus clarum: efficitque Melana sinum oppositum Zephyro: cuius apud principium Abdera visitur Protagorae domicilium et Democriti: cruentaeque Diomedis Thracii sedes, et convalles, per quas Hebrus sibi miscetur, et [4]) Maronea, ac Aenus, qua diris auspiciis coepta moxque relicta, ad Ausoniam veterem ductu numinum properavit Aeneas.

4 Hinc gracilescens paullatim, et velut naturali quodam commercio ruens in Pontum, eiusque partem adsumens, in speciem Φ Graecae litterae formatur: exin Hellespontum a Rhodopa scindens, Cynossema, ubi sepulta creditur Hecuba, et Coela praeterlabitur et Seston et Callipolin: contra per Achillis Aiacisque sepulcra Dardanum contingit et Abydon, unde iunctis pontibus Xerxes maria pe-

1) Ms. parte. 2) Ms. Embrum. 3) Ms. Taxum. 4) Ms. Maronae ac Aenus.

dibus peragravit: dein Lampſacum, Themiſtocli
dono datam a rege Perſarum, et Parion, quam
condidit Iaſionis filius Parius. Unde ſemiorbe 5
curveſcens altrinſecus, lataque aperiens terrarum
divortia, circumfluis ſpatiis Propontidos reſpergit
ex Eoo latere Cyzicum, et Dindyma, religioſa ma-
tris magnae delubra, et Apamiam, Ciumque, et
Altacum ſequuto tempore Nicomediam a rege co-
gnominatam: qua in occaſum procedit, Cherrone-
ſum pulſat et Aegos-potamous, in quo loco lapides
caſuros ex caelo praedixit Anaxagoras, et Lyſima-
chiam, et civitatem, quam Hercules conditam Pe-
rinthi comitis ſui memoriae dedicavit. Et ut effe- 6
ctae plenaeque Φ litterae figura ſervetur, in medi-
tullio ipſo rotunditatis Proconeſus inſula eſt oblon-
ga, et Besbicus.

Poſt cuius ſummitatem in anguſtias rurſus ex- 7
tenuatum, Europam et Bithyniam intercurrens, per
Chalcedona, Chryſopolim, et ſtationes tranſit ob-
ſcuras. Nam ſupercilia eius ſiniſtra Athyras portus 8
deſpectat et Selymbria, et Conſtantinopolis, vetus
Byzantium, Atticorum colonia, et promuntorium
Ceras praelucentem navibus vehens conſtructam
celſius turrim: quapropter Ceratas adpellatur ven-
tus inde ſuetus oriri praegelidus.

Hoc modo fractum, et participatione maris utri- 9
usque finitum, iamque miteſcens, in aequoream
panditur faciem, quantum poteſt cadere ſub ad-
ſpectum, late diffuſum et longe. Omnis autem 10
eius velut inſularis circuitus littorea navigatio vigin-
ti tribus dimenſa millibus ſtadiorum, ut Eratoſthe-
nes adfirmat, et Hecataeus, et Ptolemaeus, aliique
huiusmodi cognitionum minutiſſimi ſcrutatores, in
ſpeciem Scythici arcus nervo coagmentati geogra-
phiae totius adſenſione formatur. Et qua ſol ocea- 11
no exſurgit Eoo, paludibus clauditur Maeotidos:

qua declinat in [5]) veſperum, Romanis provinciis terminatur: unde ſuſpicit ſidus arctoum, homines alit linguis et moribus diſpares: latus eius auſtri-
12 num molli devexitate ſubductum. Per haec ampliſſima ſpatia oppida ſunt diſperſa Graecorum: quae cuncta aetatibus variis praeter pauca Athenienſium coloni condidere Mileſii, inter Ionas alios in Aſia per Nileum multo ante locati, Codri illius filium, qui ſe pro patria bello fertur Dorico devo-
13 viſſe. Extremitates autem arcus utrimque tenues duo exprimunt Boſpori, e regione ſibi oppoſiti, Thracius et Cimmericus: hac cauſa Boſpori vocitati, quod per eos quondam Inachi filia mutata (ut poëtae loquuntur) in bovem, ad mare Ionium permeavit.

14 Dextram igitur inflexionem Boſpori Thracii excipit Bithyniae latus, quam veteres dixere Mygdoniam: in qua Thynia et Mariandena ſunt regiones, et Amyci ſaevitia Bebryces exempti virtute Pollucis, remotaque ſtatio, in qua volitantes minaciter harpyias Phineus vates horrebat: per quae littora in ſinus oblongos curvata Sangarius et Phyllis, et Bizes et Rhebas fluvii funduntur in maria: quibus controverſae extraneae ſunt Symplegades, gemini ſcopuli in vertices undique porrecti diruptos, adſueti priſcis ſaeculis obviam ſibi cum horrendo fragore colliſis molibus ferri, [6]) cedenteſque retrorſus acri adſultu ad ea reverti, quae pulſarant. Per has ſaxorum dehiſcentium concurſantiumque crebritates, ſi etiam ales intervolaſſet, nulla celeritate pin-
15 narum eripi poterat, quin interiret oppreſſa. Hi ſcopuli, cum eos Argo prima omnium navis, Colchos ad direptionem aurei properans velleris, praeteriſſet innoxia, immobiles turbine circumfracto ſtetere concorporati, ut eos aliquando fuiſſe direm-

5) Mſ. veſperum ultro Roman. 6) Mſ. cadenteſque.

ptos nulli nunc conſpicantium credant, niſi ſuper
hoc congruerent omnes priſcorum carminum
cantus.

Poſt Bithyniae partem, provinciae Pontus et 16
Paphlagonia protenduntur, in quibus Heraclea, et
Sinope, et Polemonion, et Amiſos amplae ſuut ci-
vitates, et Tios, et Amaſtris, omnes ab auſpicio
diligentia fundatae Graecorum: et Ceraſus, unde
advexit huiusmodi poma Lucullus, inſulaeque ar-
duae, Trapezunta et Pityunta continentes oppida
non obſcura. Ultra haec loca Acheruſium ſpecus 17
eſt, quod accolae μυχοπόντιον adpellant, et portus
Acone: [7]) fluvii diverſi, Acheron, itidemque Ar-
cadius, et Iris, et [8]) Tibris, et iuxta Parthenius,
omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermo-
don his eſt proximus, ab Armonio defluens monte,
et Themiſcyraeos interlabens lucos: ad quos Ama-
zonas quondam migrare neceſſitas ſubegerat talis.
Attritis damnorum adſiduitate finitimis, Amazones 18
veteres, quae eos cruentis populabantur incurſibus,
altiora ſpirabant: viresque ſuas circumſpectantes
his, quae propinqua ſaepius adpetebant, validiores,
raptae praecipiti cupiditatis ardore, perruptis na-
tionibus plurimis, manus Athenienſibus intulerunt:
acrique concertatione effuſe disiectae, omnes nuda-
tis equitatus ſui lateribus corruere. Harum interitu 19
cognito, reſiduae ut imbelles domi relictae, extre-
ma perpeſſae, vicinitatis eis repenſantis ſimilia fu-
neſtos impetus declinantes, ad pacatiorem ſedem
transiere [9]) Thermodontis: quarum progenies longe
deinde propagata per numeroſam ſubolem, manu
firmiſſima ad loca reverterat genitalia, ſequuto
tempore populis diverſarum originum formidabilis.

Haud procul inde attollitur Carambis placide 20
collis, contra [ſeptemtrionem] Helicen exſurgens,

7) Mſ. fluvii dives. 8) Mſ. Thybris. 9) Mſ. Hermodoctis.

cuius e regione eſt Criumetopon Tauricae promuntorium, duobus millibus et quingentis ſtadiis disparatum. Hocque ex loco omnis ora maritima, cuius initium Halys eſt amnis, velut longitudine lineali directa nervi efficit ſpeciem, duabus arcus
21 ſummitatibus complicati. His regionibus Dahae confines ſunt, acerrimi omnium bellatores, et Chalybes, per quos erutum et domitum eſt primitus ferrum. Poſt quos terras patentes Byzares obtinent, et Sapires, et Tibareni, et Moſſynoeci, et Macrones, et Philyres, populi nulla nobis adſuetu-
22 dine cogniti. A quibus brevi ſpatio diſtant virorum monumenta nobilium, in quibus Sthelenus eſt humatus, et Idmon, et Tiphys: primus Herculis ſocius Amazonico bello letaliter vulneratus: alter augur Argonautarum: tertius eiusdem navis cautiſ-
23 ſimus rector. Praetercurſis partibus memoratis, Aulion antrum eſt, et fluenta Callichori ex facto cognominati, quod, ſuperatis poſt triennium Indicis nationibus, ad eos tractus Liber verſus, circa huius ripas virides et opacas orgia priſtina reparavit et choros: Trieterica huiusmodi ſacra quidam
24 [10]) exiſtimant adpellari. Poſt haec confinia Camaritarum pagi ſunt celebres, et Phaſis fremebundis curſibus Colchos attingit, Aegyptiorum antiquam ſubolem: ubi inter civitates alias Phaſis eſt nomine fluvii dictitata, et [11]) Dioscurias nunc usque nota: cuius auctores Amphitus et [12]) Cercius Spartani traduntur, aurigae Caſtoris et Pollucis, a quibus He-
25 niochorum natio eſt inſtituta. Paullum ab his ſecernuntur Achaei: qui bello anteriore quodam apud Troiam conſummato, non cum ſuper Helena certaretur, ut auctores prodidere nonnulli, in Pontum reflantibus ventis errore delati, cunctisque

---

10) Mſ. exiſtimant appellari . . . . . . Poſt. 11) Mſ. Dioscorio. 12) Mſ. Cercius.

hostilibus, stabilem domiciliis sedem nusquam reperientes, verticibus montium insedere semper nivalium: et horrore caeli districti, [13]) victum etiam sibi cum periculis rapto parare adsuefacti sunt: atque eo ultra omnem deinde ferociam saevierunt. Super Cercetis, qui iisdem adnexi sunt, nihil memoratu traditur dignum.

Quorum post terga Cimmerici agitant incolae 26
Bospori, ubi Milesiae sunt civitates, harumque velut mater omnium Panticapaeum: quam [14]) perstringit Hypanis fluvius, genuinis intumescens aquis et externis. Itineribus hinc extensis, Amazones 27
adusque Caspium mare porrectae circumcolunt Tanain: qui inter Caucasias oriens rupes, per sinuosos labitur circumflexus, Asiamque disterminans ab Europa, in stagnis Maeoticis delitescit. Huic 28
Rha vicinus est amnis, in cuius superciliis quaedam vegetabilis eiusdem nominis gignitur radix, proficiens ad usus multiplices medelarum.

Ultra Tanain panduntur in latitudinem Sauro- 29
matae, per quos amnes fluunt perpetui, [15]) Maraccus, et Rhombites, et Theophanes, et Totordanes. Licet alia quoque distans immanibus intervallis Sauromatarum praetenditur natio, littori iuncta, quod Coracem suscipiens fluvium in aequor eiectat extremum.

Prope palus est Maeotis amplissimi circumgres- 30
sus: ex cuius uberrimis venis per Patares angustias undarum magnitudo prorumpit in Pontum: cuius in dextro latere insulae sunt Phanagorus et Hermonassa, studio constructae Graecorum. Circa haec 31
stagna ultima extimaque plures habitant gentes, sermonum institutorumque varietate dispariles: [16]) Iaxamatae et Maeotae, et Iazyges, Roxolanique et

13) τὸ *etiam* deest vulg. 14) Mſ. pergaegytiphanis. 15) Mſ. Maraccius. 16) Mſ. Ixomatae.

Alani, et Melanchlaenae, et cum Gelonis Aga-
thyrſi, apud quos adamantis eſt copia lapidis: alii-
que ultra latentes, quod ſunt omnium penitiſſimi.
32 Sed Maeotidos lateri laevo Cherroneſus eſt propin-
qua, coloniarum plena Graecarum. Unde quieti
ſunt homines et ſedati, adhibentes vomeri curam,
et proventibus fructuariis victitantes.
33 A quibus per varia regna diducti itineribus mo-
dicis Tauri diſſociantur, inter quos immani diritate
terribiles Arinchi, et Sinchi, et Napaei, inten-
dente ſaevitiam licentia diuturna, indidere mari
nomen inhoſpitali: et a contrario per cavillationem
Pontus Euxinus adpellatur, ut euethen Graeci dici-
mus ſtultum, et noctem euphronen, et furias Eu-
34 menidas. Diis enim hoſtiis litantes humanis, et
immolantes advenas Dianae, quae apud eos dicitur
Oreiloche, caeſorum capita fani parietibus prae-
figebant, velut fortium perpetua monumenta faci-
norum.
35 In hac Taurica inſula Leuce ſine habitatoribus
ullis Achilli eſt dedicata. In quam ſi fuerint qui-
dam forte delati, viſis antiquitatis veſtigiis, tem-
ploque et donariis eidem heroi conſecratis, veſperi
repetunt naves: aiunt enim, non ſine discrimine
vitae illic quemquam pernoctare. Ibi et aquae
ſunt, et candidae aves naſcuntur halcyonibus ſimi-
les: ſuper quarum origine, et Helleſpontiacis
36 proeliis tempore differemus. Sunt autem quaedam
per Tauricam civitates: inter quas eminet Eupa-
toria, et Dandace, et Theodoſia, et minores aliae
nullis humanis hoſtiis impiatae.
37 Hactenus arcus apex protendi exiſtimatur. Eius
nunc reſidua leniter ſinuata, ſubiectaque urſae cae-
leſti adusque lacvum Boſpori Thracii latus, ut ordo
poſtulat, exſequemur: id admonentes, quod cum
arcus omnium gentium flexis curventur haſtilibus,
Scythici ſoli vel Parthici circumductis utrimque

introrſus pandis et patulis cornibus, effigiem lunae decreſcentis oſtendunt, medietatem recta et rotuuda regula dividente.

Ergo in ipſo huius compagis exordio, ubi Ri- 38
phaei deficiunt montes, habitant [17]) Arimphaei iuſti homines, placiditateque cogniti, quos amnes Chronius et Biſula praeterfluunt: iuxtaque Maſſagetae, Alani et [18]) Sargetae, aliique plures obſcuri: quorum nec vocabula nobis ſunt nota, nec mores. In- 39
teriectu deinde non mediocri Carcinites panditur ſinus, eiusdemque nominis fluvius: et religioſus per eas terras Triviae lucus. Dein Boryſthenes a 40
montibus oriens [19]) Neurorum, primigeniis fontibus copioſus, concurſuque multorum amnium adoleſcens, mari praeruptis undarum verticibus intimatur: cuius in marginibus nemoroſis Boryſthenes eſt civitas, et Cephaloneſus, et arae Alexandro Magno, Caeſarique Auguſto ſacratae. Longo ex- 41
inde intervallo paene eſt inſula, quam incolunt Sindi ignobiles, poſt heriles in Aſia caſus coniugiis potiti dominorum et rebus: quibus ſubiectum gracile littus, Achilleos vocant indigenae dromon, exercitiis ducis quondam Theſſali memorabilem. Eique proxima eſt civitas Tyros, colonia Phoenicum, quam praeſtringit fluvius Tyras.

In medio autem ſpatio arcus, quod prolixae ro- 42
tunditatis eſſe praediximus, quodque expedito viatori diebus conficitur quindecim, Europaei ſunt Alani, et Coſtobocae, gentesque Scytharum innumerae, quae porriguntur adusque terras fine cognito fine diſtentas: quarum pars exigua frugibus alitur: reſiduae omnes palantes per ſolitudines vaſtas, nec ſtivam aliquando nec ſementem expertas, ſed ſqualentes et [20]) pruinoſas, ferarum taetro ritu

17) Mſ. Armephi iuſti. 18) Mſ. Sargetae. 19) Mſ. Nerviarum. 20) Mſ. ruinoſas.

vescuntur: eisque caritates, et habitacula, vilesque suppellectiles plaustris impositae sunt corticibus tectis: et, cum placuerit, sine obstaculo migrant, eadem carpenta, quo libuerit, convolventes.

43 Cum autem ad alium portuosum ambitum fuerit ventum, qui arcus figuram determinat ultimam, Peuce prominet insula, quam circumcolunt Troglodytae et Peuci, minoresque aliae gentes: et Histros quondam potentissima civitas, et Tomi, et Apollonia, et Anchialos, et Odissos: aliae praeterea multae, quas littora continent Thraciarum.

44 Amnis vero Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Raeticis, per latiorem orbem praetentus, ac sexaginta navigabiles paene recipiens fluvios, septem ostiis per hoc [21]) Scythicum

45 latus erumpit in mare. Quorum primum est Peuce insula supra dicta, ut interpretata sunt vocabula Graeco sermone, secundum Naracustoma, tertium Calonstoma, quartum Pseudostoma: nam Boreonstoma ac deinde Sthenostoma longe minora sunt caeteris: septimum ingens et palustri specie nigrum.

46 Omnis autem circumfluo ambitu pontus, et nebulosus est, et dulcior aequorum caeteris, et vadosus: quod et concrescit aër ex humorum spiramine saepe densatus, et irruentium undarum [22]) magnitudine temperatur, et consurgit in brevia tortuosa, limum globosque adgerente multitudine circumve-

47 nientium fluentorum. Et constat ab ultimis nostri finibus maris agminatim ad hunc secessum pariendi gratia petere pisces, ut aquarum suavitate salubrius [23]) fetus educant, in receptaculis cavis, quae sunt ibi densissima, securi voracium belluarum: nihil enim in Ponto huiusmodi aliquando est visum, prae-

21) Mſ. Scythicum littus. 22) *al.* multitudine. 23) *al.* foetum.

ter innoxios delphinas et [24]) parvos. Quidquid autem eiusdem pontici ſinus Aquilone caeditur et pruinis, ita perſtringitur gelu, ut nec amnium curſus ſubtervolvi credantur, nec per inſidum et labile ſolum greſſus hominis poſſit vel iumenti firmari: quod vitium numquam mare ſincerum, ſed permiſtum aquis amnicis tentat. Perlati [25]) aliquantorſum longius, quam ſperabamus, pergamus ad reliqua. 48

Acceſſerat aliud ad gaudiorum praeſentium cumulum, diu quidem ſperatum, ſed dilationum ambage multiplici tractum. Nuntiatum eſt enim per [26]) Agilonem et Iovium poſtea quaeſtorem, Aquileiae defenſores [27]) longioris obſidii taedio, cognitoque Conſtantii exceſſu, patefactis portis egreſſos, auctores prodidiſſe turbarum: iisdemque vivis exuſtis, ut ſupra relatum eſt, omnes conceſſionem impetraſſe delictorum et veniam. 49

IX. At proſperis Iulianus elatior, ultra homines iam ſpirabat, periculis expertus adſiduis, quod ei orbem Romanum placide iam regenti, velut mundanam cornucopiam Fortuna geſtans propitia, cunctaglorioſa deferebat et proſpera: antegreſſis victoriarum titulis haec quoque adiiciens, quod, dum teneret imperium ſolus, nec motibus internis eſt concitus, nec barbarorum quisquam ultra ſuos exſiluit fines: ſed populi omnes aviditate ſemper [1]) inſectandi praeterita, ut damnoſa et noxia, in laudes eius ſtudiis miris accendebantur. 1

Omnibus igitur, quae res diverſae poſcebant et tempora, perpenſa deliberatione diſpoſitis, et militibus orationibus crebris, ſtipendioque competenti ad expedienda incidentia promptius animatis, cunctorum favore ſublimis, Antiochiam ire conten- 2

24) Mſ. pavos. 25) Mſ. et *Steph.* aliquantorſum longe. 26) Mſ. Abilonem. 27) *al.* longiore. 1) Mſ. inſectari.

dens, reliquit Conſtantinopolim incrementis maximis fultam: natus enim illic, diligebat eam ut genitalem patriam et colebat. Transgreſſus itaque fretum, praetercurſa Chalcedona et Libyſſa, ubi ſepultus eſt Hannibal Poenus, inde Nicomediam venit urbem antehac inclytam, ita magnis retro principum amplificatam impenſis, ut aedium multitudine privatarum et publicarum recte noſcentibus regio quaedam urbis aeſtimaretur aeternae. Cuius moenia cum vidiſſet in favillas miſerabiles conſediſſe, angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriore gradu pergebat ad regiam: hoc maxime aerumnis eius illacrimans, quod ordo ſqualens occurrit et [2]) populus nimium quantum antehac florentiſſimus: et agnoſcebat quosdam, ibidem ab Euſebio [3]) educatus epiſcopo, quem genere longius contingebat. Hic quoque pari modo ad reparanda, quae terrae ſubverterat tremor, abunde praeſtitis plurimis, per Nicaeam venit ad Gallograeciae fines: unde dextrorſus itinere declinato, Peſſinunta convertit, viſurus vetuſta Matris magnae delubra: a quo oppido bello Punico ſecundo, carmine Cumano monente, per Scipionem Naſicam ſimulacrum translatum eſt Romam. Cuius ſuper adventu in Italiam pauca cum aliis huic materiae congruentibus in actibus Commodi principis digeſſimus per exceſſum: quam autem ob rem hoc nomine oppidum ſit adpellatum, variant rerum ſcriptores. Quidam enim figmento deae caelitus lapſo, ἀπὸ τοῦ πεσεῖν, quod cadere nos dicimus, urbem adſeruere cognominatam. Alii memorant Ilum, Trois filium, Dardaniae [4]) regem, locum ſic adpellaſſe. Theopompus non Ilum id egiſſe, ſed Midam adfirmat Phrygiae quondam potentiſſimum regem.

Venerato

---

2) Mſ. populus. 3) Mſ. ducatus. 4) Mſ. Regem vel locum.

Venerato igitur numine, hostiisque litato et vo- 8
tis, [5]) Ancyram redit: eumque exinde progredien-
tem ulterius multitudo inquietabat, pars violenter
erepta reddi sibi poscentium; alii querentes, con-
sortiis se [6]) curiarum addictos iniuste; nonnulli sine
respectu periculi agentes adusque rabiem, ut adver-
sarios suos laesae maiestatis criminibus illigarent.
Verum ille iudicibus Cassiis tristior et Lycurgis, cau- 9
sarum momenta aequo iure perpendens, suum cui-
que tribuebat, nusquam a vero abductus, acrius in
calumniatores exsurgens: quos oderat, multorum
huiusmodi petulantem saepe dementiam adusque
discrimen expertus, dum esset adhuc humilis et
privatus. Exemplumque patientiae eius in tali ne- 10
gotio, licet sint alia plurima, id unum sufficiet po-
ni. Inimicum quidam suum, cum quo discorda-
bat asperrime, [7]) commisisse in maiestatem turbu-
lentius deferebat: Imperatoreque dissimulante, ea-
dem diebus continuis replicans, interrogatus ad
ultimum, qui esset, quem argueret, respondit,
municipem locupletem. Quo audito, princeps [8]) re-
nidens: *quibus indiciis,* ait, *ad hoc pervenisti?* Et
ille, *purpureum sibi,* inquit, *indumentum ex se-
rico pallio parat.* Iussusque post haec, ut vilis ar- 11
duae rei vilem incusans, abire tacitus et innoxius,
nihilominus instabat. Quo taedio Iulianus defati-
gatus, ad largitionum Comitem visum propius,
Iube, inquit, *periculoso garritori pedum tegmina
dari purpurea, ad adversarium perferenda: quem,
ut datur intelligi, chlamydem huius coloris memo-
rat sibi consarcinasse: ut sciri possit, sine viribus
maximis quid panniculi proficiant leves.*
Sed ut haec laudanda et bonis moderatoribus 12
aemulanda: ita illud amarum et notabile fuit, quod

---

5) Mſ. Anticyram. 6) Mſ. Curiarium. Vs. Curialium. 7) Mſ. dixiſſe. 8) al. reniiens.

aegre ſub eo [9]) a Curialibus quisquam adpetitus, licet privilegiis, et ſtipendiorum numero, et originis penitus alienae [10]) firmitudine communitus, obtinebat aequiſſimum: adeo ut plerique territi emercarentur moleſtias pretiis [11]) clandeſtinis.

13 Itineribus itaque emenſis cum ad Pylas veniſſet, qui locus Cappadocas diſcernit et Cilicas, oſculo ſuſceptum rectorem provinciae nomine Celſum, iam inde a ſtudiis cognitum Atticis, adſcitumque in con-
14 ſeſſum vehiculi, Tarſum ſecum induxit. At hinc videre properans Antiochiam, Orientis apicem pulcrum, uſus itineribus ſolitis venit: urbique propinquans in ſpeciem alicuius numinis votis excipitur publicis, miratus voces multitudinis magnae, ſalu-
15 tare ſidus inluxiſſe Eois partibus adclamantis. Evenerat autem iisdem diebus annuo curſu completo Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris, ut fabulae fingunt, apri dente ferali deleto, quod in adulto flore ſectarum eſt indicium frugum. Et viſum eſt triſte, quod amplam urbem principumque domicilium introeunte Imperatore nunc primum, ululabiles undique planctus et lugubres ſonus audie-
16 bantur. Hic patientiae eius et lenitudinis documentum leve quidem adparuit, ſed mirandum. Thalaſſium quemdam ex proximo libellorum, inſidiatorem fratris oderat Galli: quo adorare adeſſeque officio inter honoratos prohibito, adverſarii, cum quibus litigabat in foro, poſtridie turba congregata ſuperflua, adito Imperatore, *Thalaſſius*, clamitabant, *inimicus pietatis tuae noſtra violenter*
17 *eripuit.* Et ille hac occaſione hominem opprimi poſſe coniiciens, *Agnoſco*, reſpondit, *quem dicitis, offendiſſe me iuſta de cauſa: et ſilere vos interim conſentaneum eſt, dum mihi inimico potiori faciat*

---

9) vulgo τὸ a deeſt. 10) *al.* fortitudine. 11) Mſ. clandeſtinis . . . . *r.* itineribus.

ſatis. Mandavitque adſidenti praefecto, ne audiretur eorum negotium, antequam ipſe cum Thalaſſio rediret in gratiam, quod brevi evenit.

X. Ibi hiemans ex ſententia, nullis interim vo- 1
luptatis rapiebatur illecebris, quibus abundant Syriae omnes: verum per ſpeciem quietis iudicialibus cauſis intentus, ¹) non minus arduis quam bellicis, distrahebatur multiformibus curis, exquiſita docilitate librans, quibus modis ſuum cuique tribueret: iuſtisque ſententiis et improbi modicis coërcerentur ſuppliciis, et innocentes fortunis defenderentur intactis. Et quamquam in disceptando aliquoties 2
erat intempeſtivus, quid quisque iurgantium coleret, tempore alieno interrogans: tamen nulla eius definitio litis a vero disſonans reperitur: nec argui umquam potuit ob religionem vel quodcumque aliud, ab aequitatis recto tramite deviaſſe. Iudicium enim 3
hoc eſt optandum et rectum, ubi per varia negotiorum examina iuſtum id eſt et iniuſtum: a quo ille ne aberraret, tamquam ſcopulos cavebat abruptos. Hoc autem ideo adſequi potuit, quod levitatem agnoſcens commotioris ingenii ſui, praefectis proximisque permittebat, [ut fidenter impetus ſuos aliorſus tendentes, ad quae decebat, monitu opportuno frenarent: monſtrabatque] ſubinde, ſe dolere delictis, et gaudere correctione. Cumque 4
eum defenſores cauſarum, ut conſcium rationis perfectae, plauſibus maximis celebrarent, fertur id dixiſſe permotus: *Gaudebam* ²) *plane prae meque ferebam, ſi ab his laudarer, quos et vituperare poſſe adverterem, ſi quid factum ſit ſecus aut dictum.* Sufficiet autem pro multis, quae clementer 5
egit in litibus cognoſcendis, hoc unum ponere nec

1) Mſ. non minus quam bellicis arduisque, quibus distr. 2) Mſ. plane me quem eff. Ts. plane, meque eff.

abhorrens a propoſito, nec abſurdum. Inducta in iudicium femina quaedam, cum palatinum adverſarium ſuum e numero proiectorum, cinctum praeter ſpem conſpexiſſet, hoc factum inſolens tumultuando querebatur: et imperator, *Proſequere*, ait, *mulier, ſi quid te laeſam exiſtimas: hic enim ſic cinctus eſt, ut expeditius per lutum incedat: at parum nocere tuis partibus poteſt.*

6 Et aeſtimabatur per haec et ſimilia, ut ipſe dicebat adſidue, vetus illa iuſtitia, quam offenſam vitiis hominum Aratus extollit in caelum, imperante eo reverſa ad terras, ni quaedam ſuo ageret, non legum arbitrio, erransque aliquoties obnubilaret
7 gloriarum multiplices curſus. Poſt multa enim etiam iura quaedam correxit in melius, ambagibus circumciſis, indicantia liquide, quid iuberent fieri vel vetarent. [3]) Illud autem erat inclemens, obruendum perenni ſilentio, quod arcebat docere magiſtros rhetoricos et grammaticos, ritus chriſtiani cultores.

1 XI. Iisdem diebus Gaudentius ille notarius, quem opponendum per Africam miſſum ſupra diximus a Conſtantio; Iulianus quinetiam ex vicario, earumdem partium nimius fautor, retracti ſub vin-
2 culis, morte periere poenali. Tunc et [1]) Artemius ex duce Aegypti, Alexandrinis urgentibus atrocium criminum mole, ſupplicio capitali multatus eſt. Poſt quem Marcelli ex magiſtro equitum et peditum filius, ut iniectans imperio manus, publica delectus eſt morte. Romanus quinetiam et Vincentius, ſcutariorum ſcholae primae ſecundaeque tribuni, agitaſſe convicti quaedam ſuis viribus altiora, acti ſunt in exſilium.

3 Cumque tempus interſtetiſſet exiguum, Alexandrini Artemii comperto interitu, quem verebantur,

3) Mſ. Illud autem erat inclem. 1) Mſ. Artemius.

ne cum poteſtate reverſus (id enim minatus eſt) multos laederet ut offenſus, iram in Georgium verterunt epiſcopum, vipereis, ut ita dixerim, morſibus ab eo ſaepius [2]) adpetiti. [3]) In fullonio natus, ut 4
ferebatur, apud Epiphaniam Ciliciae oppidum, actusque in damna complurium, contra utilitatem ſuam reique communis epiſcopus Alexandriae eſt ordinatus, in civitate, quae ſuopte motu, et ubi cauſae non ſuppetunt, ſeditionibus crebris agitatur et turbulentis, ut oraculorum quoque loquitur fides. His efferatis hominum mentibus Georgius 5
quoque ipſe grave acceſſerat incentivum, apud patulas aures Conſtantii multos exinde incuſans, ut eius recalcitrantes imperiis: profeſſionisque ſuae oblitus, quae nihil niſi iuſtum ſuadet et lene, ad delatorum auſa feralia deſciſcebat. Et inter caetera dicebatur 6
id quoque maligne docuiſſe Conſtantium, quod in urbe praedicta aedificia cuncta ſolo cohaerentia, a conditore Alexandro magnitudine impenſarum publicarum exſtructa, emolumentis aerarii proficere debent ex iure. Ad haec mala id quoque addiderat, unde paullo poſt truſus eſt in exitium praeceps. 7
Reverſus ex comitatu principis, cum transiret per ſpecioſum Genii templum, multitudine ſtipatus ex more, flexis ad aedem ipſam luminibus, *quamdiu*, inquit, *ſepulcrum hoc ſtabit?* Quo audito velut fulmine multi perculſi, metuentesque, ne illud quoque tentaret evertere, quidquid poterant, in eius perniciem clandeſtinis inſidiis concitabant. Ecce autem repente perlato laetabili nuntio indi- 8
cante exſtinctum Artemium, plebs omnis elata gaudio inſperato, vocibus horrendis infrendens, Georgium petit: raptumque diverſis mulcandi generibus proterens et conculcans divaricatis pedibus.

---

2) Mſ. appetitus. 3) *al.* infullio.

9 Cumque eo Dracontius monetae praepositus, et Diodorus quidam veluti Comes, iniectis per crura funibus simul exanimati sunt: ille, quod aram in moneta, quam regebat, recens locatam evertit: alter, quod, dum aedificandae praeesset ecclesiae, cirros puerorum licentius detondebat, id quoque
10 ad deorum cultum existimans pertinere. Quo non contenta multitudo immanis dilaniata cadavera peremptorum camelis imposita vexit ad littus: iisdemque subdito igne crematis, cineres proiecit in mare, id metuens, ut clamabat, ne collectis supremis, aedes illis exstruerentur ut reliquis, qui deviare a religione compulsi, pertulere cruciabiles poenas, adusque gloriosam mortem intemerata fide progressi, et nunc martyres adpellantur.

Poterantque miserandi homines ad crudele supplicium ducti, christianorum adiumento defendi,
11 ni Georgii odio omnes indiscrete flagrabant. Hoc comperto, Imperator ad vindicandum facinus nefandum erectus, iamque expetiturus poenas a noxiis ultimas, mitigatus est lenientibus proximis: missoque edicto, acri oratione scelus detestabatur admissum, minatus extrema, si deinde tentatum fuerit aliquid, quod iustitia vetet et leges.

1 XII. Inter haec expeditionem parans in Persas, quam dudum animi robore conceperat celso, ad ultionem praeteritorum vehementer elatus est, sciens et audiens gentem asperrimam per sexaginta ferme annos inussisse Orienti caedum et direptionum monumenta saevissima, ad internecionem exercitibus
2 nostris saepe deletis. Urebatur autem bellandi gemino desiderio: primo, quod impatiens otii lituos somniabat et proelia: dein, quod in aetatis flore primaevo obiectus efferarum gentium armis, recalentibus etiam tum regum precibus et regalium, qui vinci magis posse, quam supplices manus tendere

credebantur, ornamentis illustrium gloriarum inserere Parthici cognomentum ardebat.

Quae maximis molibus festinari cernentes obtre- 3
ctatores desides et maligni, unius corporis permutatione tot cieri turbas intempestivas indignum et perniciosum esse strepebant, studium omne in differendo procinctu ponentes: et dictitabant his praesentibus, quos audita referre ad Imperatorem posse rebantur, eum, ni sedatius ageret, immodica rerum secundarum prosperitate, velut luxuriantes ubertate nimia fruges, bonis suis protinus occasurum. Et haec diu multumque agitantes, frustra 4
virum circumlatrabant immobilem occultis iniuriis, ut Pygmaei vel Thiodamas agrestis homo Lindius Herculem. Ille tamen, ut maioris praeter caeteros 5
spiritus, nihilo lentius magnitudinem expeditionis secum commentans, in praeparandis congruis operam navabat enixam.

Hostiarum tamen sanguine plurimo aras crebri- 6
tate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos, et innumeros varii pecoris greges, [1]) avesque candidas terra quaesitas et mari: adeo ut indies paene singulos milites carnis distentiore sagina victitantes incultius, potusque aviditate corrupti, humeris impositi transeuntium, per plateas ex publicis aedibus, ubi vindicandis potius, quam concedendis conviviis indulgebant, ad sua diversoria portarentur: Petulantes ante omnes et Celtae, quorum ea tempestate confidentia creverat ultra modum. Augebantur autem caerimoniarum ritus im- 7
modice, cum impensarum amplitudine antehac insitata et gravi: et quisque, cum impraepedite liceret, scientiam vaticinandi professus, iuxta imperitus et docilis, sine fine vel praestitutis ordinibus, oraculorum permittebantur scitari responsa, et ex-

1) Ms. avesque.

tiſpicia, nonnumquam futura pandentia: oſcinum-
que et auguriorum, et ominum fides, ſi reperiri
usquam poſſet, adfectata varietate quaerebatur.
8 Haecque dum ita procedunt, more pacis multorum
curioſior Iulianus novam conſilii viam ingreſſus eſt,
venas fatidicas Caſtalii recludere cogitans fontis:
quem obſtruxiſſe Caeſar dicitur Hadrianus mole ſa-
xorum ingenti, veritus, ne, ut ipſe praecinentibus
aquis capeſſendam rempub. comperit, etiam alii
ſimilia docerentur; [a]) ac ſtatim circumhumata cor-
pora ſtatuit exinde transferri eo ritu, quo Athenien-
ſes inſulam purgaverant Delon.
1 XIII. Eodem tempore die XI. Kalend. Novem-
brium ampliſſimum Daphnaei Apollinis fanum, quod
Epiphanes Antiochus rex ille condidit iracundus et
ſaevus, et ſimulacrum in eo Olympiaci Iovis imita-
menti aequiparans magnitudinem, ſubita vi flamma-
2 rum exuſtum eſt. Quo tam atroci caſu repente con-
ſumpto, [1]) ad id usque Imperatorem ira provexit,
ut quaeſtiones agitari iuberet ſolito acriores, et ma-
iorem eccleſiam Antiochiae claudi. Suſpicabatur
enim, id chriſtianos egiſſe ſtimulatos invidia, quod
idem templum inviti videbant ambitioſo circumdari
3 periſtylio. Ferebatur autem licet rumore leviſſimo,
hac ex cauſa conflagraſſe delubrum, quod Aſclepia-
des philoſophus, cuius in actibus Magnentii memi-
nimus, cum viſendi gratia Iuliani [2]) peregre ad id
ſuburbanum veniſſet, deae Caeleſtis argenteum
breve figmentum, quocumque ibat, ſecum ſolitus
efferre, ante pedes ſtatuit ſimulacri ſublimes, accen-
ſisque cereis ex uſu ceſſit: unde medietate noctis
4 emenſa, cum nec adeſſe quisquam potuit nec iuvare,
volitantes ſcintillae adhaeſere materiis vetuſtiſſimis,
ignesque aridis nutrimentis erecti, omne, quidquid

a) Mſ. adſatus. 1) *al.* id adusque. 2) τὸ *peregre* Mſ. abeſt.

contingi potuit, licet ardua diſcretum celſitudine, concremarunt. Eo anno, ſidere etiamtum inſtante 4
brumali, aquarum inceſſit inopia metuenda, ut et rivi areſcerent quidam, et fontes antehac aquarum copioſis pulſibus abundantes: ſed in integrum poſtea reſtituti ſunt. Et quarto Nonas Decembres 5
[5]) vergente in veſperam die, reliqua Nicomedia collapſa eſt terrae motu, itidemque Nicaeae portio non mediocris.

XIV. Quae tametſi maeſtitiam ſollicito incuterent Principi, reſidua tamen non contemnebat urgentia, dum pugnandi tempus ei veniret optatum. Inter praecipua tamen et ſeria illud agere ſuperfluum videbatur, quod, nulla probabili ratione ſuſcepta, popularitatis amore vilitati ſtudebat venalium rerum, quae nonnumquam ſecus, quam convenit, ordinata, inopiam gignere ſolet et famem. 1
Et Antiocheuſi ordine, id tunc fieri, cum ille iuberet, non poſſe, aperte monſtrante, nusquam a propoſito declinabat, Galli ſimilis fratris, licet incruentus. Quocirca in eos deinceps ſaeviens ut obtrectatores et contumaces, volumen compoſuit invectivum, quod Antiochenſe vel Miſopogonem adpellavit, probra civitatis infenſa mente dinumerans, addensque veritati complura: poſt quae multa in ſe facete dicta comperiens, coactus diſſimulare pro tempore, ira ſufflabatur interna. Ridebatur 2 3
enim ut Cercops, homo brevis, humeros extentans anguſtos, et barbam prae ſe ferens hircinam, grandiaque incedens, tamquam Oti frater et Ephialtis, quorum proceritatem Homerus in immenſum tollit: itidemque victimarius pro ſacricola dicebatur, ad crebritatem hoſtiarum alludentibus multis: et culpabatur hinc opportune, cum oſtentationis gratia vehens licenter pro ſacerdotibus ſacra, ſtipatusque

5) Mſ. vergente in ſe reſp.

mulierculis laetabatur. Et quamquam his paribusque de caussis indignaretur, tacens tamen motumque in animi retinens potestate, sollemnia celebrabat.

4 Denique praestituto feriarum die Casium montem adscendit nemorosum, et tereti ambitu in sublime porrectum, unde secundis galliciniis videtur primo solis exortus. Cumque Iovi faceret rem divinam, repente conspexit quemdam humi prostratum, supplici voce vitam precantem et veniam. Interrogantique ei, qui esset, responsum est, Praesidalem esse Theodotum Hierapolitanum: qui profectum a civitate sua Constantium inter honoratos deducens, adulando deformiter tamquam futurum sine dubietate victorem, orabat, lacrymas fingens et gemitum, ut Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, specie illa, qua Magnentii circum-
5 latum meminerat membrum. Quibus auditis, *Accepi olim*, inquit, [1]) *hoc dictum*, imperator, *relatione multorum: sed abi securus ad lares, exutus omni metu clementia principis, qui, ut prudens, definivit, inimicorum minuere numerum, augereque amicorum sponte sua contendit ac libens.*

6 Exin [2]) sacrorum perfecto ritu digresso, offeruntur rectoris Aegypti scripta, Apim bovem operosa quaesitum industria, tamen post tempus inveniri potuisse firmantis: quod ut earum regionum existimant incolae, faustum et ubertatem frugum, diversaque indicat bona.

7 Super qua re pauca conveniet expediri. Inter animalia antiquis observationibus consecrata, Mnevis et Apis sunt notiora: Mnevis Soli sacratur, super quo nihil dicitur memorabile: sequens Lunae. Est enim Apis bos diversis genitalium notarum figuris expressus, maximeque omnium corniculantis lu-

1) Mf. dictum Imperator relatione. 2) Mf. vectorum.

nae ſpecie latere dextro inſignis: qui, cum poſt vivendi ſpatium praeſtitutum ſacro fonte immerſus e vita abierit (nec enim ultra eum trahere licet aetatem, quam ſecreta librorum praeſcribit auctoritas myſticorum: [3]) nec niſi ſemel ei in anno bos femina inventa cum notis certis [4]) offertur) alter cum publico quaeritur luctu: et ſi omnibus ſignis conſummatus reperiri potuerit, ducitur Memphim urbem frequentem, praeſentiaque numinis Aeſculapii claram. Cumque initiante antiſtitum numero centum, in- 8
ductus in thalamum eſſe coeperit ſacer, coniecturis apertis ſigna rerum futurarum dicitur demonſtrare: et adeuntes quosdam indiciis averti videtur obliquis; ut offerentem cibum aliquando Germanicum Caeſarem, ſicut lectum eſt, averſatus, portenderat paullo poſt eventura.

XV. Strictim itaque, quoniam tempus videtur 1
hoc flagitare, res Aegyptiacae tangantur, quarum notitiam in actibus Hadriani et Severi principum digeſſimus late, viſa pleraque narrantes. Aegy- 2
ptiam gentem omnium vetuſtiſſimam, niſi quod ſuper antiquitate certat cum Scythis, a meridiali latere Syrtes maiores et Phycus promontorium, et Borion, et Garamantes, nationesque variae claudunt: qua Orientem e regione proſpicit, Elephantinen et Meroën urbes Aethiopum, et Catadupos rubrumque pelagus et Scenitas praetenditur Arabas, quos Saracenos nunc adpellamus: ſeptemtrioni oppoſita terrarum ſitu cohaeret immenſo, unde exordium Aſia Syriarumque provinciae ſumunt: a veſpera Iſſiaco disiungitur mari, quod quidam nominavere Parthenium.

Pauca itaque ſuper benivolo omnium flumine 3
Nilo, quem Aegyptum Homerus adpellat, prae-

---

3) Mſ. necatur horago arcibos foem. *Steph.* necatur Io Inachi.
4) Mſ. et *Steph.* offertur, quo peremto alter.

ſtringi conveniet, mox oſtendendis aliis, quae ſunt
4 in his regionibus admiranda. Origines fontium
Nili, ut mihi quidem videri ſolet, ſicut adhuc fa-
ctum eſt, poſterae quoque ignorabunt aetates. Ve-
rum quoniam fabulantes poëtae, variantesque geo-
graphi in diverſa latentem notitiam ſcindunt, opi-
niones eorum veritati confines (ut arbitror) expe-
5 diam paucis. Adfirmant aliqui phyſicorum, in
ſubiectis ſeptemtrioni ſpatiis, cum hiemes frigidae
cuncta conſtringunt, magnitudinem nivium [1]) con-
gelaſcere: easque poſtea vi flagrantis ſideris reſolu-
tas, fluxis humoribus nubes efficere gravidas, quae
in meridianam plagam Eteſiis flantibus pulſae, ex-
preſſaeque tepore nimio, incrementa ubertim ſug-
6 gerere Nilo creduntur. Ex Aethiopicis imbribus,
[2]) qui abundantes in tractibus illis per aeſtus torri-
dos cadere memorantur, exundationes eius erigi
anni temporibus adſerunt alii praeſtitutis: quod
utrumque diſſonare videtur a veritate. Imbres
enim apud Aethiopas aut numquam, aut per inter-
7 valla temporum longa cadere memorantur. Opinio
eſt celebrior alia, quod ſpirantibus prodromis, per-
que dies quadraginta et quinque Eteſiarum conti-
nuis flatibus repellentibus eius meatum, velocitate
cohibita, ſuperfuſis fluctibus intumeſcit: et relu-
ctante ſpiritu controverſo aduleſcens in maius, hinc
vi reverberante ventorum, inde urgente curſu ve-
narum perennium, progrediens in ſublime tegit
omnia, et humo ſuppreſſa, per ſupina camporum
8 ſpeciem exhibet maris. Rex autem Iuba, Punico-
rum confiſus textu librorum, a monte quodam oriri
eum exponit, qui ſitus in Mauritania deſpectat ocea-
num: hisque indiciis hoc proditum ait, quod piſces
et herbae, et belluae ſimiles per eas paludes gignun-
9 tur. Aethiopiae autem partes praetermeans Nilus,

1) Mſ. congeluere. 2) Mſ. qualudantes.

nominum diversitate [3]) decursa, quae ei orbem per-
agranti nationes indidere [4]) complures, aestuans
inundatione ditissima ad cataractas, [id est prae-
ruptos scopulos] venit, e quibus praecipitans ruit
potius, quam fluit: [5]) unde Atos olim accolas usu
aurium fragore adsiduo deminuto necessitas vertere
solum ad quietiora coegit. Exinde lenius means 10
per ostia septem, quorum singula perpetuorum
amnium usum et faciem praebent, nullis per Ae-
gyptum aquis externis adiutus [6]) eiectatur. Et prae-
ter amnes plurimos ex alveo derivatos auctore, ca-
dentesque in suppares eius, septem navigabiles sunt
et undosi, quibus subiecta vocabula veteres indide-
runt: Heracleoticus, Sebennyticus, [7]) Bolbiticus,
Phatniticus, Mendesius, Taniticus, et Pelusiacus.
Oriens autem [8]) inde, ut dictum est, propellitur e 11
paludibus adusque cataractas, insulasque efficit
plures: quarum aliquae ita porrectis aquis dicuntur
extentae, ut singulas aegre tertio die relinquat.
Inter quas duae sunt clarae, Meroe, et Delta, a 12
triquetrae litterae forma hoc vocabulo signatius ad-
pellata. Cum autem sol per cancri sidus coeperit
vehi, augescens adusque transitum eius in libram,
diebusque centum sublatius fluens, minuitur postea,
et mitigatis ponderibus aquarum, navibus antea
pervios equitabiles campos ostendit. Abunde ita- 13
que luxurians ita est noxius, ut infructuosus, si ve-
nerit parcior: gurgitum enim nimietate humectans
diutius terras, culturas moratur agrorum: parvita-
te autem minatur steriles segetes. Eumque nemo
aliquando extolli cubitis altius XVI. possessor opta-
vit. Et, si inciderit moderatius, aliquoties iactae
sementes [9]) in loco pinguis caespitis cum augmento

3) Mss. decussa. 4) Mss. complures et ans. inund. 5) Mss. unde athosolim. *Vo.* unde et hoc olim accol. 6) Mss. electatur. 7) Mss. Bucente Pathmiticus. 8) Mss. inde ut dictum. 9) *Steph.* in liquore.

fere ſeptuageſimo renaſcuntur: ſolusque fluminum
auras nullas inſpirat.

14 Exuberat Aegyptus etiam pecudibus multis, in-
ter quas terreſtres ſunt et aquatiles: aliae,* quae
humi et in humoribus vivunt, unde *ἀμφίβιοι* nomi-
nantur. Et in aridis quidem capreoli veſcuntur,
et bubali, et [10]) ſpinturnicia omni deformitate ridi-
cula, aliaque monſtra, quae numerare non refert.

15 Inter aquatiles autem beſtias crocodilus ubique
per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum,
adſuetum elementis ambobus, lingua carens, maxil-
lam ſuperiorem commovens ſolam, ordine dentium
pectinato, perniciofis morſibus, quidquid [11]) con-
tigerit, pertinaciter [12]) petens, per ova edens fetus
16 anſerinis ſimilia. Utque armatus eſt unguibus, ſi
haberet etiam pollices, ad evertendas quoque naves
ſufficeret viribus magnis: ad cubitorum enim lon-
gitudinem decem interdum extentus, noctibus
quieſcens per undas, diebus humi [13]) veſcitur, con-
fidentia cutis, quam ita validam gerit, ut eius ter-
ga cataphracta vix tormentorum ictibus perforentur.
17 Et ſaevientes ſemper eaedem ferae, quaſi pacto foe-
dere quodam caſtrenſi, per ſeptem caerimonioſos
dies miteſcunt, ab omni ſaevitia deſciſcentes, qui-
bus ſacerdotes Memphi natales celebrant [14]) Apis.
18 Praeter eos autem, qui fortuita pereunt morte,
alii dirumpuntur ſuffoſſis alvis mollibus certis fera-
rum dorſualibus criſtis, quas delphinis ſimiles
nutrit fluvius antedictus: alii exitio intereunt [15]) tali.
19 Trochilus avicula brevis, dum eſcarum minutias
captat, circa [16]) cubantem feram volitans blande,
[17]) genasque eius irritatius titillando pervenit adus-
que ipſam viciniam gutturis. Quod factum con-

10) *al.* biſturnitatia. 11) *al.* tetigerit. 12) *al.* tenens. 13) ve-
heperatur. 14) Mſ. et Steph. *Nili.* 15) tali . . . . Trochi-
los. 16) *τὸ feram* deeſt vulg. 17) Mſ. genasque.

tuens enhydrus, ichneumonis genus, oris aditum
penetrat alite praevia patefactum, et populato ven-
tre vitalibus dilancinatis erumpit. Audax tamen 20
crocodilus monſtrum fugacibus; ubi audacem ſen-
ſerit, timidiſſimum, et in terra acutius cernens, per
quatuor menſes hibernos nullo veſci dicitur cibo.
Hippopotami quoque generantur in illis parti- 21
bus, ultra animalia cuncta ratione carentia ſagaciſ-
ſimi ad ſpeciem equorum, bifidas habentes ungu-
las, caudasque breves: quorum ſollertiae [18] duo
interim oſtendere documenta ſufficiet. Inter arun- 22
dines celſas et ſqualentes nimia denſitate haec bel-
lua cubilibus poſitis, otium pervigili ſtudio circum-
ſpectat, laxataque copia ad ſegetes depaſcendas
egreditur. Cumque iam coeperit redire diſtenta,
averſis veſtigiis diſtinguit tramites multos, ne unius
plani itineris lineas inſidiatores ſequuti, repertum
ſine difficultate confodiant. Item, cum aviditate 23
nimia extuberato ventre pigreſcit, ſuper calamos
recens exſectos femora convolvit et crura, ut pedi-
bus vulneratis cruor egeſtus ſagina diſtentum faciat
levem: et carnes ſaucias caeno oblinit, quamdiu
in cicatrices conveniant plagae. Has monſtruoſas 24
antehac raritates in belluis, in aedilitate Scauri vi-
dit Romanus populus primitus, patris illius Scauri,
quem defendens Tullius imperat Sardis, ut de fa-
milia nobili ipſi quoque cum orbis terrarum aucto-
ritate ſentirent: et, per aetates exinde plures ſaepe
huc ducti, nunc inveniri nusquam poſſunt, ut con-
iectantes regionum incolae dicunt, inſectantis mul-
titudinis taedio ad Blemmyas migraſſe compulſi.
Inter Aegyptias alites, quarum varietas nullo 25
comprehendi numero poteſt, ibis ſacra eſt et ama-
bilis, et innocua, ideo, quod nidulis ſuis ad cibum
ſuggerens ova ſerpentum, efficit, ut rareſcant mor-

18) τὸ *interim* vulg. deeſt.

26 tiferae peſtes abſumptae. Occurrunt eaedem volu-
cres pinnatis agminibus anguium, qui ex Arabicis
emergunt paludibus venena malignantes: eosque,
antequam finibus ſuis excedant, proeliis ſuperatos
aëriis vorant: quas aves per roſtra edere fetus acce-
27 pimus. Serpentes quoque Aegyptus alit innume-
ras, ultra omnem perniciem ſaevientes; baſiliſcos,
et amphisbaenas, et ſcytalas, et acontias, et dipſa-
das, et viperas, aliasque complures, quas omnes
magnitudine et decore aſpis facile ſupereminens,
numquam ſponte ſua fluenta egreditur [19]) Nili.
28 Multa in illis tractibus pretium eſt operae
[20]) maximum legere, e quibus pauca conveniet ex-
plicari. [21]) Templa ubique molibus magnis [22]) ex-
ſtructa. Pyramides ad miracula ſeptem provectae,
quarum diuturnas ſurgendi difficultates ſcriptor He-
rodotus docet, ultra omnem [23]) omnino altitudi-
nem, quae humanis confici poteſt, erectae ſunt
turres, ab imo latiſſimae in ſummitates acutiſſimas
29 deſinentes. Quae figura apud geometras ideo ſic
adpellatur, quod ad ignis ſpeciem, τοῦ πυρὸς, ut
nos dicimus, extenuatur in conum. Quarum ma-
gnitudo, quoniam in celſitudinem nimiam ſcandens
gracileſcit paullatim, umbras quoque mechanica
ratione conſumit.
30 Sunt et ſyringes ſubterranei quidam et flexuoſi
ſeceſſus, quos (ut fertur) periti rituum vetuſtorum
adventare diluvium praeſcii, metuentesque, ne
caerimoniarum oblitteraretur memoria, penitus
operoſis digeſtos fodinis per loca diverſa ſtruxe-
runt: et excisis parietibus volucrum ferarumque
genera multa ſculpſerunt, et animalium ſpecies in-
numeras, quas hierographicas litteras adpellarunt.
Dein

---

19) Mſ. Nili . . . . . . multa. 20) Mſ. maxima aegernae. 21) Haec verba Mſ. deſunt. 22) Mſ. extructa ad miraeul. 23) Mſ. nominum.

Dein Syene, [24]) iu qua ſolſtitii tempore, quó 31
ſol aeſtivum curſum extendit, recta omnia ambientes radii excedere ipſis corporibus umbras non finunt. Inde, ſi ſtipitem quisquam fixerit rectum, vel hominem aut arborem viderit ſtantem, circa liniamentorum ipſas extremitates contemplabitur umbras abſumi: ſicut apud Meroen Aethiopiae partem aequinoctiali circulo proximam dicitur evènire, ubi per nonaginta dies umbrae noſtris in contrarium cadunt, unde Antiſcios eius incolas vocant.
Quae quoniam miracula multa ſunt, opuſculi noſtri 32
propoſitum excedentia, ad ingenia celſa reiiciamus, pauca ſuper provinciis narraturi.

XVI. Tres provincias Aegyptus fertur habuiſſe 1
temporibus priſcis, Aegyptum ipſam, et Thebaidem, et Libyam: quibus duas adiecit poſteritas, ab Aegypto Auguſtamnicam, et Pentapolim a Libya ſicciore diſſociatam.

Igitur Thebais multas inter urbes, clariores aliis 2
Hermopolim habet, et Copton, et Antinoû, quam Hadrianus in honorem [1]) Antinoi condidit ſui: [2]) hecatompylos enim Thebas [3]) nemo non novit.

In Auguſtamnica Peluſium eſt oppidum nobile, 3
quod Peleus Achillis pater dicitur condidiſſe, luſtrari deorum monitu iuſſus in lacu, qui eiusdem civitatis alluit moenia, cum poſt interfectum fratrem nomine Phocum horrendis furiarum imaginibus raptaretur: et Caſſium, ubi Pompeii ſepulcrum eſt Magni, et Oſtracine, et Rhinocolura.

In Pentapoli Libya Cyrene eſt poſita, urbs antiqua 4
ſed deſerta, quam Spartanus condidit Battus, et Ptolemais, et Arſinoë eademque Teuchira, et Darnis, et [4]) Berenice, quas Heſperidas adpellant. In ſiccio- 5

24) Hae duae voces Mſ. deſunt. 1) Mſ. Antinou. 2) Mſ. et *Steph.* apud Hecatomp. 3) Mſ. magnorum. 4) Mſ. Berniae.

re vero Libya Paraetonion, et Chaerecla, et Neapolis, inter municipia pauca et brevia.

6 Aegyptus ipſa, quae iam inde, uti Romano imperio [5]) iuncta eſt, regitur a praefectis, exceptis minoribus multis, Athribi, et [6]) Oxyryncho, et Thmui, et Memphi maximis urbibus nitet.

7 Alexandria enim vertex omnium eſt civitatum: quam multa nobilitant, et magnificentia conditoris altiſſimi, et architecti ſollertia Dinocratis: qui [cum ampla moenia fundaret et pulcra, paenuria calcis ad momentum [7]) parum repertae] omnes ambitus lineales farina reſperſit: quod civitatem [8]) poſt haec alimentorum uberi copia circumfluere fortuito mon-
8 ſtravit. [9]) Inibi aurae ſalubriter ſpirantes, aër tranquillus et clemens: atque, ut periculum docuit per varias collectum aetates, nullo paene die incolentes hanc civitatem ſolem ſerenum non vident.
9 Hoc littus cum fallacibus et inſidioſis acceſſibus affligeret antehac navigantes diſcriminibus plurimis, excogitavit in portu Cleopatra turrim excelſam, quae Pharos a loco ipſo cognominatur, praelucendi navibus nocturna ſuggerens miniſteria: cum quondam ex [10]) Parthenio pelago venientes aut Libyco, per pandas oras et [11]) patulas, montium nullas ſpeculas vel collium ſigna cernentes, harenarum
10 inliſae glutinoſae mollitiae frangerentur. Haec eadem regina heptaſtadium, ſicut vix credenda celeritate, ita magnitudine mira conſtruxit ob cauſam notam et neceſſariam. Inſula Pharos, ubi Protea cum phocarum gregibus diverſatum Homerus fabulatur inflatius, a civitatis littore mille paſſibus dis-
11 parata, Rhodiorum erat obnoxia vectigali. Quod cum in die quodam nimium quantum petituri ve-

---

5) Mſ. iuncta eſt regio, regitur. 6) Mſ. Ozurinmoettimium. 7) Mſ. parum repentae. 8) Mſ. poſt haec aliment. 9) *al.* ibi. 10) Mſ. paretonio. 11) Mſ. ſatumlas montium.

niſſent, femina callida ſemper in fraudes, ſollemnium ſpecie feriarum, iisdem publicanis ſecum ad ſuburbana perductis, opus iuſſerat irrequietis laboribus conſummari: et ſeptem diebus totidem ſtadia molibus iactis in mare, ſolo propinquanti terrae ſunt vindicata. Quo cum vehiculo ingreſſa, errare ait Rhodios, inſularum non continentis portorium flagitantes.

His accedunt altis ſublata faſtigiis templa; inter 12
quae eminet [12]) Serapeum, quod, licet minuatur exilitate verborum, atriis tamen columnariis ampliſſimis, et ſpirantibus ſignorum figmentis, et reliqua operum multitudine ita eſt exornatum, ut poſt Capitolium, quo ſe venerabilis Roma in aeternum attollit, nihil orbis terrarum ambitioſius cernat.
In quo bibliothecae fuerunt inaeſtimabiles: et lo- 13
quitur monumentorum veterum concinens fides, ſeptingenta voluminum millia, Ptolemaeis regibus vigiliis intentis compoſita, bello Alexandrino, dum diripitur civitas ſub dictatore Caeſare, conflagraſſe.

[13]) Canopus inde duodecimo disiungitur lapide: 14
quem, ut priſcae memoriae tradunt, Menelai gubernator ſepultus ibi cognominavit. Hactenus impendio locus et diverſoriis laetis exſtructus, auris et ſalutari temperamento perflabilis: ita ut extra mundum noſtrum morari ſe quisquam arbitretur in illis tractibus agens, cum ſaepe aprico ſpiritu immurmurantes audierit ventos.

Sed Alexandria ipſa non ſenſim, ut aliae urbes, 15
ſed inter initia prima aucta per ſpatioſos ambitus, internisque ſeditionibus diu aſpere fatigata, ad ultimum multis poſt annis Aureliano imperium agente, civilibus iurgiis ad certamina interneciva prolapſis, dirutisque moenibus, amiſit regionis maxi-

12) Mſ. Serapaeum. 13) Mſ. Caniſius.

mam partem, quae Bruchion adpellabatur, diutur-
16 num praestantium hominum domicilium. Unde Aristarchus grammaticae rei donis excellens, et Herodianus artium minutissimus sciscitator, et Saccas Ammonius Plotini magister, aliique plurimi scriptores multorum in litteris nobilium studiorum: inter quos Chalcenterus [14]) eminuit Didymus, multiplicis scientiae [15]) scriptis memorabilis: qui in illis sex libris, ubi nonnumquam imperfecte Tullium reprehendit, sillographos imitatus scriptores maledicos, iudicio doctarum aurium incusatur, ut immania frementem leonem [16]) putredulis vocibus
17 [17]) canus catulus longius circumlatrans. Et quamquam veteres, cum iis, quorum memini, floruere complures, tamen ne nunc quidem in eadem urbe doctrinae variae silent: nam et disciplinarum magistri quodammodo spirant, et nudatur ibi geometrico radio, quidquid reconditum latet, nondumque apud eos penitus exaruit musica, nec harmonia conticuit, et recalet apud quosdam adhuc licet raros, consideratio mundani motus et siderum, doctique sunt numeros haud pauci: super his scientiam cal-
18 lent, quae fatorum vias ostendit. Medicinae autem, cuius in hac vita nostra nec parca nec sobria desiderantur adminicula crebra, ita studia augentur in dies, ut, licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, si Alexandriae se dixerit
19 eruditum: et haec quidem hactenus. Sed si intelligendi divini [18]) aditionem multiplicem, et praesensionum originem mente vegeta quisquam voluerit replicare, per mundum omnem inveniet mathe-
20 mata huiusmodi ab Aegypto circumlata. Hic primum homines longe ante alios ad varia religionum

14) *al.* emicuit. 15) Mſ. copti. 16) *al.* putidulis. 17) Mſ. canus catul. 18) Mſ. editionem.

incunabula (ut dicitur) pervenerunt, et initia prima ſacrorum caute tuentur, condita ſcriptis arcanis. Hac inſtitutus prudentia Pythagoras, colens ſecre- 21
tius deos, quidquid dixit aut voluit, auctoritatem eſſe inſtituit ratam, et femur ſuum aureum apud Olympiam ſaepe monſtrabat, et cum aquila colloquens ſubinde viſebatur. Hinc Anaxagoras lapides 22
e caelo lapſuros, et putealem limum contrectans, tremores futuros praedixerat terrae. Et Solon ſententiis adiutus Aegypti ſacerdotum, latis iuſto moderamine legibus, Romano quoque iuri maximum addidit firmamentum: ex his fontibus per ſublimia gradiens ſermonum amplitudine Iovis aemulus Platon viſa Aegypto, militavit ſapientia glorioſa.

Homines autem Aegyptii plerique ſubfuſculi 23
ſunt, et atrati, magisque maeſtiores, gracilenti et aridi, ad ſingulos motus excandeſcentes, controverſi, et repoſcoues acerrimi. Erubeſcit apud eos, ſi quis non infitiando tributa, plurimas in corpore [19]) vibices oſtendat. Et nulla tormentorum vis inveniri adhuc potuit, quae obdurato illius tractus latroni invito elicere potuit, ut nomen proprium dicat.

Id autem notum eſt, ut annales veteres mon- 24
ſtrant, quod Aegyptus omnis ſub amicis erat antea regibus: ſed ſuperatis apud Actium bello navali Antonio et Cleopatra, provinciae nomen accepit ab Octaviano Auguſto poſſeſſa. [20]) Aridiorem Libyam ſupremo Apionis regis conſequuti ſumus arbitrio: Cyrenas cum reſiduis civitatibus Libyae Pentapoleos, Ptolemaei liberalitate ſuſcepimus. Evectus longius, ad ordinem remeabo coeptorum.

---

19) Mſ. vivaces. 20) Mſ. aridiorem Libyam.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXIII.

Iulianus A. templum apud Hierosolyma pridem dirutum, frustra instaurare conatur. C. I. *Arsacem idem Armeniae regem ad bellum Persicum parari iubet, et cum exercitu ac Scytharum auxiliis transit Euphratem.* II. *Iuliano A. per Mesopotamiam iter facienti Saracenarum gentium reguli coronam auream et auxilia ultro offerunt: classis Rom. mille et centum navium adveniens consternit Euphratem.* III. *Descriptiones muralium machinarum, ballistae, scorpionis vel onagri, arietis, helepoleos, ac malleoli.* IV. *Iulianus A. apud Circesium Aboram flumen cum omnibus copiis ponte navali transgreditur, et milites alloquitur.* V. *Describuntur maiores provinciae XVIII. regni Persarum, una cum suis quaeque urbibus, moresque nationum.* VI.

(A. C. 363.)

1 Haec eo anno, ut praetereamus negotiorum minutias, agebantur. Iulianus vero iam ter consul adscito in collegium trabeae Sallustio praefecto per Gallias, quater ipse amplissimum inierat magistratum: et videbatur novum, adiunctum esse Augusto privatum, quod post Diocletianum et Aristobulum
2 nullus meminerat gestum. Et licet accidentium varietatem sollicita mente praecipiens, multiplicatos expeditionis adparatus flagranti studio perurgeret: diligentiam tamen ubique dividens, imperii-

que ſui memoriam magnitudine operum geſtiens propagare, ambitioſum quondam apud Hieroſolymam templum, quod poſt multa et interneciva certamina, obſidente Veſpaſiano, poſteaque Tito, aegre eſt expugnatum, inſtaurare ſumptibus cogitabat immodicis: negotiumque maturandum Alypio dederat Antiochenſi, qui olim Britannias curaverat pro praefectis. Cum itaque rei idem fortiter inſta- 3
ret Alypius, iuvaretque provinciae rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris adſultibus erumpentes, fecere locum exuſtis aliquoties operantibus inacceſſum: hocque modo elemento deſtinatius repellente, ceſſavit inceptum.

Iisdem diebus legatos ad ſe miſſos ab urbe ae- 4
terna, clare natos meritisque probabilis vitae compertos, Imperator honoribus diverſis adfecit: et Apronianum Romae decrevit eſſe praefectum, Octavianum proconſulem Africae, Venuſto vicariam commiſit Hiſpaniae; Rufinum Aradium Comitem Orientis in locum avunculi ſui Iuliani recens defuncti provexit. Quibus, ut convenerat, ordi- 5
natis, terrebatur omine quodam (ut docuit exitus) praeſentiſſimo. Felice enim largitionum Comite profluvio ſanguinis repente exſtincto, eumque Comite Iuliano ſequuto, vulgus publicos contuens titulos, Felicem Iulianum Auguſtumque pronuntiabat. Praeceſſerat aliud ſaevum. Namque Kalen- 6
dis ipſis Ianuariis [1]) adſcendente eo gradile Genii templum, e ſacerdotum conſortio quidam caeteris diuturnior, nullo pulſante concidit, animamque inſperato caſu efflavit: quod adſtantes incertum per imperitiam, an adulandi cupiditate, memorabant conſulum ſeniori portendi nimirum Salluſtio: ſed, ut adparuit, non aetati, ſed poteſtati maiori interitum propinquare [2]) monſtrabatur. Super his alia 7

1) *τὸ eo* in Mſ. deeſt. 2) Mſ. et *Steph.* monſtrabantur.

quoque minora ſigna ſubinde, quid acciderет, oſtendebant. Inter ipſa enim exordia procinctus Parthici diſponendi, nuntiatum eſt Conſtantinopolim terrae pulſu vibratam: quod horum periti minus laetum eſſe pronuntiabant, aliena pervadere molienti rectori. Ideoque intempeſtivo conatu deſiſtere ſuadebant: ita demum haec et ſimilia contemni oportere firmantes, cum irruentibus armis externis lex una ſit et perpetua, ſalutem omni ratione defendere, nihil remittente vi moris. Iisdem diebus nuntiatum eſt ei per litteras, Romae ſuper hoc bello libros Sibyllae conſultos, ut iuſſerat, Imperatorem eo anno diſcedere a limitibus ſuis aperto prohibuiſſe reſponſo.

1 II. Inter haec tamen legationes gentium plurimarum auxilia pollicentium, liberaliter ſuſceptae remittebantur, ſpecioſa fiducia Principe reſpondente, nequaquam decere adventiciis adiumentis rem vindicari Romanam, cuius opibus foveri conveniret amicos et ſocios, ſi auxilium eos adegerit neceſ-
2 ſitas implorare. Solum Arſacem monuerat Armeniae regem, ut collectis copiis validis iubenda opperiretur, quo tendere, quid deberet urgere, propere cogniturus. Proinde, cum primam conſultae rationes copiam praebuiſſent, rumore praecurſo hoſtiles occupare properans terras, nondum adulto vere, miſſa per militares numeros expeditionali teſ-
3 ſera, cunctos tranſire iuſſit Euphraten. Quo comperto, omnes evolant ex hibernis, tranſmiſſoque (ut textus docebat ſcriptorum) diſperſi per ſtationes varias, adventum Principis exſpectabant. Ipſe autem Antiochiam egreſſurus, Heliopoliten quemdam Alexandrum Syriacae iuriſdictioni praefecit, turbulentum et ſaevum: dicebatque, non illum meruiſſe; ſed Antiochenſibus avaris et contumelioſis
4 huiusmodi iudicem convenire. Cumque eum profecturum deduceret multitudo promiſcua, itum

felicem reditumque glorioſum exoptans, oransque ut deinde placabilis eſſet et lenior: nondum ira, quam ex compellationibus et probris conceperat, emollita, loquebatur aſperius, ſe eſſe eos adſerens poſtea non viſurum. Diſpoſuiſſe enim aiebat, hie- 5
mandi gratia per compendiariam viam, conſummato procinctu, Tarſum Ciliciae reverſurum: ſcripſiſſeque ad Memorium praeſidem, ut in eadem urbe cuncta ſibi congrua pararentur: et hoc haud diu poſtea contigit. Corpus namque eius illuc relatum, exſequiarum humili pompa in ſuburbano ſepultum eſt, ut ipſe mandarat.

Iamque apricante caelo, tertio [1]) Nonas Martias 6
profectus, Hierapolim ſolitis itineribus venit: ubi cum introiret civitatis capaciſſimae portas, ſiniſtra porticus ſubito lapſa, ſubter tendentes quinquaginta milites, exceptis plurimis vulneratis, tignorum tegularumque pondere magno colliſit. Unde con- 7
tractis copiis omnibus, Meſopotamiam tam propere ſigna commovit, ut fama de ſe nulla praeverſa (id enim [2]) curatius obſervarat) improviſus Aſſyrios occuparet. Denique, cum exercitu et Scytharum auxiliis Euphrate navali ponte transmiſſo, venit ad Batnas municipium Osdroënae, ibique illaetabile portentum offendit. Cum enim calonum frequens 8
multitudo ad ſuſcipiendum conſuete pabulum prope acervum palearum ſtetiſſet impendio celſum, (hoc enim modo per regiones illas tales ſpecies conſtruuntur) rapientibus multis quaſſata congeries inclinata eſt, parique exitio quinquaginta obruit homines mole maxima ruinarum.

III. Maeſtus exinde digreſſus venit curſu propero Carras, antiquum oppidum, Craſſorum et Romani exercitus aerumnis inſigne: unde duae ducentes Perſidem viae regiae diſtinguuntur, laeva per 1

---

1) Mſ. Nonas Maias. 2) *al.* accuratius.

Adiabenam et Tigridem, dextera per Affyrios et Eu-
2 phraten. Ibi moratus aliquot dies, dum neceffaria
parat, et Lunae, quae religiofe per eos colitur tra-
ctus, ritu locorum fert facra, dicitur ante aras,
nullo arbitrorum admiffo, occulte paludamentum
purpureum propinquo fuo tradidiffe Procopio, man-
dafleque arripere fidentius principatum, fi fe in-
3 teriffe didicerit apud Parthos. Hic Iuliani quie-
fcentis animus agitatus infomniis, eventurum trifte
aliquid praefagiebat. Quocirca et ipfe, et viforum
interpretes praefentia contemplantes, diem fequu-
turum, qui erat quartum decimum Kal. Apriles,
obfervari debere pronuntiabant. Verum, ut com-
pertum eft poftea, hac eadem nocte Palatini Apolli-
nis templum, praefecturam regente Aproniano, in
urbe conflagravit aeterna: ubi, ni multiplex iuviffet
auxilium, etiam Cumana carmina confumpferat
magnitudo flammarum.

4 [1]) Poft quae ita digefta, agmina et commeatus
omnis generis [2]) disponenti, procurfatorum adventu
anhelantium etiam tum indicatur, equeftres hoftium
turmas vicino limite quodam perrupto avertiffe fu-
5 bito praedas. Cuius atrocitate mali perculfus, illico,
ut ante cogitaverat, triginta millia lectorum militum
eidem commifit Procopio, iuncto ad parilem pote-
ftatem Sebaftiano Comite ex duce Aegypti: iisdem-
que praecepit, ut intra Tigridem interim agerent,
vigilanter omnia fervaturi, ne quid inopinum ex in-
cauto latere oriretur, qualia multa faepe [3]) didice-
rat eveniffe: mandabatque eis, ut, fi fieri potius
poffet, [4]) regi fociarentur Arfaci: cumque eo per
1 Corduenam et Moxoënam, Chiliocomo uberi Me-
diae tractu, partibusque aliis praeftricto curfu va-

1) *al.* poftque ita digefta. 2) *al.* disponendi. 3) *al.* dixerat.
4) Mf. Regis optarentur.

ſtatis, apud Aſſyrios adhuc agenti ſibi [5]) concurrerent, neceſſitatum articulis adfuturi.

His ita ordinatis, ipſe exitu ſimulato per Tigrim, quod iter etiam re cibaria de induſtria iuſſerat inſtrui, flexit dextrorſus: et quieta nocte emenſa, mane iumentum, quo veheretur ex uſu, popoſcit: oblatusque ei equus Babylonius nomine, ictu torminis conſternatus, dum dolorum impatiens volvitur, auro lapillisque ornamenta diſtincta conſperſit. Quo oſtento laetior [6]) exclamavit, plaudentibus proximis, *Babylona humi procidiſſe, ornamentis omnibus ſpoliatam.* Et paulliſper detentus, ut omen per hoſtias litando firmaret, Davanam venit caſtra praeſidiaria, unde ortus Belias fluvius funditur in Euphraten. Hic corporibus cibo curatis et quiete, poſtridie ventum eſt ad Callinicum, munimentum robuſtum et commercandi opimitate gratiſſimum: ubi ante diem ſextum Kal. quo Romae Matri deorum pompae celebrantur annales, et carpentum, quo vehitur ſimulacrum, Almonis undis ablui perhibetur, ſacrorum ſollemnitate priſco more completa, ſomno per otium capto, exſultans pernoctavit et laetus. Luce vero ſequuta profectus exinde per ſupercilia riparum fluvialium, aquis adoleſcentibus undique convenis, cum armigera gradiens manu, in ſtatione quadam ſub pellibus manſit: ubi Saracenarum reguli gentium genibus ſupplices nixi, oblata [7]) ex auro corona, tamquam mundi nationumque ſuarum dominum adorarunt, ſuſcepti gratanter, ut ad furta bellorum adpoſiti. Dumque hos alloquitur, Xerxis illius potentiſſimi regis inſtar claſſis advenit, tribuno Conſtantiano cum Comite Lucilliano ductante, quae latiſſimum flumen Euphraten artabat: in qua mille erant onerariae naves ex diverſa trabe contextae, commeatus

6 (margin, at "His ita ordinatis"); 7 (margin, at "Et paulliſper detentus"); 8 (margin, at "Luce vero ſequuta"); 9 (margin, at "Dumque hos alloquitur")

---

5) Mſ. concurrerent. 6) *al.* clamavit. 7) *al.* auri corona.

abunde ferentes et tela et obſidionales machinas: quinquaginta aliae bellatrices, totidemque ad compaginandos neceſſariae pontes.

1 IV. Re ipſa admoneor, breviter, quantum mediocre poteſt ingenium, haec inſtrumentorum genera ignorantibus circumſcripte monſtrare: et balli-
2 ſtae figura docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur et vaſtum, in modum regulae maioris extentum: cuius ex volumine tereti, quod in medio pars polita componit, quadratus eminet ſtilus [1]) extentius, recto canalis anguſti meatu cavatus, et hac multiplici chorda nervorum tortilium illigatus: eique cochleae duae ligneae coniunguntur aptiſſime, quarum prope unam adſiſtit artifex contemplabilis, et ſubtiliter adponit in temonis cavamine ſagittam ligneam ſpiculo maiore cooglutinatam: hocque facto hincinde validi iuvenes ver-
3 ſaut agiliter rotabilem flexum. Cum ad extremitatem nervorum acumen venerit ſummum, percita interno pulſu a balliſta ex oculis avolat, interdum nimio ardore ſcintillans: et evenit ſaepius, ut, antequam telum cernatur, dolor letale vulnus agnoſcat.

4 Scorpionis autem, quem adpellant nunc onagrum, huiusmodi forma eſt. Dolantur axes duo quernei vel ilicei, curvanturque mediocriter, ut prominere videantur in gibbas, hique in modum ſerratoriae machinae connectuntur, ex utroque latere patentius perforati: quos inter per cavernas funes colligantur robuſti, compagem, ne diſſiliat, continentes.
5 Ab hac medietate reſtium ligneus ſtilus exſurgens obliquus, et in modum iugalis temonis erectus, ita nervorum [2]) nodulis implicatur, ut altius tolli poſſit et inclinari: ſummitatique eius unci ferrei copulantur, e quibus pendet ſtuppea vel ferrea funda: cui

1) *al.* extenſus. 2) *al.* modulis.

ligno fulmentum prosternitur ingens, cilicium paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum, et locatum super congestos caespites vel latericios aggeres. Nam muro saxeo huiusmodi moles imposita, disiectat quidquid invenerit [3]) subter, concussione violenta, non pondere. Cum igitur ad con- 6
certationem ventum fuerit, lapide rotundo fundae imposito, quaterni altrinsecus iuvenes repagula, quibus incorporati sunt funes explicantes, retrorsus stilum paene [4]) supinum inclinant: itaque demum sublimis adstans magister, claustrum, quod totius operis continet vincula, reserat malleo forti [5]) percussum: unde absolutus ictu volucri stilus, et mollitudine offensus cilicii, saxum contorquet, quidquid incurrerit, collisurum. Et tormentum qui- 7
dem [6]) adpellatur ex eo, quod omnis explicatio torquetur: scorpio autem, quoniam aculeum desuper habet [7]) erectum: cui etiam onagri vocabulum indidit aetas novella ea re, quod asini feri cum venatibus agitantur, ita eminus lapides post terga calcitrando emittunt, ut perforent pectora sequentium, aut perfractis ossibus capita ipsa displodant.

Hinc ad arietem [8]) veniemus. Eligitur abies 8
vel ornus excelsa, cuius summitas duro ferro concluditur et prolixo, arietis efficiens prominulam speciem, quae forma huic machinamento vocabulum indidit: et sic suspensa utrimque transversis asseribus et ferratis, quasi ex lance, vinculis trabis alterius continetur: eamque, quantum mensurae ratio patitur, [9]) multitudo retro repellens, rursus ad obvia quaeque rumpenda protrudit ictibus validissimis, instar adsurgentis et caedentis arietis. Qua crebritate velut reciproci fulminis impetu aedificiis

---

3) Mſ. ſuper. 4) Mſ. urinum. 5) Mſ. percluſum. 6) *al.* appellatur, quod eo omnis. 7) *al.* erectus. 8) *al.* venimus. 9) Mſ. altitudo.

ſciſſis in rimas, concidunt ſtructurae laxatae muro-
9 rum. Hoc genere operis, ſi fuerit exſerto vigore discuſſum, nudatis [10]) defenſoribus, ideoque ſolutis obſidiis, civitates munitiſſimae recluduntur.

10 Pro his arietum [11]) meditamentis iam crebritate deſpectis, conditur machina ſcriptoribus hiſtoricis nota, quam Helepolim Graeci [12]) cognominamus: cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius regis, Rhodo aliisque urbibus oppugnatis Poliorcetes
11 eſt adpellatus. Aedificatur autem hoc modo. Teſtudo compaginatur immanis, axibus roborata longiſſimis, ferreisque clavis aptata: et contegitur coriis bubulis virgarumque recenti textura, atque limo adſperguntur eius ſuprema, ut flammeos detrectet
12 et miſſiles caſus. Conferuntur autem eius frontalibus triſulcae cuſpides praeacutae, ponderibus ferreis graves, qualia nobis pictores oſtendunt fulmina vel fictores, ut, quidquid petierit, aculeis exſertis
13 abrumpat. Hanc ita validam molem [13]) rotis et funibus regens numeroſus intrinſecus miles, languidiori murorum parti viribus admovet concitis: et, niſi deſuper propugnantium valuerint vires, colliſis parietibus aditus patefacit ingentes.

14 Malleoli autem, teli genus, figurantur hac ſpecie: Sagitta eſt cannea, inter ſpiculum et arundinem multifido ferro coagmentata, quae in muliebris coli formam, quo nentur lintea ſtamina, concavatur ventre ſubtiliter et plurifariam patens, atque in alveo ipſo ignem cum aliquo ſuscipit alimento.
15 Et ſi emiſſa lentius arcu invalido (ictu enim rapidiore exſtinguitur) haeſerit usquam, tenaciter cremat, aquisque conſperſa acriores excitat aeſtus incendiorum, nec remedio ullo, quam ſuperiacto pulvere conſopitur. Hactenus de inſtrumentis mu-

10) Mſ. defenſoribus, ideoque ſolutis obſ. 11) Mſ. meditamentis. 12) Mſ. cognominamus. 13) *Steph.* palis.

ralibus, e quibus pauca ſunt dicta: nunc ad rerum ordinem revertamur.

V. Adſcitis Saracenorum auxiliis, quae animis 1
obtulere promptiſſimis, tendens Imperator agili gradu, Cercuſium principio menſis Aprilis ingreſſus eſt, munimentum tutiſſimum, et fabre politum: cuius moenia Abora et Euphrates ambiunt flumina, velut ſpatium inſulare fingentes. Quod Diocletia- 2
nus exiguum antehac et ſuſpectum, muris turribusque circumdedit celſis, cum in ipſis barbarorum confiniis interiores limites ordinaret, [1]) ne vagarentur per Syriam Perſae, ita ut paucis ante annis cum magnis provinciarum contigerat damnis. Namque, 3
cum Antiochiae in alto ſilentio, ſcenicis ludis mimus cum uxore immiſſus, e medio ſumpta quaedam imitaretur, populo venuſtate attonito, coniunx, *Niſi ſomnus eſt*, inquit, *en Perſae:* et retortis plebs univerſa cervicibus, exacervantia in ſe tela declinans ſpargitur paſſim. Ita civitate incenſa, et obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effuſius, incenſisque locis finitimis et vaſtatis, onuſti praeda hoſtes ad ſua remearunt innoxii, Mareade vivo exuſto, qui eos ad ſuorum interitum civium duxerat inconſulte. Et haec quidem Gallieni temporibus evenerunt.

Iulianus vero, dum moratur apud Cercuſium, 4
ut per navalem Aborae pontem exercitus et omnes ſequelae tranſirent: litteras triſtes Salluſtii Galliarum praefecti ſuſcepit, orantis ſuſpendi expeditionem in Parthos, obteſtantisque, ne ita intempeſtive, nondum pace numinum exorata, irrevocabile ſubiret exitium. Poſthabito tamen ſuaſore 5
cautiſſimo, fidentius [2]) ultra tendebat: quoniam nulla vis humana vel virtus meruiſſe umquam potuit, ut, quod praeſcripſit fatalis ordo, non fiat.

---

1) Mſ. edocumento. 2) Mſ. ultro.

Statimque transgreſſus, pontem avelli praecepit,
[3]) ne cui militum ab agminibus propriis revertendi
6 fiducia remaneret. Pari ſorte hic quoque omen il-
laetabile viſum eſt, adparitoris cuiusdam cadaver
extentum carnificis manu deleti: quem praefectus
Salluſtius praeſens ea re ſupplicio capitali damnarat,
quod intra praeſtitutum diem alimentorum augmen-
tum exhibere pollicitus, [4]) caſu impediente fruſtratus
eſt. Sed miſerando homine trucidato, poſtridie
advenit, ut ille promiſerat, alia claſſis abunde ve-
hens annonam.
7 Profecti exinde Zaitham venimus locum, qui
olea arbor interpretatur. Hic Gordiani Imperato-
ris longe conſpicuum vidimus tumulum, cuius actus
a pueritia prima, exercitumque feliciſſimos ductus,
et inſidioſum interitum digeſſimus tempore compe-
8 tenti. Ubi cum pro ingenita pietate conſecrato
Principi parentaſſet, pergeretque ad Duram, de-
ſertum oppidum, procul militarem cuneum conſpi-
catus ſtetit immobilis: eique dubitanti, quid fer-
rent, offertur ab eis immaniſſimi corporis leo, cum
aciem peteret multiplici telorum iactu confoſſus.
Quo omine velut certiore iam ſpectaculi proſperio-
ris elatus, exſultantius incedebat: ſed incerto [5]) fa-
tu fortunae aliorſum prorupit eventus. Obitus
enim regis portendebatur, ſed cuius, erat incertum.
9 Nam et oracula dubia legimus, quae non niſi caſus
discrevere poſtremi: utfidem vaticinii Delphici, quae
poſt Halyn flumen transmiſſum, maximum regnum
[6]) deiecturum praedixerat Croeſum: [7]) et aliam,
quae Athenienſibus ad certandum contra Medos ob-
lique deſtinaverat mare: ſorteinque his poſteriorem
veram quidem, ſed non minus ambiguam: *Aio te*
10 *Aeacida Romanos vincere poſſe.* Etruſci tamen
haruſpi-

---

3) Mſ. ne qui. 4) *al.* cauſa imp. 5) Mſ. fatu. 6) Mſ. deie-
cturum. 7) Mſ. et aliae.

haruspices, qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, cum illis procinctum hunc saepe arcentibus non crederetur, prolatis libris exercitualibus ostendebant, signum hoc esse prohibitorium, principique aliena, licet iuste, invadenti contrarium. Sed calcabantur philosophis refragantibus, quorum 11
reverenda tunc erat auctoritas, errantium subinde, et in parum cognitis perseverantium diu. Etenim, ut probabile argumentum ad fidem implendam scientiae suae id praetendebant, quod et Maximiano antehac Caesari cum [8]) Narseo Persarum rege iam congressuro, itidem leo et aper ingens trucidati simul oblati sunt, et superata gente discessit incolumis: illo minime [9]) contemplato, quod aliena petenti portendebatur exitium, et Narseus primus Armeniam Romano iuri obnoxiam occuparat. Sequuto 12
itidem die, qui erat VII. Idus Aprilis, sole vergente iam in occasum, ex parva nubecula subito aëre crassato usus adimitur lucis: et post minacem tonitruum crebritatem et fulgurum, Iovianus nomine miles de caelo tactus cum duobus equis concidit, quos potu satiatos a flumine reducebat. [10]) Eoque viso harum rerum interpretes arcessiti in- 13
terrogatique, etiam id vetare procinctum fidentius adfirmabant, fulmen consiliarium esse monstrantes: (ita enim adpellantur, quae dissuadent aliquid fieri vel suadent.) Ideoque hoc nimis cavendum, quod militem celsi nominis cum bellatoriis iumentis exstinxit: et hoc modo contacta loca nec intueri, nec calcari debere fulgurales pronuntiant libri. Contra 14
philosophi, candorem ignis sacri repente conspecti nihil significare aiebant, sed esse acrioris spiritus cursum, ex aethere aliqua vi ad inferiora detrusum: aut si exinde praenoscitur aliquid, incrementa claritudinis Imperatori portendi gloriosa coeptanti,

8) Mſ. Narſeo. 9) Mſ. contemplante. 10) Mſ. eoque viſo.

cum constet flammas suapte natura nullo obstante ad sublimia convolare.

15 Peracto igitur, ut ante dictum est, ponte, cunctisque transgressis, Imperator antiquissimum omnium ratus est, militem alloqui, sui rectorisque fiducia properantem intrepide. Signo itaque [11]) per lituos dato, cum centuriae omnes, et cohortes, et manipuli convenissent, ipse aggere glaebali adsistens, coronaque celsarum circumdatus potestatum, talia ore sereno disseruit, favorabilis studio concordi cunctorum.

16 *Contemplans maximis viribus et alacritate vos vigere, fortissimi milites, concionari disposui, docturus ratione multiplici, non nunc primitus, ut maledici mussitant, Romanos penetrasse regna Persidis. Namque ut Lucullum transeam vel Pompeium, qui per Albanos, et Massagetas, quos Alanos nunc adpellamus, hac quoque natione perrupta vidit Caspios lacus: Ventidium novimus Antonii legatum*
17 *strages per hos tractus innumeras edidisse. Sed ut a vetustate discedam, haec, quae tradidit recens memoria, replicabo. Traianus, et Verus, ac Severus hinc sunt digressi victores et tropaeati: redissetque pari splendore iunior Gordianus, cuius monumentum nunc vidimus* [12]) *honorate, apud Resainam superato fugatoque rege Persarum, ni factione Philippi praefecti praetorio, sceleste iuvantibus paucis in hoc, ubi sepultus est, loco, vulnere impio cecidisset. Nec erravere diu manes eius inulti, quod velut* [13]) *elaborante iustitia, omnes, qui in eum conspiravere,*
18 *cruciabilibus interiere suppliciis. Et illos quidem voluntas ad altiora propensior subire impulit facinora memoranda: nos vero miseranda recens captarum urbium, et inultae caesorum exercituum umbrae, et damnorum magnitudines castrorumque*

11) Mſ. per reliquos. 12) *al.* honorare. 13) Mſ. elabente.

amiſſiones ad haec, quae propoſuimus, hortantur, votis omnium ſociis, ut medeamur praeteritis, et honorata huius lateris ſecuritate republica, quae de nobis magnifice loquatur poſteritas, relinquamus. Adero ubique vobis adiumento numinis ſempiterni 19
Imperator, et anteſignanus, et conturmalis ominibus ſecundis, ut reor. At ſi fortuna verſabilis in pugna me usquam ſuderit, mihi vero pro Romano orbe memet voviſſe ſufficiet, ut Curtii [14]) Muciique veteres, et clara propapia Deciorum. Abolenda nobis natio moleſtiſſima, cuius in gladiis nondum noſtrae propinquitatis exaruit cruor. Plures ab- 20
ſumptae ſunt maioribus noſtris aetates, ut interirent radicitus, quae vexabant. Devicta eſt perplexo et diuturno Marte Carthago: ſed eam dux inclytus timuit ſupereſſe [15]) victoriae. Evertit funditus Numantiam Scipio poſt multiplices caſus obſidionis emenſos. Fidenas, ne imperio ſubcreſcerent aemulae, Roma ſubvertit: et Faliſcos ita oppreſſit, et Veios, ut ſuadere nobis laboret monumentorum veterum fides, ut has civitates aliquando valuiſſe credamus. Haec ut antiquitatum peritus expoſui: ſupereſt, ut 21
aviditate rapiendi poſthabita, quae inſidiatrix ſaepe Romani militis fuit, quisque agmini cohaerens incedat; cum ad neceſſitatem congrediendi fuerit ventum, ſigna propria ſequuturus; ſciens, quod, ſi remanſerit usquam, exſectis cruribus relinquetur. Nihil enim praeter dolos et inſidias hoſtium vereor nimium callidorum. Ad ſummam polliceor univerſis, 22
rebus poſt haec proſpere mitigatis, absque omni praerogativa principum, qui, quod dixerint vel cenſuerint, pro poteſtate auctoritatis iuſtum eſſe exiſtimant, rationem me recte conſultorum vel ſecus, ſi quis exegerit, redditurum. Quocirca erigite iam 23

14) *Steph.* Mutiique tres. 15) Mſ. victoriae.

nunc quaeſo, erigite animos veſtros, multa praeſumentes et bona, aequata ſorte nobiscum, quidquid occurrerit difficile, ſubituri, et coniectantes aequitati ſemper ſolere iungi victoriam.

24 Concluſa oratione ad hunc gratiſſimum finem, ductoris gloria proeliator miles exſultans, ſpeque proſperorum elatior, ſublatis altius ſcutis nihil periculoſum fore vel arduum clamitabat, ſub Imperatore plus ſibi laboris, quam gregariis indicente.
25 Maxime omnium id numeri Gallicani fremitu laetiore monſtrabant: memores, aliquoties eo ductante, perque ordines discurrente, cadentes vidiſſe gentes aliquas, alias ſupplicantes.

1 VI. Res adegit huc prolapſa, ut in exceſſu celeri ſitum monſtrare Perſidis, deſcriptoribus gentium [1]) curioſe digeſtum, e quibus aegre vera dixere pauciſſimi. Quod autem erit paullo prolixior textus, ad ſcientiam proficiet plenam. Quisquis enim adfectat nimiam brevitatem, ubi narrantur incognita: non, quid ſignatius explicet, ſed quid debeat praeteriri, ſcrutatur.

2 Hoc regnum quondam exiguum, multisque antea nominibus adpellatum ob cauſas, quas ſaepe retulimus: cum apud Babylona Magnum fata rapuiſſent Alexandrum, in vocabulum Parthi conceſſit Arſacis obſcure geniti, latronum inter aduleſcentiae rudimenta ductoris, verum paullatim in melius mutato propoſito, clarorum contextu factorum aucti
3 ſublimius. Qui poſt multa glorioſe et fortiter geſta, ſuperato Nicatore Seleuco, eiusdem Alexandri ſucceſſore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum, praeſidiisque Macedonum pulſis ipſe tranquillius agens, temperator obedientium fuit et
4 arbiter lenis. Denique poſt ſinitima cuncta, vi vel aequitatis conſideratione, vel metu ſubacta, civitatum

1) Mſ. curioſe digeſtis.

et caſtrorum caſtellorumque munimentis oppleta Perſide, adſuefactaque timori eſſe accolis omnibus, quos antea formidabat, medium ipſe agens curſum aetatis, placida morte deceſſit. Certatimque ſummatum et vulgi ſententiis concinentibus, aſtris (ut ipſi exiſtimant) ritus ſui conſecratione permiſtus eſt omnium primus. Unde ad id tempus reges eius- 5
dem gentis praetumidi, adpellari ſe patiuntur Solis fratres et Lunae: utque Imperatoribus noſtris Auguſta nuncupatio amabilis eſt et optata; ita regibus Parthicis abiectis et ignobilibus antea, incrementa dignitatum felicibus Arſacis auſpiciis acceſſere vel maxima. Quamobrem numinis eum vice 6
venerantur et colunt, eousque propagatis honoribus, ut ad noſtri memoriam non, niſi Arſacides is fit, quisquam in ſuſcipiendo regno cunctis anteponatur: et in qualibet civili concertatione, quae a) adſidue apud eos eveniunt, velut ſacrilegium quisque caveat, ne dextera ſua Arſacidem arma geſtantem feriat vel privatum.

Satisque conſtat hanc gentem regna, populis 7
vi ſuperatis compluribus, dilataſſe adusque Propontidem et Thracias: ſed alte ſpirantium ducum ſuperbia, licenter graſſantium per longinqua, aerumnis maximis imminutam: primo per Cyrum, quem Bospori fretum cum multitudine fabuloſa transgreſſum, ad internecionem delevit Tomyris regina Scytharum, ultrix acerrima filiorum. Deinde, cum 8
Dareus, poſteaque Xerxes Graeciam elementorum uſu mutato adgreſſi, cunctis paene copiis terra marique conſumptis, vix ipſi tutum invenere diſceſſum: ut bella praetereamus Alexandri, et teſtamento nationem omnem in ſucceſſoris unius iura translatam.

---

a) Mſ. aſſidue.

9 Quibus peractis tranſcurſisque temporibus lon-
gis, ſub conſulibus, et deinceps in poteſtatem Cae-
ſarum redacta re publica, nobiſcum eae nationes
ſubinde dimicarunt, paribusque momentis inter-
dum, aliquoties ſuperatae, nonnumquam abiere
victrices.

10 Nunc locorum ſitum, quantum ratio ſinit, carptim
breviterque abſolvam. Hae regiones in amplitu-
dines diffuſae longas et latas, ex omni latere inſulo-
ſum et celebre Perſicum ambiunt mare: cuius oſtia
adeo eſſe perhibentur anguſta, ut ex Harmozonte
Carmaniae promuntorio contra oppoſitum aliud
promuntorium, quod adpellant incolae Maces, ſine
11 impedimento cernatur. Quibus anguſtiis permea-
tis, cum latitudo patuerit nimis extenſa, navigatio
adusque urbem Teredona porrigitur, ubi poſt iactu-
ras multiplices pelago miſcetur Euphrates: omnis-
que ſinus dimenſione littorea in numerum viginti
millium ſtadiorum velut ſpatio detornato finitur:
cuius per oras omnes oppidorum eſt denſitas et vi-
12 corum, naviumque crebri diſcurſus. Ergo per-
meatis anguſtiis antedictis, venitur ad Armeniae
ſinum, Orienti obiectum intervallo. Cantichus no-
mine panditur ſinus auſtralis: haud procul inde
alius, quem vocant Chaliten, occiduo obnoxius
ſideri. Hinc praeſtrictis pluribus inſulis, e quibus
paucae ſunt notae, Indorum mari iunguntur oceano,
qui ferventem ſolis exortum ſuscipit omnium pri-
13 mus, ipſe quoque nimium calens. Utque geogra-
phici ſtili formarunt, hac ſpecie diſtinguitur omnis
circuitus antedictus. Ab Arctoo cardine adusque
Caſpias portas Caduſiis conterminat, et Scytha-
rum gentibus multis, et Arimaſpis hominibus luſcis
et feris: ab occidua plaga contingit Armenios, et
Niphaten, et in Aſia ſitos Albanos, mare rubrum,
et Scenitas Arabas, quos Saracenos poſteritas adpel-
lavit: Meſopotamiam ſub axe meridiali deſpectat:

Orienti a fronte contrarius, ad Gangen extenditur flumen, quod Indorum interſecans terras, in pelagus eiectatur auſtrale.

Sunt autem in omni Perſide hae regiones maximae, quas Vitaxae, id eſt, magiſtri equitum curant, et regis ſatrapae (nam minores plurimas recenſere difficile eſt et ſuperfluum) Aſſyria, Suſiana, Media, Perſis, Parthia, Carmania maior, Hyrcania, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacae, Scythia ultra Emodem montem, Serica, Aria, Paropaniſadae, Drangiana, Arachoſia, et Gedroſia. 14

Citra omnes propinqua eſt nobis Aſſyria, celebritate et magnitudine, et multiformi feracitate ditiſſima: quae per populos pagosque amplos diffuſa quondam et copioſa, ad unum conceſſit vocabulum, et nunc omnis adpellatur Aſſyria: ubi inter baccarum vulgariumque abundantiam frugum bitumen naſcitur prope lacum nomine Soſingiten, cuius alveo Tigris voratus fluensque ſubterraneus, percurſis ſpatiis longis emergit. Hic et naphtha gignitur picea ſpecie glutinoſa, ſimilis ipſa quoque bitumini: cui etiamſi avicula inſederit brevis, praepedito volatu ſubverſa penitus evaneſcit. Et cum hoc liquoris ardere coeperit genus, nullum inveniet humana mens, praeter pulverem, exſtinguendi commentum. 15 16

In his pagis hiatus quoque conſpicitur terrae, unde halitus letalis exſurgens, quodcumque animal proxime ſteterit, odore gravi conſumit. Quae lues oriens a profundo quodam puteo, cum os eius exceſſerit latum, antequam ſublimius vagaretur, terras circumſitas inhabitabiles acerbitate feciſſet. Cuius ſimile foramen apud Hierapolim Phrygiae antehac, ut adferunt aliqui, videbatur: unde emergens itidem noxius ſpiritus perſeveranti odore, quidquid prope venerat, corrumpebat, absque ſpadonibus ſolis: quod qua cauſa eveniat, rationibus phy- 17 18

19 ſicis permittatur. Apud Asbamaei quoque Iovis
templum in Cappadocia, ubi ampliſſimus ille philo-
ſophus Apollonius traditur natus prope oppidum
Tyana, ſtagno eſſluens fons cernitur, qui magnitu-
dine aquarum inflatus, ſeſeque reſorbens, num-
quam extra margines intumeſcit.
20 Intra hunc circuitum Adiabena eſt, Aſſyria pri-
ſcis temporibus vocitata, longaque adſuetudine ad
hoc tranſlata vocabulum ea re, quod inter Onam
et Tigridem ſita navigeros fluvios, adiri vado num-
quam potuit: *transire* enim διαβαίνειν dicimus Grae-
21 ci: et veteres quidem hoc arbitrantur. Nos autem
id dicimus, quod in his terris amnes ſunt duo per-
petui, quos et tranſivimus, Diabas et Adiabas, iun-
cti navalibus pontibus: ideoque intelligi Adiabe-
nam cognominatam, ut a fluminibus maximis Aegy-
ptus, Homero auctore, et India, et Euphratenſis
ante hac Commagena: itidemque Hiberia ex Hibe-
ro, nunc Hiſpania, et a Baeti amne inſigni provin-
cia Baetica.
22 In hac Adiabena Ninus eſt civitas, quae olim
Perſidis regna poſſederat, nomen Nini, potentiſſi-
mi quondam regis, Semiramidis mariti declarans,
et Ecbatana, et Arbela, et Gaugamela, ubi Darium
Alexander poſt diſcrimina varia proeliorum incitato
Marte proſtravit.
23 In omni autem Aſſyria multae ſunt urbes: inter
quas Apamia eminet Meſene cognominata, et Te-
redon, et Apollonia, et Vologeſſia, hisque ſimiles
multae. Splendidiſſimae vero et pervulgatae hae
ſolae ſunt tres: Babylon, cuius moenia bitumine
Semiramis ſtruxit (arcem enim antiquiſſimus rex
condidit Belus) et Cteſiphon, quam Vardanes
priſcis temporibus inſtituit, poſteaque rex Pacorus
incolarum viribus amplificatam et moenibus, Grae-
co indito nomine Perſidis, effecit ſpecimen ſum-
mum: poſt hanc Seleucia, ambitioſum opus Nica-

toris Seleuci. Qua per duces Veri Caeſaris (ut ante 24
retulimus) expulſata, avulſum ſedibus ſimulacrum Comei Apollinis, perlatumque Romam, in aede Apollinis Palatini deorum antiſtites collocarunt. Fertur autem, quod poſt direptum hoc idem figmentum, incenſa civitate, milites fanum ſcrutantes invenere foramen anguſtum: quo reſerato, ut pretioſum aliquid invenirent, ex adyto quodam concluſo a Chaldaeorum arcanis labes primordialis exſiluit, quae inſanabilium vi concepta morborum, eiusdem Veri Marcique Antonini temporibus, ab ipſis Perſarum finibus, adusque Rhenum et Gallias cuncta contagiis polluebat et mortibus.

Hic prope Chaldaeorum eſt regio altrix philoſo- 25
phiae veteris, ut memorant ipſi, apud quos veridica vaticinandi fides eluxit. Perfluunt autem has easdem terras potiores ante alios amnes hi, quos praediximus, et Marſes, et flumen regium, et Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus, navigabilis per omnes eſt rivos, inſulasque circumfluens, et arva cultorum induſtria diligentius rigans, vomeri et gignendis arbuſtis habilia facit.

His tractibus Suſiani iunguntur, apud quos non 26
multa ſunt oppida, inter alia tamen eminet Suſa, ſaepe domicilium regum, et Arſiana, et [3]) Sele, et Aracha: caetera brevia ſunt et obſcura. Fluvii vero multi per haec loca discurrunt, quibus praeſtant Oroates, et Harax, et Meſeus, per arenoſas anguſtias, quae a rubro prohibent Caſpium mare, aequoream multitudinem inundantes.

At in laeva Media confinis Hyrcano panditur 27
mari: quam ante regnum Cyri ſuperioris, et incrementa Perſidos, legimus Aſiae [4]) reginam totius, Aſſyriis domitis, quorum plurimos pagos in Acropatenae vocabulum permutatos belli iure poſſedit.

---

3) Mſ. Sole. 4) Mſ. regna.

28* Pugnatrix natio, et formidanda post Parthos,
quibus vincitur solis, regiones inhabitans ad speciem quadratae figurae formatas. Harum terrarum
incolae omnes ad latitudinem nimiam extenduntur,
eisque maximae celsitudines imminent montium,
quos [5]) Zacram, et Orontem, et Iasonium vocant.
29 Coroni quoque montis altissimi partem habitantes
occiduam, frumentariis agris adfluunt et vinariis,
pingui fecunditate laetissimi, et fluminibus fontium-
30 que venis liquidis locupletes. Sunt apud eos prata
virentia: fetus equarum nobilium, quibus (ut scriptores antiqui docent, nos quoque vidimus) ineuntes proelia viri summa vi vehi exsultantes solent,
31 quos Nesaeos adpellant. [6]) Abundant aeque civitatibus, quibus Media, et vicis in modum oppidorum exstructis, et multitudine incolarum. Utque
absolute dicatur, uberrimum est habitaculum
regum.

32 In his tractibus [7]) magorum agri sunt fertiles:
super quorum secta studiisque, quoniam huc incidimus, pauca conveniet expediri. Magiam opinionum insignium auctor amplissimus Plato, Machagistiam esse verbo mystico docet, divinorum incorruptissimum cultum, cuius scientiae saeculis priscis
multa ex Chaldaeorum arcanis Bactrianus addidit
Zoroastres: deinde [8]) Hystaspes, rex prudentissi-
33 mus, Darii pater. Qui cum superioris Indiae secreta fidentius penetraret, ad nemorosam quamdam
venerat solitudinem, cuius tranquillis silentiis praecelsa Brachmanorum ingenia potiuntur: eorumque
monitu rationes mundani motus et siderum, purosque [9]) sacrorum ritus, quantum colligere potuit,
eruditus, ex his, quae didicit, aliqua sensibus magorum infudit: quae illi cum disciplinis praesen-

---

5) Mſ. Zacram. 6) Mſ. Abundantiaque. 7) Mſ. Magorum magri. 8) τὸ *rex* deeſt al. 9) ſacrorum peius.

tiendi futura, per suam quisque progeniem, posteris aetatibus traduut. Ex eo per saecula multa ad 34
praesens una eademque prosapia multitudo creata, deorum cultibus dedicatur. Feruntque, si iustum est credi, etiam ignem caelitus lapsum apud se sempiternis foculis custodire, cuius portionem exiguam, ut faustam, praeisse quondam Asiaticis regibus dicunt. Huius originis apud veteres nu- 35
merus erat exilis, eiusque ministeriis Persicae potestates in faciendis rebus divinis sollemniter utebantur. Eratque piaculum aras adire, vel hostiam contrectare, antequam magus conceptis precationibus libamenta diffunderet praecursoria. Verum aucti paullatim, in amplitudinem gentis solidae concesserunt et nomen: villasque inhabitantes nulla murorum firmitudine communitas, et legibus suis uti permissi, religionis respectu sunt honorati. Ex 36
hoc magorum semine septem post mortem Cambysis regnum inisse Persidos antiqui memorant libri, docentes, eos Darii factione oppressos, imperitandi initium equino hinnitu sortiti.

In hac regione oleum conficitur medicum, quo 37
illitum telum, si emissum lentius laxiore arcu (nam ictu exstinguitur rapido) haeserit usquam, tenaciter cremat: et si aqua voluerit abluere quisquam, aestus excitat acriores incendiorum, nec remedio ullo, quam iactu pulveris consopitur. Paratur autem 38
hoc modo. Oleum usus communis herba quadam infectum condiunt harum rerum periti, ad diuturnitatem servantes, et coalescens durant ex materia venae naturalis, similis oleo crassiori: quae species gignitur apud Persas, quam (ut diximus) naphtham vocabulo adpellavere gentili.

Per haec loca civitates dispersae sunt plures, 39
queis omnibus praestant Zombis, et Patigran, et Gazaca: inter quas opibus et magnitudine moenium conspicuae sunt Heraclia, et Arsacia, et Europos,

et Cyropolis, et Ecbatana, sub Iasonio monte in
40 terris sitae Syromedorum. Amnes has regiones praetereunt multi, quorum maximi sunt Choaspes, et Gyndes, et Amardus, et Charinda, et Cambyses, et Cyrus, cui magno et [10]) specioso Cyrus ille superior rex amabilis, abolito vetere, id vocabulum dedit, cum ereptum ire regna Scythica destiuaret: quod et fortis est, ut ipse etiam ferebatur, et vias sibi, ut ille, impetu iugenti molitus, in Caspium delabitur mare.

41 Per tractus meridianos expansa, post haec confinia, littoribus proxima Persis habitatur antiqua, minutis frugibus dives et palmite, aquarumque copia iucundissima. Amnes quippe multi per eam antedictum influunt sinum: quorum maximi sunt Vatrachites, [11]) Rogomanis, et Brisoana, atque Ba-
42 grada. Oppida vero mediterranea sunt ampliora: incertum enim, qua ratione per oras maritimas nihil condiderunt insigne: inter quae Persepolis est clara, et Ardea, et [12]) Obroatis, atque Tragonice. Insulae vero visuntur ibi tres tantum, [13]) Tabiana, et Fara, et Alexandria.

43 His propiuquant Parthi siti sub Aquilone, colentes nivales terras et pruinosas: quorum regiones Choatres fluvius interscindit caeteris abundantior: et haec potiora residuis sunt oppida, [14]) Genonia, Moesia, Charax, Apamia, Artacana, et Hecatompylos, a cuius finibus per Caspia littora adusque portarum angustias stadia quadraginta numerantur
44 et mille. Feri sunt illic habitatores pagorum omnium, atque pugnaces: eosque ita certamina iuvant et bella, ut iudicetur inter alios omnes beatus, qui in proelio [15]) profuderit animam. Excedentes enim

10) Mſ. ſpecioſo. 11) Mſ. Rogomanius. 12) Mſ. Habraatis. 13) Mſ. Cadianas. 14) Mſ. Genonia, Moeſia, Charax. 15) *al.* ſuderit.

e vita morte fortuita, conviciis insectantur ut degeneres et ignavos.

Quibus ab Orientali Australique plaga Arabes 45
beati conterminant, ideo sic adpellati, quod frugibus iuxta, et fetibus, et palmite, odorumque suavitate multiplici sunt locupletes: magnaeque eorum partes mare rubrum a latere dextro contingunt: laeva Persico mari collimitant, elementi utriusque potiri bonis omnibus adsueti. Ubi et stationes, et 46
portus tranquilli sunt plures, et emporia densa, et diversoria regum ambitiosa nimium et decora, aquarumque suapte natura calentium saluberrimi fontes, et rivorum fluminumque multitudo perspicua, [16]) sospitalisque temperies caeli, ut recte spectantibus nihil eis videatur ad felicitatem deesse supremam. Ac licet abundet urbibus mediterraneis 47
atque maritimis, campisque copiosis et vallibus, has tamen civitates habet eximias, Geapolim, et Nascon, et Baraba, itidemque Nagara, et Mephram, et Taphra, et Dioscuriada. Insulas autem complures habet per utrumque proximas mare, quas dinumerare non refert. Insignior tamen aliis Turgana est, in qua Serapidis maximum esse dicitur templum.

Post huius terminos gentis, Carmania maior 48
verticibus celsis erigitur, adusque Iudicum pertinens mare, fructuariis arboreisque fetibus culta, sed obscurior Arabum terris multo et minor: fluminibus tamen ipsa quoque non minus abundans, caespitisque ubere iuxta fecunda. Amnes autem sunt 49
hic caeteris notiores Sagareus, et Saganis, et Hydriacus. Sunt etiam civitates, licet numero paucae, victu tamen et cultu perquam copiosae: inter quas nitet Carmana omnium mater, et Portospana, et Alexandria, et Hermupolis.

---

16) *al.* sospitalisque.

50 Interius vero pergenti occurrunt Hyrcani, quos
eiusdem nominis alluit mare. Apud quos, [17]) glae-
bae macie internecante fementes, ruris colendi cura
eft levior: fed vefcuntur venatibus, quorum varie-
tate immane quantum exuberant. Ubi etiam tigri-
dum millia multa cernuntur, feraeque beftiae plu-
res: quae cuiusmodi folent capi commentis, dudum
51 nos meminimus retuliffe. Nec ideo tamen ftivam
ignorant, fed femiuibus teguntur [18]) aliquae par-
tes, ubi folum eft pinguius: nec arbufta defunt in
locis habilibus ad plantandum, et marinis mercibus
52 plerique fuftentantur. Hic amnes duo pervulgati
funt nominis, Oxus et Maxera, quos urgente inedia
fuperantes natatu aliquoties tigres, improvifae fini-
tima populantur. Habent etiam civitates inter mi-
nora municipia validas, duas quidem maritimas,
Socunda et Saramanna: mediterraneas alias,
Azmornam et Solen, et his nobiliorem Hyrcanam.

53 Contra hanc gentem fub Aquilone dicuntur Abii
verfari, genus piiffimum, calcare cuncta mortalia
confuetum: quos (ut Homerus fabulofius canit) Iu-
piter ab Idaeis montibus contuetur.

54 Sedes vicinas poft Hyrcanos fortiti funt Margia-
ni, omnes paene collibus altis undique circum-
faepti, ideo a mari discreti. Et quamquam plera-
que funt ibi deferta aquarum [19]) paenuria, quaedam
tamen habent oppida: fed Iafonion, et Antiochia,
et Nifea, funt aliis notiora.

55 Proximos his limites poffident Bactriani, natio
antehac bellatrix et potentiffima, Perfisque femper
infefta, antequam circumfitos populos omnes [20]) ad
ditionem gentilitatemque traherent nominis fui:
quam rexere veteribus faeculis etiam Arfaci formi-

17) Mf. glebae macie intermicantes ementes. 18) Mf. talique parte. 19) Mf. penuria foli quaedam, fed. 20) *Steph.* ad deditionem.

dabiles reges. Eius pleraeque partes, ita ut Mar- 56
giana, procul a littoribus ſunt diſparatae, ſed humi
gignentium fertiles: et pecus, quod illic per cam-
peſtria loca veſcitur et montana, membris eſt magnis
compactum et validis: ut indicio ſunt cameli a Mi-
thridate exinde perducti, et primitus in obſidione
Cyzicena viſi Romanis. Gentes iisdem Bactrianis 57
obediunt plures, quas exſuperant Tochari: et ad
Italiae ſpeciem crebris fluminibus inundantur: e
quibus Artemis et Zariaſpes ante ſibi conſociati,
itidemque Ochus et [21]) Orchomanes iuncti conveuis
aquis augent immania Oxi fluenta. Sunt et hic ci- 58
vitates, quas amnes diverſi perſtringunt, his ceden-
tes ut melioribus, Chatra, et Charte, et Alicodra,
et Aſtacia, et Menapila, et Bactra ipſa, unde re-
gnum et vocabulum nationis eſt inſtitutum.

Sub imis montium pedibus, quos adpellant 59
Sogdios, inter quos amnes duo fluunt navium ca-
paciſſimi, Araxates et Dymas, qui per iuga valles-
que praecipites in campeſtrem planitiem decurren-
tes, Oxiam nomine paludem efficiunt longé lateque
diffuſam. Hic inter alia oppida celebrantur Ale-
xandria, et Cyreſchata, et Drepſa metropolis.

His contigui ſunt Sacae, natio fera, ſqualen- 60
tia incolens loca, ſolo pecori fructuoſa, ideo nec
civitatibus culta: cui Aſcanimia mons imminet, et
Comedus. Praeter quorum radices, et vicum,
quem Lithinon pyrgon adpellant, iter longiſſimum
patet mercatoribus pervium, ad Seras ſubinde com-
meantibus.

Circa defectus et crepidines montium, quos 61
Imavos et Tapurios vocant, [22]) Scythae ſunt intra
Perſicos fines, [23]) Aſianis contermini Sarmatis, Ala-
norumque latus tangentes extremum. Qui velut

---

21) *al.* Orgomanes. 22) Mſ. Scythae ſunt aura intra. 23) *al.* Aſianae.

agentes quodam in ſeceſſu, coalitique ſolitudine, per intervalla diſperſi ſunt longa, adſueti victu vili
62 et paupertino. Et gentes quidem variae hos incolunt tractus, quas nunc recenſere alio properans ſuperfluum puto. Illud tamen ſciendum eſt, inter has nationes paene ob aſperitatem nimiam inacceſſas, homines eſſe quosdam mites et pios; ut Iaxartae ſunt et Galactophagi, quorum meminit vates Homerus in hoc verſu:

Γλακτοφάγων Ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

63 Inter flumina vero multa, quae per has terras vel potioribus iungit natura, vel lapſu poſt trahit in mare, Roemnus celebris eſt, et Iaxartes, et Talicus. Civitates autem non niſi tres ſolas habere noſcuntur, Aſpabota, et Chauriana, et Saga.

64 Ultra haec utriusque Scythiae loca, contra orientalem plagam in orbis ſpeciem conſertae celſorum aggerum ſummitates ambiunt Seras, ubertate regionum et amplitudine circumſpectos: ab occidentali latere Scythis adnexos: a ſeptemtrione et orientali, nivoſae ſolitudini cohaerentes: qua meridiem ſpectant, adusque Indiam porrectos et Gangem. Adpellantur autem ibidem montes, [24]) Auniva, et Nazavicium, et Aſmira, et Emodon, et
65 Opurocarra. Hanc itaque planitiem undique prona declivitate praeruptam, terrasque lato ſitu diſtentas, duo famoſi nominis flumina, Oechardes et [25]) Bautis lentiore meatu percurrunt. Et diſpar eſt tractuum diverſorum ingenium: hic patulum, alibi molli devexitate ſubductum: ideoque ſatietate fru-
66 gum, et pecoribus, et arbuſtis exuberat. Incolunt autem fecundiſſimam glaebam variae gentes, e quibus Alitrophagi, et Annibi, et Sizyges, et Chardi Aquilonibus obiecti ſunt et pruinis. Exortum

24) Mſ. Anniva. 25) Mſ. Bautis.

tum vero ſolis ſuſpiciunt Rabannae, et Aſmirae, et
Eſſedones omnium ſplendidiſſimi: quibus [26]) Athago-
rae ab occidentali parte cohaerent, et [27]) Aſpaca-
rae: Betae vero auſtrali celſitudine montium [28]) in-
clinati. Urbibus licet non multis, magnis tamen
celebrantur et opulentis: inter quas maximae Aſmi-
ra, et Eſſedon, et Aſparata, et Sera, nitidae ſunt
et notiſſimae. Agunt autem ipſi quietius Seres, 67
armorum ſemper et proeliorum expertes: utque
hominibus ſedatis et placidis otium eſt voluptabile,
nulli finitimorum moleſti. Caeli apud eos iucunda
ſalubrisque temperies, aëris facies munda, lenium-
que ventorum commodiſſimus flatus: et abunde
ſilvae ſublucidae: a quibus arborum fetus aquarum
adſperginibus crebris, velut quaedam vellera mo-
lientes, ex lanugine et liquore miſtam ſubtilitatem
tenerrimam pectunt: nentesque [29]) ſubtemina, con-
ficiunt ſericum, ad uſus antehac nobilium, nunc
etiam infimorum ſine ulla discretione proficiens.
Ipſi praeter alios frugaliſſimi, pacatioris vitae culto- 68
res, vitantes reliquorum mortalium coetus. Cum-
que ad coëmenda fila, vel quaedam alia fluvium
transierint advenae, nulla ſermonum vice, propo-
ſitarum rerum pretia ſolis oculis aeſtimantur: et ita
ſunt abſtinentes, ut apud ſe tradentes gignentia,
nihil ipſi comparent [30]) adventicium.

[31]) Ariani vivunt poſt Seras, Boreae obnoxii fla- 69
tibus: quorum terras amnis vehendis ſufficiens na-
vibus, Arias perfluit nomine, faciens lacum ingen-
tem eodem vocabulo dictitatum. Abundat autem
haec eadem Aria oppidis: inter quae ſunt [32]) cele-
bria, [33]) Bitaxa Sarmatina, et Sotera, et Niſibis,
et Alexandria, unde naviganti ad Caſpium mare
quingenta ſtadia numerantur et mille.

26) Mſ. Athagorae. 27) Mſ. Aſpatharae beatae. 28) Mſ. incli-
nati. 29) *al.* ſubtegmina. 30) *al.* advectitium. 31) Mſ. Afriani.
32) *al.* celebres. 33) Mſ. Bitaxas armotina.

70 His locis Paropanisatae sunt proximi, Indos ab oriente, Caucasumque ab occidentali latere prospectantes, ipsi quoque montium defectibus [34]) inclinati: quos residuis omnibus maior Ortogordomaris interluit fluvius, a Bactrianis exsurgens. Habent autem etiam civitates aliquas; quibus clariores sunt Agazaca, et Naulibus, et [35]) Ortopana, unde littorea navigatio adusque Mediae fines, portis proximos Caspiis, stadiorum sunt duo millia et ducenta.

71 Antedictis [36]) continui sunt Drangiani collibus cohaerentes, quos flumen alluit Arabium nomine ideo adpellatum, quod inde exoritur, interque alia duobus municipiis exsultantes Prophthasia et Ariaspe, ut opulentis et claris.

72 Post quos [37]) exadversum Arachosia visitur, dextrum vergens in latus Indis obiecta, quam ab Iudo fluviorum maximo, unde regiones cognominatae sunt, amnis multo minor exoriens aquarum alluit amplitudine, efficitque paludem Arachotoscrenem [38]) adpellatam. Hic quoque civitates sunt inter alias [39]) utiles, Alexandria, et Arbaca, et Choaspa.

73 At in penitissima parte Persidos [40]) Gedrosia est, dextra terminos contingens Indorum, inter minores alios Artabio uberior flumine: ubi montes deficiunt Barbitani, quorum ex pedibus imis emergentes alii fluvii Indo miscentur, amittentes nomina magnitudine potioris. Civitates autem etiam hic sunt: inter civitates praeter insulas Sedratyra, et Gynaecon limen meliores residuis aestimantur.

74 Ne igitur orae maritimae spatia alluentia Persidis extremitates per minutias demonstrantes, a proposito longius aberremus, id sufficiet dici: quod mare praetentum a Caspiis montibus per boreum latus

---

34) Mſ. inclinati. 35) *al.* Orthoſpata. 36) Mſ. continui. 37) exadverſum. 38) Mſ. appellant. 39) Mſ. utiles. 40) Mſ. Geroſia.

adusque memoratas anguſtias, novem millium ſtadiorum; Auſtrale vero ab oſtiis Nili fluminis adusque principia Carmanorum, quatuordecim millium ſtadiorum numero definitur.

Per has nationes diſſonas et multiplices, homi- 75
num quoque diverſitates ſunt ut locorum. Sed ut generaliter corpora deſcribamus et mores, graciles paene ſunt omnes, ſubnigri vel livido colore pallentes, caprinis oculis torvi, et ſuperciliis in ſemiorbium ſpeciem curvatis iunctisque, [41]) non indecoribus barbis, capillisque [42]) promiſſis hirſuti: omnes tamen promiſcue, vel inter epulas feſtosque dies, gladiis cincti cernuntur. Quem Graecorum veterum morem abieciſſe primos Athenienſes, Thucydides eſt auctor ampliſſimus. Effuſius plerique 76
[43]) ſoluti in Venerem, aegreque contenti multitudine pellicum: puerilium ſtuprorum expertes; pro opibus quisque adſciſcens matrimonia plura vel pauca. Unde apud eos per libidines varias caritas diſperſa torpeſcit. Munditias conviviorum et luxum, maximeque potandi aviditatem vitantes, ut luem.
Nec apud eos extra regales menſas hora eſt praeſti- 77
tuta prandendi, ſed venter unicuique velut ſolarium eſt, eoque monente, quod inciderit, editur: nec quisquam poſt ſatietatem ſuperfluos ſibi ingerit cibos. Immane, quantum reſtricti et cauti, ut inter 78
hoſtiles hortos gradientes nonnumquam et vineta, nec cupiant aliquid, nec contingant, venenorum et ſecretarum artium metu. Super his nec ſtando 79
mingens, nec ad requiſita naturae ſecedens facile viſitur Perſa: ita obſervantius haec aliaque pudenda declinant. Adeo autem diſſoluti ſunt, et artuum 80
laxitate vagoque inceſſu ſe iactitantes, ut effemina-

41) Mſ. indecoribus barbis. 42) *al.* prolixis. 43) *al.* ſoliti ſolvi in venerem.

tos existimes, cum sint acerrimi bellatores: sed magis artifices, quam fortes, eminusque terribiles: abundantes inanibus verbis, insanumque loquentes et ferum: magnidici, et graves, ac taetri, minaces iuxta in adversis rebus et prosperis, callidi, superbi, crudeles vitae necisque potestatem in servos et plebeios vindicantes obscuros. Cutes vivis hominibus detrahunt particulatim vel solidas: nec ministranti apud eos famulo mensaeque adstanti hiscere vel loqui licet, vel spuere: ita [44]) prostratis pellibus
81 labra omnium vinciuntur. Leges apud eos impendio formidatae: inter quas diritate exsuperant latae contra ingratos, et desertores: et abominandae aliae, per quas ob noxam unius omnis propinquitas
82 perit. Ad iudicandum autem usu rerum spectati destinantur et integri, parum alienis consiliis indigentes: unde nostram consuetudinem rident, quae interdum facundos, iurisque publici peritissimos post indoctorum collocat terga. Nam quod superfidere corio damnati ob iniquitatem iudicis iudex alius cogebatur, aut finxit vetustas, aut olim recepta
83 consuetudo cessavit. Militari cultu ac disciplina, proludiisque continuis rei castrensis et armaturae, quam saepe formavimus, metuendi vel exercitibus maximis: equitatus virtute confisi, ubi desudat nobilitas omnis et splendor. Pedites enim in speciem mirmillonum contecti, iussa faciunt ut calones. Sequiturque semper haec turba tamquam addicta perenni servitio, nec stipendiis aliquando fulta nec donis. Et gentes plurimas, praeter eas, quas abunde perdomuit, sub iugum haec natio miserat, ita audax et ad pulveres Martios erudita, ni bellis
84 civilibus externisque adsidue vexarentur. Indumentis plerique eorum ita operiuntur lumine colorum fulgentibus vario, ut, licet sinus lateraque

44) Ita MS. et *Steph.* *al.* rostratis pellibus.

diffuta relinquant flatibus agitari ventorum, inter calceos tamen et verticem nihil videatur intectum. Armillis uti monilibusque aureis, et gemmis, praecipue margaritis, quibus abundant, adſuefacti poſt Lydiam victam, et Croeſum.

Reſtat, ut ſuper ortu lapidis huius pauca ſuc- 85
cinctius explicentur. Apud Indos et Perſas margaritae reperiuntur iu teſtis marinis robuſtis et candidis, permiſtione roris anni tempore praeſtituto conceptae. Cupientes enim velut coitum quemdam, humores ex lunari adſpergine capiunt denſius oſcitando. Exindeque [45]) gravidulae edunt minutas binas, aut ternas, vel [46]) uniones ideo ſic adpellatas, quod eviſceratae conchulae ſingulas aliquoties pariunt, ſed maiores. Idque indicium eſt aetherea 86
potius derivatione, quam ſaginis pelagi hos oriri fetus et veſci: quod guttae matutini roris iisdem infuſae claros efficiunt lapillos et teretes: veſpertini vero flexuoſos contra, et rutilos, et maculoſos interdum. Minima autem vel magna pro qualitate hauſtuum figurantur caſibus variatis. Concuſſae vero ſaepiſſime metu fulgurum inaneſcunt, aut debilia pariunt, aut certe vitiis diffluunt abortivis. Capturas autem difficiles et periculoſas, et ampli- 87
tudines pretiorum illa efficit ratio, quod frequentari ſueta littora propter piſcantium inſidias declinantes, ut quidam coniiciunt, circa devios ſcopulos et marinorum canum receptacula deliteſcunt. Quod 88
genus gemmae etiam in Britannici ſeceſſibus maris gigni legique, licet dignitate dispari, non ignoramus.

45) Mſ. gravidulae. 46) *al.* uniones ſic appellatas, quod eius terrae conchulae.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXIV.

Iulianus cum exercitu Assyriam ingreditur, et Anathan castellum ad Euphratem in fidem recipit, ac incendit. C. I. *Imperator castellis et oppidis aliis intentatis, aliis, quae deserta erant, incensis, Pirisaboram in deditionem accipit succenditque.* II. *Iulianus A. ob rem bene gestam centenos viritim denarios militibus promittit, et exiguum donativum dedignantes, modesta oratione ad sanitatem revocat.* III. *Oppidum Maozamalcha expugnatum a Romanis atque excisum.* IV. *Munitissimum situ et opere castellum expugnant Romani ac incendunt.* V. *Persarum duobus millibus et quingentis interfectis, et vix LXX. suorum amissis, Iulianus multos coronis pro concione donat.* VI. *Imperator a Ctesiphontis obsidione deterritus, cunctas naves suas temere iubet exuri, et a flumine recedit.* VII. *Imperator cum iam nec pontes facere, nec parti copiarum suarum posset adiungi, per Corduenam reverti statuit.* VIII.

1 Post exploratam alacritatem exercitus, uno parique ardore [1]) impetrabilem Principem superari non [2]) posse, Deum usitato clamore testati, Iulianus summae rei finem imponendum maturius credens, extracta quiete nocturna, itinerarium souare lituos iubet: praestructisque omnibus, quae difficultates arduae belli poscebant, candente iam luce Assyrios

1) *al.* impenetrabilem. 2) posse, Deum usitato clam.

fines ingressus, celso praeter alios spiritu obequitans ordinibus, aemulatione sui cunctos ad officia fortitudinis incendebat. Utque ductor usu et doci- 2
litate firmatus, metuens, ne per locorum insolentiam insidiis caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorsus est. Excursatores quidem quingentos et mille sensim praeire disposuit, qui cautius gradientes ex utroque latere, itidemque a fronte, ne quis repentinus irrueret, prospectabant. Ipse vero medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamentum, dextra legiones aliquas cum Nevita supercilia fluminis [3]) praestringere iussit Euphratis. Cornu vero laevum cum equitum copiis Arinthaeo tradidit et Hormisdae, ducendum confertius per plana camporum et mollia. Agmina vero postrema Dagalaiphus cogebat et Victor, ultimusque omnium Osdruenae dux Secundinus. Deinde ut 3
hostibus, si erupissent usquam, vel conspicantibus procul, timorem multitudinis maioris incuteret, laxatis cuneis iumenta dilatavit et homines, ut decimo paene lapide postremi dispararentur a signiferis primis: quod arte mira saepe fecisse Pyrrhus ille rex dicitur Epirotes, opportunis in locis castrametandi, armorumque speciem diffundendi ex industria, vel attenuandi perquam scientissimus, ut, ubi usu venisset, plures aestimarentur, aut pauci.

Sarcinas vero et calones et adparitionem imbel- 4
lem, impedimentorumque genus omne inter utrumque latus instituit procedentium ordinatim, ne qua vi subita raperentur, ut saepe contigit, improtecta. Classis autem licet per flumen ferebatur adsiduis flexibus tortuosum, nec residere, nec praecurrere sinebatur.

Emenso itaque itinere bidui prope civitatem ve- 5
nimus Duram desertam, marginibus amnis impoli-

3) Ms. praestringere.

tam. In quo loco greges cervorum plures inventi ſunt, quorum alii confixi miſſilibus, alii ponderibus [4]) eliſi remorum, ad ſatietatem omnes paverunt: pars maxima natatu adſueta veloci alveo penetrato, incohibili curſu evaſit ad ſolitudines notas.

6 Exin dierum quatuor itinere levi peracto, veſpera incedente cum expeditis mille impoſitis navibus, Lucillianus Comes imperio principis mittitur Anathan munimentum expugnaturus: quod ut pleraque alia circumluitur fluentis Euphratis. Et navibus, ut praeceptum eſt, per opportuna diſperſis, obſidebatur inſula, nebuloſa nocte obumbrante im-
7 petum clandeſtinum. Sed poſtquam advenit lux certa, aquatum quidam egreſſus, viſis ſubito hoſtibus ululabili clamore ſublato, excitos tumultuoſis vocibus propugnatores armavit. Et mox ſpecula quadam altiſſima explorato ſitu caſtrorum, quam ociſſime cum duarum praeſidio navium amnem ſupermeat Imperator, pone ſequentibus navigiis mul-
8 tis, quae obſidionales machinas advehebant. Iamque muris propinquans, cum non absque diſcriminibus multis conſideraret eſſe certandum, ſermone cum leni, tum aſpero et minaci hortabatur ad deditionem defenſores: qui ad colloquium petito Hormisda, promiſſis eius et iuramentis illecti, mul-
9 ta ſibi de lenitudine Romana ſpondebant. Denique prae ſe bovem coronatum agentes, quod eſt apud eos ſusceptae pacis indicium, deſcendere ſuppliciter: et ſtatim munimento omni incenſo, Puſaeus eius praefectus, dux Aegypti poſtea, honore tribunatus adfectus eſt. Reliqui vero cum caritatibus ſuis et ſupellectile, [5]) humaniore cultu ad Syriacam
10 civitatem Chalcida transmiſſi ſunt. Inter hos miles quidam, cum Maximianus perrupiſſet quondam Perſicos fines, in his locis aeger relictus, prima

4) Mſ. inferamorum. 5) Mſ. humaniore.

etiam tum lanugine iuvenis, ut aiebat, uxores fortitns gentis ritu complures, cum numerofa fubole tunc fenex incurvus, exfultans proditionisque auctor ducebatur ad noftra, teftibus adfirmans, et praefciffe fe olim, et praedixiffe, quod centenario iam contiguus fepelietur in folo Romano. Poft quae Saraceni procurfatores quosdam partis hoftium obtulere laetiffimo Principi, [6]) et munerati ad agenda fimilia funt remiffi.

Acciderat aliud poftridie dirum. Ventorum 11
enim turbo exortus, pluresque vertigines concitans, ita confuderat omnia tecta, ut tabernacula multa [7]) confcinderentur, et fupini plerique milites fternerentur vel proni, [8]) fpiritu ftabilitatem veftigii fubvertente. Nec minus eodem die aliud periculofum evenit. Amne enim repente [9]) extra margines evagato, merfae funt quaedam frumentariae naves, cataractis avulfis, ad [10]) defundendas reprimendasque aquas rigare fuetas opere faxeo ftructis: quod utrum per infidias, an magnitudine acciderit fluentorum, fciri non potnit.

Poft perruptam incenfamque urbem omnium 12
primam, et captivos transmiffos, certiore iam fpe provectus exercitus ad fiduciam, elatis vocibus in favores Principis confurgebat, adfore fibi etiam deinde caeleftem exiftimans curam.

Et quia per regiones ignotas de obfcuris erat 13
fufpectior cura, [11]) aftus gentis et ludificandi varietas timebatur. Ideoque Imperator nunc antefignanus, nunc agminibus cogendis infiftens cum expeditis velitibus, ne quid lateret abftrufum, frutecta fqualida vallesque fcrutabatur: licentiores militum per longinqua difcurfus adfabilitate nativa prohibendo vel minis. Hoftiles tamen agros omni fru- 14

6) Mf. et minerat ad agenda. 7) Mf. confcenderentur. 8) Mf. difpiritu. 9) *Steph.* circa. 10) Mf. defundendas. 11) *al.* actus.

gum genere divites cum ſegetibus et tuguriis inflammari permiſit ita demum, cum uſui neceſſaria abunde ſibi quisque collegiſſet: et hoc modo ſauciaba-
15 tur ſalus hoſtium neſciorum. Bellatores enim libenter quaeſitis dextris propriis utebantur, alia virtutis ſuae horrea reperiſſe exiſtimantes, et laeti, quod vitae quoque ſubſidiis adfluentes, alimenta
16 ſervabant quae navigiis vehebantur. Hic vino gravis quidam temerarius miles, ad ulteriorem ripam nullo urgente transgreſſus, in conſpectu noſtro [12]) ab hoſtibus captus, occiſus eſt.

1 II. Quibus tali caſu patratis, ad caſtra pervenimus nomine Thilutha, in medio fluminis ſita, locum immenſo quodam vertice tumeſcentem, et poteſtate naturae velut manu circumſaeptum humana: cuius ad deditionem incolae tentati mollius, ut decebat, quoniam aſperitas edita vim ſuperabat armorum, intempeſtivam tunc defectionem eſſe firmabant. Sed hactenus reſponderunt, cum interiora occupaverint protinus gradientes Romani, ſe quoque, utpote regnorum ſequelas, victoribus acceſſu-
2 ros. Et poſt haec praetermeantes ipſa moenia naves noſtras cum verecundia quiete ſpectabant immobiles. Quo transito, cum ad munimentum aliud Achaiachala nomine veniſſemus, fluminis circumitione vallatum, arduumque tranſcenſu, [1]) refutati pari reſponſo disceſſimus. Alia poſtridie caſtra ob muros invalidos derelicta, praetereuntur incenſa.
3 [2]) Poſtera igitur et inſequenti die ſtadiis ducentis emenſis, ventum eſt ad locum [3]) Paraxmalcha. Unde amne transito, milliario ſeptimo disparata Diacira invaditur civitas, habitatoribus vacua, frumento et ſalibus nitidis plena, in qua templum alti culminis arci vidimus ſuperpoſitum: qua incenſa, cae-

12) Mſ. ab hominibus. 1) *al.* confutati. 2) Mſ. Poſtera igitur. 3) Mſ. Baraxmalcha.

ſiſque mulieribus paucis, quae repertae ſunt, traiecto
fonte ſcatenti bitumine, Ozogardana occupavimus
oppidum, quod formidine advenientis exercitus
itidem deſeruere cultores: in quo principis Traiani
tribunal ostendebatur. Hac quoque exuſta, biduo 4
ad refectionem corporum dato, prope extremum
noctis, quae ſecundum diem ſequuta eſt, Surena
poſt regem apud Perſas promeritae dignitatis, et
Malechus Podoſaces nomine, Phylarchus Saraceno-
rum Aſſanitarum, famoſi nominis latro, omni ſae-
vitia per noſtros limites diu graſſatus, ſtructis Hor-
misdae inſidiis, quem ad ſpeculandum exiturum in-
certum unde praeſenſerant, ideo ſunt tentamento
fruſtrati, quod anguſta fluminis interluvies et prae-
alta transiri vado non potuit. Et primo lucis exor- 5
dio, cum eſſent hoſtes iam in contuitu, viſi tunc
primitus coruſci galeis, et horrentes indutibus [4]) ri-
gidis: milites in procinctum impetu veloci tenden-
tes, eos involavere fortiſſime. Et quamvis arcus
validis viribus flecterentur, et ſplendor ferri inter-
micans Romanorum metum augeret: ira tamen
acuente virtutem, clypeorum denſitate contecti, ne
poſſent emittere, coëgerunt. Animatus his vin- 6
cendi primitiis miles, ad vicum Macepracta perve-
nit, in quo ſemiruta [5]) murorum veſtigia videban-
tur: qui priſcis temporibus in ſpatia longa protenti,
[6]) tueri ab externis incurſibus Aſſyriam dicebantur.
Hinc pars fluminis ſcinditur largis aquarum agmini- 7
bus, ducens ad tractus Babylonios interiores, uſui
agris futura et civitatibus circumiectis: alia Naha-
malcha nomine, quod *fluvius regum* interpretatur,
Cteſiphonta praetermeat: cuius in exordio turris in
modum Phari celſior ſurgit: hanc peditatus omnis
pontibus caute digeſtis transivit. Equites vero cum 8
iumentis armati clementiores gurgites fluminis obli-

4) Mſ. rerigidis. 5) *al.* muri. 6) Mſ. tueri.

quati transnarunt: alii multitudine subita petiti te-
lorum hostilium, quos egressi auxiliares ad cursuram
levissimi, fugientiumque cervicibus insistentes, la-
niatu avium prostraverunt.

9 Quo negotio itidem gloriose perfecto, ad civi-
tatem Pirisaboram ventum est, amplam et populo-
sam, ambitu insulari circumvallatam. Cuius obe-
quitans moenia Imperator et situm, obsidium omni
cautela coeptabat, quasi sola formidine oppidanos
a propugnandi studio submoturus. Quibus per
colloquia saepe tentatis, cum nec promissis quis-
quam flecteretur nec minis, suscipitur oppugnandi
exordium: et armatorum triplici corona circumda-
tis muris, die primo adusque noctis initium missili-
10 bus certabatur. Tum defensores animo praestantes
et viribus, per propugnacula ciliciis undique laxius
pansis, quae telorum impetus cohiberent, obtecti
scutis vimine firmissimo textis, et crudorum tergo-
rum densitate vestitis, validissime resistebant, ferrea
nimirum facie omni: quia laminae singulis membro-
rum liniamentis cohaerenter aptatae, fido operi-
11 mento totam hominis speciem contegebant. Et
aliquoties Hormisdae et indigenae et regalis collo-
quia petentes obnixe, propinquantem probris atque
conviciis ut male fidum incessebant et desertorem:
[7]) hac lenta cavillatione diei maxima parte exempta,
tenebrarum silentio primo multiformes admotae
sunt machinae, coeptaque altitudo complanari fos-
12 sarum. Quae vixdum ambigua luce defensores [8]) in-
tentius contemplati, eo accedente, quod angula-
rem turrim ictus foravit arietis violentior, relictis
civitatis duplicibus muris, continentem occupant
arcem, asperi montis interrupta planitie superposi-
tam: cuius medietas in sublime consurgens, tereti
ambitu Argolici scuti speciem ostendebat, nisi

7) *al.* ac. 8) *al.* intente.

quod a ſeptemtrione id, quod rotunditati deerat, in Euphratis fluenta proiectae cautes eminentius tuebantur: in qua excellebant minae murorum, bitumine et coctilibus laterculis fabricatae, quo aedificii genere nihil eſſe tutius conſtat. Iamque fe- 13
rocior miles pervaſa urbe, quam viderat vacuam, adverſus oppidanos ab arce multimoda tela fundentes acri contentione pugnabat. Cum enim iidem prohibitores catapultis noſtrorum urgerentur atque balliſtis: ipſi quoque ex edito arcus erigebant fortiter tenſos: quibus panda utrimque ſurgentia cornua ita lentius flectebantur, ut nervi digitorum acti pulſibus violentis arundines ferratas emitterent, quae corporibus illiſae contrariis letaliter figebantur. Dimicabatur nihilominus utrobique ſaxorum ma- 14
nualium nimbis: et neutrobi inclinato momento, proelium atrox a lucis ortu ad initium noctis deſtinatione magna protractum, pari ſorte diremptum eſt. Proinde die ſequuto cum certaretur aſperrime, multique funderentur altrinſecus, et [9]) aequae vires geſta librarent: Imperator omnes aleae caſus inter mutuas clades experiri feſtinans, cuneatim ſtipatus, denſatisque clypeis ab ictu ſagittarum defenſus, veloci ſaltu comitantibus promptis prope portam venit hoſtilem, craſſo ferro cruſtatam. Et licet ſaxis et 15
glande caeterisque telis cum periculo ſalutis premeretur, fodicare tamen paratos valvarum latera, ut aditum patefacerent, vocibus increpans crebris, non ante diſceſſit, quam telorum congerie, quae ſuperiaciebantur, ſe iam cerneret obruendum. Evaſit cum omnibus tamen, paucis levius vulnera- 16
tis, ipſe innoxius, verecundo rubore ſuffuſus. Legerat enim Aemilianum Scipionem, cum hiſtoriarum conditore Polybio, Megalopolitano Arcade, et [10]) triginta militibus, portam Carthaginis impetu

9) Mſ. aequi motos. 10) *Vulg.* triginta millibus.

ſimili ſubfodiſſe. Sed fides recepta ſcriptorum ve-
17 terum recens factum defendit. Aemilianus enim
teſtudine lapidea [11]) tectam ſucceſſerat portam, ſub
qua tutus et latens, dum moles ſaxeas detegunt ho-
ſtes, urbem nudatam irrupit: Iulianus vero locum
patentem [12]) adgreſſus, obumbrata caeli facie
fragmentis montium et miſſilibus, aegre repulſus
abſceſſit.

18 His raptim ac tumultuarie agitatis, cum opero-
ſitas vinearum et aggerum impeditiſſima a caeteris
urgentibus cerneretur: machinam, quae cognomi-
natur Helepolis, iuſſit expeditius fabricari: qua,
ut ſupra docuimus, [13]) rex uſus Demetrius, ſupera-
19 tis oppidis pluribus Poliorcetes adpellatus eſt. Ad
hanc molem ingentem, ſuperaturam celſarum tur-
rium minas, prohibitores oculorum aciem intentius
conferentes, itidemque inſtantiam obſidentium
perpenſantes, ſubito vertuntur ad preces: circum-
fuſique per turres ac moenium minas, et fidem Ro-
manam panſis manibus proteſtantes, vitam cum ve-
20 nia poſtulabant. Cumque ceſſaſſe [14]) opera, et mu-
nitores nihil tentare viderent ulterius, quod quietis
erat indicium certum: copiam ſibi dari conferendi
21 ſermonis cum Hormisda poſcebant. Hocque im-
petrato, Mamerſides praeſidiorum praefectus de-
miſſus per funem, [15]) ductusque ad Imperatorem,
ut obſecravit, vita cum impunitate ſibi conſortibus-
que ſuis firmiter pacta, redire permiſſus eſt. Ge-
ſtisque nuntiatis, plebs omnis utriusque ſexus ad
ſententiam ſuam cunctis acceptis, pace foederata
cum religionum conſecrationibus fidis, patefactis
egreditur portis, ſalutarem genium adſulſiſſe ſibi
22 clamitans Caeſarem magnum et lenem. Numerata
ſunt autem dediticiorum duo millia et quingenti:

---

11) *al.* tectus. 12) *al.* ingreſſus. 13) Mſ. eſt uſus Demetr.
14) Mſ. operam et venitores. 15) *al.* deductusque.

nam caetera multitudo obſidium ante ſuſpectans, navigiis parvis permeato amne disceſſit. In hac arce armorum alimentorumque copia reperta eſt maxima: unde neceſſariis ſumptis, reliqua cum loco ipſo exuſſere victores.

III. Poſtera die, quam haec acta erant, per- 1
fertur ad Imperatorem cibos per otium capientem nuntius gravis, Surenam Perſicum ducem procurſatorum partis noſtrae tres turmas inopinum adgreſſum, pauciſſimos trucidaſſe: inter quos ſtrato tribuno unum rapuiſſe vexillum. Statimque concitus 2
ira immani, cum armigera manu feſtinatione ipſa tutiſſimus pervolavit: et graſſatoribus foeda conſternatione depulſis, reſiduos duos tribunos ſacramento ſolvit ut deſides et ignavos: decem vero milites ex his, qui fugerant, exauctoratos capitali addixit ſupplicio, ſequutus veteres leges.

Incenſa denique urbe, ut memoratum eſt, con- 3
ſtructo tribunali inſiſtens, actis gratiis exercitui convocato, cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur: et argenteos nummos centenos viritim pollicitus, cum eos parvitate promiſſi percitos tumultuari ſenſiſſet, ad indignationem plenam gravitatis erectus:

En, inquit, *Perſae circumfluentes rerum omnium* 4
copiis: ditare vos poterit opimitas gentis, ſi unum ſpirantibus animis fortiter fecerimus. Ex immenſis opibus egentiſſima eſt tandem, credite, Romana reſpublica per eos, qui, ut augerent divitias, docuerunt Principes auro [1]) *quiete a barbaris redempta redire. Impetitum aerarium eſt, urbes exina-* 5
nitae, populatae provinciae: mihi nec facultates, nec propinquitas generis ſuppetit, quamvis ortu ſim nobilis, praeter pectus omni liberum metu: nec pudebit Imperatorem cuncta bona in animi cultu po-

1) Mſ. quietēm a barbaris redemptam.

nentem, profiteri paupertatem honestam. Nam et Fabricii familiari re pauperes rexere bella gravissi-
6 *ma, gloria locupletes. Haec vobis cuncta poterunt abundare, si imperterriti, Deo meque, quantum humana ratio patitur, caute ductante mitius egeritis: sin resistitis ad seditionum revoluti dedecora pri-*
7 *stinarum, pergite. Ut imperatorem decet, ego solus confecto tantorum munerum cursu moriar stando, contempturus animam, quam mihi febricula eripiet una. Aut certe discedam, nec enim ita vixi, ut non possim aliquando esse privatus. Praeque me fero et laetor, ductores spectatissimos esse nobiscum, perfectos bellicarum omni genere doctrinarum.*

8 Hac modesta Imperatoris oratione, inter secunda et aspera [2]) medii, miles pro tempore delenitus, adsumpta cum meliorum exspectatione fiducia, regibilem [se fore pollicitus et morigerum, cunctorum adspirante consensu] auctoritatem eius sublimitatemque cordis extollebat in caelum: quod, cum vere atque ex animo dicitur, solet [3]) armorum cre-
9 pitu leni monstrari. Repetitis post haec tentoriis, pro copia rei praesentis victu se recreavit et quiete nocturna. Animabat autem Iulianus exercitum, cum non per caritates, sed per [4]) inchoatas negotiorum magnitudines deieraret adsidue: *Sic sub iugum mitteret Persas: ita quassatum recrearet orbem Romanum:* ut Traianus fertur aliquoties iurando dicta [5]) consuesse firmare: *Sic in provinciarum speciem reductam videam Daciam: sic pontibus Histrum et* [6]) *Euphraten superem*, et similia plurima.

10 Post haec decursis millibus passuum quatuordecim, ad locum quemdam est ventum, arva aquis abundantibus fecundantem: quo itinere nos ituros Persae

2) *al.* meante. 3) *al.* amor ex crepitu. 4) Mſ. inchoatas negotiorum magnitudines. 5) Mſ. consuesse. 6) Mſ. Aufidum.

Perſae praedocti, ſublatis cataractis undas evagari fuſius permiſerunt. Itaque humo late ſtagnante, al- 11
tero die militi requie data, Imperator ipſe praegreſſus, conſtratis [7]) ponticulis multis ex utribus, et [8]) coriaceis navibus, [9]) itidemque confectis palmarum trabibus, exercitum non ſine difficultate traduxit.

In his regionibus agri ſunt plures conſiti vineis 12
varioque pomorum genere: ubi oriri arbores adſuetae palmarum, per ſpatia ampla adusque Meſenem et mare pertinent magnum, inſtar ingentium nemorum. Et quaqua inceſſerit quisquam, termites et ſpadica cernit adſidua, quorum ex fructu mellis et vini conficitur abundantia: et maritari palmae ipſae dicuntur, [10]) facileque ſexus poſſe diſcerni. Additur etiam, 13
generare feminas feminibus illitas marium, feruntque eas amore mutuo delectari: hocque inde clarere, quod contra ſe [11]) viciſſim nutantes, ne turgidis quidem flatibus avertuntur. Et ſi ex more femina maris non illita fuerit ſemine, abortus vitio fetus emittit [12]) intempeſtivos. Et ſi qua femina, cuius arboris amore perculſa ſit, ignoretur, unguento ipſius inficitur truncus, et arbor alia naturaliter odoris dulcedinem concipit: hisque indiciis velut coëundi quaedam proditur fides.

Qua cibi copia ſatur exercitus, plures praeter- 14
greſſus eſt inſulas: et ubi formidabatur inopia, ibi timor ſaginae gravis inceſſit. Sagittariorum denique hoſtilium impetu [13]) latenti tentatus, neque inultus, prope locum venit, ubi pars maior Euphratis in rivos [14]) dividitur multifidos.

IV. In hoc tractu civitas, ob muros humiles ab 1
incolis Iudaeis deſerta, iratorum manu militum con-

7) Mſ. periculis. 8) Mſ. procia navibus. 9) Mſ. itidemque. 10) Mſ. facilesque. 11) *Steph.* enixiſſime micantes. 12) Mſ. intempeſtuoſus. 13) Mſ. latenti. 14) Mſ. dividitur.

flagravit. Quibus actis pergebat ulterius Imperator, placida ope numinis, ut arbitrabatur, ere-
2 ctior. Cumque Maogamalcha venisset, urbem magnam et validis circumdatam moenibus, tentoriis fixis providit sollicite, ne castra repentino equitatus Persici turbarentur accursu: cuius fortitudo in locis patentibus immane quantum gentibus est formidata.
3 Et hoc dispofito, stipatus velitibus paucis, ipse quoque pedes civitatis situm diligenti inquisitione exploraturus, in perniciosas praecipitatus insidias, ex
4 ipso vitae discrimine tandem emersit. Namque per latentem oppidi portam Persae decem armati degressi, imaque clivorum pervadentes poplitibus subsidendo, repentino impetu nostros adgressi sunt. E quibus duo conspectiorem habitu Principem gladiis petiere districtis: sed occurrit ictibus erectum altius scutum: quo contectus magna elataque fiducia unius lateri ferrum infixit: alterum stipatores multiplicatis ictibus occiderunt. Residuis, e quibus vulnerati sunt aliqui, disiectis in fugam, spoliatisque ambobus, reducens incolumes socios cum exuviis remeavit ad castra, omnium laetitia magna
5 susceptus. Sustulit in hoste prostrato aureum colli monile Torquatus: fudit confidentissimum Gallum alitis propugnatione Valerius, postea cognomento Corvinus: hacque gloria posteritati sunt commendati: non invidemus: accedat hoc quoque monumentis veteribus facinus pulchrum.
6 Constratis postridie pontibus, exercituque [1]) travecto, et metatis alibi salubrius castris vallo duplici circumductis, quoniam (ut diximus) timebantur solitudines planae, oppidi suscepit obsidium, periculosum fore existimans, si gradiens prorsus, a tergo relinqueret, quos timeret.

1) *al.* traiecto.

Haec dum magno molimine comparantur, Su- 7
rena hoſtium dux iumenta adortus, quae in lucis palmaribus veſcebantur, a cohortibus noſtris repulſoriis cum paucorum exitio habitus fruſtra, diſceſſit. Et duarum incolae civitatum, quas amnes am- 8
plexi faciunt inſulas, parva ſui fiducia trepidi ad Cteſiphontis moenia ſe contulerunt: pars per ſilvarum denſa; alii per paludes vicinas alveis arborum cavatarum invecti, ad unicum auxilium et potiſſimum itineris longi, quod ſupererat, dilabuntur, ulteriora petituri terrarum. E quibus reſiſtentes ali- 9
quos noſtri milites trucidabant: ipſi quoque lintribus et cymbis per varia diſcurrentes, captivos alios ſubinde perducebant. Id enim erat librata ratione diſpoſitum, ut, dum copiae pedeſtres muros oppugnant, equeſtres turmae diviſae per globos abigendis inſiſterent praedis: hocque proviſo, nullo provincialium damno miles viſceribus hoſtium paſcebatur.

Iamque Imperator muris duplicibus oppidum, 10
ordine circumdatum trino ſcutorum, ſpe patrandi incepti, maximis viribus oppugnabat. Sed ut erat neceſſarius adpetitus, ita effectu res difficillima: nam acceſſus undique rupibus anfractu celſiore diſciſſis, flexuoſisque exceſſibus, ob periculum anceps adeundi copiam denegabat: maxime cum turres celebritate et altitudine formidandae, montem ſaxeum arcis naturaliter editum aequabant, et proclivis planities flumini imminens propugnaculorum firmitate muniebatur. Accedebat his haud levius 11
malum, quod lecta manus et copioſa, quae obſidebatur, nullis ad deditionem illecebris flectebatur, ſed tamquam ſuperatura vel devota cineribus patriae, reſiſtebat adverſis. Iam aegre retentabatur inferens ſe protervius miles, et pugnam vel aequo campo iuſtoque proelio poſcens: cumque receptui caneretur, adſidue animoſis hoſtem urgendi conatibus urebatur.

12 Vicit tamen noſtrorum conſilium contentionem
virium maximam: diviſisque operibus, officia quis-
que distributa capeſſit ociſſime. Hinc enim ardui
ſuggeſtus erigebantur: inde foſſarum altitudines alii
complanabant: terrarum latibula concava oblongis
tramitibus alibi ſtruebantur: locabaut etiam artifices
tormenta muralia, in funeſtos ſonitus proruptura.
13 Et cuniculos quidem cum vineis Nevita et Dagalai-
phus curabant: ineundis autem conflictibus, et de-
fendendis ab incendio vel eruptionibus machinis
praeerat Imperator.

Cumque adparatu omni exſcindendae urbis la-
bore multiplici conſummato, pugna flagitaretur:
[2]) Victor nomine dux reverſus eſt, adusque Cteſi-
phonta itineribus exploratis, nulla obſtacula nun-
14 tians offendiſſe. Quo efferati gaudio milites omnes,
elatique firmioribus animis ad certandum, ſignum
opperiebantur armati.

15 Iamque clangore Martio ſonantibus tubis ſtre-
pebant utrimque partes: et primi Romani hoſtem
undique laminis ferreis in modum tenuis [3]) plumae
conſaeptum, fidentemque, quod tela rigentis ferri
lapſibus impacta reſiliebant, crebris procurſationi-
bus et minaci murmure laceſſebant: nonnumquam
compage ſcutorum, qua velut teſtudine infigurabi-
lium fornicum operiebantur aptiſſime, adſiduis mo-
tibus laxius dehiſcente. Contra Perſae muris obſti-
natius adhaerentes, quantum facere nitique pote-
rant, eludere et fruſtrari exitiales impetus conaban-
16 tur. Verum ubi vimineas crates prae ſe ferentes
oppugnatores iam moenia perurgerent, cum ſagitta-
riis funditores, alii quinetiam ſaxa volventes ingen-
tia, cum facibus et malleolis eos longius propulſa-
bant: tum aptatae ligneis ſagittis balliſtae flexu ſtri-
doreque torquebantur, creberrima ſpicula ſunditan-

2) τὸ *nomine* deeſt al. 3) Mſ. plumae conceptum.

tes, et fcorpiones, quocumque manus peritae duxiffent, rotundos lapides evibrabant. Iterum deinde 17
ac faepe geminatis congreffibus, aeftus in meridiem crefcens, effervefcente vaporatius fole, adparatu operum et ftudio proeliandi intentos cunctos, revocaverat fatigatos [4]) et fudore perfufos.

Eodem mentis propofito fequuto quoque die per 18
varia certaminum genera controverfae partes dimicantes inftanter, aequis manibus et pari fortuna difcedunt. Verum in omne difcrimen armatis proximus Princeps civitatis urgebat excidium, [5]) ne circa muros diu excubans, omitteret maiora, quae tentabat. Sed in diftrictis neceffitatibus nihil tam 19
leve eft, quod non interdum etiam contra fperata, rerum adferat momenta magnarum. Cum enim, ut faepe, difceffurae partes levius concertarent, abufive incuffo ariete, qui paullo ante erat admotus, fternitur refiduis omnibus altior turris, latere coctili firmiffime ftructa: cuius ruina muri contiguum latus fecum immani fragore protraxit. Ibi tum varietate 20
cafuum obfidentium labor, obfefforumque induftria viciffim facinoribus fpeciofis inclaruit. Nihil enim afperum ira et dolore fuccenfo militi videbatur: nihil munitoribus erat pro falute currentibus metuendum aut dirum. Nam cum anceps pugna diutius fervens, fanguine utrimque multis caedibus fufo, diei finiffet occafu, tandem fatigationi confulitur.

Dumque haec luce agerentur ac palam, nuntiatur Imperatori pervigili cura diftento, legionarios 21
milites, quibus cuniculorum erant fodinae mandatae, cavatis tramitibus fubterraneis [6]) fublicibusque fufpenfis, ima penetraffe fundamentorum, iam,

---

4) *Steph.* aut fudore. 5) In Steph. editione haec verba defunt.
6) Mf. fupplicibusque fusp. - Vs. fublicibus fusp. ut Feftus et Caefar.

22 si ipse disposuerit, evasuros. Cum itaque noctis plerumque processisset, aeneatorum accentu signo dato progrediendi ad pugnam, ad arma concursum est: et consulto murorum invaduntur utrimque frontes, ut, dum propulsaturi pericula defensores ultro citroque discurrunt, nec proxima fodientis audiretur ferri tinnitus, nec quoquam intrinsecus obsistente, cunicularriorum subito manus emergat.
23 Quibus ita, ut convenerat, ordinatis et occupatis prohibitoribus, patefactisque latebris, evolat [7]) Exsuperius de victorum numero miles, post quem Magnus tribunus, et Iovianus notarius: quos audax multitudo sequuta, his prius confossis, quos in aede, per quam in lucem prodierant, invenerunt, suspensis gradibus procedentes obtruncarunt vigiles omnes, ex usu moris gentici iustitiam felicitatemque
24 regis sui canoris vocibus extollentes. Existimabatur Mars ipse, si misceri hominibus numina maiestatis iura permittunt, adfuisse castra Lucanorum invadenti Luscino. Hocque ideo creditum est, quod in congressu flagranti scalas vehens visus formidandae vastitatis armatus, postridie, cum recenseretur exercitus, praecipuo studio quaesitus, reperiri non potuit: cum se ultro offerret, si miles fuisset, memorabilis conscius facti. Sed ut tunc qui esset pulchri facinoris auctor, penitus est ignoratum, ita nunc enituerunt ii, qui fecere fortissime, obsidionalibus coronis donati, et pro concione laudati veterum more.

25 Tandem nudata reseratis aditibus multis, lapsura invaditur civitas: et sine sexus discrimine vel aetatis, quidquid impetus reperit, potestas iratorum absumpsit: alii exitii imminentis timore, cum hinc ignis, inde mucrones urgerent, ultimum flentes, e muris acti sua sponte praecipites, membrisque

---

7) *Vulg.* ex superius devictorum numero.

omnibus infirmati, vitam morte funestiorem paullisper, dum caederentur, egerunt. Extractus est 26 autem vivus cum satellitibus LXXX. Nabdates praesidiorum magister, quem oblatum sibi cum aliis servari iussit intactum serenus Imperator et clemens.

Divisa itaque perpensis meritis et laboribus praeda, ipse ut erat parvo contentus, mutum puerum oblatum sibi suscepit gesticularium, multa, quae callebat, nutibus venustissimis explicantem, et tribus aureis nummis partae victoriae praemium iucundum, ut existimabat, et gratum. Ex virginibus 27 autem, quae speciosae sunt captae, ut in Perside, ubi feminarum pulchritudo excellit, nec contrectare aliquam voluit, nec videre: Alexandrum imitatus et Africanum, qui haec declinabant, ne frangerentur cupiditate, qui se invictos a laboribus ubique praestiterunt.

Inter haec certamina nostrae partis architectus, 28 cuius nomen non suppetit, post machinam scorpionis forte adsistens, reverberato lapide, quem artifex titubanter aptaverat fundae, obliso pectore [8]) supinatus profudit animam, disiecta compage membrorum adeo, ut ne signa quidem totius corporis noscerentur.

Exin profecto Imperatori index nuntiaverat cer- 29 tus, circa muros subversi oppidi fallaces foveas et obscuras, quales in tractibus illis sunt plurimae, subsedisse manum insidiatricem latenter, ut improviso inde [9]) exorta agminis nostri terga feriret extrema. Confestimque ad extrahendam eam missi sunt com- 30 pertae fortitudinis pedites. Qui cum neque pervadere foraminum aditus, nec amandatos intus prolicere possent ad decernendum, collectam stipulam et sarmenta specuum faucibus adgesserunt. Unde fumus angustius penetrans, ideoque spissior, quos-

8) *Steph.* sauciatus. 9) Mſ. exorta.

dam vitalibus obſtructis necavit: alios ignium adflatus immiſſus prodire in perniciem coëgit abruptam: et ita omnibus ferro incendiove conſumptis, ad ſigna repedavit ocius miles. Hoc modo civitas ampla et populoſa virtute roboris exciſa Romani, in pulverem concidit et ruinas.

31 Poſt quae tam glorioſa transitis pontibus, multorum amnium concurſu continuatis, ad munimenta gemina venimus aedificiis cautis exſtructa: ubi Victorem Comitem exercitus praevium a transitu fluminis regis filius, progreſſus a Cteſiphonte cum optimatibus et multitudine armata, prohibere conatus, catervis ſequentium militum viſis abſceſſit.

1 V. Pergentes itaque protinus ad lucos venimus, agrosque pube variorum ſeminum laetos: ubi reperta regia Romano more aedificata, quoniam id

2 placuerat, manſit intacta. Erat etiam in hac eadem regione extentum ſpatium et rotundum, loricae ambitu circumclauſum, deſtinatas regiis voluptatibus continens feras, cervicibus iubatis leones, armisque hiſpidos apros, et urſos (ut ſunt Perſici) ultra omnem rabiem ſaevientes, et alia lecta immania corpora beſtiarum: quas omnes diffractis portarum obicibus, equites noſtri venatoriis lanceis et miſſilium

3 multitudine confoderunt. [1]) Quae loca pingui ſitu et cultu: quibus [2]) Coche, quam Seleuciam nominant, haud longius disparatur: ubi vallatis opere tumultuario caſtris, et exercitu omni per aquarum et pabuli opportuna biduo recreato, antegreſſus cum procurſatoribus princeps, et civitatem deſertam colluſtrans, a Vero Principe quondam exciſam, [3]) in qua perpetuus fons ſtagnum ingens eiectat, in Tigridem defluens: corpora vidit ſuffixa patibulis multa [4]) neceſſitudinum eius, quem prodidiſſe civi-

---

1) Mſ. Quae loco pingui ſitas. 2) Mſ. coaequans. 3) Mſ. in quo. 4) *al.* neceſſariorum.

tatem Pirifaboram retulimus fupra. Hic et Nabdates vivus exuftus eft, quem extractum cum LXXX. latebris expugnatae docui civitatis: eo quod inter exordia obfidii coepti clam pollicitus prodere, dimicavit acerrime, adeptusque veniam infperatam, ad id proruperat infolentiae, ut Hormisdam laceraret omnibus probris. 4

Itaque aliquantum progreffi, trifti percellimur 5 facto: dum enim tres procurfatorum cohortes [5]) expeditae cum cuneo Perfico decertarent, quem patefactis fubito portis profuderat civitas: proruptores alii ex contraria fluminis ripa iumenta nos fequentia cum pabulatoribus paucis licenter palantibus intercipiunt et obtruncant. Unde profectus Imperator 6 iratus et frendens, iamque regionibus Ctefiphontis propinquans, celfum caftellum offendit et munitiffimum: ad quod explorandum aufus accedere, obfcurior ut ipfe rebatur, cum paucis obequitans muros, paulloque avidius intra [6]) iactum telorum repertus, latere non potuit: ftatimque diverforum miffilium nube exagitatus oppetiffet tormento murali, ni vulnerato armigero, qui lateri eius haerebat, ipfe fcutorum denfitate contectus, evitato magno difcrimine difceffiffet.

Qua caufa concitus immane, munimentum dis- 7 pofuit obfidere, prohibitoribus acriter ad refiftendum intentis, quod loco fidebant propemodum inacceffo, quodque rex cum ambitiofis copiis paffibus citis incedens propediem adfore credebatur. Iam- 8 que vineis et refiduis omnibus, quae pofcebat obfidium, paratis, vigilia fecunda praecipiti; cum nox cafu tunc lunari fplendore nitens, his, qui propugnaculis infiftebant, aperte cuncta monftraret: repente in unum pondus coacta multitudo patefactis fubito portis erupit: cohortemque necopi-

5) Mf. expeditae. 6) Mf. ictum.

nantem adorta, nostrorum caecidit complures: inter quos etiam tribunus peremptus est, periculum
9 propulsare conatus. Quae cum ita aguntur, pari modo, ut antea, Persae ex adversa fluminis ripa partem adorti nostrorum, interfectis quibusdam vivos cepere nonnullos. Et timore, simul quia venisse in maiorem numerum copiae putabantur hostiles, egere nostri tunc segnius: sed ubi animis in audaciam restitutis, armisque raptis inter tumultum, exercitus cantu concitus bucinarum, cum minaci murmure festinaret, eruptores perterriti reverterunt
10 intacti. Et Imperator ira gravi permotus, reliquos ex ea cohorte, qui abiecte sustinuerant impetum grassatorum, ad pedestrem compegit militiam, quae
11 onerosior est, dignitatibus imminutis. Flagrans post haec ad eruendum castellum, ubi periclitatus est, operam convertit et curam, numquam ab antesignanis ipse digrediens, ut inter primos dimicans militi ad fortiter faciendum esset exemplo spectator probatorque gestorum. Quo inter discriminum vertices diu multumque versato, varietate munitionum atque telorum, et conspiratione [7]) oppugnatorum,
12 idem castellum incenditur captum. Post quae, consideratis asperitatibus ante gestarum rerum et impendentium, requievit exercitus labore nimio quassatus, multis victui congruis adfatim distributis. Vallum tamen sudibus densis et fossarum altitudine cautius deinde struebatur, cum a vicinia iam Ctesiphonte repentini excursus, et alia formidarentur occulta.

1 VI. Ventum est hinc ad fossile flumen Naharmalcha nomine, quod amnis regum interpretatur, tunc aridum. Id antehac Traianus, posteaque Severus, egesto solo fodiri in modum canalis amplissimi studio curaverat summo, ut, aquis illuc ab Eu-

7) *al.* pugnatorum.

phrate transfusis, naves ad Tigridem commigrarent. Tutissimumque ad omnia visum est eadem 2
loca purgari, quae quondam similia Persae timentes mole saxorum obruere multorum. Hacque valle purgata, [1]) avulsis cataractis undarum magnitudine classis secura stadiis xxx. decursis, in alveum eiecta est Tigridis: et contextis illico pontibus [2]) transgressus exercitus, iter [3]) Cochen versus promovit.
Utque lassitudini succederet quies opportuna, in 3
agro consedimus opulento, arbustis et vitibus et cupressorum viriditate laetissimo, cuius in medio diversorium opacum est et amoenum, gentiles picturas per omnes aedium partes ostendens, regis bestias venatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur vel fingitur aliud praeter, varias caedes et bella.

Proinde cunctis ex sententia terminatis, Augu- 4
stus altius iam contra difficultates omnes incedens, tantumque a fortuna sperans nondum adflicta, ut propius temeritatem multa crebro auderet: validiores naves, ex his, quae alimenta portabant et machinas, deoneratas octogenis implevit armatis: retentoque secum classis robore firmiore, quam in tres diviserat partes, unam cum Victore Comite quiete prima noctis emitti disposuit, ut flumine raptim transmisso ripae occuparentur hostiles.
Quod cum acri metu territi duces concordi precatu 5
fieri prohibere tentarent, neque destinationem flecterent Principis, sublato vexillo, ut iussum est, evolant e conspectu quinque subito naves: et cum ripas iam adventarent, facibus et omni materia, qua alitur ignis, petitae adsiduis iactibus, cum militibus iam conflagrassent, ni veloci vigore pectoris excitus Imperator, signum sibi datum, nostros, quod margines iam tenerent, ut mandatum est,

1) Mss. depulsis. 2) Ms. congressus. 3) Ms. Cothen.

erexiſſe proclamans, claſſem omnem properare citis
6 remigiis adegiſſet. Quo facto et naves incolumes ſunt receptae: et reſiduus miles, quamquam ſaxis et varietate telorum ex edito vexaretur, poſt concertationem acerrimam praealtas ripas et arduas ſu-
7 pergreſſus, ſtabat immobilis. Et miratur hiſtoria Rhodanum arma et loricam retinente Sertorio transnatatum: cum eo momento turbati quidam milites, veritique, ne remanerent poſt ſignum erectum, ſcutis, quae patula ſunt et incurva, proni firmius adhaerentes, eaque licet imperite regendo, per voraginoſum amnem velocitatem comitati ſint navium.

8 Contra haec Perſae obiecerunt inſtructas cataphractorum equitum turmas ſic confertas, ut laminis coaptati corporum flexus ſplendore praeſtringerent occurſantes obtutus, operimentis ſcorteis equorum multitudine omni defenſa: quorum in ſubſidiis manipuli locati ſunt peditum, contecti ſcutis oblongis et curvis, [4]) quae texta vimine et coriis crudis geſtantes, denſius ſe commovebant. Poſt hos elephanti gradientium collium ſpecie, motuque immanium corporum propinquantibus exitium intentabant, documentis praeteritis formidati.

9 Hinc Imperator catervis peditum infirmis medium inter acies ſpatium ſecundum Homericam diſpoſitionem praeſtituit, ne locati priores, cedentesque deformiter cunctos averterent ſecum, aut poſtſignani ponc omnes reiecti centurias, nullo [5]) retinente, licentius verterent terga: ipſe eum levis armaturae auxiliis per prima poſtremaque diſcurrens.

10 Ergo ubi viciſſim contiguae ſe cernerent partes, criſtatis galeis coruſci Romani, vibrantesque cly-

---

4) Mſ. quae tecta vimine et coriis crudis geſtantes. 5) *Steph.* renitente.

peos, velut pedis anapaesti praecinentibus modulis lenius procedebant: et praepilatis missilibus per [6] procursatores principiis pugnae tentatis, excita undique humus rapido turbine portabatur. Et cum 11
undique solito more conclamaretur, virorumque alacritatem [7] sonantia classica iam iuvarent, hastis et mucronibus strictis hinc inde comminus pugnabatur: sagittarum periculis miles erat immunis, quantum interiora festinatius occupabat. Inter quae Iulianus pulsos fulcire subsidiis, incitareque tardantes, quasi conturmalis strenuus properabat et rector.
Laxata itaque acies prima Persarum, [8] leni ante, 12
dein concito gradu calefactis armis retrorsus gradiens, propinquam urbem petebat: quam sequebatur miles itidem fessus, in campis torridis adusque diei finem a lucis ortu decernens: eiusque occipitiis pertinacius haerens, omnem cum Pigrane, et Surena, et [9] Narseo potissimis ducibus adusque Ctesiphontis muros egit praecipitem [10] adversorum feriens suras et terga. Perrupissetque civitatis adi- 13
tus, lapsorum agminibus mistus, ni dux Victor nomine manibus erectis prohibuisset et vocibus, ipse humerum et sagitta praestrictus: et timens, ne intra moenium ambitus rapidus miles inconsulte repertus, nullosque inveniens exitus, multitudinis pondere circumveniretur.

Sonent Hectoreas poëtae veteres pugnas: forti- 14
tudinem Thessali ducis extollant: longae loquantur aetates Sophanem, et Aminiam, et Callimachum, et [11] Cynaegirum, Medicorum in Graecia [12] fulmina illa bellorum: non minus illo die quorumdam ex nostris inclaruisse virtutem, omnium confessione monstratur.

---

6) Ita Ms. et Steph. *Vulgo* procuratores. 7) Ms. sonans classica iam iuvaret. 8) Ms. leniante et incone. 9) Ms. Narteo. 10) *al.* aversorum. 11) Ms. Capegirum. 12) Ms. culmina.

15 Post timorem depositum calcatasque ruinas hostilium corporum, iusto sanguine miles etiam tum cruentus, ad Imperatoris tentoria congregatus, laudes ei perhibebat et gratias, quod ignoratus ubique, dux esset an miles magis, tum ita rem prospere gesserat, ut caesis Persarum plus minusve duobus millibus et quingentis, LXX. caderent soli nostrorum.

16 Qui adpellans plerosque nominatim, quos stabili mente aliquid clarum fecisse ipse arbiter perspexit, navalibus donavit coronis, et civicis, et castrensibus.

17 Abunde ratus post haec prosperitates similes adventare, complures hostias Marti parabat ultori: et ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate sua novem procubuere tristissimi: decimus vero, qui diffractis vinculis lapsus, aegre reductus est, mactatus ominosa signa monstravit. Quibus visis exclamavit indignatus acriter Iulianus, Iovemque testatus est, nulla Marti iam sacra facturum: nec resecravit, celeri morte praereptus.

1 VII. Digesto itaque consilio cum primatibus super Ctesiphontis obsidio, itum est in voluntatem quorumdam, facinus audax et importunum esse noscentium id adgredi: quod et civitas situ ipso [1]) inexpugnabilis defendebatur, et cum metuenda

2 multitudine protinus rex adfore credebatur. Vicit sententia melior: cuius utilitate Princeps sollertissimus adprobata, Arinthaeum cum manu peditum expedita ad populandas regiones circumsitas misit, armentis laetas et frugibus, hostes pari persequuturum industria, quos dispalatos nuper densi tramites et latebrae texere [2]) notissimae: hinc opulenta.

3 Sed ille avidae semper ad ulteriora cupiditatis, parvi habitis vetantium dictis, et increpitis optimati-

1) *al.* inexpugnabili. 2) Mſ. notissimae hinc opulenta. Sed.

bus, quod ob inertiam [otiique desiderium amitti suaderent prope iam] parta regna Perfidis: flumine laeva relicto, infaustis ductoribus praeviis, mediterraneas vias arripere [3]) citato proposuit gradu. Et tamquam funesta face Bellonae subiectis ignibus 4 exuri cunctas iusserat naves, praeter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus disposuit vehi carpentis: idque putabat utiliter ordinasse, ne relicta classis usui hostibus foret, aut certe, ut ab expeditionis primordio factum est, armatorum fere viginti millia in trahendis occuparentur iisdem navibus et regendis.

Dein, cum metuens sibi quisque mussaret, mon- 5 straretque perspicua veritas, quod repulsus forsitan ariditate vel altitudine montium, ad aquas redire non poterit miles, tortique perfugae aperte faterentur, se fefellisse, concursu maximo exstingui iussae sunt flammae. Et quoniam ignis auctus immaniter plerasqae consumpsit, XII. tantummodo naves potuerunt intactae servari, quae, ut possint custodiri, discretae sunt. Hoc casu classe, cum non oporte- 6 ret, abolita, Iulianus consociato fretus exercitu, cum armatorum nulli per diversa [4]) distringerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta adfatim opulentis suggerentibus locis.

Quo cognito, hostes, ut inedia nos cruciarent, 7 herbas cum adultis segetibus incenderunt: et conflagratione procedere vetiti, stativis castris, dum flammae senescerent, [5]) tenebamur. Insultantesque nobis longius Persae, nunc de industria se diffundebant, aliquoties confertius resistentes: ut procul conspicantibus viderentur advenisse iam regis auxilia, ideoque eos aestimaremus erupisse ad audaces excursus et insolita tentamenta. Maerebat tamen 8 ob haec Imperator et miles, quod nec contabulandi

3) Mſ. charo. 4) *al.* distinerentur. 5) *al.* nitebamur.

pontis erat facultas, amissis navibus temere, nec occurri poterat hostis adventicii motibus, quem adesse [6]) coruscus nitor indicabat armorum, arte pro singulis membris inflexus. Hisque accedebat aliud haud exiguum malum: quod nec adminicula, quae praestolabamur cum Arsace et nostris ducibus, adparebant, ob caussas impedita praedictas.

1 VIII. Has ob res ut solaretur anxios milites Princeps, captivos graciles suapte natura, ut paene sunt Persae, et macie iam confectos iussit in medium duci: nostrosque respiciens, *En*, inquit, *quos Martia ista pectora viros existimant, deformes illuvie capellas et taetras, utque crebri docuerunt eventus, antequam manus conferant, abiectis armis*
2 *vertentes semet in fugam.* Quibus dictis, remotisque captivis, super rerum summa consultabatur. Et multis ultro citroque dictitatis, cum reverti debere per loca, qua venimus, plebs vociferaretur imprudens: resistebat intentius Princeps, multis cum eo nequaquam fieri posse monstrantibus, per effusam planitiem pabulo absumpto et frugibus, vicorumque reliquiis exustorum inopia squalentibus ultima: quodque liquentibus iam brumae pruinis omne immaduerat solum, et ruptis riparum termi-
3 nis aucti inhorruere torrentes. [1]) Eo etiam ad difficultatem accedente negotii, quod per eas terras vapore sideris calescentes, muscarum et culicum multitudine referta sunt omnia, earumque volatu dies et astrorum noctu micantium facies obumbra-
4 tur. Et cum nihil humani proficerent sensus, diu fluctuantes et dubii, exstructis aris caesisque hostiis consulta numinum [2]) scitabamur: utrum nos per Assyriam reverti censerent, an praeter radices montium lenius gradientes, Chiliocomum prope [3]) Corduenam

---

6) Mſ. coruſcus. 1) Mſ. ego etiam. V. Eo etiam. 2) Mſ. citabantur. 3) Mſ. Cordûam.

duenam ſitam ex improviſo vaſtare: quorum neutrum extis inſpectis conſore dicebatur. Sedit ta- 5
men ſententia, ut, omni ſpe meliorum ſucciſa, Corduenam arriperemus: et XVI. Kal. Iulias promotis iam ſignis, [4]) progreſſo imperatore cum lucis exordio, fumus vel vis quaedam turbinata pulveris adparebat: ut opinari daretur aſinorum eſſe greges agreſtium, quorum multitudo in tractibus eſt illis innumera, ideo ſimul incedens, ut conſtipatione denſa feroces leonum fruſtrentur adſultus. Quidam 6
arbitrabantur Saracenos duces adventare iam noſtros, rumoribus percitos, quod Imperator Cteſiphonta magnis viribus oppugnaret: nonnulli Perſas nobis [5]) viantibus incubuiſſe firmabant. Ideo inter 7
haec ita ambigua, ne quid adverſum accideret, revocantibus agmina claſſicis, in valle graminea prope rivum, multiplicato ſcutorum ordine in orbiculatam figuram metatis tutius quievimus caſtris. Nec enim adusque veſperam aëre concreto discerni potuit, quidnam eſſet, quod diu ſqualidius videbatur.

---

4) *Vulg.* progreſſo iam lucis. 5) Mſ. viantibus.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXV.

Persae Romanos iter facientes adorti, fortiter repriminuntur. C. I. *Inopia frumenti et pabuli premitur exercitus: Iulianus terretur ostentis.* II. *Imperator, dum ad repellendos Persas, qui undique instabant, omissa lorica temere se proeliis inserit, hasta vulneratur, ac in tabernaculum refertur, ubi circumstantes alloquitur ac post epotam frigidam moritur.* III. *) *Virtutes eius ac vitia, forma corporis et statura.* IV. *Iovianus, primicerius domesticorum protectorum, tumultuarie eligitur imperator.* V. *Romanos ex Perside redire properantes, procedentesque, crebris proeliis lacessunt Persae et Saraceni, ac magno cum detrimento repelluntur.* VI. *Fame et inopia suorum adductus Iovianus A. pacem cum Sapore necessariam sed turpissimam facit, traditis V. regionibus cum Nisibi et Singara.* VII. *Romani fluvio Tigri transito, post diuturnam et maximam cibariorum inopiam fortiter toleratam, tandem in Mesopotamiam perveniunt. Iovianus A. res Illyrici atque Galliarum utcumque ordinat.* VIII. *Bineses nobilis Persa Nisibin urbem inexpugnabilem nomine Saporis a Ioviano recipit: oppidani inviti patria excedere, et Amidam migrare compulsi. V. regiones cum urbe Singara et XVI. castellis ex pacto Persis*

*) In hisce argumentis capita promiserant Gronovius et Ernesti undecim, nonnisi decem tamen inveniuntur in contexto. Error autem cum in hoc capite tertio latere mihi videretur, malui duorum capitum contenta in unum contrahere, quam ordinem, quem historicos in laudandis huius libri capitibus observare animadverti, turbare.

optimatibus adsignantur. IX. *Iovianus metu rerum novarum per Syriam, Ciliciam, Cappadociam et Galatiam celeriter itinere facto, Ancyrae cum Varroniano filio infante consulatum init ac mox Dadastanae repentina morte fungitur.* X.

Et hanc quidem noctem nullo siderum fulgore 1
splendentem, ut solet in arduis rebus et dubiis, exegimus, nec sedere quoquam auso nec flectere in quietem lumina prae timore. Ubi vero primum dies inclaruit, radiantes [1]) loricae limbis circumdatae ferreis, et corusci thoraces longe prospecti, adesse regis copias indicabant. Hocque viso ascen- 2
sum, [2]) properantem congredi militem dirimente fluvio brevi prohibuit Imperator: et non procul a vallo ipso inter excursatores nostros et Persicos proelio acri conserto, Machamaeus cecidit ductor unius agminis nostri. Cui propugnaturus Maurus frater, dux postea Phoenices, cum germani trucidasset interfectorem, obvium quemque perterrens, infirmatus et ipse humerum telo, pallescentem morte propinqua Machamaeum extrahere pugna viribus valuit magnis.

Et cum fatiscerent vix toleranda aestuum magni- 3
tudine crebrisque congressibus partes, ad ultimum hostiles turmae gravi sunt repulsa discussae. Hinc recedentibus nobis longius, [3]) Saraceni nostrorum metu peditum repedare compulsi, paullo postea innexi Persarum multitudine tutius irruebant, Romana impedimenta rapturi: verum viso Imperatore ad alas subsidiarias reverterunt. Qua ex regione pro- 4
fecti ad Hucumbra nomine villam pervenimus: ubi per biduum omnibus ad esum congruis, et satietate quaesita frumenti ultra spem recreati discessimus:

A a 2

1) Mf. loricae nimbis circumd. 2) Mf. proferertem. 3) Mf. Saraceni sunt et nostrorum.

et confeſtim, absque his, quae tempus vehi permiſit, reliqua flammis exuſta ſunt.

5 Poſtridie exercitu ſedatius procedente, extremos, qui eo die forte cogendorum agminum officia ſustinebant, nec opinantes Perſae adorti, negotio levi interfeciſſent, ni proximus equitatus noſter, hoc [4]) ocius intellecto, per patulas valles late diffuſus tantam molem discriminis, vulneratis, qui ſu-
6 pervenerant, [5]) repuliſſet. In hac cecidit pugna Adaces nobilis ſatrapa, legatus quondam ad Conſtantium Principem miſſus, ac benigne ſusceptus: cuius exuviis interfector Iuliano oblatis, remune-
7 ratus eſt, ut decebat. Eodem die Tertiacorum equeſtris numerus a legionibus iucuſatus eſt, quod, cum ipſae hoſtium adverſas irrumperent acies, illi paullatim dilapſi, alacritatem paene totius minuiſ-
8 ſent exercitus. Unde ad indignationem iuſtam Imperator erectus, ademptis ſignis haſtisque diffractis, omnes eos, qui fugiſſe arguebantur, inter impedimenta et ſarcinas et captivos agere iter impoſuit, ductore eorum, qui ſolus fortiter decertarat, aliae turmae adpoſito, cuius tribunus turpiter proelium
9 deſeruiſſe convincebatur. Abiecti ſunt autem ſacramento etiam alii quatuor ob flagitium ſimile vexillationum tribuni: hoc enim correctionis moderamine leniori, impendentium conſideratione difficultatum contentus eſt Imperator.

10 Progreſſi itaque LXX. ſtadia attenuata rerum omnium copia, herbis frumentisque crematis, ex flammis ipſis raptas fruges et pabula, ut quisque vehere
11 potuit, conſervavit. Hoc etiam loco relicto, cum ad tractum Maranga adpellatum omnis veniſſet exercitus, prope lucis confinia immenſa Perſarum adparuit multitudo, cum Merene equeſtris magiſtro militiae, filiisque regis duobus, et optimatibus

4) Mſ. acutius. 5) Mſ. repuliſſent.

plurimis. Erant autem omnes catervae ferratae, ita 12
per singula membra densis laminis tectae, ut iuncturae rigentes compagibus artuum convenirent: humanorumque vultuum simulacra ita capitibus diligenter apta, ut imbracteatis corporibus solidis, ibi tantum incidentia tela possint haerere, qua per cavernas minutas et orbibus oculorum adfixas parcius visitur, vel per supremitates narium angusti spiritus emittuntur. Quorum pars contis dimicatura 13
stabat immobilis, ut retinaculis aereis fixam existimares: iuxtaque sagittarii (cuius artis fiducia ab incunabulis ipsis gens praevaluit maxima) tendebant divaricatis brachiis flexiles arcus, ut nervi mammas praestringerent dexteras, spicula sinistris manibus cohaererent: summaque peritia digitorum pulsibus argutum sonantes arundines evolabant, vulnera perniciosa portantes. Post hos elephantorum fulgen- 14
tium formidandam speciem, et truculentos hiatus vix mentes pavidae perferebant: ad quorum stridorem odoremque et insuetum adspectum magis equi terrebantur. Quibus insidentes magistri, manu- 15
briatos cultros dexteris manibus illigatos gestabant, acceptae apud Nisibin memores cladis: et si ferociens animal vires exsuperasset regentis, ne reversum per suos, ut tunc acciderat, collisam sterneret plebem, [6]) vertebram, quae caput a cervice disterminat, ictu maximo terebrabant. Exploratum est enim aliquando ab Hasdrubale Hannibalis fratre, ita citius vitam huiusmodi adimi belluarum. Qui- 16
bus non sine magno horrore perspectis, stipatus armatarum cohortium globis cum primatibus fidentissimus Imperator, ut flagitabat maior vis et atrocior, lunari acie sinuatisque lateribus occursuros hosti manipulos instruebat. Et, ne sagittariorum 17
procursus nostrorum cuneos disiectaret, illatis con-

6) Mſ. venam.

citatius ſignis ſpiculorum impetum fregit: datoque
ad decernendum ſollemniter ſigno, denſati Romani
pedites confertas hoſtium frontes niſu protruſerunt
18 acerrimo. Et fervente certaminum mole, clypeo-
rum ſonitus, et virorum armorumque lugubre ſibi-
lantium fragor, nihil perpetiens iam remiſſum, cam-
pos cruore et corporum ſtrage contexit, effuſius ca-
dentibus Perſis: quibus ſaepe languidis in conflictu,
artius pes pede collatus graviter obſiſtebat, pugnare
fortiter eminus conſuetis, et, ſi inclinatas ſuorum
copias ſenſerint, cedendo in modum imbrium pone
verſus directis ſagittis hoſtes a perſequendi fiducia
deterrere. Pulſis igitur pondere magnarum virium
Parthis, miles ſolis curſu flammeo diu laxatus,
ſigno in receptum [7]) dato, in tentoria repedat, ad
audendum deinceps maiora ſublatus.
19 In hoc proelio Perſarum maior, ut dictum eſt,
adparuit ſtrages; noſtrorum admodum levis. Emi-
nuit tamen inter varios certaminum caſus Vetranio-
nis mors viri pugnacis, qui legionem Ziannorum
regebat.
1 II. Poſt quae triduo indutiis deſtinato, dum ſuo
quisque vulneri medetur vel proximi, commeatibus
nos deſtitutos inedia cruciabat iam non ferenda: et
quoniam frugibus exuſtis et pabulis, homines in
diſcrimen ultimum venerant et iumenta, ex eo cibo,
quem animalia tribunorum [1]) vehebant et Comitum,
imae quoque militum plebi penitus indigenti pars
2 diſtributa eſt magna. Et Imperator, cui non cupe-
diae ciborum ex regio more, ſed ſub columellis ta-
bernaculi parvis coenaturo, pultis portio [2]) parabatur
exigua, etiam munifici faſtidienda gregario, quid-
quid ad miniſteria poſtulabatur, per contubernia
3 paupertina ſui ſecurus egeſſit. Ipſe autem ad ſolli-

7) Mſ. dato, in tentoria repetat. 1) In *Steph.* haec verba: *et Comitum imae quoque militum* deſunt. 2) Mſ. poſtulabatur.

citam ſuspenſamque quietem paullisper protractus, cum ſomno (ut ſolebat) depulſo, ad aemulationem Caeſaris Iulii quaedam ſub pellibus [3]) ſcribens, obſcuro noctis altitudine [4]) ſenſus cuiusdam philoſophi teneretur, vidit ſqualidius, ut confeſſus eſt proximis, ſpeciem illam Genii publici, quam, cum ad Auguſtum ſurgeret culmen, conſpexit in Galliis, [5]) velata cum capite Cornucopia per aulaea triſtius discedentem. Et quamquam ad momentum haeſit 4 ſtupore defixus, omni tamen ſuperior metu, ventura decretis caeleſtibus commendabat: relictoque humi ſtrato cubili, adulta iam excitus nocte, et numinibus per ſacra depulſoria ſupplicans, flagrantiſſimam facem cadenti ſimilem viſam, aëris parte ſulcata evanuiſſe exiſtimavit: horroreque perfuſus eſt, ne ita aperte minax Martis adparuerit ſidus.

Erat enim nitor igneus iſte, quem διαΐσσοντα nos 5 adpellamus, nec cadens umquam nec terram contingens. Corpora enim qui credit caelitus poſſe labi, profanus merito iudicatur et demens. Fit autem hic habitus modis compluribus, e quibus ſufficiet pauca monſtrare. Scintillas quidam putant 6 ab aetherio cadentes vigore, parumque porrectius tendere ſufficientes exſtingui: vel certe radiorum flammas iniectas nubibus denſis acri ſcintillare [6]) contactu: aut cum lumen aliquod cohaeſerit nubi. Id enim in ſtellae ſpeciem figuratum, decurrit quidem, dum viribus ignium ſuſtentatur: amplitudine vero ſpatiorum exinanitum, in aërium ſolvitur corpus, ad ſubſtantiam migrans, cuius attritu incaluit nimio.

Confeſtim itaque ante lucis primitias Etruſci ha- 7 ruſpices accerſiti, [7]) conſultique, quid aſtri ſpecies portenderet nova, vitandum eſſe cautiſſime reſpon-

---

3) Mſ. ſcribens. 4) Mſ. ſenius. 5) *al.* velata cum cornucopia. 6) *Steph.* contractu. 7) Mſ. conſultique quid. *quod placet.*

derunt, ne quid tunc tentaretur: ex Tarquitianis libris, in titulo *De rebus divinis* id relatum esse monstrantes: quod, face in caelo visa, committi
8 proelium, vel simile quidquam non oportebit. Quo etiam id inter alia multa spernente, orabant haruspices saltem aliquot horis profectionem differri: et ne hoc quidem sunt adepti, Imperatore omni vaticinandi scientiae reluctante: sed exorto iam die, promota sunt castra.

1 III. Hinc nos egressos, Persae cum saepe adflicti peditum [1]) stabiles pugnas horrerent, structis insidiis occulte comitabantur, altrinsecus viantes catervas a celsis collibus explorando: ut id suspicans miles adusque perpetuum diem nec vallum erigeret,
2 nec sudibus se communiret. Dumque teguntur firmiter latera, et exercitus pro locorum situ quadratis quidem, sed laxis incedit agminibus, invasa subito terga pone versus arma cogentium Principi indicatur, etiam tum inermi ad speculanda anterio-
3 ra progresso. Qua concitus clade, oblitus loricae, scuto inter tumultum adrepto, properans ultimis ferre suppetias, revocatur alio [2]) metu, qui etiam antesignanos, unde discesserat, paria perpeti nun-
4 tiabat. Quae dum sine respectu periculi sui redintegrare festinat, ex alia parte cataphractorum Parthicus globus centurias adoritur medias: ac sinistro cornu inclinato acriter superfusus, faetorem stridoremque elephantorum impatienter tolerantibus nostris, contis et multiplicatis missilibus decernebat.
5 Verum Principe volitante inter prima discrimina proeliorum, exsilivit nostra succinctior armatura, aversorumque Persarum et belluarum suffragines
6 concidebat et dorsa. Quos cum Iulianus cavendi immemor diffluxisse trepidos, elatis vociferando manibus aperte demonstrans, irasque sequentium

1) Mſ. ſtabiles pugnas. 2) *al.* motu.

excitans, ardenter effunderet femet in pugnam, clamabant hinc inde candidati, quos disiecerat terror, ut fugientium molem, tamquam ruinam male compofiti culminis [3]) declinaret: et [incertum] fubita equeftris hafta, cute brachii eius praeftricta, coftis perfoffis haefit in ima iecoris fibra. Quam dum 7
avellere dextera manu conatur, acuto utrimque ferro digitorum nervos fenfit excifos: et provolutus iumento, praefentiumque veloci concurfu relatus in caftra, medicinae minifteriis fovebatur. Mox- 8
que ubi lenito paullifper dolore timere defiit, magno fpiritu contra exitium certans, arma pofcebat et equum: ut revifo proelio fuorum fiduciam repararet, ac videretur fui fecurus alienae falutis follicitudine vehementer adftringi: eo vigore, licet in negotio dispari, quo Epaminondas ille dux inclytus, letaliter apud Mantineam faucius et revectus ex acie, conquirebat follicite fcutum. Quod cum vidiffet propius, laetior vi vulneris interiit: et qui animam intrepidus amittebat, iacturam clypei formidavit. Sed cum vires parum fufficerent volun- 9
tati, fanguinisque profluvio vexaretur, manfit immobilis: ideo fpe deinceps vivendi abfumpta, quod percunctando Phrygiam adpellari locum, ubi ceciderat, comperit. Hic enim obiturum fe praefcripta audierat forte. Reducto ad tentoria Principe, 10
incredibile dictu eft, quanto ardore miles ad vindictam ira et dolore ferventior involabat, haftas ad fcuta concrepans; etiam mori, fi tuliffet fors, obftinatus. Et quamvis offundebatur oculis altitudo pulveris, et aeftus calefcens officeret alacritati membrorum; tamen velut exauctoratus amiffo ductore, fine parcimonia ruebat in ferrum. Contra animo- 11
fius Perfae fagittarum volantium crebritate confpectum [4]) fui rapiebant [5]) oppofitis: quos elephanti

3) Mf. declararet. 4) Mf. folis. 5) Mf. oppofitis quos elephantis.

tardius [6]) praecedentes, magnitudine corporum cri-
ſtarumque horrore pavorem iumentis incutiebant
12 et viris. Concurſus itaque armatorum, et caden-
tium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri pro-
cul audiebatur, quamdiu ſatietate vulnerum parti-
bus feſſis, nox diremit certamina iam tenebroſa.
13 Quinquagiuta tum Perſarum optimates et ſatrapae
cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Me-
rena et [7]) Nohodare potiſſimis ducibus interfectis.
Obſtupeſcat magniloquentia vetuſtatis diverſis in
locis proelia xx. Marcelli: [8]) Sicinium Dentatum
adiiciat, ornatum militarium multitudine corona-
rum: miretur ſuper his Sergium, qui [9]) vicies et
ter vulneratus eſt in variis pugnis, ut fertur: cuius
poſteritatis ultimus Catilina claras gloriarum ado-
reas ſempiternis maculis obumbravit. Deformabat
14 tamen triſtitia laetiores eventus. Dum haec poſt
diſceſſum ducis ubique aguntur, exercitus cornu
dextro defatigato, et Anatolio interfecto, qui tunc
erat officiorum magiſter: Salluſtius praefectus actus
in exitium praeceps, et opera ſui adparitoris ere-
ptus, Sophorio amiſſo conſiliario, qui ei aderat,
caſu evaſit et fuga: quidamque milites per multa
discrimina occupato caſtelli vicini praeſidio, poſt
diem denique tertium iungi exercitui potuerunt.
15 Quae dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo
iacens circumſtantes adloquutus eſt demiſſos et tri-
ſtes: *Advenit, o ſocii, nunc abeundi tempus e vita
impendio tempeſtivum, quam repoſcenti naturae,
ut debitor bonae fidei, redditurus exſulto: non, ut
quidam opinantur, adflictus et maerens: philoſopho-
rum ſententia generali perdoctus, quantum corpore
ſit beatior animus, et contemplans, quoties conditio
melior a deteriore ſecernitur, laetandum eſſe potius,*

---

6) Mſ. praeccdites. 7) Mſ. Novodare. 8) *al.* Siccium. 9) Mſ. viciens.

quam dolendum. Illud quoque advertens, quod
etiam Dii caeleſtes quibusdam piiſſimis mortem
tamquam ſummum praemium perſolverunt. Mu- 16
nus autem id mihi delatum optime ſcio, ne difficul-
tatibus ſuccumberem arduis, neve me proiiciam
umquam aut proſternam: expertus, quod dolores
omnes, ut inſultant ignavis, ita perſiſtentibus ce-
dunt. Nec me geſtorum poenitet, aut gravis fla- 17
gitii recordatio ſtringit, vel cum in umbram et an-
gulos amandarer, vel poſt principatum ſusceptum:
quem tamquam a cognatione caelitum defluentem,
immaculatum (ut exiſtimo) conſervavi, et civilia
moderatius regens, et examinatis rationibus bella
inferens et repellens; tametſi proſperitas ſimul utili-
tasque conſultorum non ubique concordent, quoniam
coeptorum eventus ſuperae ſibi vindicant poteſtates.
Reputans autem, iuſti eſſe finem imperii, obedien- 18
tium commodum et ſalutem, ad tranquilliora ſem-
per, ut noſtis, propenſior fui, licentiam omnem
actibus meis exterminans, rerum corruptricem et
morum: gaudensque, [10] *adeo ſciens, quod,* [11] *ubi-*
cumque me velut imperioſa parens conſideratis pe-
riculis obiecit res publica, ſteti fundatus, turbines
calcare fortuitorum adſuefactus. Nec fateri pude- 19
bit; interiturum me ferro dudum didici fide fatidica
praecinente. Ideoque ſempiternum veneror numen,
quod non clandeſtinis inſidiis, nec longa morborum
aſperitate, vel [12] *damnatorum fine decedo: ſed in*
medio curſu florentium gloriarum hunc merui cla-
rum [13] *e mundo digreſſum. Aequo enim iudicio*
iuxta timidus eſt et ignavus, qui, cum non oportet,
mori deſiderat: et qui refugiat, cum ſit opportu-
num. Hactenus loqui vigore virium labente ſuffi- 20
ciat. Super imperatore vero creando caute reticeo,

---

10) Mſſ. et *Steph.* adeo ſciens. 11) *Steph.* quod ubicunque.
12) *al.* delicatorum. 13) *al.* e medio.

ne per [14]) *imprudentiam dignum praeteream: aut nominatum, quem habilem reor, antepoſito forſitan alio in discrimen ultimum trudam. Ut alumnus autem rei publicae frugi, opto bonum poſt me repe-*
21 *riri rectorem.* Poſt haec placide dicta, familiares opes iunctioribus velut ſupremo distribuens [15]) ſtilo, Anatolium quaeſivit officiorum magiſtrum: quem cum beatum fuiſſe Salluſtius reſpondiſſet praefectus, intellexit occiſum: acriterque amici caſum ingemuit, qui [16]) elate ante contempſerat
22 ſuum. Et flentes inter haec omnes, qui aderant, auctoritate integra etiam tum increpabat: humile eſſe, caelo ſideribusque conciliatum lugeri Princi-
23 pem dicens. Quibus ideo iam ſilentibus, ipſe cum Maximo et Priſco philoſophis ſuper animorum ſublimitate perplexius disputans, hiante latius ſuffoſſi lateris vulnere, et ſpiritum tumore cohibente venarum, epota gelida aqua, quam petiit, medio noctis horrore vita facilius eſt abſolutus, anno aetatis altero et [17]) triceſimo: natus apud Conſtantinopolim: a pueritia usque parentis obitu deſtitutus Conſtantii, quem poſt fratris Conſtantini exceſſum inter complures alios turba conſumpſit imperii ſucceſſorum, et Baſilina matre, iam inde a maioribus nobili.

1 IV. Vir profecto heroicis connumerandus ingeniis, claritudine rerum et coalita maieſtate conſpicuus. Cum enim ſint, ut ſapientes definiunt, virtutes quatuor praecipuae, temperantia, prudentia, iuſtitia, fortitudo, eisque accidentes extrinſecus aliae, ſcientia rei militaris, auctoritas, felicitas atque liberalitas: intento ſtudio coluit omnes ut ſingulas.

2 Et primum ita inviolata caſtitate enituit, ut poſt amiſſam coniugem nihil umquam venereum [1]) agita-

---

14) Mſ. imprudentiam, *idque rectius puto.* 15) *al.* ſtudio. 16) Mſ. eletantem. 17) Mſ. tricenſimo. 1) Mſ. augis latens.

ret: illud advertens, quod apud Platonem legitur,
Sophoclem tragoediarum fcriptorem aetate grandae-
vum interrogatum, ecquid adhuc feminis mifcere-
tur, negantem id adiecifle, quod gauderet harum
rerum amorem, ut rabiofum quemdam effugiffe do-
minum et crudelem. Item ut hoc propofitum vali- 3
dius confirmaret, recolebat faepe dictum lyrici Bac-
chylidis, quem legebat iucunde, id adferentem,
quod ut egregius pictor vultum fpeciofum effingit,
ita pudicitia celfius confurgentem vitam exornat.
Quam labem in adulto robore iuventutis ita caute
vitavit, ut ne fufpicione quidem tenus libidinis ul-
lius vel [2]) citerioris vitae miniftris incufaretur, ut
faepe contingit.

Hoc autem temperantiae [3]) genus crefcebat in 4
maius, iuvante parcimonia ciborum et fomni, qui-
bus domi forisque tenacius utebatur. Namque
[4]) in pace victus eius menfura atque tenuitas erat
recte nofcentibus admiranda, velut ad pallium mox
reverfuri: per varios autem procinctus, ftans inter-
dum more militiae cibum brevem vilemque fumere
vifebatur. Ubi vero exigua dormiendi quiete re- 5
creaffet corpus laboribus induratum, expergefactus
explorabat per femetipfum vigiliarum vices et ftatio-
num, poft haec [5]) ferias ad artes confugiens doctri-
narum. Et, fi nocturna lumina, inter quae lucu- 6
brabat, potuiffent [6]) voces ullae teftari, profecto
ostenderant, inter hunc et quosdam Principes mul-
túm intereffe, [7]) quem norant voluptatibus ne ad
neceffitatem quidem indulfiffe naturae.

Dein prudentiae eius indicia fuere vel plurima, 7
e quibus explicari fufficiet pauca. Armatae rei
fcientiffimus, et [8]) togatae: civilitati admodum ftu-

---

2) *al.* fecretioris. 3) *al.* genus immanis iuvit parfimonia. 4) *al.* in pace eius menfarum tenuitas. 5) Mf. ferias. 6) Mf. voces ullae. 7) Mf. quemquam. 8) deeft *Steph.*

dens, tantum ſibi arrogans, quantum a contemptu et inſolentia diſtare exiſtimabat: virtute ſenior, quam aetate: ſtudioſus cognitionum omnium, et indeclinabilis aliquoties iudex: [9]) cenſor moribus regendis acerrimus, placidus, opum contemptor, mortalia cuncta deſpiciens: poſtremo id praedicabat, *Turpe eſſe ſapienti, cum habeat animum, captare laudes ex corpore.*

8 Quibus autem iuſtitiae inclaruit bonis, multa ſignificant: primo, quod erat pro rerum et hominum diſtinctione ſine crudelitate terribilis: deinde, quod paucorum discrimine vitia cohibebat: tum autem, quod minabatur ferro potius quam utebatur.
9 Poſtremo, ut multa praeteream, conſtat eum in apertos aliquos inimicos inſidiatores ſuos ita conſurrexiſſe mitiſſime, ut poenarum aſperitatem genuina lenitudine [10]) caſtigaret.

10 Fortitudinem certaminum crebritas, uſusque bellorum ostendit, et patientia frigorum immanium, et fervoris quoque. Corporis munus a milite, ab imperatore vero animi poſcitur. Ipſe trucem hoſtem ictu confecit audacter congreſſus, ac noſtros cedentes obiecto pectore ſuo aliquoties cohibuit ſolus: regnaque furentium Germanorum excidens, et in pulvere vaporato Perſidis, augebat fiduciam
11 militis dimicans inter primos. Caſtrenſium negotiorum ſcientiam plura declarant et nota: civitatum oppugnationes et caſtellorum inter ipſos discriminum vertices, acies figura multiformi compoſitae, ſalubriter et caute caſtra metata, praetenturae ſta-
12 tionesque agrariae tutis rationibus ordinatae. Auctoritas adeo valuit, ut dilectus artiſſime, dum timetur, ac ſi periculorum ſocius et laborum, et inter concertationes acerrimas animadverti iuberet in deſides; et Caeſar adhuc, ſine ſtipendio regeret mi-

9) Mſ. cenſoriis. 10) *al.* veſtigaret.

litem feris adpofitum gentibus, ut dudum eft dictum; alloquutusque tumentes armatos, discessurum ad vitam minaretur privatam, ni tumultuari defifterent. Denique id pro multis noffe fufficiet: 13
exhortatum eum fimplici concione militem Gallicanum, pruinis adfuetum et Rheno, peragratis fpatiis regionum extentis, per tepentem Affyriam adusque confinia traxiffe Medorum.

Felicitas ita eminuit, ut ipfis quodammodo cer- 14
vicibus fortunae aliquamdiu bonae gubernatricis evectus, victoriofis curfibus difficultates fuperftaret immenfas. Et poftquam ex occidua plaga digreffus eft: quoad fuit in terris, quievere [11]) nationes omnes immobiles, ac fi quodam caduceo leniente mundana.

Liberalitatis eius teftimonia plurima funt et ve- 15
riffima: inter quae indicta funt tributorum admodum levia, coronarium indultum, remiffa debita multa diuturnitate congefta, aequata fifci iurgia cum privatis, vectigalia civitatibus reftituta cum fundis, absque his, quos velut iure vendidere praeteritae poteftates: quodque numquam augendae pecuniae cupidus fuit, quam cautius apud dominos fervari exiftimabat, id aliquoties praedicans, *Alexandrum Magnum, ubi haberet thefauros interrogatum, apud amicos benivole refpondiffe.*

Digeftis bonis, quae fcire potuimus, nunc ad 16
explicanda eius vitia veniamus, licet dicta fint carptim. [12]) Levioris ingenii: verum hoc inftituto rectiffimo temperabat, emendari fe, cum deviaret a fruge bona, permittens. Linguae fufioris et ad- 17
modum raro filentis: praefagiorum fcifcitationi nimiae deditus, ut aequiperare videretur in hac parte principem Hadrianum: fuperftitiofus magis, quam facrorum legitimus obfervator, innumeras fine par-

11) τὸ *omnes* Steph. deeft. 12) *al.* lentioris ing.

cimonia pecudes mactans: ut aeſtimaretur, ſi rever-
tiſſet de Parthis, boves iam defuturos: Marci illius
ſimilis Caeſaris, in quem id accepimus dictum:
Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκω τῷ Καίσαρι. Ἂν συ νικήσῃς,
18 ἡμεῖς ἀπωλόμεθα. Vulgi plauſibus laetus, laudum
etiam ex minimis rebus intemperans [13]) adpetitor,
popularitatis cupiditate cum indignis loqui ſaepe
adfectans.

19 Verum tamen cum haec eſſent, aeſtimari poterat,
ut ipſe aiebat, vetus illa Iuſtitia, quam offenſam
vitiis hominum Aratus extollit in caelum, eo impe-
rante rediſſe rurſus ad terras, ni quaedam ad arbi-
trium agens, interdum oſtenderet ſe diſſimilem ſui.
20 Namque et iura condidit non moleſta, abſolute
quaedam iubentia fieri vel arcentia, praeter pauca.
Inter quae erat [14]) illud inclemens, quod docere
vetuit magiſtros rhetoricos et grammaticos Chriſtia-
21 nos, ni tranſiſſent ad numinum cultum. Illud
quoque itidem parum ferendum, quod municipa-
lium ordinum coetibus patiebatur iniuſte quosdam
adnecti, vel peregrinos, vel ab iis conſortiis privi-
legiis aut origine longe diſcretos.

22 Figura talis utique membrorum. Mediocris
erat ſtaturae, capillis, tamquam pexiſſet, mollibus,
hirſuta barba in acutum deſinente veſtitus, venuſta-
te oculorum micantium flagrans, qui mentis eius
anguſtias indicabant, ſuperciliis decoris, et naſo
rectiſſimo, ore paullo maiore, labro inferiore de-
miſſo, opima et incurva cervice, humeris vaſtis et
latis, ab ipſo capite usque unguium ſummitates li-
niamentorum recta compage, unde viribus valebat
et curſu.

23 Et quoniam eum obtrectatores novos bellorum
tumultus ad perniciem rei communis inſimulant con-
citaſſe:

13) Mſ. et potiore. 14) τὸ *illud* deeſt vulg.

citaſſe: ſciant docente veritate perſpicue, non Iulia-
num, ſed Conſtantium ardores Parthicos ſuccen-
diſſe, cum Metrodori mendaciis avidius adquieſcit,
ut dudum retulimus plene. Unde caeſi ad inter- 24
necionem exercitus noſtri, capti militares aliquoties
numeri, urbes exciſae, rapta munimenta vel diruta,
provinciae gravibus impenſis exhauſtae: et ad effe-
ctum tendentibus minis cuncta petebantur a Perſis
adusque Bithynos et littora Propontidis. At in 25
Galliis bellorum tenore gliſcente, diffuſis per noſtra
Germanis, iamque Alpibus ad vaſtandam Italiam
perrumpendis, [15] multa et nefanda perpeſſis homi-
nibus, [16] nihil praeter lacrimas ſupererat et terro-
res: ubi et praeteritorum recordatio erat acerba,
et exſpectatio triſtior impendentium. Quae omnia
iuvenis iſte ad occiduam plagam ſpecie Caeſaris
miſſus, regesque pro mancipiis agitans ignobilibus,
cuncta paene mira dictu celeritate correxit. Utque 26
Orientem pari ſtudio recrearet, adortus eſt Perſas,
triumphum exinde relaturus et cognomentum, ſi
conſiliis eius et factis illuſtribus decreta caeleſtia
congruiſſent. Et cum ſciamus experimento, adeo 27
quosdam ruere improvidos, ut bella interdum victi,
et naufragi repetant maria, et ad difficultates rede-
ant, quibus ſuccubuere ſaepiſſime, ſunt, qui re-
prehendant paria repetiſſe Principem ubique vi-
ctorem.

V. Nec fuit poſt haec lamentis aut fletibus lo- 1
cus. Corpore enim curato pro copia rerum et tem-
poris, ut, ubi olim ipſe ſtatuerat, conderetur: prin-
cipio lucis ſequutae, quae erat quintum Kal. Iulias,
hoſtibus ex omni latere circumfuſis, collecti duces
exercitus, advocatisque legionum principiis et tur-
marum, ſuper creando Principe conſultabant.
Diſciſſique ſtudiis turbulentis, Arinthaeus, et Vi- 2

15) *Steph.* nihil multa. 16) *τὸ nihil* Steph. deeſt.

ctor, et e palatio Conſtantii reſidui, de parte ſua
quemdam habilem ſcrutabantur: contra Nevita, et
Dagalaiphus, proceresque Gallorum, virum talem
3 ex commilitio ſuo quaeritabant. Quae dum ambi-
guntur, nulla variante ſententia, itum eſt voluntate
omnium in Salluſtium: eoque cauſante morbos et
ſenectutem, honoratior aliquis miles advertens de-
ſtinatius reluctantem: *Et quid ageretis*, ait, *ſi illud
bellum vobis* [1]) *curandum commiſiſſet abſens, ut ſae-
pe factum eſt, Imperator? nonne poſthabitis caete-
ris militem inſtantibus aerumnis eriperetis? Id nunc
agite: et ſi Meſopotamiam videre licuerit, utrius-
que exercitus conſociata ſuffragia legitimum Prin-
cipem declarabunt.*

4 Inter has exiguas ad tantam rem moras, non-
dum penſatis ſententiis, tumultuantibus paucis, ut
in rebus extremis ſaepe eſt factum, Iovianus eligi-
tur Imperator, domeſticorum ordinis primus, pa-
ternis meritis mediocriter commendabilis. Erat
enim Varroniani notiſſimi Comitis filius, haud du-
dum poſt depoſitum militiae munus ad tranquillio-
5 ra vitae digreſſi. Et confeſtim indumentis circum-
datus principalibus, ſubitoque productus e taber-
naculo, per agmina iam diſcurrebat proficiſci pa-
6 rantia. Et quoniam acies adusque lapidem quar-
tum porrigebatur, anteſignani quosdam clamare
Iovianum audientes Auguſtum, eadem multo magis
ſonabant: gentilitate enim prope perciti nominis,
quod una littera diſcernebat, Iulianum recreatum
arbitrati ſunt deduci magnis favoribus, ut ſolebat.
Verum cum incurvus ille viſus et longior adventa-
ret, ſuſpicati, quod acciderat, in lacrimas effuſi
7 ſunt omnes et luctum. Quod ſi gravis quidam ae-
quitatis [2]) ſpectator in ultimo rerum ſpiritu factum
criminatur improvide: nauticos idem iuſtius incu-

1) Ita Mſ. In vulg. *τὸ curandum* deeſt. 2) Mſ. peccator.

ſabit, amiſſo perito navigandi magiſtro, ſaevientibus flabris et mari, [5]) quod clavos regendae navis cuilibet periculi ſocio commiſerunt. His ita caeco 8
quodam iudicio fortunae peractis, Iovianorum ſignifer, quos Varronianus rexerat dudum, cum novo diſſidens Principe, etiam tum privato, ut patris eius obtrectator immoderatus, periculum ex inimico metuens iam communia ſupergreſſo, diſceſſit ad Perſas: ac data dicendi copia, quae ſciret, docet Saporem iam propinquantem, exſtincto, quem verebatur, turbine concitato calonum ad umbram imperii Iovianum adhuc protectorem adſcitum, inertem quemdam et mollem. Hoc ille au- 9
dito, quod ſemper trepidis votis expetebat, et inopina proſperitate elatus, multitudine ex regio equitatu adiuncta iis, qui dimicavere nobiscum, celeri diſpoſuit gradu agminis noſtri invadi terga poſtremi.

VI. Quae dum ultro citroque ordinantur, ho- 1
ſtiis pro Ioviano [1]) extisque inſpectis, pronuntiatum eſt, eum omnia perditurum, ſi intra vallum remanſiſſet, ut cogitabat: ſuperiorem vero fore, profectum. Proinde egredi iam coeptantes adori- 2
untur nos elephantis praeviis Perſae: ad quorum fremitum inceſſumque terribilem equis inter initia turbatis, et viris, Ioviani et [2]) Herculiani, occiſis belluis [3]) paucis, cataphractis equitibus acriter reſtiterunt. Deinde legiones Ioviorum atque Victo- 3
rum laborantibus ſuis ferentes auxilium, elephantos duos ſtraverunt cum hoſtium plebe non parva: et in laevo proelio viri periere fortiſſimi, Iulianus, et Macrobius, et Maximus legionum tribuni, quae tunc primas exercitus obtinebant. Hisque ſepultis, 4
ut rerum anguſtiae permiſerunt: prope confinia

5) τὸ *quod* Mſ. deeſt. 1) Mſ. extisque. 2) *al.* Herculani. 3) Mſ. paucis et cataphractis.

noctis cum ad caſtellum Sumere nomine citis paſſi-
bus tenderemus, iacens Anatolii corpus eſt agni-
tum, quod tumultuaria opera terrae mandatum eſt.
Hic et milites ſexaginta cum palatinis recepimus,
quos in munimentum Vaccatum confugiſſe retuli-
mus.

5 Seqnuto deinde die pro captu locorum reperta
in valle caſtra ponuntur, velut murali ambitu cir-
cumclauſa, praeter unum exitum eumdemque pa-
tentem, undique in modum mucronum praeacutis
6 ſudibus fixis. Hocque viſo, e ſaltibus nos hoſtes
diverſitate telorum, ac verbis turpibus inceſſebant,
ut perfidos et lectiſſimi Principis peremptores: au-
dierant enim ipſi quoque referentibus transfugis,
rumore iactato incerto, Iulianum telo cecidiſſe Ro-
7 mano. Auſi denique inter haec equitum cunei,
porta perrupta praetoria, prope ipſum tabernacu-
lum Principis advenire: occiſis multis ſuorum et
vulneratis, vi repulſi ſunt magna.

8 Egreſſi exinde, proxima nocte Charcham occu-
pavimus locum: ideo tuti, quod riparum aggeribus
humana manu deſtructis, ne Saraceni deinceps Aſ-
ſyriam perſultarent, noſtrorum agmina nullus ut
9 ante vexabat. Cumque his Kal. Iuliis ſtadiis xxx.
confectis, civitatem nomine Duram adventaremus,
fatigatis iumentis, vectores eorum noviſſimi pedi-
bus incedentes, a Saracena multitudine circumſaepti
protinus interiſſent, ni expeditiores turmae noſtro-
10 rum opem laborantibus attuliſſent. Hos autem Sa-
racenos ideo patiebamur infeſtos, quod ſalaria mu-
neraque plurima a Iuliano ad ſimilitudinem prae-
teriti temporis accipere vetiti, queſtique apud eum,
ſolum audierant, Imperatorem bellicoſum et vigi-
11 lantem ferrum habere, non aurum. In hoc loco
Perſarum obſtinatione tritum eſt quatriduum.
Nam progredientes nos ſequebantur crebris laceſſi-
tionibus retrahentes: cum ſtaremus ut pugnaturi,

gradum ſenſim referentes, moris diuturnis excruciabant. Iamque (ut ſolent extrema metuentibus etiam ficta placere) fama circumlata, fines haud procul limitum eſſe noſtrorum, exercitus vociferans immodeſte, dari ſibi copiam transeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppoſitus cum rectoribus Im- 12
perator, tumentemque iam canis exortu ſideris amnem oſtendens, ne ſe periculoſis committerent gurgitibus exorabat: nandi imperitos adſerens eſſe complures, ſimulque adiiciens, hoſtiles manus hinc inde margines ſuperfuſi fluminis occupaſſe. Sed 13
cum haec ſaepe congeminando refragaretur in caſſum, milesque conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, id imperatur aegerrime, ut miſti cum Arctois Germanis Galli amnem primi omnium penetrarent: ut his magnitudine fluentorum abreptis, reſiduorum pertinacia frangeretur; aut ſi id perfeciſſent innocui, transitus fidentior tentaretur. Electique ſunt ad id negotium habiles, 14
qui maxima prae caeteris flumina transmeare in regionibus genuinis a prima pueritia ſunt inſtituti: et cum latendi copiam nocturna quies daret, tamquam e tranſenna ſimul [4]) emiſſi, ſpe citius ripas occupavere contrarias: Perſarumque conculcatis pluribus et truncatis, [5]) quos loca ſervare diſpoſitos ſecuritas placido vinxerat ſomno, efficacis audaciae ſignum elatis manibus, [6]) contortisque ſagulis oſtendebant. Hoc longe conſpecto, ardens ad transitum miles 15
ea mora tantummodo tenebatur, quod utribus e caeſorum animalium coriis coagmentare pontes architecti promittebant.

VII. Quae dum vanis conatibus agitantur, rex 1
Sapor et procul abſens, et cum prope veniſſet, exploratorum perfugarumque veris vocibus docebatur fortia facta noſtrorum, foedas ſuorum ſtrages, et

---

4) Mſ. emiſſis periliis. 5) *al.* quos. 6) *Steph.* pectoris.

elephantos, quot numquam rex ante meminerat,
interfectos: exercitumque Romanum continuis la-
boribus induratum, poſt caſum glorioſi rectoris non
ſaluti ſuae, ut memorabat, conſulere, ſed vindi-
ctae, difficultatemque rerum inſtantium aut victo-
2 ria ſumma, aut morte memorabili finiturum. Ob
quae reputabat multa et formidanda: diffuſum ab-
unde militem per provincias, levi teſſera colligi
poſſe: expertus et ſciens, populum ſuum poſt amiſ-
ſam maximam plebem ultimis terroribus deforma-
tum: ſimul comperiens in Meſopotamia relictum
3 haud multo minorem exercitum. Quae ſuper
omnia, hebetarunt eius anxiam mentem uno pari-
que natatu quingenti viri transgreſſi tumidum flu-
men incolumes, cuſtodibusque confoſſis, reliquos
conſortes ſuos ad ſimilem fiduciam concitantes.

4 Haec inter, cum neque pontes compaginari pa-
terentur undae torrentes, et abſumptis omnibus,
quae mandi poterant, utilibus, exacto miſerabili-
ter biduo: furebat inedia iraque percitus miles,
ferro properans, quam fame, ignaviſſimo genere
mortis, abſumi.

5 Erat tamen pro nobis aeternum Dei caeleſtis nu-
men: et Perſae praeter ſperata priores, ſuper fun-
danda pace oratores Surenam et optimatem alium
mittunt, animos ipſi quoque deſpondentes, quos
omnibus paene proeliis pars Romana ſuperior gra-
6 vius quaſſabat indies. Conditiones autem ferebant
difficiles et perplexas, fingentes humanorum reſpe-
ctu reliquias exercitus redire ſinere clementiſſimum
regem, quae iubet ſi impleverit cum primatibus
7 Caeſar. Contra hos cum Salluſtio praefecto mitti-
tur Arinthaeus: et dum deliberatur examinatius,
quid fieri deberet, dies quatuor ſunt evoluti inedia
8 cruciabiles, et omni ſupplicio triſtiores. Quo tem-
poris ſpatio, antequam hi mitterentur, ſi [1]) exabu-

[1]) Mſ. ſi ex abuſus.

ſus Princeps paullatim terris hoſtilibus exceſſiſſet,
profecto veniſſet ad praeſidia Corduenae, uberis
regionis et noſtrae, ex eo loco, in quo haec age-
bantur, centeſimo lapide disparatae.
Petebat autem rex obſtinatius, ut ipſe aiebat, 9
ſua dudum a Maximiano erepta: ut docebat autem
negotium, pro redemptione noſtra, quinque regio-
nes Transtigritanas: [2]) Arzanenam, et Moxoenam,
et Zabdicenam, itidemque Rehimenam, et Cor-
duenam, cum caſtellis quindecim, et Niſibin, et
Singaram, et caſtra Maurorum, munimentum per-
quam opportunum. Et cum pugnari decies expe- 10
diret, ne horum quidquam dederetur: adulatorum
globus inſtabat timido Principi, Procopii metuen-
dum ſubſerens nomen: eumque adfirmans, niſi
rediret, cognito Iuliani interitu, cum intacto mili-
te, quem regebat, novas res nullo renitente facile
moliturum. Hac pernicioſa verborum ille adſidui- 11
tate nimia ſuccenſus, ſine cunctatione tradidit
omnia, quae petebantur: difficile hoc adeptus, ut
Niſibis et Singara ſine incolis transirent in iura Per-
ſarum, a munimentis vero alienandis reverti ad
noſtra praeſidia Romani permitterentur. Quibus 12
exitiale aliud acceſſit et impium, ne, poſt haec ita
compoſita, Arſaci poſcenti contra Perſas ferretur
auxilium, amico nobis ſemper et fido. Quod ra-
tione gemina cogitatum eſt, ut puniretur homo,
qui Chiliocomum [3]) mandatu vaſtaverat Principis,
et remaneret occaſio, per quam ſubinde licenter
invaderetur Armenia. Unde poſtea contigit, ut
vivus caperetur idem Arſaces, et Armeniae maxi-
mum latus Medis conterminans, et Artaxata inter
diſſenſiones et turbamenta raperent Parthi.
Quo ignobili decreto firmato, ne quid commit- 13
teretur per indutias contrarium pactis, obſidatus

---

2) Mſ. Aſarzanaenam. 3) Mſ. mandatu.

ſpecie viri celebres altrinſecus dantur [4]) Remora, et Victor ex parte noſtrorum, et [5]) Bellovaedius, inſignium numerorum tribuni: ex parte vero diverſa Bineſes e numero nobilium optimatum, tresque
14 alii ſatrapae non obſcuri. Foederata [6]) itaque pace annorum triginta, eaque iurisiurandi religionibus conſecrata, reverſi itineribus aliis, quoniam loca contigna flumini ut confragoſa vitabantur et aſpera, potus inopia premebamur et cibi.

1 VIII. Et pax ſpecie humanitatis indulta, in perniciem eſt verſa multorum: qui fame adusque ſpiritum lacerati poſtremum, ideoque latenter progreſſi; aut imperitia nandi gurgite fluminis [1]) adhauriebantur: aut ſi undarum vi ſuperata venirent [2]) ad ripas, a Saracenis vel [3]) Perſis (quod, ut diximus paullo ante, exturbavere Germani) caedebantur ut pecora,
2 vel longius amandati ſunt venumdandi. Ubi vero transeundi amnis aperte ſignum dedere buccinae concrepantes, immane, quo quantoque ardore [4]) temere rapiendo momenta periculorum, ſemet quisque reliquis omnibus anteponens, vitare multa et terribilia feſtinabat: et pars cratibus temere textis iumenta retinentes hinc inde natantia; alii ſuperſidentes utribus, quidam diverſa in neceſſitatis abrupto verſantes, undarum occurſantium fluctus obli-
3 quis meatibus penetrabant. Imperator ipſe brevibus lembis, quos poſt exuſtam claſſem docuimus remanſiſſe, cum paucis transvectus, eadem navigia ultro citroque discurrere ſtatuit, dum omnes conveheremur. Tandemque univerſi praeter merſos ad ulteriores venimus margines, favore ſuperi numinis discrimine per difficiles caſus extracti.

4 Dum nos pendentium aerumnarum opprimit timor, compertum eſt procurſatorum indicio, Per-

4) Mſ. Nemota. 5) Mſ. Bellovaedius. 6) *al.* ita pace. 1) Mſ. adoriebantur. 2) Mſ. ripas rapti a Saracenis. 3) Mſ. pereum. 4) Mſ. intenire.

ſas pontem iungere procul e noſtro conſpectu, ut poſt firmatam pacem et foedera ſopitis belli turbinibus, incurioſius gradientes aegros, et animalia peterent diu defatigata: verum cum ſe proditos advertiſſent, a conatu nefario deſtiterunt. Hac etiam 5
ſuſpicione iam liberi, properantesque itineribus magnis, prope Hatram venimus, vetus oppidum in media ſolitudine poſitum, olimque deſertum: quod diruendum adorti temporibus variis Traianus et Severus principes bellicoſi, cum exercitibus paene deleti ſunt, ut in eorum actibus has quoque digeſſimus partes. Unde cognito, per porrectam plani- 6
tiem, adusque lapidem ſeptuageſimum, in regionibus aridis nec aquam inveniri poſſe praeter ſalſam et faetidam, nec ad victum aliquid niſi abrotonum, et abſinthium, et dracontium, aliaque herbarum genera triſtiſſima: vaſa, quae portabantur, aquis impleta ſunt dulcibus: et mactatis camelis iumentisque aliis, alimenta quaeſita ſunt licet noxia.

Et via ſex dierum emenſa, cum ne gramina qui- 7
dem invenirentur, ſolatia neceſſitatis extremae: dux Meſopotamiae Caſſianus, et tribunus Mauricius pridem ob hoc miſſus, [5]) ad Ur nomine Perſicum venere caſtellum, cibos ferentes ex his, quos relictus cum Procopio et Sebaſtiano exercitus parcius victitans conſervarat. Hinc Procopius alter notarius, 8
et [6]) Memoridus militaris tribunus, ad tractus Illyricos mittuntur et Galliarum, nuntiaturi Iuliani mortem, et Iovianum poſt eius obitum ad culmen auguſtum evectum. Quibus mandaverat Princeps, 9
ut Lucillianum ſocerum ſuum, poſt depoſitum militiae munus digreſſum ad otium, morantemque eo tempore apud Sirmium, oblatis magiſterii equitum et peditum codicillis, quos iisdem tradiderat, properare Mediolanum urgerent, res firmaturum anci-

5) Mſ. adur. 6) *al.* Memorius.

pites: et, quod magis metuebatur, ſi caſus novi
10 quidam exſurgerent, opponendum. Quibus ſecretiores addiderat litteras, Lucillianum itidem monens, ut quosdam lectos exploratae induſtriae fideique duceret ſecum: adminiculis eorum uſurus pro
11 incidentium captu negotiorum. Prudentique conſilio Malarichum ex familiaribus negotiis agentem etiam tum in Italia, miſſis inſignibus [7]) Iovino iuſſit ſuccedere armorum magiſtro per Gallias, gemina utilitate praeſpeculata: ut et dux meriti celſioris, ideoque ſuſpectus abiret e medio; et homo inferioris ſpei ad ſublimiora provectus, auctoris ſui nutan-
12 tem adhuc ſtatum ſtudio fundaret ingenti. Iuſſum eſt autem ad implenda haec perrecturis, extollere ſeriem geſtorum in melius, et rumores, quaqua irent, verbis diffundere [8]) concinentibus, procinctum Parthicum exitu proſpero terminatum: additisque feſtinando itineri noctibus, provinciarum militiaeque rectoribus [9]) inſinuare novi Principis ſcripta, omniumque ſententiis occultius ſciſcitatis remeare velociter cum reſponſis, ut comperto, quid in longinquis agatur, principatus [10]) corroborandi matura conſilia quaerantur et cauta.
13 Hos tabellarios fama praegrediens, index triſtiorum caſuum [11]) velociſſima, per provincias volitabat et gentes; maximeque omnium Niſibenos acerbo dolore perculſit, cum urbem Sapori deditam comperiſſent: cuius iram metuebant et ſimultates, recolentes, quae adſidue pertulerit funera, eam ſaepius
14 oppugnare conatus. Conſtabat enim, [12]) orbem Eoum in ditionem potuiſſe transire Perſidis, niſi haec civitas habili ſitu et moenium magnitudine reſtitiſſet. Miſeri tamen licet maiore venturi pavore conſtringerentur, ſpe tamen ſuſtentari potuerunt

7) *al.* Ioviano. 8) Mſ. concinentibus. 9) Mſ. inſinuarent. 10) Mſ. corroborandi. 11) Mſ. velociſſima. 12) *al.* orbem eorum.

exigua: hac [13]) ſcilicet, velut ſuopte motu, vel exo-
ratus eorum precibus Imperator, eodem ſtatu reti-
nebit urbem, Orientis firmiſſimum clauſtrum.

Dum geſtorum ſeriem ubique rumores diffundi- 15
tant varii, in exercitu abſumptis commeatibus pau-
cis, quos advectos praediximus, in corpora ſua ne-
ceſſitas erat humana vertenda, ni iumentorum caro
caeſorum aliquatenus perduraſſet: unde effectum
eſt, ut et armorum pleraque proiicerentur et ſarci-
narum. Adeo enim atroci tabuimus fame, ut, ſi
usquam modius unus farinae fuiſſet repertus (quod
raro contigerat) aureis decem mutaretur ut minus.

Profecti exinde Thilſaphata venimus, ubi Seba- 16
ſtianus atque Procopius cum tribunis principiisque
militum ſibi ad tuendam Meſopotamiam commiſſo-
rum, ut poſcebat ſollemnitas, occurrerunt: et ſe-
quebantur benigne ſuſcepti. Poſt quae itinere fe- 17
ſtinato, Niſibi cupide viſa, extra urbem ſtativa ca-
ſtra poſuit Princeps: rogatusque enixe precante
multiplici plebe, ut ingreſſus, palatium more ſuc-
cederet Principum, pertinaciter reluctatus eſt, eru-
beſcens agente ſe intra muros, urbem inexpugnabi-
lem iratis hoſtibus [14]) tradi. Ibi tunc veſpera tene- 18
brante, raptus a cena Iovianus, primus inter nota-
rios omnes, quem [15]) in obſidione civitatis Maioza-
malchae per cuniculum docuimus evaſiſſe cum aliis,
ductusque ad devium locum, et praeceps actus in
puteum ſiccum, obrutus eſt ſaxorum multitudine
ſuperiecta: hanc profecto ob cauſam, quod Iuliano
perempto, ipſe quoque nominatus a paucis ut im-
perio dignus, nec poſt creatum Iovianum egit mo-
deſte: ſed ſuſurrans ſuper negotio quaedam audie-
batur, invitabatque ad convivia ſubinde Militares.

---

13) Mſ. ſcilicet velut ſuopte. 14) al. tradit. 15) vulgo τὸ in
deeſt.

1 IX. Poſtridie Bineſes, unus ex Perſis, quem inter alios excellere diximus, mandata regis complere feſtinans, promiſſa flagitabat inſtanter: et Principe permittente Romano civitatem ingreſſus, gentis ſuae ſignum ab arce extulit, [1]) ſubmigrationem e patria
2 civibus nuntians luctuoſam. Et vertere ſolum extemplo omnes praecepti, manus tendentes orabant, ne imponeretur ſibi neceſſitas abſcedendi, ad defendendos penates ſe ſolos ſufficere ſine alimentis publicis adfirmantes et milite, ſatis confiſi adfuturam iuſtitiam pro genitali ſede dimicaturis, ut experti ſunt ſaepe. [2]) Et haec quidem ſuppliciter ordo et populus precabatur: ſed ventis loquebantur incaſſum, Imperatore, ut fingebat alia metuens, periu-
3 rii piacula declinante. Tum Sabinus fortuna et genere inter municipes clarus, ore volubili replicabat, Conſtantium immani crudeſcente bellorum materia ſuperatum a Perſis interdum, deductumque poſtremo per fugam cum paucis ad Hibitam ſtationem intutam, panis fruſto vixiſſe precario, ab anu quadam agreſti porrecto, nihil tamen ad diem perdidiſſe ſupremum: et Iovianum inter exordia principatus provinciarum muro ceſſiſſe, [3]) cuius obice
4 iam inde a vetuſtate innoxiae permanſerunt. Cumque nihil promoveretur, iurisiurandi religionem Principe deſtinatius praetendente: cum oblatam ei coronam aliquamdiu recuſans, coactus denique ſuſcepiſſet, Silvanus quidam cauſarum defenſor confidentius [4]) exclamavit. *Ita*, inquit, *Imperator*, *a civitatibus reſiduis coroneris*. Quo verbo exaſperatus, intra triduum omnes iuſſit excedere moenibus, deteſtantes rerum praeſentium ſtatum.

5 Adpoſitis itaque compulſoribus, mortem, ſi qui diſtulerint egredi, minitantibus, moenia permiſta

1) Mſ. ſubmigratione. 2) Mſ. et haec. 3) *Vulg.* cuius obiiſſe.
4) *Steph.* exclamavit.

sunt lamentis et luctu: et per omnia civitatis membra una vox cunctorum erat gementium, cum laceraret crines matrona exsul fuganda laribus, in quibus nata erat et educata: orbataque mater liberis [5]) vel coniuge viduata, procul ab eorum manibus pelleretur: et turba flebilis postes penatium amplexa vel limina lacrimabat. Exin variae complentur 6
viae, qua quisque poterat dilabentium. Properando enim multi furabantur opes proprias, quas vehi posse credebant, contempta reliqua supellectili pretiosa et multa: hanc enim reliquerunt penuria iumentorum.

Tu hoc loco, Fortuna orbis Romani, merito 7
incusaris, quae difflantibus procellis rem publicam excussa regimenta perito rei gerendae ductori, consummando iuveni porrexisti: quem nullis ante actae vitae insignibus in huiusmodi negotiis cognitum, nec vituperari [6]) est aequum nec laudari. Illud tamen ad 8
medullas usque bonorum pervenit, quod, dum extimescit aemulum potestatis, dumque in animo per Gallias et Illyricum versat quosdam saepe sublimiora coeptasse, famam adventus sui praevenire festinans, indignum imperio facinus amictu periurii fugiendi commisit, Nisibi prodita: quae iam inde a Mithridatici regni temporibus, ne Oriens a Persis occuparetur, viribus restitit maximis. Numquam enim 9
ab urbis ortu inveniri potest annalibus replicatis, ut arbitror, terrarum pars ulla nostrarum ab Imperatore vel Consule hosti concessa: sed ne ob recepta quidem, quae direpta sunt, verum ob amplificata regna triumphalis gloria fuisse delata. Unde P. Sci- 10
pioni ob recuperatas Hispanias, Fulvio Capua post diuturna certamina superata, et Opimio post diversos exitus proeliorum, Fregellanis tunc internecivis hostibus ad deditionem compulsis, triumphi sunt

5) *al.* et coniug. 6) *al.* τὸ *est* deest.

11 denegati. Id etiam memoriae nos veteres docent, in extremis casibus icta cum [7]) dedecore foedera, postquam partes verbis iuravere conceptis, repetitione bellorum illico dissoluta: ut temporibus priscis apud Furcas Caudinas sub iugum legionibus missis in Samnio, et per Albinum in Numidia sceleste [8]) pace cogitata, et auctore turpiter pactionis festinatae Mancino dedito Numantinis.

12 Proinde extractis civibus, et urbe tradita, missoque tribuno Constantio, qui munimenta praesidiaria cum regionibus Persicis optimatibus adsignaret: cum Iuliani supremis Procopius mittitur, ea, ut superstes ille mandarat, humaturus in suburbano
13 Tarsensi. Qui ad exsequendum profectus, confestim corpore sepulto discessit, nec inveniri usquam potuit studio quaesitus ingenti, nisi quod multo postea apud Constantinopolim visus est subito purpuratus.

1 X. His hoc modo peractis, discursisque itineribus, Antiochiam venimus, ubi per continuos dies velut offenso numine multa visebantur et dira: quorum eventus fore luctificos gnari rerum prodigia-
2 lium praecinebant. Nam et Maximiani statua Caesaris, quae locata est in vestibulo regiae, amisit repente sphaeram aeream, formatam in speciem poli, quam gestabat: et cum horrendo stridore sonuerunt in consistorio trabes: et visa sunt interdiu sidera cometarum, super quorum natura ratiocinan-
3 tes physici variant. Quidam enim eos hoc nomine ideo existimant adpellari, quod tortos ignes spargunt ut crines, in unum stellis multiplicibus congregatis. Alii eos arbitrantur ex halitu sicciore terrarum ignescere, paullatim in sublimiora [1]) surgente. Quidam [2]) currentes radios solis, densiore nube ob-

---

7) *al.* ductore. 8) Mſ. pax. 1) Mſ. surgentes. 2) Mſ. currentesque.

iecta digredi ad inferiora prohibitos, ſplendore infuſo corpori craſſo, lucem velut ſtellis diſtinctam mortali conſpectu monſtrare. Sedit quorumdam opinioni, hanc ſpeciem tunc adparere, cum [3]) erecta ſolito celſius nubes aeternorum ignium vicinitate colluceat: vel certe ſtellas eſſe quasdam caeteris ſimiles, quarum ortus obitusque, quibus ſint temporibus praeſtituti, humanis mentibus ignorari. Plura alia de cometis apud peritos mundanae rationis ſunt lecta: quae digerere nunc vetat aliorſum oratio properans.

Moratum paulliſper Antiochiae Principem, curarumque ponderibus diverſis adflictum, exeundi 4 mira cupiditas agitabat: proinde nec iumento parcens nec militi, flagrante hieme [4]) inde profectus, ſignis, ut dictum eſt, vetantibus plurimis, Tarſum urbem Cilicum nobilem introiit, cuius originem docuimus ſupra. Exindeque egredi nimium pro- 5 perans, exornari ſepulcrum ſtatuit Iuliani, in pomoerio ſitum itineris, quod ad Tauri montis anguſtias ducit: cuius ſuprema et cineres, ſi qui tunc iuſte conſuleret, non Cydnus videre deberet, quamvis gratiſſimus amnis et liquidus: ſed ad perpetuandam gloriam recte factorum praeterlambere Tiberis interſecans urbem aeternam, divorumque veterum monumenta praeſtringens.

[5]) Deinde Tarſo profectus, extentis itineribus 6 venit oppidum Cappadociae Tyana: ubi ei reverſi Procopius notarius et Memoridus tribunus occurrunt geſtorumque aperiunt textum, hinc, ut ordo poſcebat, exorſi, quod Lucillianus Mediolanum ingreſſus cum Seniaucho et Valentiniano tribunis, quos duxerat ſecum, cognito, quod Malarichus recuſavit ſuſcipere magiſterium, effuſo curſu petierat Remos. Et tamquam in alto gentis ſilentio, extra cal- 7

3) Mſ. erecta. 4) Mſ. die. 5) *al.* Inde.

cem, ut dicitur, procurrebat: et intempestive pa-
rum etiam tum firmatis omnibus ex actuario ratioci-
niis scrutandis incubuit: qui fraudum conscius et
noxarum, ad militaria signa confugit: finxitque Iu-
liano superstite in res novas quemdam medium sur-
rexisse: cuius fallaciis turbo militaris acerrime con-
citus Lucillianum et Seniauchum occidit. Valentinia-
num enim paullo postea Principem, trepidum, et, quo
confugeret, ambigentem, Primitivus hospes tutius
8 amandarat. His ita tristibus laetum aliud addebatur,
missos a Iovino milites adventare, quos capita schola-
rum ordo castrensis adpellat, nuntiantes aequo animo
Ioviani imperium amplecti exercitum Gallicanum.
9 Quibus compertis, Valentiniano, qui [6]) cum
iisdem redierat, regenda scutariorum secunda com-
mittitur schola, et Vitalianus domesticorum con-
sortio iungitur, Erulorum e numero miles, qui
multo postea auctus Comitis dignitate, male rem
per Illyricum gessit: confestimque mittitur in Gal-
lias Arinthaeus, ferens litteras ad [7]) Iovinum, ut
constanter ageret suum obtinens locum: eique man-
datum est, ut animadverteretur in concitorem tu-
multus, auctoresque seditionis ad comitatum vin-
10 cti transmitterentur. Post quae, ut videbatur ex-
pedire, disposita, apud Aspuna Galatiae munici-
pium breve Gallicani milites visi Principi, ingressi-
que consistorium, post audita gratanter, quae per-
tulerant, munerati redire iubentur ad signa.

(A. C. 364.)

11 Et cum introisset Ancyram Imperator, paratis
ad pompam pro tempore necessariis, consulatum
iniit adhibito in societatem trabeae Varroniano filio
suo admodum parvulo: cuius vagitus, pertinaciter
[8]) reluctantis, ne in curuli sella veheretur ex more,
id quod mox accidit, portendebat.

Hinc

6) *al.* cum iis red. 7) Mſ. Iovianum. 8) Mſ. reluctantis.

Hinc quoque Iovianum celeri gradu praeſcriptus 12
vitae finiendae dies exegit. Cum enim veniſſet Da-
daſtanam, qui locus Bithyniam diſtinguit et Galatas,
exanimatus inventus eſt nocte: ſuper cuius obitu
[9]) dubietates emerſere complures. Fertur enim re- 13
centi calce cubiculi illiti ferre odorem noxium ne-
quiviſſe, vel extuberato capite periſſe ſuccenſione
prunarum immenſa, aut certe ex colluvione cibo-
rum avida cruditate diſtentus. Deceſſit autem an-
no triceſimo aetatis et tertio. Cumque huic et Ae-
miliano Scipioni vitae exitus ſimilis eveniſſet, ſuper
neutrius morte quaeſtionem comperimus agitatam.
Incedebat autem motu corporis gravi, vultu 14
laetiſſimo, oculis caeſiis, vaſta proceritate et ardua,
adeo ut diu nullum indumentum regium ad menſu-
ram eius aptum inveniretur. Et aemulari malebat
Conſtantium, agens ſeria quaedam aliquoties poſt
meridiem: iocarique palam cum proximis adſue-
tus. Chriſtianae legis idem ſtudioſus, et nonnum- 15
quam honorificus, mediocriter eruditus, magisque
benivolus, et perpenſius, ut adparebat ex paucis
quos promoverat, indices electurus: edax tamen,
et vino Venerique indulgens, quae vitia imperiali
verecundia forſitan correxiſſet. Dicebatur autem 16
Varronianus pater eius monitu cuiusdam ſomnii du-
dum praeſciſſe, quod evenit, idque duobus ami-
cis commiſiſſe fidiſſimis, illo adiecto, quod ipſi quo-
que deferretur trabea conſularis. Sed impetrato
uno, adipiſci non potuit aliud. Audita enim filii
celſiore fortuna, antequam eum videret, fatali
praeventus eſt morte. Et quia huic nomini ampliſ- 17
ſimum magiſtratum portendi, per quietem praedi-
ctum eſt ſeni: Varronianus nepos eius infans etiam
tum, cum Ioviano patre declaratus eſt, ut ſupra re-
tulimus, conſul.

9) *al.* dubitationes.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXVI.

Valentiniano, scholae secundae scutariorum tribuno, communi magistratuum civilium et militarium consensu, Nicaeae absenti defertur imperium: et de ratione bissexti. C. I. *Valentinianus cum Ancyra evocatus Nicaeam celeriter venisset, una omnium voce iterum eligitur imperator, purpuraque et diademate ornatus, Augustusque adpellatus, militem adloquitur.* II. *De Aproniani praefectura urbana Romae.* III. *Valentinianus Valentem fratrem suum Nicomediae tribunum stabuli, ac mox apud Constantinopolim in Hebdomo, consentiente exercitu, consortem imperii constituit.* IV. *Imperatores ambo comites et militares numeros inter se partiuntur; et paullo post alter Mediolani, alter Constantinopoli I. consulatum ineunt. Alamanni Gallias vastant; Procopius in Oriente res novas molitur.* V. *Patria et genus, mores, ac dignitates Procopii; deque eius sub Ioviano latebra: et qua ratione Constantinopoli imperator sit adpellatus.* VI. *Procopius Thracias sine sanguine in suam potestatem redigit, et equites pediteeque per Thraciam iter facientes, promissis in verba sua adigit, nec non Iovios et Victores, a Valente adversus se missos, sibi oratione iungit.* VII. *Nicaea et Chalcedone obsidione liberatis, Bithynia in ditionem Procopii redigitur: et mox Cyzico expugnato Hellespontus.* VIII. *Procopius in Bithynia, in Lycia, et Phrygia a suis desertus, et vivus Valenti traditus, capite truncatur.* IX. *Marcellus protector, eius cognatus, et multi Procopianarum partium supplicio capitis adfecti.* X.

1 Dictis impensiore cura rerum ordinibus adusque memoriae confinia propioris, convenerat iam re-

ferre a notioribus pedem, ut et pericula declinentur veritati saepe contigua, et examinatores contexendi operis deinde non perferamus intempestivos, strepentes ut laesos, si praeteritum sit, quod loquutus est Imperator in coena, vel omissum, quam ob causam gregarii milites coërciti sunt apud signa, et quod non decuerat in descriptione multiplici regionum, super exiguis silere castellis: quodque cunctorum nomina, qui ad urbani praetoris officium convenere, non sunt expressa: et similia plurima praeceptis historiae dissonantia, discurrere per negotiorum celsitudines adsuetae, non humilium minutias indagare causarum: quas si scitari voluerit quispiam, individua illa corpuscula volitantia per inane, atomos, ut nos adpellamus, numerari posse sperabit. Haec quidam veterum formidantes, cognitio- 2
nes actuum variorum stilis uberibus explicatas non ediderc superstites, ut in quadam ad Cornelium Nepotem epistola Tullius quoque testis reverendus adfirmat. Proinde inscitia vulgari contempta, ad residua narranda pergamus.

Hac volubilium casuum diritate exitu luctuoso 3
finita, obituque intervallato brevi tempore Principum, corpore curato defuncti, missoque Constantinopolim, ut inter Augustorum reliquias conderetur, progresso Nicaeam versus exercitu, quae in Bithynia mater est urbium, potestatum civilium militiaeque rectores magnitudine curarum adstricti communium, interque eos quidam spe vana sufflati, moderatorem quaeritabant diu exploratum et gravem.

Et rumore tenus obscuris paucorum susurris no- 4
men praestringebatur Equitii, scholae primae scutariorum etiam tum tribuni: qui cum potiorum auctoritate displicuisset, ut asper et subagrestis; translata est suffragatio levis in Ianuarium Ioviani adfinem, curantem summitatem necessitatum castrensium per Illyricum. Quo itidem spreto, quia pro- 5

cul iacebat: ut aptus ad id, quod quaerebatur, atque conveniens, Valentinianus nulla discordante ſententia, numinis adſpiratione caeleſtis electus eſt: agens ſcholam ſcutariorum ſecundam, relictusque apud Ancyram, poſtea ſequuturus, ut ordinatum eſt. Et quia nullo renitente hoc e re publica videbatur, miſſis, qui eum venire ocius admonerent, diebus decem nullus imperii tenuit gubernacula: quod tunc eveniſſe, extis Romae inſpectis haruſpex edixerat Marcus.

6 Inter haec tamen, ne quid novaretur contrarium placitis, neve armatorum mobilitas ſaepe verſabilis in praeſentium quemdam inclinaret arbitrium, attente providebat Equitius, et cum eo Leo, adhuc ſub Dagalaipho magiſtro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis poſtea magiſter officiorum, exercitus univerſi iudicium, quantum facere nitique poterant, ut Pannonii fautoresque Principis deſignati firmantes.

7 Qui cum veniſſet accitus, implendique negotii praeſagiis, ut opinari dabatur, vel ſomniorum adſiduitate, nec videri die ſecundo, nec prodire in medium voluit, biſſextum vitans Februarii menſis tunc illuceſcens, quod aliquoties rei Romanae fuiſſe dignorat infauſtum; cuius notitiam certam deſignabo.

8 Spatium anni vertentis id eſſe periti mundani motus et ſiderum definiunt veteres, inter quos [1]) Meton, et Euctemon, et Hipparchus, et Archimedes excellunt, cum ſol perenni rerum ſublimium lege polo percurſo ſignifero, quem Zodiacum ſermo Graecus adpellat, trecentis et ſexaginta quinque diebus emenſis et noctibus, ad eumdem redierit cardinem: ut verbo tenus, ſi a [2]) ſecunda particula elatus arietis, ad eam dimenſione redierit ter-

1) Mſ. Memon. 2) Ita Mſ. et Steph. in aliis τὸ *particula* deeſt.

minata. Sed anni intervallum veriſſimum memora- 9
tis diebus et horis ſex adusque meridiem concludi-
tur [3]) plenam: annique ſequentis erit poſt horam
ſextam initium porrectum ad veſperam. Tertius a
prima vigilia ſumens exordium, ad horam noctis
extenditur ſextam. Quartus a medio noctis adus-
que claram trahitur lucem. Ne igitur haec compu- 10
tatio variantibus annorum principiis, et quodam
poſt horam ſextam diei, alio poſt ſextam excurſa
nocturnam, ſcientiam omnem ſqualida diverſitate
confundat, et autumnalis menſis inveniatur quan-
doque vernalis: placuit ſenas illas horas, quae qua-
driennio viginti colliguntur atque quatuor, in unius
diei noctisque adiectae transire menſuram. Hoc- 11
que alte conſiderato, eruditis concinentibus multis
effectum eſt, ut ad unum diſtinctumque exitum cir-
cumverſio curſus [4]) annui revoluta, nec vaga ſit nec
incerta, nulloque errore deinceps obumbrata ratio
caeleſtis adpareat, et menſes tempora retineant
praeſtituta. Haec nondum extentis fuſius regnis, 12
diu ignoravere Romani, perque ſaecula multa ob-
ſcuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum
profunda caligine fluctuabant, cum in ſacerdotes
poteſtatem transtuliſſent intercalandi: qui licenter
gratificantes publicanorum vel litigantium commo-
dis, ad arbitrium ſuum ſubtrahebant tempora vel
augebant. Hocque ex coepto emerſerunt alia plu- 13
rima, quae fallebant, quorum meminiſſe nunc ſu-
pervacuum puto. Quibus abolitis, Octavianus
Auguſtus, Graecos ſequutus, hanc inconſtantiam
correcta turbatione compoſuit, ſpatiis duodecim
menſium et ſex horarum magna deliberatione collec-
tis: per quae duodecim ſiderum domicilia ſol dis-
currens motibus ſempiternis, anui totius intervalla

---

3) *Steph.* plenum. 4) *al.* anni.

14 concludit. Quam rationem biſſexti probatam, etiam victura cum ſaeculis Roma adiumento numinis divini fundavit. Proinde pergamus ad reliqua.

1 II. Elapſo die parum apto ad inchoandas rerum magnitudines, ut quidam exiſtimant, propinquante iam veſpera, monitu praefecti Salluſtii, ſub exitii denuntiatione ſtatutum eſt prompta conſenſione cunctorum, ne potioris quisquam auctoritatis, vel ſuſpectus altiora conari, procederet poſtridie mane.
2 Cumque multorum taedio, quos votorum inanitas cruciabat, tandem finita nocte lux adveniſſet: in unum quaeſito milite omni, progreſſus Valentinianus in campum, permiſſusque tribunal adſcendere celſius ſtructum, comitiorum ſpecie, voluntate praeſentium ſecundiſſima, ut vir ſerius, rector pro-
3 nuntiatur imperii. Mox principali habitu circumdatus et corona, Auguſtusque nuncupatus cum laudibus amplis, quas novitatis potuit excitare dulcedo, praemeditata dicere iam parabat. Eoque, ut expeditius loqueretur, brachium exſertante, obmurmuratio gravis exoritur, concrepantibus centuriis et manipulis, cohortiumque omnium plebe urgentium deſtinate, confeſtim Imperatorem
4 alterum declarari. Quod licet nonnulli exiſtimarunt paucis corruptis ad gratiam fieri deſpectorum: ex eo tamen id fruſtra creditum videbatur, quod non emercati, ſed conſoni totius multitudinis paria volentis clamores audiebantur, documento recenti fragilitatem pertimeſcentis ſublimium fortunarum. Dein ex ſuſurris immaniter ſtrepentis exercitus cieri tumultus violentior adparebat, et confidentia militis erumpentis interdum ad perniciosa facinora time-
5 batur. Quod Valentinianus magis prae cunctis, ne fieret, extimeſcens, elata proſpere dextera vi Principis fiducia pleni, auſus increpare quosdam ut ſeditioſos et pertinaces, cogitata nullis interpellantibus abſolvebat.

Exsulto, provinciarum fortissimi defensores, et 6
prae me fero, semperque laturus sum, nec speranti, nec adpetenti moderamina orbis Romani mihi, ut potissimo omnium, vestras detulisse virtutes. Quod 7
erat igitur in manu positum vestra, nondum electo imperii formatore, utiliter et gloriose complestis, adscito in honorum verticem eo, quem ab ineunte adulescentia ad hanc usque aetatis maturitatem splendide integreque vixisse experiundo cognoscitis. Proinde pacatis auribus accipite quaeso simplicioribus verbis, quod conducere arbitror in commune. Ad- 8
hiberi oportere in omnes casus socia potestate collegam, contemplatione poscente multiplici nec ambigo, nec repugno, curarum acervos et mutationes varias accidentium ipse quoque ut homo formidans: sed studendum est concordiae viribus totis, per quam res quoque minimae convalescunt: quod impetrabitur facile, si patientia vestra cum aequitate consentiens, id mihi, quod mearum est partium, concesserit libens. Dabit enim (ut spero) fortuna consiliorum 9
adiutrix bonorum, quantum efficere et consequi possum, diligenter scrutantibus temperatum. Ut enim sapientes definiunt, non modo in imperio, ubi pericula maxima sunt et creberrima, verum etiam in privatis quotidianisque rationibus, alienum ad amicitiam, cum iudicaverit quisquam prudens, adiungere sibi debebit, non, cum adiunxerit, iudicare. Haec cum spe laetiorum polliceor; vos firmitatem 10
factorum retinentes et fidem, dum hiberna patitur quies, animorum reparate vigorem atque membrorum, ob nuncupationem augustam debita protinus accepturi.

Finita oratione, quam auctoritas erexerat ino- 11
pina, flexit Imperator in suam sententiam universos: consiliique eius viam sequuti, qui paullo ante flagrantissimis vocibus aliud postulabant, circumsaeptum aquilis et vexillis, agminibusque diversorum

pronuntiavit: decoreque imperatorii cultus ornatum, et tempora diademate redimitum in eodem vehiculo secum reduxit: participem quidem legitimum potestatis, sed in modum adparitoris morigerum, ut progrediens aperiet textus.

4 Quibus ita nullo interturbante perfectis, constricti rapidis febribus Imperatores ambo diu, spe vivendi firmata, ut erant in inquirendis gnaviores, quam in componendis, suspectas morborum caussas investigandas acerrime Ursatio officiorum magistro Delmatae crudo, et Iuventio Sisciano quaestori tunc commiserunt: ut loquebatur pertinax rumor, invidiam cientes Iuliani memoriae principis, amicisque eius, tamquam clandestinis praestigiis laesi. Sed hoc evanuit facile, ne verbo quidem tenus insidiarum indicio ullo reperto.

5 Hoc tempore velut per universum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis, excitae gentes saevissimae limites sibi proximos persultabant. Gallias Raetiasque simul Alamanni populabantur; Sarmatae Pannonias et Quadi; Picti, Saxonesque et Scotti, et [3]) Atacotti Britannos aerumnis vexavere continuis; Austoriani Mauricaeque aliae gentes Africam solito acrius incursabant; Thracias et diri-
6 piebant praedatorii globi Gothorum. Persarum rex manus Armeniis iniectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed iniuste; caussando, quod post Ioviani excessum, cum quo [4]) foedera firmarat et pacem, nihil obstare [5]) debebit, quo minus ea recuperaret, quae antea ad maiores suos pertinuisse monstrabat.

(A. C. 365.)

1 V. Acta igitur tranquillius hieme, concordissimi Principes, unus nuncupatione praelatus, alter

---

3) Mſ. Attacitti. 4) Mſ. foedera. 5) Mſ. debebit.

honore ſpecie tenus adiunctus, percurſis Thraciis
Naeſum advenerunt: ubi in [1]) ſuburbano, quod
adpellatum Mediana a civitate tertio lapide dispara-
tur, quaſi mox ſeparandi, partiti ſunt comites. Et 2
Valentiniano quidem, cuius arbitrio res gerebatur,
Iovinus evenit, dudum promotus a Iuliano per
Gallias magiſter armorum, et Dagalaiphus, quem
militiae rectorem provexerat Iovianus: in Orientem
vero ſequuturus Valentem ordinatus eſt Victor, ipſe
quoque iudicio Principis antedicti provectus, cui
iunctus eſt Arinthaeus. Lupicinus enim [2]) pridem
a Ioviano pari modo promotus magiſter equitum,
partes tuebatur Eoas. Tunc et Equitius Illyriciano 3
praeponitur exercitui, nondum magiſter, ſed Co-
mes: et Serenianus olim ſacramento digreſſus, re-
cinctus eſt ut Pannonius, ſociatusque Valenti do-
meſticorum praefuit ſcholae. Quibus ita digeſtis,
et militares partiti numeri.

Et poſt haec cum ambo fratres Sirmium introiſ- 4
ſent, diviſo palatio, ut potiori decuerat, Valenti-
nianus Mediolanum, Conſtantinopolim Valens dis-
ceſſit. Et Orientem quidem regebat poteſtate prae- 5
fecti Salluſtius; Italiam vero cum Africa et Illyrico
Mamertinus, et Gallias provincias [3]) Germanianus.
Agentes igitur in memoratis urbibus Principes, 6
ſumpſerunt primitus trabeas conſulares: omnisque
hic annus dispendiis gravibus rem Romanam ad-
flixit. Alamanni enim perrupere Germaniae limi- 7
tes, hac ex cauſa ſolito infeſtius moti. Cum legatis
eorum miſſis ad comitatum certa et praeſtituta ex
more munera praeberi deberent, minora et [4]) vilia
ſunt attributa: quae illi ſuſcepta, furenter agentes,
ut indigniſſima proiecere. Tractatique aſperius ab
Urſacio tunc magiſtro officiorum, iracundo quodam

---

1) *Steph.* ſuburbio. 2) Mſ. pridie. 3) Mſ. Germanianus. 4) Mſ. vilia.

et ſaevo, regreſſi factumque exaggerantes, ut contumelioſe deſpectas gentes immaniſſimas concitarunt.

8 Et circa id tempus, aut non multo poſterius, in
Oriente Procopius in res ſurrexerat novas: quae
prope Kal. Novembris venturo Valentiniano Pariſios, eodemque nuntiata ſunt die.

9 Et Alamannis quidem occurſurum Dagalaiphum
pergere mature praecepit: qui, vaſtitatis propinquioribus locis, longius diſceſſerant incruenti.
Super adpetitu vero Procopii antequam adoleſceret
reprimendo, curis [5]) diducebatur ambiguis, ea potiſſimum ratione ſollicitus, quod ignorabat, utrum
Valente ſuperſtite an exſtincto [6]) memoratus impe-
10 rium adfectarat. Equitius enim relatione Antonii
tribuni accepta, [7]) agentis in Dacia mediterranea
militem, qui nihil praeter negotium ipſum auditum
obſcure ſignificabat; ipſe quoque nondum liquida
fide comperta, ſimplicibus verbis Principem geſto-
11 rum conſcium fecit. His cognitis Valentinianus
eodem Equitio aucto magiſterii dignitate, repedare
ad Illyricum deſtinabat, ne perſultatis Thraciis perduellis iam formidatus invaderet hoſtili excurſu
Pannonias. Documento enim recenti impendio
terrebatur, reputans, paullo ante Iulianum, contempto Imperatore bellorum civilium ubique victore, nec ſperatum ante nec exſpectatum, ab urbe in
12 urbem incredibili velocitate transiſſe. Verum ardens ad redeundum eius impetus molliebatur conſiliis proximorum, [8]) ſuadentium et orantium, ne
interneciva minantibus barbaris exponeret Gallias,
neve hac cauſatione provincias desereret egentes adminiculis magnis: [9]) iisque legationes urbium acceſſere nobilium, precantes, ne in rebus duris et

5) Mſ. diducebantur. 6) *al.* memoratum Imperium. 7) Mſ. agentis. 8) Mſ. valentium. 9) Mſ. maenisque.

dubiis impropugnatas eas relinqueret, quas praesens eripere poterit discriminibus maximis, metu ambitiosi nominis sui Germanis incusso.

Tandem denique utilitate rei perpensius excogi- 13
tata, in multorum sententias flexus, replicabat aliquoties, hostem suum fratrisque solius esse Procopium; Alamannos vero totius orbis Romani: statuitque nusquam interim extra confinia moveri Gallorum. Et adusque Remos progressus, sollicitus- 14
que super Africa, ne repente perrumperetur, Neotherium, postea consulem tunc notarium, ad eamdem tuendam ire disposuit, et Masaucionem domesticum protectorem ea consideratione, quod diu sub patre Cretione quondam Comite educatus, suspecta noverat loca; hisque et scutarium adiunxit Gaudentium, olim sibi cognitum et fidelem.

Quia igitur uno eodemque tempore utrobique 15
turbines exarsere maestissimi, competenti loco singula digeremus, nunc partem in Oriente gestorum, deinde bella barbarica narraturi: quoniam pleraque et in occidentali et in Eoo orbe iisdem mensibus sunt excitata: ne, dum ex loco subinde saltuatim redire festinamus in locum, omnia confundentes, squaliditate maxima rerum ordines implicemus.

VI. Insigni genere Procopius in Cilicia natus et 1
educatus, ea consideratione, qua propinquitate Iulianum postea Principem contingebat, a primo gradu eluxit: et ut vita moribusque castigatior, licet occultus erat et taciturnus, notarius diu perspicaciter militans et tribunus, iamque summatibus proximus: post Constantii obitum in rerum conversione velut Imperatoris cognatus altius anhelabat, [1]) adiunctus consortio Comitum: et adparebat eum, si umquam potuisset, fore quietis publicae turbatorem. Hunc Iulianus Persidem ingrediens, conso- 2

1) Mſ. adiunctus.

ciato pari poteſtatis iure Sebaſtiano, in Meſopota-
mia cum manu militum reliquerat valida: manda-
ratque, ut ſuſurravit obſcurior fama (nemo enim
dicti auctor exſtitit verus) pro cognitorum ageret
textu, et ſi ſubſidia rei Romanae languiſſe ſenſiſſet,
Imperatorem ipſe ſe provideret ocius nuncupari.
3 Qui iniuncta civiliter agens et caute, Iuliani letali-
ter vulnerati funus, et ad regenda communia com-
perit Iovianum evectum: falſoque rumore diſperſo,
inter abeuntis anhelitus animae eumdem Iulianum
[2]) vero mandaſſe, placere ſibi, Procopio clavos
ſummae rei gerendae committi: veritus, ne hac ex
cauſa indemnatus occideretur, e medio ſe conſpectu
discrevit, maxime poſt Ioviani territus necem nota-
riorum omnium primi, quem Iuliano perempto
veluti dignum imperio paucis militibus nominatum,
novaque exinde coeptare ſuſpectum, cruciabiliter
4 didicerat interfectum. Et quia ſe quaeri induſtria
didicerat magna, vitans gravioris invidiae pondus,
ad abdita longiusque remota diſceſſit. Cumque a
Ioviano exploratius indagari latibula ſua ſentiret, et
ferinae vitae iam fuiſſet pertaeſum: (quippe a cel-
ſiore ſtatu deiectus ad inferiora, etiam edendi pae-
nuria in locis ſqualentibus ſtringebatur, hominum-
que egebat colloquiis) poſtremae neceſſitatis impulſu
deviis itineribus ad [3]) Chalcedonos agrum pervenit.
5 Ubi, [4]) quoniam et illud firmius viſum eſt recepta-
culum, apud fidiſſimum amicorum deliteſcebat,
Strategium quemdam ex palatino milite ſenatorem,
Conſtantinopolim, quantum fieri poterat clanculo,
ſaepe intermeans: ut indicio eiusdem Strategii pa-
tuit, poſtquam ſaepius in factionis conſcios eſt in-
6 quiſitum. Ritu itaque ſollertiſſimi cuiusdam ſpe-
culatoris, [5]) ignotus ob ſqualorem vultus et maciem

2) τὸ *vero* in aliis libris deeſt. 3) *al.* Chalcedonium. 4) Mſ. quoniam et illud. 5) *al.* ignotus vultu ob ſqualorem et maciem.

rumusculos colligebat tunc crebrescentes, ut sunt acerba semper instantia, incusantium multorum Valentem, quasi cupiditate aliena rapiendi succensum. Cuius diritati adiectum erat incentivum exi- 7
tiale socer Petronius, ex praeposito Martensium militum promotus repentino saltu patricius, animo deformis et habitu: qui ad nudandos sine discretione cunctos immaniter flagrans, nocentes pariter et [6]) insontes post exquisita tormenta quadrupli nexibus vinciebat, debita iam inde a temporibus principis Aureliani perscrutans, et impendio maerens, si quemquam absolvisset indemnem. Cuius morum 8
intolerantiae haec quoque pernicies accedebat, quod, cum ditaretur luctibus alienis, erat inexorabilis et crudelis, et in rabido corde durissimus, nec reddendae nec accipiendae rationis umquam capax: invisior Cleandro, quem agentem sub Imperatore Commodo praefecturam, sublata vecordia diversas legimus vexasse fortunas: et onerosior Plautiano, qui praefectus itidem sub Severo, ultra mortale tumens cuncta confuderat, ni gladio perisset ultore. Haec lacrimosa, quae incitante Petronio 9
sub Valente clausere multas paupertinas et nobiles domos, impendentiumque spes atrocior, provincialium et militum paria gementium sensibus imis haerebant: et votis licet obscuris et tacitis permutatio status praesentis ope numinis summi, concordi gemitu poscebatur. Quae Procopius latenter ac- 10
cipiens, arbitratusque, ubi felicius [7]) acciderit fatum, negotio levi ad apicem summae potestatis adsumi, subsidebat ut praedatrix bestia, viso, quod capi poterat, protinus eruptura. Cui haec, quae 11
maturabat, ardenti, fors hanc materiam dedit impendio tempestivam. Consumpta hieme festinans ad Syriam Valens, [8]) iamque fines Bithynorum in-

6) Ms. insontes. 7) Ms. adsiderit. 8) *al.* iam fines.

greſſus, docetur relationibus ducum, gentem Go-
thorum ea tempeſtate intactam [9]) ideoque ſaeviſſi-
mam, conſpirantem in unum ad pervadenda parari
collimitia Thraciarum: hocque cognito, ut im-
praepedito ipſe pergeret, quo tendebat, ſufficiens
equitum adiumentum et peditum mitti iuſſit ad lo-
12 ca, in quibus barbarici timebantur excurſus. Di-
moto itaque longius Principe, Procopius aerumnis
diuturnis attritus, et vel atrocem mortem clemen-
tiorem ratus malis, quibus adflictabatur, aleam
periculorum omnium iecit abrupte: extremaque
iam perpeti nequaquam timens, praeeunte perdita
ratione facinus adoritur audaciſſimum, Divitenſes
Tungricanosque iuniores ad procinctum urgentem
per Thracias inter alios celerare diſpoſitos et Con-
ſtantinopoli moraturos ſollemniter biduum, per
quosdam ex iisdem numeris notos ſollicitare prope-
rans: quia cum omnibus loqui periculoſum erat et
13 arduum, fidem paucorum elegit. Qui pellecti ſpe
praemiorum ingentium, ſub conſecratione iurisiu-
randi promiſere, ſe, quae vellet, cuncta facturos:
favorem quoque polliciti conturmalium, inter quos
ipſi potiorem locum obtinebant in ſuadendo, ſti-
14 pendiis excellentes et meritis. Utque condictum
eſt, ubi excanduit radiis dies, idem Procopius di-
ductus in cogitationes varias, Anaſtaſianas balneas
petit, a ſorore Conſtantini cognominatas, ubi loca-
ta noverat ſigna: doctusque per arcanorum con-
ſcios, omnes in eius ſtudium conſenſiſſe ſocietate
coita nocturna, [10]) fide ſalutis data libenter admiſ-
ſus, conſtipatione vendibilium militum cum hono-
re quidem, ſed in modum tenebatur obſeſſi: qui
ut praetoriani quondam poſt Pertinacis necem lici-
tantem imperii praemia Iulianum ſusceperant, ipſi
quoque

9) *al.* eandemque ſaeviſſime. 10) Mſ. fidelitatis.

quoque Procopium infauſti dominatus exordia mo-
lientem, attenti ad omne compendium defenderunt.
Stetit itaque ſubtabidus (excitum putares ab in- 15
feris) nusquam reperto paludamento, tunica auro
distincta ut regius miniſter, indutus a calce in pu-
bem in paedagogiani pueri ſpeciem, purpureis
opertus tegminibus pedum: haſtatusque purpu-
reum itidem pannulum laeva manu geſtabat, ut in
theatrali ſcena ſimulacrum quoddam inſigne per au-
laeum vel mimicam cavillationem ſubito putares
emerſum. Ad hoc igitur dehoneſtamentum hono- 16
rum omnium ludibrioſe [11]) ſublatus, et ancillari
adulatione beneficii alloquutus auctores, opesque
pollicitus amplas et dignitates ob principatus primi-
tias, proceſſit in publicum multitudine ſtipatus ar-
morum: ſignisque ſublatis erectius ire pergebat,
circumclauſus horrendo fragore ſcutorum lugubre
concrepantium, quae metuentes, ne a celſioribus
tectis ſaxis vel tegularum fragmentis conflictarentur,
denſius ipſis galearum criſtis aptabant.
Huic intimidius incedenti nec reſiſtebat popu- 17
lus, nec favebat: accendebatur tamen inſita pleris-
que vulgarium novitatis repentina iucunditate, ea
re potius incitante, quod Petronium, ut praedixi-
mus, divitias violenter augentem, omnes eadem
mente deteſtabantur, qui ſepulta iamdudum nego-
tia, et redivivas nebulas debitorum in diverſos or-
dines excitabat. Cum itaque tribunal idem adſcen- 18
diſſet Procopius, et, cunctis ſtupore defixis, time-
retur ſilentium triſte: procliviorem viam ad mor-
tem (ut ſperabat) exiſtimans adveniſſe, per artus tre-
more diffuſo implicatior ad loquendum, diu taci-
tus ſtetit: pauca tamen interrupta et moribunda
voce dicere iam exorſus, quibus ſtirpis propinqui-
tatem imperatoriae praetendebat, leni paucorum

11) *al.* ſublatis.

ſuſurro pretio illectorum, deinde tumultuariis ſuc-
clamationibus plebis Imperator adpellatus incondi-
te, petit curiam raptim. Ubi nullo clariſſimorum,
ſed ignobili paucitate inventa, palatium peſſimo
pede feſtinatis paſſibus introiit.

19 Mirantur quidam profecto irriſione digna prin-
cipia, incaute coepta et temere, ad ingemiſcendas
erupiſſe rei publicae clades, ignari forſan exemplo-
20 rum, haec accidiſſe primitus arbitrantes. Sic
Adramyttenus Andriſcus de genere quidam infimae
ſortis, adusque Pſeudophilippi nomen [12]) evectus,
bellis Macedonicis tertium addidit grave. Sic An-
tiochiae Macrino Imperatore agente, ab Emeſa He-
liogabalus exivit Antoninus. Ita inopino impetu
Maximiui Alexander cum Mamaea matre confoſſus
eſt. In Africa ſuperior Gordianus in imperium
raptus, adventantium periculorum angoribus im-
plicatus, vitam laqueo ſpiritu interclufo profudit.

1 VII. Igitur cupediarum vilium mercatores, et
qui intra regiam adparebant, aut parere deſierant,
quique coetu militarium nexi ad pacatiora iam vitae
diſceſſerant, in inſoliti caſus ambigua partim inviti,
alii volentes adſciſcebantur: nonnulli omnia tutiora
praeſentibus rati, e civitate occulte dilapſi, Impe-
ratoris caſtra petivere itineribus feſtinatis.

2 Hos omnes Sophronius vivaciſſimo curſu prae-
greſſus, tunc notarius, praefectus poſtea Conſtan-
tinopoleos, Valentem a Caeſarea Cappadocum iam
profecturum, ut vaporatis aeſtibus Ciliciae iam le-
nitis ad Antiochiae percurreret ſedes: textu narrato
geſtorum, ſpe dubia in talibus percitum et ſtupen-
tem, avertit Galatiam, res adhuc trepidas arre-
pturum.

3 Qui dum itineribus properat magnis, attentiſſi-
ma cura Procopius in dies agitabat et noctes, ſub-

12) MS. erectus.

ditivos quosdam ostentans, qui astutia confidenti partim ab Oriente, alii e Galliis se venisse, et Valentinianum obiisse fingentes, cuncta patere novo et favorabili Principi memorabant. Et quia res 4
novae petulanter arreptae celeritate muniri solent interdum, ne quid formidandum omitteretur, [1]) cum festinatione Nebridius in locum Sallustii praefectus praetorio factione Petronii recens promotus, et Caesarius Constantinopolitanae urbis praefectus in vincula compinguntur: et iubetur civitatem curare solita potestate Phronemius, esseque magister officiorum Euphrasius, ambo Galli, institutis bonarum artium spectatissimi: et administratio negotiorum castrensium Gomoario et Agiloni revocatis iu sacramentum committitur inconsulte, ut docuit rerum exitus proditor. Quia igitur Iulius co- 5
mes per Thracias copiis militaribus praesidens, oppressurus rebelles, si comperisset conata, ex propinquis stationibus timebatur, commentum excogitatum est validum: et quasi iussu Valentis feria super barbaricis motibus tractaturus, Nebridii litteris adhuc clausi violenter expressis accitus Constantinopolim, strictius tenebatur. Hacque callida fraude bellatrices Thraciae gentes sine cruore adquisitae, adminicula ausis tumultuariis maxima compararunt. Post quae ita eventu laetiore completa, Araxius 6
exambita regia praetorio praefectus accessit, velut Agilone genero suffragante: aliique plures ad aulae varios actus et administrandas provincias sunt admissi, quidam inviti, alii ultro semet offerentes cum praemiis. Utque in certaminibus intestinis usu ve- 7
nire contingit, emergebant ex vulgari faece nonnulli, desperatione consiliisque ductantibus caecis: contraque quidam orti splendide, a culminibus summis adusque mortes et exilia corruebant.

1) Mſ. cum festinatione.

8 Ubi per haec et similia factio firmiter videbatur esse composita, restabat, ut abundans cogeretur militum manus: et impetratum est facile, id quod in publicis turbamentis aliquoties ausa ingentia, vel
9 iustis exorsa primordiis impedivit. Transeuntes ad expeditionem per Thracias concitatae equitum peditumque turmae, blandeque acceptae et liberaliter cum essent, omnesque in unum sitae, iamque exercitus species adpareret: promissis uberrimis inhiantes, sub exsecrationibus diris in verba iuravere Procopii: hanc polliciti pertinaciam, quod eum
10 suis [a]) armis defensabunt. Inventa est enim occasio ad alliciendos eos perquam opportuna: quod Constantii filiam parvulam, cuius recordatio colebatur, sinu ipse circumferens, necessitudinem praetendebat et Iuliani. Adeptusque est aliud tempori congruum: quod Faustina, matre puellae, casu praesente, quaedam acceperat habitus insignia princi-
11 palis. Adiungit his aliud veloci diligentia maturandum: et electi quidam stoliditate praecipites ad capessendum Illyricum missi sunt, nullo praeter petulantiam adiumento confisi, aureos scilicet nummos effigiatos in vultum novi Principis, aliaque ad illecebras aptantes: quos correptos Equitius per eas regiones militum rector exstinxit genere diverso
12 poenarum. Pariaque deinde metuens, obstruxit tres aditus angustissimos, per quos provinciae tentantur Arctoae, unum per ripensem Daciam, alterum per Succos notissimum, tertium per Macedonas, quem adpellant Acontisma. Hacque cautela, vana persuasione rapiendi Illyrici destitutus usurpator indebitae potestatis, magna perdidit instrumenta bellorum.

13 Dum haec ita aguntur, atrocitate nuntii Valens perculsus, iamque revertens per Gallograeciam,

a) *Steph.* animis.

auditis apud Conſtantinopolim geſtis, diffidenter incedebat et trepide: ac repentino pavore vias providendi turbante, eousque deſponderat animum, ut anguſtos amictus abiicere tamquam gravem ſarcinam cogitaret: feciſſetque profecto, ni vetantibus proximis detractus a deformi propoſito, firmatusque meliorum ſententiis, agmina duo [3]) praeire iuſſiſſet, quibus nomina ſunt Iovii atque Victores, caſtra perduellium irrupturos. His iam propin- 14
quantibus, ipſe Procopius [4]) a Nicaea regreſſus, quo nuper advenerat, cum Divitenſibus deſertorumque plebe promiſcua, quam [5]) dierum brevi ſpatio congregarat, Mygdum acceleravit: qui locus Sangario adluitur flumine. Ubi cum legiones iam 15
pugnaturae congrederentur, inter reciprocantes miſſilia quaſi procurſatione hoſtem laceſſens, ſolus prorupit in medium. Et ſecundioris ductu fortunae, ex contraria acie velut agnitum quemdam Vitalianum, quem, ſi norat, ambigitur, Latine ſalute data blande produxit: eumque porrecta dextra ſuaviatus, omnibus hinc inde attonitis, *En,* inquit, 16
cana Romanorum exercituum fides, et [6]) *religionibus firmis iuramenta conſtricta! Placet, fortiſſimi viri, pro ignotis tot ſuorum conſurrexiſſe mucrones: utque Pannonius degener labefactans cuncta et proterens, imperio, quod ne votis quidem concipere auſus eſt umquam, potiatur, ingemiſcere nos veſtris noſtriſque vulneribus. Quin potius ſequimini culminis ſummi proſapiam, non [ut rapiat aliena, ſed in integrum maieſtatis avitae] reſtituatur, arma iuſtiſſima commoventem.*

Hac ſermonis placiditate molliti omnes, qui 17
acriter venerant pugnaturi, ſignorum apicibus aquiliſque ſummiſſis deſcivere libentes ad eum: et pro

3) *Steph.* praecedere. 4) Mſ. Anticea. 5) Mſ. dierum brevi ſpatio. 6) *al.* regionibus.

terrifico fremitu, quem barbari dicunt barritum, nuncupatum Imperatorem stipatumque de more, consentientes in unum reduxerunt ad castra, testati more militiae Iovem, invictum Procopium fore.

1 VIII. Huic perduellium prosperitati laetior accessit. Rumitalca enim tribunus in societatem Procopianorum adscitus, et suscepta cura palatii, digesto mature consilio, permistoque cum militibus, mari ad Drepanum antea, nunc Helenopolim venit,
2 exindeque Nicaeam spe celerius occupavit. Ad quam obsidendam cum huiusmodi pugnarum peritis Vadomario misso ex duce et rege Alamannorum, Valens Nicomediam pergit. [1]) Exindeque profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis viribus insistebat: cuius e muris probra in eum iaciebantur, et iniuriose compellabatur ut Sabaiarius. Est autem sabaia ex ordeo vel frumento in liquorem con-
3 versis paupertinus in Illyrico potus. Fessus denique inopia commeatuum, et obstinatione nimia defensorum, discedere iam parabat: cum inter haec clausi apud Nicaeam, patefactis subito portis egressi, munitorum magna parte prostrata, ductore fidentissimo Rumitalca properabant ardenter, circumventuri Valentem a tergo, nondum a Chalcedonos suburbano digressum: et patrassent conata, ni rumore quodam praeverso imminens exitium ille perdoctus, instantem vestigiis hostem per Sunonensem lacum et fluminis Galli sinuosos amfractus propere discedendo frustra sequentem lusisset. Et hoc casu Bithynia quoque in Procopii ditionem redacta est.
4 Unde cum Ancyram Valens citis itineribus revertisset, comperissetque Lupicinum ab Oriente cum catervis adventare non contemnendis: spe prosperorum erectior, Arinthaeum lectissimum ducem
5 occursurum hostibus misit. Qui ubi Dadastanam

1) al. Exinde.

tetigit, in qua ſtatione periſſe diximus Iovianum, Hyperechium ſibi oppoſitum repente vidit cum copiis, antehac [2]) Caſtrenſis adparitorem, cui ut amico Procopius auxilia ductanda commiſit. Et dedignatus hominem ſuperare certamine deſpicabilem, auctoritatis et celſi fiducia corporis, ipſis hoſtibus iuſſit ſuum vincire rectorem: atque ita turmarum anteſignanus umbratilis [3]) comprenſus ſuorum manibus.

Quae dum hoc modo procedunt, Venuſtus qui- 6
dam largitionum adparitor ſub Valente, multo ante Nicomediam miſſus, ut aurum ſusceptum ſtipendii nomine militibus per Orientem diffuſis viritim tribueret, hac triſtitia cognita alienum pervidens tempus, Cyzicum cum iis, quae ſusceperat, ſe citius contulit. Ubi forte Serenianus repertus domeſti- 7
corum tunc Comes, miſſus ad theſauros tuendos, urbem inexſuperabili moenium ambitu monumentis quoque veteribus cognitam, fretus tumultuario praeſidio cuſtodiebat: ad quam expugnandam Procopius, ut, poſſeſſa Bithynia, ſibi etiam [4]) Helleſpontum iungeret, validam deſtinaverat manum. Morabantur autem effectum ſagittis et glandibus 8
caeterisque iaculis oblidentium ſaepe globi [5]) confixi, et propugnatorum ſollertia clauſtrum per catenam ferream valde robuſtam ori portus inſertum, quae, ne roſtratae irruerent naves hoſtiles, erat altrinſecus colligata. Hanc poſt varios militum labo- 9
res et ducum, fatigatorum acerrimis proeliis, Aliſo quidam tribunus abſcidit, [6]) exſertus bellator et prudens, hoc modo. Coniunctis tribus navigiis, teſtudinem hac ſpecie ſuperſtruxit. Denſatis cohaerentes ſupra capita ſcutis, primi transtris inſtabant armati, alii poſt hos ſemet curvantes humilius, ter-

2) Mſ. Caſtrenſis. 3) Mſ. compreſſus. 4) Mſ. bellis pontum. 5) *al.* confuſi. 6) Mſ. exſertas.

tiis gradatim inclinatis ſubmiſſe, ita ut noviſſimi ſuffraginibus inſidentes formam aedificii fornicati monſtrarent. Quod machinae genus contra murales pugnas ideo figuratur hac ſpecie, ut miſſilium ictus atque ſaxorum per decurſus cadentium labiles,
10 inſtar imbrium evaneſcant. Itaque coniectu telorum Aliſo paulliſper defenſus ingenti corporis robore, ſuppoſito ſtipite eamdem catenam fortius bipenni concidens ita confregit, ut disiecta patefaceret aditum latum: hocque exitu civitas hoſtili impetu patuit improtecta. Qua cauſa exſtincto poſtea proterviae totius auctore, cum in factionis participes ſaeviretur: hic idem tribunus contemplatione facinoris clari vitam cum militia retinens, diu poſt in Iſauria oppetiit vaſtatoria manu confoſſus.

11 Hoc Marte Cyzico reſerata, Procopius ad eam propere feſtinavit: veniaque univerſis, qui repugnavere, donatis, Serenianum ſolum iniectis vinculis
12 iuſſit duci Nicaeam ſervandum artiſſime. Statimque Hormisdae maturo iuveni, Hormisdae regalis illius filio, poteſtatem proconſulis detulit, et civilia more veterum et bella recturo. Qui agens pro moribus lenius, a militibus, quos per devia Phrygiae miſerat Valens, ſubito corripiendus incurſu, tanto vigore evaſit, ut adſcenſa navi, quam ad caſus pararat ancipites, ſequentem ac paene captam uxorem ſagittarum nube diffuſa defenſam averteret ſecum: matronam opulentam et nobilem, cuius verecundia et deſtinatio glorioſa abruptis poſtea discriminibus maritum exemit.

13 Ea victoria ultra homines Procopius ſeſe efferens, et ignorans, quod quivis beatus, verſa rota Fortunae, ante veſperum poteſt eſſe miſerrimus: Arbetionis domum, cui antea tamquam eadem ſibi ſentientis parcebat ut propriae, iuſſit exinaniri, [7] mo-

7) Mſ. mobiles.

bilis cenſus inaeſtimabilis plenam: ideo indignatus, quod venire ad eum accitus aliquoties distulit, cauſatus incommoda ſenectutis et morbos. Et licet 14
hac ex cauſa praeſumptor momentum pertimeſceret grave, tamen, cum obſiſtente nullo ſe in orientales provincias effundere libenti cunctorum adſenſione iam licentius poſſet, avidas novitatem quamdam viſere taedio aſperioris imperii, quo tunc tenebantur: erga alliciendas quasdam civitates Aſiae, legendosque eruendi peritos auri, ut ſibi profuturos proeliis, quae magna exſpectabat et crebra, ſegnius commoratus; in modum acuti mucronis obtuſus eſt. Ut quondam Peſcennius Niger ad ſubveniendum 15
ſpei rerum extremae a populo Romano ſaepe accitus, dum diu cunctatur in Syria, a Severo ſuperatus in ſinu Iſſico (qui eſt in Cilicia, ubi Dareum Alexander fudit) fugatusque, in ſuburbano quodam Antiochiae gregarii manu militis interiit.

(A. C. 366.)

IX. Haec adulta hieme Valentiniano et Valente 1
Coss. agebantur. Translato vero in Gratianum adhuc privatum et Dagalaiphum ampliſſimo magiſtratu, aperto iam vere ſuscitatis viribus, Valens iuncto ſibi Lupicino cum robuſtis auxiliis Peſſinunta ſigna propere tulit, Phrygiae quondam, nunc Galatiae oppidum. Quo praeſidiis ocius communito, 2
ne quid inopiuum per eos emergeret tractus, praeter radices Olympi montis excelſi tramitesque fragoſos ire tendebat ad Lyciam, oſcitantem ibi [1]) Gomoarium adgreſſurus. Cui pertinaci conſpiratione 3
multorum hac maxima conſideratione reſiſtebatur, quod hoſtis eius, ut ante relatum eſt, Conſtantii filiam parvulam cum matre Fauſtina et in agminibus, et cum prope in acie ſtarent, lectica circum-

1) Mſ. Obigomarium.

ferens ſecum, ut pro imperiali germine, cui ſe quoque iunctum addebat, pugnarent audentius, iras militum accendebat. Sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyriis, [2]) regem adhuc infantem in cunis locavere poſt aciem, cuius metu, ne traheretur captivus, adverſos fortius oppreſſerunt.

4 Contra has calliditatis argutias ſagaci opitulatione nutanti negotio conſuluit Imperator: et Arbetionem ex Conſule agentem iam dudum in otio, ad ſe venire hortatus eſt, ut Conſtantiniani ducis verecundia truces animi lenirentur: neque ſecus
5 evenit. Nam cum omnibus provectior natu et dignitate ſublimior, canitiem reverendam oſtenderet multis ad perfidiam inclinatis, publicum graſſatorem Procopium; milites vero ſequutos eius errorem, filios et laborum participes priſtinorum adpellans orabat, ut ſe ac ſi parentem magis ſequerentur feliciſſimis ductibus cognitum, quam profligato morem gererent nebuloni deſtituendo iam et
6 caſuro. Quibus cognitis Gomoarius, cum eluſis hoſtibus, unde venerat, redire poſſet innoxius, ad caſtra Imperatoris opportunitate intervalli proximi, captivi colore tranſivit, velut accurſu multitudinis viſae ſubito circumſaeptus.

7 Qua ſuccenſus alacritate Valens caſtra promovit ad Phrygiam: et [3]) prope Nacoliam collatis manibus, [4]) partium dux in ancipiti [5]) Agilo rem excurſu prodidit repentino: cumque ſequuti complures iam pila quatientes et gladios, ad Imperatorem tranſeunt cum vexillis ſcuta perverſa geſtantes, quod defectionis ſignum eſt apertiſſimum.

8 Hoc praeter ſpem omnium viſo, Procopius, ſalutis intercluſo ſuffragio, verſus in pedes, circumiectorum nemorum ſecreta et montium petebat;

---

2) τὸ *regem* Mſ. deeſt. 3) Mſ. propenſacolium. 4) Mſ. partiundum. 5) Mſ. iaculorum excurſus.

Florentio ſequente et Barchalba tribuno, quem per ſaeviſſima bella iam inde a Conſtantii temporibus notum, neceſſitas in crimen traxerat, non voluntas. Maiore itaque noctis parte conſumpta, cum a ve- 9
ſpertino ortu luna praelucens in diem noctem augeret, undique facultate evadendi exempta, conſiliorum inops Procopius, ut in arduis neceſſitatibus ſolet, cum fortuna expoſtulabat luctuoſa et gravi, merſusque multiformibus curis, ſubito a comitibus ſuis artius vinctus, relato iam die ductus ad caſtra, Imperatori offertur reticens atque defixus: ſtatimque abſciſſa cervice, discordiarum civilium gliſcentes turbines [6]) ſepelivit et bella, ad veteris Perpennae exemplum: qui poſt Sertorium inter epulas obtruncatum, dominatione paulliſper potitus, a [7]) frutectis, ubi latebat, extractus, oblatusque Pompeio, eius iuſſu eſt interfectus.

Parique indignationis impetu Florentius et Bar- 10
chalba, qui eum duxerunt, confeſtim, non penſata ratione, ſunt interfecti. Nam ſi Principem legitimum prodidiſſent, vel ipſa iuſtitia iure caeſos pronuntiaret: ſi rebellem et oppugnatorem internae quietis, ut ferebatur; amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes.

Exceſſit autem vita Procopius anno quadrageſi- 11
mo, amplius menſibus decem: corpore non indecoro, nec mediocris ſtaturae, ſubcurvus, humumque intuendo ſemper incedens, perque morum triſtium latebras illius ſimilis Craſſi, quem in vita ſemel riſiſſe Lucillius adfirmat et Tullius: et, quod eſt mirandum, quoad vixerat, incruentus.

X. Iisdem fere diebus protector Marcellus, 1
eiusdem cognatus, agens apud Nicaeam praeſidium, proditione militum et interitu Procopii cognito, Serenianum intra palatium clauſum medio noctis

6) *al.* ſepelivit, ad veteris. 7) frutectis ubi latebat.

horrore incautum adortus occidit: cuius mors ſalu-
2 ti plurimis fuit. Nam ſi victoriae ſuperfuiſſet in-
cultis moribus homo et nocendi acerbitate conſla-
grans, Valentique ob ſimilitudinem morum et geni-
talis patriae vicinitatem acceptus: occultas volunta-
tes Principis introſpiciens ad crudelitatem propen-
ſioris, multas innocentium [1]) ediderat ſtrages.

3 Quo interfecto, idem Marcellus occupata celeri
curſu Chalcedone, concrepantibus paucis, quos
vilitas et deſperatio trudebat in ſcelus, umbram
principatus funeſti capeſſit gemina ratione fallente:
quod et Gothorum tria millia regibus iam lenitis ad
auxilium erant miſſa Procopio, Conſtantianam prae-
tendenti [2]) neceſſitudinem, quae ad ſocietatem
ſuam parva mercede traduci poſſe exiſtimabat:
quodque geſta in Illyrico etiam tum latebant.

4 Inter quae tam trepida, ſpeculationibus fidis
Equitius doctus converſam molem belli totius in
Aſiam, digreſſus per Succos Philippopolim clau-
ſam praeſidiis hoſtium, Eumolpiadam veterem re-
ſerare magna vi conabatur, urbem admodum op-
portunam, et impedituram eius [3]) adventus, ſi pone
relicta, adiumenta Valenti laturus (nondum enim
apud Nacoliam geſta compererat) feſtinare ad Aemi-
5 montum cogeretur. Verum paullo poſtea cognita
levi praeſumptione Marcelli, milites miſſi ſunt au-
daces et prompti, qui eum raptum, ut deditum
noxae mancipium, in cuſtodiam compegerunt.
Unde poſt dies productus, lateribus ſulcatis acerri-
me, pariaque [4]) perpeſſis conſortibus interiit, hoc
favorabilis [5]) ſolo, quod abſtulit Serenianum e me-
dio, crudelem ut Phalarim, [6]) * illi et illi fidum ad
doctrinarum diritatem, [7]) quam cauſis inanibus
praetexebat.

1) Mſ. ediderat. 2) τὸ *quae* Mſ. deeſt. 3) *Steph.* adpetitus. 4) Mſ. perpenſis. 5) Mſ. ſolo. 6) Mſ. ille et ille fidum. 7) τὸ *quam* Mſ. deeſt.

Exſtirpatis occaſu ducis funeribus belli, ſaevi- 6
tum eſt in multos acrius, quam errata flagitaverant vel delicta: maximeque in Philippopoleos defenſores, qui urbem ſeque ipſos non niſi capite viſo Procopii, quod ad Gallias portabatur, [8]) aegerrime dediderunt. Ad gratiam tamen precantium coërci- 7
ti ſunt aliqui lenius: inter quos eminebat Araxius, in ipſo rerum exuſtarum [9]) ardore adeptus ambitu praefecturam: [10]) et Agilone intercedente genero ſupplicio inſulari multatus, breve poſt tempus evaſit. Euphraſius vero itemque Phronemius miſſi ad 8
occiduas partes, arbitrio obiecti ſunt Valentiniani: et abſoluto Euphraſio Phronemius Cherroneſum deportatur, inclementius in eodem punitus negotio, ea re, quod divo Iuliano fuit acceptus: cuius memorandis [11]) virtutibus ambo fratres principes obtrectabant, nec ſimiles eius nec ſuppares.

His accedebant alia graviora, et multo magis 9
quam in proeliis formidanda. Carnifex enim et unci et cruentae quaeſtiones, ſine discrimine ullo aetatum et dignitatum per fortunas omnes et ordines graſſabantur, et pacis obtentu iudicium deteſtandum agitabatur, infauſtam victoriam exſecrantibus univerſis, internecivo bello quovis graviorem. Nam inter arma et lituos conditionis aequatio levio- 10
ra facit pericula: et Martiae virtutis poteſtas aut id, quod auſum, occupat; aut [12]) inopinata mors, ſi acciderit, nullum ignominiae continet ſenſum, finemque ſecum vivendi ſimul et dolendi perducit: ubi vero conſiliis impiis iura quidem praetenduntur et leges, et Catonianae vel Caſſianae ſententiae fuco perliti [13]) reſident iudices, [14]) agitur autem, quod agitur, ad voluntatem praetumidae poteſtatis,

8) Mſ. acerrime dividerunt. 9) ad ardorem. 10) Mſ. et Agilonem. 11) Mſ. virtutibus eius ambo. 12) Mſ. nobilitate et. 13) Mſ. reſiderendi. 14) Mſ. agatur.

et ex eius libidine incedentium vitae necisque momenta penſantur, ibi capitalis vertitur pernicies et
11 abrupta. Nam, ut quisque ea tempeſtate ob quamlibet voluerat cauſam, regiae propere accedens, et aliena rapiendi aviditate exuſtus, licet aperte inſontem arceſſens, ut familiaris ſuscipiebatur et fidus,
12 ditandus caſibus alienis. Imperator enim promptior ad nocendum, criminantibus patens, et funereas delationes adſciſcens, per ſuppliciorum diverſitates effrenatius exſultavit: ſententiae illius Tullianae ignarus docentis, infelices eſſe eos, qui omnia
13 ſibi licere exiſtimarunt. Haec implacabilitas cauſae quidem piiſſimae, ſed [15]) victoriae foedioris, innocentes tortoribus expoſuit multos, vel ſub eculeo caput incurvos, aut icti carnificis torvi ſubſtravit: quibus, ſi pateretur natura, vel denas animas profundere praeſtabat in pugna, quam lateribus fodicatis omni culpa immunes, fortunis gementibus univerſis, quaſi laeſae maieſtatis luere poenas, dilaniatis ante corporibus, quod omni eſt triſtius morte.
14 Exin, cum ſuperata luctibus ferocia deflagraſſet, proſcriptiones, et exſilia, et quae leviora quibusdam videntur, quamquam ſint aſpera, viri pertulere ſummates: et ut ditaretur alius, genere nobilis et forte meritis locupletior, actus patrimonio praeceps, truſusque in exſilium conſumebatur angore, aut ſtipe precaria victitabat: nec modus ullus exitialibus malis impoſitus, quamdiu Principem et proximos opum ſatietas cepit et caedis.
15 Hoc novatore adhuc ſuperſtite, cuius actus multiplices docuimus et interitum, diem duodecimum Kalend. Auguſtas, conſule Valentiniano primum cum fratre, horrendi terrores [16]) per omnem orbis ambitum graſſati ſunt ſubito, quales nec fabulae

15) Mſ. victoriae foedioris. 16) Poſt haec verba folium integrum in Mſ. deſideratur.

nec veridicae nobis autiquitates exponunt. Paullo 16
enim poſt lucis exortum, denſitate praevia fulgurum acrius vibratorum tremefacta concutitur omnis terreni ſtabilitas ponderis, mareque dispulſum retro fluctibus evolutis abſceſſit, ut retecta voragine profundorum, ſpecies natantium multiformes limo cernerentur haerentes: valliumque vaſtitates et montium tunc, ut opinari dabatur, ſuſpicerent radios ſolis, quos primigenia rerum ſub immenſis gurgitibus amandavit. Multis igitur navibus velut arida 17
humo connexis, et licenter per exiguas undarum reliquias palantibus plurimis, ut piſces manibus colligerent et ſimilia: marini fremitus velut gravati repulſam, verſa vice conſurgunt, perque vada ferventia inſulis et continentis terrae porrectis ſpatiis violenter illiſi, innumera quaedam in civitatibus, et ubi reperta ſunt aedificia, complanarunt: proinde ut elementorum furente diſcordia, involuta facies mundi miraculorum ſpecies oſtendebat. Relapſa 18
enim aequorum magnitudo, cum minime ſperaretur, millia multa necavit hominum et ſubmerſit: recurrentiumque aeſtuum incitata vertigine, quaedam naves, poſtquam humentis ſubſtantiae conſenuit tumor, peſſumdatae viſae ſunt: exanimataque naufragiis corpora ſupina iacebant aut prona. Ingentes 19
aliae naves extruſae rabidis flatibus, culminibus inſedere tectorum, ut Alexandriae contigit: et ad ſecundum lapidem fere procul a littore contortae ſunt aliquae, ut Laconicam prope Mothonen oppidum nos transeundo conſpeximus diuturna carie fatiſcentem.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXVII.

Alamanni, fusis acie Romanis, Chariettonem et Severianum comites interficiunt. C. I. *Iovinus magister equitum per Gallias, unam et alteram Alamannorum manum imparatam caedit; tertiam barbarorum partem apud Catalaunos proelio superat, sex hostium millibus interfectis, quatuor vulneratis.* II. *De tribus praefectis urbi, Symmacho, Lampadio, et Iuventio. Sub eo Damasi et Ursini de episcopatu Romano contentiones.* III. *Describuntur populi, et sex provinciae Thraciarum, singularumque clarae urbes.* IV. *Valens Aug. Gothis, qui auxilia Procopio contra ipsum miserant, bellum infert, et post triennium pacem cum eis facit.* V. *Gratianum filium Valentinianus consentiente exercitu Augustum nuncupat, et puerum purpuram indutum ad fortiter faciendum hortatur, militibusque commendat.* VI. *Valentiniani A. iracundia, feritas et saevitia.* VII. *Pictis, Attacottis, et Scottis, post ducem et comitem interfectos, Britanniam impune vastantibus, Theodosius comes fusis praedam excussit.* VIII. *Mauricae gentes Africam populantur. Isaurorum latrocinia Valens compescit. De Praetextati praefectura urbana.* IX. *Valentinianus A. Rhenum transit, et Alamannos, qui in celsissimos montes fugerant, non incruento utrimque certamine fundit fugatque.* X. *De Probi nobilitate, opibus, dignitatibus et moribus.* XI. *Romani et Persae de Armenia et Hiberia inter se pugnant.* XII.

1 Dum per Eoum orbem haec, quae narravimus, diversi rerum expediunt casus, Alamanni post aerumno-

rumnosas iacturas et vulnera, quae congressi saepe Iuliano Caesari pertulerunt, viribus tandem resumptis licet imparibus pristinis, ob causam expositam supra, Gallicanos limites formidati iam persultabant. Statimque post Kal. Ianuarias, cum per glaciales tractus hiemis rigidum inhorresceret sidus, cuneatim egressa multitudo licentius vagabatur. Horum portioni primae Charietto, tunc per utram- 2
que Germaniam Comes, occursurus cum milite egreditur ad bella ineunda promptissimo, adscito in societatem laboris Severiano itidem Comite, invalido et longaevo, qui apud Cabilona Divitensibus praesidebat et Tungricanis. Proinde confertius 3
agmine in unum coacto, ponteque brevioris aquae firma celeritate transmisso, visos eminus barbaros Romani sagittis aliisque levibus iaculis incessebant, quae illi reciprocis iactibus valide contorquebant. Ubi vero turmae congressae strictis conflixere mu- 4
cronibus, nostrorum acies [1]) impetu hostium acriore concussa, nec resistendi nec faciendi fortiter copiam reperit, cunctis metu compulsis in fugam, cum Severianum vidisset equo deturbatum, missilique telo perossensum. Ipse denique Charietto, dum ce- 5
dentes obiectu corporis et vocis iurgatorio sonu audentius pertinet, pudendumque diluere dedecus fiducia diu standi conatur, oppetiit telo letali confixus. Post cuius interitum, Erulorum Batavorum- 6
que vexillum direptum, quod insultando tripudiantes barbari crebro sublatum altius ostendebant, post certamina receptum est magna.

(A. C. 367.)

II. Qua clade cum ultimo macrore comperta, 1
correcturus secius gesta Dagalaiphus a Parisiis mittitur. Eoque diu cunctante, causanteque, diffusos

1) τὸ hostium deest *Steph.*

per varia barbaros ſemet adoriri non poſſe, accito-
que paullo poſt, ut cum Gratiano etiam tum pri-
vato ſuſciperet inſignia conſulatus; Iovinus equi-
tum magiſter accingitur: et inſtructus paratusque,
cautiſſime obſervans utrumque ſui agminis latus,
venit prope locum Scarponna: ubi inopinus maio-
rem barbarorum plebem, antequam armaretur, tem-
poris brevi puncto praeventam ad internecionem ex-
2 ſtinxit. Exſultantes innoxii proelii gloria milites ad
alterius globi perniciem ducens, ſenſimque incedens
rector eximius ſpeculatione didicit fida, direptis
propius villis vaſtatoriam manum quieſcere prope
flumen: iamque adventans, abditusque in valle den-
ſitate arbuſtorum obſcura, videbat lavantes alios,
quosdam comas rutilantes ex more, potantesque
3 nonnullos. Et nactus horam impendio tempeſti-
vam, ſigno repente per lituos dato latrocinalia ca-
ſtra perrupit: contraque Germani nihil praeter in-
efficaces minas iactanter ſonantes et fremitum, nec
expedire arma diſperſa, nec componere aciem, nec
reſurgere in vires permittebantur, [1]) urgente inſtan-
ter victore. Quocirca forati pilis et gladiis cecidere
complures, absque iis, quos verſos in pedes texere
flexuoſi tramites et anguſti.
4 Hoc proſpero rerum effectu, quem virtus pere-
gerat et fortuna, aucta fiducia Iovinus militem du-
cens, diligenti ſpeculatione praemiſſa, in tertium
cuneum, qui reſtabat, propere caſtra commovit:
et maturato itinere omnem prope Catelaunos inve-
5 nit ad congrediendum promptiſſimum. Et vallo
opportune metato, ſuisque pro temporis copia cibo
recreatis et ſomno, primo aurorae exortu in aperta
planitie compoſuit aciem dilatatam arte ſollerti, ut
ſpatiis amplioribus occupatis aequiperare Romani
hoſtium multitudinem adparerent, inferiores nume-

1) In *Steph.* editione τὸ inſtanter deeſt.

ro, licet viribus pares. [2]) Signo itaque per bucci- 6
nas dato, quum pede collato res agi coepiſſet, ſueta
vexillorum [3]) ſplendentium facie territi ſtetere Ger-
mani. Quibus hebetatis parumper, reparatiſque
confeſtim, aduſque diei extimum concertatione
protenta, validius imminens miles fructum rei bene
geſtae ſine diſpendio quaeſiſſet, ni Balchobaudes
armaturarum tribunus magniloquentia ſocordi coa-
litus, propinquante iam veſpera ceſſiſſet incondite.
Quem ſi ſequutae reſiduae cohortes abiiſſent, ad tri-
ſtes exitus eousque negotium venerat, ut nec acta
nuntiaturus quiſquam poſſet ſupereſſe noſtrorum.
Sed reſiſtens animorum acri robore miles ita lacertis 7
eminuit, ut hoſtium quatuor millibus ſauciis, ſex
alia interficeret millia: ipſe vero non amplius mille
ducentis amitteret, ducentis tantummodo vulnera-
tis. Noctis itaque adventu proelio iam dirempto, 8
refectiſque viribus feſſis, prope confinia lucis du-
ctor egregius in agminis quadrati figuram producto
exercitu, cum comperiſſet occultantibus tenebris
barbaros lapſos: ſecurus inſidiarum per aperta cam-
porum ſequebatur et mollia, calcando ſemineces et
conſtrictos, quos vulneribus frigorum aſperitate
contractis dolorum abſumpſerat magnitudo. Exin 9
progreſſus ulterius, revertens, ubi nullum repererat,
didicit regem hoſtilium agminum cum paucis captum
ab Aſcariis, quos ipſe [4]) per iter aliud ad diripienda
tentoria miſerat Alamannica, ſuffixum patibulo.
Ideoque iratus in tribunum animadvertere ſtatuit,
auſum hoc inconſulta poteſtate ſuperiore feciſſe:
eumque damnaſſet, ni militari impetu commiſſum
facinus atrox, documentis evidentibus conſtitiſſet.

Et poſt haec redeunti Pariſios poſt claritudinem 10
recte geſtorum Imperator laetus occurrit: cumque

2) Mſ. Signo itaque. 3) In Steph. deeſt. 4) Mſ. pariter.

postea consulem designavit: illo videlicet ad gaudii cumulum accedente, quod iisdem diebus Procopii
11 susceperat caput a Valente transmissum. Praeter haec, alia multa narratu minus digna conserta sunt proelia per tractus varios Galliarum, quae superfluum est explicare, quoniam neque operae pretium aliquod eorum habuere proventus, nec historiam producere per minutias ignobiles decet.

1 III. Hoc tempore vel paullo ante, nova portenti species per annonariam adparuit Tusciam: idque, quorsum evaderet, prodigialium rerum periti penitus ignorarunt. In oppido enim Pistoriensi prope horam diei tertiam spectantibus multis asinus tribunali adscenso audiebatur destinatius rugiens: et stupefactis omnibus, qui aderant, quique didicerant referentibus aliis, nulloque coniectante ventu-
2 ra, postea, quod portendebatur, evenit. Terentius enim humili genere in urbe natus et pistor, ad vicem praemii, quia peculatus reum detulerat Orsitum ex praefecto, hanc eamdem provinciam correctoris administraverat potestate. Eaque confidentia deinceps inquietius agitans multa, in naviculariorum negotio fallum admisisse convictus, ut ferebatur, periit carnificis manu, regente Claudio Romam.
3 Multo tamen antequam hoc contingeret, Symmachus Aproniano successit, inter praecipua nominandus exempla doctrinarum atque modestiae, quo instante urbs sacratissima otio copiisque abundantius solito fruebatur: [et ambitioso ponte exsultat atque firmissimo, quem] condidit ipse, et magna civium laetitia dedicavit ingratorum, ut res docuit apertis-
4 sima. Qui, consumptis aliquot annis, domum eius in transtiberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti, quod vilis quidam plebeius iusixerat, illum dixisse sine indice ullo vel teste, libenter se vino proprio calcarias exstincturum, quam id venditurum pretiis, quibus sperabatur.

Advenit poſt hunc urbis moderator Lampadius 5
ex praefecto praetorio, [1]) homo indignanter admo-
dum ſuſtinens, ſi, etiam cum ſpueret, non lauda-
retur, ut id quoque prudenter praeter alios faciens:
ſed nonnumquam ſeverus et frugi. Hic cum ma- 6
gnificos praetor ederet ludos, et uberrime largire-
tur, plebis nequiens tolerare tumultum, indignis
multa donari ſaepe urgentis; ut liberalem ſe et mul-
titudinis oſtenderet contemptorem, accitos a Vati-
cano quosdam egentes opibus ditaverat magnis.
Vanitatis autem eius exemplum, ne latius evage- 7
mur, hoc unum ſufficiet poni, leve quidem, ſed
cavendum iudicibus. Per omnia enim civitatis
membra, quae diverſorum Principum [2]) exorna-
runt impenſae, nomen proprium inſcribebat: non
ut veterum inſtaurator, ſed conditor. Quo vitio
laboraſſe Traianus dicitur Princeps: unde eum her-
bam parietinam iocando cognominarunt.

Hic praefectus exagitatus eſt motibus crebris: 8
uno omnium maximo, cum collecta plebs infima,
domum eius prope Conſtantinianum lavacrum inie-
ctis facibus incenderat et malleolis, ni vicinorum
et familiarium veloci concurſu a ſummis tectorum
culminibus petita ſaxis et tegulis abſceſſiſſet. Ea- 9
que vi territus ipſe [3]) primitus crebreſcentis ſedi-
tionis in maius, ſeceſſit ad Mulvium pontem (quem
ſtruxiſſe ſuperior dicitur Scaurus) adlenimenta ibi-
dem tumultus opperiens, quem cauſa concitaverat
gravis. Aedificia erigere exoriens nova, vel vetu- 10
ſta quaedam inſtaurans, non ex titulis ſolitis parari
iubebat impenſas: ſed, ſi ferrum quaerebatur, aut
plumbum, aut aes, aut quidquam ſimile; adpari-
tores immittebantur, qui velut ementes diverſa, ra-
perent ſpecies nulla pretia perſolvendo: unde ac-

1) In Steph. τὸ *homo* deeſt. 2) Mſ. exarnarunt. 3) Mſ. pri-
mitus crebreſc.

cenſorum iracundiam pauperum [4]) damna deflentium crebra aegre potuit celeri vitare digreſſu.

11 Advenit ſucceſſor eius ex quaeſitore palatii [5]) Iuventius, integer et prudens, Pannonius: cuius adminiſtratio quieta fuit et placida, copia rerum omnium fluens. Et hunc quoque diſcordantis populi ſeditiones terruere cruentae, quae tale nego-
12 tium excitavere. Damaſus et Urſinus ſupra humanum modum ad rapiendam epiſcopatus ſedem ardentes, ſciſſis ſtudiis aſperrime conflictabantur, adusque mortis vulnerumque diſcrimina adiumentis utrinsque progreſſis: quae nec corrigere ſufficiens Iuventius nec mollire, coactus vi magna ſeceſſit in
13 ſuburbanum. Et in concertatione ſuperaverat Damaſus, parte, quae ei favebat, inſtante. Conſtatque in baſilica Sicinini, ubi ritus Chriſtiani eſt conventiculum, uno die centum triginta ſeptem reperta cadavera peremptorum: efferatamque diu plebem aegre poſtea delenitam.

14 Neque ego abnuo, oſtentationem rerum conſiderans urbanarum, huius rei cupidos ob impetrandum, quod adpetunt, omni contentione laterum iurgari debere: cum id adepti, futuri ſint ita ſecuri, ut ditentur oblationibus matronarum, procedantque vehiculis inſidentes, circumſpecte veſtiti, epulas curantes profuſas, adeo ut eorum convivia
15 regales ſuperent menſas. Qui eſſe poterant beati revera, ſi magnitudine urbis deſpecta, quam vitiis opponunt, ad imitationem antiſtitum quorumdam provincialium viverent: quos tenuitas edendi potandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum, et ſupercilia humum ſpectantia, perpetuo numini verisque eius cultoribus ut puros commendant et verecundos. Hactenus devialle ſufficiet, nunc ad rerum ordines revertamur.

---

4) *τὸ damna* vulg. deeſt. 5) Mſ. *Iuventius*, et ita infra.

IV. Dum aguntur antedicta per Gallias et Italiam, 1
novi per Thracias exciti ſunt procinctus. Valens enim, ut conſulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma concuſſit in Gothos, ratione iuſta permotus: quod auxilia miſere Procopio civilia bella coeptanti. Ergo convenit pauca ſuper harum originc regionum et ſitu transcurrere per brevem exceſſum.

Erat Thraciarum deſcriptio facilis, ſi veteres 2
concinerent ſtili: quorum obſcura varietas quoniam opus veritatem profeſſum non iuvat, ſufficiet ea, quae vidiſſe meminimus, expedire. Has terras 3
immenſa quondam camporum placiditate aggerumque altitudine fuiſſe porrectas, Homeri perennis auctoritas docet, Aquilonem et [1]) Zephyrum ventos exinde flare fingentis: quod aut fabuloſum eſt, aut tractus antehac diffuſi latiſſime, deſtinatique nationibus feris, cuncti Thraciarum vocabulo cenſebantur. Et partem earum habitavere Scordiſci, longe 4
nunc ab iisdem provinciis disparati, ſaevi quondam et truces, ut antiquitas docet, hoſtiis captivorum Bellonae litantes et Marti, humanumque ſanguinem in oſſibus capitum [2]) cavis bibentes avidius: quorum aſperitate poſt multiplices pugnarum aerumnas ſaepe res Romana vexata, poſtremo omnem amiſit exercitum cum rectore.

Sed ut nunc cernimus, eadem loca formata in 5
cornuti ſideris modum, effingunt theatri faciem ſpecioſam. Cuius in ſummitate occidentali montibus praeruptis denſitate Succorum pateſcunt anguſtiae, Thracias dirimentes et Daciam. Partem vero ſini- 6
ſtram arctois obnoxiam ſtellis [3]) Aemimontanae celſitudines claudunt, ut et Hiſter, qua Romanum caeſpitem lambit, urbibus multis et caſtris conti-

1) τὸ ventos Steph. deeſt. 2) Mſ. capitum cavis. 3) Mſ. Haemimontana celſitudines clauduntur.

7 guus et castellis. Per dextrum, quod australe est,
latus scopuli tenduntur Rhodopes: unde [4]) Eoum
iubar exsurgit, finitur in fretum: cui undosius ab
Euxino ponto labenti, pergentique fluctibus reci-
procis ad Aegaeum, discidium panditur terrarum
8 angustum. Ex angulo tamen orientali Macedonicis
iungitur collimitiis per artas praecipitesque vias,
[5]) quae cognominantur Acontisma: cui proxima
Arethusa convallis et statio, in qua visitur Euripidis
sepulcrum tragoediarum sublimitate conspicui, et
Stagira, ubi Aristotelem, ut Tullius ait, funden-
9 tem aureum flumen, accepimus natum. Haec quo-
que priscis temporibus loca barbari tenuere, morum
sermonumque varietate dissimiles. E quibus, prae-
ter alios, ut immaniter efferati [6]) timebantur Odry-
sae, ita humanum fundere sanguinem adsueti, ut,
cum hostium copia non daretur, ipsi inter epulas
post cibi satietatem et potus, suis velut alienis cor-
poribus imprimerent ferrum.

10 Verum aucta re publica, dum consulare vigeret
imperium, has gentes antehac semper indomitas,
vagantesque sine cultu vel legibus, Marcus Didius
ingenti destinatione pressit; Drusus intra fines con-
tinuit proprios; Minucius prope amnem Hebrum,
a celsis Odrysarum montibus fluentem, superatos
proelio stravit: post quos residui ab Appio Clau-
dio proconsule sunt infesta concertatione deleti.
Oppida enim in Bosporo sita et Propontide classes
11 obtinuere Romanae. Advenit post hos imperator
Lucullus, qui cum [7]) durissima gente Bessorum con-
flixit omnium primus: eodemque impetu Aemi-
montanos acriter resistentes oppressit. Quo immi-
nente, Thraciae omnes in ditionem veterum [8]) trans-

---

4) Mſ. eo iubar. 5) *al.* qua cognom. 6) *al.* memorantur.
7) Mſ. durissima. 8) *al.* transivere.

iere noſtrorum: hocque modo poſt procinctus ancipites, rei publicae ſex provinciae ſunt quaeſitae.

Inter quas prima [9]) ex fronte, quae Illyriis eſt 12
confinis, Thracia ſpeciali nomine adpellatur: quam Philippopolis Eumolpias vetus, et Beroea amplae civitates exornant. Poſt hanc Aemimontus Hadrianopolim habet, quae dicebatur Uſcudama, et Anchialon, civitates magnas. Dein Myſia, ubi Marcianopolis eſt, a ſorore Traiani Principis ita cognominata, et Doroſtorus, et Nicopolis, et Odyſſus: iuxtaque Scythia, in qua celebriora ſunt [10]) aliis oppida Dionyſopolis, et Tomi, et [11]) Calatis. Europa omnium ultima, praeter municipia urbibus nitet duabus, Apris et Perintho, quam Heracleam poſteritas dixit. Rhodopa huic adnexa 13
Maximianopolim habet, et Maroneam, et Aenum, qua condita et relicta Aeneas Italiam auſpiciorum proſperitate perpetua [12]) poſt diuturnos occupavit errores.

Conſtat autem, ut vulgavere rumores adſidui, 14
omnes paene agreſtes, qui per regiones praedictas montium circumcolunt altitudines, ſalubritate virium et praerogativa quadam vitae longius propagandae nos anteire: idque inde contingere arbitrantur, quod colluvione ciborum abſtinent calidis, et perenni viriditate roris adſperginibus gelidis corpora conſtringente, aurae purioris dulcedine potiuntur, radiosque ſolis ſuapte natura vitales primi omnium ſentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarum [13]) infectos. His ita digeſtis pedem referamus ad coeptum.

V. Procopio ſuperato in Phrygia, internarum- 1
que diſſenſionum materia conſopita, Victor magiſter equitum ad Gothos eſt miſſus, cogniturus aper-

9) *al.* ex fronte quae. 10) τὸ *aliis* vulgo deeſt. 11) Mſ. Galati. 12) Mſ. τὸ *poſt* deeſt. 13) Mſ. infeſtos.

te, quam ob causam gens amica Romanis, foederibusque [1]) ingenuae pacis obstricta, armorum dederat adminicula bellum Principibus legitimis inferenti. Qui ut factum [2]) firma defensione purgarent, litteras eiusdem obtulere Procopii, ut generis Constantiniani propinquo imperium sibi debitum sumpsisse commemorantis, veniaque dignum adserentes errorem.

2 Quibus eodem referente Victore compertis, Valens [3]) parvi ducens excusationem vanissimam, in eos signa commovit, motus adventantis iam praescios: et pubescente vere quaesito in unum exercitu, prope Daphnem nomine munimentum est castra metatus: ponteque contabulato supra navium foros flumen transgressus est Histrum, resistentibus nullis.
3 Iamque sublatus fiducia, cum ultro citroque discurrens nullum inveniret, quem superare posset vel terrere: omnes enim formidine perciti militis cum adparatu ambitioso propinquantis, montes petivere Serrorum arduos, et inaccessos nisi perquam gnaris.
4 [4]) Ne igitur, aestate omni consumpta, sine ullo remearet effectu, Arinthaeo magistro peditum misso cum praedatoriis globis, familiarum rapuit partem, quae antequam ad dirupta venirent et flexuosa capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hocque tantum, quod fors dederat, impetrato, rediit cum suis innoxius, nec illato gravi vulnere nec accepto.
5 Anno sequuto ingredi terras hostiles pari alacritate conatus, fusius Danubii gurgitibus vagatis impeditus, mansit immobilis, prope Carporum vicum stativis castris adusque autumnum locatis emensum. Unde, quia nihil agi potuit dirimente magnitudine fluentorum, Marcianopolim ad hiberna discessit.
6 Simili pertinacia tertio quoque anno per Noviodunum navibus ad transmittendum amnem connexis

1) Mss. inge. 2) al. prima. 3) Mss. parviducens. 4) *τὸ igitur* in vulgatis libris deest.

perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes Creuthungos bellicosam gentem adgressus est: postque leviora certamina Athanaricum ea tempestate iudicem potentissimum, ausum resistere cum manu quam sibi crediderit abundare, extremorum metu coëgit in fugam: ipseque cum omnibus suis Marcianopolim redivit, ad hiemem agendam, ut in illis tractibus habilem.

Aderant post diversos triennii casus finiendi 7 belli materiae tempestivae. Prima, quod ex Principis diuturna permansione metus augebatur hostilis: dein, quod commerciis vetitis, ultima necessariorum inopia barbari stringebantur: adeo ut legatos supplices saepe mittentes [5]) venialem poscerent pacem. Quibus Imperator rudis quidem, verum 8 spectator adhuc aequissimus rerum, antequam adulationum perniciosis illecebris captus rem publicam funeribus perpetuo deflendis adfligeret, in commune consultans pacem dare oportere decrevit. [6]) Mis- 9 sique vicissim Victor et Arinthaeus, qui tunc equestrem ac pedestrem militiam agebant: qui cum propositis conditionibus adsentiri Gothos docuissent litteris veris, praestituitur componendae [7]) paci conveniens locus. Et quoniam adserebat Athanaricus, sub timenda exsecratione [8]) iurisiurandi se esse obstrictum, mandatisque prohibitum patris, ne solum calcaret aliquando Romanorum, et adigi non poterat, indecorumque erat et vile ad eum Imperatorem transire: recte noscentibus placuit, navibus remigio directis in medium flumen, quae vehebant cum armigeris Principem, gentisque iudicem inde cum suis, foederari, ut statutum est, pacem. Hocque composito et acceptis obsidibus, Valens 10 Constantinopolim rediit: ubi postea Athanaricus

5) Ms. venalem poscerent praecem. 6) *al.* emisitque vicissim Victorem et Arintheum. 7) Ms. pacis. 8) Ms. iurandi.

proximorum factione genitalibus terris expulſus,
fatali ſorte deceſſit, et ambitioſis exſequiis ritu ſe-
pultus eſt noſtro.

1 VI. Inter haec Valentiniano magnitudine quaſ-
ſato morborum, agitanteque extrema, convivio
occultiore Gallorum, qui aderant in commilitio
Principis, ad imperium Ruſticus Iulianus tunc ma-
giſter memoriae poſcebatur, quaſi adflatu quodam
furoris beſtiarum more humani ſanguinis avidus, ut
ostenderat, cum proconſulari poteſtate regeret
2 Africam. In praefectura enim urbana, quam ad-
huc adminiſtrans exſtinctus eſt, tempus anceps me-
tuens tyrannidis, cuius arbitrio tamquam inter
dignorum inopiam ad id [1]) eſcenderat culmen, lenis
3 videri cogebatur et mollior. Contra hos niteban-
tur aliqui ſtudiis altioribus in favorem Severi ma-
giſtri tunc peditum, ut apti ad hoc impetrandum:
qui, licet aſper eſſet et formidatus, tolerabilior
tamen fuit, et praeferendus modis omnibus ante-
dicto.

4 [2])Sed dum haec cogitantur incaſſum, Imperator
remediis multiplicibus recreatus, vixque ſe mortis
periculo contemplans extractum: Gratianum filium
ſuum adulto iam proximum, inſignibus principatus
5 ornare meditabatur. Et paratis omnibus, milite-
que firmato, ut animis id acciperet promptis, cum
Gratianus veniſſet, progreſſus in campum tribunal
adſcendit: ſplendoreque nobilium circumdatus po-
teſtatum, dextera puerum adprehenſum productum-
que in medium, oratione concionaria deſtinatum
Imperatorem exercitui commendavit.

6 *Fauſtum erga me veſtri favoris indicium, hunc
loci principalis circumferens habitum, quo potior*

1) Mſ. *deſoenderat.* Forſan in antiquis codicibus ſcriptum fuit *eſcenderat*, ut ſupra: idque in aliis libris iam olim quoque obſervatum fuit. 2) *al.* ſed cum.

aliis iudicatus sum multis et claris: consiliorum sociis votorumque auspicibus vobis, pietatis officium adgrediar tempestivum, prospera Deo spondente: cuius sempiternis auxiliis stabit Romana res inconcussa. Accipite igitur, quaeso, placidis mentibus, 7
viri fortissimi, desiderium nostrum, id reputantes, quod haec, quae fieri caritatis sanciunt iura, non tantum transire voluimus per conscientiam vestram, verum etiam probata firmari, ut congrua nobis et profutura. Gratianum hunc meum adultum, quem 8
diu versatum inter liberos vestros commune diligitis pignus, undique muniendae tranquillitatis publicae causa in Augustum sumere commilitium paro, si propitia caelestis numinis vestraeque maiestatis voluntas parentis amorem iuverit praeeuntem: non rigido cultu ab incunabulis ipsis ut nos educatum, nec tolerantia rerum coalitum asperarum, nec capacem adhuc Martii pulveris, ut videtis: sed familiae suae laudibus maiorumque factis praestantibus concinentem, potioribus (invidiae metu dicitur) protinus [3]) *succreturum. Ut enim mihi videri solet,* 9
mores eius et adpetitus, licet nondum maturos saepe pensanti: ineunte adulescentia, quoniam humanitate et studiis disciplinarum sollertium est politus, librabit suffragiis puris merita recte secusve factorum: faciet, ut sciant se boni intelligi: in pulcra facinora procursabit, signis militaribus et aquilis adhaesurus: solem nivesque et pruinas et sitim perferet et vigilias: castris, si necessitas adegerit, aliquotiens propugnabit: salutem pro periculorum sociis obiectabit: et, quod pietatis summum primumque munus est, rem publicam, ut domum paternam diligere poterit et avitam.

Nondum finita oratione dictis cum adsensu laeto 10
auditis, pro suo quisque loco et animo milites alius

3) *al.* surrepturum

alium anteire festinans, tamquam utilitatis et gaudiorum participes Gratianum declararunt Augustum, classicorum amplissimo sonu blandum frago-
11 rem miscentes armorum. Quo viso maiore fiducia Valentinianus exsultans, corona indumentisque supremae fortunae ornatum filium osculatus, iamque fulgore conspicuum, alloquitur advertentem, quae [4]) dicebantur.

12 *En*, inquit, *habes*, *mi Gratiane*, *amictus*, *ut speravimus omnes*, *augustos*, *meo commilitonumque nostrorum arbitrio delatos ominibus faustis. Accingere igitur pro rerum urgentium pondere*, *ut patris patruique collega: et adsuesce impavidus penetrare cum agminibus peditum gelu pervios Histrum et Rhenum: armatis tuis proximus stare: sanguinem spiritumque considerate pro his impendere*, *quos regis: nihil alienum putare*, *quod ad*
13 *Romani imperii pertinet latus. Haec pro tempore praecepisse sufficiet*, *caetera monere non desinam. Nunc reliqui vos estis*, *rerum maximi defensores: quos rogo et obtestor*, *ut adcrescentem Imperatorem fidei vestrae commissum servetis adfectione fundata.*

14 His dictis sollemnitate omni firmatis, Eupraxius Caesariensis Maurus, magister ea tempestate memoriae, primus omnium exclamavit, *familia Gratiani hoc meretur:* statimque promotus quaestor, multa et prudentibus aemulanda bonae fiduciae reliquit exempla, nusquam a statu naturae discedens intrepidae, sed constans semper legumque similis, quas omnibus una eademque voce loqui in multiplicibus advertimus caussis: qui tunc magis in suscepta parte iustitiae permanebat, cum eum recta monentem exagitaret minax Imperator et nimius.
15 Consurrectum est post haec in laudes maioris Prin-

4) MS. dicebantur.

cipis et novelli: maximeque pueri, quem oculorum flagrantior lux commendabat, vultusque et reliqui corporis iucundiſſimus nitor, et egregia pectoris indoles: quae Imperatorem impleſſet cum veterum lectiſſimis comparandum, ſi per fata proximosque [5]) licuiſſet, qui virtutem eius etiam tum inſtabilem [6]) obnubilarunt actibus pravis.

In hoc tamen negotio Valentinianus morem in- 16
ſtitutum antiquitus ſupergreſſus, non Caeſares ſed Auguſtos germanum nuncupavit et filium, benivole ſatis. Nec enim quisquam antehac adſcivit ſibi pari poteſtate collegam, praeter Principem Marcum, qui Verum adoptivum fratrem absque diminutione aliqua auctoritatis Imperatoriae ſocium fecit.

(A. C. 368.)

VII. His ex ſententia [1]) rectoris et militum or- 1
dinatis, vix dies interceſſere pauci, cum Mamertinum praefectum praetorio ab urbe regreſſum, quo quaedam perrexerat correcturus, Avitianus ex vicario peculatus detulerat reum. Cui ideo Vulca- 2
tius ſucceſſit Rufinus, omni ex parte perfectus, et velut apicem ſenectutis honoratae praetendens, ſed lucrandi opportunas occaſiones occultationis ſpe numquam praetermittens. Qui nactus copiam 3
Principis, Orfitum ex praefecto urbis ſolutum exilio, patrimonii redintegrata iactura, remitti fecit in lares.

Et quamquam Valentinianus homo propalam 4
ferus, inter imperitandi exordia, ut aſperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nonnumquam in poteſtate animi nitebatur: ſerpens tamen vitium et [2]) dilatum aliquamdiu, licentius erupit ad

---

5) *al.* licuiſſet et qui. 6) Mſ. adnubilarunt. 1) ectoris. 2) τὸ *aliquamdiu* Mſ. deeſt.

perniciem plurimorum: quod auxit ira acerbius effervescens. Hanc enim ulcus esse animi diuturnum, interdumque perpetuum prudentes definiunt, nasci ex mentis [3]) mollitia consuetum: id adserentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus languidi, et feminae maribus, et iuvenibus senes, et felicibus aerumnosi.

5 Eminuit tamen per id tempus inter alias humilium neces, mors Dioclis ex comite largitionum Illyrici, quem ob delicta [4]) levia flammis iussit exuri: et Diodori ex agente in rebus, triumque adparitorum potestatis vicariae per Italiam, ob id necatorum atrociter, quod apud eum questus est comes, Diodorum quidem adversus se civiliter implorasse iuris auxilium, officiales vero iussu iudicis ausos monere proficiscentem, ut responderet ex lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc usque Christiani, locum, ubi sepulti sunt, *Ad innocentes* adpellant.

6 Dein cum in negotio Maxentii cuiusdam Pannonii, ob exsecutionem a iudice recte maturari praeceptam, trium oppidorum ordines mactari iussisset, interpellavit Eupraxius, tunc quaestor; et, *Parcius*, inquit, *agito, piissime Principum: hos enim, quos interfici tamquam noxios iubes, ut martyras, id est divinitati acceptos, colit religio Chri-*
7 *stiana*. Cuius salutarem fiduciam praefectus imitatus Florentius, cum in re quadam venia digna audisset eum percitum ira [5]) iussisse itidem ternos per ordines urbium interfici plurimarum, *Et quid agetur*, ait, *si oppidum aliquod Curiales non haberet tantos? Inter reliqua id quoque suspendi debet, ut, cum habuerit, occidantur.* Ad hanc inclementiam illud quoque accedebat dictu dirum et factu: quod,

3) Mſ. mollitia. 4) Mſ. brevia. 5) Mſ. iussisse item ternos.

quod, si quis cum adisset iudicium potentis inimici declinans, aliumque sibi postulans dari: hoc non impetrato, ad eumdem, quem metuebat, licet multa praetenderet iusta, remittebatur. Itemque aliud audiebatur horrendum, quod, ubi debitorum aliquem egestate obstrictum nihil reddere posse dicebatur, interfici debere pronuntiabat.

Haec autem et similia licenter ideo altiore fastu 9
quidam Principes agunt, quod amicis emendandi secus cogitata vel gesta copiam negant: inimicos loqui terrent amplitudine potestatis. Nulla vacat quaestio pravitatum apud eos, qui, quod [6]) volunt ipsi, maximas putant esse virtutes.

VIII. Profectus itaque ab Ambianis, Treverosque 1
festinans, nuntio percellitur gravi, qui Britannias indicabat barbarica conspiratione ad ultimam vexatas inopiam: Nectaridumque Comitem maritimi tractus occisum, et [1]) Fullofaudem, ducem hostium insidiis circumventum. Quibus magno cum 2
horrore compertis, Severum etiam tum domesticorum Comitem misit, si fors casum dedisset optatum, correcturum sequius gesta: quo paullo postea revocato, Iovinus eadem loca profectus, [2]) Provertuidem celeri gradu praemisit, adminicula petiturus exercitus validi. Id enim instantes necessitates flagitare firmabant. Postremo ob multa et metuenda, quae 3
super eadem insula rumores adsidui perferebant, electus Theodosius illuc properare disponitur, officiis Martiis felicissime cognitus: adscitaque animosa legionum et cohortium [3]) pube, ire tendebat praeeunte fiducia speciosa.

Et quoniam, cum Constantis Principis actus 4
componerem, motus adulescentis et senescentis oceani, situmque Britanniae pro captu virium ex-

---

6) τὸ ipsi deest al. 1) Ms. effullofaudem. 2) Ms. Provertu idem. 3) Ms. pubetere tend.

planavi, ad ea, quae digeſta ſunt ſemel, revolvi
ſuperfluum duxi: ut Ulyxes Homericus apud
Phaeacas ob difficultatem nimiam replicare formi-
5 dat. Illud tamen ſufficiet dici, quod eo tempore
Picti in duas gentes diviſi, Dicalidonas et Vectu-
riones, itidemque Attacotti bellicoſa hominum na-
tio, et Scotti, per diverſa vagantes multa popula-
bantur: Gallicanos vero tractus Franci et Saxones
iisdem confines, quo quisque erumpere potuit terra
vel mari, praedis acerbis incendiisque, et captivo-
rum funeribus [4]) hominum violabant.

6 Ad haec prohibenda, ſi copiam dediſſet fortuna
proſperior, orbis extrema dux efficaciſſimus petens,
cum veniſſet ad Bononiae littus, quod a ſpatio con-
troverſo terrarum anguſtiis reciproci diſtinguitur
maris, attolli horrendis aeſtibus adſueti, rurſusque
ſine ulla navigantium noxa in ſpeciem complanari
camporum: exinde, transmeato lentius freto, de-
fertur [5]) Rutupias, ſtationem ex adverſo tranquil-
7 lam. Unde cum conſequuti Batavi veniſſent et
Eruli, Ioviique et Victores, fidentes viribus nume-
ri, egreſſus tendensque ad [6]) Lundinium vetus op-
pidum, quod Auguſtam poſteritas adpellavit, divi-
ſis plurifariam globis, adortus eſt vagantes hoſtium
vaſtatorias manus, graves onere ſarcinarum: et
propere fuſis, qui vinctos homines agebant et peco-
ra, praedam excuſſit, quam tributarii perdidere
8 miſerrimi. His denique reſtituta omni, praeter
partem exiguam, impenſam militibus feſſis, merſam
difficultatibus ſuis antehac civitatem, ſed ſubito,
quam ſalus ſperari potuit recreatam, in ovantis
ſpeciem laetiſſimus introiit.

9 Ubi ad audenda maiora proſpero ſucceſſu elatus,
[7]) tutaque ſcrutando conſilia, futuri morabatur

4) Mſ. omnium. 5) Mſ. Ruturias. 6) *al.* Lundonium. 7) Mſ. totaque.

ambiguus, diffusam variarum gentium plebem et
ferocientem immaniter, non nisi per dolos occul-
tiores et improvisos excursus superari posse, capti-
vorum confessionibus et transfugarum indiciis
doctus. Denique edictis propositis impunitateque 10
promissa, desertores ad procinctum vocabat, et
[8] multos alios per diversa libero commeatu disper-
sos. Quo monitu ut rediere plerique, incentivo
percitus, retentusque anxiis curis, Civilem nomine
recturum Britannias pro praefectis ad se poposce-
rat mitti, virum acrioris ingenii, sed iusti tenacem
et recti: itidemque Dulcitium, ducem scientia rei
militaris insignem.

IX. Haec in Britanniis agebantur. Africam 1
vero iam inde ab exordio Valentiniani imperii exu-
rebat barbarica rabies, per procursus audentiores
et crebris caedibus et rapinis intenta. Quam rem
militaris augebat secordia, et aliena invadendi cupi-
ditas, maximeque Romani nomine Comitis. Qui 2
venturi providus, transferendaeque in alios invidiae
artifex, saevitia morum multis erat exosus, hac
praecipue causa, quod superare hostes in vastandis
provinciis festinabat, adfinitate Remigii tunc ma-
gistri [1]) officiorum confisus: quo prava et contraria
referente, Princeps (ut prae se ferebat ipse) cautissi-
mus lacrimosa dispendia diutius ignoravit Afrorum.

Gestorum autem per eas regiones seriem plenam, 3
et Ruricii praesidis legatorumque mortem, et cae-
tera luctuosa, cum adegerit ratio, diligentius ex-
plicabo. Et quoniam adest liber locus dicendi, 4
quae sentimus, aperte loquamur: hunc Imperato-
rem omnium primum in maius militares fastus ad
damna rerum auxisse communium, dignitates opes-

8) *τὸ alios* deest vulg. 1) Ita Mf. et Steph. In aliis *τὸ confisus* deest.

que eorum ſublimius erigentem: et quod erat publice privatimque dolendum, indeflexa ſaevitia punientem gregariorum errata, parcentem potioribus, qui tamquam peccatis indulta licentia, ad labem delictorum immanium conſurgebant: qui ex eo anhelantes, ex nutu ſuo iudiſtanter putant om-
5 nium pendere fortunas. Horum flatus et pondera inventores iuris antiqui [2]) mollientes, etiam inſontes quosdam aliquotiens ſuppliciis aboleri cenſuere letalibus. Quod ſaepe contingit, cum ob multitudinis crimina, nonnulli ſortis iniquitate plectuntur innoxii: id enim nonnumquam ad privatorum pertinuit cauſas.

6 At in Iſauria globatim per vicina digreſſi praedones, oppida villasque uberes libera populatione vexantes, magnitudine iacturarum Pamphyliam adflictabant et Cilicas. Quos cum nullis arcentibus internecive cuncta disperdere Aſiae Vicarius ca tempeſtate Muſonius advertiſſet, Athenis Atticis antehac magiſter rhetoricus: deploratis noviſſime rebus, luxuque adiumento militari marcente, adhibitis ſemiermibus paucis, quos Diogmitas adpellant, unum graſſatorum cuneum, ſi patuiſſet facultas, adoriri conatus, per anguſtum quemdam tranſiens devexitatis amfractum, ad inevitabiles venit inſidias: et ibi cum his confoſſus eſt quos ducebat.
7 Tali ſucceſſu latrones praetumidos, palantesque per varia confidentius, interfectis aliquibus, ad latebroſa [3]) montium ſaxa quae incolunt excitae tandem copiae contruſerunt: ubi cum eis nec quieſcendi nec inveniendi ad victum utilia copia laxaretur, per indutias pacem ſibi tribui popoſcerunt, Germanicopolitanis auctoribus, quorum apud eos, ut ſigniferae manus, ſemper valuere ſententiae: obſi-

2) Mſ. molientes. 3) Mſ. animantium.

dibusque datis, ut imperatum eſt, immobiles diu manſere, nihil audentes hoſtile.

Haec inter Praetextatus praefecturam urbis 8
ſublimius curans, per integritatis multiplices actus et probitatis, quibus ab aduleſcentiae rudimentis inclaruit, adeptus eſt id, quod raro contingit, ut, cum timeretur, amorem non perderet civium, [4]) minus firmari ſolitum erga indices formidatos.
Cuius auctoritate iuſtisque veritatis ſuffragiis tumul- 9
tu lenito, quem Chriſtianorum iurgia concitarunt, pulſoque [5]) Urſino, alta quies parta, propoſito civium Romanorum aptiſſima: et aduleſcebat gloria [6]) praeclari rectoris plura et utilia disponentis.
[7]) Namque et Maeniana ſuſtulit omnia, fabricari 10
Romae priſcis quoque vetita legibus: et discrevit ab aedibus ſacris privatorum parietes, iisdem inverecunde connexos: ponderaque per regiones inſtituit univerſas, cum aviditati multorum ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. In examinandis vero litibus ante alios id impetravit, quod laudando Brutum Tullius refert, ut, cum nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata [8]) viderentur eſſe, quae [9]) factitabat.

X. Sub idem fere tempus Valentiniano ad ex- 1
peditionem caute, ut rebatur, profecto, Alamannus regalis Rando nomine, diu praeſtruens, quod cogitabat, Mogontiacum praeſidiis vacuum cum expeditis ad latrocinandum latenter irrepſit. Et quo- 2
niam caſu Chriſtiani ritus invenit celebrari ſollemnitatem, impraepedite cuiusquemodi fortunae [1]) virile et muliebre ſecus cum ſupellectili non parva indefenſum abduxit.

Parvo inde poſt intervallo inopina rei Romanae 3
ſpes laetiorum adfulſit. Cum enim Vithicabius

4) *al.* minis. 5) Mſ. Urſino. 6) Mſ. praeclari. 7) Mſ. Namque et. 8) τὸ *eſſe* deeſt al. 9) *al.* faciebat. 1) *al.* virilem et muliebrem ſexum.

rex, Vadomarii filius, specie quidem molliculus et morbosus, sed audax et fortis, ardores in nos semper succenderet bellicos, opera navabatur impen-
4 sior, ut qualibet occumberet strage. Et quia tentatus aliquotiens nullo genere potuit superari vel prodi, fraude citerioris vitae ministri, studio sollicitante nostrorum occubuit: cuius post necem aliquatenus hostiles torpuere discursus. Interfector tamen prae metu poenarum, quas verebatur, si patuisset negotium, ad Romanum solum se celeri transtulit gradu.

5 Parabatur post haec lentioribus curis et per copias multiformes in Alamannos expeditio solitis gravior, destinatius id publica tutela poscente, quoniam reparabilis gentis motus timebantur infidi: milite nihilominus accenso, cui ob suspectos eorum mores, nunc infimorum et supplicum, paullo post ultima minitantium, nullae quiescendi dabantur indutiae.

6 Contracta igitur undique mole maxima catervarum, armis et subsidiis rei cibariae diligenter instructa, accitoque Sebastiano Comite cum Illyriis et Italicis numeris, quos regebat, anni tempore iam [2]) tepente Valentinianus cum Gratiano Rhenum [3]) transgressus resistente nemine, divisis agminibus quadratis ipse medius incedebat, Iovino et Severo magistris rei castrensis altrinsecus ordinum latera servantibus, ne repentino invaderentur adsultu.
7 Protinusque inde ductantibus itinerum callidis, exploratis accessibus, per regiones longo itu porrectas sensim gradiens miles irritatior ad pugnandum, velut repertis barbaris minaciter infrendebat. Et quoniam aliquot diebus emensis nullus potuit, qui resisteret, inveniri, cuncta satorum et tectorum, quae visebantur intacta, cohortium manu vorax flamma

2) Mf. terente. 3) Mf. transtibusque neminem divisis.

vaſtabat, praeter alimenta, quae colligi dubius re-
rum eventus adigebat et cuſtodiri. Poſt haec lenio- 8
re greſſu Princeps ulterius tendens, cum prope
locum veniſſet, cui [4]) Solicinio nomen eſt, velut
quadam obice ſtetit, doctus procurſantium relatione
veriſſima, barbaros longe conſpectos. Qui nullam 9
ad tuendam ſalutem viam ſupereſſe cernentes, niſi
ſe celeri defendiſſent [5]) occurſu, locorum gnaritate
confiſi, unum ſpirantibus animis montem occupa-
vere praecelſum, per confragoſos colles undique
praeruptum et invium, absque ſeptemtrionali latere,
unde facilem habet devexitatem et mollem. Signis
illico fixis ex more, cum undique ad arma concla-
maretur, imperio Principis et ductorum ſtetit regi-
bilis miles, vexillum opperiens extollendum: quod
erat opportune ſubeundae indicium pugnae. Ergo, 10
quia ſpatium deliberandi aut exiguum dabatur aut
nullum, hinc impatientia militis [6]) perterrente,
inde horrenda circumſonantibus Alamannis, id
conſilium ratio celeritatis admiſit, ut arctoam mon-
tium partem, quam clementer diximus eſſe procli-
vem, Sebaſtianus cum ſuis occuparet, fugientes
Germanos, ſi fors ita tuliſſet, levi negotio confoſſu-
rus: quo, ut placuit, maturato, Gratianoque apud
ſigna Iovianorum retro detento, cuius aetas erat
etiam tum proeliorum impatiens et laborum, Va-
lentinianus ut dux cunctator et tutus, centurias et
manipulos capite intecto conluſtrans, nullo poten-
tium in conſcientiam arcani adhibito, remota mul-
titudine ſtipatorum, ſpeculatum radices aggerum
avolavit cum paucis, quorum induſtriam norat et
fidem: praedicans, ut erat ſui arrogans aeſtimator,
inveniri poſſe aliam viam ducentem ad arduos cli-
vos, praeter eam, quam inſpexere [7]) proculcatores.

4) Mſ. Soliconeno. 5) Mſ. occurſu, unde locorum. 6) *al.* praetereunte. 7) *al.* procurſatores.

11 Per ignota itaque et paluſtres uligines devius ten-
dens, inſidiatricis manus locatae per [8]) obliqua
ſubito oppetiiſſet adcurſu, ni neceſſitatis adiumento
poſtremo, per labilem limum incitato iumento di-
greſſus, legionum ſe gremiis immerſiſſet poſt ab-
ruptum periculum: cui adeo proximus fuit, ut ga-
leam eius cubicularius ferens auro lapillisque di-
ſtinctam, cum ipſo tegmine penitus interiret, nec
poſtea vivus reperiretur aut interfectus.
12 Proinde quiete reficiendis corporibus data,
ſignoque erecto, quod ſolet ad pugnam hortari,
tubarum minacium accendente clangore, fidentiſſi-
mo impetu acies motas prompte ante alios praeiere
duo iuvenes lecti in principiis adeundi discriminis,
Salvius et Lupicinus, ſcutarius unus, alter e ſchola
Gentilium, fragore terribili concitantes: haſtasque
criſpando cum ad rupium obiecta veniſſent, tru-
dentibusque Alamannis evadere ad celſiora cona-
rentur, [9]) advenit omne pondus armorum, [10]) iis-
demque anteſignanis per hirta dumis et aſpera
magno virium niſu in editas ſublimitates erepſit.
13 Acri igitur partium ſpiritu conflictus cuſpidibus
tentatur infeſtis: et hinc arte belli doctior miles,
inde licet feroces, ſed incauti barbari dexteris
coiere collatis: quos latius ſeſe pandens exercitus
infuſis utrimque cornibus adfligtabat, per fremitus
14 territos et equorum hinnitus et tubas. Nihilomi-
nus tamen ipſi adſumpta fiducia reſtiterunt: aequa-
taque parumper proeliorum ſorte, haud parva mole
certatum eſt, dum [11]) turmarum funeribus mutuis
15 res gerebatur. Disiecti denique Romanorum ardo-
re, metuque turbati, miſcentur ultimis primi:
dumque in pedes verſi discedunt, verutis [12]) hoſti-
libus forabantur et pilis. Poſtremo, dum anheli

8) Mſ. oblita 9) *al.* advenit huc omne. 10) *al.* iis denique. In Mſ. neutrum habetur. 11) Mſ. ruinarum. 12) Mſ. haſtilibus.

currunt et fessi, pandebant sequentibus poplites et suras et dorsa. Stratis denique multis, lapsorum partem Sebastianus, cum subsidiali manu locatus post montium terga, trucidavit ex incauto latere circumventam: dispersi caeteri silvarum se latebris amandarunt.

In hac dimicatione nostri quoque oppetiere non 16
contemnendi: inter quos Valerianus fuit domesticorum omnium primus, et Natuspardo quidam scutarius, exsertus ita bellator, ut Sicinio veteri compareter et Sergio. Hisque tali casuum diversitate perfectis, milites ad hiberna, Imperatores Treveros reverterunt.

XI. Per haec tempora Vulcatio Rufino absoluto 1
vita, dum [1]) administrarat, ad regendam praefecturam praetorianam ab urbe Probus accitus, claritudine generis et potentia et opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem universum paene patrimonia sparsa possedit, iuste an secus non iudicioli est nostri. Hunc quasi genuina quaedam, ut fin- 2
gunt poëtae, fortuna vehens praepetibus pinnis, nunc beneficum ostendebat et amicos [2]) sublimius erigentem, aliquotiens insidiatorem dirum, et per cruentas noxium simultates. Et licet potuit, quoad vixit, ingentia largiendo, et intervallando potestates adsiduas: erat tamen interdum timidus ad audaces, contra timidos celsior: ut videretur, cum sibi fideret, de cothurno strepere tragico, et ubi paveret, omni humilior socco. Atque ut natantium 3
genus elemento suo expulsum, haud tam diu spirat in terris; ita ille marcebat absque praefecturis: quas iurgiis familiarum ingentium capessere cogebatur, numquam innocentium per cupiditates immensas, utque multa perpetrarent impune, dominum suum mergentium in rem publicam. Namque 4

1) *al.* administrat. 2) *al.* altius.

fatendum est, numquam illa magnanimitate coali-
tus, clienti vel servo agere quidquam iussit illicitum:
sed si eorum quemquam crimen ullum compererat
admisisse, vel ipsa repugnante iustitia, non explo-
rato negotio, sine respectu boni honestique defen-
debat. Quod vitium [3]) reprehendens ita pronun-
tiat Cicero: *Quid enim interest inter suasorem fa-
cti et probatorem? Aut quid refert, utrum volue-*
5 *rim fieri, an gaudeam factum?* Suspiciosus tamen,
et [4]) munitus suopte ingenio fuit, et subamarum ar-
6 ridens, blandiensque interdum, ut noceat. Id au-
tem perspicuum est in eiusmodi moribus malum,
tum maxime, cum celari posse existimatur: ita im-
placabilis et [5]) directus, ut si laedere quemquam insti-
tuisset, nec exorari posset, nec ad ignoscendum
erroribus inclinari: ideoque aures eius [6]) non cera,
7 sed plumbis videbantur obstructae. In summis di-
vitiarum et dignitatum culminibus anxius et sollici-
tus, ideoque semper levibus morbis adflictus. Hae
per occidentales plagas series rerum fuere gesta-
rum.

1 XII. Rex vero Persidis longaevus ille Sapor, et
ab ipsis imperitandi exordiis dulcedini rapinarum
addictus, post Imperatoris Iuliani excessum et pu-
dendae pacis icta foedera, cum suis paullisper nobis
visus amicus, calcata fide sub Ioviano pactorum,
iniectabat Armeniae manum, ut eam, velut placi-
2 torum abolita firmitate, ditioni iungeret suae. Et
primo per artes fallendo diversas, [1]) nationem
omnem renitentem dispendiis levibus adflictabat,
sollicitans quosdam optimatum et Satrapas, alios
3 excursibus occupans improvisis. Dein per exquisitas
periuriisque missas illecebras captum regem ipsum

3) Mſ. reprehendens tam pronuntiat. 4) Mſ. munitus. 5) Mſ. directus. 6) nonne eras sed pluribus. Vulg. non erant sed pluribus. 1) Mſ. nationem hominum.

Arſacem, adhibitumque in convivium iuſſit ad latentem trahi poſticam: eumque effoſſis oculis, vinctum catenis argenteis, quod apud eos honoratis vanum ſuppliciorum aeſtimatur eſſe ſolatium, exterminavit ad caſtellum Agabana nomine, ubi discruciatus [2]) cecidit ferro poenali. Deinde, ne quid 4
intemeratum perfidia praeteriret, Sauromace pulſo, quem auctoritas Romana praefecit Hiberiae, Aſpacurae cuidam poteſtatem eiusdem detulit gentis diademate addito, ut arbitrio ſe monſtraret inſultare noſtrorum. Quibus ita ſtudio nefando perfectis, 5
Cylaci ſpadoni et Artabanni, quos olim ſusceperat perfugas, commiſit Armeniam (horum alter ante gentis praefectus, alter magiſter fuiſſe dicebatur armorum) iisdemque mandarat, ut Artogeraſſam intentiore cura exſcinderent, oppidum muris et viribus validum, quod theſauros et uxorem cum filio Arſacis tuebatur. Iniere, ut ſtatutum eſt, obſi- 6
dium duces. Et quoniam munimentum poſitum in aſperitate montana, rigente tunc caelo nivibus et pruinis, adiri non poterat, eunuchus Cylaces aptusque ad muliebria palpamenta, Artabanne adſcito, prope moenia ipſa [3]) fide non amittendae [4]) ſalutis accepta, propere venit: et cum ſocio ad interiora ſusceptus ut poſtulavit, ſuadebat [5]) minaciter defenſoribus et reginae, motum Saporis inclementiſſimi omnium lenire deditione veloci. Multis poſt 7
haec ultro citroque dictitatis, eiulanteque muliere truces mariti fortunas, proditionis acerrimi compulſores in miſericordiam flexi mutavere conſilium: et ſpe potiorum erecti, ſecretis colloquiis ordinarunt, hora praeſtituta nocturna recluſis ſubito portis validam manum erumpere, vallumque hoſtile caedibus adgredi repentinis, ut lateant id tentantes,

2) Mſ. deciderat. 3) Mſ. deinde. 4) Mſ. ſaluti. 5) Mſ. minaciter.

8 polliciti ſe prodituros. Quibus religione firmatis egreſſi, biduumque ad deliberandum, quid capeſſere debeant, ſibi concedi clauſos petiſſe adſeverantes, in deſidiam obſeſſores traduxerunt: et vigiliis, quibus ob ſecuritatem altiore ſtertitur ſomno, civitatis [6]) aditu reſerato iuventus exſiluit velox: paſſibusque inſonis expeditis mucronibus [7]) repens, cum caſtra nihil metuentium invaſiſſent, iacentes multos
9 nullis reſiſtentibus trucidarunt. Haec inopina defectio necesque inſperatae Perſarum, inter nos et Saporem diſcordiarum excitavere cauſas immanes: illo etiam accedente, quod Arſacis filium Param, ſuadente matre cum paucis e munimento digreſſum, ſusceptumque Imperator Valens apud Neocaeſaream morari [8]) praecepit, urbem Polemoniaci ponti notiſſimam, liberali victu curandum et cultu.

Qua humanitate Cylaces et Artabannes illecti, miſſis oratoribus ad Valentem, auxilium eumdem-
10 que Param ſibi regem tribui popoſcerunt. Sed pro tempore adiumentis negatis, per Terentium ducem Para reducitur in Armeniam, recturus interim ſine ullis inſignibus gentem: quod ratione iuſta eſt obſervatum, ne fracti foederis nos argueremur et pacis.

11 Hoc comperto textu geſtorum Sapor ultra hominem efferatus, concitis maioribus copiis Armenias aperta praedatione vaſtabat. Cuius adventu territus Para, itidemque Cylaces et Artabannes, nulla circumſpectantes auxilia, celſorum montium petivere [9]) receſſus, limites noſtros disterminantes et Lazicam: ubi per ſilvarum profunda et flexuoſos colles menſibus quinque deliteſcentes, regis multiformes
12 luſere conatus. Qui operam teri fruſtra contemplans ſidere flagrante brumali, pomiferis exuſtis ar-

---

6) Mſ. aditura e ſtrato. 7) Mſ. repens. 8) Mſ. praecipitur. 9) Mſ. receſſus.

boribus, caſtellisque munitis et caſtris, quae ceperat [10]) ſuperata vel prodita, cum omni pondere multitudinis Artogeraſſam circumſaeptam, et poſt varios certaminum caſus [11]) laſſatis defenſoribus patefactam incendit: Arſacis uxorem erutam inde cum theſauris abduxit.

Quas ob cauſas ad eas regiones Arinthaeus cum 13
exercitu mittitur Comes, ſuppetias laturus Armeniis, ſi eos exagitare procinctu gemino tentaverint Perſae.

Inter quae Sapor immenſum quantum aſtutus, 14
et, cum ſibi conduceret, humilis aut elatus, ſocietatis futurae ſpecie Param ut incurioſum ſui per latentes nuntios increpabat, quod maieſtatis regiae velamento Cylaci ſerviret et Artabanni: quos ille praeceps blanditiarum illecebris interfecit, capitaque caeſorum ad Saporem ut ei morigerus miſit.

Hac clade late diffuſa, Armenia omnis periſſet 15
impropugnata, ni Arinthaei adventu territi Perſae eam incurſare denuo distuliſſent: hoc ſolo contenti, quod ad Imperatorem miſere legatos, petentes nationem eamdem, ut ſibi et Ioviano placuerat, non defendi. Quibus repudiatis, Sauromaces pulſus, 16
ut ante diximus, Hiberiae regno, cum duodecim legionibus et Terentio remittitur: et eum amni Cyro iam proximum Aſpacures oravit, ut ſocia poteſtate conſobrini regnarent: cauſatus ideo ſe nec cedere, nec ad partes poſſe tranſire Romanas, quod [12]) Ultra eius filius obſidis lege tenebatur adhuc apud Perſas.

Quae imperator doctus, ut concitandas ex hoc 17
quoque negotio turbas conſilio prudentiaque molliret, diviſioni adquievit Hiberiae: ut eam medius dirimeret Cyrus, et Sauromaces Armeniis finitima

---

10) *τὰ vel prodita* in Mſ. deſunt. 11) Mſ. laxatis. 12) Mſ. altra.

retineret et Lazis, Aſpacures Albaniae Perſisque contigua.

18 His percitus Sapor, pati ſe exclamans indigna, quod contra foederum textum iuvarentur Armeniae, et [13]) evanuit legatio, quam ſuper hoc miſerat corrigendo, quodque ſe non adſentiente nec conſcio dividi placuit Hiberiae regnum: velut obſeratis amicitiae foribus, vicinarum gentium auxilia conquirebat, ſuumque parabat exercitum, ut ſerenata caeli temperie ſubverteret omnia, quae ex re ſua ſtruxere Romani.

---

13) Mſ. evanuit.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXVIII.

Multi, etiam Senatores, ac ſenatorii generis feminae, Romae veneficiorum, ſtuprorum et adulteriorum accuſantur, et ſupplicio adficiuntur. C. I. *Valentinianus Aug. totam Rheni ripam Gallicam caſtris, caſtellis et turribus munit: Alamanni Romanos trans Rhenum munimentum exſtruentes interficiunt. Marathocupreni graſſatores in Syria iuſſu Valentis A. cum liberis et vico ſuo deleti.* II. *Theodoſius urbes Britanniae a barbaris vaſtatas reſtituit, caſtella reparat, et provinciam inſulae recipit, quae Valentia eſt adpellata.* III. *De Olybrii et Ampelii praefectura urbana: et de vitiis ſenatus populique Romani.* IV. *Saxones in Gallia, poſt factas indutias, a Romanis inſidiis circumventi. Valentinianus data fide iungendi copias, Burgundiones Alamanniae immiſit, qui decepti ac illuſi, captivis omnibus occiſis domum redierunt.* V. *Clades Tripoli provinciae, Leptitanisque et Oeenſibus ab Auſturianis illatas, et fraude Romani comitis Valentiniano occultatae, et minime vindicatae.* VI.

Dum apud Perſas, ut ſupra narravimus, perfidia 1
regis motus agitat inſperatos, et in Eois tractibus bella rediviva conſurgunt: anno ſextodecimo et eo diutius poſt Nepotiani exitium, ſaeviens per urbem aeternam urebat cuncta Bellona, ex primordiis minimis ad clades excita luctuoſas: quas obliteraſſet utinam iuge ſilentium! ne forte paria quandoque tententur, plus exemplis generalibus nocitura quam

2 delictis. Ac licet ab textu cruento geſtorum exquiſite narrando, iuſtus me retraheret metus multa reputantem et varia; tamen praeſentis temporis modeſtia fretus, carptim, ut quaeque memoria digna ſunt, explanabo: nec pigebit quid ex his, [1]) quae apud veteres acciderint, [2]) timuerim, docere ſuccincte.
3 Bello Medico primo cum diripuiſſent Aſiam Perſae, obſidentes [3]) Miletum molibus magnis, minantesque defenſoribus cruciabiles neces, iniecere clauſis neceſſitatem, ut omnes magnitudine malorum adflicti, peremptis caritatibus propriis, proiectoque in ignem mobili cenſu, arſuros ſe certatim congererent in
4 communem pereuntis patriae rogum. Hoc argumentum paullo poſtea digeſtum tumore tragico Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum: paullisperque iucunde auditus, cum [4]) cothurnatius ſtilus procederet lacrimoſus, indignatione damnatus eſt populi, arbitrati, non conſolandi gratia, ſed probroſe monendi, quae pertulerat amabilis civitas, nullis auctorum adminiculis fulta, hos quoque dolores ſcenicis adnumeraſſe fabulis inſolenter. Erat enim Athenienſium colonia Miletus, deducta inter Ionas alios per [5]) Nileum filium Codri, [qui fertur
5 pro patria bello ſe Dorico devoviſſe.] Sed ad propoſita veniamus.

Maximinus regens quondam Romae vicariam praefecturam, apud Sopianas Valeriae oppidum obſcuriſſime natus eſt, patre tabulario praeſidialis officii, orto a poſteritate Carporum, quos antiquis excitos
6 ſedibus Diocletianus tranſtulit in Pannoniam. Is poſt mediocre ſtudium liberalium [6]) doctrinarum, defenſionemque cauſarum ignobilem, et adminiſtratas Corſicam itidemque Sardiniam, rexit deinde Tuſciam.

---

1) Mſ. quaeque apud. 2) *al.* timuerim. 3) *al.* militum. 4) Mſ. cothurnatius. 5) Mſ. Linae. 6) *al.* diſciplinarum.

ſciam. Unde morato in itinere diutius ſucceſſore, progreſſus ad curandam urbis annonam, etiam provinciae [7]) moderamina retinebat: egitque conſideratione triplici inter exordia cautius. Primo, quod 7
recalebant in auribus eius parentis effata, quid augurales alites vel cantus monerent oſcinum adprime callentis, adusque ſublimia regimenta, ſed periturum ferro poenali: dein, quod nactus hominem Sardum, quem ipſe poſtea per doloſas fallacias interemit, ut circumtulit rumor, eliciendi animulas noxias et praeſagia ſollicitare larvarum perquam gnarum: dum ſupereſſet ille, timens, ne proderetur, tractabilis erat et mollior: poſtremo, quod tamquam ſubterraneus ſerpens per humiliora reptando, nondum maiores funerum excitare poterat cauſas.

Principium autem, unde latius ſe funditabat, 8
emerſit ex negotio tali. Chilo ex Vicario et coniunx eius Maxima nomine, queſti apud Olybrium ea tempeſtate urbi praefectum, vitamque ſuam venenis petitam adſeverantes impetrarunt, ut hi, quos ſuſpectati ſunt, illico rapti compingerentur in vincula: organarius Sericus, et Aſbolius palaeſtrita, et haruſpex Campenſis. Verum negotio tepeſcente [8]) ob 9
diuturnam morborum aſperitatem, qua tenebatur Olybrius: [9]) morarum impatientes hi, qui rem detulerunt, libello petiverunt oblato, ut examinandum iurgium praefecto mandaretur annonae: idque ſtudio celeritatis conceſſum eſt. Accepta igitur no- 10
cendi materia Maximinus effudit genuinam ferociam, pectori crudo adfixam: ut ſaepe faciunt amphitheatrales ferae, diffractis tandem ſolutae poſticis.

Cumque multiformiter quaſi in proludiis negotium ſpectaretur, et quidam ſulcatis lateribus nominaſſent nobiles aliquos, tamquam uſos artificibus laedendi per clientes, aliosque humiles [10]) notos

7) Mſ. moderamine. 8) *al.* ob. 9) *al.* morae. 10) *al.* notam.

reos et indices: fupra plantam (ut dicitur) evagatus tartareus cognitor, relatione maligna docuit Principem, non nifi fuppliciis acrioribus perniciofa facinora fcrutari poffe vel vindicari, quae Romae perpe-
11 travere complures. His ille cognitis efferatus, ut erat vitiorum inimicus acer magis quam feverus, uno proloquio in huiusmodi caufas, quas arroganter propofito maieftatis imminutae mifcebat, omnes, quos iuris prifci iuftitia divorumque arbitria quaeftionibus exemere cruentis, fi poftulaffet negotium,
12 ftatuit tormentis adfligi. Utque congeminata poteftas erectaque fublatius altiores confarcinaret aerumnas, Maximino Romae agere difpofito pro praefectis, fociavit [11]) ad haec cognofcenda, quae in multorum pericula ftruebantur, Leonem notarium, poftea officiorum magiftrum, buftuarium quemdam latronem Pannonium, efflantem ferino rictu crudelitatem, etiam ipfum nihilominus humani fanguinis
13 avidiffimum. Auxit obftinatum Maximini ingenium ad laedendum adventus collegae fimilis, et litterarum cum ampla dignitate dulcedo. Ideoque pedes huc et illuc exfultando contorquens, faltare, non incedere videbatur, dum ftudebat inter altaria celfius gradientes, ut quidam memorant, imitari Brachmanas.

14 Iamque lituis cladium concrepantibus internarum, rerum atrocitate torpentibus cunctis, praeter multa cruda et immitia, quorum nec diverfitas comprehendi nec numerus poteft, mors Marini caufarum defenforis eminuit: quem ut aufum Hifpanillae cuiusdam artibus pravis adfectaffe coniugium, tranfeunter indiciorum fide difcuffa, fupplicio le-
15 tali damnavit. Et quoniam exiftimo, forfitan aliquos haec lecturos, exquifite fcrutando notare, ftrepentes, id actum effe prius, non illud, aut ea, quae

---

11) Mf. ad hos.

viderint praetermissa: hactenus faciendum est satis, quod non omnia narratu sunt digna, quae per squalidas transiere personas: nec, si fieri fuisset necesse, instructiones vel ex ipsis tabulariis suppeterent publicis, tot calentibus malis, et novo furore sine retinaculis imis summa miscente: cum iustitium esse, quod timebatur, non iudicium aperte constaret.

Tunc Cethegus senator adulterii reus delatus, 16
cervice periit abscissa, et Alypius nobilis adulescens, ob levem relegatus errorem, aliique humiles publica morte oppetiverunt: in quorum miseriis velut sui quisque discriminis cernens imaginem, tortorem et vincula somniabat et diversoria tenebrarum.

Eodem tempore etiam Hymetii praeclarae indo- 17
lis viri negotium est actitatum: cuius hunc fuisse novimus textum. Cum Africam pro consule regeret, Carthaginensibus victus inopia iam lassatis, ex horreis Romano populo destinatis frumentum dedit: paulloque postea, cum provenisset segetum copia, integre sine ulla restituit mora. Verum, quo- 18
niam denis modiis singulis solidis indigentibus venumdatis, emerat ipse tricenos, [12]) interpretii compendium ad Principis aerarium misit. Ideoque Valentinianus per nundinationem suspicatus parum, quam oportuerat, missum, eum bonorum parte multavit. Ad cuius cladem exaggerandam id quo- 19
que iisdem diebus acciderat non minus exitiale. Amantius haruspex ea tempestate prae caeteris notus, [13]) occultiore indicio proditus, quod ob prava quaedam implenda, ad sacrificandum ab eodem esset adscitus Hymetio, inductusque in iudicium, quamquam incurvus sub equuleo staret, pertinaci negabat instantia. Quo infitiante, secretioribus 20
chartis ab eius domo prolatis, commonitorium re-

12) *al.* integrum comp. 13) Mſ. occultiores.

pertum est manu [14]) scriptum Hymetii, petentis, ut obsecrata ritu sacrorum sollemnium numina erga se Imperatores [15]) delenirent: cuius extima parte quaedam invectiva [16]) legebantur in Principem, ut et
21 [17]) avarum et truculentum. Haec Valentinianus relatione iudicum doctus, asperius interpretantium facta, vigore nimio in negotium iussit inquiri. Et quia Frontinus consiliarius antedicti, minister fuisse conceptae precationis arguebatur, concisus virgis atque confessus, ablegatus est in exsilium ad Britannos: Amantius vero damnatus postea rerum ca-
22 pitalium interiit. Post hanc gestorum seriem Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum, audiendus ab Ampelio urbi praefecto de Maximino Vicario, confestimque perdendus, ut adparebat, data sibi copia rectius Imperatoris praesidium adpellavit, nominisque eius perfugio tectus, servabatur incolu-
23 mis. Super hoc Princeps consultus, senatui negotium dedit. Qui cum rem librata iustitia comperisset, eumque ad Boas Dalmatiae locum exterminasset, aegre Imperatoris iracundiam tulit, perciti vehementer, quod hominem addictum, ut ipse proposuerat, morti, clementiori sententia didicerat plexum.

24 Ob haec et huiusmodi multa, quae cernebantur in paucis, omnibus timeri sunt coepta. Et ne tot malis dissimulatis paullatimque serpentibus, acervi crescerent aerumnarum, nobilitatis decreto legati mittuntur: Praetextatus ex urbi praefecto, et ex Vicario Venustus, et ex Consulari Minervius, oraturi, ne delictis supplicia sint grandiora, neve senator quisquam inusitato et illicito more tormentis ex-
25 poneretur. Qui cum intromissi in consistorium haec referrent, negantem Valentinianum, se id statuisse,

---

14) Msc. inscriptum. 15) Msc. delenirent. 16) Msc. legebantur. 17) Msc. adavarum.

et calumnias perpeti clamitantem, moderate redarguit quaestor Eupraxius: hacque libertate emendatum est crudele praeceptum, supergressum omnia diritatis exempla.

Circa hos dies Lollianus primae lanuginis adulescens, Lampadii filius ex praefecto, exploratius causam Maximino spectante, convictus codicem noxiarum artium nondum per aetatem firmato consilio descripsisse, exsulque mittendus, ut sperabatur, patris impulsu provocavit ad Principem: et iussus ad eius comitatum duci, de fumo (ut aiunt) in flammam; traditus Phalangio Baeticae Consulari, cecidit [18]) funesti carnificis manu. 26

Super his etiam Tarratius Bassus, postea urbi praefectus, et frater eius Camenius, et Marcianus quidam, et Eusaphius, omnes clarissimi, arcessiti in crimen, quod eiusdem [19]) conscii veneficii aurigam fovere dicebantur Auchenium: documentis etiamtum ambiguis, suffragante absoluti sunt Victorino, ut dispersus prodidit rumor, qui erat amicus Maximino iunctissimus. 27

Nec minus feminae quoque calamitatum participes fuere similium. Nam ex hoc quoque sexu peremptae sunt originis altae complures, adulteriorum flagitiis obnoxiae vel stuprorum. Inter quas notiores fuere Claritas et Flaviana: quarum altera cum duceretur ad mortem, indumento, quo vestita erat, abrepto, ne velamen quidem secreto membrorum sufficiens retinere permissa est. Ideoque carnifex nefas admisisse convictus immane, vivus exustus est. 28

Paphius quinetiam et Cornelius senatores, ambo venenorum artibus pravis se polluisse [20]) confessi, eodem pronuntiante Maximino sunt interfecti. Pari sorte etiam procurator monetae exstinctus est. Sericum enim et Asbolium supradictos, quoniam cum 29

18) Mſ. funeſti. 19) Mſ. conſciis veneficiis. 20) Mſ. confeſſi.

hortaretur paſſim nominare, quos vellent, adiecta
religione firmarat, nullum igni vel ferro ſe puniri
iuſſurum, plumbi validis ictibus interemit. Et
poſt haec flammis Campenſem haruſpicem dedit,
in negotio eius nullo ſacramento conſtrictus.
30 Opportunum eſt, ut arbitror, explanare nunc
cauſam, quae ad exitium praecipitem Aginatium
impulit, iam inde a priſcis maioribus nobilem, ut
loquuta eſt pertinacior fama: nec enim ſuper hoc
31 ulla documentorum rata eſt fides. Anhelans flatu
ſuperbo Maximinus, etiam tum praefectus annonae,
nactusque audaciae incitamenta non levia, tendebat
adusque Probi contemptum, viri ſummatum omnium
maximi, iureque praefecturae praetorianae regentis
32 provincias. Quod Aginatius indigniſſime ferens,
dolensque in examinandis cauſis Maximinum ab
Olybrio ſibi praelatum, cum eſſet ipſe Vicarius Romae:
familiari ſermone docuit Probum occulte,
facile vanum hominem recalcitrantem ſublimibus
33 meritis poſſe opprimi, ſi ille id fieri cenſuiſſet. Has
litteras, ut quidam adſeverabant, Probus ad Maximinum,
eruditiorem iam in ſceleribus, commendatumque
Principi pertimeſcens, nullo conſcio praeter
baiulum miſit. Hisque recitatis ita homo ferus
exarſit, ut machinas omnes in Aginatium deinde
commoveret: velut ſerpens vulnere noti cuiusdam
34 adtritus. Acceſſit his alia potior inſidiarum materia,
quae eumdem Aginatium obruit. Victorinum
enim defunctum inſimulabat, ut Maximini actus,
dum ſupererat, venditantem: cuius ex teſtamento
legata ipſe ſumpſerat non adſpernanda: parique petulantia
Anepſiae quoque eius uxori lites minabatur
35 et iurgia. Quae haec metuens, ut Maximini etiam
muniretur auxilio, finxit maritum in voluntate,
quam condiderat nuper, argenti tria millia pondo
eidem reliquiſſe. Qui aviditate nimia flagrans (nec
enim hoc quoque vitio caruit) petit hereditatis

medietatem. Verum etiam hoc ut parum sufficienti nequaquam contentus, aliud commentus est, ut arbitrabatur, honestum et tutum: et ne amitteret ansam sibi oblatam lucrandi uberis patrimonii, Victorini privignam Anepsiae filiam petit filio coniugem: idque adsentiente muliere prompte firmatum est.

Per haec et alia simili maerore deflenda, quae 36
decolorabant speciem urbis aeternae, grassabatur per strages multiplices fortunarum homo cum gemitu nominandus, ultra forenses terminos semet extentans. Namque et resticulam de fenestra [21]) praetorii quadam remota dicitur semper habuisse suspensam, [22]) cuius summitas [23]) quaedam velut clausa colligaret, nullis quidem indiciis fulta, sed nocitura insontibus multis: et Mucianum Barbarumque adparitores aliquotiens discretim trudi iubebat, ad fallendum aptissimos. Hi tamquam eiulando casus, 37
quibus se simulabant oppressos, iudicis exaggerando crudelitatem, remedium nullum aliud reis ad obtinendam vitam superesse eadem replicando saepe adseverabant, ni criminibus magnis petissent nobiles viros: quibus ad sui societatem adnexis, facile eos absolvi posse firmabant.

Ob quae implacabilitate ultra adposita iam per- 38
gente, manus vinclis sunt artatae complurium: ortuque nobiles inculti videbantur et anxii. Nec eorum culpari quisquam debuit, cum salutantes humum paene curvatis contingentibus membris, persaepe clamantem audirent spiritus ferini latronem, nullum se invito reperiri posse insontem. Quae 39
verba effectui propere iuncta terruissent profecto Numae Pompilii similes et Catonum. Prorsus enim sic agebatur, ut nec in alienis malis quorumdam exarescerent lacrimae: quod in variis et confragosis

21) Ms. Praetoris. 22) Ms. eius. 23) Ms. quaedam velut damusam collegaret.

40 actibus vitae plerumque contingit. A iure tamen iu-
ſtitiaque crebro diſcedens ferreus cognitor, erat
uno quaſi praecipuo tolerabilis. Interdum enim ex-
oratus parcebat aliquibus, quod prope vitium eſſe
in hoc loco legitur apud Tullium: *Nam ſi impla-
cabiles iracundiae ſunt, ſumma eſt acerbitas: ſin
autem exorabiles, ſumma levitas: quae tamen, ut
in malis, acerbitati anteponenda eſt.*
41 Poſt haec praegreſſo Leone, acceptoque ſucceſ-
ſore, ad Principis comitatum Maximinus accitus,
auctusque praefectura praetoriana, nihilo lenior fuit,
42 et iam longius nocens, ut baſiliſci ſerpentes. In
id tempus, aut non multo prius, ſcopae florere ſunt
viſae, quibus nobilitatis curia mundabatur: idque
portendebat, extollendos quosdam deſpicatiſſimae
ſortis ad gradus poteſtatum excelſos.
43 Et quamlibet tempeſtivum eſt ad ordinem redire
coeptorum, tamen nihil impedituri temporum cur-
ſus immorabimur paucis, quae per iniquitatem cu-
rantium vicariam praefecturam in urbe, contra
quam oportuerat geſta ſunt, quia ad nutum Maxi-
mini et voluntatem iisdem miniſtris velut adparito-
44 ribus gerebantur. Poſt hunc venit Urſicinus ad mi-
tiora propenſior: qui, quoniam cautus eſſe voluit et
civilis, retulerat Eſaiam cum aliis, ob commiſſum
adulterium in Rufinam detentis, Marcellum mari-
tum eius ex agente in rebus, reum imminutae maie-
ſtatis deferre conatis: ideoque ut cunctator contem-
ptus, et ad haec fortiter exſequenda parum conve-
45 niens, e vicaria poteſtate diſceſſit. Huic ſucceſſit
Emonenſis Simplicius, Maximini conſiliarius ex
grammatico, poſt adminiſtratam nec erectus nec tu-
midus, ſed obliquo adſpectu terribilis: qui compo-
ſitis ad modeſtiam verbis acerba meditabatur in mul-
tos. Et primo Rufinam cum univerſis auctoribus
adulterii commiſſi vel conſciis interfecit, ſuper qui-
bus Urſicinum retuliſſe praediximus: alios deinde

complures nullo noxiorum discrimine vel insontium. In cruento enim certamine cum Maximino 46
velut antepilano suo contendens, superare eum in succidendis familiarum nobilium nervis studebat: Busirim veterem et Antaeum imitatus, et Phalarim, ut taurus ei solus deesse videretur Agrigentinus.

His in hunc modum ac talibus actitatis, Hesy- 47
chia quaedam matrona ob intentatum crimen, in domo adparitoris, cui custodienda est tradita, multa pertimescens et saeva, fulcro plumeo vultu contracto incubuit, et animam occluso narium spiramento effudit.

Adiunctum est his aliud haud mitius malum. 48
Eumenius enim et Abienus ambo ex coetu amplissimo, infamati sub Maximino in Fausianam feminam non obscuram, post Victorini obitum, quo iuvante vixere securius, Simplicii adventu perterrefacti, non secus volentis magna cum minis, ad secreta receptacula se contulerunt. Sed Fausiana damnata inter 49
reos recepti vocatique edictis, semet abstrusius amandarunt: quorum Abienus apud Anepliam diu delitescebat. Sed ut solent insperati casus adgravare miserabiles clades, Apaudulus nomine servus Anepliae, verberatae coniugis dolore perculsus, negotium ad Simplicium detulit nocte progressus: missique adparitores indicatos e latebris abstraxerunt. Et Abienus quidem exaggerato crimine 50
stupri, quod intulisse dicebatur Anepliae, morte multatus est. Mulier vero, ut continendae vitae spem firmam dilato posset habere supplicio, adpetitam se nefariis artibus, vim in domo Aginatii perpessam adseveravit. Haec, ut gesta sunt, mugitus 51
ad Principem Simplicius retulit: agensque ibi Maximinus, infestus ob causam, quam supra docuimus, Aginatio, simultate una cum potestate in maius accensa, [oravit] impense, ut rescriberetur eum occidi:

et impetravit facile male ſanus incitator et potens.
52 Metuensque gravioris invidiae pondus, ne pronun-
tiante Simplicio et conſiliario ſuo et amico, periret
homo patriciae ſtirpis; tenuit apud ſe paulliſper
imperiale praeceptum, haerens et ambigens, quem-
nam potiſſimum exſecutorem atrocis rei fidum in-
53 veniret et efficacem. Tandemque, ut ſolent pares
facile congregari cum paribus, Doryphorianus qui-
dam repertus eſt Gallus, audax adusque inſaniam:
cui hanc operam implere brevi pollicito deferri pro-
vidit vicariam, et commonitorium cum Auguſti lit-
teris tradidit: inſtruens hominem ſaevum quidem
ſed rudem, qua celeritate Aginatium ſine ullo de-
leret obſtaculo, dilatione qualibet inventa forſitan
54 evaſurum. Feſtinavit, ut mandatum eſt, Dory-
phorianus magnis itineribus Romam: et [24]) inter
adminiſtrandi initia magna quaeritabat induſtria,
qua vi ſenatorem perſpicui generis interficeret iu-
vantibus [25]) nullis. Cognitoque, eum iam pridem
repertum in villa propria cuſtodiri, ipſe tamquam
caput ſontium pariterque Anepſiam horrore medio
tenebrarum audire diſpoſuit, quo tempore hebetari
ſolent obſtrictae terroribus mentes: ut inter innu-
mera multa Aiax quoque Homericus docet, optans
perire potius luce, quam pati formidinis augmenta
55 nocturnae. Et quoniam iudex, quin immo praedo
nefandus ad id ſolum, quod promiſit, intentus,
cuncta extollebat in maius, iuſſo Aginatio ſtatui,
agmina fecit introire carnificum: catenisque ſonan-
tibus triſte, mancipia ſqualore diuturno marcentia
in domini caput adusque ultimum lacerabat exitium:
quod in ſtupri quaeſtione fieri vetuere clementiſſi-
56 mae leges. Denique, cum iam contigua morti tor-
menta ancillae voces expreſſiſſent obliquas, indicii
fide parum plene diſcuſſa, Aginatius ad ſupplicium

24) Mſ. iterazdi initia. 25) Mſ. nullis.

duci pronuntiatus abrupte, nec auditus, cum magnis clamoribus adpellaret nomina Principum, ſublimis raptus occiditur, pari ſententia Aneplia interfecta. Haec agitante Maximino cum adeſſet, perque emiſſarios cum procul ageret, funera urbs deploravit aeterna.

Sed accelerarunt ultimae dirae caeſorum. Namque ut poſtea tempeſtive dicetur, et idem Maximinus ſub Gratiano intoleranter ſe efferens, damnatorio iugulatus eſt ferro, et Simplicius in Illyrico truncatus: et Doryphorianum pronuntiatum capitis reum, truſumque [26]) carcere Tulliano, matris conſilio Princeps exinde rapuit, reverſumque ad lares per cruciatus oppreſſit immenſos. Unde huc fleximus revertamur: is urbanarum rerum ſtatus, ut ita dixerim, fuit. 57

(A. C. 369.)

II. At Valentinianus magna animo concipiens et utilia, Rhenum omnem a Raetiarum exordio adusque fretalem Oceanum magnis molibus [1]) communiebat, caſtra extollens altius et caſtella, turresque adſiduas per habiles locos et opportunos, qua Galliarum extenditur longitudo: nonnumquam etiam ultra flumen aedificiis poſitis ſubradens barbaros fines. Denique, cum reputaret munimentum celſum et tutum, quod ipſe a primis fundarat auſpiciis, praeterlabente Nicro nomine fluvio, paullatim ſubverti poſſe undarum pulſu immani, meatum ipſum alïorſum vertere cogitavit: et quaeſitis artificibus peritis aquariae rei, copioſaque militis manu, arduum eſt opus adgreſſus. Per multos enim dies compaginatae formae e roboribus, coniectaeque in alveum, fixis refixisque aliquotiens 1 2 3

26) Mſ. in Tertulliano in matre. 1) Mſ. commonebat.

prope ingentibus ftilis, fluctibus erectis [2]) confundebantur, avulfaeque vi gurgitis [3]) interrumpebantur.
4 Vicit tamen Imperatoris vehementior cura, et morigeri militis labor, mento tenus, dum operaretur, faepe demerfi: tandemque non fine quorumdam discrimine caftra praefidiaria [4]) inquietudine urgentis amnis exempta, nunc valida funt.

5 Ac talibus laetus exfultansque, pro anni et temporis ftatu dilapfos conducens, rei publicae curam habuit, ut officio Principis congruebat. Ratusque aptiffimum ad id, quod deliberabat, implendum, trans Rhenum in monte Piri, qui barbaricus locus eft, munimentum exftruere difpofuit raptim. Utque celeritas effectum negotii faceret tutum, per Syagrium tunc notarium, poftea praefectum et confulem, Aratorem monuit ducem, ut, dum undique
6 altum effet filentium, id arripere conaretur. Transiit cum notario dux, ut iuffum eft, ftatim, fodereque per militem, quem duxit, fundamenta exorfus, Hermogenem fusceperat fucefforem: eodemque puncto quidam optimates [5]) Alamanni venere obfidum patres, quos lege foederis manfuraeque diutius
7 pacis haud adfpernanda pignora tenebamus. Qui flexis poplitibus fupplicabant, ne Romani fecuritatis improvidi, quorum fortunam fempiterna fides caelo contiguam fecit, pravo [6]) deciperentur errore, pa-
8 ctisque calcatis rem adorirentur indignam. Verum haec et fimilia loquentes incaffum, cum nec audirentur, [7]) nec quietum aliquid vel mite referri fentirent, filiorum flentes exitium discefferunt: hisdemque [8]) digreffis, ex abdito collis propinqui barbaricus profiluit globus, optimatibus tum danda refponfa, ut intelligi dabatur, opperiens: [9]) ador-

2) Mf. confidebantur. 3) Mf. interan vice. 4) Mf. inrivecundinerrantis. 5) *Vulg.* Alemanni venere obfides Imperatoris, quos leg. 6) Mf. deficerentur. 7) *Vulg.* audirentur nec aliquid mite referri. 8) Mf. agrigreffis. 9) Mf. adortus multos.

tusque milites ſeminudos, humum etiamtum geſtantes, expeditis agiliter gladiis [10]) obtruncabant: inter quos etiam duces ambo ſunt caeſi. Nec indicatu- 9
rus geſta ſuperfuit quisquam praeter Syagrium: qui, deletis omnibus, ad comitatum reverſus, irati ſententia Principis ſacramento exutus, abiit ad lares, id [11]) commeruiſſe ſaevo iudicatus arbitrio, quod evaſerit ſolus.

Haec inter per Galliam latrociniorum rabies 10
ſaeva ſcatebat in perniciem multorum, obſervans celebres vias, fundensque indubitanter, quidquid inciderat fructuoſum. Denique praeter complures alios, quos abſumpſerunt inſidiae tales, Conſtantianus tribunus ſtabuli, impetu eſt clandeſtino exceptus, moxque interfectus, Valentiniani adfinis, Cerealis et Iuſtinae germanus.

At procul, tamquam horum ſimilia [12]) cientibus 11
furiis per omne latus, Maratocupreni graſſatores acerrimi vagabantur, vici huius nominis incolae in Syria prope Apamiam poſiti, nimium quantum numero et exquiſitis fallaciis abundantes: ideoque formidati, quod mercatorum militumque honoratorum ſpecie [13]) ſine ſtrepitu ullo diffuſi, opimas domos, villas et [14]) oppida pervadebant. Nec 12
quisquam adventum eorum cavere poterat inopinum, non deſtinata, ſed varia petentium et longinqua, et, [15]) quoquo ventus duxerat, [16]) irrumpentium: quam ob cauſam prae caeteris hoſtibus Saxones timentur ut repentini. Et quamlibet [17]) coniurati multorum opes [18]) attriverint, oeſtroque concepti furoris exagitati ſtrages edidere luctificas, ſanguinis nihilo minus avidi quam praedarum: tamen, ne per minutias geſta, [19]) narrando operis im-

10) Mſ. obcabant. 11) id commeruiſſe. 12) Mſ. ſimilia actentibus. 13) Mſ. ſineſtre ullo die ſoſiopimas. Ie. ſine ullo discrimine opimas domos. 14) Mſ. opes. 15) Mſ. quaque. 16) Mſ. corrumpentium. 17) Mſ. coniuratus. 18) Mſ. attribuerint. 19) Mſ. narrandor . . . . . enus.

pediam curſum, id unum ſufficiet eorum exitiale
13 poni commentum. Quaeſitus in unum impiorum
hominum globus, imitatus rationalis officium ipſum-
que iudicem, veſpertinis tenebris lugubre clamante
te praecone civitatem ingreſſi, ambitioſam domum
cuiusdam primatis, ut proſcripti iuſſique interfici,
cum gladiis obſederunt: raptaque ſupellectili pre-
tioſa, quia ſubito perculſi familiares hebetatis ſenſi-
bus non defenderant dominum, caeſis pluribus,
14 ante revolutam lucem greſſu disceſſere veloci. Ve-
rum, cum exuviis referti multorum, [20] rapiendi
dulcedine nil praetermitterent, intercepti imperiali
motu, oppreſſi interiere omnes ad unum: eorum-
que ſuboles parva etiam tum, ne ad parentum exem-
pla ſubcreſceret, pari ſorte deleta eſt, et lares verſi,
quos ambitioſe luctuoſis aliorum dispendiis [21] con-
ſtruxerunt. Et haec quidem textu proceſſere
narrato.

1 III. Theodoſius vero dux nominis inclyti, ani-
mo vigore collecto ab Auguſta profectus, quam
veteres adpellavere Lundinium, cum milite indu-
ſtria comparato ſollerti, verſis turbatisque Britan-
norum fortunis opem maximam tulit: opportuna
ubique ad inſidiandum barbaris praeveniens loca,
nihil gregariis imperans, cuius non ipſe primitias
2 alacri capeſſeret mente. Hocque genere cum ſtre-
nui militis munia et praeclari ducis curas expleret,
fuſis variis gentibus et fugatis, quas inſolentia nu-
triente ſecuritate adgredi Romanas res inflammabat,
in integrum reſtituit civitates et caſtra multiplicibus
quidem damnis [1] adflicta, [2] ſed ad quietem tempo-
ris longi fundata.

3 Evenerat autem eodem haec agente facinus
dirum, erupturum in periculum grave, ni inter

---

20) Mſ. pariendi. *Gr.* rapiendi. 21) Mſ. conſtruxerunt. 1) Mſ. adflictis. *al.* affectas. 2) Mſ. et ad quietem temp.

ipſa conatus principia fuiſſet exſtinctum. [3]) Valen- 4
tinus quidam in Valeria Pannoniae ſuperbi ſpiritus
homo, Maximini illius exitialis Vicarii, poſtea
praefecti coniugis frater, ob grave crimen actus in
Britannias exſul, quietis impatiens malefica beſtia
ad res perniciofas conſurgebat et novas, in Theo-
doſium tumore quodam, quem ſolum reſiſtere poſſe
nefandis cogitationibus advertebat. Multa tamen 5
clam palamque circumſpiciens, creſcente flatu cupi-
ditatis immenſae exſules ſollicitabat et milites, pro
temporis captu auſorum [4]) illecebroſas pollicendo
mercedes. Iamque propinquante tentatorum effe- 6
ctu, doctus haec, unde convenerat, dux alacrior
ad audendum, et corde celſo ad vindictam comper-
torum erectus, Valentinum quidem cum paucis arta
ſibi ſocietate iunctiſſimis letali poena plectendos
Dulcitio dediderat duci: militari ſcientia vero, qua
ſuperabat praeſentes, futura coniiciens, de coniu-
ratis quaeſtiones agitari prohibuit, ne formidine
ſparſa per multos, reviviſcerent provinciarum tur-
bines compoſiti.

Hinc ad corrigenda plura converſus et neceſſa- 7
ria, periculo penitus dempto, cum aperte conſtaret
nulla eius coepta propitiam deſeruiſſe fortunam, in-
ſtaurabat urbes et praeſidiaria, ut diximus, caſtra,
limitesque vigiliis tuebatur et praetenturis: recu-
peratamque provinciam, quae in [5]) ditionem con-
ceſſerat hoſtium, ita reddiderat ſtatui priſtino, ut
eodem referente et rectorem haberet legitimum, et
Valentia deinde vocaretur arbitrio [6]) Principis velut
ovantis. . . . .

Areanos genus hominum a veteribus inſtitutum, 8
ſuper quibus aliqua in actibus Conſtantis retulimus,

---

3) Mſ. Valentinianus. 4) *al.* illecebras. 5) Mſ. ditiones. 6) Mſ. Principis velut ova , . t . . . tudio nuntio ineſt etima praecipua. Arianos.

paullatim prolapsos in vitia a stationibus suis removit: aperte convictos, [7]) acceptarum promissarumque magnitudine praedarum allectos, quae apud nos agebantur, aliquotiens barbaris prodidisse. Id enim illis erat officium, ut ultro citroque per longa spatia discurrentes, vicinarum gentium strepitus nostris ducibus intimarent.

9 Ita spectatissime antedictis rebus aliisque administratis similibus, ad comitatum accitus, tripudiantesque relinquens provincias, ut Furius Camillus vel Cursor Papirius, victoriis crebris et salutaribus erat insignis. Et favore omnium adusque fretum deductus, leni vento transgressus, venit ad commilitium Principis: cumque gaudio susceptus et laudibus, in locum Valentis Iovini successit, qui equorum copias tuebatur.

1 IV. Diu multumque a negotiis [1]) digressus urbanis, adigente cumulo foris gestorum, ad ea strictim exsequenda regrediar, exorsus ab Olybrii praefectura tranquilla nimis et leni: qui numquam ab humanitatis statu deiectus, sollicitus erat et anxius, ne quod usquam factum eius asperum inveniretur aut dictum: calumniarum acerrimus insectator, fisci lucra, unde poterat, circumcidens, iustorumque distinctor et arbiter plenus, in subiectis admodum
2 temperatus. Sed obnubilabat haec omnia vitium parum quidem [2]) nocens rei communi, sed in alto iudice maculosum, quod citeriorem vitam paene omnem vergentem in luxum per argumenta scenica amoresque peregerat nec vetitos, nec incestos.

3 Post hunc urbem rexit Ampelius, cupidus ipse quoque voluptatum, Antiochiae genitus, ex magistro officiorum ad proconsulatum geminum, indeque

---

7) Mſ. acceptarum promiſſarumque magnitudine praecarum. 1) *al.* digreſſus. 2) *vulgo* nocens, ſed.

que multo postea ad praefecturae culmen evectus,
[3]) laetus alia, et ad populi favorem adipiscendum
aptissimus: nonnunquam tamen rigidus, atque
utinam in proposito perseverans. Correxisset enim
ex parte licet exigua irritamenta gulae et [4]) ganeas
taetras, ni flexus in molliora emisisset gloriam diu
victuram. Namque statuerat, ne taberna vinaria 4
ante horam quartam aperiretur, neve aquam vul-
garium calefaceret quisquam, vel adusque praesti-
tutum diei spatium lixae coctam proponerent car-
nem; vel honestus quidam mandens videretur in
publico. Quae probra aliaque his maiora dissimu- 5
latione iugi neglecta ita effrenatius exarserunt, ut
nec Epimenides ille Cretensis, si fabularum ritu ab
inferis excitatus redisset ad nostra, solus purgare
sufficeret Romam: tanta plerosque labes insanabi-
lium flagitiorum oppressit.

Et primo nobilitatis, ut aliquoties pro locorum 6
copia fecimus, dein plebis digeremus errata, inci-
dentia veloci constringentes excessu. Praenomi- 7
num claritudine conspicui quidam, ut putant, in
immensum semet extollunt, cum Reburri, et [5]) Fa-
bunii, et Pagonii Geriones que adpellentur, ac Dalii
cum Tarraciis et Perrasiis, aliisque ita decens so-
nantibus originum insignibus multis. Nonnullos 8
fulgentes sericis indumentis, ut ducendos ad mor-
tem, vel ut sine diritate ominis loquamur, prae-
gresso exercitu arma cogentes, manipulatim conci-
tato fragore sequitur multitudo servorum. Tales, 9
ubi comitantibus singulos quinquaginta ministris
tholos introierint balnearum, [6]) ubi sunt nostrum,
minaciter clamant: si adparuisse subito ignota com-
pererint mancipia, aut oppidanae quondam prosti-
bulum plebis, vel meritorii corporis veterem lu-

3) Mſ. laetus alia. 4) Mſ. galineas. 5) Mſ. Fabunii. 6) Mſ. ubi sunt nostrorum clamant app.

pam: certatim concurrunt, palpanteſque advenam deformitate magna blauditiarum ita extollunt, ut Semiramim Parthi, vel Cleopatras Aegyptus, aut Artemiſiam Cares, vel Zenobiam Palmyreni. Et haec admittunt hi, quorum apud maiores cenſoria nota ſenator adflictus eſt, auſus, dum adhuc non deceret, praeſente communi filia coniugem oſculari.

10 Ex his quidam cum ſalutari pectoribus oppoſitis coeperunt, oſculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerunt genua ſuavianda vel manus, id illis ſufficere ad beate vivendum exiſtimantes: et abundare omni cultu humanitatis [7]) peregrinum putantes, cuius forte etiam gratia ſunt obligati, interrogatum, quibus thermis utatur aut aquis, aut ad quam ſucceſſerit domum.

11 Et cum ita graves ſint et cultores virtutum, ut putant, ſi venturos undelibet equos aut aurigas quemdam didicerint nuntiaſſe: [8]) ita velociter imminent, vident et percunctantur, ut Tyndaridas fratres eorum ſuſpexere maiores, cum priſcis illis victoriis indicatis gaudio cuncta compleſſent.

12 Horum domus otioſi quidam garruli frequentant, variis adſentandi figmentis ad ſingula altioris fortunae verba plaudentes, paraſitorum in comoediis . . . . . actas adfectando. Ut enim illi ſufflant milites glorioſos, obſidiones urbium et pugnas et millia hoſtium iisdem, ut heroicis aemulis, adſignantes: ita hi quoque columnarum conſtructiones alta fronte ſuſpenſas mirando, atque parietes lapidum circumſpectis coloribus nitidos, ultra morta-
13 litatem nobiles viros extollunt. Poſcuntur etiam in [9]) conviviis aliquoties trutinae, ut adpoſiti piſces et volucres ponderentur et glires: quorum magnitudo ſaepius replicata non ſine taedio praeſentium, ut

7) Mſ. peregrinum putantes, cuius. 8) Mſ. italos terbiminent vident et perc. 9) Mſ. connubiis.

antehac inuſitata, laudatur adſidue: maxime cum haec eadem numerantes notarii triginta prope [10]) adſiſtant cum thecis et pugillaribus tabulis, ut deeſſe ſolus magiſter ludi litterarii [11]) videretur.

Quidam deteſtantes ut venena doctrinas, Iuve- 14
nalem et Marium Maximum curatiore ſtudio legunt, nulla volumina praeter haec in profundo otio contrectantes: quam ob cauſam, non iudicioli eſt
noſtri. Cum multa et varia pro amplitudine gloria- 15
rum et generum lectitare deberent, audientes deſtinatum poenae Socratem, coniectumque in carcerem, perrogaſſe quemdam [12]) ſcite lyrici carmen Steſichori modulantem, ut doceretur id agere, dum liceret: interroganteque muſico, quid ei poterit hoc prodeſſe morituro poſtridie, reſpondiſſe, ut aliquid ſciens amplius e vita diſcedam.

Ita autem pauci ſunt inter eos ſeveri vindices 16
[13]) delictorum, ut, ſi aquam calidam tardius attulerit ſervus, trecentis [14]) adfligi verberibus iubeatur: ſi hominem ſponte occiderit propria, inſtantibus plurimis, ut damnetur [15]) reus, dominus hactenus exclamat: Quid faciat malus, [16]) famoſus et nequam? et ſi quis aliud eiusmodi deinceps auſus fuerit, corrigetur.

Civilitatis autem hoc apud eos eſt nunc, quod 17
expedit peregrino fratrem interficere cuiuslibet, quam [17]) rogatus ad convivium excuſare: defectum enim [18]) patrimonii ſe oppido perpeti ſenator exiſtimat, ſi is defuerit, quem aliquoties libratis ſententiis invitaverit ſemel.

10) Mſ. adſiſtentes. 11) Mſ. viderentur. 12) Mſ. excite. 13) Mſ. tectorum. 14) Mſ. adflicta. 15) Mſ. cremus. 16) Mſ. mu . . . . . nioſus et nequam, et ſi quis . . . . . di deinceps auſus fuerit cortu . . . . . ti autem hoc apud eos nunc . . . . m quod expedit Civilitatis. 17) Mſ. rogatus. 18) Mſ. patrimoniis oppidi perpeti.

18 Pars eorum, ſi agros viſuri proceſſerunt longius, aut alienis laboribus venaturi, Alexandri Magni itinera ſe putant aequiperaſſe, vel Caeſaris: aut ſi a lacu Averni [19]) lembis invecti ſunt pictis Puteolos [20]) vel Caietam, maxime cum id vaporato audeant tempore. Ubi ſi inter aurata flabella laciniis [21]) ſericis inſederint muſcae, vel per [22]) foramen umbraculi penſilis radiolus irruperit ſolis, queruntur, 19 quod non [23]) ſunt apud Cimmerios nati. Dein, cum a Silvani lavacro vel Mamaeae aquis ventitant ſoſpitalibus, ut quisquam eorum egreſſus tenuiſſimis ſe terſerit linteis, ſolutis preſſoriis veſtes luce nitentes arbitra diligenter explorat, quae [24]) una portantur ſufficientes ad induendos homines undecim: tandemque electis aliquot involutus, receptis anulis, quos, ne violentur humoribus, famulo tradiderat, digitis ut [25]) metatis abit.

20 Enimvero, ſi quis e militia Principis recens digreſſus abierit in larem, aut provectibus, tali praeſente . . . . . irio . . . . . lenu praeſul exiſtimatur: caeteri taciturni audiunt dicta . . . . . ſolus pater familias tectus narrans aliena et placentia referens et utile pleraque fallendo.

21 Quidam ex iis licet rari aleatorum vocabulum declinantes, ideoque ſe cupientes [26]) adpellari teſſerarios: inter quos tantum differt, quantum inter fures et latrones. Hoc tamen fatendum eſt, quod, cum omnes amicitiae Romae tepeſcant, aleariae ſolae, quaſi glorioſis quaeſitae ſudoribus, ſociales ſunt, et adfectu nimio firmitate plena connexae:

---

19) Mſ. Tembis. 20) Mſ. vel certamen. 21) Mſ. ſertis. 22) Mſ. toramen. 23) Mſ. ſunt . . . . apud. 24) Mſ. una p . . . tur. 25) metatis. Ne id enimvero ſi quibus in mil . . . . principis regens digreſſus . . . . . rit in . . . . . aeut provectibus tali praeſente . . . . . irio . . . . . lenu praeſul exiſtimatur ceteri tacitur . . . . dicta ſolias pater familias tectu . . . . rant aliena et placentia referrent et urile pleraque fallendo . . . . . . Quidam. 26) Mſ. appellari . . . inter.

unde quidam ex his gregibus inveniuntur ita concordes, ut Quintilios esse existimes fratres. Ideoque videre licet ignobilem, artis tesserariae callentem arcana, ut Catonem Porcium ob repulsam praeturae nec suspectam antea nec speratam, incedere gravitate composita maestiorem, quod ei in maiore convivio vel consessu proconsularis quidam est antelatus.

Subsident aliqui copiosos homines, senes aut 22
iuvenes, orbos vel caelibes, aut etiam uxores habentes et liberos (nec enim in hoc titulo discrimen aliquod observatur) ad voluntates condendas allicientes [27]) eos praestigiis miris: qui cum supremis iudiciis ordinatis, quae habebant, reliquerint iis, quibus morem gerendo testati sunt, [28]) illico pereunt, ut id impleri sorte fatorum opperiente, nec puteos, nec facili potest aegritudo testament . . . . . comitatu est his quisquam.

Alius cum dignitate licet mediocri, cervice 23
tumida gradiens, notos antea [29]) obliquato contuetur adspectu, ut post captas Syracusas existimes reverti M. Marcellum.

Multi apud eos negantes esse superas potestates 24
in caelo, nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lavari arbitrantur se cautius posse, antequam ephemeride scrupulose sciscitata didicerint, ubi sit verbi gratia signum Mercurii, vel quotam cancri sideris partem polum discurrens obtineat luna.

Alius, si creditorem suum flagitare molestius 25
adverterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia praelicenter, eumque ut veneficum curat urgeri: unde non nisi reddita cautione, dispendioque adflictus gravi discedit. Et additur huic, debito-

27) Ms. potest regiis. 28) Ms. pereunt ut id impleris oraefatorum operiente nec puteos nec facili potest aegritudo testam...... comitatum est his quistuam . . . . . cum dignitate licet . . . . vicet tumida. Alius. 29) Ms. aliquanto.

rem voluntarium includit ut proprium, nec ante eius profectionem abſolvit.

26 Parte alia uxor, ut proverbium loquitur vetus, eamdem incudem diu noctuque tundendo, maritum teſtari compellit, hocque idem ut faciat uxor, urget maritus inſtanter: et periti iuris altrinſecus adſciſcuntur, unus in cubiculo, alter eius aemulus in triclinio, repugnantia tractaturi: iisdemque ſubſeruntur genitalium [30]) extorum interpretes controverſi, hinc praefecturas profuſius largientes et ſepulturas divitum matronarum; inde ad exſequias virorum [31]) iamiam adventantes neceſſaria parari oportere [32]) innuentes: et teſtatura . . . . . . ancillas ſuapte natura pallidi adſpirati pridie conſumpta defuncta, ... um Romaque: ut Tullius ait: *Nec in rebus humanis quidquam bonum norunt, niſi quod fructuoſum ſit: et amicos tamquam pecudes eos potiſſimum diligunt, ex quibus ſe ſperant maximum fructum eſſe capturos.*

27 Cumque mutuum illi quid petunt, ſoccos et Miconas videbis et Lachetas: cum adiguntur, ut reddant, ita cothurnatos et turgidos, ut Heraclidas illos Creſphontem et Temenum putes. Hactenus de ſenatu.

28 Nunc ad otioſam plebem veniamus et deſidem: in qua nitent ut nominibus cultis et quidam calceorum expertes, Cimeſſores, Statarii, Semicupae, et Serapini, et Cicimbricus cum Gluturino, et cum Trulla, et Lucanicus cum Pordaca et Salſula, ſimi-
29 lesque innumeri. Hi [33]) omne, quod vivunt, vino et teſſeris impendunt, et luſtris, et voluptatibus, et ſpectaculis: eisque templum, et habitaculum, et [34]) concio, et cupitorum ſpes omnis Circus eſt

---

30) Mſ. extormth . . . . terpretes. 31) Mſ. fama adventantes. 32) Mſ. innuentes et teſtatura . . . . ancillas captenatura pallidi aſpirati pridie conſumta defuncta . . . . um romaque ut ullius ait. 33) Mſ. omne. 34) Mſ. concio et copitorum et ſpes.

maximus: et videre licet per fora, et compita, et
plateas, et conventicula circulos multos collectos in
ſe controverſis iurgiis ferri, aliis aliud, ut fit, de-
fendentibus. Inter quos hi, qui ad ſatietatem 30
vixerunt, potiores auctoritate longaeva, per canos
et [35]) rugas clamitant ſaepe, rem publicam ſtare
non poſſe, ſi futura concertatione, quem quisque
vindicat, carceribus non [36]) exſiluerit princeps, et
funalibus equis parum cohaerenter circumflexerit
metam. Et ubi negligentiae tanta eſt caries, ex- 31
optato die equeſtrium ludorum inluceſcente, non-
dum ſolis puro iubare, [37]) effuſius omnes feſtinant
praecipites, ut velocitate currus ipſos anteeant cer-
taturos: ſuper quorum eventu [38]) diſciſſi votorum
ſtudiis, anxii plurimi agunt pervigiles noctes.

Unde, ſi ad theatralem ventum fuerit vilitatem, 32
artifices ſcenarii per ſibilos [39]) exploduntur, ſi quis
ſibi aere humiliorem non conciliaverit plebem.
Qui ſi defuerit ſtrepitus, ad imitationem Tauricae
gentis peregrinos vociferantur pelli debere (quorum
ſubſidiis ſemper niſi ſunt ac ſteterunt) et taetris vo-
cibus et abſurdis: quae longe abhorrent a ſtudiis et
voluntate veteris illius plebis, cuius multa facete
dicta memoria loquitur et [40]) venuſta. Id enim 33
nunc repertum eſt pro ſonitu laudum impenſiore
per adplicatos homines ad loquendum, ut in omni
ſpectaculo, exodiario, venatori, aurigae, et hiſtrio-
num generi omni, et iudicibus celſis itidemque
minoribus, nec non etiam matronis clametur [41]) ad-
ſidue, *Per te ille diſcat:* quid autem debeat diſci,
nemo ſufficit explanare.

---

35) Mſ. et rogant velamittant. 36) exiluerit prin .... nomina-
bilis equis parum coherce ....., ercircum elexerit metam et ubi
negligentiae tanta eſt caries. Exoptuto. 37) Mſ. fuſius. 38) Mſ.
diſciſſi. 39) Mſ. explorantur. 40) Mſ. venuſtas. 41) Mſ. obſidie
.... *Per te.*

34 In his plerique distentioribus ſaginis addicti, praeeunte nidoris indagine acutisque vocibus feminarum, a galliciniis ipſis, in modum pavonum [42]) immaniter clangentium, humum ſummis pedum unguibus contingentes aulis adſiſtunt, digitos praerodentes dum patinae deferveſcunt: alii nauſeam horridae carnis, dum excoquitur, intentius deſpectantes, ut diſciſſarum pecudum exta rimari cum anatomicis Democritum putes, docentem, quibus modis poſteritas mederi doloribus poſſit internis.
35 Sit ſatis interim haec digeſſiſſe ſuper rebus urbanis: nunc redeamus ad caetera, quae per provincias agitavere multiplices caſus.

(A. C. 370.)

1 V. Erupit Auguſtis ter Coſſ. Saxonum multitudo; et Oceani difficultatibus permeatis, Romanum limitem gradu petebat intento, ſaepe noſtrorum funeribus paſta: cuius eruptionis primae procellam Nanneuus ſuſtinuit Comes, regionibus iisdem adpoſitus, dux diuturno bellorum labore compertus.
2 Sed tunc ad mortem deſtinatae plebi congreſſus, cum milites quosdam ruiſſe, et ſe vulneratum imparem fore certaminibus adverteret crebris, docto Imperatore, quid agi deberet, id eſt adeptus, ut peditum magiſter Severus opitulatum rebus dubiis
3 adveniret. Qui ducens militem rei ſufficientem cum veniſſet ad loca, diſcriminatis [1]) ordinibus barbaros ante colluctationem adeo terruit et turbavit, ut nec controverſas opponerent manus, ſed ſignorum aquilarumque fulgore praeſtricti venialem
4 poſcerent pacem. Diuque variatis conſiliis, cum id rei publicae conducere videretur, pactis indutiis, et datis ex conditione propoſita iuvenibus multis habilibus ad militiam, discedere permiſſi ſunt Saxo-

42) Mſ. biennitare. 1) Mſ. ordinib. per barbaros.

nes, sine impedimento, unde venerant, reversuri. Quibus omni iam formidine vacuis reditumque pa- 5
rantibus, occulte pedites missi insidias in abdita quadam valle struxerunt, unde praetereuntes adgredi negotio poterant levi: sed longe secus accidit, quam sperabatur. Sonitu enim adventantium perciti 6
exsiluere quidam intempestive, visique subito, dum se firmare festinant, ululantibus lugubre barbaris, vertuntur in pedes. Stetere tamen mox conglobati, extremaque sorte vires licet non integras suggerente confligere cogebantur: multaque caede perculsi concidissent nullo relicto, ni cataphractorum equitum cuneus, ad inferendum periculum transeuntibus barbaris ex alio latere prope divortium itineris [2]) pari modo locatus, clamore percitus tristi agiliter subvenisset. Exin concursum infestius, fir- 7
matisque pectoribus hinc inde incumbentes Romani clausos hostes eductis gladiis obtruncabant: nec quisquam eorum genitales revisere potuit lares, ne uno quidem caedibus concorporalium superesse permisso. Ac licet iustus quidam arbiter rerum factum incusabit perfidum et deforme: pensato tamen negotio non feret indigne, manum latronum exitialem tandem copia data captam.

Post haec ita prospere consummata, Valentinia- 8
nus versando sententias multiformes, anxia sollicitudine stringebatur: reputans multa et circumspiciens, quibus commentis Alamannorum et Macriani regis frangeret fastus, sine fine vel modo rem Romanam irrequietis motibus confundentes. Im- 9
manis enim natio, iam inde ab incunabulis primis varietate casuum imminuta, ita saepius adulescit, ut fuisse longis saeculis aestimetur intacta. Seditque consilia alia post alia Imperatori probanti, Burgundios in eorum excitari perniciem, bellicosos et

2) Mſ. primo dolocatus.

pubis immenſae viribus adfluentes, ideoque me-
10 tuendos finitimis univerſis. Scribebatque frequen-
ter ad eorum reges per taciturnos quosdam et fidos,
ut iisdem tempore praeſtituto ſupervenirent, polli-
citus ipſe quoque tranſito cum Romanis agminibus
Rheno occurrere pavidis, pondus armorum vitan-
tibus inſperatum.

11 Gratanter ratione gemina Principis acceptae
ſunt litterae: prima, quod iam inde temporibus
priſcis ſubolem ſe eſſe Romanam Burgundii ſciunt:
dein, quod ſalinarum finiumque cauſa Alamannis
ſaepe iurgabant. Et catervas miſere lectiſſimas:
quae, antequam [3]) milites congregarentur in unum,
adusque ripas Rheni progreſſae, Imperatore ad
ſtruenda munimenta diſtricto, terrori noſtris fuere
12 vel maximo. Igitur paulliſper morati, cum neque
Valentinianus, ut ſpoponderat, die praedicto ve-
niſſet; nec promiſſorum aliquid adverterent factum,
ad comitatum miſere legatos, poſcentes adminicula
ſibi dari redituris ad ſua, ne nuda hoſtibus expone-
13 rent terga. Quod ubi negari per ambages ſentirent
[4]) et moras, maeſti exinde diſceſſerunt et indignati.
Hocque comperto reges ut ludibrio habiti ſaevien-
tes, captivis omnibus interfectis, genitales repe-
tunt terras.

14 Apud hos generali nomine rex adpellatur Hen-
dinos, et ritu veteri poteſtate depoſita removetur,
ſi ſub eo fortuna titubaverit belli, vel ſegetum
copiam negaverit [5]) terra: ut ſolent Aegyptii caſus
[6]) eiusmodi ſuis adſignare rectoribus. Nam ſacer-
dos apud Burgundios omnium maximus vocatur
Siniſtus: et eſt perpetuus, obnoxius diſcriminibus
nullis, ut reges.

15 Per hanc occaſionem impendio tempeſtivam,
Alamannos gentis antedictae metu diſperſos ad-

3) Mſ. milites congregarentur. 4) Mſ. et moras, maeſti. 5) Mſ. terſlavi ſolent. 6) Mſ. eiusmodi nuis adſ.

greſſus per Raetias Theodoſius, ea tempeſtate magi-
ſter equitum, pluribus caeſis, quoscunque cepit,
ad Italiam iuſſu Principis miſit, ubi, fertilibus[7]) pa-
gis acceptis, iam tributarii circumcolunt Padum.

VI. Hinc tamquam in orbem migrantes alium, 1
ad Tripoleos Africanae provinciae veniamus aeru-
mnas, quas, ut arbitror, Iuſtitia quoque ipſa deflevit:
quae unde inſtar exarſere flammarum, textus ape-
riet abſolutus. Auſturiani his contermini partibus 2
barbari, in discurſus ſemper expediti veloces, vive-
reque adſueti rapinis et caedibus, paulliſper pacati:
in genuinos turbines revoluti ſunt, hanc cauſam
praetendentes ut feriam. Stachao quidam nomine 3
popularis eorum, [1]) ut in otio noſtra peragrando li-
centius, agebat quaedam vetita legibus: inter quae
illud potius eminebat, quod provinciam omni falla-
ciarum via prodere conabatur, ut indicia docuere
veriſſima: quocirca ſupplicio flammarum abſum-
ptus eſt.

Huius necem ulciſci, ut propinqui damnatique 4
iniuſte cauſantes, ferarum ſimiles rabie concitarum
exſiluere ſedibus ſuis, Ioviano etiam tum imperante:
veritique prope Leptim accedere, civitatem muris
et populo validam, ſuburbano eius uberrimo inſe-
dere per triduum: mactatisque agreſtibus, quos
inopinus hebetaverat pavor, vel confugere coëgerat
ad ſpeluncas, incenſa ſupellectili multa, quae
vehi non poterat, referti rapinis reverterunt in-
gentibus, trahentes captivum Silvam quoque [2]) caſu
cum caritatibus in agro inventum, ordinis ſui pri-
matem.

Hac ſubita clade Leptitani perterriti, ante incre- 5
menta malorum, quae intentabat barbaricus tumor,
praeſidium imploravere Romani Comitis per Africam

---

7) Mſ. pacis. 1) Mſ. eorum utinovo noſtra. 2) Mſ. caſuum fe-
ritatibus in agro.

recens provecti. Qui cum venisset militares copias ducens, ferreque opem rebus rogaretur adflictis, non nisi abundanti commeatu adgesto, et camelorum quatuor millibus adparatis, castra firmabat esse
6 moturum. Hocque responso miserandis civibus stupefactis, atque negantibus, sufficere se posse post vastationes et incendia, ita enormibus instrumentis remedia quaerere damnorum immanium, dissimulanter diebus ibi quadraginta consumptis, nullo tentato inde discesserat Comes.

7 Qua spe [3]) Tripolitani frustrati formidantesque extrema, adlapso legitimo die concilii, quod apud eos est annuum, Severum et [4]) Flaccianum creavere legatos, Victoriarum aurea simulacra Valentiniano ob imperii primitias oblaturos: utque lacrimosas
8 provinciae ruinas docerent intrepide. Quibus compertis Romanus, misso equite velocissimo magistrum officiorum petit Remigium, adfinem suum rapinarum participem, ut provideret Imperatoris arbitrio cognitionem huius negotii Vicario [5]) sibique deferri.
9 Venerunt in comitatum legati: aditoque Principe, verbis, quae perpessi sunt, ostenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei totius. Quibus lectis, cum neque relationi officiorum magistri faventis Romani flagitiis, nec contraria referentibus crederetur: promissa disceptatio plena dilata est eo more, quo solent inter potiorum occupationes ludi potestates excelsae.

10 Dum remedia quaedam a commilitio Principis exspectantur, suspensis Tripolitanis diuque anxiis, rursus globi supervenere barbarici, fiducia sublati praeteritorum: Leptitanoque agro et Oeensi internecīva populatione transcursis, expleti praedarum acervis ingentibus abscesserunt, occisis decurioni-

3) Mſ. Pentapolitani. 4) Mſ. Flictianum. 5) *al.* ſibi deſ.

bus multis: inter quos Rusticianus sacerdotalis et Nicasius enitebat aedilis. Haec autem emptio ideo 11
arceri non potuit, quod ad legatorum preces negotiorum quoque militarium cura praesidi delata Ruricio, mox translata est ad Romanum. Et iam re- 12
cens inflictae cladis nuntius missus ad Gallias, excitavit acrius Principem. Ideoque tribunus et notarius Palladius mittitur, ut et militi disperso per Africam praeberet stipendium debitum, et gesta per Tripolim fide congrua scrutaretur.

Inter tales tamen consulendi moras exspectandi- 13
que responsa, Austuriani successu gemino insolentes, ut rapaces alites advolarunt irritamento sanguinis atrocius efferatae: cunctisque, nisi quos fuga discriminibus eximeret, interemptis, praedas, quas antehac reliquerant, avexerunt, arboribus exsectis et vitibus. Tunc Mychon quidam nobilis oppidanus 14
et potens, captus in suburbano, lapsusque, antequam vinciretur, quia pedibus aeger evadere penitus vetabatur, in puteum aquis vacuum sese coniecit: unde costa diffracta levatus a barbaris, ductusque prope portas, coniugis miseratione redemptus est, et ad pinnas muri fune sublatus, post biduum interiit. Unde elati in pertinaciam saevissimi gras- 15
satores ipsa pulsavere moenia Leptitana, funestis plangoribus resonantia feminarum, quas numquam antea hostiliter clausas pavor exanimabat insolitus: obsessaque urbe per octo continuos dies, cum quidam oppugnatores sine ullo vulnerarentur effectu, redierunt ad propria tristiores.

Ob quae super salute dubii cives, ultimaque 16
tentantes, profectis ante legatis nondum reversis, Iovinum mittunt atque Pancratium, quae viderint, quae ipsi perpessi sint, Imperatorem fida relatione docturos: qui Severum apud Carthaginem inventum et Flaccianum superiores illos legatos, percunctando, quid egerint, cognoverunt eos audiri a Vi-

cario iussos et Comite. E quibus Severus illico
periit vexatus acerbitate morborum: nihilominus
tamen properarunt ad comitatum magnis itineribus
antedicti.
17 Ingresso post haec Palladio Africam, Romanus,
quas ob res venerat, ante [6]) praestructus, ut secu-
ritatem suam in tuto locaret, numerorum principiis
per quosdam secretorum mandaverat conscios, ut
ei tamquam potenti et palatii summatibus proximo,
stipendii, quod pertulerat, praestarent maximam
18 partem: et ita est factum. Confestimque ille dita-
tus perrexit ad Leptim: utque ad veritatis perveni-
ret indaginem, Erechthium et Aristomenem facun-
dos municipes et insignes, libere suas civiumque et
finitimorum retexentes aerumnas, ad loca vastata
19 secum eduxit. Quibus aperte cuncta monstranti-
bus, luctuosis provinciae cineribus visis revertit:
Romanumque ut desidem increpans, relaturum se
cuncta verissime, quae viderat, minabatur ad Prin-
cipem. Atque ille ira percitus et dolore, se quo-
que mox referre firmavit, quod missus ut notarius
incorruptus, donativum militis omne in quaestus
20 averterit proprios. Qua gratia flagitiorum arbitra
conscientia, cum Romano deinde Palladius concor-
dabat: reversusque ad comitatum, arte mendacio-
rum impia Valentinianum fefellerat, Tripolitanos
frustra queri commemorans. Ideoque rursus ad
Africam cum Iovino postremo omnium legatorum
remittitur (Pancratius enim decesserat apud Treve-
ros) ut cum Vicario ipse merita legationis quoque
secundae spectaret: praeter haec linguas Erechthii
et Aristomenis praecidi iusserat Imperator, quos
invidiosa quaedam loquutos idem Palladius inti-
marat.

6) *al.* praestructurus.

Sequutus, ut statutum est, Vicarium notarius 21
venit ad Tripolim. Hocque comperto Romanus domesticum suum illuc [7]) voluciter misit, et Caecilium consiliarium in ea provincia genitum: per quos, incertum pretiis an fallaciis, circumventi municipes omnes gravabant Iovinum, destinatius adserentes, nihil eorum mandasse, quae docuerat Principem: eousque iniquitate grassante, ut ipse quoque Iovinus ad salutis suae discrimen confiteretur, se Imperatori mentitum.

Quibus per Palladium regressum cognitis, 22
Valentinianus ad acerbitatem proclivior Iovinum quidem ut auctorem, [8]) Caelestinum vero Concordiumque et Lucium, ut falsi conscios et participes, puniri supplicio capitali praecepit: [9]) Ruricium autem praesidem ut mendacem morte multari: hoc quoque accedente, quod in relatione eius verba quaedam (ut visum est) immodica legebantur. Ac Ruricius quidem apud Si- 23
tifim caesus: reliqui apud Uticam sententia Vicarii Crescentis addicti. Flaccianus tamen ante legatorum interitum, cum a Vicario audiretur et Comite, constanter saluti suae propugnans, acclamationibus iratorum militum impetuque cum conviciis paene confossus est: obiicientium, ideo Tripolitanos non potuisse defendi, quod ipsi ad expeditionales usus praebere necessaria detractarunt. Et ob 24
haec trusus in carcerem, dum consultus super eo, quid conveniret agi, decerneret Imperator, sollicitatis, ut dabatur opinari, custodibus, in urbem Romam abierat profugus: ibique delitescens, fatali lege decessit.

Hoc memorando fine externis domesticisque 25
cladibus vexata conticuit Tripolis non indefensa:

---

7) *al.* velociter. 8) *Steph.* Caelestinum. 9) Mſ. ultimaeque.

quia vigilavit Iustitiae oculus sempiternus, ultimaeque legatorum et praesidis dirae. Diu enim postea huiusmodi casus emersit. Solutus sacramento Palladius, destitutusque fastu, quo tumebat, discessit
26 ad otium. Et cum Theodosius ductor exercituum ille magnificus, oppressurus Firmum perniciosa coeptantem, venisset in Africam, et praescripti Romani rem mobilem, ut iussum est, scrutaretur: inter chartas eius inventa est Meterii cuiusdam epistola, id continens: *Domino patrono Romano Meterius;* et in fine post multa nihil ad rem pertinentia: *Salutat te Palladius proiecticius: qui non aliam ob causam dicit se esse proiectum, nisi quod in causa Tripolitanorum apud aures sacras mentitus est.*
27 His litteris ad comitatum missis et lectis, Valentiniani iussu Meterius raptus suam esse confitetur epistolam: ideoque Palladius exhiberi praeceptus, cogitans, quas criminum coxerit moles, in statione primis tenebris observata custodum absentia, qui festo die Christiani ritus [10]) in ecclesia pernoctabant,
28 innodato gutture laquei nexibus interiit. Hoc fortunae secundioris indicio plene comperto, deletoque tristium concitore turbarum, exsiluerunt Erechthius et Aristomenes e latebris, qui, cum sibi iussas abscidi linguas didicissent ut prodigas, ad longe remota declinarunt et abdita: doctoque super nefanda fraude Gratiano Imperatore fidentius (Valentinianus enim obierat) ad Hesperium proconsulem et Flavianum Vicarium audiendi sunt missi: quorum aequitas auctoritate [11]) nixa iustissima, torto Caecilio, aperta confessione cognovit, ipsum suasisse civibus, gravarent mentiendo legatos. Haec acta sequuta est relatio, gestorum pandens plenissimam fidem; ad quam nihil responsum est.

Et

10) MS. in ecclesiam. 11) MS. mixta.

Et ne quid cothurni terribilis fabulae relinque- 29
rent intentatum, hoc quoque poſt depoſitum acceſ-
ſit aulaeum. Romanus ad comitatum profectus ſe-
cum Caecilium duxit, cognitores accuſaturum ut in-
clinatos in provinciae partem: isque Merobaudis
favore ſusceptus, neceſſarios ſibi plures petierat ex-
hiberi. Qui cum Mediolanum veniſſent, fruſtra- 30
que ſe tractos obſimulatis documentis probabilibus
ostendiſſent, abſoluti redierunt ad lares. Valen-
tiniano tamen ſuperſtite, poſt ſuperiora, quae narra-
vimus, Remigius quoque digreſſus ad otium, la-
queo vitam eliſit, ut congruo docebimus loco.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXIX.

Theodorus notarius imperium adfectat, et apud Valentem Antiochiae accusatus maiestatis, convictusque cum plurimis criminis conscii interficitur. C. I. *Multi in oriente veneficiorum et aliorum criminum rei delati, damnatique, pars iure, pars iniuria iugulantur.* II. *In occidentis tractibus varia Valentiniani Aug. saevitiae et efferatae crudelitatis exempla.* III. *Valentinianus A. Rhenum navali ponte transgressus, culpa militis Macrianum Alamannorum regem incautum capere non potuit.* IV. *Theodosius, magister equitum per Gallias, Firmum Maurum Nubelis Reguli filium, qui a Valentiniano desciverat, multis proeliis atterit, ac demum eo ad voluntariam mortem compulso, pacem Africae reddit.* V. *Quadi, nefaria Gabinii regis sui caede incitati, Pannonias et Valeriam igni et ferro cum Sarmatis vastant, et legiones duas paene totas delent. De Claudii praefectura urbana.* VI.

(A. C. 371.)

1 Exacta hieme rex Persarum gentis Sapor, pugnarum fiducia pristinarum immaniter arrogans, suppleto numero suorum abundeque firmato, erupturos in nostra cataphractos et sagittarios et conductam misit
2 plebem. Contra has copias Traianus Comes et Vadomarius ex rege Alamannorum cum agminibus perrexere pervalidis, hoc observare Principis iussu adpositi, ut arcerent potius, quam lacesserent Persas.

Qui cum veniſſent Vagabanta, legionibus habilem 3
locum, rapidos turmarum procurſus hoſtilium in ſe ruentium acriter exceperunt inviti: operaque conſulta retrocedentes, ne ferro violarent adverſorum quemquam primi, et iudicarentur diſciſſi foederis rei, ultima trudente neceſſitate congreſſi ſunt: confoſſisque multis diſceſſere victores. Inter moras ta- 4
men utrimqueſecus tentatis aliquotiens levibus proeliis, varioque finitis eventu, pactis indutiis ex conſenſu aeſtateque conſumpta, partium diſceſſere ductores etiamtum discordes. Et rex quidem Parthus hiemem Cteſiphonte acturus, rediit ad ſedes: et Antiochiam Imperator Romanus ingreſſus. Qui, dum ibi moratur ſecurus interim hoſtium externorum, inteſtinis paene perierat fraudibus, ut aperiet ſeries [1]) delata geſtorum.

Procopius quidam, inquies homo, turbarum 5
cupiditati ſemper addictus, Anatolium detulerat et Spudaſium palatinos, exigi, quae de aerario interceperant, iuſſos, inſidiari Comiti Fortunatiano, moleſto illi flagitatori. Qui animi aſperitate confeſtim ad inſanum percitus modum, pro poteſtatis auctoritate, quam regebat, Palladium quemdam obſcuriſſime natum, ut veneficum a memoratis conductum, et Heliodorum fatorum per genituras interpretem, adigendos prodere, quae ſcirent, praetorianae iudicio tradidit praefecturae. Cumque ad 6
facti vel tentati quaeſtionem acrius veniretur, [2]) exclamabat Palladius confidenter, levia eſſe haec, de quibus agitur, et praetereunda: alia ſe, ſi licuerit dicere, monſtraturum metuenda et potiora, quae ingenti molimine iam praeſtructa, niſi proſpectum fuerit, univerſa confundent. Iuſſusque docere fidenter, quae norat, rudentem explicuit immen-

1) Mſ. delatu. 2) *al.* exclamat.

ſum: adfirmans Fiduſtium praeſidialem, et cum
Irenaeo Pergamium nomen imperaturi poſt Valen-
7 tem deteſtandis praeſagiis didiciſſe ſecretim. Et
correptus Fiduſtius illico (namque aderat forte) oc-
culteque inductus, viſo indice, nulla infitiatione
obumbrare iam publicata conatus, rei totius calami-
toſum aperit textum: abſolute confeſſus, ſe cum
Hilario et Patricio vaticinandi peritis, quorum Hi-
larius militaverat in palatio, de imperio conſuluiſſe
futuro: motasque ſecretis artibus ſortes et nuncu-
pationem Principis optimi, et ipſis conſultoribus
8 luctuoſos exitus praedixiſſe. Atque cunctantibus,
quisnam ea tempeſtate omnibus vigore animi anti-
ſtaret, viſus eſt aliis excellere Theodorus, ſecun-
dum inter notarios adeptus iam gradum. Et erat
revera ita, ut opinati ſunt. Namque antiquitus
claro genere in Galliis natus, et liberaliter educatus
a primis pueritiae rudimentis, modeſtia, prudentia,
humanitate, gratia, litteris ornatiſſimus, ſemper
officio locoque, quem retinebat, ſuperior videba-
tur, altis humilibusque iuxta acceptus. Solusque
paene omnium erat, cuius linguam non infrenem
ſed diſpicientem, quae loqueretur, nullius clande-
9 bat periculi metus. His addebat idem Fiduſtius,
excarnificatus iam ad interitum, omnia quae prae-
dixit, ſe indicante Theodorum per Eucaerium didi-
ciſſe, virum praeſtabili ſcientia litterarum abunde-
que honoratum: Aſiam quippe paullo ante rexerat
10 pro praefectis. Quo in cuſtodia condito, geſto-
rumque volumine Imperatori recitato de more, pro-
digioſa feritas in modum ardentiſſimae facis fuſius
vagabatur, elata turpi adulatione multorum, maxi-
11 meque praefecti praetorio tunc Modeſti. Qui dum
formidine ſucceſſoris agitaretur indies, obumbratis
blanditiarum [3]) concinnitatibus cavillando Valen-

3) Mſ. concinnantibus.

tem ſubruſticum hominem ſibi varie commulcebat, horridula eius verba et rudia floſculos Tullianos adpellans, et ad extollendam eius vanitiem ſidera quoque, ſi iuſſiſſet, exhiberi poſſe promittens.

Igitur et Theodorus a Conſtantinopoli, quam 12 ex negotio familiari petierat, rapi celeri iubetur effectu: et dum ille reducitur, ex praeiudiciis variis, quae diebus exercebantur et noctibus, plures a disiunctiſſimis regionibus trahebantur, dignitatibus et nobilitate conſpicui. Cumque nec carceres publici 13 iam diſtenti incluſorum iam catervas, nec privata domicilia ſuſtiuerent conſtipatione vaporata confertas: quoniam vinculis maxima pars eorum attinebatur, et ſuam et proximi cuiusque vicem omnes horrebant. Advenit aliquando tamen ipſe quoque Theo- 14 dorus, praemortuus et atratus: quo in devia territorii parte abſcondito, paratis omnibus, quae indagines futurae poſcebant, internarum cladum litui iam ſonabant.

Et quia fallere non minus videtur, qui geſta 15 praeterit ſciens, quam ille, qui numquam facta fingit: non abnuimus (neque enim ambigitur) ſalutem Valentis et antea ſaepius per occultas coitiones, et tunc in extrema demerſam: ferrumque ad iugulum eius prope adactum a militaribus, fato reflectente depulſum, quem lacrimoſis in Thracia discriminibus deſtinarat. Namque et in nemoroſo quodam 16 inter Antiochiam et Seleuciam loco leni quiete poſt meridiem conſopitus, a Salluſtio tunc ſcutario, et ſaepe alias [4]) adpetitus inſidiantibus multis, vitae terminis a primigenio ortu adſcriptis auſa immania frenantibus evadebat. Ut ſub Principibus Commo- 17 do et Severo [5]) nonnumquam accidebat, quorum ſumma vi ſalus crebro oppugnabatur: adeo ut poſt

---

4) Mſ. appetenter. 5) Mſ. nonnumquam acceptum accidebat tam octavianum ex Proconſ. quorum.

inteſtina pericula multa et varia, alter in amphitheatrali cavea, cum adfuturus ſpectaculis introiret, a [6]) Quintiano ſenatore illicitae cupidinis homine ad debilitatem paene pugione vulneraretur: alter inopinabili impetu, tempore aetatis extremo, a Saturnino centurione conſilio Plautiani praefecti in cubiculo iacens confoderetur, ni tuliſſet ſuppetias filius
18 adulefcens. Quocirca etiam Valens erat venia dignus, vitam, quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendens. Sed inexpiabile illud erat, quod regaliter turgidus, pari eodemque iure, nihil inter ſe diſtantibus meritis, nocentes innocentesque maligna inſectatione volucriter perurgebat: ut, dum adhuc dubitaretur de crimine, Imperatore non dubitante de poena, damnatos ſe qui-
19 dam prius diſcerent quam ſuſpectos. Adulefcebat autem obſtinatum eius propoſitum, admovente ſtimulos avaritia, et ſua et eorum, qui tunc in regia verſabantur: novos hiatus aperientium, et, ſi qua humanitatis fuiſſet mentio rara, hanc adpellantium tarditatem: qui cruentis adulationibus inſtitutum hominis, mortem in acie linguae portantis, ad partem peſſimam depravantes, omnia turbine intempeſtivo perflabant, everſum ire funditus domus opu-
20 lentiſſimas feſtinantes. Erat enim expoſitus acceſſu inſidiantium et recluſus; vitio gemino perniciofe implicitus: quod intoleranter iraſcebatur tunc magis, cum eum puderet iraſci: et quae facilitate privati opertis ſuſurris audierat, an vera eſſent, excutere tumore Principis ſuperfidens, pro veris acci-
21 piebat et certis. Inde factum eſt, ut clementiae ſpecie penatibus multi protruderentur inſontes, praeceps in exſilium acti: quorum in aerario bona coacta et ipſe ad quaeſtus proprios redigebat, ut damnati cibo precario victitarent, anguſtiis formidandae

6) Mſ. Quintiniano.

paupertatis attriti: cuius metu vel in mare nos ire
praecipites, ſuadet Theognis poëta vetus et prudens.
Quae etiamſi recta fuiſſe conceſſerit quisquam, erat 22
tamen ipſa nimietas odioſa. Unde animadverſum
eſt recte hoc definitum: nullam eſſe crudeliorem
ſententiam ea, quae eſt, cum parcere videtur,
aſperior.

Igitur cum praefecto praetorio ſummatibus quae- 23
ſitis in unum, quibus cognitiones commiſſae ſunt,
intenduntur equulei, expediuntur pondera plum-
bea, cum fidiculis et verberibus: reſultabant omnia
truculentae vocis horroribus, inter catenarum ſoni-
tus, tene, claude, 7) comprime, abde, miniſtris
officiorum triſtium clamitantibus. Et quoniam ad- 24
dici poſt cruciabiles poenas vidimus multos, ut in
tenebroſis rebus confuſione cuncta miſcente: ſum-
matim quia nos penitiſſima geſtorum memoria fugit,
quae recolere poſſumus expeditius abſolvemus.

Primo introvocatu poſt interrogatiunculas leves 25
Pergamius, a Palladio, ut dictum eſt, proditus,
quaedam imprecationibus praeſciſſe nefariis: ſicut
erat impendio eloquentior, et in verba periculoſa
proiectus, inter ambigentes iudices, quid prius
quaeri debeat, quidve poſterius, dicere audacter
exorſus, multa hominum millia quaſi conſciorum
8) ſine fine ſtrependo fundebat, modo non ab extre-
mo Atlante magnorum criminum arguendos poſcens
aliquos exhiberi. Quo, ut conſarcinante nimis ar-
dua, morte multato, aliisque gregatim poſt illum
occiſis, ad ipſius Theodori cauſam, quaſi ad Olym-
pici certaminis pulverem, pervenitur. Eodem die 26
inter complura alia hoc quoque evenerat triſte,
quod Salia, theſaurorum paullo ante per Thracias
Comes, cum de vinculis educitur audiendus, et
calceo inſerit pedem, quaſi ruina incidentis immenſi

---

7) *al.* comple. 8) Mſ. ſine ſtrepitu.

terroris repente perculsus, animam inter retinentium manus efflavit.

27 Constituto itaque iudicio, et cognitoribus praescripta ostentantibus legum, sed ex voluntate dominantis moderantibus momenta causarum, horror pervaserat universos. Totus enim devius ab aequitate dilapsus, iamque eruditior ad laedendum, in modum arenariae ferae, si admotus quisquam fabricae diffugisset, ad ultimam rabiem saeviebat.

28 Inducti itaque Patricius et Hilarius, ordinemque replicare iussi gestorum, cum inter exordia variarent, fodicatis lateribus, illato tripode quo utebantur, adacti ad summas angustias, aperiunt negotii fidem ab ipsis exordiis replicatam. Et prior Hilarius:

29 *Construximus*, inquit, *magnifici iudices, ad cortinae similitudinem Delphicae diris auspiciis de laureis virgulis infaustam hanc mensulam quam videtis: et imprecationibus carminum secretorum, choragiisque multis ac diuturnis ritualiter consecratam movimus tandem: movendi autem, quoties super rebus arcanis consulebatur, erat institutio ta-*
30 *lis. Collocabatur in medio domus emaculatae odoribus Arabicis undique, lance rotunda pure superposita, ex diversis metallicis materiis fabrefacta: cuius in ambitu rotunditatis extremo elementorum viginti quatuor scriptiles formae incisae perite, di-*
31 *iungebantur spatiis examinate dimensis. Hac linteis quidam indumentis amictus, calceatusque itidem linteis soccis, torulo capiti circumflexo, verbenas felicis arboris gestans, litato conceptis carminibus numine praescitionum auctore, caerimoniali scientia superstitit:* [9]) *cortinulis pensilem anulum librans, sartum ex Carpathio filo perquam levi, mysticis disciplinis initiatum: qui per intervalla distincta*

9) Mſ. cortinulas . . . . pensilem.

retinentibus singulis litteris incidens saltuatim, heroos efficit versus interrogationibus consonos, ad numeros et modos plene conclusos: quales leguntur Pythici, vel ex oraculis editi Branchidarum. Ibi 32
tum quaerentibus nobis, qui praesenti succedet imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur, et adsiliens anulus duas perstrinxerat syllabas ΘΕΟ *cum adiectione litterae postrema, exclamavit praesentium quidam, Theodorum praescribente fatali necessitate portendi. Nec ultra super negotio est exploratum: satis enim apud nos constabat, hunc esse, qui poscebatur.*

Cumque totius rei notitiam ita signate sub ocu- 33
lis iudicum subiecisset, adiecit benivole, id Theodorum penitus ignorare. Post haec interrogati, an ex fide sortium, quas agitabant, ea praescierint, quae sustinerent: versus illos notissimos edidere, clare pronuntiantes capitalem eis hanc operam scrutandi sublimiora cito futuram: nihilominus tamen ipsis quoque cum cognitoribus Principi caedes incendiaque flagitantes furias imminere: quorum tres ponere sufficiet ultimos: [10])

Οὐ μὰν νηποινί γε σὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς
Τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοπλάσσει κακὸν οἶτον,
Ἐν πεδίοισι Μίμαντος αἰλα καιομένοις κάρ.

Quibus lectis, unguibus male mulcati separantur exanimes. Postea, ut cogitati sceleris officina pa- 34
teret aperte, honoratorum inducitur globus, vertices ipsos continens rerum. Cumque nihil praeter se quisque cernens, ruinam suam impelleret super alium, permissu quaesitorum coeptans dicere Theodorus, primo in precem venialem prostratus, dein artius respondere compulsus, ostendit, se cognita

10) ΟΥΜaΝaΙ ΗΠΟΙΝΙ ΓΕΓΟΝΕССΕΤaΙΜΜΚaΓ aγΤΟΙС ΠΕΙΦωΝΗΒaΡΥΜΗΝΙС ΕΦΟΠaΗСΕΙΚaΚΟΝΕΙΤΟΝ ΕΝ ΠΕdΙΟΙ-СΙΜΜaΝΤΟСaΙ ΛΕΟΜΕΝΟ ΚaΡ.

per Eucaerium, ne ad Imperatorem referret, ut conatus eſt aliquoties, ab eo prohibitum, adſerente non adpetitu regni occupandi illicito, ſed ratione quadam indeclinabilis fati, id quod ſperabatur,
35 ultro venturum. Deinde haec eadem Eucaerio ſub cruenta quaeſtione confeſſo; confutabant Theodorum litterae ſuae, per ambages obliquas ad Hilarium ſcriptae: quibus ſpe iam firma concepta ex vatibus, de re non cunctabatur, ſed tempus patrandae cupidinis quaeritabat.

36 Quibus poſt haec cognita ſequeſtratis, Eutropius Aſiam proconſulari tunc obtinens poteſtate, ut factionis conſcius arceſſitus in crimen, abſceſſit innocuus, Paſiphilo eximente philoſopho, qui, ut eum mendacio iniuſto perverteret, crudeliter tortus, de ſtatu robuſtae mentis non potuit deturbari.
37 His acceſſit philoſophus Simonides, adoleſcens ille quidem, verum noſtra memoria ſeveriſſimus. Qui cum audiſſe negotium per Fiduſtium deferretur, et cauſam non ex veritate, ſed ex unius nutu penſari vidiſſet, didiciſſe ſe dixit praedicta, et commiſſa pro firmitate animi tacuiſſe.

38 Queis omnibus perſpicaciter inquiſitis, Imperator cognitorum conſultationi reſpondens, ſub uno proloquio cunctos iubet occidi: et vix ſine animorum horrore funeſtum ſpectaculum multitudine innumera [11]) contuente, et onerante queſtibus caelum (namque ſingulorum mala omnium eſſe communia credebantur) ducti univerſi flebiliter iugulantur praeter Simonidem: quem ſolum ſaevus ille ſententiae lator, efferatus ob conſtantiam gravem, iuſſerat
39 flammis exuri. Qui vitam ut dominam fugitans rabidam, ridens ſubitas momentorum ruinas, immobilis conflagravit: Peregrinum illum imitatus Protea cognomine, philoſophum clarum: qui, cum

11) Mſ. continente.

mundo digredi ſtatuiſſet, Olympiae quinquennali certamine ſub Graeciae conſpectu totius, adſcenſo rogo, quem ipſe conſtruxit, flammis abſumptus eſt.

Et poſt hunc diebus ſequutis omnium fere ordi- 40
num multitudo, quam nominatim recenſere eſt arduum, in plagas calumniarum coniecta, percuſſorum dexteras fatigavit, tormentis et plumbo et verberibus ante debilitata: ſumptumque eſt de quibusdam ſine ſpiramento vel mora ſupplicium, dum quaeritur, an ſumi deberet: et ut pecudum ubique trucidatio cernebatur. Deinde congeſti innumeri 41
codices, et acervi voluminum multi ſub conſpectu iudicum concremati ſunt, ex domibus eruti variis ut illiciti, ad leniendam caeſorum invidiam, cum eſſent plerique liberalium diſciplinarum indices variarum et iuris.

Neque ita multo poſt Maximus ille philoſophus, 42
vir ingenti nomine doctrinarum, cuius ex uberrimis ſermonibus ad ſcientiam copioſus Iulianus exſtitit Imperator, oraculi ſupra dicti verſus audiſſe inſimulatus, ſeque comperiſſe adſenſus, ſed reticenda profeſſionis conſideratione non effudiſſe, verum ultro praedixiſſe, conſultores ipſos ſuppliciis poenalibus perituros: Epheſum ad genuinam patriam ductus [12]) ibique capite truncatus, ſenſit docente periculo poſtremo, quaeſitoris iniquitatem omnibus eſſe criminibus graviorem. Conſtrictus etiam 43
Diogenes laqueis impiae falſitatis, vir nobili proſapia editus, ingenio, facundia forenſi, ſuavitateque praeſtans, dudum Bithyniae rector, ut opimum patrimonium eius diriperetur, capitali eſt poena adfectus. Ecce autem Alypius quoque ex Vicario 44
Britanniarum, placiditatis homo iucundae poſt otioſam et repoſitam vitam (quoniam huc usque iniuſtitia tetenderat manus) in ſqualore maximo volu-

12) Mſ. *to capite* deeſt.

tatus, ut veneficii reus citatus est cum Hierocle
filio, adulescente indolis bonae, urgente Diogene
quodam et vili et solo, omnique laniena excruciato,
ut verba placentia Principi, vel potius arcessitori
loqueretur: quo, cum poenis non sufficerent mem-
bra, vivo exusto, ipse quoque Alypius post multa-
tionem bonorum exsulare praeceptus, filium mise-
rabiliter ductum ad mortem, casu quodam prospero
revocatum [13]) excepit.

1 II. Per id omne tempus Palladius ille, coagu-
lum omnium aerumnarum, quem captum a [1]) For-
tunatiano docuimus primum, ipse fortis [2]) infimita-
te ad omnia praeceps, clades alias super alias
cumulando, lacrimis universa perfuderat luctuosis.
2 Nactus enim copiam nominandi, sine fortunarum
distantia, quos voluisset, ut artibus interdictis im-
butos: ita ut ferarum occulta vestigia doctus obser-
vare venator, multos intra casses lugubres include-
bat, quosdam veneficiorum notitia pollutos, alios
ut adpetitoribus imminuendae conscios maiestatis.
3 Et, ne vel coniugibus maritorum vacaret miserias
flere, immittebantur confestim, qui signatis domi-
bus inter scrutinia supellectilis poenis addicti, in-
cantamenta quaedam anilia, vel [3]) ludibriosa subde-
rent amatoria, ad insontium perniciem concinnata:
quibus in iudicio recitatis, ubi non lex, non religio,
non aequitas veritatem a mendaciis dirimebat, in-
defensi bonis ablatis, nullo contacti delicto, pro-
miscue iuvenes, aliique membris omnibus capti,
4 ad supplicia [4]) sellis gestatoriis ducebantur. Inde
factum est per Orientales provincias, ut omnes metu
similium exurerent libraria omnia: tantus universos
invaserat terror. Namque, ut [5]) pressius loquar,
omnes ea tempestate velut in Cimmeriis tenebris

13) Mſ. excepit. 1) Mſ. Fortunatione. 2) Mſ. infimitate. 3) Mſ. velut ebriola. 4) *al.* supplicium. 5) Mſ. pressius.

reptabamus, paria convivis Siculi Dionyſii pavitantes: qui, cum epulis omni triſtioribus fame ſaginarentur, ex ſummis domorum laqueariis, in quibus discumbebant, ſetis nexos equinis et occipitiis incumbentes gladios perhorrebant.

Tunc et Baſſianus procerum genere natus, no- 5
tarius militans inter primos, quaſi praenoſcere altiora conatus, licet ipſe de qualitate partus uxoris conſuluiſſe firmaret, ambitioſo neceſſitudinum ſtudio, quibus tegebatur, morte ereptus, patrimonio opimo exutus eſt.

Inter fragores tot ruinarum Heliodorus, tarta- 6
reus ille malorum omnium cum Palladio fabricator, mathematicus, ut memorat vulgus, colloquiis ex aula regia praepigneratus abſtruſis, iam funebres aculeos exſertabat, omni humanitatis invitamento ad prodenda, quae ſciret vel fingeret, laceſſitus.
Nam et ſollicitius cibo mundiſſimo fovebatur, et ad 7
largiendum pellicibus merebat aes collaticium grave, et incedebat paſſim [6]) ac late os circumferens vultuoſum, omnibusque formidatus: ea fiducia ſublatior, quod ad lupanar, quo, ſicut ipſe voluit, liberius ſervabatur, cubiculariis officiis praepoſitus, adſidue propalam ventitabat, elogia parentis publici praeferens futura pluribus luctuoſa. Perque eum 8
ut forenſium cauſarum patronum, quid in primis orationis partibus collocaret, ut proficere poſſit facilius [7]) Valens, quibusve figurarum commentis ſplendida loca attentare debeat, praemonebatur.

Et quoniam longum eſt quae cruciarius ille con- 9
flavit, hoc unum ediſſeram, quam praecipiti confidentia patriciatus columina ipſa pulſavit. Qui ex clandeſtinis, ut dictum eſt, regiorum confabulationibus immaniter arrogans, et ipſa vilitate ad facinus omne venalis, egregium illud par conſulum Euſe-

6) Mſ. ac late. 7) Mſ. ac valere.

bium et Hypatium germanos fratres, Constantii
principis quondam adfines, ad cupidinem altioris
fortunae erectos, et consuluisse et agitasse quaedam
super imperio detulit: addens itineri ad mendacium
ficte constructo, quod Eusebio etiam principalia
10 indumenta parata sint. Quibus haustis aventer,
fremebundus et minax, cui nihil licere debuerat,
quia omnia sibi licere, etiam iniusta existimabat,
irremisse ab [8]) extremis regionum intervallis exhibitis
omnibus, quos solutus legibus accusator perduci
debere profunda securitate mandarat, suscipi quae-
11 stionem criminose praecepit. Cumque nodosis
coartationibus aequitate diu iactata, et [9]) nexibili
adseveratione perditi nebulonis durante, nullam
confessionem exprimere tormenta gravia potuissent,
ablegatosque ab omni huiusmodi conscientia res
ipsa viros ostenderet claros: calumniator quidem
ita ut antea honorabiliter colebatur: illi vero, exsilio
et pecuniariis adflicti dispendiis, paullo postea,
reddita sibi multa, sunt revocati, dignitatibus integris
et splendore.

12 Nec tamen post haec tam poenitenda repressius
actum est vel pudenter: non reputante alta nimium
potestate, quod recte institutis ne cum inimicorum
quidem incommodis in delicta convenit ruere voluntaria:
nihilque fit tam deforme, quam ad ardua
imperii supercilia etiam acerbitatem naturae ad-
13 iungi. Sed Heliodoro incertum morbo an [10]) quadam
excogitata vi mortuo (nolim dicere, utinam
nec ipsa res loqueretur!) funus eius per vespillones
elatum pullati praecedere honorati complures, inter
14 quos et fratres iussi sunt consulares. Ibi tunc rectoris
imperii caries tota stoliditatis apertius est profanata:
qui cum abstinere inconsolabili malo rogaretur,
obnixe inflexibilis mansit: ut videretur aures

---

8) Mſ. externis: 9) *al.* nixis adſ. 10) *vulg.* aliqua.

occluſiſſe ceris, quaſi ſcopulos Sirenios transgreſſurus. Superatus tamen precibus deſtinatis tan- 15
dem, nudatis capitibus infauſtam buſtuarii libitinam adusque ſepulcrum incedentes et pedibus, quosdam etiam complicatis articulis, praeire mandavit. Horret nunc reminiſci, [11]) quo iuſtitio [12]) humilitati tot rerum apices viſebantur, et praecipue conſulares, poſt ſcipiones et trabeas et faſtorum monimenta mundana. Inter quos omnes ex adoleſcentia vir- 16
tutum pulcritudine commendabilis noſter Hypatius praeminebat, vir quieti placidique conſilii, honeſtatem lenium morum velut ad perpendiculum librans: qui et maiorum claritudini gloriae fuit, et ipſe poſteritatem mirandis actibus praefecturae geminae decoravit.

Acceſſerat hoc quoque eodem tempore ad Va- 17
lentis caeteras laudes: quod, cum in aliis ita ſaeviret infeſte, ut poenarum atrocitatem aegre [13]) ferret finiri cum morte; Pollentianum tribunum malitia quemdam exſuperantem, iisdem diebus convictum confeſſumque, quod exſecto vivae mulieris ventre, atque intempeſtivo partu extracto, infernis manibus excitis de permutatione imperii conſulere auſus eſt: familiaritatis contuitu, ordine omni muſſante, abire iuſſit illaeſum, ſalutem et invidendas opes et militiae ſtatum integrum retenturum.

O praeclara informatio doctrinarum, munere 18
caeleſti indulta felicibus, quae vel vitioſas naturas ſaepe excoluiſti! quanta in illa caligine temporum correxiſſes, ſi Valenti ſcire per te licuiſſet, nihil aliud eſſe imperium, ut ſapientes definiunt, niſi curam ſalutis alienae: bonique eſſe moderatoris, reſtringere poteſtatem, reſiſtere cupiditati omnium rerum, et implacabilibus iracundiis: noſſeque, ut

---

11) *Steph.* qua iuſtitia. 12) *al.* humiliati. 13) Mſ. maturis . . . . . ferret.

Caesar dictator aiebat, *miserum esse instrumentum senectuti recordationem crudelitatis:* ideoque de vita et spiritu hominis, qui pars mundi est, et animantium numerum complet, laturum sententiam diu multumque cunctari oportere, nec praecipiti studio, ubi irrevocabile factum est, agitari: ut exemplum est illud antiquitati admodum notum.

19 Apud proconsulem Asiae Dolabellam [Smyrnaea materfamilias filium] proprium et maritum venenis necasse confessa, quod filium [ex priore viro ab eis occisum comperisset] et comperendinata, cum consilium, [14]) ad quod res ex more delata est, anceps, quid inter ultionem et scelus statui debeat, haesitaret, ad Areopagitas missa est, Athenienses iudices tristiores: quorum aequitas deorum quoque iurgia dicitur distiuxisse. Hi, causa cognita, centesimo post anno cum accusatore mulierem adesse iusserunt: ne aut absolverent veneficam, aut ultrix necessitudinum puniretur. Ita numquam tardum existimatur, quod est omnium ultimum.

20 Post commissa iniquitatibus variis antedicta, et impressas foede corporibus liberis, quae supervixerant, notas, inconuivens Iustitiae oculus, arbiter et vindex perpetuus rerum, vigilavit attente. Namque caesorum [15]) ultimae dirae, perpetuum numen ratione querelarum iustissima [16]) commoventes, Bellonae accenderant faces: ut fides oraculi firmaretur, quod nihil impune praedixerat perpetrari.

21 Dum haec, quae supra digesta sunt, Antiochiae
Parthico fragore cessante per intestinas dilatantur
aerumnas: coetus furiarum horrificus post incon-
volutos multiplices casus ab eadem urbe digressus,
22 cervicibus Asiae totius insedit hoc modo. [17]) Fe-
stus

14) Ms. quod rex ex more. ℣e. quod 'res ex more. 15) Ms. ultimae. 16) Ms. commoventes. 17) Ms. Festus.

ſtus quidam Tridentinus ultimi ſanguinis et ignoti,
in nexum germanitatis a Maximino dilectus ut ſoda-
lis et contogatus, decernentibus fatis ad Orientem
transgreſſus eſt: ibique adminiſtrata Syria, magiſte-
rioque memoriae peracto, bona lenitudinis et reve-
rentia reliquit exempla: unde regere Aſiam procon-
ſulari poteſtate exorſus, velificatione tranquilla (ut
aiunt) ferebatur ad gloriam. Audiens autem Ma- 23
ximinum optimo cuique exitialem, obtrectabat ſub-
inde actibus eius ut pernicioſis et foedis. Sed cum
impie peremptorum exſequiis ſuffragantibus ad
praefecturam veniſſe hominem comperiſſet immeri-
tum, exarſit ad [18]) agenda ſperandaque ſimilia; et
hiſtrionis ritu mutata repente perſona, ſtudio no-
cendi concepto, incedebat oculis intentis ac rigidis,
praefecturam autumans adfore propediem, ſi ipſe
quoque ſe contaminaſſet inſontium poenis. Et 24
quamquam ſint multa et varia, quae, ut levius in-
terpretemur, egit aſperrime: pauca tamen dici
ſufficiet, quae ſunt nota ac pervulgata, ad aemula-
tionem eorum commiſſa quae facta ſunt Romae.
Ratio enim eadem eſt [19]) ubique recte ſecusve geſto-
rum, etiamſi magnitudo deſit diſſimilis rerum.
Philoſophum quemdam Coeranium, haud exilis 25
meriti virum, ea cauſa tormentorum immanitate
inultum occidit, quod ad coniugem ſuam familiari-
ter ſcribens, id ſermone addiderat Graeco: [20]) σὺ δὲ
νόει, καὶ στέφε τὴν τύλην: quod dici proverbialiter
ſolet, ut audiens altius aliquid agendum agnoſcat.
Anum quamdam ſimplicem, intervallatis febribus 26
mederi leni carmine conſuetam, occidit ut noxiam,
poſtquam filiam ſuam ipſo conſcio curavit accita.
In chartis cuiusdam municipis clari ſcrutari ex ne- 27
gotio iuſſis, genitura Valentis cuiusdam inventa eſt:

---

18) Mſ. agenda . . . . ſperandoque. 19) *al.* ibi recte.
20) Mſ. COIΛϽΝΟϽΙΚΑΙΟΤΕ ΦΕΤΗΝΤΤΛΗΝ.

repellensque calumnias is, cuius intererat, cum obiectaretur ei, quamobrem conſtellationem Principis collegiſſet, fratrem ſuum fuiſſe Valentem, dudumque obiſſe documentorum plena fide monſtrare pollicitus, inexſpectato veritatis indicio lania-
28 tus, lacer trucidatus eſt. Viſus adulescens in balneis admovere marmori manus utriusque digitos alternatim et pectori, ſeptemque vocales litteras numeraſſe, ad ſtomachi remedium prodeſſe id arbitratus: in iudicium tractus, [21]) percuſſus eſt gladio poſt tormenta.

1 III. His et mihi, vertenti ſtilum in Gallias, confunditur ordo ſeriesque geſtorum, inter multa et ſaeva Maximinum reperiens iam praefectum: qui poteſtate late diffuſa [1]) ſcaevum Imperatori acceſſerat incentivum, maieſtati fortunae miſcenti licentiam gravem. Quisquis igitur dicta conſiderat, perpendat etiam caetera quae tacentur: veniam daturus ut prudens, ſi non cuncta complectimur, quae conſiliorum pravitas crimina in maius exagge-
2 raudo commiſit. Aduleſcente enim acerbitate, rationum inimica rectarum, trux ſuopte ingenio Valentinianus, poſt eiusdem [2]) Maximini adventum, nec meliora monente ullo nec retentante, per aſperos actus velut aeſtu quodam fluctuum ferebatur et procellarum: adeo ut iraſcentis ſaepe vox et vultus et inceſſus mutaretur et color. Quam rem indicia varia teſtantur et certa, e quibus pauca ſufficiet poni.
3 Adultus quidam ex his, quos paedagogianos adpellant, ad obſervandam venaticiam praedam Spartanum canem retinere diſpoſitus, ante praedictum tempus abſolvit, adſultu eius evadere conantis adpetitus et morſu: ideoque necatus ad exitium fuſti-
4 bus, eadem humatus eſt die. Praepoſitum fabricae

---

21) Mſ. perculſus. 1) *al.* ſaevum. 2) Mſ. Maximiani.

oblato thorace polito faberrime, praemiumque ideo exſpectantem, ea re praecepit [3]) occidi, quod pondus paullo minus habuit ſpecies ferrea, quam ille [4]) formarat. Epiroten aliquem ritus Chriſtiani presbyterum . . . . tam Octavianum ex proconſule . . . . offenſarum auctore licet tardius ad ſua redire permiſſo. Conſtantianus ſtrator 5
paucos militares equos ex his auſus mutare, ad quos probandos miſſus eſt in Sardiniam, eodem iubente lapidum ictibus oppetit crebris. Athanaſius favorabilis tunc auriga, ſuſpectus ei vulgari levitate, ut vivus incendi iuberetur, ſi quid tentaſſet huiusmodi: [quem] non multo poſtea veneficiis uſum ferebatur, nulla delata voluptatum artifici venia, ignibus aboleri praeceptus eſt. Africanus 6
cauſarum in urbe defenſor adſiduus, poſt adminiſtratam provinciam ad regendam aliam adſpiravit: cuius ſuffragatori magiſtro equitum Theodoſio id petenti, ſubagreſti verbo reſponderat: *Abi*, inquit, *Comes: et muta ei caput, qui ſibi mutari provinciam cupit:* et hoc elogio periit homo diſertus, ad potiora feſtinans, ut multi. Claudium et Salluſtium ex 7
Iovianorum numero, adusque tribunatus dignitates progreſſos, accuſabat quidam vilitate ipſa deſpectus, quod, cum imperium Procopius adfectaſſet, aliqua pro eo loquuti ſunt bona. Cumque nihil quaeſtiones reperirent adſiduae; mandare magiſtris equitum auditoribus Princeps, ut agerent Claudium in exſilium, et Salluſtium pronuntiarent capitis reum, pollicitus, quod eum revocabit ad ſupplicium raptum: hocque ita, ut ſtatutum eſt, [5]) obſervato, nec Salluſtius morte exemptus eſt, nec Claudius, niſi poſt eiusdem Valentiniani [6]) obitum.

3) Mſ. occidi ad p^a i, quod. 4) Hic locus in Mſ. transpoſitus eſt. 5) Mſ. obvernatione. 6) Mſ. vitium.

deportationis maeſtitia [7])liberatus. [8]) * * * longe ....
8 cuſaverit, cum illi ſaepiſſime torquerentur. Replicatis igitur quaeſtionibus denſe, et quibusdam vi nimia tormentorum abſumptis, ne veſtigia quidem ulla delatorum reperta ſunt criminum. In hoc negotio protectores ad exhibendas miſſi perſonas, fuſtibus praeter ſolitum [9]) caeſi.

9 Horreſcit animus omnia recenſere, ſimulque reformidat, ne ex profeſſo quaeſiſſe videamur in vitia Principis, alia commodiſſimi. Illud tamen nec praeteriri eſt aequum nec ſileri: quod cum duas haberet urſas ſaevas hominum ambeſtrices; Micam auream et Innocentiam: cultu ita curabat enixo, ut earum caveas prope cubiculum ſuum locaret, cuſtodesque adderet fidos, viſuros ſollicite, [10]) ne quo caſu ferarum deleretur luctificus calor. Innocentiam denique, poſt multas, quas eius laniatu cadaverum viderat ſepulturas, ut benemeritam in ſilvas abire dimiſit [11])innoxiam. Exop ..... ſimile ſedit ..... * *

1 IV. Et haec quidem morum eius et propoſiti cruenti ſunt documenta veriſſima: ſollertiae vero circa rem publicam [n]usquam [1]) digredientis, neque eum vel obtrectator pervicax incuſabit: illud contemplans, quod maius pretium operae forſitan regendis verius milite barbaris quam pellendis. Et cum dediſſet * * e ſpeculis, ſi quis hoſtium ſe commoviſſet, deſuper viſus [2]) obruebatur.

2 Agitabatur autem inter multiplices curas id omnium primum et potiſſimum, ut Macrianum regem auctum inter mutationes crebras [3]) ſententiarum,

---

7) Mſ. liberatus. 8) (hic lacuna quatuor linearum.) * longe cuſaverit, cum illi. 9) Mſ. caeſi. 10) *al.* ne quo ea ſuperarum debetur luctific. 11) Mſ. innoxiam. Exop ...... ſimile ſedit ..... 1) digredientis, nec quo eum velom reciator pervicax incuſabit. illud contemplatio, quod maius pretium operae fortican regendus verius milite barbaris quo pellendis. Et cum dediſſet * *(hic lacuna quinque linearum)* . . peculis ſi quis hoſt. 2) Mſ. obruebatur . . . . agitabatur. 3) Mſ. ſententiarum . .

iamque in noſtros adultis viribus exſurgentem, vi
ſuperſtitem raperet vel inſidiis, ut multo ante Vado-
marium Iulianus: et proviſis, quae negotium poſce-
bat et tempus, cognitoque transfugarum indiciis,
ubi comprehendi nihil opperiens poterit antedictus,
tacite, quantum conceſſit facultas, ne qui conſe-
rendo officeret ponti, iunxit navibus Rhenum. Et 3
antegreſſus contra Mattiacas aquas primus Severus,
qui pedeſtrem curabat exercitum, perpenſa militum
paucitate territus ſtetit, timens, ne reſiſtere ne-
quiens, irruentium opprimeretur hoſtilium agmi-
num mole. Et quia ſuſpicabatur venalia ducentes 4
mancipia ſcurras, caſu illic repertos, id, quod vi-
derant, excurſu celeri nuntiare, cunctos mercibus
direptis occidit. Adventu itaque plurium copia- 5
rum animati iudices, caſtrisque ad tempus breviſſi-
mum fixis, quia nec ſarcinale iumentum quisquam
nec tabernaculum habuit praeter Principem, cui
[4]) tapetes ſuffecerant pro tentorio: parumper ob te-
nebras morati nocturnas, exſiliente procinctu per-
gebant ulterius, itinerum [5]) gnaris ducentibus, equi-
tatu cum Theodoſio rectore praeire diſpoſito equi-
tat erat . . . . . * * tempore iaceat, extento ſtrepi-
tu ſuorum eſt impeditus: quibus adſidue mandans,
ut incendiis et rapinis abſtinerent, impetrare non
potuit. Ignium enim crepitu diſſonisque clamori-
bus ſatellites exciti, idque, quod acciderat, [6]) ſu-
ſpecti, carpento veloci impoſitum regem anguſto
aditu circumfractis collibus abdiderunt. Hac Va- 6
lentinianus gloria defraudatus, nec ſua culpa, nec
ducum, ſed intemperantia militis, quae diſpendiis
gravibus ſaepe rem Romanam adflixit, adusque
[7]) quinquagenteſimum lapidem terris hoſtilibus in-

4) Mſ. tapetes . . . . . . ſuffec. 5) Mſ. gnari diſcentibus fre . . . . . equitatu cum Theodoſio rectore prae . . . . . diſpoſito equirat erat. * *(hic lacuna trium linearum)* * tempore iaceat. 6) Mſ. ſuſpecti. 7) Mſ. quingenteſimum.

7 flammatis, rediit Treveros maeſtus. Ubi tamquam leo ob cervum amiſſum vel capream morſus vacuos concrepans, dum hoſtium disiecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus, quae contra Mogontiacum gens eſt [8]) Alamanna, regem Fraomarium ordinavit: quem paullo poſtea, quoniam recens excurſus eumdem penitus vaſtaverat pagum, in [9]) Britannos translatum poteſtate tribuni, Alamannorum praefecerat numero, multitudine viribusque ea tempeſtate florenti: Bitheridum vero et Hortarium nationis eiusdem primates item regere milites iuſſit: e quibus Hortarius, proditus relatione Florentii [10]) Germaniae ducis, contra rem publicam quaedam ad Macrianum ſcripſiſſe barbarosque optimates, veritate tormentis expreſſa, conflagravit flamma poenali.

1 V. Abhinc inter [1]) * * * * * proximo, haec narratione diſſeri continua placuit, ne, dum negotiis longe discretis et locis alia ſubſeruntur, cognitio multiplex neceſſario confundatur.

2 Nubel velut regulus per nationes Mauricas potentiſſimus vita digrediens, et legitimos et natos e concubinis reliquit filios: e quibus Zamma Comiti nomine Romano acceptus, latenter a fratre Firmo peremptus, discordias excitavit et bella. Eius enim necem ulciſci impenſiore ſtudio properans Comes, ad inſidiatoris perniciem multa ciebat et formidanda. Utque rumores distulerunt adſidui, navabatur opera diligens in palatio, Romani quidem relationes, multa et aſpera congerentes in Firmum, libenter ſuscipi recitarique Principi, in earum favorem concinentibus multis: ea vero, quae contra Firmus ſalutis tuendae gratia docebat crebro per ſuos, accepta diutius occultari: Remigio tunc officiorum

---

8) Mſ. Alemannia. 9) Mſ. Britannos latum. 10) Mſ. Germaniaca. 1) Hic in Mſ. lacuna trium linearum.

magiſtro, adfine amicoque Romani, inter potiores Imperatoris neceſſitates haec velut minima et ſuperflua non niſi opportune legi poſſe adſeverante.

Quae cum ad obruendam defenſionem ſuam agi- 3
tari [2]) animadverteret Maurus, ultimorum metu iam trepidans, ne amandatis, quae praetendebat, ut perniciofus et [3]) contumelioſus condemnatus occideretur, ab imperii ditione deſcivit, et adiumenta * * tium ad [4]) vaſtandum.

[Quare ne] hoſtis implacabilis incrementis vi- 4
rium [5]) adoleſceret, ad abolendum cum comitatenſis auxilio militis pauci Theodoſius magiſter equitum mittitur, cuius virtutes ut impetrabilis ea tempeſtate prae caeteris nitebant: Domitii Corbulonis et [6]) Luſii veterum ſimillimi: quorum prior ſub Nerone, alter Traiano rem regente Romanam, pluribus inclaruere fortibus factis. Proinde ab Arelate 5
ſecundis egreſſus auſpiciis, emeatoque mari cum claſſe, quam ductabat, nullo de ſe rumore praegreſſo, defertur ad Sitifenſis Mauritaniae littus, quod adpellant accolae Igilgitanum. Ibique inventum caſu Romanum leniter adloquutus, miſit ad vigilias ordinandas et praetenturas, parum ſuper his, quae verebatur, increpitum. Quo ad Caeſa- 6
rienſem digreſſo, Gildonem Firmi fratrem et Maximum miſit correpturos Vincentium: qui curans Romani vicem, incivilitatis eius erat particeps et furtorum. Recepto itaque tardius milite, quem am- 7
plitudo morabatur maris, Sitifim properans, Romanum cum domeſticis cuſtodiendum protectoribus committi mandavit: agensque in oppido ſollicitudine diducebatur ancipiti, multa cum animo verſans, qua via quibusve commentis per exuſtas caloribus terras pruinis adſuetum duceret militem: vel

2) *al.* adverteret. 3) Mſ. contumelioſus. 4) Mſ. vaſtandum . . . . hoſtis. 5) Mſ. adoleſcerent. 6) *Steph.* Duſii.

hoſtem caperet discurſatorem et repentinum, inſidiisque potius clandeſtinis, quam proeliorum ſtabilitate confiſum.

8 Quod ubi Firmo levi rumore, dein apertis eſt indiciis cognitum, ſpectatiſſimi ducis adventu praeſtrictus, veniam confeſſionis praeteritorum miſſis oratoribus poſcebat et ſcriptis, docentibus eum non ſponte ſua ad id erupiſſe, quod norat ſceleſtum, ſed iniquitate graſſante licentius, ut monſtrare pol-
9 licebatur. Quibus lectis paceque obſidibus acceptis promiſſa, dux ad recenſendas legiones, quae Africam tuebantur, ire pergebat ad Pancharianam ſtationem, quo convenire praeceptae ſunt. Ibi magnificis verbis atque prudentibus ſpe cunctorum erecta, reverſus Sitifim, concitato indigena milite cum eo, quem ipſe perduxerat, aegre perpetiens
10 moras ad procinctus ire ocius feſtinabat. Inter reſidua autem multa et clara, id amorem eius auxerat in immenſum, quod a provincialibus commeatum exercitui prohibuit dari, meſſes et condita hoſtium virtutis noſtrorum horrea eſſe, fiducia memorans ſpecioſa.

11 His ita cum laetitia poſſeſſorum diſpoſitis, [7]) Tubuſuptum progreſſus, oppidum Ferrato contiguum monti, legationem ſecundam Firmi repudiavit, quae obſides, ut ante ſtatutum eſt, non duxerat ſecum. Unde omnibus pro loco et tempore cautius exploratis concito gradu Tyndenſium gentem et Maſſiſſenſium petit, levibus armis inſtructas, quas Maſcizel et Dius fratres Firmi [8]) ducta-
12 bant. Cum eſſent hoſtes iam in contuitu membris omnibus celeres, poſt miſſilia hinc inde crebrius iacta, committitur certamen aſperrimum; interque gemitus mortis et vulnerum audiebantur barbarorum ululabiles fletus captorum et caeſorum; pugna-

7) Mſ. Tuboſoptum. 8) Mſ. optabant.

que dirempta plures agri populati sunt et incensi. Inter quos clades eminuere fundi Petrensis, excisi 13 radicitus: quem Salmaces dominus, Firmi frater, in modum urbis exstruxit. Hoc successu victor elatus, mira velocitate [9]) Lamfoctense oppidum occupavit, inter gentes positum antedictas, ubi abunde rei cibariae copiam [10]) condi effecit: ut, si pergens interius alimentorum offendisset paenuriam, iuberet e propinquo convectari. Quae dum ita procedunt, 14 Mascizel reparatis viribus nationum confinium adminicula ductans, conferta manu cum nostris, fusis e parte suorum pluribus, ipse equi pernicitate aegre discrimine mortis exemptus est.

Fessus aerumnis gemini proelii Firmus, imoque 15 aestuans corde, nequid ultimae rationis omitteret, Christiani ritus antistites oraturos pacem cum obsidibus misit. Qui quoniam suscepti lenius, pollicitique victui congrua militibus, ut praeceptum est, laeta retulere responsa: praemissis muneribus Maurus ipse fidentius ad Romanum perrexerat ducem, equo insidens apto ad ancipites casus: cumque prope venisset, fulgore signorum et terribili vultu Theodosii praestrictus, iumento desiluit: curvataque cervice humi paene adfixus, temeritatem suam flebiliter incusabat, pacem obsecrando cum venia. Susceptusque cum osculo, quoniam id rei publicae 16 conducebat, bonae spei iam plenus, sufficientia praebuit alimenta: et quibusdam propinquis suis ad obsidum vicem relictis abscessit, captivos, ut spoponderat, redditurus, quos primis turbarum exordiis rapuit: biduoque post Icosium oppidum, cuius supra docuimus conditores, militaria signa et coronam sacerdotalem cum caeteris quae intercepe-rat, nihil cunctatus restituit, ut praeceptum est.

9) Mſ. iam Phocense. 10) Mſ. candi. *al.* cundi.

17 Exinde, cum discursis itineribus magnis [11]) Tiposam noster dux introiret, legatis Mazicum, qui se consociaverant Firmo, suppliciter obsecrantibus veniam, animo elato respondit, se in eos ut perfi-
18 dos arma protinus commoturum. Quibus [12]) imminentis periculi metu defixis, revertique iussis ad sua, Caesaream ire tendebat, urbem opulentam quondam et nobilem, cuius itidem originem in Africae situ digessimus plene: eamque ingressus, cum omnem paene incendiis late dispersis vidisset exustam, horridasque canitie filices, primam et secundam legionem ad tempus ibi locari disposuit, ut favillarum egerentes acervos, agitarent ibi praesidium, ne repetito barbarorum impetu vastaretur.
19 Quae cum rumores veri [13]) distulissent, provinciae rectores tribunusque Vincentius e latibulis, [14]) quibus sese commiserant, egressi, tandem intrepidi ad ducem ocius pervenerunt. Quibus ille gratanter visis atque susceptis, agens etiam apud Caesaream, fide rerum diligentius explorata, comperit Firmum per speciem faventis et supplicis tectiore consilio id moliri, ut nihil hostile metuentem exercitum in modum tempestatis subitae conturbaret.
20 Quamobrem conversus hinc venit ad municipium Sugabarritanum Transcellensi monti [15]) adcline: ubi inventos equites quartae sagittariorum cohortis, quae ad rebellem defecerat, ut contentum se supplicio leniori monstraret, omnes contrusit ad infimum militiae gradum: eosque et Constantianorum peditum partem Tigavias venire iusserat cum tribunis: e quibus unus torquem pro diademate capiti
21 imposuit Firmi. Dumque haec aguntur, reverterunt Gildo et Maximus, Bellenen e principibus Mazicum et Fericium gentis praefectum ducentes, qui

11) Ms. Tiposam. 12) Ms. minanti. 13) Ms. sustulissent et curii provinciae. 14) *τὸ sese* deest al. 15) *al.* adclive.

factionem iuverant quietis publicae turbatoris[16] * * *
producerent vinctos. Quo ita, ut ſtatutum eſt, 22
facto, lucis primo exortu ipſe egreſſus, cum inveniſſet eos in exercitu circumſaeptos: *Quid de iſtis nefariis*, inquit, *proditoribus fieri oportere, contubernales devoti, cenſetis?* Sequutusque acclamationem rogantium ſanguine vindicari, eos, qui inter Conſtantianos merebant, priſco more militibus dedit occidendos: Sagittariorum vero primoribus manus incidit; reſiduos ſupplicio capitali multavit: ad aemulationem Curionis acerrimi illius ducis, qui Dardanorum ferociam in modum Lernaeae ſerpentis aliquotiens renaſcentem hoc genere poenarum
exſtinxit. Sed obtrectatores malivoli vetus factum 23
laudantes, hoc ut dirum vituperant et aſperrimum: Dardanos hoſtes memorantes internecivos, et iuſte, quae ſuſtinuere, perpeſſos: hos vero ſubſignanos milites debuiſſe lenius corrigi, ad unum prolapſos errorem. Quos ſcientes forſitan admonemus, hanc
cohortem et facto et exemplo adverſam. Antedi- 24
ctos Bellenen et Fericium, quos duxerat Gildo, tribunumque ſagittariorum Curandium ea re iuſſit occidi, quod nec ipſe umquam cum hoſtibus congredi voluit, nec ſuos, ut pugnarent, hortari. Agebat autem haec Tullianum illud advertens, quod *ſalutaris*[17] *vigor vincit inanem ſpeciem*[18] *clementiae.*

Exin profectus, fundum nomine Gallonatis, 25
muro circumdatum valido, receptaculum Maurorum tutiſſimum arietibus admotis evertit: et caeſis omnibus incolis moenibusque complanatis, ad Tingitanum caſtellum progreſſus, per[18*] Ancorarium montem, [19] Mazicas in unum collectos invaſit, iam tela reci-
procantes volitantia grandinis ritu. Et cum eſſet 26
utrimque diſcurſum, agmina viris armisque incitata

---

16) In Mſ. lacuna hic quatuor linearum. 17) *al.* rigor. 18) Mſ. dementiae. 18*) Mſ. Ancorariam. 19) *al.* Maſices.

noſtrorum non perferentes Mazices, licet bellicoſum genus et durum, diverſis ſtragibus implicati foedo diffluxere terrore: ruentesque in fugam caeſi ſunt, absque iis, qui reperta copia discedendi, ſupplici prece veniam, quam dari tempus flagitaverat,
27 impetrarunt. Suggen eorum ductorem [20]) * * * Romano ſucceſſerat, in Sitifenſem Mauritaniam ire diſpoſito ad agitanda praeſidia, ne provincia pervaderetur, ipſe praeteritis elatior caſibus gentem petit Muſonem: quam conſcientia rapinarum et caedum actibus congregaverat Firmi, ut ſperabatur maiora mox adepturi.

28 Progreſſusque aliquantum iuxta Addenſe municipium comperit, disſonas cultu et ſermonum varietate nationes plurimas unum ſpirantibus animis, immanium exordia concitare bellorum, adigente hortanteque maxima ſpe praemiorum ſorore Firmi nomine Cyria: quae abundans divitiis et deſtinatione feminea, niſibus magnis inſtituit iuvare ger-
29 manum. Quocirca Theodoſius veritus, ne Marti ſeſe committeret impari, congreſſusque multitudini immenſae cum paucis (tria enim armatorum millia ductabat atque quingentos) amitteret univerſos, inter pudorem cedendi pugnandique ardorem gradiens retro paullatim, trudente pondere plebis abſceſſit.
30 Hocque eventu barbari nimium [21]) quantum [elati] ſequentesque pertinaciter *** certare neceſſitate compulſus, ſemetipſum et ad internecionem perdiderat cunctos, ni gentium turbulenta concuſſio, procul Mazicum viſis auxiliis, quos anteibant quidam Romani, arbitrata in ſe impetum agminum ferri complurium, verſa in pedes aperuiſſet noſtris exitus antehac inter-
31 ſaeptos. Exinde cum militem ducens incolumem

20) In Mſ. hic lacuna quatuor linearum. 21) Mſ. quantum . . . . . equentesque pertinaciter * (hic lacuna unius lineae) * certare . . . . neceſſitate . . . . . ſuſſem et ipſum.

Theodoſius ad fundum veniſſet nomine Mazucanum, exuſtis deſertoribus paucis, aliisque ad ſagittariorum exemplum, quibus manus ademptae ſunt, contruncatis, Tipatam menſe Februario venit. Ubi diutius agens, ut antiquus ille cunctator pro 32
negotio conſultabat, commentis potius et prudentia, quam periculoſis congreſſibus, hoſtem pugnacem et [22]) impetrabilem iactu telorum, ſi fors copiam dederit, oppreſſurus. Mittebat tamen adſi- 33
due ſuadendi quosdam peritos ad gentes circumſitas, Baiuras, [23]) Cantaurianos, Auaſtomates, Caſaves, Davaresque, et finitimos alios, nunc timore, nunc nummis eos ad ſocietatem alliciens, veniamque petulantiae interdum [24]) promittendo, cum * * tultorius per ambages et moras hoſtem frangentem ſuos impetus oppreſſurus, ut quondam Pompeius Mithridatem.

Qua cauſa declinans perniciem proximam Fir- 34
mus, licet praeſidiorum magnitudine communitus, relicta plebe, quam coegerat magna mercede, quoniam latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienſes montes longe remotos penetravit, et diruptis rupibus inacceſſos. Cuius abitu clandeſtino 35
multitudo diſperſa, ſine rectore particulatim diffluens, invadendi eius caſtra noſtris copiam dedit. Hisque direptis, et interfectis, qui reſiſtebant, vel in deditionem acceptis, regionum maxima parte vaſtata, gentibus, per quas tranſibat dux conſultiſſimus, adpoſuit fidei compertae praefectos. Hac 36
inopina ſequendi confidentia territus perduellis, ſervis comitantibus paucis, digreſſu celeri conſulturus ſaluti, ne quo praepediretur obſtaculo, abiecit pretioſarum ſarcinas ſpecierum, quas [25]) avexerat ſecum. Uxorem namque feſſam labore continuo et

---

22) *al.* impenetrabilem. 23) *al.* Cautorianos. 24) Mſ. promittendo cum *(hic lacuna trium linearum.)* tultorius per. 25) *al.* auxerat.

37 [26]) perancipitis * * * Theodoſius, nullique adeuntium parcens mundiore victu ſtipendioque milite recreato, Caprarienſibus Abannisque eorum vicinis praelio levi ſublatis, ad municipium properavit . . . . enſe: verisque nuntiis doctus, barbaros occupaſſe iam tumulos, per amfracta undique ſpatia in ſublime porrectos, nullique pervios, niſi indigenis locorum perquam gnaris, repedando dedit hoſtibus facultatem per indutias licet breves Aethiopum iuxta agentium adminiculis augeri vel
38 maximis. Qui [27]) concatervatis copiis fremituque minaci ſine ſui reſpectu ruentes in pugnam, averterunt eum inaeſtimabilium turmarum ſpecie dira perterrefactum: ſtatimque redintegratis animis, commeatus vehens abunde, revertit, et conglobatis ſuis ſcutaque in formidabilem moventibus geſtum, con-
39 troverſas iisdem oppoſuit manus. Quamquam igitur immite quiddam barbaricis concrepantibus armis manipuli furentium imminebant, ipſi quoque parmas genibus illidentes: tamen ut pugnator ille cautus et prudens, militis paucitate diffiſus, audacter agmine quadrato incedens, ad civitatem nomine Contenſem flexit iter intrepidus, [ubi captivos] noſtros Firmus ut in munimento abſtruſo locarat et celſo: cunctisque receptis, in proditores ſatellitesque memorati animadvertit acriter, ut ſolebat.
40 Hoc ei magni numinis adiumento gerenti proſperrime, verus indicat explorator, confugiſſe ad Iſaflenſium populum Firmum: ad quem repoſcendum una cum fratre Mazuca caeterisque neceſſitudinibus illuc ingreſſus, cum adipiſci non poſſet, genti
41 bellum indixit. Et praelio atroci commiſſo, ferocientibus barbaris ultra modum, aciem in [28]) rotun-

26) Mſ. perancipitis . . . (hic lacuna trium linearum) . . . Theodoſius nullique ad eum . . . . tium parcens. 27) *al.* catervatis. 28) Mſ. rotundo habitus. *al.* rotunda habitu.

do habitu figuratam opponit; adeoque Isaflenses pondere catervarum urgentium inclinati sunt, ut plurimi caderent, et ipse Firmus ferox, et saepe in suam [29]) perniciem praeceps, equo auferretur in fugam, per saxa et rupes discurrere [30]) citius adsueto: Mazuca vero frater eius caperetur letaliter saucius. Qui Caesaream mitti dispositus, ubi saeva 42 inusserat monumenta facinorum pessimorum, dilatato vulneris hiatu discessit. Caput tamen eius avulsum, residuo corpore, cum magno visentium gaudio urbi illatum est antedictae. Post haec Isa- 43 flensium gentem, quae obstitit, superatam dux nobilis incommodis multis, ut aequitas poscebat, adflixit. Ibi Evasium potentem municipem, Florumque eius filium, et quosdam alios, per secretiora consilia temeratorem quietis iuvisse confutatos aperte, flammis absumpsit.

Exindeque pergens interius, nationem Iubale- 44 nam spiritu adgressus ingenti, ubi natum Nubelem patrem didicerat Firmi, repulsus altitudine montium et flexuosis angustiis stetit. Et quamlibet facto in hostem impetu, pluribusque peremptis aperuerit viam: formidans tamen sublimia collium ad insidiandum aptissima, ducens suos incolumes revertit ad Audiense castellum: ubi Iesalensium gens fera semet dedit, voluntaria auxilia praestare spondens et commeatus.

His et eiusmodi gloriosis actibus exsultans ampli- 45 ssimus ductor, ipsum otii turbatorem petebat valido virium nisu: ideoque prope munimentum nomine Medianum diu consistens, per multas prudentesque sententiarum vias eumdem sibi prodi posse sperabat. Haecque cogitationibus anxiis altioreque prospi- 46 ciens cura, rursus ad Isaflenses hostem comperit revertisse: quos nihil moratus, ut antea, agminibus

---

29) Mſ. pernicionem. 30) al. citius.

adoritur incitatis. Cui rex Igmazen nomine, fpectatus per eos tractus opibusque infignis, progreffus obviam confidenter: *Cuius loci es tu?* (inquit) *vel quid acturus huc venifti? refponde.* Quem Theodofius fundata mente intuens torvum: *Comes,* ait, *Valentiniani fum, orbis terrarum domini, ad opprimendum latronem funereum miffus: quem nifi ftatim reddideris, ut invictus ftatuit Imperator, peribis funditus cum gente, quam regis.* Quo audito Igmazen, poft convicia multa, quae congeffit
47 in ducem, ira doloreque perculfus abfceffit. Et fequutae principio lucis, utrimque occurfurae fibi ad confligendum procefferunt acies minaciffimae: et barbarorum viginti paene millia in ipfis locata funt frontibus, occultatis pone terga fubfidialibus globis, ut adfurgentes paullatim noftros multitudine clauderent infperata: hisque Iefaleni auxiliares acceffere quam plures, quos adiumenta et commeatus
48 noftris docuimus promififfe. Contra Romani, quamvis admodum pauci, tamen fortibus animis victoriisque antegreffis elati, denfatis lateribus, fcutisque in teftudinis formam cohaerenter aptatis reftiterunt gradibus fixis: et a fole orto usque ad diei extimum pugna protenta paullo ante vefperam vifus eft Firmus equo celfiori infidens, fago puniceo porrectius panfo milites clamoribus magnis hortari, ut dedant Theodofium opportune, truculentum eum adpellans et dirum, et fuppliciorum faevium repertorem, fi discriminibus eximi vellent, quae perfe-
49 rebant. Hae infperatae voces ad dimicandum quosdam acrius incitarunt; alios deferere praelium illexerunt. Proinde, ubi noctis advenit quies prima, partibus tenebrarum obvolutis horrore, dux reverfus ad Duodienfe caftellum, militesque recognofcens, eos, quos a pugnandi propofito pavor et verba detorferant Firmi, diverfo genere poenarum exftinxit: alios ademptis dexteris, quosdam vivos com-

combuſtos. Excubiasque agens cura pervigili, bar- 50
barorum aliquos auſos, cum adparere non poſſent, poſt occaſum lunae caſtra ſua tentare, fudit, vel irruentes audentius cepit. Digreſſus exinde paſſibus citis, [31]) Ieſalenſes ut ambiguae fidei per tramites adortus obliquos, unde parum ſperari potuit, ad paenuriam vaſtavit extremam: perque Caeſarienſis Mauritaniae oppida reverſus Sitifim, Caſtorem et Martinianum rapinarum flagitiorumque Romani participes, ad interitum tortos incendit.

Redintegratur poſt haec cum Iſaflenſibus bel- 51
lum: primoque conflictu barbarorum pluribus pulſis et interfectis, rex eorum Igmazen, vincere antehac adſuetus, terrore fluctuans mali praeſentis, nihilque commerciis vetitis ad vitam ſpei ſibi reſtare, ſi obſtinatius egerit, arbitratus, quantum caute fieri potuit et occulte, prorupit ex acie ſolus: viſumque Theodoſium ſuppliciter petiit, ut [32]) Maſillam Mazicum optimatem ad ſe venire iuberet. Per quem, 52
ut rogaverat, miſſum, clandeſtinis colloquiis monuit ducem ſuopte ingenio pertinacem, ut ad praebendam ſibi copiam agendi, quae vellet, popularibus ſuis acriter immineret, eosque adſiduitate pugnandi mutaret in metum, promptos quidem ad perduellis favorem, ſed iacturis multiplicibus feſſos. Paruit 53
Theodoſius dictis: et crebritate certaminum Iſaflenſes ita protrivit, ut iisdem labentibus more pecudum, Firmus latenter evaderet, et aviis et diuturnis latebris amandandus, inibi, dum de fuga conſultat, tentus ab Igmazene cuſtodiretur. Et 54
quoniam obſcurius geſta didicerat per Maſillam, in extremis rebus unum remedium ſupereſſe contemplaus, calcare vivendi cupiditatem voluntaria ſtatuit morte: vinoque conſulto diſtentus, et crapulentus, ſilenti nocte oppreſſis altiore ſomno cuſtodibus,

31) Mſ. Veſſalienſes. 32) Mſ. Miſiliam.

pervigil ipſe impendentis aerumnae terrore, inſonis greſſibus relicto cubili, manibus repens et pedibus longius ſeſe discrevit: repertumque funiculum, quem finiendae vitae paravere caſus, de clavo parieti adfixo ſuspendit: ubi collo inſerto [33]) animam abſque moris cruciabilibus exhalavit.

55 Quod dolenter ferens Igmazen, [34]) ereptamque ſibi gloriam gemens, quia non contigerat ad caſtra Romana vivum ducere perduellem, interpoſita fide publica per Maſillam, ipſe camelo necati cadaver impoſitum ferens, cum tentoria exercitus adventaret ad Subicarenſe caſtellum locata, in iumentum transtulit ſarcinale, et Theodoſio obtulit exſultanti.

56 Qui convocatis armatis ſimul atque plebeiis, interrogatisque, an [35]) agnoſcerent vultum, cum eiusdem eſſe ſine ulla didiciſſet ambage, ibi paulliſper moratus Sitifim triumphanti ſimilis rediit aetatum ordinumque omnium celebrabili favore ſusceptus.

1 VI. Dum hoc pulvere per Mauritaniam dux antedictus anhelat et Africam, Quadorum natio motu eſt [1]) excita repentino, parum nunc formidanda, ſed immenſum quantum antehac bellatrix et potens, ut indicant perpetrata, quoniam raptim [2]) proclivia, obſeſſaque ab iisdem ac Marcomannis Aquileia, Opitergiumque exciſum, et cruenta complura perceleri acta procinctu: vix reſiſtente perruptis Alpibus Iuliis Principe ſerio, quem ante docuimus, Marco. Et erat, ut barbaris, ratio iuſta querela-

2 rum. Valentinianus enim ſtudio muniendorum limitum glorioſo quidem, ſed nimio, ab ipſo principatus initio flagrans, trans flumen Hiſtrum in ipſis Quadorum terris, quaſi Romano iuri iam vindicatis, aedificari praeſidiaria caſtra mandavit:

---

33) *al.* animam non asque miris cruciabilibus. 34) Mſ. crepertamque. 35) *al.* cognoſcerent. 1) Mſ. inexcita. 2) Mſ. quoniam proclivia obſeſſaque ab.

quod accolae ferentes indigne, ſuique cautiores, legatione tenus interim et ſuſurris arcebant. Sed 3
Maximinus in omne avidus nefas, et genuinos mitigare nequiens flatus, quibus praefecturae acceſſerat tumor, increpabat Equitium per Illyricum eo tempore magiſtrum armorum, ut pervicacem et deſidem, necdum opere, quod maturari diſpoſitum eſt, conſummato: addebatque ut conſulens in commune, quod, ſi parvo ſuo Marcelliano deferretur poteſtas per Valeriam ducis, munimentum absque ulla cauſatione conſurgeret. Utrumque mox eſt impetratum. Qui promotus profectusque cum veniſſet 4
ad loca, intempeſtive turgens ut filius, nullis adfatibus delenitis iis, quos numquam tentatae cupiditatis figmenta regionum ſuarum faciebant extorres, opus paullo ante inchoatum adgreditur, admiſſa copia rogandi ſuspenſum. Denique Gabinium 5
regem, ne quid novaretur, modeſte poſcentem, ut adſenſurus, humanitate ſimulata cum aliis ad convivium conrogavit: quem digredientem poſt epulas, hoſpitalis officii ſanctitate nefarie violata, trucidari ſecurum effecit.

Cuius rei tam atrocis diſſeminatus rumor illico 6
per diverſa, et Quados et gentes circumſitas efferavit: regisque flentes interitum, in unum coactae miſere vaſtatorias manus: quae Danubium transgreſſae, cum nihil exſpectaretur hoſtile, occupatam circa meſſem agreſtem adortae ſunt plebem: maioreque parte truncata, quidquid ſuperfuit, domum cum multitudine varii pecoris abduxerunt. Eveniſ- 7
ſet profecto tunc inexpiabile ſcelus, numerandum inter probroſas rei Romanae iacturas (paullo enim abfuit, quin filia caperetur Conſtantii, [3]) cibum ſumens in publica villa, quam adpellant Piſtrenſem,

3) In *Steph.* haec verba deſunt.

cum duceretur Gratiano nuptura) ni favore propitii
numinis praeſens Meſſalla provinciae rector, eam
iudiciali carpento impoſitam ad Sirmium viceſimo
ſexto lapide disparatum curſu reduxiſſet effuſo.
8 Hoc caſu proſpero regia virgine periculo miſe-
randae ſervitutis exempta, cuius niſi potuiſſet impe-
trari redemptio captae, magnas iuſſiſſet rei publi-
cae clades, latius ſe cum Sarmatis Quadi pauden-
tes, ad raptus et latrocinia gentes aptiſſimae, prae-
das hominum [4]) virile et muliebre ſecus agebant et
pecorum, villarum cineribus exuſtarum caeſorum-
que incolentium exſultantes aerumnis, quos nec
9 opinantes ſine ulla parcimonia deleverunt. Per
omnia itaque propinqua malorum ſimilium diſperſa
formidine, praefectus praetorio agens tunc apud
Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus adſue-
tus, rerum novarum lugubri viſu praeſtrictus, ocu-
losque vix attollens, haerebat diu, quid capeſſeret,
ambigens: et cum paratis velocibus equis noctem
proximam deſtinaſſet in fugam, monitus tutiore
10 conſilio manſit immobilis. Didicerat enim, omnes
ſequuturos confeſtim, qui moenibus claudebantur,
tegendos latebris opportunis: quod ſi contigiſſet,
impropugnata civitas veniſſet in manus hoſtiles.
11 Proinde, parumper lenito pavore, ad arripienda,
quae urgebant, acri animo adſurgens, reterſit obru-
tas ruderibus foſſas, murorumque maximam partem
pacis diuturnitate contemptam, et ſubverſam adus-
que celſarum turrium minas expediit, ſtudio aedi-
ficandi coalitus: hac ratione opere velociter abſo-
luto, quod impenſas aedificandi cauſa theatri du-
dum congeſtas, ſufficientes ad id, quod efficere
maturabat, invenit. Atque huic ſpectato conſilio
ſalutare addidit aliud, et ſagittariorum cohortem e
ſtatione proxima, adfuturam obſidio, ſi veniſſet,
accivit.

4) *al.* virilis et muliebris ſexus.

His velut obicibus barbari ab oppugnanda urbe 12
depulsi, parum ad has calliditates dimicandi sollertes, sarcinisque impediti praedarum, ad Equitii vertuntur indaginem. Et cum ad Valeriae spatia longe remota secessisse captorum didicissent indiciis, illuc properato petierant gradu frendentes, hacque ex causa iugulo eius intenti, quod per ipsum circumventum regem existimabant insontem. Quibus 13
concito cursu ruentibus infestius, obviam legiones motae sunt duae, Pannonica et Moesiaca, valida praeliis manus: quae, si conspirasset, abierat procul dubio victrix. Sed dum discretim grassatores adoriri festinant, ortis inter se discordiis impediti de honore certabant et dignitate. Quo intellecto 14
Sarmatae sagacissimi, non exspectato certandi signo sollemni, Moesiacam primam incessunt: dumque milites arma tardius per tumultum expediunt, interfectis plurimis aucti fiducia, aciem perrupere Pannonicam: disiectaque agminis mole, geminatis ictibus omnem paene delessent, ni periculo mortis aliquos citum extraxisset effugium.

Inter haec fortunae dispendia tristioris dux 15
Moesiae Theodosius iunior, prima etiam tum lanugine iuvenis, Princeps postea perspectissimus, Sarmatas Liberos ad discretionem servorum rebellium adpellatos, conlimitia nostra ex alio latere invadentes, aliquotiens expulit et adflixit, congressibus densis adtritos: adeoque obsistentes fortissime turbas confluentes oppressit, ut caesorum plurium alites iuste sanguine satiaret et feras. Unde residui 16
tumore iam deflagrante metuentes, ne idem dux virtutis, ut adparuit, expeditae, in primo finium aditu incursantes cuneos sterneret aut fugaret, vel insidias per silvarum locaret occulta, post multos perrumpendi conatus subinde tentatos incassum, abiecta pugnandi fiducia, concessionem petivere praeteritorum et veniam: victique ad tempus indul-

tae foederibus pacis nihil egere contrarium, eo maxime timore perculsi, quod ad tutelam Illyrici Gallicani militis validum accesserat robur.

17 Dum haec tot ac talia per turbines agitantur adsiduos, Claudio regente urbem aeternam, Tiberis, qui media intersecans moenia, cloacis et fluviis abundantibus multis Tyrrheno mari miscetur, effusione imbrium exuberans nimia, et supra amnis spe-
18 ciem pansus, omnia paene contexit. Et stagnantibus civitatis residuis membris, quae tenduntur in planitiem molliorem, montes soli et quidquid insularum celsius eminebat, a praesenti metu defendebatur: et, ne multi inedia contabescerent, undarum magnitudine nusquam progredi permittente, lembis et scaphis copia suggerebatur abunde ciborum. At vero, ubi tempestas mollivit, et flumen retinaculis ruptis rediit ad solitum cursum, abstersо
19 metu nihil postea molestum exspectabatur. Hic ipse praefectus egit admodum quiete, nullam seditionem super querela iusta perpessus: et instauravit vetera plurima. Inter quae porticum excitavit ingentem, lavacro Agrippae contiguam, Eventus Boni cognominatam, ea re, quod huius nominis prope visitur templum.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXX.

Para rex Armeniorum evocatus a Valente, et Tarsi specie obsequiorum custoditus, cum trecentis popularibus fugit, et frustratus viarum observatores, equis regnum repetit, nec multo post a Traiano duce in convivio interficitur. C. I. *Valentis A. et Saporis P. R. de Armeniae et Hiberiae regnis contendentium legationes.* II. *Valentinianus A. post vastatos aliquos Alamanniae pagos, cum Macriano Alamannorum rege colloquitur, ac pacem facit.* III. *Modestus praefectus praetorio a iure dicendo Valentem avertit: et de caussidicina, deque iurisconsultis, et variis advocatorum generibus.* IV. *Valentinianus Sarmatis et Quadis Pannoniarum populatoribus bellum illaturus, in Illyricum proficiscitur, et transito Danubio Quadorum pagos vastat, vicos incendit, barbaros cuiusque aetatis iugulat.* V. *Idem, dum legatis Quadorum populares suos purgantibus respondet iratus, ictu sanguinis exstinguitur.* VI. *Quo patre natus sit, et quas res Princeps gesserit.* VII. *Eius saevitia, avaritia, invidia et timor.* VIII. *Eiusdem virtutes.* IX. *Valentinianus iunior Valentiniani filius, in castris apud Bregetionem Augustus adpellatur.* X.

(A. C. 374.)

Inter has turbarum difficultates, quas perfidia ducis 1
rege Quadorum excitavit occiso per scelus, dirum in Oriente committitur facinus, Para Armeniorum rege clandestinis insidiis obtruncato: cuius materiae impio conceptae consilio hanc primordialem fuisse

2 novimus cauſam. Conſarcinabant in huuc etiamtum adultum crimiua quaedam apud Valentem exaggerantes male ſollertes homines, diſpendiis ſaepe communibus paſti. Iuter quos erat Terentius dux demiſſe ambulans, ſemperque ſubmaeſtus, ſed,
3 quoad vixerat, acer diſſenſionum inſtinctor. Qui adſcitis iu ſocietatem gentilibus paucis, ob flagitia ſua ſuſpenſis iu metum, ſcribeudo ad comitatum adſidue Cylacis necem replicabat et [1]) Artabannis: addens, eumdem iuvenem ad ſuperbos actus ela-
4 tum, nimis eſſe in ſubiectos immauem. Unde, quaſi futurus particeps ſuſcipiendi tunc pro inſtantium rerum ratione tractatus, idem Para regaliter vocatus, et apud Tarſum Ciliciae obſequiorum ſpecie cuſtoditus, cum neque ad imperatoris caſtra accipi, [2]) nec urgentis adventus cauſam ſcire cunctis reticeutibus poſſet; tandem ſecretiore indicio comperit, per litteras Romano rectori ſuadere Tereutium, mittere propediem alterum Armeniae regem: ne odio Parae ſpeque, quod [3]) revertetur, natio nobis opportuua deficeret ad iura Perſarum, eam rapere vi vel metu vel adulatione flagrantium.
5 Quae reputaus ille, impendere ſibi praeſagiebat exitium grave. Et doli iam prudens, neque aliam, niſi cito diſceſſu, ſalutis reperiens viam, ſuadentibus his, quibus fidebat, conglobatis trecentis comitibus ſequutis eum e patria, cum equis velociſſimis, ut in magnis ſolet dubiisque terroribus, audacter magis quam conſiderate, pleraque diei parte emenſa egreſſus cuneatim properabat intrepidus.
6 Cumque eum provinciae [4]) moderator, adparitoris, qui portam tuebatur [5]) imperatus, feſtinato ſtudio reperiſſet in ſuburbanis, ut remaneret enixius obſe-

1) Mſ. Artabannis . . . . . . dens. 2) *al.* nec urgentis acceſſus. Mſ. ne ſurgentes advenus. 3) Mſ. revertitur. 4) Mſ. moderator Apparitoris. 5) Mſ. impercitus.

crabat: et parum hoc impetrato, mortis averſus eſt metu. Nec minus paullo poſtea legionem ſequutam 7
iamque adventantem, ipſe cum promptiſſimis retrorſus excurrens, fundensque in modum ſcintillarum ſagittas, ſed voluntate errans, ita in fugam compulit, ut cum tribuno milites univerſi perterrefacti, vividius quam venerant remearent ad muros.
Exin ſolutus omni formidine, biduo et binoctio 8
exantlatis itinerum laboribus magnis, cum ad flumen veniſſet Euphraten, et inopia navium voraginoſum amnem vado tranſire non poſſet, nandi imprudentia paventibus multis, ipſe omnium maxime cunctabatur: et remanſiſſet, ni, cunctis verſantibus varia, id reperire potuiſſet effugium in neceſſitatis abrupto tutiſſimum. Lectulos in villis reper- 9
tos binis utribus ſuffulſerunt, quorum erat abundans prope in agris vinariis copia: quibus ſingulis proceres inſidentes et regulus ipſe, iumenta trahentes, praeruptos undarum occurſantium fluctus obliquatis meatibus declinabant: hocque commento tandem ad ulteriorem ripam poſt extrema diſcrimina pervenerunt. Reſidui omnes equis invecti natanti- 10
bus, et circumluente flumine ſaepe demerſi iactatique, infirmati periculoſo madore expelluntur ad contrarias margines: ubi paulliſper refecti, expeditius, quam diebus praeteritis, incedebant.

Hoc nuntiato Princeps antedicti fuga perculſus, 11
quem elaqueatum fidem rupturum exiſtimabat, cum ſagittariis mille ſuccinctis et levibus Danielum mittit et Barzimerem revocaturos eum, Comitem unum, alterum ſcutariorum tribunum. Hi locorum gnari- 12
tate confiſi, quod ille properans, ut peregrinus et inſuetus, maeandros faciebat et gyros, compendioſis vallibus eius itinera praevenerunt: et diviſis inter ſe copiis, clauſere vias proximas duas, trium millium intervallo diſtinctas, ut tranſiturus per utramvis caperetur improvidus: ſed evanuit cogitatum

13 hoc caſu. Viator quidam ad citeriora feſtinans,
cum bivium armato milite vidiſſet oppletum, per
poſterulam tramitem medium ſqualentem frutectis
et ſentibus vitabundus excedens, in Armenios in-
cidit feſſos: et ductus ad regem, arcano ſermone,
ſolum, quae viderat, docet, ac retinetur intactus.
14 Moxque metu diſſimulato eques mittitur clandeſti-
nus ad dextrum itineris latus, diverſoria paraturus
et cibum: quo paullum progreſſo, in laevum tra-
ctum item alius talia facturus ire iubetur ociſſime,
15 alterum aliorſum neſciens miſſum. Quibus ita uti-
liter ordinatis, rex ipſe cum ſuis dumeta, per quae
viator venerat, relegens, [6]) eo rurſus monſtrante,
per hiſpidam et iumento onuſto exiguam callem poſt
terga relictis militibus evolavit, qui captis eius mi-
niſtris, miſſis ad mentes obſervantium praeſtringen-
das, quaſi venaticiam praedam modo non porrectis
[7]) brachiis exſpectabant. Dumque hi venturum
opperiuntur, ille regno incolumis reſtitutus, et
cum gaudio popularium ſummo ſusceptus, in [8]) fide
manſit immobilis, iniuriis, quas pertulerat, omni-
bus demuſſatis.
16 Danielus poſt haec et Barzimeres, cum luſi
iamiam revertiſſent; probroſis lacerati conviciis,
ac ſi inertes et deſides, ut hebetatae primo adpetitu
venenatae ſerpentes, ora exacuere letalia, cum pri-
mum potuiſſent, elapſo pro virium copia nocituri.
17 Et leniendi cauſa flagitii ſui, vel fraudis, quam me-
liore conſilio pertulerunt, apud Imperatoris aures
rumorum omnium tenaciſſimas inceſſebant falſis cri-
minibus Param, incentiones Circeas in vertendis
debilitandisque corporibus miris modis eum callere
fingentes: addentesque, quod huiusmodi artibus
offuſa ſibi caligine mutatus, vaſorumque forma

---

6) al. eo ipſo. 7) Mſſ. brachiis. 8) Mſſ. ſiderandi nemanſueti . . . mobilis.

transgreſſus, triſtes ſollicitudines, ſi huic irriſioni
ſuperfuerit, excitabit.

Hinc in illum inexplicabile auctum Principis 18
odium, et doli ſtruebantur indies, ut per vim ei
vel clam vita adimeretur: agentique tunc in Arme-
nia Traiano, et rem militarem curanti, id ſecretis
committitur ſcriptis. Qui illecebroſis regem inſi- 19
diis ambiens, et modo ſerenae mentis Valentis in-
dices litteras tradens, modo ipſe ſeſe eius conviviis
ingerens, ad ultimum compoſita fraude ad pran-
dium verecundius invitavit: qui nihil adverſum
metuens venit, conceſſoque honoratiore diſcubuit
loco. Cumque adponerentur exquiſitae cuppediae; 20
et [9]) aedes amplae nervorum et articulato flatilique
ſonitu reſultarent, iam vino incaleſcente, ipſo con-
vivii domino per ſimulationem naturalis cuiusdam
urgentis egreſſo, gladium deſtrictum intentans,
torvo lumine ferociens, quidam immittitur barba-
rus aſper ex his, quos Supras adpellant, confoſſu-
rus iuvenem, ne exſilire poſſet etiamtum [10]) prae-
peditum. Quo viſo regulus forte prominens ultra 21
torum, expedito [11]) dolone adſurgens, ut vitam
omni ratione defenderet, perforato pectore defor-
mis procubuit victima, ictibus multiplicatis foede
conciſa. Hocque figmento nefarie decepta credu- 22
litate, inter epulas, quae reverendae ſunt vel in
Euxino ponto, hoſpitali numine contuente, pere-
grinus cruor in ambitioſa lintea conſperſus ſpuman-
te ſanie ſatietati ſuperfuit convivarum, horrore
maximo diſperſorum. Ingemiſcat, ſi quis vita di-
greſſis eſt dolor, huius arrogantiam facti Fabricius
ille Luſcinus: ſciens, qua animi magnitudine De-
mocharen, vel, ut quidam ſcribunt, Niciam, mini-
ſtrum repulerit regium, colloquio occultiore polli-

---

9) Mſ. adeſſaſple nervorum. 10) Mſ. impraepeditum. 11) *al.* dolo.

citum, quod Pyrrhum Italiam tunc bellis ſaeviſſimis
exurentem, veneno poculis necabit infectis: [12]) ſcri-
pſeritque ad regem, ut ab interiore caveret obſe-
quio. Tantum reverentiae locum apud priſcam
illam iuſtitiam, vel hoſtilis menſae genialitas obti-
23 nebat. Verum excuſabatur recens inuſitatum faci-
nus et pudendum necis exemplo Sertorianae: adu-
latoribus forſitan ignorantibus, quod, ut Demoſthe-
nes perpetuum Graeciae decus adfirmat, numquam
ſimilitudine aut impunitate alterius criminis diluitur
id, quod contra ac liceat arguitur factum.

1 II. Haec per Armeniam notabiliter geſta ſunt.
Sapor vero poſt ſuorum priſtinam cladem comperto
interitu Parae, quem ſociare ſibi impendio conaba-
tur, maerore gravi perculſus, augenteque noſtri
exercitus alacritate formidinem, maiora ſibi praeſe-
2 minans, Arrace legato ad Principem miſſo, perpe-
tuam aerumnarum cauſam deleri penitus ſuadebat
Armeniam: ſi id diſplicuiſſet, aliud poſcens, ut
Hiberiae diviſione ceſſante, remotisque inde partis
Romanae praeſidiis, Aſpacures ſolus regnare per-
3 mitteretur, quem ipſe praefecerat genti. Ad quae
Valens in hanc reſpondit ſententiam, nihil derogare
ſe poſſe placitis ex conſenſu firmatis, ſed ea ſtudio
curatiore defendere. Glorioſo propoſito contrariae
regis litterae hieme iam extrema perlatae ſunt, vana
cauſantis et tumida. Adſeverabat enim non poſſe
ſemina radicitus amputari diſcordiarum, niſi inter-
veniſſent conſcii pacis foederatae cum Ioviano, quo-
rum aliquos vita didicerat abſceſſiſſe.

4 Ingraveſcente poſt haec altius cura, Imperator
eligere conſilia, quam invenire ſufficiens, id con-
ducere rebus exiſtimans, Victorem magiſtrum equi-
tum et Urbicium Meſopotamiae ducem ire propere
iuſſit in Perſas, reſponſum abſolutum et uniusmodi

12) Mſ. ſcriberetque.

perferentes: quod rex iuſtus et ſuo contentus, ut iactitabat, ſceleſte concupiſcat Armeniam, ad arbitrium ſuum vivere cultoribus eius permiſſis: ſed ni Sauromaci praeſidia militum impertita principio ſequentis anni, ut diſpoſitum eſt, impraepedita reverterint, invitus ea complebit, quae ſponte ſua facere ſuperſedit. Quae legatio recta quidem et 5
libera, ni deviaſſet in eo, quod absque mandatis oblatas ſibi regiones in eadem Armenia ſuscepit exiguas.

Qua regreſſa, adveuit Surena poteſtatis ſecundae poſt regem, has easdem Imperatori offerens partes, quas audacter noſtri ſumſere legati. Quo 6
ſuscepto liberaliter et magnifice, ſed parum impetrato, quod poſcebat, remiſſo, parabantur magna inſtrumenta bellorum, ut mollita hieme Imperatore trinis agminibus perrupturo Perſidem, ideoque Scytharum auxilia feſtina celeritate mercante.

Proinde parum adeptus ea, quae ſpe vana con- 7
ceperat Sapor, ultraque ſolitum aſperatus, quod ad expeditionem accingi rectorem [1]) compererat noſtrum: iram eius conculcans Surenae dedit negotium, ut ea, quae Victor Comes ſusceperat et Urbicius, armis repeteret, ſi quisquam repugnaret, et milites Sauromacis praeſidio deſtinati malis adfligerentur extremis. Haecque, ut ſtatuerat, ma- 8
turata confeſtim; nec emendari potuerunt nec vindicari, quia rem Romanam alius circumſteterat metus totius Gothiae, Thracias licentius perrumpentis: quae funera tunc explicari poterunt carptim, ſi ad ea quoque venerimus.

Haec per Eoos agitata ſunt tractus. Quorum 9
inter ſeriem Africanas clades, et legatorum Tripoleos manes inultos etiamtum et errantes ſempiternus vindicavit Iuſtitiae vigor, aliquoties ſerus, ſed ſcru-

1) *al.* conceperat.

pulosus quaesitor gestorum recte vel secius, hoc
10 modo. Remigius, quem populanti provincias retulimus Comiti favisse Romano, postquam Leo in eius locum magister esse coepit officiorum, a muneribus rei publicae iam quiescens, negotiis se ruralibus dedit prope Mogontiacum in genitalibus locis.
11 Quem ibi morantem securius, [2]) praefectus praetorio Maximinus reversum ad otium spernens, ut solebat dirae luis ritu grassari per omnia, laedere modis, quibus poterat, adfectabat: utque rimaretur plura, quae latebant, Caesarium antehac eius domesticum, postea notarium Principis, raptum, quae Remigius egerit, vel quantum acceperit, ut Romani iuvaret actus infandos, per quaestionem
12 cruentam interrogabat. Quibus ille cognitis, cum esset, ut dictum est, in secessu, conscientia malorum urgente, vel [3]) rationem formidine superante calumniarum, innodato gutture laquei nexibus interiit.

1 III. Sequuto post haec anno, Gratiano adscito in trabeae societatem Equitio consule, Valentiniano post vastatos aliquos Alamanniae pagos munimentum aedificanti prope Basiliam, quod adpellant accolae Robur, offertur praefecti relatio Probi, do-
2 centis Illyrici clades. Quibus ille, ut cunctatorem decuerat ducem, examinatius lectis, attonitus cogitationibus anxiis, Paterniano notario misso negotium scrupulosa quaesivit indagine: moxque veris per eum nuntiis gestorum acceptis, evolare protinus [1]) festinabat, ausos temerare limitem barbaros primo fragore, ut mente conceperat, oppressurus ar-
3 morum. Quia igitur abeunte autumno multa impediebant et aspera, adnitebantur omnes per regiam optimates, ut adusque [2]) principium veris oratum

---

2) *al.* praefecit praetorio. 3) Mſ. ratione formidinem. 1) Mſ. festinaret. 2) Mſ. principum oratum eum perciperent et exoratum.

eum pertinerent et exoratum: primum durata pruinis itinera, ubi nec adultae in pastum herbae reperirentur, nec caetera usui congrua, penetrari non posse firmantes: dein vicinorum Galliis regum immanitatem, maximeque omnium Macriani ut formidati tunc praetendentes, quem constabat impacatum relictum, etiam ipsa urbium moenia tentaturum. Haec memorantes addentesque utilia, re- 4
duxere eum in meliorem sententiam: statimque, ut conducebat rei communi, prope Mogontiacum blandius rex antedictus accitur, proclivis ipse quoque ad excipiendum foedus, ut adparebat. Et venit immane quo quantoque flatu distentus, ut futurus arbiter superior pacis: dieque praedicto colloquii ad ipsam marginem Rheni caput altius erigens stetit, hinc inde sonitu scutorum intonante gentilium. Contra Augustus adscensis amnicis lembis, saeptus 5
ipse quoque multitudine castrensium ordinum, tutius prope ripas accessit, signorum fulgentium nitore conspicuus: et immodestis gestibus murmureque barbarico tandem sedato, post dicta et audita ultro citroque versus, amicitia media sacramenti fide firmatur. Hisque perfectis discessit turbarum 6
rex artifex delenitus, futurus nobis deinceps socius: et dedit postea adusque vitae tempus extremum, constantis in concordiam animi facinorum documentum pulchrorum. Periit autem in Francia 7
postea: quam dum internecive vastando perrumpit avidius, oppetiit Mellobaudis bellicosi regis insidiis circumventus. Post foedus tamen sollemni ritu impletum, Treveros Valentinianus ad hiberna discessit.

IV. Haec per Gallias et latus agebantur Ar- 1
ctoum. At in Eois partibus alto externorum silentio intestina pernicies augebatur per Valentis amicos et proximos, apud quos honestate utilitas erat antiquior. Navabatur enim opera diligens, ut homo

rigidus, audire cupiens lites, a ſtudio iudicandi revocaretur, metu, ne ita ut Iuliani temporibus defenſione innocentia reſpirante, frangeretur potentium tumor adſumpta licentia latius ſolitus evagari.

2 Ob haec et ſimilia concordi conſenſu dehortantibus multis, maximeque Modeſto praefecto praetorio regiorum arbitrio ſpadonum expoſito, et ſubagreſte ingenium [1]) nullis vetuſtatis lectionibus expolitum coacto vultu fallente, et adſerente, quod infra imperiale columen cauſarum eſſent minutiae privatarum: ille ad humiliandam celſitudinem poteſtatis negotiorum examina ſpectanda inſtituta eſſe arbitratus, ut monebat, abstinuit penitus, laxavitque rapinarum fores: quae roborantur indies iudicum advocatorumque pravitate ſentientium paria: qui tenuiorum negotia militaris rei rectoribus, vel intra palatium validis venditantes, aut opes, aut honores quaeſivere praeclaros.

3 Hanc profeſſionem oratorum forenſium, [2]) iure πολιτικῆς μορίου εἴδωλον, id eſt civilitatis particulae umbram, vel adulationis partem quartam eſſe definit amplitudo Platonis: Epicurus autem κακοτεχνίαν nominans, inter artes numerat malas. [3]) Tiſias ſuaſionis opificem eſſe memorat, adſentiente Leontino Gorgia.
4 Quam a veteribus ita determinatam, orientalium quorumdam verſutia adusque bonorum extulit odium: unde etiam retinaculis temporis praeſtituti frenatur. Ergo abſolutis ſuper eius indignitate paucis, quam in illis partibus agens expertus ſum, ad coeptorum curſum regrediar inſtitutum.

5 Florebant elegantiae priſcae patrociniis tribunalia: cum oratores concitae facundiae, attenti ſtudiis doctrinarum, ingenio, fide, copiis ornamentisque dicendi

1) Mſ. nullius. 2) τὸ *iure* deeſt al. 3) Mſ. KIOICIAC.

dicendi pluribus eminebant: ut Demofthenes, quo dicturo concurfus audiendi caufa ex tota Graecia fieri folitos, monumentis Atticis continetur: et Calliftratus, quem nobilem illam fuper Oropo caufam [qui locus in Euboea eft] perorantem, idem Demofthenes Academia cum Platone relicta fectatus eft: ut Hyperides, et Aefchines, et Andocides, et Dinarchus, et Antiphon ille Rhamnufius, quem ob defenfum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepiffe mercedem. Nec minus apud 6
Romanos Rutilii, et Galbae, et Scauri, vita, moribus, frugalitateque fpectati, et poftea per varias aevi fequentis aetates cenforii, et confulares multi, et triumphales, Craffi et Antonii, et cum Philippis Scaevolae aliique numerofi, poft exercitus profperrime ductos, poft victorias et tropaea, civilibus ftipendiorum officiis floruerunt: laureasque fori fpeciofis certaminibus occupantes, fummis gloriae honoribus fruebantur. Poft quos excellentiffimus 7
omnium Cicero, orationis imperiofae fluminibus faepe depreffos aliquos iudiciorum eripiens flammis: *non defendi homines fine vituperatione fortaffe poffe; negligenter defendi fine fcelere non poffe* firmabat.

At nunc videre eft per Eoos omnes tractus vio- 8
lenta et rapaciffima genera hominum per fora omnia volitantium, et fubfidentium divites domus, ut Spartanos canes aut Cretas, veftigia fagacius colligendo, ad ipfa cubilia pervenire caufarum.

In his primus eft coetus eorum, qui feminando 9
diverfa iurgia per vadimonia mille iactantur, viduarum poftes et orborum limina deterentes, et aut inter discordantes amicos aut propinquantes vel adfines, fi fimultatum levia [4]) fenferint receptacula, odia ftruentes infefta: in quibus aetatis progreffu

4) Mf. levia fenfirinin.

non ut aliorum vitia intepescunt, sed magis magisque roborantur: inter rapinas insatiabiles inopes, ad capiendam versutis orationibus iudicum fidem, quorum nomen ex Iustitia natum est, sicam ingenii
10 destringentes. Horum obstinatione libertatem temeritas, constantiam audacia praeceps, eloquentiam inanis quaedam imitatur fluentia loquendi: quarum artium [5] scaevitate, ut Tullius adseverat, nefas est religionem decipi iudicantis. Ait enim: *Cumque nihil tam incorruptum esse debeat in re publica quam suffragium, quam sententia; non intelligo, cur, qui ea pecunia corruperit, poena dignus sit: qui eloquentia, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quam qui pretio iudicem corrumpit: quod pecunia corrumpere prudentem nemo potest; dicendo potest.*

11 Secundum est genus eorum, qui iuris professi scientiam, quam repugnantium sibi legum abolevere discidia, velut vinculis ori impositis reticentes, iugi silentio umbrarum sunt similes propriarum. Hi velut fata natalicia praemonstrantes, aut Sibyllae oraculorum interpretes, vultus gravitate ad habitum composita tristiorem, ipsum quoque venditant,
12 quod oscitantur. Hi ut altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur, et Cascellium, et Alfenum, et Auruncorum Sicanorumque iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre abhinc saeculis obrutas multis. Et si voluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragari absolutionem lectiones reconditas pollicentur, si te senserint [6] esse nummatum.

13 Tertius eorum est ordo, qui ut in professione turbulenta clarescant, ad expugnandam veritatem ora mercenaria procudentes, per prostitutas frontes vilesque latratus, quo velint, aditus sibi patefaciunt

5) *al.* saevitate. 6) *τὸ esse* deest al.

crebros: qui inter sollicitudines iudicum per multa distentas inresolubili nexu vincientes negotia, laborant, ut omnis quies litibus implicetur, et nodosis quaestionibus de industria iudicia circumscribunt: quae cum recte procedunt, delubra sunt aequitatis: cum depravantur, foveae fallaces et caecae: in quas si captus ceciderit quisquam, non nisi per multa exsiliet lustra, adusque ipsas medullas exsuctus.

Quartum atque postremum est genus impudens, 14
pervicax, et indoctum, eorum, qui cum immature e litterariis eruperint ludis, per angulos civitatum discurrunt, mimiambos non causarum remediis congrua commentantes, fores divitum deterendo, coenarum ciborumque aucupantes delicias exquisitas. Qui cum semel umbraticis lucris, et inhian- 15
dae undique pecuniae sese dediderint, litigare frustra quoslibet innocentes hortantur: et ad defendendam causam admissi, quod raro contingit, suscepti nomen et vim negotii sub ore disceptatoris inter ipsos conflictuum articulos instruuntur, circumloquutionibus indigestis ita scatentes, ut colluvionis taeterrimae audire existimes ululabili clamore Thersiten: Cum autem ad inopiam muniendarum 16
venerint allegationum, ad effrenatam deflectunt conviciandi licentiam: quo nomine, ob adsidua in personas honorabiles probra, [7]) diebus dictis aliquoties sunt damnati: e quibus ita sunt rudes nonnulli, ut numquam se codices habuisse meminerint. Et si 17
in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piscis aut edulii peregrinum esse vocabulum arbitrantur: si vero advena quisquam inusitatum sibi antea Marcianum verbo tenus quaesierit oratorem, omnes confestim Marcianos adpellari se fingunt. Nec iam fas ullum prae oculis habent: sed tam- 18

---

7) Mss. diebus dioctis.

quam avaritiae venumdati et usucapti, nihil praeter interminatam petendi licentiam norunt. Et si quem semel intra retia ceperint, cassibus mille impedicant, per morborum simulationem vicissim consulto cessantes: utque pervulgati iuris proferatur lectio vana, septem vendibiles introitus praeparant, dila-
19 tionum examina longissima contexentes. Et cum nudatis litigatoribus dies cesserint, et menses, et anni, tandem obtrita vetustate controversia intromissa, ipsa capita splendoris ingressa alia secum advocatorum simulacra inducunt. Cumque intra cancellorum venerint saepta, et agi coeperint alicuius fortunae vel salus, atque laborari debeat, ut ab insonte gladius, vel calamitosa detrimenta pellantur, corrugatis hinc inde frontibus, brachiisque histrionico gestu formatis, ut concionaria Gracchi fistula post occipitium desit, consistitur altrinsecus diu: tandemque ex praemeditato colludio, per eum, qui est in verba fidentior, suave quoddam principium dicendi [8]) exseritur, Cluentianae vel pro Ctesiphonte orationum aemula ornamenta promittens: et in eam conclusionem cunctis finem cupientibus desinit, ut nondum se patroni post speciem litis triennium editam causentur instructos: spatioque prorogati temporis impetrato, quasi cum Antaeo vetere colluctati, perseveranter flagitant pulveris periculosi mercedes.
20 Verumtamen haec cum ita sint, non desunt advocatis incommoda plurima, parum sustinenda recte victuro. Namque sellulariis quaestibus inescati, inter se hostiliter diffident, et rupta maledicendi ferocia, ut dictum est, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cum commissarum sibi causarum infirmitatem rationibus validis [9]) convallare non possunt.
21 Et iudices patiuntur interdum doctos ex Philistionis

8) Ms. et ariter cluenda ne vel pro. 9) Ms. convalere.

aut Aesopi cavillationibus, quam ex Aristidis illius iusti vel Catonis disciplina productos: qui aere gravi mercati publicas potestates, ut creditores molesti opes cuiusquemodi fortunae rimantes, alienis gremiis excutiunt praedas. Ad ultimum id habet cau- 22
sidicina cum caeteris metuendum et grave, quod hoc ingenitum est paene litigantibus cunctis, ut, cum iurgia mille casibus cadant, accidentia secus in potestate esse existiment patronorum: et omnem certaminum exitum iisdem soleant adsignare, et non vitiis rerum, aut iniquitati aliquoties disceptantium, sed solis defensantibus irascantur. Verum, unde huc declinavimus, revertamur.

(A. C. 375.)

V. Pubescente iam vere Valentinianus a Treve- 1
ris motus, per nota itinera gradu celeri contendebat: eique regiones adventanti, quas petebat, legatio Sarmatarum offertur: pedibusque eius prostrata, orabat pacifica prece, ut propitius veniret et lenis, nullius diri facinoris participes populares suos inventurus aut conscios. Quibus saepe eadem 2
iterantibus, hactenus perpensa deliberatione respondit, haec in locis, ubi dicuntur admissa, quaerenda verissimis documentis et vindicanda. Cumque exinde Carnuntum Illyriorum oppidum introisset, desertum quidem nunc et squalens, sed ductori exercitus perquam opportunum, ubi fors copiam dedisset aut ratio, e statione proxima reprimebat barbaricos adpetitus.

Et quamquam terrori cunctis erat, dum spera- 3
batur ut acer et vehemens mox iudices damnari iussurus, quorum perfidia vel secessione Pannoniarum nudatum est latus: cum illuc venisset, ita intepuit, ut neque in Gabinii regis inquireret necem, neque inusta rei publicae vulnera [1]) quo linente vel agente

1) *al.* quo canente.

ſegnius eveniſſent, [2]) accuratius veſtigaret: eo videlicet more, quo erat ſeverus in gregariis corrigendis, remiſſior erga maiores fortunas vel verbis aſpe-
4 rioribus inceſſendas. Solum tamen incitato petebat odio Probum, numquam, ex quo eum viderat, minari deſinens vel miteſcens: cuius rei cauſae nec obſcurae fuerunt, nec leves. Hic praefecturam praetorio tunc primitus nactus, eamque multis atque utinam probabilibus modis in longum proferre geſtiens, non ut proſapiae ſuae claritudo monebat,
5 plus adulationi quam verecundiae dedit. Contemplatus enim propoſitum Principis, quaerendae undique pecuniae vias abſque iuſtorum iniuſtorumque diſcretione ſcrutantis, errantem non reducebat ad aequitatis tramitem, ut ſaepe moderatores fecere tranquilli: ſed ipſe quoque flexibilem ſequebatur
6 atque transverſum. Unde graves obedientium caſus, exitialia proviſorum nomina titulorum, iuxta opulentas et tenues enervatas ſuccidere fortunas, argumentis aliis poſt validioribus aliis, uſu laedendi reperiente longaevo. Denique tributorum onera vectigaliumque augmenta multiplicata, optimatum quosdam ultimorum metu exagitatos mutare [3]) compulerunt ſedes: [4]) et flagitantium miniſtrorum amaritudine quidam expreſſi, cum non ſuppeteret, quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini: e quibus aliquos cum vitae iam taederet et lucis, ſuspendiorum exoptata remedia conſumpſerunt.
7 Haec ita illecebroſius atque inhumanius agi loquebatur quidem pertinax rumor: Valentinianus vero, tamquam auribus cera illitis, ignorabat, indifferenter quidem lucrandi vel ex rebus minimis avidus, idque tantum cogitans, quod offerebatur; parſurus tamen fortaſſe Pannoniis, ſi haec ante ingemiſcenda compendia comperiſſet, quae nimium ſero tali

2) Mſ. curatius. 3) Mſ. compulit. 4) Mſ. efflagitantium.

didicit caſu. Ad provincialium reſiduorum exem- 8
plum etiam Epirotae acturos ſibi gratias a praefecto
mittere compulſi legatos, Iphiclem quemdam phi-
loſophum, ſpectatum robore pectoris hominem,
adegere non ſponte propria pergere ad id munus
implendum. Qui cum Imperatorem vidiſſet, agni- 9
tus adventusque ſui cauſam interrogatus, Graece
reſpondit: atque ut philoſophus veritatis profeſſor,
quaerente curatius Principe, ſi hi, qui miſere, ex
animo bene ſentiunt de praefecto; gementes, in-
quit, et inviti. Quo ille verbo tamquam telo per- 10
culſus, actus eius ut ſagax beſtia rimabatur, genui-
no percunctando ſermone, quos noſcitabat: ubi-
nam ille eſſet verbi gratia honore [5]) ante ſuos excel-
lens et nomine, vel ille dives, aut alius ordinis
primus. Cumque diſceret periſſe aliquem laqueo,
abiſſe alium trans mare, conſciviſſe ſibi alium mor-
tem, aut plumbo vita erepta exſtinctum: in immen-
ſum excanduit, urente irarum nutrimenta tunc offi-
ciorum magiſtro Leone, pro nefas! ipſo quoque
praefecturam, ut e celſiore ſcopulo caderet, ad-
fectante: quam ſi adeptus rexiſſet, prae his, quae
erat auſurus, adminiſtratio Probi ferebatur in
caelum.

Agens itaque apud Carnuntum Imperator, per 11
continuos tres menſes aeſtivos arma parabat et ali-
menta, ſi qua fors ſecundaſſet, pervaſurus oppor-
tune Quados, tumultus atrocis auctores: in quo
oppido Fauſtinus, filius ſororis Iuventii praefecti
praetorio, notarius militans, Probo ſpectante ne-
gotium, carnificis manu peremptus eſt poſt tormen-
ta: vocatus in crimen, quod aſinum occidiſſe dice-
batur ad uſum artium ſecretarum, ut adſerebant
quidam urgentes: ut [autem aiebat ille, ad imbecil-
litatem firmandam fluentium] capillorum. Alio 12

5) Ml. ante ſuos.

quoque in eum perniciose composito, quod petente per iocum quodam Nigrino, ut eum notarium faceret, exclamavit ille hominem ridens, *Fac me Imperatorem, si id volueris impetrare.* Hocque ludibrio inique interpretato, et Faustinus ipse, et Nigrinus, et alii sunt interfecti.

13 Praemisso igitur Merobaude cum militari peditum manu, quam regebat, ad vastandos cremandosque barbaricos pagos, comite adiuncto [6]) Sebastiano, Valentinianus Acincum propere castra commovit: navigiisque ad repentinum casum coniunctis, et contabulato celeri studio ponte, per partem aliam transiit in Quados, speculantes quidem ex diruptis montibus eius adventum, quo plerique ancipites incertique accidentium cum suis caritatibus secesserunt: sed stupore defixos, cum in regionibus suis, contra quam opinabantur, augusta cernerent

14 signa. Progressus ergo coacto gradu, in quantum res tulit, iugulataque aetate promiscua, quam etiamtum palantem subitus occupavit excursus, et tectis combustis, rediit cum incolumibus cunctis, quos duxerat secum: itidemque apud Acincum moratus autumno praecipiti, per tractus conglaciari frigoribus adsuetos commoda quaerebat hiberna: nullaque sedes idonea reperiri praeter Sabariam poterat, quamvis eo invalidam tempore adsiduisque

15 malis adflictam. Unde hoc, etiamsi magni intererat, paullisper sequestrato, impigre motus, peragrata fluminis ripa, castrisque praesidio competenti munitis atque castellis, Bregitionem pervenit: ibique diu compositum ad quietem Principis fatum sortem denuntiabat ei supremam prodigiis ingeren-

16 tibus multis. Namque diebus ante paucissimis ruinas fortunarum indicantia celsarum, arsere crinita sidera [cometarum], quorum originem supra docui-

6) Mſ. Senastigiano.

mus. Ante apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excussum, palatii et curiae partem incendit et fori: et apud Sabariam eodem adhuc constituto, bubo culminibus regii lavacri [7]) insidens, occentansque funebria, nulla iacientium sagittas et lapides contemplabili dextera cadere potuit, certatim licet ardenti studio petebatur. Item cum ab 17
urbe praedicta tenderet ad procinctum, per portam voluit, unde introivit, exire, ut omen colligeret, quod cito remeabit ad Gallias. Cumque locus adgestis ruderibus neglectus purgatur, lapsam forem ferratam, quae exitum obseravit, multitudo removere non potuit viribus magnis enisa: et dum frustra tereret diem, coactus per aliam egressus est portam.
Nocteque, quam lux ereptura eum vita sequuta est, 18
ut per quietem solet, videbat coniugem suam absentem sedere, passis capillis, amictu squalenti contectam: quam aestimari dabatur Fortunam eius esse, cum taetro habitu iam discessuram. Progressus 19
deinde matutinus contractiore vultu subtristis, cum eum oblatus non susciperet equus, anteriores pedes [8]) praeter stratorem erigens in sublime: innata feritate concitus, ut erat immanis, dexteram stratoris militis iussit abscidi, quae eum insilientem iumento pulserat consueto: perissetque cruciabiliter innocens iuvenis, ni tribunus stabuli Cerealis dirum nefas cum sui periculo distulisset.

VI. Post haec Quadorum venere legati, pacem 1
cum praeteritorum oblitteratione suppliciter obsecrantes: quam ut adipisci sine obstaculo possent, et tirocinium et quaedam utilia rei Romanae pollicebantur. Quos quoniam suscipi placuit, et redire 2
indutiis, quae poscebantur, indultis (quippe eos vexari diutius nec ciborum inopia, nec alienum

7) *al.* concidens. 8) Mſ. praeter ar . . . torem.

tempus anni patiebantur) in confiftorium [1]) Equitio vadente funt intromiffi. Cumque membris incurvatis ftarent metu debiles et praeftricti, docere iuffi, quae ferebant, ufitatas illas caufationum fpecies iurandi fidem addendo firmabant: nihil ex communi mente procerum gentis delictum adfeverantes in noftros, fed per extimos quosdam latrones amnique confines eveniffe, quae inciviliter gefta funt: etiam id quoque addendo, ut fufficiens ad facta purganda firmantes, quod munimentum exftrui coeptum nec iufte nec opportune, ad ferociam animos
3 agreftes accendit. Ad haec Imperator ira vehementi perculfus, et inter exordia refpondendi tumidior, increpabat obiurgatorio fonu nationem omnem, ut beneficiorum immemorem et ingratam. Paullatimque lenitus [et ad molliora] propenfior, tamquam [2]) ictus e caelo, vitalique via voceque fimul obftricta, fuffectus igneo lumine cernebatur: [3]) erumpente fubito fanguine, letali fudore perfufus, ne laberetur fpectantibus [4]) et vilibus, concurfu miniftrorum vitae fecretioris ad conclave ductus eft
4 intimum. Ubi locatus in lecto, exiguas fpiritus reliquias trahens, nondum intelligendi minuto vigore, cunctos agnofcebat adftantes, quos cubicularii, ne quis eum necatum fufpicaretur, celeritate maxima corrogarant. Et quoniam vifcerum flagrante compage laxanda erat neceffario vena, nullus inveniri potuit medicus hanc ob caufam, quod eos per varia fparferat, curaturos militem peftilentiae mor-
5 bo tentatum. Unus tamen repertus, venam eius iterum faepiusque pungendo, ne guttam quidem cruoris elicere potuit, internis nimietate calorum ambuftis: vel, ut quidam exiftimabant, arefactis ideo membris, quod meatus aliqui, quos haemor-

---

1) Mf. Equitio in Confiftorio vadente funt. 2) *al.* ictus telo vitalia voceque. 3) Mf. egre pene cubito. 4) *al.* et vilibus.

rhoidas nunc adpellamus, obſerati ſunt gelidis frigoribus concruſtati. Senſit immenſa vi quadam ur- 6
gente morborum, ultimae neceſſitatis adeſſe praeſcripta: dicereque conatus aliqua vel mandare, ut ſingultus ilia crebrius pulſans, ſtridorque dentium et brachiorum motus velut caeſtibus dimicantium indicabat, iam ſuperatus liventibusque maculis interfuſus, animam diu colluctatam efflavit, aetatis quinquageſimo anno et quinto, imperii, minus centum dies, ſecundo et decimo.

VII. Replicare nunc eſt opportunum, ut aliquo- 1
ties fecimus, et ab ortu primigenio patris huiusce Principis adusque ipſius obitum actus eius discurrere per epilogos breves, nec vitiorum praetermiſſo discrimine vel bonorum, quae poteſtatis amplitudo monſtravit, nudare ſolita ſemper animorum interna.
Natus apud Cibalas Pannoniae oppidum Gratianus 2
maior ignobili ſtirpe, cognominatus eſt a pueritia prima Funarius, ea re, quod nondum adultus venalem circumferens funem, quinque militibus eum rapere ſtudio magno conatis nequaquam ceſſit: aemulatus Crotoniatem Milonem, cui mala ſaepe cohaerenter laeva manu retinenti vel dextra, nulla umquam virium fortitudo abstraxit. Ob ergo validi 3
corporis robur, et peritiam militum more luctandi notior multis, poſt dignitatem protectoris atque tribuni, Comes praefuit rei caſtrenſi per Africam: unde furtorum ſuſpicione contactus, digreſſusque, multo poſtea pari poteſtate Britannum rexit exercitum, tandemque honeſte ſacramento ſolutus, revertit ad larem: et agens procul a ſtrepitu, multatione bonorum adflictus eſt a Conſtantio hoc nomine, quod civili flagrante discordia, hoſpitio dicebatur ſuscepiſſe Magnentium, per agrum ſuum ad propoſita feſtinantem.

Cuius meritis Valentinianus ab ineunte adule- 4
ſcentia commendabilis, contextu ſuarum quoque

ſuffragante virtutum, indutibus imperatoriae maieſtatis apud Nicaeam ornatus, in Auguſtum collegium fratrem Valentem adſcivit, ut [1]) germanitate, ita concordia ſibi iunctiſſimum, inter probra medium et praecipua, quae loco docebimus compe-
5 tenti. Igitur Valentinianus, poſt periculorum moleſtias plures, dum eſſet privatus, emenſas, imperitare [2]) exorſus, arces prope flumina ſitas et urbes, et Gallias petiit Alamannicis patentes excurſibus, reviviſcentibus erectius cognito Principis Iuliani interitu, quem poſt Conſtantem ſolum omnium for-
6 midabant. Ideo autem etiam Valentinianus merito timebatur, quod auxit et exercitus valido ſupplemento, et utrobique Rhenum celſioribus caſtris munivit atque caſtellis, ne latere usquam hoſtis ad noſtra ſe proripiens poſſit.

7 Utque multa praetereamus, quae egit moderatoris auctoritate fundati, quaeque per ſe vel duces correxit induſtrios: poſt Gratianum filium in ſocietatem ſuae poteſtatis adſumptum, Vithigabium regem Alamannorum Vadomario genitum, aduleſcentem in flore primo genarum nationes ad tumultus cientem et bella, clam, quia non potuit aperte, confodit: et Alamannis congreſſus prope Solicinium locum, ubi inſidiis paene perierat circumventus, ad exitium ultimum delere potuit univerſos, ni paucos velox effugium tenebris amandaſſet.

8 Inter haec tamen caute geſta, iam converſos ad metuendam rabiem Saxonas, ſemper quolibet inexplorato ruentes, delatosque tunc ad terreſtres tractus, quorum ſpoliis paene redierant locupletes, malefido quidem, ſed utili commento peremit, praeda raptoribus vi fractis excuſſa.

9 Itidemque Britannos, catervas ſuperfuſorum hoſtium non ferentes, ſpe meliorum adſumpta, in

1) Mſ. germanitate ita concordia. 2) Mſ. exorſus ut arces.

libertatem et quietem reſtituit placidam, nullo paene redire permiſſo graſſatorum ad ſua.

10 Efficacia pari Valentinum quoque Pannonium exſulem, per has provincias molientem otium turbare commune, antequam negotium effervefceret, oppreſſit.

Africam deinde malo repentino perturbatam diſcriminibus magnis exemit: cum voraces militarium faſtus ferre nequiens Firmus, ad omnes diſſenſionum motus perlabiles gentes Mauricas concitaſſet.

Similique fortitudine clades ingemiſcendas Illyrici vindicaſſet, ni morte praeventus reliquiſſet rem ſeriam imperfectam.

11 Ac licet opera praeſtabilium ducum haec, quae retulimus, conſummata ſunt: tamen ipſum quoque ſatis conſtat, ut erat expeditae mentis uſuque caſtrenſis negotii diuturno firmatus, egiſſe complura: inter quae illud elucere clarius potuit, ſi Macrianum regem ea tempeſtate terribilem, vivum capere potuiſſet, ut induſtria magna tentarat, poſtquam eum evaſiſſe [3]) Burgundios, quos ipſe admoverat Alamannis, maerens didiciſſet et triſtis.

1 VIII. Haec ſuper actibus Principis brevi ſunt textu percurſa: nunc confiſi, quod nec metu nec adulandi foeditate conſtricta poſteritas, incorrupta praeteritorum ſolet eſſe ſpectatrix, ſummatim eius numerabimus vitia, poſt et [1]) praecipua narraturi.

2 Adſimulavit nonnumquam clementiae ſpeciem, cum eſſet in acerbitatem naturae calore propenſior: oblitus profecto, quod regenti imperium omnia nimia velut proceri ſcopuli ſunt devitanda.

3 Nec enim usquam reperitur miti coercitione contentus, ſed aliquoties quaeſtiones multiplicari iuſſiſſe cruentas,

---

3) *al.* Burgundos. 1) Mſ. prae te merita narraturi . . . . . . ad . . . . bit nonnumquam.

poſt interrogationes funeſtas nonnullis adusque diſcrimina vitae vexatis: et ita erat effuſior ad nocendum, ut nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte ſubſcriptionis elogio leni, cum id etiam
4 Principes interdum fecere ſaeviſſimi. Atqui potuit exempla multa contueri maiorum, et imitari peregrina atque interna humanitatis et pietatis, quas ſapientes conſanguineas [2]) virtutum eſſe definiunt bonas: e quibus haec ſufficiet poni. Artaxerxes Perſarum ille rex potentiſſimus, quem Macrochira membri unius longitudo commemoravit, ſuppliciorum varietates, quas natio ſemper exercuit cruda, lenitate genuina caſtigans, tiaras ad vicem capitum quibusdam noxiis amputabat: et ne ſecaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia praecidebat: quae temperantia morum ita tolerabilem eum fecit et verecundum, ut adnitentibus cunctis multos et mirabiles actus impleret Graecis ſcri-
5 ptoribus celebratos. Praeneſtino praetore, qui bello quodam Samnitico properare iuſſus ad praeſidium venerat ſegnius, ad crimen diluendum exhibito, Papirius Curſor ea tempeſtate dictator ſecurem per lictorem expediri, hominéque abiecta purgandi ſe fiducia ſtupefacto, viſum prope fruticem iuſſit abſcidi: hocque ioci genere caſtigatum cum abſolvit, non ideo [3]) contemptus, ut qui bella diuturna per ſe ſuperavit et gravia, ſolus ad reſiſtendum aptus Alexandro Magno, ſi calcaſſet Italiam,
6 aeſtimatus. Haec forſitan Valentinianus ignorans, minimeque reputans adflicti ſolatia ſtatus ſemper eſſe lenitudinem Principum, poenas per ignes augebat et gladios: quod ultimum in adverſis rebus remedium pietas reperit maiorum, ut Iſocratis memorat pulchritudo: cuius vox eſt perpetua docentis,

---

[2]) *Mſ. virtutum.* [3]) *Mſ.* contemtus vis bella diuturna parum . . . *lius ad* reſiſt.

ignofci debere interdum armis fuperato rectori, quam, iuftum quid fit, ignoranti. Unde motum 7
exiftimo Tullium praeclare pronuntiaffe, cum defenderet Oppium: *Etenim multum poffe ad falutem alterius, honori multis; parum potuiffe ad exitium, probra nemini umquam fuit.*

Aviditas plus habendi fine honefti pravique dif- 8
ferentia, et indagandi quaeftus varios per alienae vitae naufragia, exundavit in hoc Principe flagrantius adulefcens. Quam quidam praetendentes Imperatorem Aurelianum, purgare tentabant, id adfirmando, quod, ut ille poft Gallienum et lamentabiles rei publicae cafus exinanito aerario, torrentis ritu ferebatur in divites: ita hic quoque poft procinctus Parthici clades magnitudine indigens impenfarum, ut militi fupplementa fuppeterent et impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi mifcebat: diffimulans fcire, quod funt aliqua, quae fieri non oportet, etiamfi licet; Themiftoclis illius veteris [4]) diffimilis: qui cum poft pugnam agminaque deleta Perfarum licenter obambulans, armillas aureas vidiffet humi projectas et torquem: *Tolle*, inquit, *haec*, ad comitum quemdam prope adftantem, *vere quia Themiftocles non es:* quodlibet fpernens in duce magnanimo [5]) lucrum. Huius exempla continentiae fimilia plurima 9
in Romanis exuberant ducibus: quibus omiffis, quoniam non funt perfectae virtutis indicia (nec enim aliena non rapere laudis eft) unum ex multis conftans innocentiae vulgi veteris fpecimen ponam. Cum profcriptorum locupletes domus diripiendas Romanae plebi Marius dediffet et Cinna, vulgi rudes animi, fed humana foliti refpectare, alienis laboribus pepercerunt: ut nullus egens reperiretur aut infimus, qui de civili luctu fructum contrectare pateretur fibi conceffum.

4) Mf. verifimilis. 5) Mf. lucrum . . . . . . Huius.

10 Invidia praeter haec antedictus medullitus urebatur: et ſciens pleraque vitiorum imitari ſolere virtutes; memorabat adſidue, [6]) ſeveritatem rectae poteſtatis eſſe individuam ſociam. Utque ſunt dignitatum apices maximi licere ſibi cuncta exiſtimantes, et ad [7]) ſupplicandum contrarios exturbandosque meliores pronius inclinati, bene veſtitos oderat et eruditos, et opulentos, et nobiles: et fortibus detrahebat, ut ſolus videretur bonis artibus eminere: quo vitio exarſiſſe Principem legimus Hadrianum.

11 Arguebat hic idem Princeps timidos ſaepius, maculoſos tales adpellans et ſordidos, et intra ſortem humilem amandandos: ad pavores irritos aliquoties abiectius pallens, et quod nusquam erat
12 [8]) ima mente formidans. Quo intellecto magiſter officiorum Remigius, cum eum ex incidentibus ira fervere ſentiret, fieri motus quosdam barbaricos inter alia ſubſerebat: hocque ille audito, quia timore mox frangebatur, ut Antoninus Pius erat ſere-
13 nus et clemens. Iudices numquam conſulto malignos elegit: ſed ſi ſemel promotos agere didicit immaniter, Lycurgos inveniſſe ſe praedicabat et Caſſios, columina Iuſtitiae priſca: ſcribensque hortabatur adſidue, ut noxas vel leves acerbius vindica-
14 rent. Nec adflictis, ſi fors ingruiſſet inferior, erat ullum in Principis benignitate perfugium: quod ſemper ut agitato mari iactatis, portus patuit exoptatus. *Finis enim iuſti imperii*, ut ſapientes docent, *utilitas obedientium aeſtimatur et ſalus.*

1 IX. Conſentaneum eſt venire poſt haec ad eius actus ſequendos recte ſentientibus et probandos: cum quibus ſi reliqua temperaſſet, vixerat ut Traianus

6) Mſ. livorem ſeveritatem. 7) Mſ. ſupplicandum. 8) Mſ. imamenta. Va. ima mente.

ianus et Marcus. In provinciales admodum parcus, tributorum ubique molliens sarcinas: oppidorum et limitum conditor tempestivus: militaris disciplinae censor eximius, in hoc tantum deerrans, quod, cum gregariorum etiam levia puniret errata, potiorum ducum flagitia progredi sinebat in maius, ad querelas in eos motas aliquoties obsurdescens: unde Britannici strepitus, et Africanae clades, et vastitas emersit Illyrici.

Omni pudicitiae cultu domi castus et foris, nullo 2 contagio conscientiae violatus obscenae, nihil incestum: hancque ob causam tamquam retinaculis petulantiam frenarat aulae regalis: quod custodire facile potuit, necessitudinibus suis nihil indulgens, quas aut in otio reprimebat, aut mediocriter honoravit, absque fratre, quem temporis compulsus angustiis, in amplitudinis suae societatem adsumpsit.

Scrupulosus in deferendis potestatibus celsis: 3 nec imperante eo provinciam nummularius rexit, aut administratio venumdata, nisi inter [initia] ut solent occupationis spe vel impune quaedam scelesta committi.

Ad inferenda propulsandaque bella sollertissi- 4 mus, cautus; aestu Martii pulveris induratus; boni pravique suasor et dissuasor admodum prudens, militaris rei ordinum scrutantissimus: scribens decore, venusteque pingens et fingens, et novorum inventor armorum: memoria sermoneque incitato quidem, sed raro, facundiae proximo vigens; amator munditiarum, laetusque non profusis epulis sed excultis.

Postremo hoc moderamine principatus inclaruit, 5 quod inter religionum diversitates medius stetit, nec quemquam inquietavit, neque, ut hoc coleretur, imperavit aut illud: nec interdictis minacibus subiectorum cervicem ad id, quod ipse coluit

¹) inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes, ut reperit.

6 Corpus eius lacertosum et validum, capilli fulgor colorisque nitor, cum oculis caesiis semper obliquum intuentis et torvum, atque pulchritudo staturae, lineamentorumque recta compago, maiestatis regiae decus implebat.

1 X. Post conclamata Imperatoris suprema, corpusque ¹) curatum ad sepulturam, ut missum Constantinopolim inter divorum reliquias humaretur: suspenso instante procinctu, anceps rei timebatur eventus cohortibus Gallicanis, quae non semper dicatae legitimorum Principum fidei, velut imperiorum arbitrae, ausurae novum quiddam in tempore sperabantur: ²) hoc tentandae novitati res adiuvante, quod gestorum ignarus etiamtum Gratianus agebat tum apud Treveros, ubi profecturus eum mora-
2 ri disposuerat pater. Cum negotium in his esset angustiis, et tamquam in eadem navi futuri periculorum, si accidissent, participes, omnes eadem formidarent: sedit summatum consilio, avulso ponte, quem compaginarat ante necessitas invadens terras hostiles, ut superstitis Valentiniani mandato Mero-
3 baudes protinus acciretur. Hocque ille, ut erat sollertis ingenii, quod evenerat ratus, aut forte doctus ab eo, per quem vocabatur, rupturum concordiae iura Gallicanum militem suspicatus, missam ad se tesseram finxit redeundi cum eo ad observandas Rheni ripas, quasi furore barbarico crudescente: utque erat secrete mandatum, Sebastianum Principis adhuc ignorantem excessum, longius amandavit, quietum quidem virum et placidum, sed militari favore sublatum, ideo maxime tunc cavendum.

---

1) Ms. voluit. 1) conditum. 2) hoc tentandae novitati res.

Reverſo itaque Merobaude, altiore cura pro- 4
ſpectum, expedito conſilio Valentinianus puer defuncti filius tum quadrimus, vocaretur in Imperium cooptandus, centeſimo lapide disparatus degensque cum Iuſtiua matre in villa, quam Murociuctam adpellant. Hocque concinenti omnium ſententia con- 5
firmato, Cerealis avunculus eius ocius miſſus, eumdem puerum lectica impoſitum duxit in caſtra: ſextoque die poſt parentis obitum Imperator legitime declaratus, Auguſtus nuncupatur more ſollemni.
Et licet, cum haec agerentur, Gratianum indigne 6
laturum exiſtimantes, absque ſui permiſſu Principem alium inſtitutum: poſtea [3]) metus ſollicitudine discuſſa vixere ſecurius, quod ille, ut erat benivolus et peritus, conſanguineum pietate nimia dilexit et educavit.

---

3) Mſ. mens.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXXI.

Caedis Valentis A. et cladis a Gothis inferendae prodigia. C. I. *De Hunnorum, et Alanorum, aliarumque Scythiae Asiaticae gentium sedibus et moribus.* II. *Hunni Alanos Tanaitas armis aut pactis sibi adiungunt, Gothosque invadunt, ac suis sedibus pellunt.* III. *Pars maior Gothorum cognomine Thervingorum finibus suis expulsa permissu Valentis a Romanis transportatur in Thraciam, obsequium et auxilia pollicita. Greuthungi quoque, pars altera Gothorum, furtim ratibus Histrum transeunt.* IV. *Thervingi fame et inopia pressi ac pessime habiti, ducibus Alavivo et Fritigerno a Valente deficiunt, ac Lupicinum cum suis fundunt.* V. *Sueridus et Colias Gothorum optimates, una cum suis prius recepti, cur rebellaverint, et caesis Hadrianopolitanis, Fritigerno se adiunxerint, ad diripiendas Thracias conversi.* VI. *Profuturus et Traianus ac Richomeres pugnant aequo Marte cum Gothis.* VII. *Clausi intra Aemimontanas Gothi, deinde a Romanis emissi, Thraciam rapinis, caedibus, stupris, incendiisque foedant, et Barzimerem scutariorum tribunum interficiunt.* VIII. *Frigeridus dux Gratiani Farnobium optimatem cum multis Gothis et Taifalis caedit: reliquis vita et agri circa Padum dati.* IX. *Lentienses Alamanni a Gratiani A. ducibus proelio superati, rege Priario etiam interfecto; et post deditionem datis Gratiano tironibus, domum redire permissi.* X. *Sebastianus Gothos spoliis onustos apud Berocam inopinantes concidit: paucos fuga servavit. Gratianus A. ad patruum Valentem properat, ei contra Gothos laturus*

auxilium. XI. *Valens A. ante adventum Gratiani cum Gothis pugnare constituit.* XII. *Gothi omnes in unum coniuncti, nimirum Thervingi ductu Fritigerni R. et Greuthungi ducibus Alatheo et Safrace, cum Romanis acie instructa confligunt, et fuso equitatu, pedites nudatos atque confertos cum maxima strage in fugam coniiciunt. Valens occisus nusquam comparuit.* XIII. *Valentis A. virtutes et vitia.* XIV. *Gothi victores Hadrianopolim oppugnant, ubi thesauros suos Valens et imperatoria insignia cum praefecto et consistorianis reliquerat: et omnia frustra experti discedunt.* XV. *Gothi, Hunnorum Alanorumque copiis auro sibi adiunctis, frustra Constantinopolim tentant. Qua arte Iulius, magister militum trans Taurum, Orientales provincias Gothis exoneraverit.* XVI.

Interea et Fortunae volucris rota, adversa prospe- 1
ris semper alternans, Bellonam furiis in societatem adscitis armabat, maestosque transtulit ad Orientem eventus, quos adventare praesagiorum fides clara monebat et portentorum. Post multa enim, quae 2
vates auguresque praedixere veridice, resultabant canes ululantibus lupis, et querulum quiddam nocturnae volucres tinniebant et flebile, et squalidi Solis exortus hebetabant matutinos diei candores: et Antiochiae per rixas tumultusque vulgares id in consuetudinem venerat, ut quisque vim se pati existimaret, *Vivus ardeat Valens*, licentius clamitaret: vocesque praeconum audiebantur adsidue, mandantium congeri ligna ad Valentini lavacri succensionem, studio ipsius Principis conditi. Quae 3
hunc illi impendere exitum vitae modo non aperte loquendo monstrabant. Super his larvale simulacrum Armeniae regis, et miserabiles umbrae paullo ante in negotio Theodori caesorum, per quietem stridendo carmina quaedam nimium horrenda, multos diris terroribus agitabant. [1]) Vagula gurgulione 4

[1]) Mſ. Vagulae.

confecto exanimis visa est iacens: cuius mors publicorum funerum aerumnas indicabat amplas et pervulgatas. Denique cum Chalcedonos subverterentur veteres muri, ut apud Constantinopolim aedificaretur lavacrum, ordine resoluto saxorum, in quadrato lapide, qui structura latebat in media, hi Graeci versus incisi reperti sunt, futura plene pandentes:

5 [2]) Ἀλλ᾽ ὁπόταν νύμφαι δροσερῇ κατὰ ἄστυ χορείῃ
Τερπόμεναι στρέψωνται ἐϋστεφέας κατ᾽ ἀγυιάς,
Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ,
Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων
Ἴστρου καλλιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ μυσίδα γαῖαν,
Παιονίης δ᾽ ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν
Αὐτοῦ καὶ βιότοιο τέλος καὶ δῆρις ἐφέξει.

1 II. Totius autem sementem exitii et cladum originem diversarum, quas Martius furor incendio solito miscendo cuncta concivit, hanc comperimus causam. Hunnorum gens, monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Maeoticas glacialem oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit.
2 Ubi quoniam ab ipsis nascendi primitiis infantum ferro sulcantur altius genae, ut pilorum vigor tempestivus emergens corrugatis cicatricibus hebetetur, senescunt imberbes absque ulla venustate, spadonibus similes: compactis omnes firmisque membris, et opimis cervicibus: [3]) prodigiosae formae et pandi, ut bipedes existimes bestias, vel quales in|commarginandis pontibus effigiati stipites dolantur in-

2) Mſ. ΑλλΟΠΟΙaN ΝΤΝΦaIdPOCEPE ΚaΤa ΓaaC ΤΤΧΟΡΗΙΤLΡΠΟΜΕΝLS ΤΡΟΦΟΝΦΕS ΕyCΤΕΦΕa ΚaΤa ΓyIaCΚaI ΤΙΧΟCa ΟΙΤ ΡΟΙΟΠω ayCΤΟ ΝΟΝ ΕCCΙ ΚaΡaΗΠΟΤΕdΝΙa Φyaλa ΠΟλyCΠΕΡΜΟΝaΝ ΟΡω ΠωΠΙCΤΟΡΟy ΚλayΡΟΟΙΟ ΠΟΡΟΝΤa CyΝ ΙΧΜΗ ΚaΙ CΚΗ ΕΙΚΗΝλΕ ΤΙΧΟΡΗΝ ΚaΙ ΜyC ΔaΓaΙΝΙΠaΙ ΟΝΤC dΕΤ ΗΒaΤaCyΝ ΕΛΤΙCΙΜ aΙΝΟΜΕΝΗC ΤayΤΟy ΚaΙ ΒΙΟΤΟΙΟΤΕλΟC ΚaΙ dΗΡΕΙΝ ΕΦΕςΕΙ. 3) Mſ. prodgiose formae.

compte. In hominum autem figura licet [4]) insuavi 3
ita visi sunt asperi, ut neque igni, neque saporatis indigeant cibis, sed radicibus herbarum agrestium et semicruda cuiusvis pecoris carne vescantur, quam inter femora sua et equorum terga subsertam, fotu calefaciunt brevi. Aedificiis nullis umquam tecti: 4
sed haec velut ab usu communi discreta sepulchra declinant. Nec enim apud eos vel arundine fastigatum reperiri tugurium potest. Sed vagi montes peragrantes et silvas, pruinas, famem, sitimque perferre ab incunabulis adsuescunt. Peregre tecta nisi adigente maxima necessitate non subeunt: nec enim apud eos securos existimant esse sub tectis. Indumentis operiuntur linteis, vel ex pellibus silve- 5
strium murium consarcinatis: nec alia illis domestica vestis est, alia forensis. Sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta non ante deponitur aut mutatur, quam diuturna carie in pannulos defluxerit defrustata. Galeris incurvis capita tegunt: hir- 6
suta crura coriis munientes haedinis: eorumque calcei formulis nullis aptati, vetant incedere gressibus liberis. Qua causa ad pedestres parum accommodati sunt pugnas: verum equis prope adfixi, duris quidem, sed deformibus, et muliebriter iisdem nonnumquam insidentes, funguntur muneribus consuetis. Ex ipsis quivis in hac natione pernox et perdius emit et vendit, cibumque sumit et potum, et inclinatus cervici angustae iumenti, in altum soporem adusque varietatem effunditur somniorum. Et deliberatione super rebus proposita seriis, hoc 7
habitu omnes in commune consultant. Aguntur autem nulla severitate regali, sed tumultuario optimatum ductu contenti, perrumpunt, quidquid inciderit. Et pugnant nonnumquam lacessiti, sed 8
ineuntes proelia cuneatim variis vocibus sonantibus

---

4) Mſ. licet.

torvum. Utque ad pernicitatem ſunt leves et repentini; ita ſubito de induſtria diſperſi [5]) vigeſcunt, et incompoſita acie cum caede vaſta diſcurrunt: nec invadentes vallum, nec caſtra inimica pilantes
9 prae nimia rapiditate cernuntur. Eoque omnium acerrimos facile dixeris bellatores, quod procul miſſilibus telis, acutis oſſibus pro ſpiculorum acumine arte mira coagmentatis, ſed diſtinctis: cominus ferro ſine ſui reſpectu confligunt, hoſtesque, dum mucronum noxias obſervant, contortis laciniis illigant, ut laqueatis reſiſtentium membris equitan-
10 di vel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat, nec ſtivam aliquando contingit. Omnes enim ſine ſedibus fixis, absque lare vel lege, aut ritu ſtabili dispalantur, ſemper fugientium ſimiles, cum carpentis, in quibus habitant: ubi [6]) coniuges taetra illis veſtimenta contexunt, et coëunt cum maritis, et pariunt, et adusque pubertatem nutriunt pueros. Nullusque apud eos interrogatus, reſpondere, unde oritur, poteſt, alibi conceptus, natus-
11 que procul, et longius educatus. Per indutias infidi, inconſtantes, ad omnem auram incidentis ſpei novae perquam mobiles, totum furori incitatiſſimo tribuentes. Inconſultorum animalium ritu, quid honeſtum inhoneſtumve ſit, penitus ignorantes: flexiloqui et obſcuri, nullius religionis vel ſuperſtitionis reverentia aliquando diſtricti: auri cupidine immenſa flagrantes: adeo permutabiles, et iraſci faciles, ut eodem aliquoties die a ſociis nullo irritante ſaepe deſciſcant, itidemque propitientur nemine leniente.

12 Hoc expeditum indomitumque hominum genus, externa praedandi aviditate flagrans immani, per rapinas finitimorum graſſatum et caedes, adusque [7]) Alanos pervenit, veteres Maſſagetas: qui unde

5) Mſ. iugeſcunt. 6) Mſ. coniuges ex villis veſt. 7) Mſ. Adalam.

ſint, vel quas incolant terras (quoniam huc res prolapſa eſt) conſentaneum eſt demonſtrare, geographica perplexitate monſtrata, quae diu multa luda . . . ., et varia, tandem reperit veritatis interna . . * . . * . . ad . .

Hiſter advenarum magnitudine fluenti Sauromatas praetermeat adusque amnem Tanaim pertinentes, qui Aſiam terminat ab Europa. Hoc transito, in immenſum extentas Scythiae ſolitudines Alani inhabitant, ex montium adpellatione cognominati, paullatimque nationes conterminas crebritate victoriarum attritas ad gentilitatem ſui vocabuli traxerunt ut Perſae. Inter hos Neuri mediterranea incolunt loca, vicini verticibus celſis, quos praeruptos geluque torpentes aquilones adſtringunt. Poſt quos Budini ſunt, et Geloni perquam feri, qui detractis peremptorum hoſtium cutibus indumenta ſibi, equisque tegmina conficiunt; bellatrix gens. Gelonis Agathyrſi collimitant, interſtincti colore caeruleo corpora ſimul et crines: et humiles quidem minutis atque raris, nobiles vero latis, fucatis et denſioribus notis. Poſt hos Melanchlaenas et Anthropophagos palari accepimus per diverſa, humanis corporibus victitantes: quibus ob haec alimenta nefanda deſertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideoque plaga omnis Orienti aeſtivo obiecta, usque dum venitur ad Seras, inhabitabilis [8]) manſit. Patre alia prope Amazonum ſedes Alani ſunt Orienti acclines, diffuſi per populoſas gentes et amplas, Aſiaticos vergentes in tractus, quas dilatari adusque Gangen accepi fluvium, interſecantem terras Indorum, mareque inundantem auſtrale.

13 (margin: Hiſter line) 14 (margin: Inter hos line) 15 (margin: Poſt hos line) 16 (margin: manſit line)

Ibi partiti per utramque mundi plagam Alani 17
(quorum gentes varias nunc recenſere non refert)

8) Mſ. transit.

licet diremti ſpatiis longis, per pagos, ut Nomades, vagantur immenſos: aevi tamen progreſſu ad unum conceſſere vocabulum, et ſummatim omnes Alani cognominantur * mores et media et efferatam
18 vivendi, ſed iam immaturam. * Nec enim ulla ſunt illisce tuguria, aut verſandi vomeris cura, ſed carne et copia victitant lactis, plauſtris ſuperſidentes, quae operimentis curvatis corticum per ſolitudines conferunt ſine fine diſtentas. Cumque ad graminea venerint, in orbiculatam figuram locatis [9]) ſarracis ferino ritu veſcuntur: abſumptisque pabulis, velut carpentis civitates impoſitas vehunt, maresque ſupra cum feminis coëunt, et naſcuntur in his et [10]) educantur infantes: et habitacula ſunt haec illis perpetua; et quocumque ierint, illic genuinum
19 exiſtimant larem. Armenta prae ſe agentes cum gregibus paſcunt: maximeque equini pecoris eſt eis ſollicitior cura. Ibi campi ſemper herbeſcunt, interſitis pomiferis locis: atque ideo transeuntes quolibet, nec alimentis nec pabulis indigent: quod efficit humectum ſolum et crebri fluminum praeter-
20 meantium curſus. Omnis igitur aetas et ſexus imbellis circa vehicula ipſa verſatur, muniisque diſtringitur mollibus: iuventus vero equitandi uſu a prima pueritia coaleſcens, incedere pedibus exiſtimat vile: et omnes [11]) multiplici diſciplina prudentes ſunt bellatores. Unde etiam Perſae, qui ſunt originitus Scythae, pugnandi ſunt peritiſſimi.

21 Proceri autem Alani paene ſunt ómnes et pulchri, crinibus mediocriter flavis, oculorum temperata torvitate terribiles, et armorum levitate veloces, Hunnisque per omnia ſuppares, verum victu mitiores et cultu: [12]) latrocinando et venando adusque Maeotica ſtagna et Cimmerium Bosporon, iti-

---

9) Mſ. ſarraclis. 10) Mſ. educantur. 11) Mſ. multipliciplena. 12) *al.* ia . . . ando.

demque Armenios diſcurrentes et Mediam. Utque 22
hominibus quietis et placidis otium eſt voluptabile;
ita illos pericula iuvant et bella. Iudicatur ibi beatus, qui in proelio profuderit animam: ſeneſcentes
enim et fortuitis mortibus mundo digreſſos, ut degeneres et ignavos conviciis atrocibus inſectantur:
nec quidquam eſt, quod elatius iactent, quam homine quolibet occiſo: proque exuviis glorioſis, interfectorum avulſis capitibus detractas pelles pro
phaleris iumentis accommodant bellatoriis. Nec 23
templum apud eos viſitur, aut delubrum, ne tugurium quidem culmo tectum cerni uſquam poteſt:
ſed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem, regionum, quas [13]) circumcircant,
praeſulem verecundius colunt. Futura miro prae- 24
ſagiunt modo: nam rectiores virgas vimineas colligentes, easque cum incantamentis quibusdam ſecretis praeſtituto tempore diſcernentes, aperte, quid
protendatur, norunt. Servitus quid ſit ignorabant, 25
omnes generoſo ſemine procreati: iudicesque etiam
nunc eligunt, diuturno bellandi uſu ſpectatos. Sed
ad reliqua textus propoſiti revertamur.

III. Igitur Hunni pervaſis Alanorum regioni- 1
bus, quos Greuthungis confines Tanaitas conſuetudo nominavit, interfectisque multis et ſpoliatis, reliquos ſibi concordandi fide pacta iunxerunt: eisque
adiunctis, confidentius Ermenrichi late patentes et
uberes pagos repentino impetu perruperunt, bellicoſiſſimi regis, et per multa variaque fortiter facta
vicinis nationibus formidati. Qui vi ſubitae pro- 2
cellae perculſus, quamvis manere fundatus et ſtabilis diu conatus eſt, impendentium tamen diritatem
augente vulgatius fama, magnorum diſcriminum
metum voluntaria morte ſedavit. Cuius poſt obi- 3
tum rex Vithimiris creatus reſtitit aliquantiſper

13) Mſ. circumcircunt.

Alanis, Hunnis aliis fretus, quos mercede ſociaverat partibus ſuis. Verum poſt multas, quas pertulit clades, animam effudit in proelio, vi ſuperatus armorum. Cuius parvi filii Viderichi nomine curam ſuſceptam Alatheus tuebatur et Saphrax, duces exerciti et firmitate pectorum noti: qui cum tempore arcto praeventi abieciſſent fiduciam repugnandi, cautius diſcedentes ad amnem Danaſtum pervenerunt, inter Hiſtrum et Boryſthenem per campo-
4 rum ampla ſpatia diffluentem. Haec ita praeter
ſpem accidiſſe doctus Athanaricus Thervingorum
iudex (in quem, ut ante relatum eſt, ob auxilia
miſſa Procopio dudum Valens commoverat ſigna)
ſtare gradu fixo tentabat, ſurrecturus in vires, ſi
5 ipſe quoque laceſſeretur, ut caeteri. Caſtris deni-
que prope Danaſti margines ac Greuthungorum vallem longius opportune metatis, Munderichum ducem poſtea limitis per Arabiam, cum Lagarimano et optimatibus aliis adusque viceſimum lapidem miſit, hoſtium ſpeculaturos adventum, ipſe aciem
6 nullo turbante interim ſtruens. Verum longe ali-
ter, quam rebatur, evenit. Hunni enim (ut ſunt in coniectura ſagaces) multitudinem eſſe longius aliquam ſuſpicati, praetermiſſis quos viderant, in quietem tamquam nullo obſtante compoſitis, rumpente noctis tenebras luna vado fluminis penetrato, id quod erat potiſſimum elegerunt: et veriti, ne praecurſorius index procul agentes absterreat, Atha-
7 naricum ipſum ictu petivere veloci. Eumque ſtu-
pentem ad impetum primum, [1]) amiſſis quibusdam ſuorum, coëgerunt ad effugia properare montium praeruptorum. Qua rei novitate maioreque venturi pavore conſtrictus, a ſuperciliis [2]) Geraſi fluminis adusque Danubium Taifalorum terras praeſtringens, muros altius erigebat: hac lorica diligentia

1) *al.* amicis. 2) Mſ. Geraſi.

celeri conſummata, in tuto locandam ſecuritatem
ſuam exiſtimans et ſalutem. Dumque efficax opera 8
ſuſcitatur, Hunni paſſibus eum citis urgebant: et
iam oppreſſerant adventantes, ni gravati praedarum
onere deſtitiſſent.

Fama tamen late ſerpente per Gothorum reliquas gentes, quod inuſitatum antehac hominum genus [3]) modo ruens ut turbo montibus celſis, ex abdito ſinu coortum [4]) adpoſita quaeque convellit, et corrumpit: populi pars maior, quae Athanaricum attenuata neceſſariorum penuria deſeruerat, quaeritabat domicilium remotum ab omni notitia barbarorum, diuque deliberans, quas eligeret ſedes, cogitavit Thraciae receptaculum gemina ratione ſibi convenientius, quod et [5]) caeſpitis eſt feraciſſimi, et amplitudine fluentorum Hiſtri diſtinguitur [6]) a barbaris, patentibus iam peregrini fulminibus Martis: hoc quoque idem reſidui velut mente cogitavere communi.

(A. C. 376.)

IV. Itaque duce Alavivo ripas occupavere Da- 1
nubii: miſſisque oratoribus ad Valentem, ſuſcipi
ſe humili prece poſcebant, et quiete victuros ſe
pollicentes, et daturos, ſi res flagitaſſet, auxilia.
Dum aguntur haec in externis, novos maioresque ſo- 2
litis caſus verſare gentes Arctoas, rumores terribi-
les diffuderunt: per omne, quidquid ad Pontum a
Marcomannis praetenditur, et Quadis, multitudi-
nem barbaram abditarum nationum vi ſubita ſedi-
bus pulſam, circa flumen Hiſtrum vagari cum cari-
tatibus ſuis diſſeminantes. Quae res adſpernanter 3
a noſtris inter initia ipſa accepta eſt, hanc ob cau-
ſam, quod illis tractibus non niſi peracta aut ſopita

3) Mſ. modo nierum. 4) Mſ. adpoſitu. 5) Mſ. ceptis. 6) Mſ. a barbaris petentibus.

4 audiri procul agentibus consueverant bella. Verum pubescente iam fide gestorum, cui [1]) robur adventus gentilium addiderat legatorum, precibus et obtestatione petentium citra flumen suscipi plebem extorrem: negotium laetitiae fuit potius, quam timori, eruditis adulatoribus in maius fortunam Principis extollentibus: quod ex ultimis terris tot tirocinia trahens ei nec opinanti offerret, ut collatis in unum suis et alienigenis viribus invictum haberet exercitum, et pro militari supplemento, quod provinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet
5 auri cumulus magnus. Hacque spe mittuntur diversi, qui cum vehiculis plebem transferant truculentam. Et navabatur opera diligens, ne qui Romanam rem eversurus derelinqueretur, vel quassatus morbo letali. Proinde permissu Imperatoris transeundi Danubium copiam colendique adepti Thraciae partes, transfretabantur in dies et noctes, navibus ratibusque et cavatis arborum alveis agminatim impositi: atque per amnem longe omnium difficillimum, imbriumque crebritate tunc auctum, ob densitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam et natare conati, hausti sunt plures.

6 Ita turbido instantium studio orbis Romani pernicies ducebatur. Illud sane neque obscurum est neque incertum, infaustos transvehendi barbaram plebem ministros, numerum eius comprehendere calculo saepe tentantes, conquievisse frustratos: quem qui scire velit (ut eminentissimus memorat vates) Libyci velit aequoris idem discere, quam
7 multae zephyro [2]) truduntur harenae. Reviviscant tandem memoriae veteres, Medicas acies ductantes ad Graeciam: quae dudum Hellespontum occupantes, et discidio quodam fabrili maris, ubi montonis * pede quaesitum exponunt et turmatim apud

1) *al.* rumor. 2) Mſ. trudentur.

Doriſcum exercitus recenſentur, concordante omni poſteritate ut fabuloſae ſunt lectae. Nam poſtquam 8
innumerae gentium multitudines per provincias circumfuſae, pandenteſque ſe in ſpatia ampla camporum, regiones omnes et cuncta opplevere montium iuga, fides quoque vetuſtatis recenti documento firmata eſt. Et primus cum Alavivo ſuſcipitur Fritigernus, quibus et alimenta pro tempore et ſubigendos agros tribui ſtatuerat Imperator.

Per id tempus noſtri limitis reſeratis obicibus 9
atque, ut Aetnaeas favillas armatorum agmina diffundente barbaria; cum difficiles neceſſitatum articuli correctores rei militaris poſcerent aliquos claritudine geſtarum rerum notiſſimos: quaſi laevo quodam numine deligente, in unum quaeſiti poteſtatibus praefuere caſtrenſibus homines maculoſi: quibus Lupicinus antiſtabat et Maximus, alter per Thracias Comes, dux alter exitioſus, ambo [3]) aemulae temeritatis. Quorum inſidiatrix aviditas mate- 10
ria malorum omnium fuit. Nam (ut alia omittamus, quae memorati, vel certe ſinentibus iisdem alii perditis rationibus in commeantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt) illud dicetur (quod nec apud ſui periculi iudices abſolvere ulla poterat venia) triſte et inauditum. Cum traducti barbari vi- 11
ctus inopia vexarentur, turpe commercium duces inviſiſſimi cogitarunt: et quantos undique inſatiabilitas colligere potuit canes, pro ſingulis dederunt mancipiis, inter quae [et filii] ducti ſunt optimatum.

Per hos dies interea etiam Vithericus Greu- 12
thungorum rex cum Alatheo et [4]) Saphrace, quorum arbitrio regebatur, itemque [5]) Farnobio, propinquans Hiſtri marginibus, ut ſimili ſuſciperetur humanitate obſecravit Imperatorem legatis propere

---

3) *al.* aemuli. 4) *al.* Aphrace. 5) Mſ. Farnobio.

13 miſſis. Quibus, ut communi rei conducere videbatur, repudiatis, et quid capeſſerent anxiis: Athanaricus paria pertimeſcens abſceſſit, memor, Valentem dudum cum foederaretur concordia deſpexiſſe, adfirmantem ſe religione devinctum, ne calcaret ſolum aliquando Romanum, hacque [6]) cauſatione Principem firmare pacem in medio flumine coëgiſſe: quam ſimultatem veritus ut adhuc durantem, ad Caucalandenſem locum altitudine ſilvarum inacceſſum et montium, cum ſuis omnibus declinavit, Sarmatis inde extruſis.

1 V. At vero Thervingi iamdudum transire permiſſi, prope ripas etiamtum vagabantur, duplici impedimento adſtricti, quod ducum diſſimulatione perniciosa [1]) nec victui congruis ſunt adiuti, et tenebantur conſulto, nefandis nundinandi commerciis.
2 Quo intellecto, ad perfidiam inſtantium malorum ſubſidium [2]) vertendi muſſabant: et Lupicinus, ne iam deficerent, pertimeſcens, eos admotis militibus adigebat ocius proficiſci.

3 Id tempus opportunum nacti Grethungi, cum alibi militibus occupatis, navigia ultro citroque discurrere ſolita transgreſſum eorum prohibentia quieſcere proſpexiſſent, ratibus transiere male contextis, caſtraque a Fritigerno locavere longiſſime.

4 At ille genuina praevidendi ſollertia venturos muniens caſus, ut et imperiis obediret et regibus validis iungeretur, incedens ſegnius, Marcianopolim tarde pervenit itineribus lentis. Ubi aliud acceſſit atrocius, quod arſuras in commune exitium
5 faces furiales accendit. Alavivo et Fritigerno ad convivium corrogatis, Lupicinus ab oppidi moenibus barbaram plebem oppoſito milite procul arcebat,

6) Mſ. acuſatione. *Is.* cauſatione. 1) *al.* ne. Mſ. ne hoc.
2) Mſ. vertendi muſſabant.

bat, introire ad comparanda victui necessaria, ut ditioni nostrae obnoxiam et concordem, per preces adsidue postulantem: ortisque maioribus iurgiis inter habitatores et vetitos, adusque necessitatem pugnandi est ventum. Efferatique acrius barbari, cum necessitudines hostiliter rapi sentirent, spoliarunt interfectam militum manum. Quod [3]) acci- 6
dens idem Lupicinus latenti nuntio doctus, dum in nepotali mensa ludicris concrepantibus diu discumbens vino marcebat et somno: futuri coniiciens exitum, satellites omnes, qui pro praetorio honoris et tutelae caussa duces praestolabantur, occidit. Hoc- 7
que populus, qui muros obsidebat, dolenter accepto, ad vindictam detentorum regum, ut opinabatur, paullatim augescens, multa minabatur et saeva. Utque erat Fritigernus expediti consilii, veritus, ne teneretur obsidis vice cum caeteris, exclamavit, graviore pugnandum exitio, ni ipse ad leniendum vulgus sineretur exire cum sociis: quod arbitratum humanitatis specie ductores suos occisos, in tumultum exarsit. Hocque impetrato egressi omnes, exceptique cum plausu et gaudiis, adscensis equis evolarunt, moturi incitamenta diversa bellorum. Haec ubi fama rumorum nutrix maligna di- 8
spersit, urebatur dimicandi studio Thervingorum natio omnis: et inter metuenda multa, periculorumque praevia maximorum, vexillis de more sublatis, auditisque triste sonantibus classicis, iam turmae praedatoriae concursabant, pilando villas et incendendo, vastisque cladibus, quidquid inveniri poterat, permiscentes.

Adversus quos Lupicinus, properatione tumul- 9
tuaria coactis militibus, temere magis quam consulte progressus, in nono ab urbe milliario stetit paratus ad decernendum. Barbarique, hoc contempla-

3) Ms. accidens.

to, globos irrupere noſtrorum incautos, et parmas ſuppoſitis corporibus illidendo, obvios haſtis perforabant et gladiis: furoreque urgente cruento, et tribuni et pleraque pars armatorum periere ſignis ereptis, praeter ducem infauſtum, qui ad id ſolum inventus, ut conſligentibus aliis proriperet ipſe ſemet in fugam, urbem curſu concito petiit. Poſt quae hoſtes armis induti Romanis, nullo vetante per varia graſſabantur.

10 Et quoniam ad has partes poſt multiplices ventum eſt actus, id lecturos (ſi qui erunt umquam) obteſtamur, ne quis a nobis ſcrupuloſe geſta vel numerum exigat peremptorum, qui comprehendi nullo genere potuit. Sufficiet enim, veritate nullo velata mendacio, ipſas rerum digerere ſummitates: cum explicandae rerum memoriae ubique debeatur in-
11 tegritas fida. Negant antiquitatum ignari tantis malorum tenebris obfuſam aliquando fuiſſe rem publicam, ſed falluntur malorum recentium ſtupore confixi. Namque, ſi ſuperiores vel recens praeteritae evolvantur aetates, tales tamque triſtes rerum
12 motus ſaepe contigiſſe monſtrabunt. Inundarunt Italiam ex abditis Oceani partibus Teutones repente cum Cimbris: ſed poſt inflictas rei Romanae clades immenſas, ultimis proeliis per duces ampliſſimos ſuperati, quid poteſtas Martia [4]) de habitu prudentiae valeat, radicitus exſtirpati discriminibus didi-
13 cere ſupremis. Marco itidem moderante Imperium, unum ſpirando veſania gentium diſſonarum, poſt bellorum fragores immenſos, poſt * eri urbium captarum et direptarum et peſſum * concitas proratoris * interitus, partes eorum exiguas reliquiſſet
14 intactas. Verum mox poſt calamitoſa diſpendia res in integrum ſunt reſtitutae: hac gratia, quod nondum ſolutioris vitae mollitie ſobria vetuſtas in-

4) *Steph.* τὸ *de* non habet.

ſecta, nec ambitioſis menſis, nec flagitioſis quaeſti-
bus inhiabat: ſed unanimanti ardore ſummi et in-
ſimi inter ſe congruentes, ad ſpecioſam pro re pu-
blica mortem, tamquam ad portum aliquem tran-
quillum properabant et placidum.

Duobus navium millibus perrupto Bosporo et 15
littoribus Propontidis Scythicarum gentium cater-
vae transgreſſae, ediderunt quidem acerbas terra
marique ſtrages: ſed amiſſa ſuorum parte maxima
reverterunt. Ceciderunt dimicando cum barbaris 16
Imperatores Decii, pater et filius. Obſeſſae Pam-
phyliae civitates, inſulae populatae complures; in-
flammata Macedonia: omnis diu multitudo Theſſa-
lonicam circumſedit, itidemque Cyzicum. Anchia-
los capta, et tempore eodem Nicopolis, quam in-
dicium victoriae contra Dacos Traianus condidit
Imperator. Poſt clades acceptas illatasque multas 17
et ſaevas, exciſa eſt Philippopolis, centum homi-
num millibus (niſi fingunt annales) intra moenia iu-
gulatis. Vagati per Epirum Theſſaliamque et om-
nem Graeciam licentius hoſtes externi: ſed adſum-
pto in imperium Claudio glorioſo ductore, et eo-
dem honeſta morte praerepto, per Aurelianum
acrem virum et ſeveriſſimum noxarum ultorem pulſi,
per longa ſaecula ſiluerunt immobiles: niſi quod
poſtea latrocinales globi vicina cum ſui exitio [5]) ra-
rius incurſabant. Verum ea perſequar, unde
diverti.

VI. Hoc geſtorum textu circumlato nuntiis den- 1
ſis, Sueridus et Colias, Gothorum optimates, cum
populis ſuis longe ante ſuſcepti, et curare apud Ha-
drianopolim hiberna diſpoſiti, ſalutem ſuam ducen-
tes antiquiſſimam omnium, otioſis animis accidentia
cuncta contuebantur. Verum Imperatoris litteris 2

5) Mſ. rarius.

repente perlatis, quibus tranſire iuſſi ſunt in Hel-
leſpontum, viaticum, cibum, biduique dilationem
tribui ſibi ſine tumore poſcebant. Quod civitatis
magiſtratus ferens indigne (ſuccenſebat enim iisdem
ob rem ſuam in ſuburbanis [1]) vaſtatam) imam ple-
bem omnem cum Fabricenſibus, quorum illic ampla
eſt multitudo, productam in eorum armavit exi-
tium: iuſſisque bellicum canere bucciuis, ni abi-
rent ocius, ut ſtatutum eſt, pericula omnibus mi-
3 nabatur extrema. Quo malo praeter ſpem Gothi
perculſi, et concito quam conſiderato civium ad-
ſultu perterriti, ſteterunt immobiles: laceratique
ad ultimum deteſtatione atque conviciis, et tentati
miſſilium iactibus raris, ad defectionem erupere
confeſſam: et caeſis plurimis, quos impetus dece-
perat petulantior, [2]) averſisque reſiduis et telorum
varietate confixis, habitu iam Romano cadaveribus
ſpoliatis armati, viſo propius Fritigerno iunxerunt
[3]) ſemet ut morigeri ſocii, urbemque clauſam obſi-
dionalibus aerumnis urgebant. In qua difficultate
diutius poſiti, paſſim et promiſcue ruebant: emi-
nensque aliquorum audacia peribat inulta, multi-
que ſagittis et rotatis per fundas lapidibus interi-
4 bant. Tunc Fritigernus fruſtra cum tot cladibus
colluctari homines ignaros obſidendi contemplans,
relicta ibi manu ſufficiente, abire negotio imper-
fecto ſuaſit, *Pacem ſibi eſſe cum parietibus* memo-
rans, ſuadensque, ut populandas opimas regiones
et uberes absque diſcrimine ullo, vacuas praeſidiis
5 etiamtum adorirentur. Laudato regis conſilio,
quem cogitatorum norant fore ſocium efficacem,
per Thraciarum latus omne diſperſi caute gradie-
bantur, dediticiis vel captivis vicos uberes oſten-
dentibus, eos praecipue, ubi alimentorum reperiri

1) Mſ. et *Steph.* vaſtatam inam plebem. *Vo.* vaſt. imam ple-
bem. 2) *al.* adverſisque. 3) Mſ. ſemet . . . ut.

ſatias dicebatur: eo maxime adiumento, praeter
genuinam erecti fiduciam, quod confluebat ad eos
in dies ex eadem gente multitudo, dudum a merca-
toribus venumdati, adiectis plurimis, quos primo
transgreſſu necati inedia, vino exili vel panis fruſtis
mutavere viliſſimis. Quibus acceſſere ſequendarum 6
auri venarum periti non pauci, vectigalium [4]) per-
ferre poſſe non ſufficientes ſarcinas graves: ſuscepti-
que libenti conſenſione cunctorum, magno uſui
iisdem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria
frugum occulta et latebras hominum et receptacula
ſecretiora monſtrando. Nec quidquam niſi inac- 7
ceſſum et devium, praeeuntibus iisdem manſit in-
tactum. Sine diſtantia enim aetatis vel ſexus, cae-
dibus incendiorumque magnitudine cuncta flagra-
bant: abstractisque ab ipſo uberum ſuctu parvulis
et necatis, raptae ſunt matres, et viduatae maritis
coniuges ante oculos caeſis, et puberes adultique
pueri per parentum cadavera tracti ſunt. Senes 8
denique multi, ad ſatietatem vixiſſe clamantes, poſt
amiſſas opes cum ſpecioſis feminis, manibus poſt
terga contortis, defletisque gentilium favillis ae-
dium, ducebantur extorres.

(A. C. 377.)

VII. Haec ex Thraciis magno maerore accepta 1
Valentem Principem in ſollicitudines varias dis-
traxerunt. Et confeſtim Victore magiſtro equitum
miſſo ad Perſas, ut ſuper Armeniae ſtatu pro captu
rerum componeret impendentium: ipſe Antiochia
protinus egreſſurus, ut Conſtantinopolim interim
peteret, Profuturum praemiſit et Traianum, ambo
rectores, anhelantes quidem altius, ſed imbelles.
Qui cum ad loca veniſſent, ubi particulatim perque 2
furta magis et latrocinia multitudo minui deberet

4) Mſ. et *Steph.* perferre non poſſe non ſufficientes.

hostilis, ad id, quod erat perniciosum, intempestive converti, legiones ab Armenia ductas opposuere vesanum adhuc spirantibus barbaris, opere quidem Martio saepe recte compertas, sed impares plebi immensae, quae celsorum iuga montium occuparat
3 et campos. Hi numeri nondum experti, quid cum desperatione rabies valeret indomita, truso hoste ultra Aemimontis abscisos scopulos faucibus insedere praeruptis, ubi barbaros locis [1]) inclusos, nusquam reperientes exitum diuturna consumeret fames, et opperirentur ipsi Frigeridum ducem, cum Pannonicis et transalpinis auxiliis adventantem, quem petitu Valentis Gratianus ire disposuit in procinctum, laturum suppetias iis, qui ad ultimum
4 vexabantur exitium. Post quem Richomeres, domesticorum tunc Comes, imperatu eiusdem Gratiani motus e Galliis, properavit ad Thracias ductans cohortes aliquas nomine tenus: quarum pars pleraque deseruerat (ut iactavere quidam) Merobaudis suasu, veriti, ne destitutae adminiculis Galliae va-
5 starentur licenter Rheno perrupto. Verum articulorum dolore Frigerido praepedito, vel certe, ut obtrectatores finxere malivoli, morbum causante, ne ferventibus proeliis interesset: universos regens ex communi sententia Richomeres Profuturo sociatur et Traiano, tendentibus prope oppidum Salices: unde haud longo spatio separatum vulgus inaestimabile barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digesta plaustrorum, tamquam intramuranis cohibitum spatiis, otio fruebatur et ubertate praedarum.

6 Praevia igitur spe meliorum Romani duces, si fors copiam attulisset, ausuri aliquid gloriosum, Gothos, quidquid molirentur, sagaciter observabant: id scilicet praestruentes, ut, si [2]) aliorsum

1) Ms. et insulis. 2) Ita Ms. et *Steph.* vulg. *alio.*

castra movissent, quod fecere creberrime, terga ul-
timorum adorti plures perfoderent confisi, magnam-
que spoliorum averterent partem. Hoc intellecto 7
hostes, vel transfugarum indiciis docti, per quos
nihil latebat incognitum, in eodem loco diu man-
serunt: sed oppositi exercitus metu praestricti, alio-
rumque militum, quos adfluere iam sperabant: tes-
sera data gentili, per diversa prope diffusas accivere
vastatorias manus, [3]) quae [iussis] optimatum acce-
ptis, statim ut incensi malleoli, ad carraginem
(quam ita ipsi adpellant) aliti velocitate regressae,
incentivum audendi maiora popularibus addide-
runt. Nihil post haec inter partes praeter inducias 8
laxatum est breves. Reversis enim his, quos neces-
sitas evocarat, plebs omnis intra saeptorum ambi-
tum etiamtum contrusa, immaniter fremens, ani-
misque concita truculentis, experiri postrema dis-
crimina, nec principibus gentis, qui aderant, re-
nuentibus, cruditate festinabat. Et quoniam haec
sole agebantur extremo, noxque adventans ad quie-
tem [4]) invitos retinebat et maestos, capto per otium
cibo, somni manserunt expertes. Contra Romani 9
his cognitis, ipsi quoque exsomnes verebantur
hostes, et male sanos eorum ductores ut rabidas
feras: eventum licet ancipitem, ut numero satis in-
feriores, prosperum tamen ob iustiorem sui causam
mentibus exspectantes impavidis.

Candente itaque protinus die, signo ad arma 10
capienda ex utraque parte per lituos dato, barbari,
postquam inter eos ex more iuratum est, tumulosos
locos adpetere tentaverunt: quo exinde per proclive
rotarum modo obvios impetu convolverent acriore.
Hocque viso ad suos quisque manipulos properans
miles, stabili gradu consistens nec vagabatur, nec
relictis ordinibus procursabat. Ergo ubi utrimque 11

3) Mf. quae. 4) Mf. et *Steph.* invisos.

acies cautius incedentes greſſu ſteterunt immobili,
torvitate mutua bellatores luminibus ſe contueban-
tur obliquis. Et Romani quidem voce undique
Martia concinentes, a minore ſolita ad maiorem
protolli, quam gentilitate adpellant barritum, vires
validas erigebant. Barbari vero maiorum laudes
clamoribus ſtridebant iuconditis: interque varios
ſermonis diſſoni ſtrepitus leviora proelia tentaban-
12 tur. Iamque verutis et ſimilibus aliis utrimque
ſemet eminus laceſſentes, ad conferendas coiere mi-
naciter manus; et ſcutis in teſtudinum formam coa-
gmentatis, pes cum pede collatus eſt. Barbarique
ut reparabiles ſemper et celeres, ingentes clavas in
noſtros coniicientes ambuſtas, mucronesque acrius
reſiſtentium pectoribus illidentes, ſiniſtrum cornu
perrumpunt: quod inclinatum ſubſidialis robuſtiſſi-
mus globus, e propinquo latere fortiter excitus,
13 haerente iam [5]) morte cervicibus, ſuſtentavit. Fer-
vente igitur denſis caedibus proelio, in confertos
quisque promptior ruens, ritu grandinis undique
volitantibus telis oppetebat et gladiis: et ſequeban-
tur equites hinc inde fugientibus occipitia lacertis
ingentibus praecidentes et terga: itidemque altrin-
ſecus pedites lapſorum, timore impeditorum, [6]) ſe-
14 cando ſuffragines. Et cum omnia caeſorum corpo-
ribus opplerentur, iacebant inter eos quidam ſemia-
nimes, ſpem vitae inaniter uſurpando; alii glande
fundis excuſſa, vel harundinibus armatis ferro con-
fixi: quorumdam capita per medium frontis et ver-
ticis mucrone diſtincta, in utrumque humerum
15 magno cum horrore pendebant. Et pertinaci con-
certatione nondum laſſatae, aequo Marte partes
ſemet altrinſecus adflictabant: nec de rigore genui-
no quisquam remittebat, dum vires animorum ala-
critas excitaret. Diremit tamen interneciva certa-

---

5) Mſ. morte. 6) Mſ. ſecandos.

mina cedens veſpero dies: et cunctis, qua quisque
potuit, incompoſite discedentibus, reſidui omnes
repetunt tentoria triſtiores. Humatis denique pro 16
locorum et temporis ratione honoratis quibusdam
inter defunctos, reliqua peremtorum corpora dirae
volucres conſumpſerunt, adſuetae illo tempore ca-
daveribus paſci, ut indicant nunc usque albentes
oſſibus campi. Conſtat tamen in numero longe mi-
nore Romanos, cum ea copioſa multitudine collu-
ctatos, funerea multa perpeſſos: non tamen ſine
deſlendis aerumnis exagitaſſe barbaram plebem.

VIII. His caſibus procliorum ita luctuoſe fini- 1
tis, noſtri proximos Marcianopoleos petivere ſeceſ-
ſus. Gothi intra vehiculorum anfractus ſponte ſua
contruſi, numquam exinde per dies ſeptem egredi
vel videri ſunt auſi: ideoque opportunitatem mili-
tes nacti, immenſas alias barbarorum catervas inter
Aemimontanas anguſtias clauſerunt aggerum obiectu
celſorum: hac ſpe nimirum, ut inter Hiſtrum et
ſolitudines pernicioſa hoſtium multitudo compacta,
nullosque reperiens exitus periret inedia, cunctis
utilibus ad vivendum in civitates validas comporta-
tis: quarum nullam etiamtum circumſedere conati
ſunt, haec et ſimilia machinari penitus ignorantes.

Poſt quae repetivit Gallias Richomeres, ob ma- 2
iorem procliorum fremitum, qui [1]) exſpectabatur,
inde adminicula perducturus. Haec Gratiano qua-
ter et Merobaude conſulibus agebantur, anno in
autumnum vergente. Inter quae Valens audito 3
lugubri bellorum direptionumque eventu, Satur-
ninum, equeſtris exercitus ad tempus cura commiſſa,
ſuppetias Traiano ferentem, miſit et Profuturo.
Forteque iisdem diebus per Scythiae regiones et 4
Moeſiae omnibus, quae poterant mandi, conſum-
ptis, feritate urgente pariter et inopia, barbari

1) Mſ. ſpectabatur.

[erumpere] molibus magnis ardebant. Hocque
ſaepe tentato cum obruerentur vigore noſtrorum
per aſperitates ſcrupoſas valide reſiſtentium: adacti
neceſſitate poſtrema, Chunorum et Alanorum ali-
quos ad ſocietatem ſpe praedarum ingentium adſci-
verunt.
5 Quo cognito Saturninus (iam enim aderat et
praetenturas ſtationesque diſponebat agrarias) paul-
latim colligens ſuos, digredi parabat conſilio non
abſurdo: ne ſubita multitudo, uti amnis impulſu
undarum obicibus ruptis emiſſus, convelleret levi
negotio cunctos, ſuſpecta loca diutius obſervantes.
6 Deinde poſt reſeratas anguſtias abitumque militis
tempeſtivum, incompoſite, qua quisque clauſorum
potuit, nullo vetante turbandis incubuit rebus:
et vaſtabundi omnes per latitudines Thraciae pande-
bantur impune, ab ipſis tractibus, quos praeter-
meat Hiſter, exorſi, adusque Rhodopen et fretum,
quod immenſa disterminat maria, rapinis et caedi-
bus ſanguineque et incendiis, et liberorum corpo-
rum corruptelis omnia foediſſime permiſcentes.
7 Tunc erat ſpectare cum gemitu facta dictu viſuque
praedira, attonitas metu feminas flagris concrepan-
tibus agitari, fetibus gravidas adhuc immaturis,
antequam prodirent in lucem, impia tolerantibus
multa: implicatos alios matribus parvulos, et pube-
rum audire lamenta puellarumque nobilium, qua-
8 rum ſtringebat fera captivitas manus. Poſt quae
adulta virginitas, caſtitasque nuptarum ore adfecto
flens ultima ducebatur, mox profanaudum pudorem
optans morte, licet cruciabili, praevenire. Inter
quae cum belluae ritu traheretur ingenuus paullo
ante dives [et liber] de Fortuna ut inclementi que-
rebatur et caeca, quae eum puncto temporis brevi
opibus exutum et dulcedine charitatum domoque
extorrem, quam [a]) concidiſſe vidit in cinerem et

[a]) *al.* conceſſiſſe.

ruinas, aut lacerandum membratim, aut ſerviturum ſub verberibus et tormentis diro devoviſti victori.

Barbari tamen, velut diffractis caveis beſtiae, 9
per ſpatiorum amplitudines fuſius incitati, oppidum petivere nomine Dibaltum, ubi Tribunum ſcutariorum Barzimerem inventum cum ſuis, Cornutisque et aliis peditum numeris caſtra ponentem adſiliunt, eruditum pulvere militari rectorem. Qui confeſtim 10
(ut adigebat neceſſitas inſtantis exitii) iuſſa canere bellicum tuba, lateribus firmatis, praerupit cum promptis accinctis ad proelium: fortiterque reſiſtendo pari pugnandi ſorte diſceſſiſſet, ni eum equitum adcurſus [3]) complurium anhelum circumveniſſet et feſſum. Et ita cecidit interfectis barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat.

IX. Re in hunc modum peracta, Gothi, quid 1
poſtea molirentur incerti, quaeritabant Frigeridum, tamquam obicem validum, ubi reperirent, exciſuri: et cultiore victu ſomnoque parumper adſumpto, eum ſequebantur ut ferae: docti, quod Gratiani monitu reverſus in Thracias, et prope Beroeam vallo metato, eventus rerum ſpeculabatur ancipites. Et hi quidem ad patrandum propoſitum diſcurſione 2
rapida maturabant. Ille vero regendi conſervandique militis non ignarus, id quod cogitatum eſt, ſuſpicatus, vel exploratorum relatione, quos miſerat, aperte inſtructus, per montium celſa ſilvarumque denſitates ad Illyricum redit, erectus proſperitate nimia, quam ei fors obtulit inſperata. Repe- 3
dando enim, congregatosque in cuneos ſenſim progrediens, Gothorum optimatem Farnobium cum vaſtatoriis globis vagantem licentius occupavit, du- 4
centemque Taifalos nuper in ſocietatem adhibitos: qui, ſi dignum eſt dici, noſtris ignotarum gentium

3) *al.* quamplurimum.

terrore disperfis, transiere flumen direpturi vacua
4 defenforibus loca. Eorum catervis fubito vifis, certare comminus dux cautiffimus parans, [1]) adortusque nationis utriusque graffatores minantes etiamtum acerba; trucidaffet omnes ad unum, ut ne nuntius quidem cladis poft adpareret, ni cum aliis multis perempto Farnobio, metuendo antehac incenfore turbarum, obteftatus prece impenfa fuperftitibus pepercisset: vivosque omnes circa Mutinam, Regiumque et Parmam Italica oppida, rura
5 culturos exterminavit. Hanc Taifalorum gentem turpem ac obfcenae vitae flagitiis ita accepimus merfam, ut apud eos nefandi concubitus foedere copulentur maribus puberes; aetatis viriditatem in eorum pollutis ufibus confumpturi. Porro, fi qui iam adultus aprum exceperit folus vel interemerit urfum immanem, colluvione liberatur incefti.

1 X. Haec autumno vergente in hiemem funefti per Thracias turbines [1]) converrebant: quae temporum rabies, velut cuncta cientibus Furiis, ad regiones quoque longinquas progrediens late ferpebat.
2 Et iam Lentienfis Alamannicus populus, tractibus Raetiarum confinis, per fallaces discurfus violato foedere dudum concepto, collimitia noftra tentabat, quae clades hinc exitiale primordium fumpfit.
3 Ex hac natione quidam inter Principis armigeros militans, pofcente negotio reverfus in larem, ut erat in loquendo effufior, interrogantes multos, quid ageretur in palatio, docet arceffitu Valentis patrui Gratianum Orientem verfus mox figna moturum: ut duplicatis viribus repellantur plagarum terminalium accolae, ad Romanorum verum excidium
4 coniurati. Quibus avide Lentienfes acceptis, ipfi quoque haec quafi vicini cernentes, ut funt veloces et rapidi, conferti in praedatorios globos, Rhenum

1) Mf. et *Steph.* ut priusquam. 1) Mf. converrebant: et quae.

gelu pervium pruinis Februario menſe .... tendentes prope cum Petulantibus Celtae, non ſine ſui iactura adflictos graviter adultis viribus averterunt. Verum retrocedere coacti Germani, atque noſcen- 5
tes exercitus pleramque partem in Illyricum, ut Imperatore mox adfuturo, praegreſſam, exarſere flagrantius: maioraque conceptantes, pagorum omnium incolis in unum collectis, cum quadraginta armatorum millibus, vel ſeptuaginta, ut quidam laudes extollendo Principis iactitarunt, ſublati in ſuperbiam noſtra confidentius irruperunt.

Quibus Gratianus cum formidine magna com- 6
pertis, revocatis cohortibus, quas praemiſerat in Pannonias, convocatisque aliis, quas in Galliis retinuerat diſpoſitio prudens, Nannieno negotium dedit, virtutis ſobriae duci: eique Mallobaudem iunxit pari poteſtate collegam, domeſticorum Comitem, regemque Francorum, virum bellicoſum et fortem. Nannieno igitur penſante fortunarum ver- 7
ſabiles caſus, ideoque cunctandum eſſe cenſente, Mallobaudes alta pugnandi cupiditate raptatus, ut conſueverat, ire in hoſtem differendi impatiens angebatur. Proinde horrifico adverſum fragore 8
[2]) terrente, primum apud Argentariam ſigno per cornicines dato, concurri eſt coeptum: ſagittarum verutorumque miſſilium pulſibus crebriores hinc inde ſternebantur. Sed in ipſo proeliorum ardore 9
infinita hoſtium multitudine milites viſa, vitantesque aperta diſcrimina, per calles conſitas arboribus, et anguſtas, ut quisque potuit, diſperſi, paullo poſtea ſtetere fidentius: et ſplendore conſimili, proculque nitore fulgentes armorum, imperatorii adventus iniecere barbaris metum. Qui repente verſi 10
in terga, reſiſtentesque interdum, ne quid ultimae rationis omitterent: ita ſunt caeſi, ut ex praedicto

---

2) *al.* torrente.

numero non plus quam quinque millia, ut aestimabatur, evaderent denlitate nemorum tecta, inter complures alios audaces et fortes rege quoque Prario interfecto, exitialium concitore pugnarum.

11 Hac laeti ſucceſſus fiducia Gratianus erectus, iamque ad partes tendens Eoas, laevorſus flexo itinere latenter Rheno tranſito, ſpe incitatior bona, univerſam (ſi id tentanti fors adfuiſſet) delere ſtatuit 12 maleſidam et turbarum avidam gentem. Hocque urgentibus aliis ſuper alios nuntiis cognito, Lentienſes aerumnis populi ſui ad internecionem paene deleti, et repentino Principis adventu defixi, quid capeſſerent ambigentes, cum neque repugnandi neque agendi aliquid aut moliendi laxamentum poſſent invenire vel breve, impetu celeri obſeſſos petiverunt inviis cautibus colles: abruptisque per ambitum rupibus inſiſtentes, rebus caritatibusque ſuis, quas ſecum duxerant, omni virium robore propu-13 gnabant. Qua difficultate perpenſa, velut murorum obicibus opponendi per legiones ſingulas [3]) quingenteni leguntur armati, uſu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum aucta fiducia, quod verſari inter anteſignanos viſebatur acriter Princeps, montes ſcandere nitebantur, tamquam [4]) venaticias praedas, ſi calcaſſent editiora, confeſtim ſine certamine ullo rapturi: exorſumque proelium vergente in meridiem die, tenebrae quoque 14 occupavere nocturnae. Quippe magno utriusque partis pugnabatur exitio: caedebant cadebantque noſtrorum non pauci: ſimul arma imperatorii comitatus auro colorumque micantia claritudine, iaculatione ponderum denſa confringebantur.

15 [5]) Etenim diu reputante Gratiano cum optimatibus, perniciosum adparebat et irritum contra aſpe-

---

3) *al.* quingentini milites leguntur. 4) *al.* venaticas. 5) Mſ. Etm. *al.* Et inde.

ritates aggerum prominentium intempestiva contendere pertinacia: multis (ut in tali negotio) variatis sententiis, otioso milite circumvallari placuit barbaros inedia fatigatos, quia locorum iniquitate defendebantur. Verum cum obstinatione simili reni- 16
tentes Germani peritique regionum petissent alios montes, his, quos ante insederant, altiores: conversus illuc cum exercitu Imperator, eadem qua antea fortitudine semitas ducentes ad ardua quaeritabat. Quem Lentienses intentum iugulis suis 17
omni perseverandi studio contemplantes, post deditionem, quam impetravere supplici prece, oblata (ut praeceptum est) iuventute valida nostris tirociniis permiscenda, ad genitales terras innoxii ire permissi sunt.

Hanc victoriam opportunam et fructuosam, quae 18
gentes hebetavit occiduas, sempiterni numinis nutu Gratianus, incredibile dictu est, quanto cum vigore exserta celeritate aliorsum properans expedivit: praeclarae indolis adulescens, facundus, et moderatus, et bellicosus, et clemens: ad aemulationem lectorum progrediens Principum, dum etiamtum lanugo genis inserperet speciosa, ni vergens in ludibriosos actus natura, laxantibus proximis semet ad vana studia Caesaris Commodi convertisset, licet hic incruentus. Ut enim ille, quia perimere iacu- 19
lis plurimas feras spectante consueverat populo, et centum leones in amphitheatrali circulo simul emissos telorum vario genere, nullo geminato vulnere contruncavit, ultra hominem exsultavit: ita hic quoque intra saepta, quae adpellant vivaria, sagittarum pulsibus crebris dentatas conficiens bestias: incidentia multa parvi ducebat et seria: eo tempore, quo etiam si Imperium Marcus regeret Antoninus, aegre sine collegis similibus et magna sobrietate consiliorum lenire luctuosos rei publicae poterat casus.

20 Dispositis igitur, quae pro temporum captu per Gallias res rationesque poscebant, et punito scutario proditore, qui festinare Principem ad Illyricum barbaris indicarat; Gratianus exinde digressus per castra, quibus Felicis Arboris nomen est, [6]) per Lauriacum ad opitulandum oppressae parti porrectis itineribus ire tendebat.

21 Iisdemque diebus Frigerido multa atque utilia pro securitate communi sollertissime cogitanti, munireque properanti Succorum angustias, ne discursatores hostes et leves, tamquam [7]) exaestuantes vi torrentes per septemtrionales provincias fusius vagarentur; successor Maurus nomine mittitur Comes, venalis ferociae specie, et ad [8]) cuncta mobilis et incertus: idem, quem praeteritorum textu retulimus, ambigenti super corona capiti imponenda Iuliano Caesari, dum inter eius armigeros militaret [9]) ac regiam custodiret, torquem obtulisse collo
22 abstractam. Remotusque in ipsa vertigine pereuntium rerum dux cautus et diligens: cum, etiamsi dudum discessit in otium, ad procinctum reduci negotiorum magnitudine poscente deberet.

(A. C. 378.)

1 XI. His forte diebus Valens tandem excitus Antiochia, longitudine viarum emensa venit Constantinopolim: ubi moratus paucissimos dies seditioneque popularium levi pulsatus, Sebastiano paullo ante ab Italia, ut petierat, misso, vigilantiae notae ductori pedestris exercitus cura commissa, quem regebat antea Traianus: ipse ad Melanthiada villam Caesarianam profectus, militem stipendio fovebat,
2 et alimentis, et blanda crebritate sermonum. Unde cum

6) Mſ. per inaureacum opitulanda opp. 7) Mſ. exaestuares ut in torr. 8) Mſ. *Steph.* cunctam obviasset. 9) Mſ. adrogantia.

cum itinere edicto per tesseram [1]) Niceu venisset,
quae statio ita cognominatur: relatione speculatorum didicit, refertos opima barbaros praeda a
Rhodopeis tractibus [2]) prope Hadrianopolim revertisse: qui motu Imperatoris cum abundanti milite
cognito, popularibus iungere festinant, circa Beroeam et Nicopolim ingentibus praesidiis fixis: atque ilico, ut oblatae occasionis maturitas postulabat, cum trecentenis militibus per singulos numeros lectis, Sebastianus properare dispositus est,
conducens rebus publicis aliquid (ut promittebat)
acturus. Qui itineribus celeratis conspectus prope 3
Hadrianopolim, obscratis vi portis iuxta adire prohibebatur: veritis defensoribus, ne captus ab hoste
veniret et subornatus, atque contingeret aliquid in
civitatis perniciem, quale [3]) per Actum acciderat
Comitem: quo per fraudem Magnentiacis militibus
capto, claustra patefacta sunt Alpium Iuliarum.
Agnitus tamen, licet sero, Sebastianus, et urbem 4
introire permissus, cibo et quiete curatis pro copia,
quos ductabat, sequuta luce impetu clandestino
erupit: vesperaque [4]) intendente, Gothorum vastatorios cuneos prope flumen Hebrum subito visos,
paullisper opertus aggeribus et frutectis, obscura
nocte suspensis passibus incompositos adgressus est:
adeoque [5]) prostravit, ut praeter paucos, quos mortc velocitas exemerat pedum, interirent reliqui
omnes: praedamque retraxit innumeram, quam nec
civitas cepit, nec planities lata camporum. Qua 5
causa percitus Fritigernus, et extimescens, ne dux,
ut saepe audierat, impetrabilis dispersos licenter
suorum globos raptuique intentos consumeret, improvisos adoriens: revocatis omnibus prope Cabylen oppidum cito discessit, ut agentes in regionibus

1) Ms. Niceam. 2) Ms. praep . . . . . . Hadrian. 3) Ms. peractum. 4) Ms. incendente. 5) Ms. prostravit. *Steph.* praestavit.

patulis nec inedia, nec occultis vexarentur insidiis.

6 Dum haec aguntur in Thraciis, Gratianus docto litteris patruo, qua industria superaverit Alamannos, pedestri itinere, praemissis impedimentis et sarcinis, ipse cum expeditiore militum manu permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit: et quatriduum ibi moratus, per idem flumen ad Martis castra descendit, febribus intervallatis adflictus: in quo tractu Alanorum impetu repentino tentatus, amisit sequentium paucos.

1 XII. Iisdemque diebus exagitatus ratione gemina Valens, quod Lentienses compererat superatos, quodque Sebastianus subinde scribens facta dictis exaggerabat: e Melanthiade signa commovit, aequiparare facinore quodam egregio adulescentem properans filium fratris, cuius virtutibus urebatur: ducebatque multiplices copias nec contemnendas, nec segnes: quippe etiam veteranos iisdem iunxerat plurimos: inter quos et honoratiores alii, et Traianus procinctus est, paullo ante Magister armorum.
2 Et quoniam exploratione sollicita cognitum est, cogitare hostes fortibus praesidiis itinera claudere, per quae commeatus necessarii portabantur: occursum est huic conatui competenter, ad retinendas opportunitates angustiarum, quae prope erant, peditibus sagittariis et equitum turma citius missa.
3 Triduoque proximo, cum barbari gradu incederent leni, et metuentes eruptionem per devia, quindecim millibus passuum a civitate discreti stationem peterent Nicen: incertum, quo errore, procursatoribus omnem illam multitudinis partem, quam viderant, in numero decem millium esse firmantibus: Imperator procaci quodam calore perculsus
4 iisdem occurrere festinabat. Proinde agmine quadrato incedens prope suburbanum Hadrianopoleos venit: ubi vallo sudibus fossaque firmato, Gratia-

num impatienter oppetiens, Richomerem Comitem
domeſticorum ſuſcepit ab eodem Imperatore prae-
miſſum cum litteris, ipſum quoque venturum mox
indicantibus. Quarum textu oratus, ut praeſtola- 5
retur paulliſper periculorum participem, neve ab-
ruptis diſcriminibus temere ſemet committeret ſo-
lum: adhibitis in conſilium poteſtatibus variis,
quid facto opus eſſet, deliberabat. Et cum Seba- 6
ſtiano auctore quidam protinus eundum ad certa-
men urgerent: Victor nomine Magiſter equitum,
Sarmata, ſed cunctator et cautus, eadem ſentienti-
bus multis, imperii ſocium exſpectari cenſebat: ut,
incrementis exercitus Gallicani adſcitis, opprime-
retur levius tumor barbaricus flammans. Vicit ta- 7
men funeſta Principis deſtinatio, et adulabilis quo-
rumdam ſententia regiorum: qui, ne paene iam
partae victoriae (ut opinabantur) conſors fieret Gra-
tianus, properari curſu celeri ſuadebant.

Et dum neceſſaria parabantur ad decernendum, 8
Chriſtiani ritus presbyter (ut ipſi adpellant) miſſus
a Fritigerno legatus cum aliis humilibus venit ad
Principis caſtra: ſuſceptusque leniter, eiusdemque
ductoris obtulit ſcripta, petentis propalam, ut ſibi
ſuisque, quos extorres patriis laribus rapidi ferarum
gentium exegere diſcurſus, habitanda Thracia ſola
cum pecore omni concederetur et frugibus: hoc im-
petrato, ſpondentis perpetuam pacem. Praeter 9
haec idem Chriſtianus, ut conſcius arcanorum et
fidus, ſecretas alias eiusdem regis obtulit litteras,
qui aſtu et ludificandi varietate nimium ſollers, do-
cebat Valentem quaſi mox amicus futurus et ſocius,
aliter ſe popularium ſaevitiam mollire non poſſe,
vel ad conditiones rei Romanae profuturas allicere,
niſi ſubinde armatum iisdem iuxta monſtraret exer-
citum, et timore imperatorii nominis intentato,
eos a pernicioſo pugnandi revocaret ardore. Et

legati quidem [1]) ut ambigui fruſtra habiti disceſſerunt.

10 Exoriente vero aurora diei, quem quintum Iduum Auguſtarum numerus oſtendit annalis, ſigna praepropere commoventur, impedimentis et ſarcinis prope Hadrianopoleos muros cum legionum tutela congrua collocatis. Theſauri enim et principalis fortunae inſignia caetera, cum praefecto et Con-
11 ſiſtorianis ambitu moenium tenebantur. Decurſis itaque viarum ſpatiis confragoſis, cum in medium torridus procederet dies, octavo tandem hoſtium carpenta cernuntur, [2]) quae ad ſpeciem rotunditatis detornata digeſtaque exploratorum relatione adfirmabantur. Atque, ut mos eſt, ululante barbara plebe ferum et triſte, Romani duces aciem ſtruxere: et antepoſito dextro cornu [3]) equitum primo, pedi-
12 tatus pars maxima ſubſidebat. Cornu autem equitum laevum disiectis [4]) adhuc per itinera plurimis, ſumma difficultate conductum properabat paſſibus citis. Dumque idem cornu nullo [5]) etiamtum interturbante extenditur, horrendo fragore ſibilantibus armis, pulſuque minaci ſcutorum territi barbari, quoniam pars eorum cum Alatheo et [6]) Saphrace procul agens, et [7]) accita nondum venerat, [8]) ora-
13 turos pacem miſere legatos. Eorum dum vilitatem deſpicit Imperator, ut firma fierent paciſcenda, optimates poſcens idoneos mitti: illi de induſtria cunctabantur, ut inter fallaces indutias equites ſui redirent, quos adfore iam ſperabant: et miles fervore calefactus aeſtivo, ſiccis faucibus commarceret relucente amplitudine camporum [9]) incendiis, quos lignis nutrimentisque aridis ſubditis, ut hoc fieret, iidem hoſtes urebant. Cui malo aliud quoque ac-

1) *τὸ ut* deeſt *al.* 2) *τὸ quae* Mſ. et *Steph.* deeſt. 3) *al.* equitum itinera primo. 4) *al.* adhuc perplurimis. 5) Mſ. etiamdum. *al.* etiamnum. 6) *al.* Safrage. 7) Mſ. accito. 8) Mſ. foederato raturas. 9) Mſ. inpondiis quos ignaret.

cedebat exitiale, quod homines et iumenta cruciabat inedia gravis.

Inter quae Fritigernus callidus futuri coniector, 14
Marteinque pertimescens ancipitem, velut caduceatorem unum e plebe suo misit arbitrio, impetens nobiles quosdam et electos ad se propediem obsides mitti, impavidus ipse vim militarem laturus et necessaria. Laudato probatoque formidati Ducis pro- 15
posito, tribunus Equitius, cui tunc erat cura palatii credita, Valentis propinquus, adsentientibus cunctis ire pignoris loco mature disponitur. Quo renitente, quia semel captus ab hostibus, lapsusque a Dibalto, verebatur eorum irrationabiles motus, Richomeres se sponte obtulit propria: ireque promiserat libens, pulchrum hoc quoque facinus et viro convenire existimans forti: iamque pergebat indicia dignitatis [10]) et natalium [daturus.] Eo ad 16
vallum hostile tendente, sagittarii et scutarii, quos Bacurius Hiberus quidam tunc regebat et Cassio, avidius impetu calenti progressi, iamque adversis connexi, ut immature proruperant, ita inerti discessu primordia belli foedarunt. Hocque impedi- 17
mento conatus intempestivi et Richomeris alacritas fracta est nusquam ire permissi, et equitatus Gothorum cum Alatheo reversus et [11]) Saphrace, Alanorum manu permista, ut fulmen prope montes celsos excussus, quoscumque accursu veloci invenire comminus potuit, incitata caede turbavit.

XIII. Cumque arma ex latere omni concuteren- 1
tur et tela, lituosque Bellona luctuosos inflaret, in clades Romanas solito immanius furens: cedentes nostri multis interclamantibus restiterunt: et proelium flammarum ritu crescens, [1]) terrebat militum animos, confixis quibusdam rotatis ictibus iaculo-

---

10) Mſ. natalium . . . . . Eo ad. 11) *al.* Satrage Alemannorum. 1) Mſ.* satis terrebat.

2 rum et ſagittarum. Deinde colliſae in modum roſtrorum navium acies, trudentesque ſe viciſſim, undarum ſpecie motibus ſunt [2]) reciprocis iactitatae.

Et quia ſiniſtrum cornu adusque plauſtra ipſa acceſſit, ultra (ſi qui tuliſſent ſuppetias) proceſſurum: a reliquo equitatu deſertum, multitudine hoſtili urgente, ſicut ruina aggeris magni oppreſſum atque deiectum eſt: ſteterunt improtecti pedites, ita concatervatis manipulis, ut vix mucronem exſerere, aut manus reducere quisquam poſſet. Nec iam obiectu pulveris caelum patere potuit ad proſpectum, clamoribus reſultans horrificis. Qua cauſa tela undique mortem vibrantia, deſtinata cadebant et noxia, quod nec praevideri poterant nec
3 caveri. Verum ubi effuſi immenſis agminibus barbari iumenta conterebant et viros, et neque ad receptum confertis ordinibus laxari usquam poterat locus, et evadendi copiam conſtipatio denſior adimebat: noſtri quoque ultimo cadendi contemptu occurſantes receptis gladiis obtruncabant, et mutuis ſecurium ictibus galeae perfringebantur atque lori-
4 cae. Videreque licebat celſum ferocia barbarum, genis ſtridore conſtrictis, ſucciſo poplite aut abſciſa ferro dextera, vel confoſſo latere, inter ipſa quoque mortis confinia minaciter circumferentem oculos truces: ruinaque conſligentium mutua ac humo corporibus ſtratis, campi peremptis impleti ſunt: et morientium gemitus profundisque vulneribus
5 transfixorum cum timore audiebantur ingenti. In hoc tanto tamque confuſae rei tumultu exhauſti labore et periculis pedites, cum deinceps neque vires illis, neque mentes ſuppeterent ad conſilium, diſfractis haſtarum plerisque colliſione adſidua, gladiis contenti deſtrictis in confertas hoſtium turmas mergebant ſe, ſalutis immemores, circumſpectantes

2) Mſ. hactainlatae.

ademptum esse omne evadendi suffragium. Et quia 6
humus rivis operta sanguineis gressus labiles evertebat, conabantur modis omnibus vitam impendere non inultam: adeo magno animorum robore oppositi incumbentibus, ut etiam telis quidam propriis interirent. Atra denique cruoris facie omnia conturbante, et, quocumque se inflexerant oculi, acervis caesorum adgestis, exanimata cadavera sine parcimonia calcabantur. Solque sublimior decurso 7
Leone ad domicilium caelestis Virginis transiens, Romanos magis attenuatos inedia sitique confectos, etiam armorum gravantibus sarcinis exurebat. Ad ultimum incumbente barbarorum pondere acies inclinatae nostrorum, quod solum postremis malis habuere subsidium, incondite (qua quisque poterat) vertuntur in pedes.

Dumque omnes dispersi per ignotos tramites 8
cedunt, Imperator diris pavoribus circumsaeptus, paullatimque insiliens funerum moles, ad Lancearios confugit et [3]) Mattiarios: qui, dum multitudo tolerabatur hostilis, fixis corporibus steterant inconcussi. Eoque viso Traianus exclamat, spem omnem absumptam, ni desertus ab armigeris Princeps saltem adventicio tegeretur auxilio. Hocque 9
audito Victor nomine Comes Batavos in subsidiis locatos haud procul ad Imperatoris praesidium raptim cogere properans, cum invenire neminem posset, gradiens retro discessit: parique modo Richomeres periculo semet exemit, et Saturninus.

Sequebantur itaque furore ex oculis lucente bar- 10
bari nostros, iam linquente venarum calore torpentes: quorum aliqui percussoribus cadebant incertis, nonnulli ponderibus solis urgentium obruti, ictuque suorum aliqui trucidati: nec enim saepe renitentibus cedebatur, aut parcebat cedentibus quisquam.

3) Mſ. Matſiarios.

11 Super his obſtruebant itinera iacentes multi femi-
neces, cruciatus vulnerum [4]) non ferentes: cum
quibus aggeres quoque equorum conſtrati cadaveri-
bus campos implerunt. Diremit haec numquam
penſabilia damna (quae magno rebus ſtetere Roma-
nis) nullo ſplendore lunari nox fulgens.
12 Primaque caligine tenebrarum inter gregarios
Imperator, ut opinari dabatur (neque enim vidiſſe
ſe quisquam vel praeſto fuiſſe adſeveravit) ſagitta
perniciosſe ſaucius ruit: ſpirituque mox conſumpto
deceſſit, nec poſtea repertus eſt usquam. Hoſtium
enim paucis, ſpoliandi gratia mortuos per ea loca
diu verſatis, nullus fugatorum vel accolarum illuc
13 adire eſt auſus. Simili clade Caeſarem accepimus
Decium, dimicantem cum barbaris acriter, equi
lapſu proſtratum, quem ferventem retinere non
valuit, abiectumque in paludem, nec emergere
14 potuiſſe nec inveniri. Alii dicunt Valentem ani-
mam non exhalaſſe confeſtim, ſed cum Candidatis
et ſpadonibus paucis prope ad agreſtem caſam rela-
tum ſecunda contignatione fabre munitam, dum
fovetur manibus imperitis, circumſeſſum ab [5]) ho-
ſtibus, qui eſſet, ignorantibus, dedecore captivita-
15 tis exemptum. Cum enim oppeſſulatas ianuas per-
rumpere conati, qui ſequuti ſunt, a parte penſili
domus ſagittis inceſſerentur, ne per moras inexpe-
dibiles populandi amitterent copiam, congeſtis ſti-
pulae faſcibus et lignorum, flammaque ſuppoſita,
16 aedificium cum hominibus torruerunt. Unde qui-
dam de Candidatis per feneſtram lapſus, captusque
a barbaris prodidit factum, et eos maerore adflixit,
magna gloria defraudatos, quod Romanae rei recto-
rem non cepere ſuperſtitem. Is ipſe iuvenis occulte
poſtea reverſus ad noſtros, haec ita accidiſſe narra-
17 vit. Pari clade recuperatis Hiſpaniis, Scipionum
alterum cremata turri, in quam confugerat, ab-

4) Mſ. et *Steph.* in conferentes. 5) Mſ. hoſtilibus.

ſumptum incendio hoſtili comperimus. Illud tamen certum eſt, nec Scipioni, nec Valenti ſepulturam, qui ſupremitatis honor eſt, contigiſſe.

In hac multiplici virorum illuſtrium clade Tra- 18
iani mors eminuit, et Sebaſtiani: cum quibus xxxv. oppetivere tribuni Vacantes, et numerorum Rectores, et Valerianus atque Equitius: quorum alter ſtabulum, alter curabat palatium. Inter hos etiam Promotorum tribunus Potentius cecidit in primaevo aetatis flore, bono cuique [6]) ſpectatus, meritis Urſicini patris Magiſtri quondam armorum ſuisque commendabilis. Conſtatque vix tertiam evaſiſſe
exercitus partem. Nec ulla annalibus praeter Can- 19
nenſem pugnam ita ad internecionem res legitur geſta, quamquam Romani aliquoties reflante Fortuna fallaciis luſi bellorum iniquitati ceſſerunt ad tempus: et certamina multa fabuloſae neniae flevere Graecorum.

XIV. Periit autem hoc exitu Valens, quinqua- 1
geſimo anno contiguus, cum per annos quatuor imperaſſet et decem parvo minus. Cuius bona multis
cognita dicemus et vitia. Amicus fidelis et firmus, 2
ultor acer ambitionum, ſeverus militaris et civilis diſciplinae corrector: pervigil ſemper et anxius, ne propinquitatem eius praetendens altius ſemet ferret: erga deferendas poteſtates vel adimendas nimium tardus: provinciarum aequiſſimus tutor; quarum ſingulas ut domum propriam cuſtodiebat indemnes: tributorum onera ſtudio quodam molliens ſingulari, nulla vectigalium admittens augmenta, in [1]) adaerandis reliquorum debitis non moleſtus; furibus et in peculatu deprehenſis iudicibus inimicus aſper et vehemens. Nec ſub alio Principe in huiusmodi negotiis melius ſecum actum eſſe meminit Oriens.
Super his omnibus liberalis erat cum moderatione: 3
cuius rei licet abundent exempla, unum tamen ſuf-

6) *al.* ſpectatis. 1) *al.* requirendis.

ficiet poni. Ut sunt in palatiis nonnulli alienarum rerum avidi, si qui caducum vel aliud petisset ex usu, cum magna iustorum iniustorumque distinctione [2]) contradictori copia servata, donabat ei, qui petierat, tres vel quatuor alios absentes aliquoties impetratorum participes iungens: ut castigatius agerent inquieti, lucra, quibus inhiabant, hoc minui
4 commento cernentes. Super aedificiis autem, quae per diversas urbes et oppida vel instauravit, vel a primis instruxit auspiciis (ne sim longior) taceo, rebus ipsis id apertius monstrare concedens. Haec bonis omnibus aemulanda sunt, ut existimo: nunc eius vitia percurramus.

5 Magnarum opum intemperans adpetitor, laborum impatiens, duritiamque magis adfectans immanem, in crudelitatem proclivior, subagrestis ingenii, nec bellicis, nec liberalibus studiis eruditus: alienis gemitibus libenter emolumenta fructusque conquirens, tuncque magis intolerabilis, cum incidentia crimina ad contemptam vel laesam Principis amplitudinem trahens, in sanguinem saeviebat et
6 dispendia locupletum. Illud quoque ferri non poterat, quod, cum legibus lites omnes quaestionesque committere videri se vellet, destinatisque velut lectis iudicibus negotia spectanda mandabat, nihil agi contra libidinem suam patiebatur: iniuriosus alias et iracundus et criminantibus sine differentia veri vel falsi facillime patens: quae vitiorum labes etiam in his privatis quotidianisque rationibus impendio est formidanda.

7 Cessator et piger: nigri coloris, pupula oculi unius obstructa, sed ita, ut non eminus adpareret: figura bene compacta membrorum, staturae nec procerae, nec humilis, incurvis cruribus, exstanteque mediocriter ventre.

---

2) Ms. contradictoris.

Haec ſuper Valente dixiſſe ſufficiet, quae vera eſſe aequalis nobis memoria plene teſtatur. Illud autem praeteriri non convenit, quod cum oraculo tripodis, quem moviſſe Patricium docuimus et Hilarium, tres verſus illos fatidicos comperiſſet, quorum ultimus eſt, [3]) Ἐν πεδίοισι Μίμαντος αἰλα καιομένοις κάρ; hoc, ut erat inconſummatus et rudis, inter initia [4]) contemnebat: proceſſu vero luctuum maximorum abiecte etiam timidus, eiusdem ſortis recordatione Aſiae nomen horrebat: ubi [5]) Erythraeo oppido [6]) ſuperpoſitum montem Mimanta, et Homerum ſcripſiſſe et Tullium doctis referentibus audiebat. Denique poſt interitum eius diſceſſumque hoſtilem, prope locum, in quo cecidiſſe exiſtimatus eſt, inventus dicitur ſaxeus monumenti ſuggeſtus, cui lapis adfixus inciſis literis Graecis, ſepultum ibi nobilem quemdam Mimanta veterem indicabat.

8 Haec ſuper Valente dixiſſe ſufficiet, quae vera

9 (Denique poſt interitum eius diſceſ-)

XV. Poſt exitialem pugnam, cum iam tenebris nox terras impleſſet, hi, qui ſuperfuere, dextra pars, alii laeva, vel quo metus traxerat, ferebantur, quisque proximos quaerens: cum praeter ſe nihil ſinguli cernere poterant, occipitiis propriis ferrum arbitrantes haerere. Audiebantur tamen, licet longius, eiulatus miſerabiles relictorum, ſingultusque morientium, et vulneratorum cruciabiles fletus.

Luce vero coeptante victores, ut beſtiae ſanguinis irritamento atrocius efferatae, ſpei inanis illecebris agitati, Hadrianopolim agminibus petivere denſatis, eam vel cum diſcriminibus exciſuri poſtremis: docti per proditores et transfugas, poteſtatum culmina maximarum, et fortunae principalis inſignia theſaurosque Valentis, illic ut arduo in munimento

3) Mſ. EMΠaIdIOICI MIMaNTOC aIaλIλaIOMENOIaP. *Steph.* ἐν πεδίοισι μίμαντος ΑΙΑΛΙΛΑΙΟΜΕΝΟΙΟ ΑΡ. 4) condemnabat. 5) *Steph.* Erichtheo. 6) Mſ. ſuperpoſitum.

3 conditos. Et ne intervallatis ardor intepesceret moris, hora diei quarta ambitu cincto murorum, infestissime certabatur: oppugnatoribus genuina ferocia ad praeceps exitium festinantibus, contraque
4 defensorum vigore validis viribus incitato. Et quia militum calonumque numerus magnus civitatem cum iumentis introire prohibitus, adfixus parietibus moenium aedibusque continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, superaratque rabies imminentium adusque horam diei nonam: subito pedites nostri trecenti, ex his, qui prope ipsas stetere loricas, conferti in cuneum desciverunt ad barbaros: eosque illi avide raptos, confestim (incertum quo consilio) trucidarunt; et ex eo deinceps observatum est, neminem huiusmodi aliquid vel in desperatione
5 rerum ultima cogitasse. Fervente itaque tot malorum congerie, repente cum fragore caelesti imbres nubibus atris effusi dispersere circumfrementium globos: reversique ad vallum dimensum tereti figura plaustrorum, immanes spiritus latius porrigentes, iubebant nostris per minaces litteras, et legatum *
6 aetatem, fide retinendae salutis accepta. Verum introire non auso, qui missus est, per Christianum quemdam portatis scriptis et recitatis, utque decebat contemplatis, parandis operibus [reliquum] diei et nox omnis [1]) absumpta. Nam intrinsecus silicibus magnis obstrusae sunt portae, et moenium intuta firmata: et ad emittenda undique tela vel saxa, tormenta per locos aptata sunt habiles, adgestaque prope sufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam siti adusque ipsa vitae [2]) detrimenta vexati sunt.
7 Contra Gothi reputantes difficiles Martis eventus, anxiique cum sterni et sauciari cernerent fortiores, et particulatim vires suas convelli, astutum iniere consilium, quod ipsa indicante Iustitia publi-
8 catum est. Partis enim nostrae Candidatos aliquos,

1) *al.* assumta. 2) Mſ. desrumenta.

qui die praeterito ad eos defecerant, pellexere, ut simulata fuga velut ad propria remeantes, intra muros suscipi se curarent, ingressique latenter quamdam incenderent partem: ut tamquam signo erecto occultius, dum circa exstinguendum incendium distringitur multitudo clausorum, civitas [3]) perrumperetur impropugnata. Perrexere, ut statutum est, 9
Candidati: cumque prope fossas venissent, manus tendentes orantesque, ut Romanos semet admitti poscebant. Et recepti (quia nulla erat suspicio quae vetaret) interrogatique super consiliis hostium, variarunt: unde factum est, ut cruenta quaestione vexati, cervicibus perirent abscisis, quid acturi venerant aperte confessi.

Omni itaque bellandi adparatu praestructo, ad- 10
ventante vigilia tertia, barbari, abolito praeteritorum vulnerum metu, in urbis obseratos aditus multiplicatis ordinibus inundarunt, et [4]) obstinatione magnatium maiore. At cum armatis provinciales et palatini ad obruendos eos excitatius exsurgebant: et cuiusque modi tela, in multitudine tanta vel temere missa, cadere sine noxa non poterant. Anim- 11
adversum est a nostris, iisdem telis barbaros uti, quibus petebantur. Ideoque mandatum est, ut nervis ferrum lignumque connectentibus ante iactum incisis, emitterentur arcu sagittae: quae volitantes vires integras inservabant: infixae vero corporibus, nihil vigoris perdebant, aut certe, si cecidissent in vanum, illico frangebantur. Dedit autem rebus ita 12
flagrantibus grave momentum casus admodum inopinus. Scorpio genus tormenti, quem Onagrum sermo vulgaris adpellat, e regione contra hostium aciem densam locatus, lapidem contorsit ingentem: qui licet humo frustra illisus est, visus tamen ita eos metu exanimavit, ut stupore spectaculi novi cedentes e medio, abire tentarent. Sed bucciuis optima- 13

3) Ms. prorumperetur. 4) Ms. obstinationem magnantium matoea re.

tum monitu occinentibus, inſtauratum eſt proelium: et pari modo res Romana ſuperior ſtetit, nullo ferme alio telo vel [5]) funditoris amento incaſſum excuſſo. Agmina enim praeeuntium ductorum, quos rapiendi Valentis malis lucubrationibus quaeſiti cupiditas incendebat, ſequuti caeteri prae ſe ferebant aequiperaſſe discrimina potiorum: namque ſemineces aliqui, aut magnis obtriti ponderibus, vel confixi iaculis pectora volvebantur: nonnulli ſcalas vehendo, [6]) adſcenſumque in muros ex latere omni parantes, ſub oneribus ipſis obruebantur, contruſis per pronum ſaxis, et columnarum
14 fragmentis, et cylindris. Nec [7]) quemquam furentium cruoris horrenda ſpecies ad ſerum usque diem ab alacritate faciendi fortiter avertebat: hoc incitante, quod etiam defenſorum plurimos cadere diverſis ictibus videntes eminus lactabantur. Ita ſine requie ulla vel modo pro moenibus et contra moenia in-
15 gentibus animis pugnabatur. Et quia nullo ordine iam, ſed per procurſus pugnabatur et globos, quod deſperationis erat ſignum extremae, flexo in veſperam die digreſſi omnes rediere ad tentoria triſtes, inconſideratae dementiae alter alterum arguentes, quod non, ut ſuaſerat antea Fritigernus, obſidionales aerumnas ubique declinarunt.

1 XVI. Converſi poſt haec per omne tempus noctis (ut aeſtivae non longum) ad vulnerum curas arteſque medendi gentiles, reddita luce in varias conſiliorum vias diducebantur, quorſum tenderent ambigentes: multisque dictatis et controverſis, occupare ſtatuunt Perinthum; exinde quaeque divitiarum [1]) referta: docentibus omnia perfugis, etiam domorum, nedum urbium interna noſcentes. Hanc ſequuti ſententiam, quam utilem exiſtimarunt, itineribus lentis, miſcentes cuncta populationibus et incendiis, nullo renitente pergebant.

5) Mſ. fundoris. 6) Mſ. adſcenſumque. 7) Mſ. quicquam. 1) Mſ. refertas.

Obfeffi vero apud Hadrianopolim, poft eorum 2
[2]) abitum, cum vacare hofte loca proxima com-
pertae fidei nuntiaffent exploratores: egreffi media
nocte, vitatis aggeribus publicis, per nemorofa et
devia, pars Philippopolim, exindeque Serdicam,
alii ad [3]) Macedoniam, cum intemeratis opibus,
quas habebant, omni ftudio ad properandum exco-
gitato currebant, velut in regionibus illis reperiendo
Valente: quem inter medios certaminum turbines op-
petiiffe, vel certe ad tugurium confugiffe (ubi exifti-
matus eft vi periiffe flammarum) penitus ignorabant.
At Gothi Hunnis Alanisque permifti nimium 3
bellicofis et fortibus, rerumque afperarum difficul-
tatibus induratis, quos miris praemiorum illecebris
fibi fociarat follertia Fritigerni: fixis iuxta Perin-
thum caftris, ipfam quidem urbem cladium memo-
res priftinarum nec adire, nec tentare funt aufi:
agros vero fertiles late diftentos et longe, ad [4]) ex-
tremam vaftavere penuriam, cultoribus caefis aut
captis. Unde Conftantinopolim, copiarum cumulis 4
inhiantes ampliffimis, formas quadratorum agmi-
num infidiarum metu fervantes, ire ocius feftina-
bant, multa in exitium urbis inclitae molituri. Quos
inferentes fefe immodice, obicesque portarum pae-
ne pulfantes, hoc cafu caelefte repulit numen. Sa- 5
racenorum cuneus (fuper quorum origine moribus-
que diverfis in locis retulimus plura) ad fortem ma-
gis expeditionalium rerum, quam ad concurfatorias
habilis pugnas, recens illuc accerfitus, congreffu-
rus barbarorum globo repente confpecto, a civitate
fidenter erupit: diuque extento certamine pertinaci,
aequis partes disceffere momentis. Sed Orientalis 6
turma novo neque ante vifo fuperavit eventu. Ex
ea enim crinitus quidam, nudus omnia praeter pu-
bem, fubraucum et lugubre ftrepens, educto pu-
gione agmini fe medio Gothorum inferuit, et inter-

2) Mf. et *Steph.* abitum perdito cum. 3) Mf. Macedoniam cum.
4) Mf. penuriam. Vs. extremam vaftavere penuriam.

fecti hoſtis iugulo labra admovit, effuſumque cruorem exſuxit. Quo monſtroſo miraculo barbari territi, poſtea non ferocientes ex more, cum agendum adpeterent aliquid, ſed ambiguis greſſibus incede-
7 bant. Proceſſu dein [5]) audacia fracta, cum murorum ambitum inſularumque ſpatiis immenſis oblongum, et inacceſſas pulcritudines urbis, et incolentium plebem conſiderarent immenſam, iuxtaque fretum, quod Pontum disterminat et Aegaeum, disiectis bellorum officinis, quas parabant, poſt accepta maiora funera quam illata, exinde digreſſi ſunt effuſorie per Arctoas provincias: quas peragravere licenter adusque radices Alpium Iuliarum, quas Venetas adpellabat antiquitas.

8 His diebus efficacia Iulii magiſtri militiae trans Taurum enituit ſalutaris et velox. Comperta enim fatorum ſorte per Thracias, Gothos antea ſuſceptos, diſperſosque per varias civitates et caſtra, datis tectioribus litteris ad eorum rectores Romanos omnes, quod his temporibus raro contingit, univerſos tamquam vexillo erecto uno eodemque die mandavit [6]) occidi, exſpectatione promiſſi ſtipendii ſecuros ad ſuburbana productos. Quo conſilio prudenti ſine ſtrepitu vel mora completo, Orientales provinciae discriminibus ereptae ſunt magnis.

9 Haec ut miles quondam et Graecus, a principatu Caeſaris Nervae exorſus adusque Valentis interitum pro virium explicavi menſura: opus veritatem profeſſum numquam (ut arbitror) ſciens ſilentio auſus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua potiores, aetate doctrinisque florentes. Quos id (ſi libuerit) adgreſſuros, procudere linguas ad maiores moneo ſtilos.

5) Mſ. audaciam fracto. Va. proceſſu dein audaciae infracto.
6) Mſ. occidi . . . . expectatione.

DE

DE

CONSTANTIO CHLORO, CONSTANTINO MAGNO ET ALIIS IMPERATORIBUS,

EXCERPTA AUCTORIS IGNOTI *).

Diocletianus cum Herculio Maximiano imperavit 1
ann. xx. Constantius, Divi Claudii optimi principis nepos ex fratre, protector primum, exin tribunus, postea praeses Dalmatiarum fuit. Iste cum Galerio a Diocletiano Caesar factus est. Relicta enim Helena priore uxore, filiam Maximiani Theodoram duxit uxorem: ex qua postea sex liberos Constantini fratres habuit. Sed de priore uxore Helena filium iam Constantinum habuit, qui postea princeps potentissimus fuit.

Hic igitur Constantinus, natus Helena matre 2
vilissima in oppido Naiso atque eductus, quod oppidum postea magnifice ornavit, litteris minus instructus, obses apud Diocletianum et Galerium, sub iisdem fortiter in Asia militavit: quem post depositum imperium Diocletiani et Herculii, Constantius a Galerio repetiit: sed hunc Galerius obiecit ante pluribus periculis. Nam et in Sarmatas iuvenis 3
equestris militans, ferocem barbarum capillis tentis

*) Haec Excerpta edidere etiam *Sim. Pauli* (bibliopola, Argentor. 1664. 8. in Miscellis antiquae lectionis, et *Muratorius* in Scriptt. rerum Italicar. T. XXIV. p. 635. uterque tamen nil nisi *Henr. Valesium* ad verbum exscripsit.

raptum, ante pedes supplicem Galerii imperatoris adduxerat. Deinde, Galerio mittente, per paludem equo ingressus suo, viam caeteris fecit ad Sarmatas, ex quibus plurimis stratis, Galerio victoriam
4 reportavit. Tunc eum Galerius patri remisit. Qui, ut Severum per Italiam transiens vitaret, summa festinatione veredis post se truncatis Alpes transgressus, ad patrem Constantium venit apud Bononiam, quam Galli prius Gesoriacum vocabant. Post victoriam autem Pictorum Constantius pater Eboraci mortuus est, et Constantinus omnium militum consensu Caesar creatus.
5 Interea Caesares duo facti, Severus et Maximinus: Maximino datum est Orientis imperium: Galerius sibi Illyricum, Thracias et Bithyniam tenuit: Severus suscepit Italiam, et quidquid Herculius
6 obtinebat. Postquam vero Constantius in Britannia mortuus est, et Constantinus filius successit, subito in urbe Roma praetoriani milites Maxentium filium Herculii imperatorem crearunt. Sed adversum Maxentium iussu Galerii Severus duxit exercitum. Qui repente ab omnibus suis desertus est, et Ravennam fugit: dehinc Galerius cum ingentibus copiis Romam venit, minatus civitatis interitum, et castra
7 Interamnae ad Tiberim posuit. Tunc legatos ad urbem misit Licinium et Probum, per colloquium petens, ut gener apud socerum, id est Maxentius apud Galerium precibus magis quam armis optata mercaretur. Qui contemptus, agnovit promissis virorum Maxentii partes suas deseruisse: quibus perturbatus retro versus est, et ut militi suo praedam quamcumque conferret, * flamminia iussit
8 auferri. Ille ad Constantinum refugit. Tunc Galerius in Illyrico Licinium Caesarem fecit. Deinde illo in Pannonia relicto, ipse ad Serdicam regressus, morbo ingenti occupatus sic distabuit, ut aperto et putrescente viscere moreretur, in supplicium

persecutionis iniquissimae ad auctorem sceleratі praecepti iustissima poena redeunte. Imperavit ann. XIX.

Severus Caesar ignobilis et moribus et natali- 9
bus, ebriosus, et hoc Galerio amicus. Hunc ergo et Maximinum Galerius Caesares fecit, Constantino nihil tale noscente. Huic Severo Pannoniae et Italiae urbes et Africae contigerunt. Quo Caesar Maxentius factus est imperator. Nam desertus Severus a suis, fugit Ravennam. Pro Maxentio filio 10
evocatus illuc venit Herculius, qui per periurium Severum deceptum, custodiae tradidit, et captivi habitu in urbem perduxit, et in villa publica Appiae viae tricesimo milliario custodiri fecit. Postea cum Galerius Italiam peteret, ille iugulatus est, et deinde relatus ad octavum milliarium, conditusque in Gallieni monumento. Igitur Galerius sic ebriosus 11
fuit, ut iuberet temulentus ea, quae facienda non essent, a praefecto admonitus constituerit, ne iussa eius aliquis post prandium faceret.

Interea Constantinus apud Veronam victis duci- 12
bus tyranni, Romam petiit. Cum autem ad urbem Constantinus venisset, egressus ex urbe Maxentius campum supra Tiberim, in quo dimicaret, elegit. Ubi victus, fugatis omnibus suis, inter angustias arcentis populi periit, equo praecipitatus in fluvium. Postera die corpus ipsius levatum flumine, et caput eius incisum, in urbem perlatum est. De cuius origine mater eius cum quaesitum esset, Syro quodam genitum esse confessa respondit. Imperavit ann . . .

Licinius itaque ex nova Dacia vilioris originis, 13
a Galerio factus imperator, velut adversum Maxentium pugnaturus. Sed oppresso Maxentio, cum recepisset Italiam Constantinus, hoc Licinium foedere sibi fecit adiungi, ut Licinius Constantiam soro-

rem Conſtantini apud Mediolanum duxiſſet uxorem.
Nuptiis celebratis, Gallias repetit Conſtantinus,
14 Licinio ad Illyricum reverſo. Poſt aliquantum de-
inde temporis Conſtantium Conſtantinus ad Lici-
nium miſit, perſuadens, ut Baſſianus Caeſar fieret;
qui habebat alteram Conſtantini ſororem Anaſta-
ſiam: ut exemplo Diocletiani et Maximiani inter
Conſtantinum et Licinium Baſſianus Italiam medius
15 obtineret. Et Licinio talia fruſtrante, per Senicio-
nem Baſſiani fratrem, qui Licinio fidus erat, in
Conſtantinum Baſſianus armatur. Qui tamen in
conatu deprehenſus, Conſtantino iubente convictus
et ſtratus eſt. Cum Sinicius auctor inſidiarum
poſceretur ad poenam, negante Licinio, fracta
concordia eſt: additis etiam cauſis, quod apud Ae-
monam Conſtantini imagines ſtatuasque deiecerat.
16 Bellum deinde apertum convenit ambobus: utrius-
que ad Cibalenſem campum ductus exercitus. Li-
cinio XXXV. M. peditum et equitum fuere. Con-
ſtantinus XX. M. peditum equitum duxit. Caeſis
poſt dubium certamen Licinianis viginti peditum
millibus et equitum ferratorum. Item Licinius
cum magna parte equitatus noctis auxilio pervolavit
17 ad Sirmium. Sublata inde uxore ac filio et theſau-
ris, tetendit ad Daciam: Valentem ducem limitis
Caeſarem fecit. Inde apud Hadrianopolim Thra-
ciae civitatem per Valentem collecta ingenti multi-
tudine, legatos ad Conſtantinum de pace miſit apud
Philippos conſtitutum: quibus fruſtra remiſſis,
iterum reparato bello, in campo Mardienſe ab utro-
que concurritur, et poſt dubium ac diuturnum
proelium, Licinii partibus inclinatis profuit noctis
18 auxilium. Licinius et Valens credentes Conſtanti-
num, quod et verum erat, ad perſequendum lon-
gius a Byzantio proceſſurum, flexi in partem Be-
roeam conceſſerunt. Ita Conſtantinus vehementer
in ulteriora feſtinans, deprehendit Licinium reman-

ſiſſe poſt tergum: fatigatis bello et itinere militibus. Miſſus deinde Meſtrianus legatus pacem petiit, Licinio poſtulante et pollicente, ſe imperata facturum. Denuo, ſicut ante mandatum eſt, Valens privatus fieret: quo facto pax ab ambobus firmata eſt, ut Licinius Orientem, Aſiam, Thraciam, Moeſiam, minorem Scythiam poſſideret. Deinde reverſus 19
Serdicam Conſtantinus hoc cum Licinio abſente conſtituit, ut filii Conſtantini Criſpus et Conſtantinus, filius etiam Licinii Licinius Caeſares fierent, et ſic ab utroque concorditer regnaretur. Itaque Conſtantinus et Licinius ſimul conſules facti. In 20
Orientis partibus Licinio, Conſtantino, repentina rabie ſuscitatus Licinius omnes chriſtianos a palatio iuſſit expelli.

Mox bellum inter ipſum Licinium et Conſtantinum efferbuit. Item, cum Conſtantinus Theſſalo- 21
nica eſſet, Gothi per neglectos limites eruperunt, et vaſtata Thracia et Moeſia praedas agere coeperunt. Tunc Conſtantini terrore et impetu repreſſi, captivos illi impetrata pace reddiderunt. Sed hoc Licinius contra fidem factum queſtus eſt, quod partes ſuae ab alio fuerint vindicatae. Deinde cum 22
variaſſet inter ſupplicantia et ſuperba mandata, iram Conſtantini merito excitavit. Per tempora, quibus nondum gerebatur bellum civile, ſed item parabatur, Licinius ſcelere, avaritia, crudelitate, libidine ſaeviebat: occiſis ob divitias pluribus, uxoribus eorum corruptis. Rupta iam pace utrius- 23
que exercitus Conſtantinus Caeſarem Criſpum cum grandi claſſe ad occupandam Aſiam miſerat: cui de parte Licinii ſimiliter cum navalibus copiis Amandus obſtabat. Licinius vero circa Hadrianopolim 24
maximo exercitu latera ardui montis impleverat. Illuc toto agmine Conſtantinus inflexit. Cum bellum terra marique traheretur, quamvis per arduum ſuis nitentibus, attamen diſciplina militari et felici-

tate Conſtantinus Licinii confuſum et ſine ordine
agentem vicit exercitum, leviter femore ſauciatus.
25 Dehinc fugiens Licinius Byzantium petit: quo dum
multitudo diſſipata contenderet, clauſo Byzantio
Licinius obſidionem terrenam maris ſecurus agita-
bat: ſed Conſtantinus claſſem collegit ex Thracia.
Dehinc ſolita vanitate Licinius Martinianum ſibi
26 Caeſarem [fecit.] Criſpus vero cum claſſe Conſtan-
tini Callipolim pervenit, ubi bello maritimo ſic
Amandum vicit, ut vix per eos, qui in littore re-
manſerant, vivus Amandus effugeret. Claſſis vero
27 Licinii vel oppreſſa vel capta eſt. Licinius deſpe-
rata maris ſpe, per quod ſe viderat obſidendum,
Chalcedonam cum theſauris refugit. Byzantium
Conſtantinus invaſit, victoriam maritimam Criſpo
conveniente cognoſcens. Deinde apud Chryſopo-
lim Licinius [pugnavit] maxime auxiliantibus Go-
this, quos Aliquaca Regalis deduxerat: cum Con-
ſtantini pars vincens xxv. M. armatorum fudit partis
28 adverſae, caeteris fugientibus. Poſtea cum legio-
nes Conſtantini per Liburnam venire vidiſſent, pro-
iectis armis ſe dediderunt. Sequenti autem die
Conſtantia ſoror Conſtantini, uxor Licinii, venit
ad caſtra fratris, et marito vitam popoſcit, et im-
petravit. Ita Licinius privatus factus eſt, et convi-
vio Conſtantini adhibitus: et Martiniano vita con-
29 ceſſa eſt. Sed Herculii Maximiani ſoceri ſui motus
exemplo, ne iterum depoſitam purpuram in perni-
ciem rei publicae ſumeret, tumultu militari exigen-
tibus in Theſſalonica iuſſit occidi; Martinianum in
Cappadocia; qui regnavit ann. xix. filio et uxore
ſuperſtite: quamvis omnibus iam miniſtris nefariae
perſecutionis exſtinctis, hunc quoque in quantum
exercere [potuit] perſecutorem digna punitio fla-
gitaret.
30 Conſtantinus autem ex Byzantio Conſtantinopo-
lim nuncupavit ob inſigue victoriae: quam velut

patriam cultu decoravit ingenti, et Romae deſidera-
vit aequari: deinde, quaeſitis ei undique civibus,
divitias multas largitus eſt, ut prope in ea omnes
theſauros, regias facultates exhauriret. Ibi etiam
Senatum conſtituit ſecundi ordinis, Claros vocavit.
Deinde adverſum Gothos bellum ſuſcepit, et im- 31
plorantibus Sarmatis auxilium tulit. Ita per Con-
ſtantinum Caeſarem centum prope millia fame et
frigore exſtincta ſunt. Tunc et obſides accepit,
inter quos et Ariarici regis filium. Sic cum his 32
pace firmata, in Sarmatas verſus eſt, qui dubiae
fidei probantur. Sed ſervi Sarmatarum adverſum
omnes dominos rebellarunt: quos pulſos Conſtan-
tinus libenter accepit, et amplius trecenta millia
hominum miſtae aetatis et ſexus per Thraciam,
Scythiam, Macedoniam, Italiamque diviſit.

Item Conſtantinus imperator primus chriſtianus, 33
excepto Philippo, qui chriſtianus admodum ad hoc
tantum conſtitutus fuiſſe mihi viſus eſt, ut milleſi-
mus Romae annus Chriſto potius, quam idolis dica-
retur. A Conſtantino autem omnes ſemper chriſtia-
ni imperatores usque hodiernum diem creati ſunt,
excepto Iuliano, quem impia, ut aiunt, machinan-
tem exitialis vita deſeruit. Item Conſtantinus iuſto 34
ordine et pio vicem vertit. Edicto ſiquidem ſtatuit,
citra ullam caedem hominum paganorum templa
claudi. Gothorum fortiſſimas et copioſiſſimas gen-
tes in ipſo barbarico ſolo, hoc eſt in Sarmatarum
regione delevit.

Calocaerum quemdam in Cypro adſpirantem 35
novis rebus oppreſſit. Dalmatium, filium fratris
ſui Dalmatii. Eius fratrem Annibalianum data ei
Conſtantina filia ſua, Regem regum et Ponticarum
gentium conſtituit. Ita ut Gallias Conſtantinus
minor regebat, Orientem Conſtantius, Africam,
Illyricum et Italiam Conſtans, ripam Gothicam
Dalmatius tuebatur. Item Conſtantinus cum bel-

lum pararet in Perſas, in ſuburbano Conſtantinopolitano villa publica iuxta Nicomediam, dispoſitam bene rem publicam filiis tradens [obiit.] Regnavit ann. XXXI. Sepultus eſt Conſtantinopoli

Item ex libris Chronicorum inter caetera.

36 Igitur imperante Zenone Auguſto Conſtantinopoli, ſuperveniens Nepos Patricius ad Portum urbis Romae, depoſuit de imperio Glycerium, et factus eſt Epiſcopus, et Nepos factus imperator Romae. Mox veniens Ravennam: quem perſequens Oreſtes Patricius cum exercitu, metuens Nepos adventum Oreſtis, adſcendens navim fugam petit ad Salonam, et ibi manſit per annos quinque: poſtea vero a ſuis occiditur. Mox eo egreſſo, factus imperator Auguſtulus.

37 Auguſtulus, qui ante regnum Romulus a parentibus vocabatur, a patre Oreſte Patricio factus eſt imperator. Superveniente Odoacre cum gente Scyrorum, occidit Oreſtem Patricium in Placentia, et fratrem eius Paulum ad Pineta foris Claſſem Ra-
38 vennae. Ingrediens autem Ravennam depoſuit Auguſtulum de regno, cuius infantiae miſertus, conceſſit ei ſanguinem: et quia pulcher erat, tamen donavit ei reditum ſex millia ſolidos, et miſit eum intra Campaniam cum parentibus ſuis libere vivere. Etenim pater eius Oreſtes Pannonios, qui eo tempore, quando Attila ad Italiam venit, ſe illi iunxit, et eius notarius factus fuerat. Unde profecit et usque ad Patriciatus dignitatem pervenit.

39 Ergo, poſtquam factus eſt imperator Zeno a filio ſuo Leone, qui natus fuerat de filia Leonis Ariadne nomine, regnat cum filio ſuo anno uno: et merito Leonis regnum remanſit apud Zenonem. Zeno vero cum filio iam regnans anno uno, imperavit annos XVI. Iſauriae nobiliſſimus, qui dignus

eſſet filiam imperatoris accipere, exercitus in arma.
Perhibent de eo, quia patellas in genucula non ha- 40
buiſſet, ſed mobiles fuiſſent, ut etiam curſu velo-
ciſſimo ultra modum hominum haberetur. In re
publica omnino providentiſſimus, favens genti ſuae.
Huic inſidiabatur Baſiliſcus, ipſe primus ſenator: 41
quo cognito Zeno aliquantis divitiis petiit Iſauriam.
At ubi ille egreſſus eſt, mox Baſiliſcus, qui ei, ut
dictum eſt, inſidiabatur, arripuit imperium. Ba-
ſiliſcus imperavit annos II. Zeno confortans Iſau- 42
ros intra provinciam, deinde miſit ad civitatem
Novam, in qua erat Theodericus dux Gothorum,
filius Walameris, et eum invitavit in ſolatium ſibi
adverſus Baſiliſcum, obiectans militem, poſt bien-
nium veniens, obſidens civitatem Conſtantinopolim.
Sed quia Senatus et populus Zenonem metuentes; 43
ne quid mali pateretur civitas, relicto Baſiliſco, ſe
illi omnes dederunt aperta civitate. Baſiliſcus fu-
giens ad Eccleſiam, intra Baptiſterium cum uxore
et filiis ingreditur. Cui Zeno dato ſacramento ſe-
curum eſſe de ſanguine, exiens, inclauſus cum
uxore et filiis intra ciſterna ſicca, ibidem frigore
defecerunt. Zeno recordatus eſt amore Senatus et 44
populi, munificus omnibus ſe oſtendit, ita ut om-
nes ei gratias agerent. Senatu Romano et populo
tuitus eſt, ut etiam ei imagines per diverſa loca in
urbe Roma levarentur. Cuius tempora pacifica
fuerunt.

Odoacer vero, cuius ſupra fecimus mentionem, 45
mox depoſito Auguſtulo de Imperio, factus eſt rex:
manſitque in regno annos XIII. Cuius pater Aedico
dictus, de quo ita invenitur in libris Vitae beati
Severini Monachi intra Pannoniam, qui eum ad-
monuit, et praedixit regnum eius futurum. Ita re-
peris ad locum. Quidam barbari, cum ad Italiam 46
pergerent, promerendae benedictionis ad eum in-
tuitu diverterunt, inter quos et Odoacer, qui poſtea

regnavit Italiae, vilissimo habitu iuvenis statura procerus advenerat: qui dum humillimum tectum cellulae eius suo vertice contingeret, inclinans se, a viro Dei gloriosum se fore cognovit. Cui etiam vale dicenti, Vade, inquit, ad Italiam, vade vilissimis nunc pellibus coopertus, sed multis cito plu-
47 rima largiturus. Interim ut Dei famulus ei praedixerat, mox in Italia ingressus est, regnum accepit. Eodem tempore Odoachar rex memor factus, quod a viro sancto praedictum audierat, statim familiariter litteras ad eum dirigens, si qua speranda duceret, dabat suppliciter optionem. Ergo vir Dei tantis itaque eius alloquiis per litteras invitatus, Ambrosium quemdam exsulantem rogat absolvi: cuius
48 Odoachar gratulabundus paruit imperatis. Igitur Odoachar rex bellum gessit adversus Rugos, quos in secundo vicit, et funditus delevit. Nam dum ipse esset bonae voluntatis, et Arianae sectae favorem praeberet, quodam tempore dum memoratum regem multi nobiles coram sancto viro humana, ut fieri solet, adulatione laudarent; interrogat, quem regem tantis praeconiis praetulissent. Respondentibus Odoacrem, inquit, qui dixit eis, Inter tredecim et quatuordecim: annos videlicet integri eius regni significans.

49 Zeno itaque recompensans beneficiis Theodericum, quem fecit Patricium et Consulem, donans ei multum, et mittens eum ad Italiam. Cui Theodericus pactuatus est, ut, si victus fuisset Odoachar, pro merito laborum suorum loco eius, dum adveniret, tantum praeregnaret. Ergo superveniente Theoderico Patricio de civitate Nova cum gente Gothica, missus ab imperatore Zenone de partibus
50 Orientis ad defendendam sibi Italiam. Cui occurrit venienti Odoachar ad fluvium Soutium, et ibi pugnans cum eodem, victus fugit. At vero Odoacer abiit in Veronam, et fixit fossatum in campo

minore Veronenfe V. Kalendas Octobris. Ibique perfequutus eft eum Theodericus, et pugna facta, ceciderunt populi ab utraque parte: tamen fuperatus Odoachar fugit Ravennam pridie Kalendas Octobris. Et perambulavit Theodericus Patricius 51
Mediolanum, et tradiderunt fe illi maxima pars exercitus Odoacris, nec non et Tufa magifter militum, quem ordinaverat Odoachar cum optimatibus fuis Kal. Aprilis. Eo anno miffus eft Tufa magifter militum a Theoderico contra Odoacrem Ravennam. Veniens Faventia Tufa, obfedit Odoacrem cum 52
exercitu, cum quo directus fuerat; et exiit Odoachar de Ravenna, et venit Faventiam, et Tufa tradidit Odoacri Comites Patricii Theoderici, et miffi funt in ferro, et adducti Ravennam.

FAUSTO ET LONGINO. His confulibus Odoa- 53
char rex exiit de Cremona et ambulavit Mediolanum. Tunc venerunt Wifigothae in adiutorium Theoderici, et facta eft pugna fuper fluvium Adduam, et ceciderunt populi ab utraque parte: et occifus eft Pierius comes domefticorum III. Idus Auguftas, et fugit Odoachar Ravennam, et mox fubfequutus eft eum Patricius Theodericus veniens in Pineta, et fixit foffatum, obfidens Odoacrem claufum per triennium Ravenna, et factum eft usque ad fex folidos modius tritici. Et mittens legationem Theodericus Fauftum, caput Senati, ad Zenonem imperatorem, et ab eodem fperans veftem fe induere regiam.

OLYBRIO *V. C.* Cof. Hoc confule exiit Odoa- 54
char rex de Ravenna nocte, cum Herulis ingreffus in Pineta, in foffato Patricii Theoderici, et ceciderunt ab utraque parte exercitus, et fugiens Levila magifter militum Odoacris, occifus eft in fluvio Veiente: et victus Odoacer fugit Ravenna Idibus Iuliis. Igitur coactus Odoachar dedit filium fuum Thelane oblidem Theoderico, accepta fide, fecu-

55 rum se esse de sanguine. Sic ingressus est Theodericus: et post aliquot dies, dum ei Odoachar insidiaretur, detectus caute ab eo praeventus in palatio, manu sua Theodericus eum in Lauretum praeve-
56 niente gladio interemit. Cuius exercitus in eadem die iussu Theoderici omnes interfecti sunt, quis ubi potuit reperire cum omni stirpe sua: et moritur Constantinopoli Zeno imperator, et factus est imperator Anastasius.

57 Theodericus enim, qui in legationem direxerat Faustum Nigrum ad Zenonem. At ubi cognita morte eius antequam legatio reverteretur, ut ingressus est Ravenna, et occidit Odoacrem, Gothi sibi confirmaverunt Theodericum regem, non ex-
58 spectantes iussionem novi Principis. Vir enim bellicosissimus, fortis, cuius pater Walamir dictus rex Gothorum, naturalis tamen eius fuit: mater Ererilivа dicta Gothica, Catholica quidem erat, quae
59 in baptismo Eusebia dicta. Ergo praeclarus, et bonae voluntatis in omnibus, qui regnavit annos xxxiii. cuius temporibus felicitas est sequuta Italiam per annos xxx. ita ut etiam pax pergentibus esset.
60 Nihil enim perperc gessit. Sic gubernavit duas gentes in uno Romanorum et Gothorum, dum ipse quidem Arianae sectae esset, tamen militia Romanis sicut sub Principes esse praecepit. Dona et annonas largitus: quamquam aerarium publicum ex toto feneum invenisset, suo labore recuperavit et opulentum fecit: nihil contra religionem catholicam tentans: exhibens ludos Circensium, et Amphitheatrum, ut etiam a Romanis Traianus vel Valentinianus, quorum tempora sectatus est, adpellaretur, et a Gothis secundum Edictum suum, quem eis constituit, rex fortissimus in omnibus iudicaretur.

61 Hic dum inlitteratus esset, tantae sapientiae fuit, ut aliqua, quae loquutus est, in vulgo usque nunc pro sententia habeantur, unde nos non piget aliqua

de multis eius in commemoratione posuisse. Dixit: Aurum aut daemonem qui habet, non eum potest abscondere. Item: Romanus miser imitatur Gothum: et utilis Gothus imitatur Romanum. Quidam defunctus est, et reliquit uxorem, et parvulum filium nescientem matrem. Ab aliquo sublatus est filius eius parvulus, et ductus in aliam provinciam, et educatus: factus iuvenis quoquomodo revertitur ad matrem, mater enim iam sponderat virum. Cum vidisset mater, amplectitur filium, benedicens Deum, se filium revidisse, et fecit cum eo dies xxx. et ecce veniens sponsus matris, videns iuvenem, interrogavit, quis esset: quae respondit esse suum filium. At ubi comperit esse filium eius, coepit repetere arras et dicere: Aut nega filium tuum esse, aut vere abscedo hinc. Mulier compellitur ab sponso, et coepit negare filium, quem ipsa ante confessa est, et dicere: Vade iuvenis de domo mea, quia peregrinum te suscepi. Ille enim dicebat, regressum se ad matrem in domum patris sui. Quid multa? Dum haec aguntur, filius rogavit regem adversus matrem, quam rex iussit in conspectu suo sisti. Cui et dixit: Mulier, filius tuus adversus te rogat, quid dicis? est filius tuus? an non? Quae dixit: Non est meus filius; sed peregrinum suscepi. Et dum per ordinem omnia filius mulieris intimasset in auribus regis, dicit mulieri denuo: Est filius tuus? an non? quae dixit: Non est filius meus. Dicit ei rex: Et quae est facultas tua, mulier? quae respondit: Usque ad mille solidos. Et tum aliud se rex non esse facturum sub iusiurandum pollicitus est, nisi ipsum alium non acciperet maritum. Tunc confusa est mulier, et confessa est suum esse filium. Sunt eius et multa alia.

Postea vero accepit uxorem de Francis nomine 63
Augofladam. Nam uxorem habuit ante regnum,

de qua ſuſceperat filias: unam dedit nomine Arevagni Alarico regi Wiſigotharum in Gallia; et aliam filiam ſuam Theodegotham Sigismundo filio Gun-
64 debai regis. Facta pace cum Anaſtaſio imperatore per Feſtum de praeſumptione regni, et omnia ornamenta Palatii, quae Odoachar Conſtantinopolim transmiſerat, remittit.

65 Eodem tempore intentio orta eſt in urbe Roma inter Symmachum et Laurentium. Conſecrati enim fuerant ambo. Ordinante Deo, qui eo dignus fuit, ſuperavit Symmachus. Poſt facta pace in Urbe Eccleſiae, ambulavit rex Theodericus Romam, et occurrit B. Petro devotiſſimus ac ſi catholicus. Cui Papa Symmachus, et cunctus ſenatus, vel populus Rom. cum omni gaudio extra urbem occurren-
66 tes. Deinde veniens ingreſſus urbem, venit ad ſenatum, et ad Palmam populo adloquutus, ſe omnia, Deo iuvante, quod retro Principes Romani ordinaverunt, inviolabiliter ſervaturum promittit.
67 Per tricennalem triumphans populo ingreſſus Palatium, exhibens Romanis ludos Circenſium. Donavitque populo Romano et pauperibus annonas ſingulis annis, centum viginti millia modios, et ad reſtaurationem palatii, ſeu ad recuperationem moeniae civitatis ſingulis annis libras ducentas de arca
68 vinaria dari praecepit. Item Amalafrigda germana ſua in matrimonium tradens regi Wandalorum Transimundo. Liberium praefectum praetorii, quem fecerat in initio regni ſui, fecit Patricium, et dedit ei ſucceſſorem in adminiſtratione praefecturae. Itaque Theodorus filius Baſilii, Odoin Comes eius
69 inſidiabatur ei. Dum haec cognoviſſet, in palatio, quod adpellatur Seſſorium, caput eius amputari praecepit. Verba enim promiſſionis eius, quae populo fuerat adloquutus, rogante populo in tabula aenea iuſſit ſcribi, et in publico poni.

Deinde sexto mense revertens Ravennam, alia 70
germana sua Amalaberga tradens in matrimonio
Herminifrido regi Toringorum: et sic ibi per circuitum placuit omnibus gentibus. Erat enim amator fabricarum, et restaurator civitatum. Hic 71
aquaeductum Ravennae restauravit, quem princeps Traianus fecerat, et post multa tempora aquam introduxit: Palatium usque ad perfectum fecit, quem non dedicavit: Portica circa palatium perfecit. Item Veronae thermas, et palatium fecit: et a porta usque ad palatium porticum reddidit: Aquaeductum, quod multa tempora destructum fuerat, renovavit, et aquam intromisit: Muros alios novos circuit civitatem. Item Ticenum Palatium, Thermas, Amphitheatrum, et alios muros civitatis fecit. Sed et per alias civitates multa beneficia praestitit. 72
Sic enim oblectavit vicinas gentes, ut se illi sub foedus darent, sibi eum regem sperantes. Negotiantes vero de diversis provinciis ad ipsum concurrebant. Tantae enim disciplinae fuit, ut, si quis voluit in agro suo argentum vel aurum dimittere, ac si intra muros civitatis esset, ita existimaretur. Et hoc per totam Italiam augurium habebat, ut 73
nulli civitati portas faceret: nec in civitate portae claudebantur: quis quod opus habebat faciebat, qua hora vellet ac si in die. Sexaginta modios tritici in solidum ipsius tempore fuerunt, et vinum triginta amphoras in solidum.

Eodem itaque tempore habebat Anastasius Imp. 74
tres nepotes, id est Pompeium, Probum, et Hypatium: cogitans, quem de ipsis faceret post se imperatorem, quadam die iussit eos secum prandere, et intra palatium post prandium meridiari, et singula lecta eis sterni. Et in uno lecto iussit ad capite regnum poni, et quis de ipsis in eodem lecto elegisset dormire, in hoc se debere cognoscere, cui

regnum postea traderet. Unus quidem in uno
lecto se iactavit, duo enim in alio amore fraterno
se collocaverunt. Et ita contigit, ut in illo lecto,
ubi regnum positum erat, nullus eorum dormiret.
75 Dum haec vidisset, coepit cogitare intra se et dice-
re, eo quod nullus eorum regnaret: coepit orare
Deum, ut illi revelatio fieret, ut scire possit, dum
adviveret, qui post occasum eius regnum susciperet.
Haec eodem cogitante et orante cum ieiunio, qua-
dam noctu vidit hominem, qui ita eum admonnit:
Crastino qui tibi primus intra cubiculum nuntiatus
76 fuerit, ipse accipiet post te regnum tuum. Ita fa-
ctum est, ut Iustinus, qui comes erat excubitorum,
dum advenisset, ubi directus fuerat ab imperatore,
renuntiaret: ipse ei nuntiatus est primus per prae-
positum cubiculi. Cumque haec cognovisset, coe-
pit gratias Deo referre, qui ei dignatus est revelare
77 successorem. Cumque haec apud se tacite habuis-
set, quodam die procedens Imperator, dum festi-
nus vellet a latere Imperatoris transire, obsequium
ordinare volens, calcavit chlamydem Imperatoris:
78 cum Imperator hoc tantum dixit: Quid festinas?
Nam ultima vita regni sui temptans eum diabolus,
volens sectam Eunomianam sequi: quem populus
fidelis repressit, ita ut ei in Ecclesia clamaretur:
In Trinitate lanceola non mittis. Non post multum
temporis in lecto suo intra urbem Constantinopolim
morbo tentus extremam clausit diem.

79 Igitur rex Theodericus illiteratus erat, et sic
obruto sensu, ut in decem annos regni sui quatuor
litteras subscriptionis edicti sui discere nullatenus
potuisset. De qua re laminam auream iussit inter-
rasilem fieri, quatuor litteras regis habentem,
Theod. ut si subscribere voluisset, posita lamina
super chartam, per eam penna duceret, et subscri-
ptio eius tantum videretur.

Ergo

Ergo Theodericus, dato consulatu Eutharico, 80
Romae et Ravennae triumphavit, qui Eutharicus
nimis asper fuit, et contra fidem catholicam inimicus. Post haec Theoderico Veronae consistente 81
propter metum gentium, facta est lis inter Christianos et Iudaeos Ravennae: quare Iudaei baptizatos nolentes dum livident, frequenter oblatam in aqua fluminis iactaverunt. Dehinc accensus est populus non reservantes neque regi neque Eutharico, aut Petro, qui tunc episcopus erat, consurgentes ad Synagogas, mox eas incenderuut: quod et in cena eadem similiter contigit. Mox Iudaei currentes 82
Verouam, ubi rex erat, agente Triwane praeposito cubiculi: et ipse haereticus favens Iudaeis, insinuans regi factum adversus Christianos: qui mox iussit propter praesumptionem incendii, ut omnis populus Romanus Ravennates Synagogas, quas inceudio concremaverunt, data pecunia restaurarent: qui vero non habuisset unde dare, frustati per publicum sub voce praeconis ducerentur. Data praecepta ad Euthericum Cilligam, et Petrum episcopum secundum hoc tenore praecepit: et ita adimpletum est.

Ex eo enim invenit diabolus locum, quemad- 83
modum hominem, bene rem publicam sine querela gubernantem, subreperet. Nam mox iussit ad fonticlos in proastio civitatis Veronensis oratorium S. Stephani, idem situm altarium subverti. Item ut nullus Romanus arma usque ad cultellum nteretur
vetuit. Item mulier pauper de gente Gothica, 84
iacens sub porticu non longe a palatio Ravennae, quatuor generavit dracones: duo de Occidente in Orientem ferri in nubibus a populo visi sunt, et in mari praecipitari; duo portati sunt unum caput habentes. Stella cum facula adparuit, quae dicitur

cometes, splendens per dies xv. et terrae motus fre-
85 quenter fuerunt. Post haec coepit adversus Romanos rex subinde fremere inventa occasione. Cyprianus, qui tunc Referendarius erat, postea Comes Sacrarum et Magister, actus cupiditate, insinuans de Albino Patricio, eo quod litteras adversus regnum eius imperatori Iustino misisset: quod factum dum revocitus negaret, tunc Boëthius Patricius, qui magister officiorum erat, in conspectu regis dixit: Falsa est insinuatio Cypriani: sed si Albinus fecit, et ego, et cunctus senatus uno consilio feci-
86 mus, falsum est, domine rex. Tunc Cyprianus haesitans, non solum adversus Albinum, sed et adversus Boëthium eius defensorem, deducit falsos testes adversus Albinum. Sed rex dolum Romanis tendebat, et quaerebat, quemadmodum eos interficeret: plus credidit falsis testibus, quam senatori-
87 bus. Tunc Albinus et Boëthius ducti in custodia ad Baptisterium Ecclesiae. Rex vero vocavit Eusebium praefectum urbis Ticini, et inaudito Boëthio, protulit in eum sententiam. Qui mox in agro Calventiano, ubi in custodia habebatur, misit rex, et fecit occidi: qui accepta chorda in fronte diutissime tortus, ita ut oculi eius creparent, sic sub tormenta ad ultimum, cum fuste occiditur.

88 Rediens rex Ravennam, tractans non ut Dei amicus, sed legi eius inimicus, immemor factus omnis eius beneficii et gratiae, quam ei dederat, confidens in brachio suo, item credens, quod eum pertimesceret Iustinus imperator mittens et evocans Ravennam Iohannem sedis apostolicae praesulem, et dicit ad eum: Ambula Constantinopolim ad Iustinum imperatorem, et dic ei inter alia, ut reconciliatos haereticos in catholica restituat religione.
89 Cui papa Iohannes ita respondit: Quod facturus es,

rex, facito citius. Ecce in conspectu tuo adsto.
Hoc tibi ego non promitto me facturum, nec illi
dicturus sum. Nam in aliis causis, quibus mihi
iniunxeris, obtinere ab eodem, annuente Deo,
potero. Iubet ergo rex iratus navem praeparari, 90
et superimpositum eum cum aliis episcopis, id est
Ecclesium Ravennatem et Eusebium Fanestrem,
Sabinum Campanum, et alios duos simul, et Senatores Theodoro, Importuno, Agapito, et alio
Agapito. Sed deus, qui fideles cultores suos non
deserit, cum prosperitate perduxit. Cui Iustinus 91
imperator venienti ita occurrit, ac si B. Petro: cui
data legatione, omnia repromisit facturum, praeter
reconciliatos, qui se fidei catholicae dederunt,
Arianis restitui nullatenus posse. Sed dum haec 92
aguntur, Symmachus, caput senati, cuius Boëthius
filiam habuit uxorem, deducitur de Roma Ravennam. Metuens vero rex, ne dolore generi aliquid
adversus regnum eius tractaret, obiecto crimine
iussit interfici. Revertens igitur Iohannes papa a 93
Iustino, quem Theodericus cum dolo suscepit, et
in offensa sua eum esse iubet: qui post paucos dies
defunctus est. Ergo euntes populi ante corpusculum eius, subito unus de turba abreptus daemonio
cecidit, et dum pervenisset cum lectulo ubi lectus
erat usque ad hominem, subito sanus surrexit, et
praecedebat in exsequias. Quod videntes populi
et senatores, coeperunt reliquias de veste eius tollere. Sic cum summo gaudio populi deductus est
corpus eius foris civitatem.

Igitur Symmachus Scholasticus Iudaeus iubente 94
non rege, sed tyranno dictavit praecepta die quarta
feria, septimo Kalend. Septembr. Indictione IV.
Olybrio consule, ut die dominico adveniente Ariani
basilicas catholicas invaderent. Sed qui non pati- 95

tur fideles cultores ſuos ab alienigenis opprimi, mox intulit in eum ſententiam Arii, auctoris religionis eius: fluxum ventris incurrit, et, dum intra triduo evacuatus fuiſſet, eodem die, quo ſe gaudebat eccleſias invadere, ſimul regnum et animam amiſit.
96 Ergo antequam exhalaret, nepotem ſuum Athalaricum in regnum conſtituit. Se autem vivo fecit ſibi monumentum ex lapide quadrato, mirae magnitudinis opus, et ſaxum ingentem, quem ſuperponeret, inquiſivit.

LIPSIAE,

EX OFFICINA DÜRRIA.

Libri ſequentes librariae Weidmanniae Lipſiae ſumtibus ſunt editi coemtive pretiisque quae indicavimus venduntur.

Ammiani Marcellini Opera ex recenſione Valeſio-Gronoviana per proſopographiam et Gloſſarium latinitatis ad ſtudioſorum uſus accommodata curante Aug Guil. *Erneſti.* 8. mai. 1772. 2 thlr.
— — Idem liber, charta ſcriptoria. 2 thlr. 12 gr.
Caeſaris, C. Iulii, Commentarii de bello gallico et civili, accedunt libri de bello Alexandrino, Africano et Hiſpanienſi, poſt *Cellarium* et S. F. N. *Morum* denuo curavit Ier. Iacob. *Oberlinus.* 8. mai. 1805. charta impr. 2 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 6 thl.
— — Idem liber, charta ſcript. gall. 3 thlr. 6 gr.
Calpurnii, Siculi, T., Eclogae XI. Recognovit, adnotatione et Gloſſario inſtruxit Chriſt. Dan. *Beck.* 8. 1803. 20 gr.
Ciceronis, M. Tullii, Epiſtolarum libri XVI. cum notis criticis Traug. Frid. *Benedicti.* II Tomi. 8. 1790. 2 thlr. 12 gr.
Cornelii Nepotis vitae excellentium Imperatorum. Cum animadverſionibus I. A. *Boſii*, varias lectiones et praefat. addidit Io. Frid. *Fiſcherus.* Editio nova multo auct. et emend. 8. mai. 1806. charta impreſſ. 2 thlr.
— — Idem liber, charta ſcript. gallica 2 thlr. 18 gr.
— — Idem liber, charta belg. opt. 5 thlr.
Gellii, Auli, Noctium Atticarum libri XX. ſicut ſuperſunt. Editio Gronoviana. Praefatus eſt et excurſus operi adiecit Io. Ludov. *Conradi.* II Tomi. 8. mai. 1762. 4 thlr.
Q. *Horatius* Flaccus ex recenſione et cum notis atque emendationibus Richardi *Bentleii.* II. Tomi. 8. mai. 1764. 4 thlr.
T. *Livii* Patavini Hiſtoriarum libri qui ſuperſunt omnes, ex recenſione Arn. *Drakenborchii* cum indice rerum locupletiſſimo. Acceſſit praeter varietatem lectionis Gronovianae et Creverianae gloſſarium Livianum curante Aug. Guil. *Erneſti.* Editio nova emendatior. Tomus I—V. 8. 1801. 1804. 6 thlr. 8 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 10 thlr. 20 gr.
— — Idem liber, charta belg. opt. 12 thlr. 4 gr.
— — Tomus Vtus ſeu *Gloſſarium Livianum*, ſive Index latinitatis exquiſitioris. Ex ſchedis A. G. *Erneſti* emendavit plurimisque acceſſionibus locupletavit Godofr. Henr. *Schaefer.* 8. 1804. 2 thlr. 8 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 3 thlr. 8 gr.
— — Idem liber, charta belgica optima. 3 thlr. 16 gr.
Manutii, Pauli, Commentarius in M. Tullii *Ciceronis* Orationes. Curavit C. G. *Richterus.* 8. mai. 1783. 3 thlr. 8 gr.
Ovidii, P. Naſonis, Opera ex recenſione Nic. *Heinſii*, cum eiusd. notis integris, praefatus, eſt Io. Aug. *Erneſti.* Curavit indicemque verborum copioſiſſimum adiecit Io. Frid. *Fiſcherus.* 8. 1773. 1 thlr.

Senecae, L. Annaei, Philosophi, Opera omnia, quae supersunt, recognovit et illustravit D. Frid. Ernest. *Ruhkopf*. Vol. I-III. 8. mai. 1797—1805. 4 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta script. 6 thlr. 4 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 9 thlr.
Silii, Caii, Italici, Punicorum libri XVII. varietate lect. et commentario perpetuo illustravit I. C. T. *Ernesti*. Accedit Index uberrimus. Vol. I. et II. 8. mai. 1791. 92. 2 thlr. 20 gr.
— — Idem liber, charta scriptoria. 4 thlr.
Taciti, C. Corn., Opera. Ex recensione Io. Ang. *Ernesti* denuo curavit Ier. Iac. *Oberlinus*. II Tomi. 8. mai. 1801. 5 thlr.
— — Idem liber, charta scriptoria. 7 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 12 thlr.
— — C. Corn., Opera. Ex recensione Io. Aug. *Ernesti* denuo curavit I. I. *Oberlinus, in usum Scholarum*. 8. 1801. 1 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta scriptoria. 2 thlr.

Aeschyli Dramata, quae supersunt, et deperditorum Fragmenta. Graece et Latine. Recensuit et brevi annotatione illustravit Frid. Henr. *Bothe*. 8. mai. 1805. charta impr. 2 thlr. 18 gr.
— — Idem liber, charta script. 4 thlr.
— — Idem liber, charta belg. 6 thlr.
Anacreontica. Graece. Recensuit notisque criticis instruxit Frid. Henr. *Bothe*. 8. min. 1805. charta anglica. 16 gr.
— — Idem liber, charta pergam. (Velin). 1 thlr. 4 gr.
Appiani, Alexandrini, Romanarum historiarum quae supersunt. Novo studio conquisivit, digessit, ad fidem codicum manuscriptorum recensuit, supplevit, emaculavit, varietatem lectionum adiecit, latinam versionem emendavit, adnotationibus variorum suisque illustravit; commodis indieibus instruxit Ioannes *Schweighaeuser*. 3 Voll. 8 mai. 1785. 11 thlr.
Arati, Solensis, Phaenomena et Diosemea. Graece et Latine, ad Codd. Mspt. et optimarum editionum fidem recensita. Accedunt Theonis scholia vulgata et emendatiora e Cod. Mosq., Leontii de sphaera Aratea libellus, etc. curavit Ioann. Theoph. *Buhle*. 2 Volumina, accedunt indices plenissimi cum 2 tab. aeri incisis. 8. mai. 1793 et 1801. 4 thlr. 4 gr.
— — Idem liber, charta script. 5 thlr. 20 gr.
Aristophanis Comoediae, auctoritate libri praeclarissimi saeculi decimi emendatae a Phil. *Invernizio*. Accedunt criticae animadversiones, scholia graeca, indices et virorum doctorum adnotationes. Vol. I. et II. 8. mai. 1794. 4 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 7 thlr.
Dionis, Cassii, Historia romana. Graece cum versione latina Xylandro-Leunclaviana, curante Ioan. A. *Fabricio* et H. S. *Reimaro*. 2 Volumina in fol. Hamb. 1752. 25 thlr.
Dionysii, Halicarnassensis, Opera omnia, graece et latine. Cum annotationibus Henr. *Stephani*, Frid. *Sylburgii*, Franc. *Porti*, Isaaci *Casauboni*, Fulvii *Ursini*, Henr. *Valesii*, Io. *Hudsoni* et Io. Iac. *Reiske*. VI. Tomi. Vol. I-IV., Antiquitatum Romanarum libros I-XI. tenentia, quibus accessit Henrici *Dodwelli* Chronologia graeco-romana; Vol. V., ex scriptis rhetoricis et criticis librum de compositione verborum, artem rhetoricam, veterum scriptorum censuram et commentarios de an-

tiquis oratoribus tenens; Vol. VI. et ultimum, ex scriptis rhetoricis et criticis epistolam primam ad *Ammaeum*, epist. ad Cn. *Pompeium*, epist. secund. ad *Ammaeum*, iudicium de *Thucydidis* historiis, et librum de admiranda vi dicendi in *Demosthene* tenens. Quibus accesserunt Indices. 8. mai. Lipsiae 1774—77. 16 thlr.

Epicteti Manuale et Cebetis Tabula. Graece et latine. Graeca ad fidem veterum librorum denuo recensuit et collata omni lectionis varietate vindicavit illustravitquo; Latinam versionem, Enchiridii praesertim, ad graec. exempli praescriptum diligenter recognovit et emendavit Ioann. *Schweighaeuser*. 8. mai. 1798. 2 thlr. 8 gr.

— — Idem liber, charta scriptoria. 3 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. 4 thlr.

— — Idem liber, charta pergamena (Velinpapier). 5 thlr.

— — Idem liber, *graece* et *latine*. Recensuit curavitque Ioann. *Schweighaeuser*. 12. mai. 1798. 12 gr.

— — Idem liber, charta scriptoria. 16 gr.

— — Idem liber, charta belgica. 1 thlr.

— — Idem liber, *graece*. Ad fidem veterum librorum recensuit Io. *Schweighaeuser*. 12. 1798. 6 gr.

— — Idem liber, charta belgica. 10 gr.

— — Dissertationum ab Arriano digestarum libri IV. Eiusdem Enchiridion et ex deperditis sermonibus Fragmenta. Post Io. *Uptoni* plerumque curas denuo ad Codicum Msptorum fidem recensuit, latina versione, adnotationibus, indicibus illustravit Io. *Schweighaeuser*. III Volumina. 8. mai. 1799. 12 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. 20 thlr.

Etiam sub titulo:

Epicteteae Philosophiae Monumenta. III Volumina. 8 mai.

Homeri Carmina cum brevi annotatione, accedunt variae Lectiones et Observationes veterum Grammaticorum cum nostrae aetatis Critica, curavit C. G. *Heyne*. Tom. I-VIII. quibus continentur *Ilias*, graece et latine, et variae lectiones et observationes in Iliadem, cum ornamentis XXVIII. aeri incisis, et Speciminibus Codd. MSS. V. 8. mai. 1802. charta script. 30 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. 50 thlr.

— — Idem liber, sine ornamentis, charta impress. 20 thlr.

— — Ilias, cum brevi annotatione curante C. G. *Heyne*, 2 tomi. 8. mai. 1804. charta belgica. 10 thlr.

— — Idem liber, charta scriptoria. 6 thlr.

— — Idem liber, charta impress. 4 thlr.

— — Hymni et Batrachomyomachia. Graece et Latine. Recensuit, varietate lectionis instruxit et interpretatus est Aug. *Matthiae*. Accedit Auctarium animadversionum. 8. mai. 1805. 1 thlr. 4 gr.

— — Idem liber, charta scriptoria. 1 thlr. 10 gr.

(Videantur *Matthiae* Animadv. in hymnos Homericos.)

— — Hymnus in Cererem; ad codic. Moscov. denuo coll. recensuit et animadvers. illustravit Christ. Guil. *Mitscherlich*. 8. 1787. 20 gr.

Matthiae, Aug., Animadversiones in Hymnos Homericos, cum Prolegomenis de cuiusque consilio, partibus, aetate. 8. mai. 1800. 1 thlr. 18 gr.

— — Idem liber, charta scriptoria. 2 thlr. 12 gr.

Nicolai Damasceni Historiarum Excerpta et Fragmenta, quae supersunt. Graece. Nunc primum separatim edidit, versionem latinam duplicem, alteram Henr. *Valesii*, hinc inde emendatiorem, alteram in locos plerosque Hugonis *Grotii*, notas integras H. *Valesii* aliorumque virorum doctorum undique collectas et suas, nec non testimonia veterum ac recentiorum de Nicolai vita scriptorumque notitia adiecit Ioann. Conr. *Orellius*. Accedit Dissertatio de Nicolao Damasceno gallice scripta auctore *Sevin*. 8. mai. 1804. 1 thlr. 12 gr.

— — Idem liber, charta anglica. 2 thlr. 8 gr.

— — Idem liber, charta belgica. 2 thlr. 16 gr.

Plutarchi, Chaeronensis, quae supersunt, omnia, graece et latine. Principibus ex editionibus castigavit, virorumque doctorum suisque annotationibus instruxit Io. Iacob. *Reiske*. XII Volumina. Vol. I-V. Vitas Parallelas tenentia; Vol. VI-X. Opera Moralia et Philosophica tenentia, cum notis Guil. *Xylandri*, Henrici *Stephani* et Philippi Iacobi *Maussaci* texto subiectis, accedunt denique duo Fragmenta; Vol. XI. tres Indices in eiusdem Vitas parallelas, verborum videlicet, rerum atque auctorum tenens; Vol. XII. et ultimum tres Indices in eiusdem Moralia et Philosophica, verborum videlicet, rerum atque auctorum tenens. Addita sunt ornamenta aeri incisa. 8. mai. 1774—82. 40 thlr.

Polybii Historiarum quidquid superest. Recensuit, digessit, emendatiore interpretatione, varietate lectionis, adnotationibus, indicibus illustravit Io. *Schweighaeuser*. Tom. I-VIII. P. 2da. 8. mai. 1789—95. 27 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. 45 thlr.

Simplicii Commentarius in Epicteti Enchiridion. Accedit Enchiridii Paraphrasis christiana et Nili Enchiridion. Graece et latine. Omnia ad veterum Codicum fidem recensuit et varietate Lect. brevibusque notis illustravit J. *Schweighaeuser*. II Tomi. 8. mai. 1800. 6 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. 10 thlr.

Etiam sub titulo:

Epicteteae Philosophiae Monumenta. Vol. IV. et V.

Sophoclis Oedipus Rex, graece et latine, e recensione *Brunckii*, annotat. perpetua illustravit C. T. *Kuinoel*. 8. 1790. 20 gr.

Sophoclis Dramata, quae supersunt et deperditorum Fragmenta. Graece et Latine. Denuo recensuit et Rich. Franc. Phil. *Brunckii* annotatione integra, aliorum et sua selecta illustravit Frid. Henr. *Bōthe*. 2 Voll. 8. mai. 1806. charta impr. 6 thlr.

— — Idem liber, charta script. gallica. 8 thlr.

— — Idem liber, charta belg. npt. 12 thlr.

Strabonis Rerum geographicarum Libri XVII. Graeca ad optimos codices manuscriptos recensuit, varietate lectionis, adnotationibus illustravit, Xylandri versionem emendavit Ioann. Phil. *Siebenkees*, inde a septimo libro continuavit Carol. Henr. *Tzschucke*. Tom. I. II. III. IV. 8. mai. 1796—1806. 10 thlr.

— — Idem liber, Tom. I. II. III. IV. charta belgica. 15 thlr. 12 gr.

Tzetzae, Io., Antehomerica, Homerica et Posthomerica, cum Commentario Friderici *Iacobs*. 8. mai. 1793. 18 gr.

— — Idem liber, charta scriptoria. 20 gr.

K